

2018 KPSS

ARŞİV

TARİH Konyu Kitabı

★★★★★
E- KİTAP
320 Sayfa

Bu kitap, Filozof Yayıncılık'ın
memur adaylarına ücretsiz hizmetidir !

FİLOZOF
YAYINCILIK

KPSS HAZIRLIK ARŞİV TARİH KONU KİTABI

**Yazarlar
Komisyon**

ISBN
978-605-2312-13-1

FILOZOF
YAYINCILIK

BASKI
BRC OFSET • (0312) 384 44 54

BU KİTAP T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI BANDROLÜ İLE SATILMAKTADIR.

Ana Dağıtım Kitap Deponuz

Turan Çiğdem Cad. 1213. Sokak 12/D
Ostim / ANKARA
Tel: (0.542) 657 1 657

© COPYRIGHT FİLOZOF YAYINCILIK

Yayın Hakkı

Bu kitabın baskısından 5846 ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası hükümleri gereğince kaynak gösterilerek bile olsa alıntı yapılamaz, herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, genel ağ ve diğer elektronik ortamlarda yayımlanamaz.

Filozof Yayıncılık, 657 Yayıncılık ve Matbaacılık Ltd. Şti. markasıdır.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM 1 OSMANLI DEVLETİ ÖNCESİ TÜRK DEVLETLERİ TARİHİ

1 - 58

- 1) İslamiyet Öncesi Türk Tarihi
- 2) Türk-İslam Tarihi
- 3) Türkiye Tarihi

BÖLÜM 2 OSMANLI DEVLETİ TARİHİ

59 - 146

- 1) Osmanlı Devleti Kuruluş Dönemi
- 2) Dünya Gücü Osmanlı Devleti
- 3) Osmanlı Devleti Duraklama Dönemi
- 4) Osmanlı Devleti Gerileme Dönemi
- 5) Osmanlı Devleti Dağılma Dönemi
- 6) Osmanlı Devleti Kültür ve Medeniyeti

BÖLÜM 3 ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ

147 - 262

- 1) XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti
- 2) Kurtuluş Savaşına Hazırlık Dönemi
- 3) Kurtuluş Savaşı Mücadele Dönemi
- 4) Atatürk İlkeleri
- 5) Cumhuriyet Dönemi İnkılapları
- 6) Dış Politika

BÖLÜM 4 ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ

263 - 311

- 1) XX. Yüzyıl Başlarında Dünya
- 2) II. Dünya Savaşı
- 3) Soğuk Savaş Dönemi
- 4) Yumuşama Dönemi ve Sonrası
- 5) Küreselleşen Dünya

OSMANLI DEVLETİ ÖNCESİ TÜRK DEVLETLERİ TARİHİ

(Siyasal, Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Gelişmeler)

- 1) İslamiyet Öncesi Türk Tarihi
- 2) Türk-İslam Tarihi
- 3) Türkiye Tarihi

FİLOZOF
YAYINCILIK

Pratik ALES

FİLOZOF
YAYINCILIK

facebook.com/filozofyayincilik

filozofyayincilik.com/youtube

1. ÜNİTE

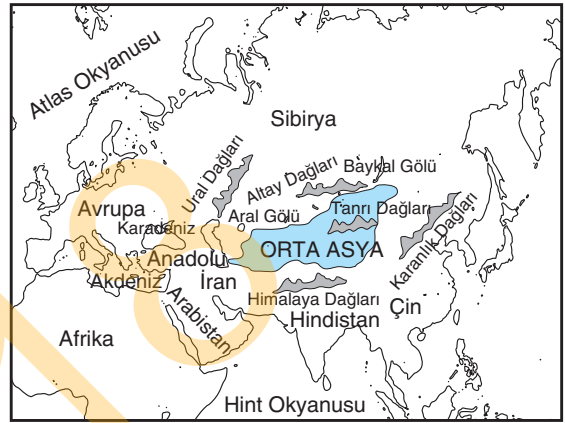
İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TARİHİ

Türk Adının Anlamı

- ◆ Türk adı Uygur metinlerinde “**güç, kuvvet**”, Kaşgarlı Mahmut’un “Divan-ı Lügati’t-Türk” adlı eserinde “**olgunluk çağı**”, eski Çin kaynaklarında ise “**miğfer**” anlamında kullanılmıştır.
- ◆ Ziya Gökalp Türk adının “**türelî (törelî), kanun nizam sahibi**” anlamına geldiğini belirtmiştir. G. Doerfer (Dorfer) ise Türk adının “devlete bağlı halk” anlamında olduğunu söylemiştir.
- ◆ Türk adı günümüzdeki şekliyle ilk kez MÖ 318 yılında Çinlilerle yapılan bir antlaşmada yer almıştır. Siyasal anlamda ise ilk kez Kök Türk Devleti tarafından kullanılmıştır. Bizanslılar, İranlılar ve Araplar ise VIII. yüzyıldan itibaren Türkçe konuşan ve boylar hâlinde yaşayan topluluklara Türk adını vermişlerdir.
- ◆ Türk adı (Türkiye) coğrafi bir yeri işaret etmek için ilk kez VI. yüzyılda Bizans kaynaklarında “Orta Asya” için kullanılmıştır. XI. yüzyıldan itibaren de Anadolu için “Türkiye” ismi kullanılmaya başlamıştır. Ünlü İtalyan seyyah Marco Polo, Anadolu için “Küçük Türkiye”, Orta Asya için de “Büyük Türkiye” tabirlerini kullanmıştır.

Türklerin Anayurdu

- ◆ Türklerin ana yurdu Orta Asya’dır. **Orta Asya**; doğuda Kingan dağlarından batıda Hazar Denizi’ne, güneyde Hindikuş ve Karanlık dağlarından kuzeyde Altay dağlarına kadar olan bölgedir.

Orta Asya’da Kurulan İlk Kültür Çevreleri

NOT

Türklerin ana yurdunun Orta Asya’nın tam olarak neresi olduğunun bilinmemesinin nedeni, Türklerin **göçebe yaşam** sürmeleridir. Türklerin göçebe yaşamında, coğrafi koşullar ve bağımsız yaşama isteği etkili olmuştur.

- ◆ Türkler, yazıyı geç kullanmaya başladıkları için Türklerle ait ilk bilgilere **Çin kaynakları**ndan ulaşılmaktadır. Bu kaynaklarda, Türklerle Çinliler arasındaki mücadelenin temel sebebinin, İpek Yolu’na hâkim olma düşüncesi olduğu anlaşılmaktadır.

NOT

İpek Yolu: Çin'den başlayan, bir kolu Hazar Denizi'nin kuzeyinden Kırım'a, diğer kolu Hazar Denizi'nin güneyinden İran ve Anadolu'ya, oradan da Avrupa'ya uzanan önemli bir ticaret yoludur. XV ve XVI. yüzyıllarda coğrafi keşiflerin gerçekleşmesi sonucu önemini kaybeden bu yolun geçtiği yerler zaman zaman değişiklik göstermiştir. Nedeni ise güçlü devletlerin büyük bir gelir anlamına gelen İpek Yolu'nun kendi topraklarından geçmesi için mücadeleler yürütmeleridir. Bu mücadeleler sonucu kazanan taraflar yolu kendi sınırları üzerinden geçirmişlerdir.

- ◆ Türkler, tarih boyunca ana yurtlarını terk ederek çeşitli bölgelere göç etmişlerdir.

Türk göçlerinin nedenleri;

- ✓ İklim şartlarının değişmesi ve kuraklığın baş göstermesi
- ✓ Nüfusun artışı
- ✓ Salgın hayvan hastalıkları
- ✓ Boylar arası mücadele
- ✓ Otlakların daralması (toprakların yetersiz hâle gelmesi)
- ✓ Yeni ülkeler fethetme arzusu
- ✓ Türklerin iç ve dış baskılara karşı bağımsızlığına düşkün olması

Göçlerin sonucunda;

- ✓ Teşkilatçı özellikleri sayesinde göç ettikleri yerlerde de güçlü devletler kurmuşlardır.
- ✓ Türk kültürü geniş bir alana yayılmıştır.
- ✓ Yeni kültürlerle etkileşime girilmiştir.
- ✓ Türk toplulukları değişik coğrafyalarda birbirlerinden farklı gelişmeler göstermişlerdir.
- ✓ Türklerin geniş alanlara dağılması, Türk tarihinin bir bütün hâlinde incelenmesini zorlaştırmıştır.

NOT

Türklerin tarih boyunca değişik ülkelere yerleşmeleri din, sanat, sosyal yaşam ve ekonomi gibi alanlarda gelişmelerine neden olmuştur. Ancak en az farklılığı askerlik alanında yaşamışlardır.

SORU

- Bölgedeki yerel kültürlerle yakın ilişkiler geliştirmeleri
- Ana yurttan gelen Türk göçlerinin zamanla azalması
- Türklerin bulundukları bölgelerdeki siyasi güçlerini yitirmeleri

Yukarıdakilerden hangileri, birçok Türk kavminin kimliğini yitirmesinde etkili olmuştur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Asya Hun Devleti MÖ 220-MS216 yılları arasında Orta Asya'da kurulmuş bilinen ilk Türk devletidir. Asya Hun Devleti'nin bilinen ilk hükümdarı Teoman (Tuman)'dır. Teoman'ın ölümünden sonra tahta çıkan Mete Han (MÖ 209-174) döneminde Asya'da Hun Devleti bölgenin en güçlü devleti haline gelmiştir. Mete'den sonra yerine oğlu Ki-ok geçmiştir. Kün Çin, Ho-han-yeh ve Çi-Çi, diğer Asya hun hükümdarlarıdır. Kutluk Kağan ise II. Göktürk Devleti'nin kurucusudur.

(Cevap D)

SORU

Türk adı günümüzdeki şekliyle ilk kez MÖ 318'de Devleti ile yapılan bir antlaşmada kullanılmıştır.

Öncülde verilen boşluğa aşağıdakilerden hangisinin getirilmesi doğru olur?

- A) Arap B) Çin C) Sasani
D) Bizans E) Moğol

ÇÖZÜM

Türk adı "güç, kuvvet, olgunluk, türemek, yaratılmak, olgunluk çağı, devlete bağlı halk, kanun, nizam sahibi" gibi anlamlarda kullanılmıştır. Türk adı günümüzdeki şekliyle de ilk kez MÖ 318 yılında Çin ile yapılan bir antlaşmada yer almıştır.

(Cevap B)

ORTA ASYA'DA İLK KÜLTÜR ÇEVRELERİ

İhşidiler ve Tolunoğulları'nın Kurulduğu Coğrafya

Anav Kültürü (MÖ 4000–1000)

- ✓ Proto-Türklerin en eski kültürüdür.
- ✓ Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat yakınlarında "Anav" bölgesinde ortaya çıkarılmıştır.
- ✓ Anav'da; güneşte kurutulmuş tuğlalardan yapılmış evler, at, koyun, sığır besiciliğinin ve çiftçiliğin yapıldığını gösteren kalıntılar yer almaktadır.

Afanasyevo Kültürü (MÖ 3000–1700)

- ✓ Bu kültür, Altay dağlarından Volga Nehri'ne kadar uzanan geniş sahada bulunmaktadır.
- ✓ Kemik iğneler, çakmak taşından ok uçları, bakır bıçak ve küpeler ile at ve koyun besiciliğine işaret eden bulgular bu kültür çevresindeki kazılarda ortaya çıkmıştır.

Kelteminar Kültürü (MÖ 3000)

- ✓ Aral Gölü çevresindeki "Kelteminar" isimli bölgede ortaya çıkmıştır.

Andronova Kültürü (MÖ 1700–1200)

- ✓ Bu kültür, Altay dağları ile Ural Nehri arasındaki bütün bozkır sahayı kapsamaktadır. Geniş bir yayılma alanı bulunur.
- ✓ Afanasyevo'nun gelişmiş devamıdır.
- ✓ Tunç ve altından eşyalara ilk defa rastlanmıştır.
- ✓ At, koyun sığır ve deve besiciliğine dair kalıntılar bulunmuştur.

Karasuk Kültürü (MÖ 1200–700)

- ✓ Yenisey Nehri'nin kollarından Karasuk Irmağı'nın çevresinde tespit edilmiştir.
- ✓ Demir madeni bu kültürde keşfedilmiş ve işlenmiştir.
- ✓ Dört tekerlekli araba, sökülüp yeniden kurulan keçe

çadır, koyun yününden elbise ve kumaş dokunması bu kültürdedir.

- ✓ Bakıra arsenik ve kalay karıştırılması bu kültürdedir.
- ✓ Mezara yiyecek ve içecek koyma ilk defa bu kültürde görülmektedir.
- ✓ Bu kültürün ilk Türk boylarından Ting-Linglerin atalarına ait olduğu kabul edilmektedir.

Tagar ve Taştık Kültürleri (MÖ 700–100)

- ✓ Abakan ve Yukarı Yenisey/Minusk bölgesinde ortaya çıkarılmıştır.
- ✓ Tunçtan yapılmış iki yanı keskin bıçaklar, ok uçları, saplı aynalar, bilezik, küpe ve taraklar bulunmuştur.
- ✓ Bu bölgede kayalara yapılan resimlerde ve kurganlarda bulunan eşyaların üstünde dağ keçisi, geyik, at, kurt, boğa, kaplan, pars ve yırtıcı kuş tasvirlerine rastlanmıştır.

İLK TÜRK DEVLETLERİ VE TOPLULUKLARI

ASYA'DA KURULANLAR

- Büyük Hun Devleti
- Göktürk Devleti
- II. Göktürk Devleti
- Uygur Devleti
- Kırgızlar
- Oğuzlar
- Türkişler
- Sabirler
- Karluklular
- Hazarlar

AVRUPA'DA KURULANLAR

- Avrupa Hun Devleti
- Bulgarlar
- Kumanlar
- Macarlar
- Peçenekler
- Avarlar

A. ASYA HUN DEVLETİ (MÖ 220–MS 216)

- ◆ Hunlar ile ilgili ilk bilgiler, Çin kaynaklarına aittir ve MÖ 1000 yıllarının başlarına kadar uzanmaktadır. İlk tarihsel belge ise MÖ 318 yılına ait bir antlaşma metnidir.
- ◆ Asya Hun Devleti bilinen ilk teşkilatlı Türk devletidir. Başkenti Ötüken'dir.
- ◆ Bilinen ilk hükümdarları Teoman'dır (Tu-Man). Çin Seddi, Teoman'ın Çin'e düzenlediği akınlara karşı ko-yabilmek için Çinliler tarafından yapılmıştır.

YORUM

Çin Seddi'nin yapılması, Çinlilerin savunma mimarisi ve tekniklerinde ileri olduklarının göstergesidir.

- ◆ Asya Hun Devleti en parlak dönemini Teoman'dan sonra başa geçen Mete (Mao-tun) döneminde yaşamıştır. **Mete Han (MÖ 209-MÖ 174); döneminin önemli gelişmeleri şunlardır:**
- ✓ Çin'i yıllık vergiye bağlamış ancak Türklerin kalabalık Çin nüfusu içinde **asimile** olmasından endişe duyarak **Türklerin Çin'e yerleşmesini yasaklamıştır.**
- ✓ Asya'daki tüm Türkleri ilk defa tek bayrak altında toplamış ve güçlü bir ekonomiye sahip olmak için İpek Yolu'nu ele geçirmek amacıyla mücadele etmiştir.
- ✓ Türk devlet teşkilatının ilk yapılanmasını ortaya koymuş ve **orduda onluk sistemi** uygulamıştır.
- ✓ Türk ordusunun savaş taktiklerinin en önemlisi **Turan Taktiği**'dir. Sahte geri çekilme olarak nitelenen bu sistem ilk olarak MÖ 200 yılında Türklerle Çinliler arasında yapılan **Pai-teng savaşında** kullanılmıştır.
- ✓ Kurultay ve ikili yönetim teşkilatı ilk kez Metehan döneminde uygulanmıştır.
- ✓ Mete Han'ın tahta çıkış tarihi olan MÖ 209, günümüzde **Kara Kuvvetleri Komutanlığının** kuruluş tarihi olarak benimsenmektedir.

NOT

Onluk sistem, dünya ordu sisteminin temelini oluşturur. Bu nedenle Türklerin **askeri** alanda ileri oldukları ve diğer kültürleri bu alanda etkiledikleri söylenebilir.

- ◆ Metehan'dan sonra yerine oğlu **Ki-ok** (MÖ 174–160) geçmiştir. Ki-ok'un Çinli bir prensesle evlenmesi Türklerle Çinliler arasındaki siyasal ve sosyal yakınlaşmayı artırmıştır. Bundan sonra Hun ülkesinde Çin entrikaları artmış ve ayaklanmalar ortaya çıkmıştır. Nitekim Hohanyeh, Çin imparatorunun yardımıyla Hun hükümdarı olmuştur.
- ◆ **Hohanyeh**, Hun ülkesinin Çin'e bağlanması konusunda kardeşi **Çi-Çi** ile ayrılığa düşmüştür. Bu sebeple iki

kardeş arasında MÖ 58'de bir iç savaş başlamıştır. Hohanyeh'in yenilgisiyle sonuçlanan bu savaş sonunda Hunlar MS 48'de Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

- ◆ Kuzey Hunları MS 150'de Siyenpiller tarafından; Güney Hunları ise MS 216'da Çinliler tarafından yıkılmıştır.
- ◆ Asya Hun Devleti, iç karışıklıklar Çin entrikaları, taht kavgaları nedeniyle zayıflayarak parçalanmıştır. Hunların dağılmasından sonra bazı Türk boyları, batı yönünde ilerlemeye başlamışlardır. Bu ilerleyiş birçok kavmin yerinden olmasına sebep olmuştur.

SORU

- I. Teoman
- II. Mete Han
- III. Kutluk Kağan

Yukarıdakilerden hangileri Asya Hun Devleti'nin hükümdarları arasında gösterilebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I, II ve III

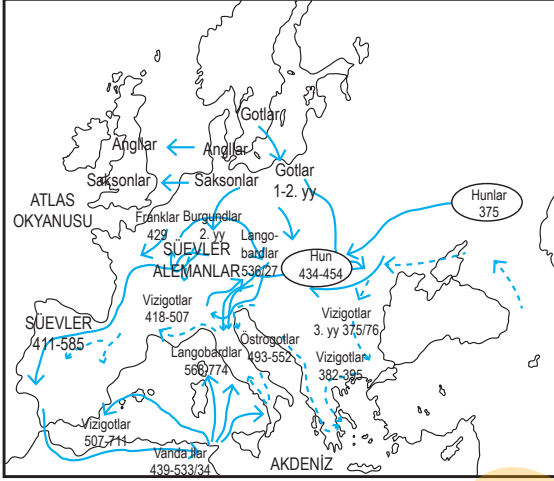
ÇÖZÜM

Asya Hun Devleti MÖ 220–MS 216 yılları arasında Orta Asya'da kurulmuş bilinen ilk Türk devletidir. Asya Hun Devleti'nin bilinen ilk hükümdarı Teoman (Tuman)'dır. Teoman'ın ölümünden sonra tahta çıkan Mete Han (MÖ 209–174) döneminde Asya'da Hun Devleti bölgenin en güçlü devleti haline gelmiştir. Mete'den sonra yerine oğlu Ki-ok geçmiştir. Kün Çin, Ho-han-yeh ve Çi-Çi, diğer Asya hun hükümdarlarıdır. Kutluk Kağan ise II. Göktürk Devleti'nin kurucusudur.

(Cevap D)

KAVİMLER GÖÇÜ (375)

- Orta Asya'nın batısındaki Kuzey Hunları, Asya Hun Devleti'nin yıkılması sonrasında Hazar Denizi ile Aral Gölü arasında yaşayan barbar kavimlerden biri olan Alanların topraklarını ele geçirmişlerdir. Bu durum Karadeniz'in kuzeyindeki barbar kavimlerin (Ostrogot, Vizigot, Gepit, Vandal, Germen vs.) batıda Avrupa içlerine doğru ilerlemesi sonucunu doğurmuştur. Bu kitlesel göç hareketlerine **Kavimler Göçü** denir.

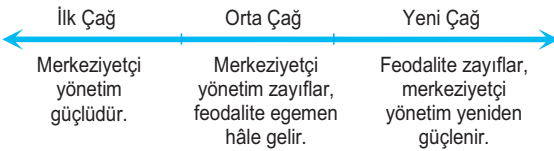

4. yüzyıldan 6. yüzyıla kadar Kavimler Göçü

Kavimler Göçü'nün Sonuçları

- Roma İmparatorluğu, Doğu Roma (Bizans) ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmış (395), ardından Batı Roma İmparatorluğu 476'da yıkılmıştır.
- Barbar kavimleri etnik olarak birbirleriyle kaynaşınca ortaya yeni milletler çıktı. **Yeni Avrupa'nın günümüz milletlerinin temelleri atılmıştır.**
- Merkezî yönetimin dağılmasıyla **feodalite** (derebeylik) rejimi güçlenmiş ve Orta çağ boyunca Avrupa'da etkili olmuştur.

Avrupa tarihinde;

- Barbar kavimleri arasında **Hristiyanlık** hızla yayılmıştır.
- Avrupa'daki otorite boşluğunu, feodal beylerden başka kilise ve papalık da doldurmuştur.
- Skolastik düşünce** (kalıpsal, dogmatik, Aristo mantığını esas alan kilise eksenli, dine dayalı düşünce) gelişmiştir.

- İstilalar yüzünden Avrupa uzun süre karışıklık yaşadı.
- Evrensel özellik taşıdığı için tarihçiler tarafından **İlk Çağ'ın bitişi, Orta Çağ'ın başlangıcı** kabul edilmiştir.
- Avrupa'ya sonraki süreçte göç eden Türkler çok sayıda devlet kurmuştur. (**Avrupa Hun İmparatorluğu, Avarlar, Macarlar, Bulgarlar, Peçenekler**).

B. AVRUPA HUN DEVLETİ (378–469)

- Kavimler Göçü sonrası Orta Avrupa'ya yerleşmiş güçlü bir Türk Devleti'dir.
- Avrupa Hun Devleti **Balamir** önderliğinde Macaristan merkezli olarak kurulmuştur. Balamir'den sonra Hunların başına Uldız geçmiştir. Bu dönemde **ilk kez Anadolu üzerine Hun akınları yapılmıştır**. Uldız'dan sonra Hunların başına Karaton, Rua ve Attila gibi bir çok hükümdar geçmiştir. **Attila** döneminde devlet en geniş sınırlarına ulaşmıştır.

Avrupa Hun Devleti'nin Kurulduğu Coğrafya

- Attila, Bizans'a sığınan Hun kaçakları meselesini görüşmek üzere gelen Bizans heyetiyle 434 yılında **Margos Barış'ı** imzalamış ve Bizans'ı vergiye bağlamıştır. Fakat Bizans'ın antlaşma şartlarına uymaması nedeniyle Attila Bizans hâkimiyetindeki Balkanlar'a seferler düzenlemiş bu seferler sonucunda Bizans'la 447 yılında **Anatolios Barış'ı** imzalanarak Bizans'ın vereceği vergi üç katına çıkarılmıştır. Böylece **Bizans; Attila'ya bağlı bir devlet hâline gelmiş** ve Avrupa Hunları bölgedeki en etkin siyasi güç olduğunu göstermiştir.
- Attila Avrupalılarca "**Tanrının Kamçısı**" olarak nitelendirilmiştir.

NOT

Avrupa Hun Devleti, Bizans'la ilk kez savaşan ve antlaşma imzalayan Türk Devleti'dir.

- ◆ Attila'nın yaptığı faaliyetler, Germanlerin ünlü destanı **Nibelungen** (Nibelungen)'e konu olmuştur. Bu destan da Attila'dan **Etzel** ismiyle bahsedilmiştir.
- ◆ Attila, **Türk veraset anlayışında ilk değişimi** gerçekleştiren hükümdardır. Yönetimi "babadan oğla geçen hükümdarlık sistemi"ne dönüştürmüştür. Attila'nın ölümünden sonra Avrupa Hunları, zayıflayıp yıkılmıştır.

C. KÖKTÜRK DEVLETİ (552–659)

EŞ ZAMANLILIK

Köktürk Devleti Kurulduğu sırada Arap Yarımadasında İslamiyet dini ortaya çıkmıştır. (610)

- ◆ 552 yılında **Avar** hâkimiyetine son verilerek **Bumin Kağan** tarafından **Ötüken**'de kurulmuştur.

NOT

Ötüken, Orta Asya'da kurulan birçok devlete (Asya Hun, Köktürk, Uygur) başkentlik yapmış, **Türklerin kutsallık atfettiği bir bölgedir**. Bu bölgeyi Kırgızlar, Moğollara kaptırmış, böylece Ötüken, Türk egemenliğinden çıkmıştır. Günümüzde Orta Asya Türk tarihiyle ilgili kazı çalışmalarının merkezi konumundaki bölge **Moğolistan**'da bulunmaktadır.

Köktürk Devleti'nin Yaşadığı Coğrafya

- ◆ Orta Asya'daki ikinci büyük Türk devleti olan Köktürkler, **Türk adını siyasi anlamda kullanan ilk Türk devletidir**.

YORUM

Köktürklerin, Türk adıyla kurulmuş olmaları ve aynı zamanda kendilerine ait özgün bir alfabe (Köktürk alfabesi) kullanmaları onların **ulusçu bir anlayışa** sahip olduğunun göstergesidir.

- ◆ Köktürkler en parlak devrini 553 – 572 yılları arasında hükümdarlık yapan **Mukan Kağan** zamanında yapmıştır.
- ◆ Kök Türk Devleti kurulduğu sırada Batı Türkistan'da Ak Hunlar, İran'da Sasaniler, Anadolu'da ise Bizans Devleti hüküm sürmekteydi. Orta Asya ekonomisinin can damarı olan İpek yolu ise büyük oranda Ak Hun Devleti'nin elindeydi. Bu sebeple Kök Türk'ler İpek yolu denetimini ele geçirmek için Sasaniler ile birleşerek Ak hunları yıkmıştır. Ardından Bizans ile ittifak kurarak Sasanileri yıpratmışlardır. Bu yüzden Bizans kaynaklarında da Köktürlere ait bilgilere rastlanılmaktadır.
- ◆ Bumin Kağan, Türklerdeki **"İkili Teşkilat"** uyarınca ülkeyi ikiye ayırmış ve batının yönetimini kardeşi İstemi Yabgu'ya vermiştir. Kendisi de asıl hükümdar olarak doğuyu yönetmiştir.

YORUM

Yabgu, iç işlerinde serbest dış işlerinde Kağan'a bağlıdır. Bu yönüyle **federatif yönetim** anlayışını çağrıştırmaktadır.

- ◆ Köktürk Devleti kuruluşundan sadece 30 yıl sonra 582 yılında doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Doğu Köktürkler 630 yılında, Batı Köktürkler ise 659 yılında Çin hakimiyetine girmiştir.

NOT

Köktürkler döneminde, **Arabistan'da İslamiyet dini ortaya çıkmıştır** (610). Uygurlar döneminde ise İslam fetihleri Orta Asya'ya kadar ulaşmıştır.

PUAN KÜPÜ

Köktürkler;

- **Türk adıyla kurulan ilk Türk devletidir.**
- **Kendilerine ait özgü bir alfabe** kullanmışlardır
- **Posta teşkilatını** kurmuşlardır.
- Bizans'a ilk elçiyi göndermişlerdir.
- Türk tarihinde **parayı ilk kullanan** Türk devletidir.
- **Ergenekon** ve **Bozkurt** en önemli destanlarıdır.

NOT

Son yıllara kadar Türk tarihinde parayı ilk kullanan Türgişler olarak bilinmekteyken Rus arkeologların Kırgızistan ve Afganistan'daki kazılarda bulduğu 104 sikkenin Köktürklerle ait olması, Köktürklerin Türgişler'den yaklaşık 150–200 yıl öncesinde parayı kullandığını ortaya çıkarmıştır.

Kürşat İsyanı (639)

- ◆ Doğu Köktürk Devleti'nin 630 yılında Çin hakimiyetine girmesiyle beraber Türklerin bağımsızlık istekleri de artmıştır. 639 yılında "Kürşad" isimli önderin 39 arkadaşıyla birlikte Çin sarayını basması bu isyanların en önemlilerindendir. Bu isyan Türk tarihindeki ilk bağımsızlık isyanı olarak bilinir.

D. KUTLUK DEVLETİ (II. Köktürk) (682–744)

- ◆ Köktürk Devleti'nin yıkılmasıyla yaklaşık elli yıl Çin egemenliğinde kalan Türkler her defasında ayaklandılarsa da başarılı olamamışlardır. Ancak **Kutluk (İlteriş Kağan)** 682'deki ayaklanmasıyla Ötüken'de Kutluk (II. Köktürk) Devleti'ni kurmayı başarmıştır.

UYARI

İlteriş, derleyen, toplayan anlamında bir unvandır.

6. ve 7. Yüzyıllarda Göktürk Devleti

- ◆ Kutluk Devleti en parlak dönemini **Bilge Kağan** zamanında yaşamıştır. Bu dönemde birçok Türk boyu hakiyet altına alınmıştır.
- ◆ Bilge Kağan'ın ölümünden sonra zayıflayan Kutluk Devleti; Karluk, Uygur ve Basmil boyları tarafından yıkılmıştır.

NOT

Bilge Kağan'ın kurultaya sunduğu **Budizm'i benimseme önerisi** özellikle Tonyukuk'un muhalefetiyle reddedilir. Çünkü Tonyukuk bu dinin Türklerin ulusal kimliklerini bozacağı endişesini taşımaktadır. Kağanın önerisinin reddedilmesi, otoritesinin mutlak olmadığını göstermektedir.

E. UYGUR DEVLETİ (744–840)

- ◆ **Kutluk Bilge Kül Kağan** tarafından Köktürk Devleti'ne son verilerek 744'te Ötüken merkezli olarak kurulmuştur. Fakat daha sonra **başkent Karabalğasun'a (ordu balık)** taşınmıştır.
- ◆ Kutluk Bilge Kağan'dan sonra yerine oğlu Moyen Çor (747-759) geçmiştir. 751 Talas Savaşı bu dönemde yapılmıştır. Bu dönemde ayrıca Türgişler ve Kırgızlar Uygur Devleti'ne bağlanmıştır.
- ◆ Uygur Devleti en parlak devrini "**Böğü Kağan**" zamanında yaşamıştır.
- ◆ Böğü Kağan döneminde Çin seferinden dönüşte getirilen dört Mani rahibinin etkisiyle ülkede **Manihaizm** hızla yayılmaya başlamış ve ardından da **resmî din ilan edilmiştir**. Ancak bu din sadece kağan ve çevresinde kabul görmüştür. Uygur hükümdarları bu dinin etkisiyle "**Ay Tengri**" unvanını kullanmışlardır.

UYARI

Uygurlar, Manihaizm'i benimseyerek **din değiştiren ilk Türk topluluğu** olmuştur. Daha önce de Mani ve Buda dinleri Hunlar ve Köktürkler zamanında kabul edilmek istense de ulusal kimliği kaybetme endişesinden dolayı reddedilmiştir.

- ◆ Mani dininin yanı sıra Buda dinini de benimseyen Uygurlar, et yemeyi ve savaşmayı yasaklayan bu dinlerin etkisiyle;

- ✓ Hayvansal gıdalardan vazgeçmişler ve tarıma yönelmişlerdir. **Tarımla uğraşmaları da beraberinde yerleşik hayatı getirmiştir.**
- ✓ Manihaizm ve Budizm Uygurların savaştı özelliklerini kaybetmelerine neden olmuştur.
- ✓ Yeni dinlerin halka öğretilmesi için çok sayıda kitap yazılmış ve bu durum Uygurların, **matbaa, basım tekniği ve minyatür** konusunda gelişmelerinde etkili olmuştur.
- ✓ Manihaizm ve Budizm'e ait tapınaklar yapmak Uygurların, mimari, resim, heykel ve süslemecilik alanlarında ilerlemelerine yol açmıştır. Ayrıca Türk mimari sanatında **kubbe ilk kez Uygurlar tarafından kullanılmıştır.**
- ◆ Medeni yönden diğer Türk devletlerinden daha ileri gitmişlerdir. **Çinlilerden kâğıt, matbaa, pusula ve ipek imalatını öğrenmişlerdir.** Kâğıt üzerine yazılı belgeler bırakmışlardır.
- ◆ Uygurlardan günümüze **Yaradılış ve Göç destanları ile Karabalasagun, Şine-Usu (Moyen-Çor) ve Bugut yazıtları** kalmıştır.
- ◆ 840'ta Kırgız ayaklanması sonucunda yıkılmışlar ve daha sonra Turfan, Kansu ve Kaşgar bölgelerinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

UYARI

Kazılarda buğday tanelerinin, tahıl ambarlarının, değirmen taşlarının bulunması ve dil içindeki sözcüklerde tahıl adlarına rastlanması tarımla uğraşıldığını kanıtlar. Ancak **“sulama kanallarının bulunması”** ve **“orak, saban gibi doğrudan ürün ekmeye ve biçmeye yarayan tarım aletine rastlanması”** tarımla uğraşıldığının kesin kanıtıdır. Çünkü diğer buluntularda ve bulgularda tahılın ithal edilmesi söz konusu olabilir. Yani ithal edilen tahıl ambara konur, öğütülebilir ve dilde bir karşılık bulabilir. Ancak sulama kanalı ve ekme-biçme faaliyetlerinde kullanılan tarım aletleri kuşkusuz tarım yapıldığını göstermektedir.

PUAN KÜPÜ

Uygurlar;

- ✓ **Tarımla uğraşan ve yerleşik hayata geçen ilk Türk topluluğudur.**
- ✓ **Din değiştiren ilk Türk topluluğudur.**
- ✓ Kendilerine özgü **18 harfli Uygur alfabesini kullanmışlardır.**
- ✓ **Moğolların Türkleşmesinde** çok önemli rol oynamışlardır.
- ✓ **Kâğıt** ve **matbaayı** kullanan ilk Türk topluluğudur. Çin'den aldıkları matbaayı geliştirerek **hareketli matbaayı** medeniyet tarihine kazandırmışlardır.
- ✓ **Kamdu** adı verilen parayı kullanmışlardır.
- ✓ Ticari ilişkilerin gelişmesiyle kişiler arasındaki anlaşmalar yazılı hâle getirilmiş, bu durum hukuk alanında belgelerin oluşturulmasına imkân vermiştir.
- ✓ **Günümüzde** Çin hâkimiyetindeki Sincan Uygur özerk bölgesinde yaşamaktadırlar.
- ✓ Orta oyununu sergileyerek Türk tiyatrosunun ilk örneklerini vermişler ve Türk toplulukları içinde ilk kez kütüphaneyi kurmuşlardır.

Sarı Uygurlar (Kansu Uygurları) (847–1226)

- ◆ Uygur Devleti'nin yıkılmasından sonra Uygurların bir kısmı Çin'in kuzeyindeki Kansu bölgesine gelerek burada yeniden bir siyasi teşekkül oluşturmuştur.
- ◆ İpek yolu üzerinde işlek bir kent olan Kansu'ya egemen Sarı Uygurları ekonomik açıdan zenginleştirmiştir.
- ◆ Çin ile iyi ilişkilerde bulunan Sarı Uygurlar Mani dinini terk ederek Budizm'e inanmaya başlamıştır.
- ◆ Sarı Uygurlar 940 yılında Kitanlar'ın 1226'da da Moğolların egemenliğine girmiştir. Sarı Uygurlar günümüzde Çin'in kuzeyinde yaşamaktadır.

Turfan Uygurları (856-1209)

- ◆ Uygur Devleti'nin yıkılmasından sonra Uygurların diğer bir kısmı da Tanrı Dağları çevresine yerleşerek Turfan merkezli bir devlet kurmuştur.
- ◆ Yerleşik yaşamı benimseyen, Maniheizmi benimseyen Turfan Uygurları uygarlık bakımından diğer Türk topluluklarına göre daha yüksek bir düzeye ulaşmıştır.
- ◆ Turfan Uygurları 11. yüzyılda Karahitay Devletinin 13. yüzyılda da Moğol Devleti'nin egemenliğine girmiştir. Turfan Uygurları Moğolların Türkleşmesinde önemli rol oynamıştır.

DİĞER TÜRK DEVLETLERİ

A. PROTO-TÜRKLER

a. Kimmerler

- ◆ **Kimmerler**, Proto-Türkler olarak tanımlanan Ural–Altay kökenli bir topluluktur.
- ◆ MÖ 2000–800 arasında Karadeniz’in kuzeyi, Avrasya bozkırları ve Kafkasya bölgesinde yaşadılar.
- ◆ Saka baskısıyla bir kısım Kimmerler Anadolu’ya girmişti.
- ◆ Lidya, Frig ve İyonyalılarla mücadele etmişlerdir.

b. Sakalar (İskitler)

- ◆ MÖ 800–200 arasında Karadeniz’in kuzeyine yerleşen İskitler, Orta Macaristan, Anadolu’nun doğu kısımları, Kafkaslar, İran ve Hindistan’a kadar yayılmışlardır.
- ◆ İran–Hint kaynaklarında Saka, Grek kaynaklarında İskit adıyla anılırlar.
- ◆ Altın ve gümüş işçiliğindeki ustalıklarından dolayı “**Bozkırın Kuyumcuları**” olarak bilinirler.
- ◆ Medler ve Perslerle mücadele ettiler.
- ◆ Sibiry’a da yaşayan Yakut Türkleri, Sakaların torunlarıdır.
- ◆ Göktanrı inancını benimsemişler, ölülerini mumyalamışlardır.
- ◆ **Alp Er Tunga ve Şu destanları** İskitlere aittir.
- ◆ **Heredot Tarihi** ve **Firdevsi’nin Şehname** adlı eserlerinde İskitlerden bahsedilmiştir. Şehname de Alper Tunga’dan **Afrasiyap** ismiyle bahsedilmiştir.
- ◆ Alper Tunga’nın torunu Saka Hanı **Tomris Hatun** dünyanın ilk kadın hükümdarı olarak bilinmektedir.

İskitler’in Yaşadığı Coğrafya

B. ASYA’DAKİ TÜRK DEVLET ve TOPLULUKLARI

a. Oğuzlar (Uzlar)

- ◆ Tarihte, Türk milletinin siyasi, kültürel ve medeni alanında en büyük rolü oynayan ve **en çok devlet kuran** koludur.

Oğuzlar’ın Yaşadığı Coğrafya

- ◆ X ve XI. yüzyıllarda Seyhun Irmağı’ndan Aral Gölü ve Hazar Denizi’ne kadar olan bölgede yaşayan Oğuzlar, burada Yenikent merkezli bir devlet kurmuşlardır. Hakanlarına yabgu unvanı verilmesinden dolayı bu devlete Oğuz Yabgu Devleti adı verilmiştir.
- ◆ X. yüzyılda İslamiyet’i benimsemişlerdir.
- ◆ Selçuklu, Osmanlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu gibi çok sayıda Türk devletini kurmuşlardır.

OĞUZLAR

Üçoklar

Denizhan	Dağhan	Gökhan
▪ İğdir	▪ Salur	▪ Bayındır
▪ Büğdüz	▪ Alayuntlu	▪ Çavuldur
▪ Yıva	▪ Eymür	▪ Çepni
▪ Kınık	▪ Yüreğir	▪ Peçenek

Bozoklar

Gün Han	Ayhan	Yıldızhan
▪ Kayı	▪ Yazır	▪ Avşar
▪ Bayat	▪ Dodurga	▪ Begdili
▪ Alkaevli	▪ Döğer	▪ Karkın
▪ Karaevli	▪ Yaparlı	▪ Kızık

b. Akhunlar (Eftalitler)

- ◆ Afganistan’ın batısından kurulmuşlardır.
- ◆ Orta Asya’dan göç etmemişlerdir.
- ◆ Akhunlar, Göktürk-Sasani ittifakına karşı koyamayarak yıkılmışlardır.

- ◆ İran'da çıkan Mazdek İsyanı'nı bastırarak Sasaniler üzerinde nüfuz kurdular.

c. Başkurtlar (Başkirtlar)

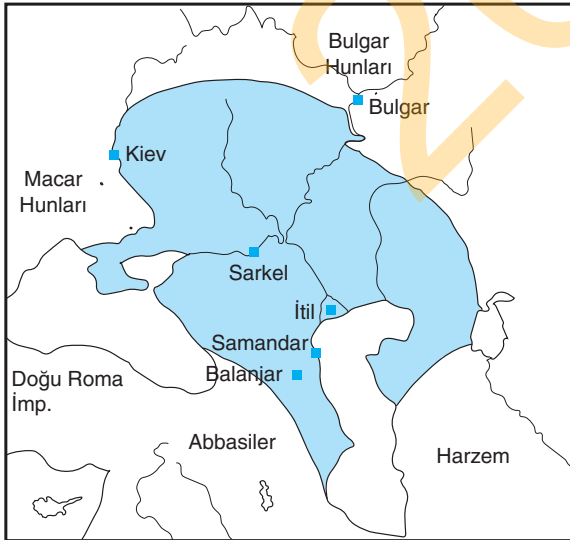
- ◆ 10. yüzyılda İtil (Volga) Nehri etrafında yaşamışlardır.
- ◆ Cengiz Han Döneminde Moğol egemenliğine girmişlerdir.
- ◆ Günümüzde Rusya Federasyonuna bağlı olarak Başkurdistan Özerk Cumhuriyeti'nde varlıklarını sürdürmektedirler.

d. Sabarlar (Sabirler/Sibirler)

- ◆ Önce Batı Sibirya, sonra Doğu Avrupa ardından da Kafkasya'da görülmüşlerdir.
- ◆ Bir dönem Sasanilerle anlaşıp Bizans'a saldıran Sabirler, **bugünkü Sibirya'ya adlarını vermişlerdir.**

e. Hazarlar

- ◆ **Hazar Denizi'ne ismini vermişlerdir.**
- ◆ Dört Halife döneminde İslam ordularının Kafkasya'da ilerlemelerini engellemişler ve böylece **Kafkasya ve Rusya'da İslamiyet'in yayılmasını geciktirmişlerdir.**
- ◆ Göktanrı inancına sahip olan Hazarlar, ticari ilişkiler sonucunda İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik dinlerini de benimsemişlerdir. Ancak yöneticileri Musevi'dir. **Museviliği benimseyen ilk ve tek Türk devletidir.**

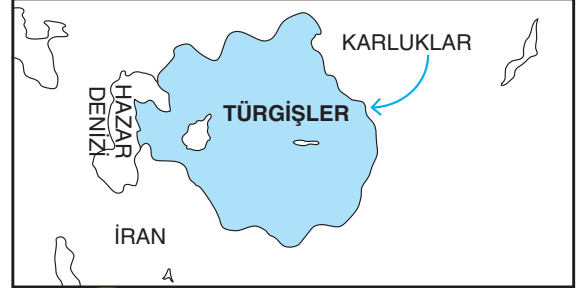
Hazar Devleti'nin Kurulduğu Coğrafya

- ◆ Başkentlerinde cami, sinagog ve kilisenin bulunması Hazar ülkesinde **dini hoşgörünün ve inanç hürriyetinin olduğunu** göstermektedir.

- ◆ Günümüzde **Karaim Türkleri** olarak adlandırılan topluluk, Hazarların soyundan gelmektedir.

f. Türgişler (Türgeşler)

- ◆ Orta Asya'dan başka coğrafyalara göç etmemişlerdir.
- ◆ **Sulu Kağan** döneminde Emevi ordularıyla savaşarak **İslamiyet'in Orta Asya'da yayılmasını önlemişlerdir.**

Türgiş Devleti'nin Kurulduğu Coğrafya

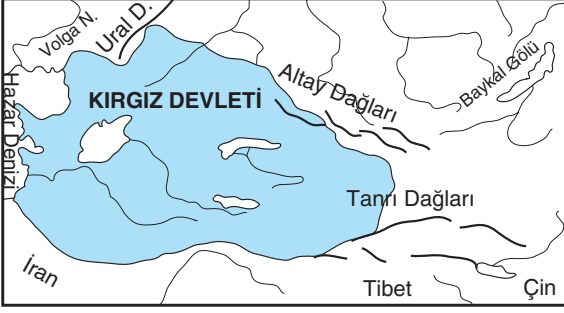
- ◆ Karluklar tarafından yıkılmıştır.
- ◆ Uygurlardan sonra yerleşik hayata geçen ikinci Türk topluluğudur.
- ◆ Türgişlerin bilinen ilk hükümdarı olan **Baga Tarkan**, Kök Türk Devleti'nden sonra **kendi adına para bastıran** ilk hükümdardır.

g. Karluklar

- ◆ IX. yüzyılda başkenti **Balasagun** olan bir devlet kurmuşlardır
- ◆ Karahanlı Devleti'nin temelini atmışlardır.
- ◆ İslamiyet'i kabul eden ilk Türk topluluğudur.
- ◆ 751 Talas Savaşı'nda Müslüman Arapları destekleyerek Orta Asya'nın Çin egemenliğine geçmesine engel olmuşlardır.
- ◆ Cengiz Han'a itaat eden ilk Müslüman topluluktur.

h. Kırgızlar

- ◆ **Ana yurttan göç etmemişlerdir.**
- ◆ Uygurları yıkarak Ötüken merkezli Kırgız Devleti'ni kurmuşlar ancak Moğol baskıları sonucu bölgeyi Moğollara bırakarak Orhun kültürünün yok olmasına neden olmuşlardır.

Kırğız Devleti'nin Kurulduğu Coğrafya

- ◆ Moğol hâkimiyetini kabul eden ilk Türk Devleti'dir.
- ◆ **Ölü yakma geleneğini ilk uygulayan Türk Devleti'dir.**
- ◆ Dünyanın en uzun destanı olarak bilinen **Manas Destanı** ve **Yenisey Yazıtları** Kırğızlara aittir.
- ◆ Günümüzde bağımsız Kırğızistan Cumhuriyeti bünyesinde yaşamaktadırlar.

I. Kimekler

- ◆ VII. yüzyılda Altay Dağlarının kuzey batısı ile İrtiş Irmağı çevresinde Kök Türklere bağlı olarak yaşayan Kimekler, Kök Türklerin yıkılmasından sonra bağımsız olmuştur.
- ◆ Batı Türkistan'ın kuzey doğusuna ege men olan Kimekler, XI. yüzyılda Kıpçakların egemenliğine girmiştir.

C. AVRUPA'DAKİ TÜRK DEVLET VE TOPLULUKLARI

a. Avarlar (560-805)

- ◆ IV. yüzyılın sonlarında bugünkü Moğolistan'da kurdukları Türk Devleti, Köktürk Devleti tarafından yıkılınca **Bayan Han** öncülüğünde göç ederek **Orta Avrupa'da** ikinci devletlerini kurmuşlardır. Yani **hem Asya'da hem de Avrupa'da devlet kuran bir topluluktur.**

Avarlar'ın Yaşadığı Coğrafya

- ◆ Çin kaynaklarında Juan-Juan, Arap ve Bizans kaynaklarında Avar adıyla anılır.
- ◆ İstanbul'u **ilk kuşatan** Türk Devleti'dir. Sasanilerle işbirliği yapan Avarlar İstanbul'u iki kez kuşatmışlardır (619 ve 626 tarihlerinde).
- ◆ Devlet yönetimi ve askerlik alanında Slav asıllı Rusları etkileyerek basit kabile yaşamından devlet kuran topluluk hâline gelmelerini sağlamışlardır.
- ◆ Hristiyanlığı kabul eden Avarlar, bir süre sonra asimile olarak Slavlaştılar.
- ◆ Balkanlarda ve Avrupa'da iki yüzyıldan fazla devam eden Avarlar 805 yılında Franklar tarafından yıkılmıştır.
- ◆ Günümüzde Kafkasya'da yaşayan ve kendilerine "Avar" denilen topluluğun bunların soyundan geldikleri kabul edilmektedir.

b. Bulgarlar

- ◆ Karadeniz'in kuzeyindeki "**Büyük Bulgarya**" isimli kurdukları devletleri Hazarların baskıları sonucunda yıkılınca bir kısmı İtil Nehri boylarına gelerek **İtil Bulgar Devleti**'ni kurmuşlardır. İtil Bulgarları, ticaretle uğraşmaları sonucunda Müslüman tüccarlarla ilişkiye girerek **Almış Han** zamanında **İslamiyet'i benimsemişlerdir.** Bu nedenle ulusal benliklerini korumayı başarmışlardır.

NOT

İtil Bulgarları bazı tarihçiler tarafından ilk Müslüman Türk Devleti olarak kabul edilir.

- ◆ İtil Bulgarları 1237'de Altınorda Devleti tarafından yıkılmıştır.
- ◆ Bulgarların bir kısmı ise batıya göç ederek Kubrat'ın oğlu Asparuh yönetiminde **Tuna Bulgar Devleti**'ni kurmuşlardır. Tuna Bulgarları Slav kitlelerin etkisiyle Slavlaşmış ve **Ortodoks Hristiyanlığı**nı benimsemişlerdir. Hükümdarlarının önceden **Han** unvanını kullanırken daha sonraları Slavların kullandığı bir hükümdarlık unvanı olan **Çar** unvanını kullanmışlardır.
- ◆ Zamanla Hristiyanlaşarak benliğini kaybeden Tuna Bulgarları, XI. yüz yılda Bizans'ın, XIV. yüzyılda Sırplar'ın sonrada Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir.

NOT

İbn-i Fadlan'ın Seyahatnamesinde Bulgarlar ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

c. Macarlar

- ◆ Fin-Ugor ve Onogur kavimlerinin kaynaşmasından oluşan Macarlar, 896'da bugünkü Macaristan topraklarında varlık göstermişlerdir. 955 yılında Germenlerle savaştan Macarlar, bu savaşta yenilmelerine rağmen uzun süre Germenlerle mücadeleye devam etmişlerdir. Böylece Balkanların Germenleşmesini engellemişlerdir. XI. yüzyılda Macarlar, Hristiyanlığı benimseyip Türklük özelliklerini kaybetmişlerdir.

d. Peçenekler

- ◆ Avrupa tarihinde etkin bir rol oynamalarına rağmen **bağımsız bir devlet kuramamışlardır**.
- ◆ Rusların Karadeniz'e inmesini engellemişlerdir.
- ◆ **Bizans ordusunda ücretli askerlik** yapan Peçenekler **1071 Malazgirt Savaşı'nda** saf değiştirerek Selçuklu saflarına katılmış ve **Türklerin zaferinde rol oynamışlardır**.
- ◆ Peçenekler, Çaka Beyliği ile birlikte İstanbul kuşatmasında katılmıştır.
- ◆ **Turak Han** döneminde Hristiyanlığı benimseyen Peçeneklerin büyük kısmı Hristiyanlaşarak asimile olmuş ve yerli halklar arasında kaybolmuştur.
- ◆ 1091'de **Kıpçaklar** tarafından yıkılmıştır.

e. Kumanlar (Kıpçaklar)

- ◆ **Altınorda Devleti'nin temelini oluşturmuşlardır**.
- ◆ Moğolların Türkleşmesinde etkili olmuşlardır.
- ◆ Ruslarla mücadeleleri ünlü **Rus İgor Destanı'na**; Oğuzlarla mücadeleleri de ünlü **Dede Korkut Hikâyeleri'ne** konu olmuştur.

Kumanların Yaşadığı Coğrafya

- ◆ Eyyûbi ve Memluk ordusunda önemli görevler almışlardır. Kıpçaklardan kalan en önemli eser "**Codex Cumanicus**" diye adlandırılan eserdir. Türkçe-Farsça ve Latince bir lügat olan bu eserde aynı zamanda Türk halk edebiyatından parçalar yer almaktadır.

İLK TÜRK DEVLETLERİNDE
KÜLTÜR VE MEDENİYET

A. DEVLET YÖNETİMİ

- ◆ İlk Türk devletleri monarşik yönetimin sonucu olarak hükümdarlar tarafından yönetilmiştir. Hükümdarlar **Han, Hakan, Kağan, Şanyu, İdikut, İlteber, Tanhu** gibi unvanlar almışlardır.
- ◆ Eski Türklerde hanlık belirtisi olarak otağa (saltanat çadırı) dokuz tuğ dikilmekteydi. Ayrıca yeni hakan davullarla halka duyurulurdu.
- ◆ Kağanlara devleti yönetme yetkisinin Tanrı tarafından verildiğine inanılmıştır. Buna **Kut anlayışı** denir. Kut, kan yoluyla babadan oğla geçer.

NOT

Kut anlayışı, halkın hükümdara bağlılığını artırmıştır. Bu anlayış gereği egemenliğin kaynağı Tanrı'dır. Bu yüzden teokratik bir rejim gibi gözükse de din adamları yönetime katılmadığı için teokratik bir rejim değildir.

- ◆ "**Ülke, hanedanın ortak malıdır.**" Ülüş sistemi şeklinde belirgin ve düzenli olmayan bir veraset anlayışı vardır. Bu nedenle kanında kut olan hanedan üyelerinin taht üzerinde hak iddia etmesi, saltanat mücadelelerinin çıkmasına, bu da Türk devletlerinin kısa ömürlü olmasına ve çabuk yıkılmasına neden olmuştur.
- ◆ Türklerin, yıkılan devletlerin yerine hızlı bir şekilde yerisini kurlmaları ise **teşkilatçı yapıya sahip olmalarından**dır.
- ◆ Geniş toprakların idare edilmesinin zorluğu Türk devletlerinde **ikili teşkilat** anlayışının benimsenmesine neden olmuştur. Ülke, Doğu-Batı şeklinde yönetilmiştir. Doğuda devletin asıl hükümdarı Kağan, batıda ise iç işlerinde serbest dış işlerinde Kağan'a bağlı Yabgu bulunmakta olup **federatif bir yönetim özelliği** göstermektedir. Ayrıca, bu anlayış **merkezî otoriteyi zayıflatmıştır**.
- ◆ Hakanın millete karşı görev ve sorumlulukları vardır. Bunlardan en önemlisi halkını doyurmak ve giydirmektir.

YORUM

Bu durum Sosyal devlet anlayışının uygulandığının göstergesidir.

- ◆ **Hatun** denilen hükümdar eşleri yönetimde söz sahibidir. Hükümdar seferde iken devleti idare etmesi, kurultay toplantılarına katılması ve yabancı elçileri kabul etmesi bunun kanıtlarındandır.
- ◆ Devlet yönetiminde **Kurultay (toy, kengeş)** denilen bir meclis etkilidir. Bir tür **danışma meclisi** olan **Kurultaya** boy beyleri katılırdı.

YORUM

Her boyun bir temsilcisinin yönetimde etkili olan kurulun üyesi olması, yönetimin bu yönüyle demokratik özellik taşıdığını göstermektedir.

- ◆ Yönetime dair önemli kararların alındığı Kurultayda (Toy) bazen hükümdarların teklifleri reddedilmiştir. Örneğin, Köktürk Devleti'nde, Bilge Kağan'ın Budist tapınağı yaptıрма isteğine Vezir Tonyukuk: "Budizm'i benimsemenin Türklerin mücadelecî ruhunu kaybetmelerine neden olacağı" düşüncesiyle karşı çıkmıştır.

YORUM

Kağan'ın isteklerinin reddedilmesi yönetimin her ne kadar monarşik olsa da "**mutlak**" olmadığını göstermektedir. Aynı zamanda Kağan'ın kararlarının sorgulanabildiğinin göstergesidir.

UYARI

Hükümdarın yetkilerini sınırlandıran unsurlar **Kurultay** ve **Töre**'dir.

- ◆ Kurultaya katılma hakkı olanlara **Toygun** denirdi. **Şad**, **Tudun** (vali), **Boy beyleri**, **Hatun**, **Yargucu** (yargıç), **Tigin** (hükümdarların erkek çocukları) ve **Hakan** gibi kişiler toygundu.

UYARI

Diğer Türk devletlerindeki kurul ve meclisler:

Avrupa Hunları: Seçkinler meclisi

Tabgaç Devleti: Nazırlar meclisi

Peçenekler: Komenton

Hazarlar: İhtiyarlar meclisi

- ◆ Devlet yönetiminde etkili olan kalabalık bir bürokrat kesim vardır. Bu bürokratlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

DEVLET YÖNETİMİ	
Hakan	Hükümdar
Hatun	Hükümdarın eşi
Tigin	Hükümdarın erkek çocuğu
Kurultay	Danışma meclisi
İlteber / Erkin	Yüksek devlet memuru, idareci
Yabgu	Ülkenin batısını yöneten hanedan üyesi
Şad	Boylara idareci olarak gönderilen hükümdar soyundan gelen kişi
İnan/inal	Tigin eğitmeni
Yargucu/Yargan	Yargıç
Tamgacı/Bitikçi	Yazı işlerine bakan kişi, kâtipler
Apa	Saray görevlisi
Tarkan	Askerî yönetici
Tudun	Vali
Buyruk	Bakan
Agılıg	Hazine görevlisi
Yalvaç	Elçi
Aygucu/Üge	Hükümdar yokken kurultaya başkanlık eden kişi, hükümdar yardımcısı
İlig	Hanedan üyesi olup hakandan sonra yönetimde etkili olan kişi
Subaşı	Ordu komutanı
Amga/lmga/Ağıcı	Vergi memuru
Ataman	Tigin hocası

NOT

Türk devletlerinin kısa ömürlü olmasında;

- Belirgin ve düzenli bir **veraset anlayışının** (ülke, hanedanın ortak malıdır) **olmamasının** sonucunda ortaya çıkan taht kavgaları
- Devletin doğu-batı şeklinde **ikili teşkilat** sistemiyle yönetilmesiyle, merkezî otoritenin zayıf olması
- Boyların birleşmesinden oluşan **federatif** yapısından dolayı merkezî otoritenin zayıf olması etkili olmuştur.

B. SOSYAL HAYAT VE HUKUK

- ♦ Orta Asya'daki Türkler önce göçebe yaşamışlar, Uygurlarla beraber yerleşik yaşama geçmeye başlamışlardır.
- ♦ **Eski Türklerin göçebe yaşamalarının sonuçları şunlardır:**
 - ✓ Geçim kaynaklarının **hayvancılığa** dayalı olması
 - ✓ **Savaşçı** bir topluluk olmaları

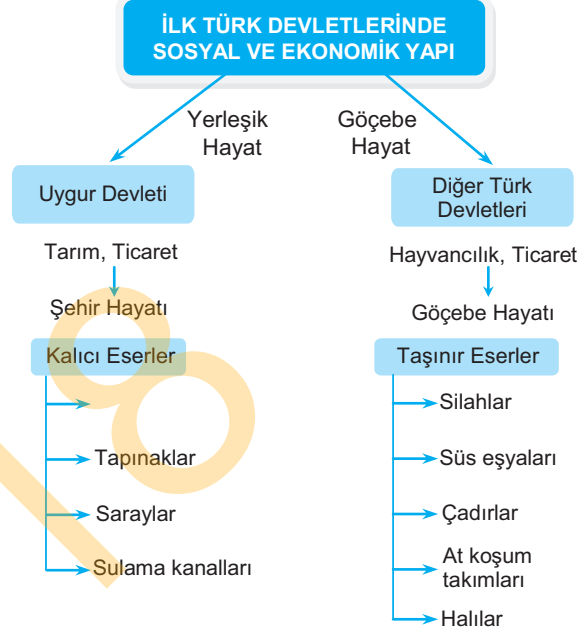

NOT

Topraklarının doğal sınırlarla korunmamış olması ve dış tehlikelere karşı her an savunma hâlinde olma gerekliliği askerî alanda ilerlemeleri sonucunu doğurmuştur.

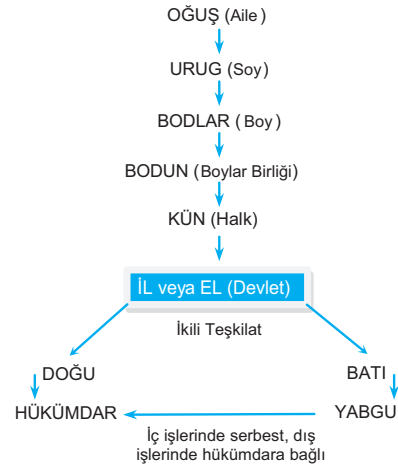
- ✓ Kalıcı kültüre sahip olmayıp **mimari eserler bırakmamaları**
- ✓ Sanat eserlerini **taşınabilir malzemelerden** yapmaları
- ✓ Başka toplumlarla daha çok etkileşime girerek kültürlerini yaymaları
- ✓ Yazıyı geç kullanmaya başlamaları
- ✓ Yazılı değil de **sözlü hukukun** (töre) gelişmesi
- ✓ Yazılı değil de **sözlü edebiyatın** gelişmesi
- ✓ **Çadır yapımında** ve **bozkır sanatında** ilerlemeleri
- ✓ **Hapis** cezalarının **kısa süreli** olması
- ✓ Köleliğin ve **sınıflara dayalı toplum anlayışının olmaması**
- ✓ **Özel mülkiyet kavramının gelişmemesi**
- ♦ Türkler arasında ok atma, cirit, güreş ve at yarışları gibi sporlar sosyal hayatta önemli bir yer kaplamıştır.

- ♦ Türklerin günlük yaşamında atların önemli bir yeri vardır. Türkler atı erken devirlerde evcilleştirmiş ve çok iyi kullanabilmeleri sayesinde başka milletlere üstünlük sağlamıştır.
- ♦ Türk devlet anlayışında otlak ve yaylaklar devlet malı sayıldığından özel mülkiyet anlayışı gelişmemiştir.
- ♦ Türklerde, kana dayalı asalet anlayışı olmadığından Avrupa'daki soylu sınıfı gibi bir sosyal sınıf oluşmamıştır.

- ♦ İlk Türk devletlerinde sosyal örgütlenmeyi oluşturan birimler aşağıda gösterilmiştir.

Oğuşlar (Aileler) → Urugları (Soyları)
 Uruglar (Soylar) → Bodları (Boyları)
 Bodlar (Boylar) → Bodunu (Milleti)
 Bodun (Millet) → Kün'ü (Halkı)
 Kün (Halk) → İl'i (Devleti) oluşturur.

- ◆ **Ataerki** aile tipi vardır. **Tek eşli evlilik** yaygındır. Genelde **kadın-erkek eşitliği** görülür. Evliliklerde erkek tarafı **kaling** adlı bir tür başlık parası verirdi. Ancak kaling, kadının mülkiyetindeydi.
- ◆ Toplumda kadınların büyük bir serbestliği söz konusuydu. Kadınlar erkeklerin yaptığı her işi yapar ata binner, avlanır, dövüşür, ve dini ayinler düzenleyebilirdi.
- ◆ Festivaller, eğlenceler ve şölen denilen ziyafetler toplumsal hayatın önemli bir parçası olup **toplumsal birliği, beraberliği ve danışmayı** artırırmıştır.
- ◆ Eski Türklerin sosyal yaşamında Nevruz kutlamalarının önemli bir yeri vardı. Hunlar döneminde başlayan Kök Türkler döneminde de devam eden **Nevruz bayramı** Uygurlar tarafından da kutlanırdı. Uygur Türkleri arasında Nevruz eski yıla veda edip yeni yılı karşılamak, yeni yılın ve baharın tanrıdan bolluk ve bereket getirmesini dilemek için kutlanırdı. Bu kutlamalarda şiirler okunur, oyunlar oynanır, at yarışları ile cirit, güreş ve ok atma gibi çeşitli spor yarışları düzenlenirdi.
- ◆ **Halk, töre denilen sözlü hukuk kurallarıyla yönetilirdi.** Törenin kuralları halkın tümü tarafından belirlenir ve benimsenirdi. **Hükümdar dâhil herkes için bağlayıcıydı.** Törenin değişmez kuralları bulunmakla beraber sosyal ihtiyaca cevap vermek için değişebilen kuralları da bulunmaktaydı.

Kutadgu Bilig'e göre Törenin değişmez kuralları	
Adalet	Konilik
Eşitlik	Tüzlük
Faydalık	Uzluk
İnsanlık	Kişilik

YORUM

Törenin hükümdar için bile bağlayıcı olması hükümdarın yetkisinin sınırsız olmadığı ve **hukukun üstünlüğü** ilkesinin benimsendiğinin göstergesidir.

- ◆ Büyük davalara **Hakan** bakardı. Davalar yargıçlar tarafından yargı denilen mahkemelerde görüşülürdü. Yargılamaların halka açık olması **şeffaf bir adalet sistemine** kanıttır.

C. ORDU

- ◆ Eski Türklerde **ordu-millet** anlayışı olduğu için ordu ücretli askerlerden oluşmazdı. **Kadın-erkek herkes askerdi.**
- ◆ Ordu, temelini Mete Han'ın attığı **onluk sisteme** göre düzenlenmiştir. Bu sisteme göre; on bin kişiden oluşan kuvvetlere tümen adı verilmiştir. Tümenler binlere; binler, yüzlere; yüzlerde onlara ayrılmıştır. Bu birliklerin başında da sırasıyla tümenbaşı, binbaşı, yüzbaşı, ve onbaşı denen komutanlar yer almıştır.
- ◆ Türk ordusunun örgüt yapısı Çin, Roma, Bizans, Rusya ve Moğol devletleri tarafından örnek alınmıştır.
- ◆ Başlıca savaş silahları; süngü, kargı, mızrak, kalkan, kılıç, yay ve oktur.
- ◆ Türklerde **hakan** savaşa gitmediği takdirde orduya yabgu, tigin veya hakanın kardeşleri komuta etmiştir.
- ◆ Metehan'ın **icadı olan "ısıklık çalan oklar"** da bir çok savaşta kullanılmış ve önemli başarıların elde edilmesinde rol oynamıştır.
- ◆ Atlar, hem ordunun hem de gündelik yaşamının ayrılmaz bir parçasıydı.

NOT

Kaşgarlı Mahmut atları **"Türklerin Kanadı"** olarak nitelendirmiştir.

- ◆ Savaşlarda genellikle **Turan** ve **Hilal** taktikleri uygulanmıştır.

- ◆ Türkler, **en çok askerî alanda ileri gitmişler** ve bu yüzden en az askerî alanda değişiklik yaşamışlar ve diğer toplumları da bu alanda etkilemişlerdir.

D. DİN VE İNANİŞ

- ◆ Türklerde ilk olarak bir din olmasa da ırmak, kaya, orman gibi tabiat kuvvetlerine inanma olan **totemizm** ve yine bir tür inanç olan **Şamanizm** etkili olmuştur. Kurttan türeyiş efsanesi totemizmin kanıtlarındandır. Şamanizm'de **Şaman**, **Baksı** ya da **Kam** denilen din adamları vardı. Şamanların iyi veya kötü ruhlara iletişim kurduğuna inanılırdı. Şamanların büyüclük ve sihir özelliği olduğu düşünülürdü.

NOT

Şamanizm'in diğer dinlerin etkilerine açık olması, Türkler arasında çeşitli dinlerin yayılmasına ortam hazırlamıştır.

- ◆ Eski Türkler, ölmüş büyüklerine ve atalarına ait hatıraları kutsal sayar ve onlara saygı gösterirlerdi. Buna **Atalar Kültü** denirdi.
- ◆ Türklerin ilk dini **Göktanrı inancıdır**.
 - ✓ Göktanrı inancında yıldız, ay ve güneş önemli dinsel sembollerdir.
 - ✓ Göktanrı, en büyük güce sahip **semavi bir varlıktır**. Gökyüzü ile temsil edilen bir tür tek tanrı inancıdır. Göktanrıya törenler düzenlenir ve kurbanlar kesilirdi.
 - ✓ Göktanrı inancında ölümden sonraki yaşama (ahiret) inanılırdı. Bu durumu **kurgan** adı verilen mezarlara ölümlerini eşyaları, silahları ve atıyla birlikte gömmeleri kanıtlamaktadır.
 - ✓ Kök Türklerde ölü, törenle çadıra konur ve çadırın çevresinde at yarışları yapılırdı. Tüm serveti ve atıyla gömülen ölü, bir yıl sonra külü ve kemikleri ile beraber bir mezara konur ve ölü için tekrar at yarışları düzenlenirdi. Ölü gömüldükten sonra "**ölü aşı**" denen bir yemek verilirdi. Günümüzde bu gelenek hala devam etmektedir.
 - ✓ Cennet-cehennem inancı hakimdi. Cennete **uçmağ**, cehenneme ise **tamu** denirdi.
 - ✓ Mezarlara ölünün hayatta iken öldürdüğü düşman sayısı kadar **balbal** adı verilen taştan heykelcikler konulmuştur. İnanişe göre; yeniden dirilecek kişi atıyla cennete gidecek ve öldürdüğü düşmanlar sonraki yaşamında ona hizmet edeceklerdi. Günümüzde Yakut Türkleri hâlâ Göktanrı inancına sahiptir.
 - ✓ Ölüleri için yuğ denilen cenaze törenleri düzenlemişler ve ardından yas tutmuşlardır.

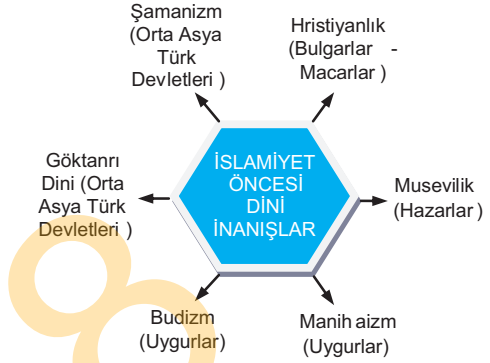
- ◆ **Türkler, daha sonraki süreçte bazı farklı dinleri de benimsemişlerdir.**

Uygurlar: Manihaizm ve Budizm (din değiştiren ilk Türk topluluğu)

Hazarlar: Hristiyanlık, İslamiyet ve daha çok Musevilik (ilk ve tek Musevi Türk devleti)

Karluklar ve Oğuzlar: İslamiyet

Avarlar, Tuna Bulgarları, Macarlar, Bulgarlar, Peçenekler: Hristiyanlık

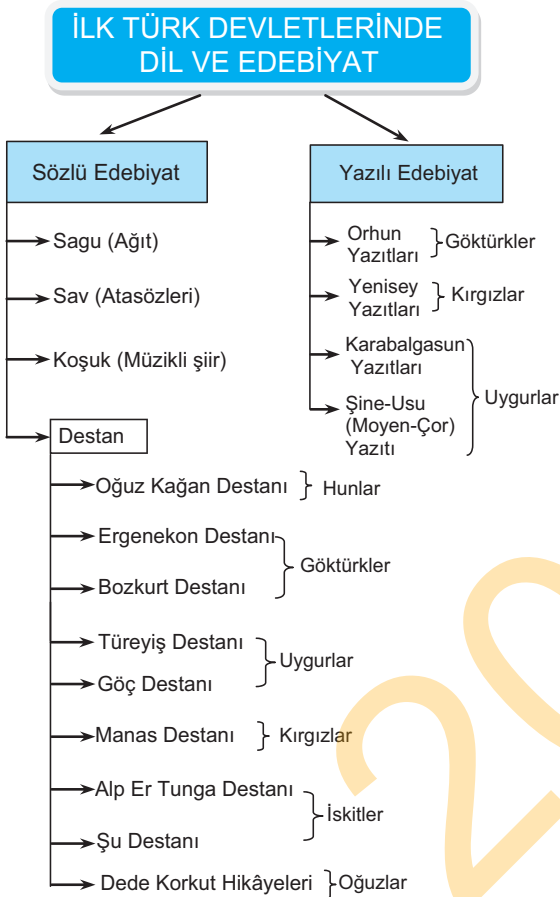

E. EKONOMİK HAYAT

- ◆ Türklerin **temel geçim kaynağı hayvancılıktır**. Ancak ticaret de yapmışlar ve bunu önemsemişlerdir. Bu yüzden **İpek Yolu'nu** denetim altına almak amacıyla diğer devletlerle mücadele etmişlerdir.
- ◆ Genelde Çin, Bizans ve Sasanilerle yapılan ticarete, hayvan ürünleri ve mamullerini satarlar, yerine ipek, tahıl ve diğer ihtiyaç maddelerini alırlardı.
- ◆ Türkler, **Maden işlemeciliğinde** de ileri gitmişlerdir ki bu durum destanlara dahi konu olmuştur. (Ergenekon Destanında demir dağın eritilmesi). Bu alanda da diğer toplumlara örnek olmuşlardır.
- ◆ Türkler, demir işleme sanatı kadar altın ve gümüş işlemede de başarılı olmuştur. Kazakistan yakınlarındaki Esik çayı kıyısında bulunan kurganlardan çıkarılan "**Altın Elbiseli Adam**" buluntusu Türklerdeki altın işleme sanatının en üst düzeyini göstermektedir. 1970 yılında bulunun bu eser, MÖ V ve IV. yüzyıllara aittir.
- ◆ Türklerde, **dokumacılık** da gelişmiştir. Halının ilk örneklerine Türk kurganlarında rastlanmaktadır. **Pazırlık Kurganı**ndan çıkarılan halı dünyanın en eski halısı olarak bilinmektedir.
- ◆ Uygurlarla birlikte tarımsal üretim de önem kazanmaya başlamıştır. **Tarımsal üretime başlanmasıyla yerleşik hayata geçilmiştir**.

F. YAZI, DİL VE EDEBİYAT

- ◆ İslamiyet öncesi Türklerde göçebe dönemde sözlü edebiyat gelişmişti. Yerleşik hayata geçilmesiyle birlikte yazılı edebiyat örnekleri de verilmeye başlamıştır. Yazıtlar ve destanlar, Türklerin inançları, gelenek-görenekleri ve yaşam biçimleri hakkında bilgi veren temel unsurlardır.

- ◆ Türkler, tarih boyunca farklı alfabeler kullanmışlardır. Kök Türk, Uygur, Arap ve Latin alfabeleri Türklerin yaygın olarak kullandığı alfabelerdir.

Göktürk Alfabeti (Orhun Alfabeti)

 a b c ç d e f g ğ h i j k l

𐌇 𐌎 𐌏 𐌐 𐌑 𐌒 𐌓 𐌔 𐌕 𐌖 𐌗 𐌘 𐌙 𐌚 𐌛 𐌜 𐌝 𐌞 𐌟 𐌠 𐌡 𐌢 𐌣 𐌤 𐌥 𐌦 𐌧 𐌨 𐌩 𐌪 𐌫 𐌬 𐌭 𐌮 𐌯 𐌰 𐌱 𐌲 𐌳 𐌴 𐌵 𐌶 𐌷 𐌸 𐌹 𐌺 𐌻 𐌼 𐌽 𐌾 𐌿 𐍀 𐍁 𐍂 𐍃 𐍄 𐍅 𐍆 𐍇 𐍈 𐍉 𐍊 𐍋 𐍌 𐍍 𐍎 𐍏 𐍐 𐍑 𐍒 𐍓 𐍔 𐍕 𐍖 𐍗 𐍘 𐍙 𐍚 𐍛 𐍜 𐍝 𐍞 𐍟 𐍠 𐍡 𐍢 𐍣 𐍤 𐍥 𐍦 𐍧 𐍨 𐍩 𐍪 𐍫 𐍬 𐍭 𐍮 𐍯 𐍰 𐍱 𐍲 𐍳 𐍴 𐍵 𐍶 𐍷 𐍸 𐍹 𐍺 𐍻 𐍼 𐍽 𐍾 𐍿 𐎀 𐎁 𐎂 𐎃 𐎄 𐎅 𐎆 𐎇 𐎈 𐎉 𐎊 𐎋 𐎌 𐎍 𐎎 𐎏 𐎐 𐎑 𐎒 𐎓 𐎔 𐎕 𐎖 𐎗 𐎘 𐎙 𐎚 𐎛 𐎜 𐎝 𐎞 𐎟 𐎠 𐎡 𐎢 𐎣 𐎤 𐎥 𐎦 𐎧 𐎨 𐎩 𐎪 𐎫 𐎬 𐎭 𐎮 𐎯 𐎰 𐎱 𐎲 𐎳 𐎴 𐎵 𐎶 𐎷 𐎸 𐎹 𐎺 𐎻 𐎼 𐎽 𐎾 𐎿 𐏀 𐏁 𐏂 𐏃 𐏄 𐏅 𐏆 𐏇 𐏈 𐏉 𐏊 𐏋 𐏌 𐏍 𐏎 𐏏 𐏐 𐏑 𐏒 𐏓 𐏔 𐏕 𐏖 𐏗 𐏘 𐏙 𐏚 𐏛 𐏜 𐏝 𐏞 𐏟 𐏠 𐏡 𐏢 𐏣 𐏤 𐏥 𐏦 𐏧 𐏨 𐏩 𐏪 𐏫 𐏬 𐏭 𐏮 𐏯 𐏰 𐏱 𐏲 𐏳 𐏴 𐏵 𐏶 𐏷 𐏸 𐏹 𐏺 𐏻 𐏼 𐏽 𐏾 𐏿 𐐀 𐐁 𐐂 𐐃 𐐄 𐐅 𐐆 𐐇 𐐈 𐐉 𐐊 𐐋 𐐌 𐐍 𐐎 𐐏 𐐐 𐐑 𐐒 𐐓 𐐔 𐐕 𐐖 𐐗 𐐘 𐐙 𐐚 𐐛 𐐜 𐐝 𐐞 𐐟 𐐠 𐐡 𐐢 𐐣 𐐤 𐐥 𐐦 𐐧 𐐨 𐐩 𐐪 𐐫 𐐬 𐐭 𐐮 𐐯 𐐰 𐐱 𐐲 𐐳 𐐴 𐐵 𐐶 𐐷 𐐸 𐐹 𐐺 𐐻 𐐼 𐐽 𐐾 𐐿 𐑀 𐑁 𐑂 𐑃 𐑄 𐑅 𐑆 𐑇 𐑈 𐑉 𐑊 𐑋 𐑌 𐑍 𐑎 𐑏 𐑐 𐑑 𐑒 𐑓 𐑔 𐑕 𐑖 𐑗 𐑘 𐑙 𐑚 𐑛 𐑜 𐑝 𐑞 𐑟 𐑠 𐑡 𐑢 𐑣 𐑤 𐑥 𐑦 𐑧 𐑨 𐑩 𐑪 𐑫 𐑬 𐑭 𐑮 𐑯 𐑰 𐑱 𐑲 𐑳 𐑴 𐑵 𐑶 𐑷 𐑸 𐑹 𐑺 𐑻 𐑼 𐑽 𐑾 𐑿 𐒀 𐒁 𐒂 𐒃 𐒄 𐒅 𐒆 𐒇 𐒈 𐒉 𐒊 𐒋 𐒌 𐒍 𐒎 𐒏 𐒐 𐒑 𐒒 𐒓 𐒔 𐒕 𐒖 𐒗 𐒘 𐒙 𐒚 𐒛 𐒜 𐒝 𐒞 𐒟 𐒠 𐒡 𐒢 𐒣 𐒤 𐒥 𐒦 𐒧 𐒨 𐒩 𐒪 𐒫 𐒬 𐒭 𐒮 𐒯 𐒰 𐒱 𐒲 𐒳 𐒴 𐒵 𐒶 𐒷 𐒸 𐒹 𐒺 𐒻 𐒼 𐒽 𐒾 𐒿 𐓀 𐓁 𐓂 𐓃 𐓄 𐓅 𐓆 𐓇 𐓈 𐓉 𐓊 𐓋 𐓌 𐓍 𐓎 𐓏 𐓐 𐓑 𐓒 𐓓 𐓔 𐓕 𐓖 𐓗 𐓘 𐓙 𐓚 𐓛 𐓜 𐓝 𐓞 𐓟 𐓠 𐓡 𐓢 𐓣 𐓤 𐓥 𐓦 𐓧 𐓨 𐓩 𐓪 𐓫 𐓬 𐓭 𐓮 𐓯 𐓰 𐓱 𐓲 𐓳 𐓴 𐓵 𐓶 𐓷 𐓸 𐓹 𐓺 𐓻 𐓼 𐓽 𐓾 𐓿 𐔀 𐔁 𐔂 𐔃 𐔄 𐔅 𐔆 𐔇 𐔈 𐔉 𐔊 𐔋 𐔌 𐔍 𐔎 𐔏 𐔐 𐔑 𐔒 𐔓 𐔔 𐔕 𐔖 𐔗 𐔘 𐔙 𐔚 𐔛 𐔜 𐔝 𐔞 𐔟 𐔠 𐔡 𐔢 𐔣 𐔤 𐔥 𐔦 𐔧 𐔨 𐔩 𐔪 𐔫 𐔬 𐔭 𐔮 𐔯 𐔰 𐔱 𐔲 𐔳 𐔴 𐔵 𐔶 𐔷 𐔸 𐔹 𐔺 𐔻 𐔼 𐔽 𐔾 𐔿 𐕀 𐕁 𐕂 𐕃 𐕄 𐕅 𐕆 𐕇 𐕈 𐕉 𐕊 𐕋 𐕌 𐕍 𐕎 𐕏 𐕐 𐕑 𐕒 𐕓 𐕔 𐕕 𐕖 𐕗 𐕘 𐕙 𐕚 𐕛 𐕜 𐕝 𐕞 𐕟 𐕠 𐕡 𐕢 𐕣 𐕤 𐕥 𐕦 𐕧 𐕨 𐕩 𐕪 𐕫 𐕬 𐕭 𐕮 𐕯 𐕰 𐕱 𐕲 𐕳 𐕴 𐕵 𐕶 𐕷 𐕸 𐕹 𐕺 𐕻 𐕼 𐕽 𐕾 𐕿 𐖀 𐖁 𐖂 𐖃 𐖄 𐖅 𐖆 𐖇 𐖈 𐖉 𐖊 𐖋 𐖌 𐖍 𐖎 𐖏 𐖐 𐖑 𐖒 𐖓 𐖔 𐖕 𐖖 𐖗 𐖘 𐖙 𐖚 𐖛 𐖜 𐖝 𐖞 𐖟 𐖠 𐖡 𐖢 𐖣 𐖤 𐖥 𐖦 𐖧 𐖨 𐖩 𐖪 𐖫 𐖬 𐖭 𐖮 𐖯 𐖰 𐖱 𐖲 𐖳 𐖴 𐖵 𐖶 𐖷 𐖸 𐖹 𐖺 𐖻 𐖼 𐖽 𐖾 𐖿 𐗀 𐗁 𐗂 𐗃 𐗄 𐗅 𐗆 𐗇 𐗈 𐗉 𐗊 𐗋 𐗌 𐗍 𐗎 𐗏 𐗐 𐗑 𐗒 𐗓 𐗔 𐗕 𐗖 𐗗 𐗘 𐗙 𐗚 𐗛 𐗜 𐗝 𐗞 𐗟 𐗠 𐗡 𐗢 𐗣 𐗤 𐗥 𐗦 𐗧 𐗨 𐗩 𐗪 𐗫 𐗬 𐗭 𐗮 𐗯 𐗰 𐗱 𐗲 𐗳 𐗴 𐗵 𐗶 𐗷 𐗸 𐗹 𐗺 𐗻 𐗼 𐗽 𐗾 𐗿 𐘀 𐘁 𐘂 𐘃 𐘄 𐘅 𐘆 𐘇 𐘈 𐘉 𐘊 𐘋 𐘌 𐘍 𐘎 𐘏 𐘐 𐘑 𐘒 𐘓 𐘔 𐘕 𐘖 𐘗 𐘘 𐘙 𐘚 𐘛 𐘜 𐘝 𐘞 𐘟 𐘠 𐘡 𐘢 𐘣 𐘤 𐘥 𐘦 𐘧 𐘨 𐘩 𐘪 𐘫 𐘬 𐘭 𐘮 𐘯 𐘰 𐘱 𐘲 𐘳 𐘴 𐘵 𐘶 𐘷 𐘸 𐘹 𐘺 𐘻 𐘼 𐘽 𐘾

- ◆ Kök Türk (Orhun) alfabesi dördü ünlü, otuz dördü ünsüz olmak üzere toplam 38 harften oluşmuştur. Bu alfabe sağdan sola ve yukarıdan aşağıya doğru yazılmaktaydı. Uyğur alfabesi ise üçü ünlü, on beşi ünsüz

olmak üzere 18 harften oluşmaktaydı. Uygurlar bu alfabeyi tüccar bir toplum olan Soğdlardan alıp geliştirmişlerdir. Uygur yazısı da sağdan sola doğru yazılır ve okunurdu. Kök Türk'ler yazılarını taş, tahtaya ve ağaca yazarken; Uygurlar kağıdı kullanmışlardır. Uygurlar, Çinlilerden matbaanın temelini oluşturan tahta klşe baskı tekniğı yerine hareketli harflerle baskı yapma sistemini ve kitap basma tekniğini öğrenmişlerdir.

NOT

Kiril alfabesi: Slavların kullandığı Yunan alfabesinden geliştirilmiş Rus alfabesidir.

Soğd alfabesi: Kuzeydoğu İran'da ve Tacikistan çevresinde eski dönemlerde kullanılan Arami kökenli bir alfabedir. Uygur alfabesinin temelidir.

Sanskrit alfabesi: Hint, Avrupa dil grubuna ait bir alfabedir. İlk kez Hindistan bölgesinde kullanılmıştır. Eski Hint alfabesidir.

Latin alfabesi: Avrupa kökenli bir alfbedir. Günümüz alfabesinin temelidir.

Köktürk Kitabeleri (Orhun Yazıtları)

- ◆ Devlet **adamlarının** millete hesap vermesi, devlet ve halkın karşılıklı olarak görevlerinin belirtilmesi, Türk uygarlığı, yasaları ve kültürü konularını içermektedir.
- ◆ Köktürk Kitabeleri Türklere ait ilk yazılı belgelerdir.
- ◆ Köktürk Kitabeleri'nin bir yüzü Türkçe, diğer yüzü Çincedir.

[illegible]

- ◆ VIII. yüzyılda Köktürk hükümdarı **Bilge Kağan** (735), **Kültigin** (732) ve vezirleri **Tonyukuk** (725) adına dikilmiştir.

- ✓ **Yoluğ Tigin** tarafından yazılmış bu yazıtlarda genel olarak öğüt verilmektedir. Bir çeşit **siyasetname** özelliği göstermektedir.

- ✓ 1893 yılında Danimarkalı **Türkolog Wilhelm Thomsen** tarafından okunmuştur.
- ✓ Köktürk Kitabelerinde çözölen ilk kelime "Tengri" (Tanrı) olmuştur.

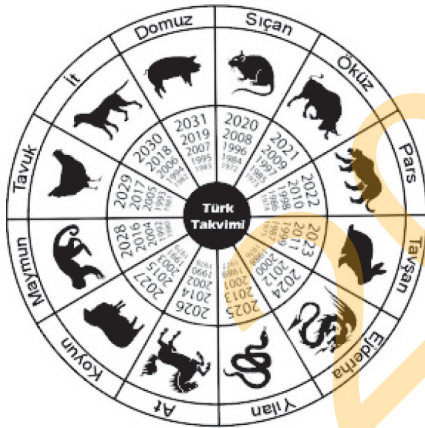
G. BİLİM VE SANAT

- ◆ Köktürklerin her yıla bir hayvan adı vererek güneş yılı esaslı olarak hazırladığı **12 Hayvanlı Türk Takvimi** astronomiyle ilgilendiğini göstermektedir.

NOT

12 Hayvanlı Türk takviminin başlangıcı Metehan'ın tahta çıkış tarihidir.

12 Hayvanlı Türk Takvimi

- ◆ Uygurlar, tahta harflerden **matbaayı** ve pamuktan **kâğıdı** yapmışlardır.
- ◆ Maden işlemeciliği ve dokumacılık gelişince bu faaliyetler sanat şekline dönüşmüştür. Halı, kilim ve çadır dokumacılığının örnekleri verilmiştir.
- ◆ Bilim adamlarına değer verilmiş olup hükümdarların yanlarında **keneşçi** adı verilen danışmanlar yer almıştır.
- ◆ Eşyalarda ve binalarda hayvan üslubu uygulanmıştır. Bunun gereği olarak **hayvan figürleri** kullanılmıştır. Bu durum bozkır kültürünün bir uzantısıdır. Göçebe yaşamın bir sonucu olarak **çadır sanatı** da gelişmiş ve sanat eserleri taşınabilir hafif malzemeden yapılmıştır.

- ◆ Uygurların yerleşik hayata geçmesiyle birlikte kalıcı sanat eserleri görölmeye başlar. **Mimari, tapınak ve saray yapımı** ile bunların iç süslemesi şeklinde ilerlemiştir.
- ◆ Resim, müzik ve şiir kültürel hayatın önemli bir parçası olmuştur.

NOT

Adı bilinen ilk Türk şairi Arpın-Çor Tigin'dir.

- ◆ **Minyatür** sanatının temelini Uygurlar atmıştır.
- ◆ Müzik ve resim alanında da ürünler verilmiştir. En önemli çalgı millî saz olan **kopuz**dur. Ressamlarına ise **bedizci** denmiştir.
- ◆ Türk hekimlerine "**otacı**" denmiştir.
- ◆ Bir eyer örtüsünde yer alan ve hayvanlar arasındaki mücadeleyi gösteren figürlere **pazırık** denir. Bu da Türklerin savaşçı topluluk olduğunu yansıtmaktadır.

SORU

İslamiyet öncesi Türk Devletlerinde sürgün avlarında, savaşlarda, akınlarda, veya toy adı verilen ziyafetlerde musiki ile birlikte söylenen şiir-
lere ne ad verilmiştir?

- A) Sagu B) Koşuk C) Destan
D) Sav E) Kopuz

ÇÖZÜM

Tanımı verilen kavram koşuk'tur. Genellikle aşk, doğa, yiğitlik konularının işlendiği koşuklar "kopuz" adı verilen sazlarla birlikte söylenmiştir.

(Cevap B)

2. ÜNİTE

TÜRK-İSLAM TARİHİ

TÜRKLER VE İSLAMİYET

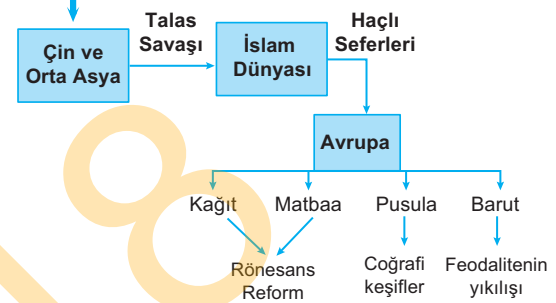
- ◆ İslamiyet ortaya çıktığında Göktürkler Devleti yıkılmış ve Orta Asya'da birçok Türk Devleti kurulmuştur.
- ◆ Hz. Ömer döneminde İran'ın fethi ile Türkler ve Müslümanlar komşu olmuştur.
- ◆ Hz. Osman döneminde ise Türk-Arap mücadeleleri başlamıştır.
- ◆ Emevilerin milliyetçi politika izlemeleri ve Arap olmaları kötü davranışları Türklerin İslamiyet'i seçmelerini geciktirmiştir.
- ◆ Abbasilerin hoşgörülü olması Türk-Arap ilişkilerini yumuşatmış ve **Talas Savaşı**'ndaki iş birliğinin de etkisiyle **Türkler İslamiyet'i kabul etmeye başlamışlardır**.

TALAS SAVAŞI (751)

- ◆ **Abbasilerin ve Çin'in** Orta Asya hâkimiyeti için mücadele ettiği bu savaşta **Türkler**, (Karluk, Yağma, Çiğil Türkleri) Çinlilere karşı **Müslüman Arapları desteklemişlerdir**. Çin'in egemenliğine girmektense Müslüman Arapları destekleyen Türkler, savaşı Arapların kazanmasına yardım etmişlerdir. Bu savaşla birlikte;
- ✓ Orta Asya'da İslam egemenliği başlamıştır.
- ✓ Orta Asya'daki Çin egemenliği sona ermiştir.
- ✓ Başta Karluklar olmak üzere, Türkler arasında İslamiyet yayılmaya başlamıştır.
- ✓ Kâğıt, matbaa, pusula ve barut gibi teknik buluşlar Orta Asya'dan İslam dünyasına aktarılmıştır.

Dünya kültür ve medeniyet tarihinde;

kağıt, matbaa,
pusula, barut

- ◆ 751 Talas Savaşıyla Türk-İslam tarihi başlamıştır.
- ◆ Türkler, **İslam Devleti**'nin (Abbasilerin) ordu ve yönetim kadrolarında görev almaya başlamıştır.

Türklerin İslamiyet'i Kabul Etmesini Kolaylaştıran Etmenler

İSLAM ÖNCESİ İNANIŞ	İSLAM İNANIŞI
– Göktanrı inancı vardır. – Türk töresinde hırsızlık, yalancılık, adaletsizlik yasaklanmıştır. – Ahiret inancı içinde iyi insanların ödüllendirildiği uçmağ (cennet), kötülerin ise cezalandırıldığı tamu (cehennem) isimli yer inancı vardı. – Din adamlarının herhangi bir üstünlüğü bulunmamaktadır.	– Tek Allah inancı vardır. – İslam ahlak anlayışında hırsızlık, yalancılık ve adaletsizlik günah sayılır. – Ahiret inancı vardır. Ölümden sonra iyi, güzel ahlaklı insanların cennete, kötü ahlaklıların cehenneme gideceğine inanılır. – Din adamlarına ayrıcalık tanıyan ruhban sınıfı yoktur.

Türklerin İslam Dini ve Dünyasına Hizmetleri

- ◆ İslamiyet'i yaymaları (Gaznelilerin Hindistan'da, Selçukluların Anadolu'da, Osmanlıların Balkanlar'da)
- ◆ İslam halifelerinin koruyuculuğunu yapmaları (Gazneli Mahmut ve Tuğrul Bey örnekleri gibi)
- ◆ İslam dünyasını saldırılara karşı korumaları (Bizans, Haçlı ve Moğol saldırılarına karşı)
- ◆ İslam Devleti'nin önemli kadrolarında görev yapmaları (özellikle askerî alanda)
- ◆ Bilim, teknik ve sanat alanında Türk bilgilerin İslam kültür ve medeniyetine katkıda bulunmaları

MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ

1. Tolunoğulları (Mısır'da / 868–905)
2. İhşitler (Mısır'da / 935–965)
3. Karahanlılar (Türkistan'da / 840–1212)
4. Gazneliler (Afganistan'da / 963–1187)
5. Büyük Selçuklular (Kuzey İran ve çevresinde / 1038–1157)
6. Harzemşahlar (Hazar Denizi'nin doğusunda / 1097–1231)
7. Eyyubiler (Mısır'da / 1174–1250)
8. Memlükler (Mısır'da / 1250–1517)

SORU

Kervansaray, Bimarhane, Posta teşkilatı gibi alanlarda ilk örnekleri veren Türk İslam devleti aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Gazneliler B) Harzemşahlar
C) Karahanlılar D) Tolunoğulları
E) Büyük Selçuklu Devleti

ÇÖZÜM

Türk İslam Devletleri içinde Kervansaray Bimarhane ve Posta teşkilatı gibi kurumların ilk örnekleri Karahanlılar tarafından verilmiştir.

Karahanlılar, Bilge Kül Kadir Han önderliğinde 840 – 1212 yılları arasında Karluk, Yağma, Çiğil ve Tuhsi Türklerince Türkistan'da kurulmuştur.

(Cevap A)

İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ

KARAHANLILAR (840–1212)

- ◆ Karahanlılar, Orta Asya'da kurulan ilk Türk İslam Devleti'dir.
- ◆ Karahanlı Devleti'ne bu ismin verilmesinin nedeni, bu aileye mensup hükümdarların unvanlarında "**Kara (kuvvetli, güçlü)**" sıfatını sıkça kullanmalarından dolayıdır.
- ◆ Kaşgar, Buhara, Balasagun, ve Semerkant Karahan Devleti'nin önemli merkezleri arasındadır.

NOT

Semerkant, kelime anlamı bakımından "Semiz" ve "Kent" kelimelerinden meydana gelmiştir. Tarihçiler tarafından "**zengin şehir**" olarak nitelendirilir. Kaşgar ismi ise Çince "Kaşi" yani "**ışıldayan inci**" anlamına gelmektedir.

- ◆ **Bilge Kül Kadir Han** önderliğinde Karluk, Yağma, Çiğil ve Tuhsi Türklerince Türkistan'da kurulmuştur.
- ◆ **Satuk Buğra Han** döneminde İslamiyeti resmî din olarak kabul etmişlerdir. Satuk Buğra Han, Müslüman olduktan sonra "Abdülkerim" adını almıştır.
- ◆ Ebu Nasr Ahmet Abbasi halifesi tarafından "**İslam Hükümdarı**" unvanı alan ilk kişidir.
- ◆ Devlet en parlak devrini **Yusuf Kadir Han** döneminde yaşamıştır. O'nun ölümünden sonra devlet Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

UYARI

Kutadgu Bilig adlı eser Doğu Karahan Hanı Tabgaç Buğra Han'a sunulmuştur.

F İ L O Z O F

Y A Y I N C I L I K

- ◆ Türk-İslam kültür ve medeniyeti Karahanlılarla başlamıştır.
- ◆ 1042'de Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Doğu Karahanlılar'a Karahitaylılar (1211), Batı Karahanlılara ise Harzemşahlılar (1212) son vermiştir.

Karahanlı Devleti'nin Kurulduğu Coğrafya

- ◆ Türkçeyi resmî dil olarak kabul etmişlerdir.

UYARI

Karahanlılar ve Karamanoğullarının Türkçeyi resmî dil ilan etmeleri **ulusçu devlet anlayışına** sahip olduklarını gösterir.

- ◆ **Burslu eğitim** sistemi uygulamasını gerçekleştirmişlerdir. Bu durum **sosyal devlet anlayışını** benimsediklerinin göstergesidir.
- ◆ **Bimarhane** denen ilk Türk hastanelerini kurmuşlardır.
- ◆ **Ribat** adı verilen Kervansaray örneklerine de ilk kez Karahanlılar döneminde rastlanmaktadır.

NOT

Karahanlılar ilk dönemlerde kervansarayları **savunma amaçlı** kullanmışlardır.

- ◆ Türk devletleri içinde ilk kez vakıf ve posta teşkilatı uygulamasını başlatmışlardır.
- ◆ Uygur alfabesini kullanmış yöneticilerine Han, Hakan unvanı vermişlerdir. (**Ulusçu anlayış**)
- ◆ Karahanlılar dönemi, Türklerin kitleler halinde İslamiyet'i kabul ettikleri bir dönemdir.
- ◆ Karahanlı halkının tümü kurulduğu bölgeden dolayı Türk idi. Bu yüzden Karahanlılarda Gazneli ve Selçuklulardaki gibi Arap ya da İran etkisi olmamıştır.

GAZNELİLER (963–1183)

- ◆ Alp Tekin tarafından **Afganistan**'ın Gazne şehri merkez olmak üzere temelleri atılan devlet esas olarak Sebük Tegin zamanında bağımsız olmuştur.

Gazneli Devleti'nin Kurulduğu Coğrafya

- ◆ Zamanla sınırlarını genişletmesiyle bünyesinde Türklerden **başka** Arap, Fars (İran) ve diğer bazı etnik unsurları da barındırmaya başlamış böylece imparatorluk özelliğine **kavuşmuştur**. Bu **çok uluslu** yapıya sahip olması Gaznelilerin yıkılışını hızlandırmış ve kolaylaştırmıştır.

UYARI

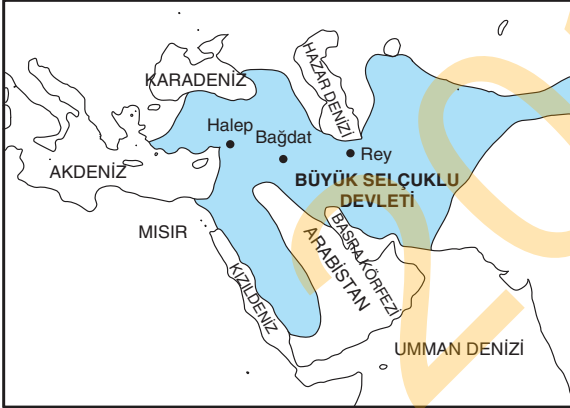
Türkçe, Gaznelilerde sadece saray ve orduda kullanılırdı. Gaznelilerde resmî dil Farsça, bilim dili Arapçadır. Bu da Gaznelilerin bölge kültürlerinin etkisinde kalmasının bir sonucudur.

- ◆ Bilime ve bilim insanlarına çok önem veren Gazneli Mahmut, 400'e yakın şair, bilim insanı ve sanatçıyı sarayında himaye altına aldığı bilinmektedir. Gazneli Mahmut'un "**sarayımın en değerli hazinesi**" dediği ünlü Türk bilgini "**Biruni**" bunlardan biridir.
- ◆ En ünlü hükümdarları olan **Gazneli Mahmut Hindistan'a 17 sefer düzenlemiştir**. Bu seferlerin sonucunda Hindistan'ın bir bölümü Gaznelilerce ele geçirilmiş, **Hindistan'da İslamiyet yayılmaya başlamış** ve İslamiyet'in bölgede yayılmasıyla sosyal eşitsizliğe dayalı **Kast Sistemi** zarar görmüştür.
- ◆ Gazneli Mahmut, Abbasi halifesini Şii baskılarından koruyunca halife ona "**sultan**" unvanını vermiştir. Türk-İslam tarihinde "**sultan**" unvanını kullanan ilk Türk hükümdarı **Gazneli Mahmut'tur**. Ünlü Fars sanatçı Firdevsi, büyük eseri **Şehname**'yi Gazneli Mahmut'a sunmuştur. Aynı zamanda padişah unvanını kullanan ilk Müslüman Türk devleti de yine Gaznelilerdir.

- ◆ Gazneliler Türk—İslam Devletleri içinde **ilk kez devşirme kökenli merkez ordu** (Gulaman-ı Saray) teşkilatını kurmuşlardır.
- ◆ Gaznelilerin yıkılışı süreci 1040 **Dandanakan Savaşı**'nda Büyük Selçuklulara yenilmesiyle başlamıştır.
- ◆ Gazneliler 1187'de Afgan asıllı **Gurlular** tarafından yıkılmıştır.

BÜYÜK SELÇUKLULAR (1040–1157)

- ◆ Büyük Selçuklular tarih sahnesine çıktığında Orta Asya'da Karahanlılar ve Gazneliler; İran'da Samanoğulları, Anadolu'da ise Bizans Devleti vardı.
- ◆ Selçuklar, Oğuzların Üçoklar Kolunun Kınık boyuna mensupturlar.
- ◆ Tuğrul ve Çağrı Bey tarafından günümüz İran'ın kuzeyinde kurulmuş, Tuğrul Bey hükümdarlık yapmış, Çağrı Bey ise askerî operasyonlardan sorumlu olmuştur.

Büyük Selçuklu Devleti'nin Kurulduğu Coğrafya

- ◆ Anadolu'ya ilk akınlar Tuğrul Bey döneminde başlamıştır.
- ◆ Devletin kuruluşu 1040 **Dandanakan Savaşı**'nda Selçukluların Gaznelileri yenmesi ve güçlerini kanıtlamaları sonucunda resmîleşmiştir.
- ◆ Devletin **başkentleri** sırasıyla **Nişabur, Rey, İsfahan**'dır.
- ◆ Tuğrul Bey, Bağdat Seferi'yle Abbasi halifesini Şii Büveyhoğullarının baskısından kurtarmıştır. Bunun sonucunda halife Kaim bi Emrillah ona **"Doğu'nun ve Batı'nın sultanı"** unvanını vermiştir ve adına hutbe okutmuştur.

YORUM

Bu durum, İslam dünyasındaki "siyasal liderliğin" Büyük Selçuklulara geçtiğinin kanıtıdır. Yani Selçuklular İslam dünyasının koruyuculuğunu fiilen üstlenmişlerdir. "Dinî liderlik" ise Abbasi halifesinde kalmıştır. Selçukluların din işlerini halifeye bırakarak devlet işlerini kendi üzerine alması laik özellik gösterdiğine işarettir.

SORU

- Büveyhîlerin Bağdat'taki hâkimiyetlerine son vermesi
- Bizans ordusunu Pasinler Savaşı'nda yenmesi
- Gazneli Mesud'u Dandanakan Savaşı'nda yenmesi

Yukarıdakilerden hangileri Abbasî Halifesi'nin 1058 yılında Tuğrul Bey'e "Doğu'nun ve Batı'nın Sultanı" unvanını vermesinin sebepleri arasındadır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve III E) II ve III

ÇÖZÜM

Tuğrul Bey, 1040–1063 yılları arasında hüküm süren Büyük Selçuklu Sultanıdır. Tuğrul Bey, 1055 yılında, Abbasi halifesinin çağrısı ile Bağdat'a giderek Şii Büveyhoğullarını Bağdat'tan uzaklaştırmıştır. Fakat sultanın geri dönmesiyle Büveyhoğulları Bağdat'ı tekrar işgal etmiştir. Bunun üzerine Tuğrul Bey 1057 yılında yeniden Bağdat'a gelerek halifeyi Büveyhoğullarının baskısından kurtarıp bu devlete son vermiştir. Bu hizmeti karşılığında Abbasi halifesi Kaim BiEmrillah Tuğrul Bey'e "Doğu'nun ve Batı'nın Sultanı" unvanını vermiştir. Halife daha sonra siyasi yetkilerini Tuğrul Bey'e vererek kızını da onunla evlendirmiştir.

(Cevap A)

- ◆ Anadolu'ya akınlar düzenleyen Selçuklular **1048 Pasinler Savaşı**'nda ilk kez Bizans ile mücadele etmişlerdir.
- ◆ Pasinler Savaşı ile Van ve Erciş bölgesi Selçuklu hakimiyeti altına girmiştir. Savaş sonunda imzalanan antlaşmayla Bizans, İstanbul'daki bir camiye onarmayı ve Tuğrul Bey adına hutbe okutmayı taahhüt etmiştir.
- ◆ 1063–1072 yılları arasında Selçuklu tahtına Alparslan geçmiştir. Alparslan "Asla zapt edilemez." denen **Ani Kalesi**'ni Bizans ve Gürcü ittifakına karşı kazanmıştır. Abbasi halifesi bu zafer üzerine Alparslan'a **Ebü'l Feth** (Fetihler Babası) unvanını vermiştir. Bu dönemin diğer bir önemli gelişmesi 1071 yılında Bizans ile yapılan **Malazgirt Savaşı**'dır. Bu savaşta Bizans ordusuna Romen Diyojen Selçuklu ordusuna Alparslan komuta etmiştir. Savaş sırasında Peçenek ve Uz'ların Türk tarafına geçmesiyle savaşta kesin bir Selçuklu zaferi yaşanmıştır. Bu savaş Anadolu'nun Türk yurdu olmasında bir dönüm noktasıdır. Ayrıca bu savaştan sonra Anadolu'da ilk Türk beylikleri kurulmuş ve İslam ülkeleri üzerindeki Bizans baskısı azalmıştır.

NOT

Türk tarihinde Anadolu'nun Türk yurdu olmasında birer dönüm noktası olan üç savaş vardır: Malazgirt Savaşı "Yurt açan", Miryokefalon Savaşı "Yurt tutan", Büyük Taarruz Savaşı "Yurt kurtaran".

- ◆ Büyük Selçuklu Devleti en parlak dönemini Alparslan'dan sonra tahta geçen oğlu Melikşah (1072–1092) döneminde yaşamıştır.
- ◆ Alparslan ve Melikşah dönemlerinde vezirlik yapan İran kökenli **Nizamülmülk Bağdat'ta ilk defa Nizamiye Medreselerini kurmuştur**. Bu medreseler zamanla geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Bu medreselerde **eğitim ücretsiz** verilmiş (sosyal devlet anlayışı) ve dinî bilimlerin yanı sıra matematik, astronomi, fizik gibi dersler de okutulmuştur (pozitif eğitim anlayışı).
- ◆ Melikşah döneminde **Şii kökenli Haşhaşiler**, Alamut Kalesi'ni merkez edinerek **Hasan Sabbah** önderliğinde terör faaliyetleri yürütmüşlerdir. Başta vezir Nizamülmülk olmak üzere çok sayıda değerli devlet adamını suikastla öldürmüşlerdir.

UYARI

Büyük Selçuklulardaki dinî-Şii karakterli Batını isyanları Anadolu Selçuklu Devleti'ndeki Baba İshak ve Osmanlı Devleti'ndeki Şeyh Bedrettin isyanlarıyla benzerlik gösterir.

- ◆ Melikşah döneminde mali işlerde kullanılmak üzere güneş yılı esaslı **Celali Takvim** düzenlenilmiş ve **ikta sistemi** uygulanmaya başlanmıştır.
- ◆ Büyük Selçuklu Devleti **Sultan Sencer**'in 1157 yılında ölmesiyle yıkılmıştır.

SORU

Büyük Selçuklu Devleti'nin bilinen son hükümdarı aşağıdakilerden hangisidir?

A) Mahmut	B) Nizamülmülk
C) Sencer	D) Berkjaruk
E) Süleyman şah	

ÇÖZÜM

1118–1157 yılları arasında hüküm süren Selçuklu Sultanı Sencer'dir. Büyük Selçuklu Devleti'nin son hükümdarı olan sultan Sencer döneminde Merv şehri başkent yapılmıştır. Ayrıca Karahitaylılarla 1141 yılında yapılan Katvan Savaşı da bu dönemde gerçekleşmiştir. Selçuklu Devleti'nin yıkılışı sürecine girmesinde etkili olan bu savaştan sonra Oğuz boyları isyan etmiştir. Yaşanan iç huzursuzluk ve istikrarsızlık devletin toparlanmasına imkan vermemiş ve sultan Sencer'in ölümünden sonra da devlet tamamen yıkılmıştır.

(Cevap C)

- ◆ Büyük Selçukluların yıkılışında;
 - ✓ **Veraset anlayışı** sonucundaki taht kavgaları
 - ✓ Batınilerin zararlı faaliyetleri
 - ✓ Oğuzların yönetim kadrolarından dışlanması sonucunda isyan etmesi
 - ✓ Haçlı Seferlerinin olumsuz etkileri
 - ✓ Atabeylerin merkezî otoritenin zayıflaması sonucunda merkezden ayrılarak devletler kurması

- ✓ Siyasi güçleri ellerinden alınan Abbasi halifelerinin Selçuklu egemenliğinden kurtulmak için yaptığı olumsuz çalışmalar
- ✓ Şii Fatımi Devleti'nin kendisine Selçukluları rakip görmesinden dolayı zararlı faaliyetlerde bulunması
- ✓ **Katvan Savaşı**'nda (1141) Selçukluların Moğol kökenli Karahitaylara yenilmesi
- ◆ Selçukluların Anadolu'ya akınları;

Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra kurulan devletler ve atabeylikler

Devletler

- ✓ Kirman Selçukluları (1048–1187)
- ✓ Suriye Selçukluları (1069–1118)
- ✓ Anadolu Selçukluları (1077–1308)
- ✓ Irak ve Horosan Selçukluları (1119–1194)

Atabeylikler

- ✓ Zengiler (Musul – Halep Atabeyliği) (1127–1259)
- ✓ Böriler (Şam Atabeyliği) (1128–1154)
- ✓ İldenizoğulları (Azerbeycan Atabeyliği) (1146–1225)
- ✓ Beg Teginoğulları (Erbil Atabeyliği) (1146–1232)
- ✓ Salgurlular (Fars Atabeyliği) (1147–1284)

SORU

Büyük Selçuklular Dönemi'nde, Hasan Sabah tarafından kurulan Batıni anlayıştaki gizli örgüt aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kalenderiler
- B) Haşhaşiler
- C) Hariciler
- D) Babailer
- E) Selefiler

ÇÖZÜM

Haşhaşiler, 11. yüzyılda kurulan gizli bir örgütlenmedir. Kurucusunun adına itafen Sabbahiler de denen Haşhaşiler, önce İran daha sonra da Suriye'ye yayılmıştır. Önemli kişilere suikastı temel bir askeri taktik olarak benimsemişlerdir.

(Cevap B)

MISIR'DA KURULAN İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ

TOLUNOĞULLARI (868–905)

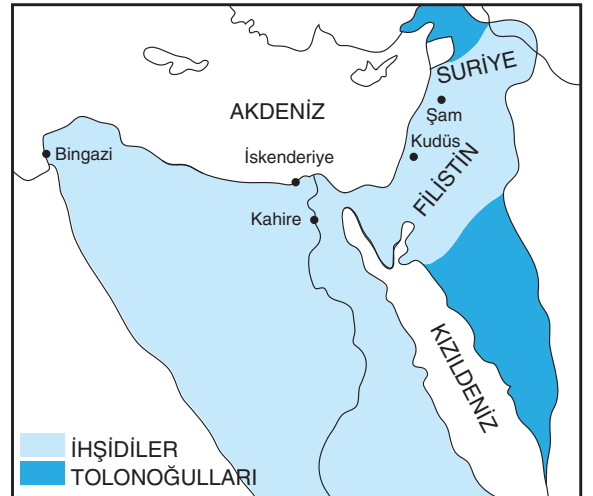
- ◆ Abbasilerin zayıflaması üzerine Mısır'da Tolunoğlu Ahmet tarafından Fustat (Kahire)'ta kurulmuştur.
- ◆ **Halkı Arap ve Berberi, yöneticileri Türk olması nedeniyle devlet–millet bütünleşmesi sağlanamadığı için kısa sürede yıkılmıştır.**

NOT

Bir devlete "Türk Devleti" denilebilmesi yöneticilerinin Türk olmasına bağlıdır. Yani yöneticileri Türk olduğu hâlde halkın bir bölümü veya tamamı Türk olmayan devletler de olsa "Türk Devleti" olarak nitelendirilir. Türk topraklarında kurulmayan, Tolunoğulları, İhşitler, Eyyubiler, Memlükler, Gazneliler, Babürler, Büyük Selçuklular buna örnekler.

- ◆ Gerçek manada eczaneler kurmuşlardır. Ücretsiz sağlık hizmeti verilen bu eczanelere "**maristan**" denmiştir.
- ◆ Mısır'da ilk kurulan Türk devleti olan Tolunoğullarından günümüze Tolunoğlu Ahmet Cami ulaşmıştır.
- ◆ Abbasiler tarafından yıkılmıştır.

Tolunoğulları Devleti'nin Kurulduğu Coğrafya

İHŞİTLER/AKŞİTLER (935-969)

- ◆ Aslen Ferganalı olan **Muhammet bin Toguç** tarafından Mısır'da kurulmuştur. Ferganalı hükümdarlara İhşit/Akşit (Beyaz Güneş) unvanı verildiği için devlet bu ismi almıştır.
- ◆ Mısır'da kurulan bu ikinci Türk devleti **Hicaz bölgesine (Mekke-Medine) hâkim olan ilk Türk devletidir.**

PUAN KÜPÜ

Hicaz bölgesine hâkim olan Türk devletleri sırasıyla İhşitler, Eyyubiler, Memlükler ve son olarak Osmanlılardır.

- ◆ Tıpkı Tolunoğulları gibi halkın ve yöneticilerin farklı etnik kökenden olması nedeniyle kısa sürede yıkılmışlardır.
- ◆ Fatimiler tarafından yıkılmıştır.

EYYUBİLER (1174-1250)

- ◆ Selahaddin Eyyûbi tarafından Mısır'da kurulmuştur.
- ◆ **Selahaddin Eyyûbi 1187 Hittin Savaşı'nda Haçlıları yenerek Kudüs'ü onlardan geri almış ve ardından düzenlenen III. Haçlı Seferi'ne göğüs germiştir.**
- ◆ Memlukler tarafından yıkılmıştır.

MEMLÜKLER (1250-1517)

- ◆ Eyyûbi Devleti komutanlarından Aybey tarafından Eyyübileri yıkmak suretiyle Mısır'da kurulmuştur.
- ◆ 1260 Ayn Calud Savaşı'nda Memlük Sultanı Baybars Moğolları yenerek Moğol istilasının batıya ilerleyişini durdurmuştur.
- ◆ Memlükler, Moğolların son verdiği Abbasi Devleti'nden kaçan halifeleri himaye ederek bir dönem İslam dünyasının siyasal lideri hâline gelmişlerdir.
- ◆ Osmanlıların **1517 Ridaniye Savaşı ile Memlükleri yıkması üzerine halifelik törenle Abbasi kökenli halifelerden Osmanlılara geçmiştir.**

UYARI

Memlük himayesindeki halifenin din işlerine; Memlük hükümdarının da siyasi işlere bakması laik karakter taşımaktadır.

- ◆ Memlüklerde saltanat yoktu. Yani hükümdarlık, babadan oğla geçmezdi. **Memlük ordusunda başarılı olan her komutan sultan olabilme hakkına sahipti.** Yani yönetimde bir hanedan (hükümdar ailesi) yoktu. Dolayısıyla her güçlü komutanın tahta çıkma hakkına sahip olması, sık taht kavgasına, sık taht değişikliğine ve siyasi istikrarın bozulmasına neden oluyordu.

SORU

Büyük bir Türk-İslam imparatorluğu kuran Gazneliler, bir İslam devleti olan Samanilerin hizmetindeki Türk komutanlarca kurulmuştur.

Aşağıdakilerden hangisi kuruluş şekli açısından bu durumla benzerlik göstermektedir?

- A) Babürlüler B) Altınordu
C) Tolunoğulları D) Karahanlılar
E) Büyük Selçuklu

ÇÖZÜM

868-905 yılları arasında Mısır merkezli kurulan Tolunoğulları, Abbasi hizmetindeki bir Türk Komutan olan Tolunoğlu Ahmet tarafından kurulmuştur.

(Cevap C)

SORU

Aşağıdakilerden hangisinin XIII ve XVI. yüzyıllarda Mısır'da Türk kültürünün yerleşmesinde etkili olduğu söylenebilir?

- A) Fatimiler B) İhşitler
C) Eyyübiler D) Memlukler
E) Tolunoğulları

ÇÖZÜM

Sözü edilen devlet Memluklerdir. Mısır'da 1250'de Türk komutanlarından Aybek tarafından kurulan Memluklu Devleti zamanla Mısır, Suriye ve Filistin'i içine alan güçlü bir devlet olmuştur. Haçlılara ve İlhanlılara karşı başarılı mücadeleler veren Memluk Devleti'ne 1517'de Yavuz Sultan Selim son vermiştir.

(Cevap D)

ASYA VE YAKIN DOĞU'DA KURULAN DİĞER DEVLETLER

HARZEMŞAHLAR (1097–1231)

- ◆ Hazar Denizi'nin doğusu ve Aral Gölü'nün güneyinde Büyük Selçuklulardan koparak kurulmuştur. **Gürgeng** merkezli kurulan devletin kurucusu **İl Arslan**'dır
- ◆ Devlet Celaeddin Harzemşah'ın 1230 **Yassıçemen Savaşı**'nda Anadolu Selçuklularına yenilmesiyle yıkılış sürecine girmiş, ardından Moğollar tarafından yıkılmıştır.

MOĞOL (CENGİZ HAN) İMPARATORLUĞU (1196–1227)

- ◆ Temuçin (Cengiz Han) dağınık hâlde bulunan Moğol kabilelerini ilk defa teşkilatlı bir devlet çatısı altında, **Cengiz Yasaları** çerçevesinde toplamıştır.
- ◆ Moğolların izlediği istila politikası onların çok kısa sürede topraklarını genişletmelerini sağlamıştır.

NOT

Moğol istilasının Türk tarihine tek katkısı istiladan kaçan Türkmenlerin Anadolu'ya gelmesiyle **Anadolu'nun Türkleşme sürecinin hızlanması**dır.

- ◆ Cengiz Han'ın ölümünden sonra ülke oğulları arasında dörde bölünmüştür.
 1. Altınorda Devleti: Karadeniz'in kuzeyinde
 2. Çağatay Hanlığı: Türkistan'da
 3. Kubilay Hanlığı: Çin'de
 4. İlhanlı Devleti: İran'da kurulmuştur. İlhanlılar Türkiye Selçukluları döneminde Anadolu üzerinde de egemenlik kurmuştur.
- ◆ Bunlardan Kubilay Hanlığı hariç diğerlerinde İslamiyet yayılmış ve zamanla Türk kültüründen etkilenerek (özellikle Çağatay ve Altınorda) Türkleşmişlerdir. Fakat Kubilay Hanlığı'nda Budizm ile Hristiyanlık yayılmış ve kuruldukları coğrafyadan etkilenerek Çinlileşmişlerdir.

NOT

Ünlü gezgin Marco Polo yaklaşık yirmi yıl Kubilay Han'ın hizmetinde çalışmıştır.

- ◆ Moğolların Türk kültüründen etkilenmelerine şunlar örnektir:
 - ✓ Cengiz Han'ın ülkeyi hayatta iken oğulları arasında paylaşması
 - ✓ Cengiz'in Han unvanını kullanması
 - ✓ Moğol ordusunun onluk sisteme göre düzenlenmesi
 - ✓ Moğolların kut anlayışına ve cihan hâkimiyeti düşüncesine sahip olması
 - ✓ Moğol yönetiminde kurultayın var olması

TİMUR İMPARATORLUĞU (1369–1507)

- ◆ Timur tarafından Çağatay toprakları üzerinde kurulmuştur.
- ◆ Merkezi Semerkant'tır.

NOT

Semerkant, Timur Devleti döneminde "**Şehirlerin Şahı**" olarak nitelendirilmiştir.

- ◆ Timur'un Karadeniz'in kuzeyine düzenlediği seferi sonucunda **Altınorda Devleti** yıkılma aşamasına gelmiş, **Anadolu seferi sonucunda da Osmanlı Devleti** (1402 Ankara Savaşı) **yıkılışın eşiğine gelerek Fetret Devri'ne girmiştir.**
- ◆ Timur Devleti'nde Çağatay edebiyatının en ünlü eseri **Muhakemet'ül – Lügateyn** (iki dilin karşılaştırılması) Ali Şir Nevaî tarafından Türkçenin Farsçadan üstün bir dil olduğunu kanıtlamak için yazılmıştır.
- ◆ **Uluğ Bey, Hüseyini Baykara** gibi hükümdarlar, aynı zamanda bilim adamıdır. Uluğ Bey'in "**Zeyc**" adlı bir astronomi kitabı vardır. Ayrıca kendi adına rasathane kurmuştur.

BABÜR İMPARATORLUĞU (1526–1858)

- ◆ Timur'un torunlarından Babürşah tarafından **Hindistan**'da kurulmuştur.
- ◆ İslamiyet'in Hindistan'da yayılmasında etkili olmuşlardır.
- ◆ Hindistan'da ilk defa merkezî otoriteyi kurmuşlardır.
- ◆ En ünlü eserleri **Tac Mahal Türbesi**'dir.
- ◆ İngilizler tarafından yıkılıp sömürgeleştirilmişlerdir.

SAFEVİLER (1502–1736)

- ◆ Türk Hanedanına mensup olan **Şah İsmail** (Hatayi) **tarafından İran'da kurulmuştur.**
- ◆ Anadolu'da Şii propagandası izleyerek Osmanlılarla mücadele etmiştir.

TÜRK-İSLAM DEVLETLERİNDE KÜLTÜR VE MEDENİYET

DEVLET YÖNETİMİ

Hükümdar

- ◆ Türkler, İslamiyet'i kabul edince genel olarak İslamiyet öncesindeki yönetim anlayışları ve kurumlarını devam ettirmekle birlikte İslam geleneğinden de etkilenmişlerdir (İran ve Arap etkisi).
- ◆ Genel olarak hükümdarlar **sultan** ve **padişah unvanlarını kullanmışlardır**.
- ◆ “**Ülke, hanedanın ortak malıdır.**” şeklinde özetlenen **Türk veraset anlayışı** devam ettiği için sık sık taht kavgaları yaşanmış ve bu da Türk devletlerinin çabuk parçalanmasına neden olmuştur.

Hükümdarlık alametleri olarak şunlar benimsenmiştir:

1. **Hutbe okutmak:** Cuma namazlarında imamin hutbe-de tabi olunan hükümdarın ismini ve unvanlarını zikre-derek ona dua ve niyazda bulunması
 2. **Çetr:** Saltanat şemsiyesi
 3. **Nevbet:** Saltanat davulu. Bir nevi mehter takımı
 4. **Tuğ:** Ucuna at kuyruğu tarzı püskülün bağlandığı ve tepesine altın yaldızlı topun geçirildiği mızrak
 5. **Tuğra:** Hükümdarın mührü
 6. **Asa:** Hükümdarın taşıdığı baston
 7. **Sikke:** Para bastırmak
 8. **Hilat (Tıraz):** Hükümdarın adının ve lakabının yazılı olduğu elbise
 9. **Alem (Liva):** Bayrak
 10. **Taht:** Hükümdarlık koltuğu
 11. **Otağ:** Hükümdar çadırı
 12. **Saray:** Devlet yönetim merkezi
 13. **Taç:** Hükümdarlık başlığı (Türk-İslam devletlerindeki taç Hristiyan dünyasındaki taç gibi düşünülmemelidir.)
- ◆ **İkili teşkilat** anlayışı devam etmiştir.
 - ◆ Hükümdarlar egemenliklerini Tanrı'dan aldıkları-na inandıkları için sultan olan kişi halifeden menşur (onay) almak zorunda kalmıştır.

Hükümet

- ◆ Devlet işlerinde hükümdara yardımcı olmak için vezirlik kurumu oluşturulmuştu (İran etkisi).

- ◆ Devlet işlerini yürütmek için “**Büyük Divan**” (Divan-ı Saltanat) denilen bir kurul oluşturulmuştu.

KARAHANLILAR	GAZNELİLER	SELÇUKLULAR
Divan-ı Âli Bugünkü anlamda hükümettir. (Bakanlar Kurulu) Vezirin bakanlığında devletle ilgili kararlar burada alınır.	Divan-ı Vezaret Mali ve genel yönetim işleriyle ilgilenir, başkanı vezir dir.	Divan-ı Saltanat Bugünkü anlamda hükümettir. Vezirin bakanlığında devletle ilgili kararlar burada alınır.
Divan-ı Tuğra İç ve dış yazışmaları yönetir.	Divan-ı Risalet Hükümdarın iç ve dış resmî yazışmalarını yapar. Başında sahib-i divan-ı risalet bulunur.	Divan-ı Tuğra Başında bulunan görevli tuğraidir .
Divan-ı İstifa Mali işlerle ilgilenir. Devletin gelir ve giderleri bu divanda tutulurdu. Başında bulunan devlet adamına agıcı denilirdi.	Divan-ı İşraf Devletin iç harberleşme ve gizli haber alma işleri ile ilgilenirdi. Başında müşrif bulunur.	Divan-ı İstifa Başında bulunan devlet adamına da müstevfi denir.
Divan-ı İşraf Mali ve idari işleri kontrol ve teftiş eden divandır. Başında baş müşrif bulunur.	Divan-ı Vekâlet Hükümdar ve ailesine ait mali işlerle ilgilenir. Başında vekîl-i has bulunur.	Divan-ı İşraf Başında baş müşrif bulunur.
Divan-ı Arız Askerî işlerle ilgilenir, başında emir-i arız bulunur.		

- ◆ Ayrıca **şikâyetlerin doğrudan sultana iletildiği “Divan-ı Mezalim”** adlı bir yargı divanı vardı.
- ◆ Niyabet-i Saltanat Divanı ise hükümdar ülkede olmadığı zaman devlet işlerini yürütürdü. Başında Naip bulunurdu.
- ◆ Türk-İslam devletlerinde **merkez ile taşra arasındaki iletişimi sağlamak için güçlü bir posta teşkilatı kurulmuştu. Amaç merkezî otoriteyi güçlü tutmaktı.** Bunun ilk örneği Karahanlılarda görülmektedir.

Saray teşkilatı

1. **Hacip:** Devlet adamları ve halkın hükümdarla görüşmesini düzenleyen kişi
2. **Kapucubaşı:** Sarayın gündelik işlerinden sorumlu kişi
3. **Hazinedar (Mütevfi):** Mali işlerden sorumlu kişi
4. **Silahtar:** Silahlardan sorumlu kişi
5. **Alemdar:** Bayrak ve sancaklardan sorumlu kişi
6. **Aşçıbaşı:** Yemeklerden sorumlu kişi
7. **İçkicibaşı (Şarapdâr veya İdişçibaşı):** İçeceklerden sorumlu kişi
8. **Camedâr:** Elbiselerden sorumlu kişi, terzi
9. **Candâr:** Sarayın güvenliğinden sorumlu kişi
10. **Emir-i Âhur:** Sarayın atlarından sorumlu kişi
11. **Emir-i Şikâr:** Av partilerinden sorumlu kişi
12. **Sahib-i Berid:** Posta ve haberleşme işlerine bakan kişi
13. **Pervaneci:** İktaların dağıtılmasından sorumlu kişi
14. **Emir'ül Ümera:** Ordu komutanı
15. **Emir-i Sevahil:** Sahil boylarındaki komutan (Anadolu Selçuklu Devleti'nde)
16. **Serhenk:** Törenlerde ve hükümdarın seyahatlerinde yol düzenini sağlayan kişi

Taşra Teşkilatı

- ◆ Selçuklular, melikleri (hükümdar çocuğu) yönetim tecrübesi kazanmaları için bölge ve eyaletlerin başına idareci olarak göndermişlerdir. Büyük Selçuklu Devleti'nde hanedan üyelerinin her biri bulunduğu bölgelerde kendi adına para bastırma, hutbe okutma ve nevbet çaldırma hakkına sahipti. Fakat hutbelerde ilk olarak başkentteki sultanın adı zikredilirdi. Meliklerin yanına da onları eğitmek amacıyla atabey adında tecrübeli devlet adamları görevlendirilmiştir. Bu atabeyler, merkezî otoritenin zayıflamasıyla bulundukları bölgelerde egemenliği ellerine geçirmişlerdir. Bunda onlara geniş yetkiler tanınması da etkili olmuştur. Bu nedenle Osmanlılarda şehzade eğitimi olan lala'lara geniş yetkiler verilmeyerek merkezî otoritenin güçlü tutulması amaçlanmıştır.

Taşra teşkilatındaki bazı yöneticiler şunlardır:

1. **Şahne:** Askerî vali
2. **Muhtesip:** Belediye işlerinden sorumlu kişi (Günümüz zabıtası gibi)
3. **Şurta:** Güvenlik işlerinden sorumlu kişi
4. **Kadı:** Yargı işlerinden sorumlu kişi
5. **Ulak ve Eşkinci:** Haberleşme işlerini yerine getiren kişi

TÜRK-İSLAM DEVLETLERİNDE EYALETLERDEKİ İDARECİLER

Devletler	Karahanlı	Selçuklu	Gazneli
Mülki	Askerî vali Hanedan üyesi vali	Şihne (askerî vali) Melik (hanedan üyesi vali)	Sahib-i divan
Askerî		Sahibu's şurta	Sâlâr (sipehsâlâr)
Adli	Kadı	Kadı	Kadil kudat
Mali	Amil/ımgâ	Amil	Amil
Belediye	Muhtesip	Muhtesip	Muhtesip

UYARI

Türk-İslam devletlerinde yönetim yapısı (idari teşkilat) birebir aynı olmasa da küçük farklar dışında birbirinin benzeridir.

SORU

Türk töresinde hanedanın erkek üyeleri devlet yönetiminde ortak hak sahibi olmuştur.

Bu durum aşağıdakilerden hangisine yol açmamıştır?

- A) Dini isyanların çıkmasına
- B) Hatunların ülke yönetimine karışmasına
- C) Taht kavgalarının yaşanmasına
- D) Üst düzey devlet görevlilerinin devlet idaresine karışmasına
- E) Devletin parçalanmasına

ÇÖZÜM

İslamiyet öncesinden gelen Türk töresi ülkeyi hanedanın ortak malı kabul etmiştir. Ülüş sistemi denen bu sistemde hanedanın her erkek üyesinin tahtta hak sahibi olması yaşanan kavgaları artırmış ve devletleri istikrarsızlığa sürükleyerek parçalanmasına sebep olmuştur. Ayrıca hanedan kadınları ve devlet görevlilerinin kendi çıkarları doğrultusunda yönetime karışmasına yol açmıştır. Ancak dini isyanların çıkmasında Ülüş sisteminin etkisi olmamıştır.

(Cevap A)

ORDU

Karahanlılarda Ordunun Genel Özellikleri

- ◆ Türklerden oluşmuştur.
- ◆ İlk kez satın alınarak eğitilen gençlerden gulam askerleri (paralı asker) oluşturulmuştur.
- ◆ Ok, yay, mızrak, kılıç, balta, hançer, topuz, tolga, zırh, kalkan vb. silahlar kullanılmıştır.

KARAHANLILARDA ORDUNUN KISIMLARI		
Gulamalar	Saray Muhafızları	– Sarayı ve hükümdarı korumakla görevli maaşlı askerlerdir. Yatgak (gece nöbetçisi) ve Turgak (gündüz nöbetçisi) diye ikiye ayrılır.
	Hassa Ordusu	– Hükümdara bağlı maaşlı askerlerdir. – Ordunun asıl kısmını oluştururlar.
Eyalet Ordusu	– Şehzade, vali ve devlet adamlarına ait kuvvetlerdir. – Savaş durumunda birleşerek asıl orduya katılırlar.	
Türkmenler	– Çiğil, Yağma, Karluk vb. topluluklardan oluşan birliklerdir.	

Gaznelilerde Ordunun Genel Özellikleri

- ◆ Ordu çok uluslu bir yapıya sahiptir.
- ◆ Gulamlar başlangıçta Türklerden oluşurken sonraları yabancı unsurlar da yer almıştır.
- ◆ Savaşta düşmanın düzenini bozmak ve ağır silahlar taşımak amacıyla çok sayıda fil kullanılmıştır. Bunların sayıları 1.700'e kadar ulaşmıştır.
- ◆ Ordunun büyük bir kısmı süvaridir.
- ◆ Ok, yay, gürz, kılıç, mızrak gibi silahlar kullanılır. Askerler zırh giyer ve kalkan taşır.

GAZNELİLERDE ORDUNUN KISIMLARI

Gulamalar	Gulaman-ı Saray	– Sultanın özel muhafız ordusunu oluştururlar. – Çeşitli milletlerden alınarak sarayda özel yetiştirilirler. – Yılda dört kez maaş alırlar.
	Hassa Ordusu	– Ordunun asıl vurucu kısmıdır. – Ayaklanmaları bastırmakla görevlidir. – Yılda dört kez maaş alırlar.
Eyalet Ordusu	– Şehzade, vali ve devlet adamlarına ait kuvvetlerdir. – Savaş durumunda birleşerek asıl orduya katılırlar.	
Ücretli Askerler	– Kuzeyden gelen Oğuz, Karluk ve Yağma Türklerinden seçilirler. – Ücretli askerî sınıftır.	
Gönüllüler	– İslam ülkelerinden sefer zamanlarında orduya katılan askerlerden oluşur. – Yalnız savaş ganimetlerinden pay alırlar.	

Selçuklularda Ordunun Genel Özellikleri

- ◆ Gazneli ordusu örnek alınmıştır.
- ◆ Orta Çağ'ın en güçlü ordusu olup Osmanlılar başta olmak üzere birçok devlete örnek olmuştur.
- ◆ Diğer Türk-İslam askerlerinden farklı olarak kargı, nacak, kamçı, tolga, arrede, mancınık, sapan, kement, kule, koç başı ve nef gibi silahlar kullanılmıştır.
- ◆ Seferlere seyyar hastane ve hamamlar götürmüşlerdir.
- ◆ Orduda savaşan sınıf yanında yardımcı hizmet grubu da yer almıştır.

SORU

Karahanlı Devleti'nin ordu yapısında sarayın gündüz nöbetlerini tutmakla görevli askerlere ne ad verilirdi?

- A) Turgak B) Sübaşı C) Yatgak
D) Meymene E) Meysere

ÇÖZÜM

Karahanlılarda Saray Muhafızları Yatgak ve Turgaklar olmak üzere ikiye ayrılırdı. Bunlardan yatgak sarayın gece nöbetini tutmakla görevli iken Turgaklar gündüz nöbetinden sorumlu idiler. Onlar hakanı sadece sarayda değil saray dışında da korumakla görevliydi. Yatgak ve turgakların başında ise sübaşı bulunurdu.

(Cevap A)

BÜYÜK SELÇUKLULARDA ORDUNUN KISIMLARI

Gulaman-ı Saray	– Sultanı ve sarayı korumakla görevlidirler. – Yılda dört kez maaş alırlar. – Süvarilerin yanında piyade (4.000) askerler de bulunur.
Eyalet Askerleri	Melik ve Eyalet valiliklerinin denetiminde olan askeri birliklerdir.
Hassa Ordusu	– Ordunun savaşçı kısmını oluşturan süvari grubudur. – Türklerden seçilir. – Başka işlerle uğraşamazlar. – Maaş yerine ikta gelirleri alırlar.
İkta Askerleri	– Devlet adamları ve ikta sahiplerinin topraktan elde ettikleri gelir karşılığında besledikleri askerlerdir.
Türkmenler	– Oğuz boylarına ait kuvvetlerdir. – Başlangıçta ordunun temelini oluşturur. – Daha sonra batı sınırlarına akıncı olarak yerleştirildiler.
Yardımcı Kuvvetler	– Bağlı devletlerin gerektiğinde gönderdiği askerlerdir.

- ◆ İkta **dirlik** demektir. Selçuklu döneminde askerî teşkilatta yapılan en önemli yenilik **ikta sistemi**dir. Ülke topraklarından belli miktarının geliri sivil ve askerî devlet görevlilerine, hizmetleri karşılığında maaş olarak veriliyordu. Bu sistemde **mülkiyeti devlete ait olan toprağın işletim hakkı köylülere bırakılırdı**. Toprağın işletim hakkı kendisine verilen köylüler toprağın gelirinin bir kısmı ile kendi geçimlerini sağlarlar, geri kalan kısmı ile toprağın işletim hakkının vergisi mahiyetinde maddi imkân ölçüsünde atlı asker beslerlerdi.

- ◆ Toprağın vergisi mahiyetinde devlet görevlilerine onların maaşı olarak verilen paranın miktarı toprağın gelirlerine göre değişmekteydi.
- ◆ Yani çok gelir getiren toprakların iktası üst düzey görevlilere, orta gelir getiren toprakların iktası orta düzey devlet görevlilerine, az gelir getiren toprakların iktası da sipahi denilen askerlere bırakılırdı. Bu da toprakların gelirleriyle devlet görevlilerinin mevkileri arasında paralellik olduğunu göstermektedir. Bu sistemde üst üste toprağını ekme yene ceza mahiyetinde bir tür vergi ödetilirdi (Çift bozan). Üç yıl üst üste ekme toprağın işletim hakkı elinden alınırdı. Bu da üretimde sürekliliğin sağlanmaya çalışıldığını göstermektedir.

Bu sistemin temel faydaları;

- hazır ve masrafsız büyük bir ordunun oluşturulması
- üretimde sürekliliğin sağlanması
- **ülke çapında** otoritenin ve asayişin temin edilmesi
- **göçebe Türkmenlerin** yerleşik hayata geçmesini ve **toprağa bağlanmasını** kolaylaştırması
- ülke topraklarının vergileri devletçe kanallıze edildiği için vergilerin toplanmasının dolaylı olarak kolaylaşması
- ◆ **Türklerin İslamiyet'i** kabulle birlikte gaza ve cihat anlayışını benimsemesi savaşçı özelliklerini devam ettirmelerini sağlamıştır.

SORU

Büyük Selçuklu Devleti'nde çeşitli milletlerden alınarak sarayda özel olarak yetiştirilen birliklere ne ad verilmiştir?

- A) Hassa askerleri
- B) Yardımcı kuvvetler
- C) Gulaman-ı saray
- D) İkta askerleri
- E) Eyalet askerleri

ÇÖZÜM

Selçuklu ordusu temelde beş sınıftan oluşmaktaydı. Hassa askerleri, Gulaman-ı saray, Eyalet askerleri, Türkmenler, İkta askerleri ve yardımcı kuvvetler. Bunlardan Gulaman-ı saray çeşitli milletlerden alınarak sarayda özel olarak yetiştirilen birliklerdi.

(Cevap C)

SOSYAL VE EKONOMİK HAYAT

- ◆ Türklerin, İslamiyet'i kabulünden sonra da Türk töresi toplum yaşayışını düzenlemeye devam etmiştir.
- ◆ Türk İslam Devletlerinde toplum genel olarak yönetenler ve yönetilenler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Yönetenlerin başında hanedan mensupları ile yüksek dereceli askerî ve sivil memurlar gelmekteydi. Halk ise yönetilen sınıfı oluştururdu.
- ◆ Göçebe yaşayanlar hayvancılık, köylerde yaşayanlar tarım ve hayvancılık; şehirlerde yaşayanlar da daha çok ticaret, zanaat ve devlet memurluğu ile uğraşmıştır.

NOT

Müslüman Türk devletlerinde, devlet memurluğu çoğunlukla babadan oğla geçer. İktidar değişimlerinde de iktidar çoğu kez aynı ailede kalırdı. Bu durum bürokraside egemen bir sınıfın ortaya çıkmasına yol açmıştır.

- ◆ Şehirlerde esnaf ve zanaatkarlar meslek odaları şeklinde örgütlenerek **Fütuvvet (Ahi) Teşkilatı**nı oluşturmuşlardır.
- ◆ Ahi Teşkilatına gayrimüslimler alınmazdı. Dinî ve mesleki eğitim verilirdi. Eğitim usta-çırak ilişkisine dayanırdı. Üretim kalitesi denetlenir, satış fiyatlarına tavan-taban fiyat konulur, esnafra kredi verilirdi. Bu suretle esnaf dayanışması sağlanıyor, haksız rekabet önleniyor ve tüketici hakları korunuyordu.
- ◆ Türk—İslam devletlerinin tümü ticari potansiyeli değerlendirmeye çalışmış, ticareti geliştirmek için kervansaray ve hanlar yapmışlardır. Bunun ilk örneğini Karahanlılar "**ribat**" adlı kervansarayları yaparak vermişlerdir.

Ülke toprakları şu bölümlerden oluşmuştur:

Has Topraklar

- ✓ Mülkiyeti devlete ait olan bu toprakların gelirleri hükümdara ve hanedan üyelerine ayrılırdı.

Mülk Topraklar

- ✓ Ev, bahçe gibi taşınmaz mallardan oluşan bu toprakları şahıslar istediği gibi değerlendirebilir, satabilir, devredebilir veya miras bırakabilirdi.

Vakıf Toprakları

- ✓ Gelirleri cami, medrese, imarethane gibi sosyal ve eğitim kurumlarına ayrılan topraklardır.
- ✓ Vakıf toprakları alınıp satılamaz ve bir başkasına devredilemezdi.

- ✓ Sosyal dayanışma ve yardımlaşmanın sonucudur.
- ✓ Mülklerin veya mülklerin gelirlerinin bir kısmının kamu yararı için kullanılmasını öngörür.

İkta Toprakları

- ✓ Devlete yaptıkları belli bir hizmet ve görev karşılığında meliklere, emirlere, valilere, komutanlara ve sipahilere verilen topraklardır. İkta sahipleri devletten maaş almaz, kendilerine verilen topraklardan topladıkları vergilerle geçinirlerdi. İkta sahipleri elde ettikleri gelirlerin belli bir kısmıyla asker yetiştirirlerdi.

Devletin başlıca gelirleri şunlardır:

- **Öşür:** Müslümanlardan 1/10 oranında alınan üretim vergisidir.
- **Haraç:** Gayrimüslimlerden değişen oranlarda alınan üretim vergisidir.
- **Cizye:** Gayrimüslimlerden askerlik yapmamaları karşılığında alınan vergidir.
- Ganimet gelirlerinin 1/5'i (Humus-u Şer'i)
- **Ağnam Vergisi:** Hayvan vergisidir.
- Orman, tuzla, gümrük ve maden gelirleri

HUKUK

- ◆ Türk-İslam devletlerinde hukuk sistemi şeri ve örfi hukuk olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.
- 1. **Şeri Hukuk:** Şeri hukukun temelini İslam dininin kuralları oluştururdu. Şeri hukukla ilgili davalara kadılar bakardı. Başkadiya ise “**Kadi’i Kudat**” denirdi. Evlenme, boşanma, miras, nafaka ve ticari anlaşmazlıklar şeri mahkemelerde sonuca bağlanmaktaydı.
- 2. **Örfi Hukuk:** Devlet kurumlarının çalışmasını düzenleyen ve temelini eski Türk geleneğinden alan hukuk kurallarıdır. Selçuklularda örfi hukuk konularına bakan yüksek bir mahkeme vardı. Bu mahkemenin başkanına “Emiri Dad” denilirdi.
- ◆ Şer’i ve örfi mahkemelerin yanında bir de sultanın başkanlık ettiği “**Divan-ı Mezalim**” adında yüksek bir mahkeme vardır ki bu mahkemelerde şikayetler doğrudan sultana iletilir.
- ◆ Ayrıca askerî davalara bakan Kadiasker (Kazasker, Kadıleşker) vardı.

SORU

- I. Şeri hukuk kaynağını dini kurallardan alırdı.
- II. Örfi hukukun kaynaklarından biri de eski Türk gelenekleridir.
- III. Şeri davalara bakan başkadiya Emir-i Dad denmiştir.

Türk İslam Devletleri’nin hukuk sistemiyle ilgili yukarıdaki yargılardan hangileri doğrudur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Türk İslam devletlerinde hukuk sistemi Şeri ve Örfi hukuk olmak üzere ikiye ayrılırdı. Şeri hukuk kaynağını dinden alırken örfi hukuk kaynağını padişah buyrukları, eski Türk gelenekleri ile fethedilen bölgelerin geleneklerinden alırdı. Şeri hukuk davalarına kadılar bakardı. Başkadiya ise Kadi’i Kudat denirdi. Emir-i Dad ise örfi hukuk davalarına bakan yüksek mahkemenin başıdır.

(Cevap D)

SORU

- I. Kadi
- II. Emir-i Dad
- III. Divan-ı Mezalim

Türk İslam Devletlerinin hukuk yapısında yukarıdakilerden hangileri yüksek mahkeme özelliği göstermiştir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

ÇÖZÜM

Türk İslam devletlerinde Emir-i Dad ve Divan-ı Mezalim yüksek mahkeme özelliği gösteren makamlardır. “Emiri Dad” örfi hukuk davalarına bakan yüksek mahkeme başkanlığı; Divan-ı Mezalim doğrudan sultanın başkanlık ettiği bir yüksek mahkemedir. Bu mahkemede sultanlar haftanın belli günlerinde halkın şikâyetlerini dinler ve karar verirdi. Kadi ise Şeri davalara bakan mahkeme başkanıdır.

(Cevap E)

SORU

Türk İslam devletlerinde miras, nafaka ve ticari anlaşmazlık gibi davalar aşağıdaki makamlardan hangisinde görülmüştür?

- A) Emir-i Dad
B) Kadiasker
C) Divan-ı Mezalim
D) Şeri mahkeme
E) Örfi mahkeme

ÇÖZÜM

Türk İslam devletlerinde hukuk sistemi şeri ve örfi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Temelini İslam dininin kurallarından alan şeri hukukla ilgili davalara kadılar bakardı. Evlenme, boşanma, miras, nafaka ve ticari anlaşmazlıklar şeri mahkemelerde sonuca bağlanırdı.

(Cevap D)

DİL VE EDEBİYAT

- ◆ **Karahanlılarda resmî dil Türkçedir.** Bu da Türkçenin önemsendiği ve Türk kültürünün korunmaya çalışıldığı anlamına gelir.
- ◆ **Büyük Selçuklularda** ise resmî dil **Farsçaydı.** Bu da kuruldukları coğrafi konumun İran kültüründen etkilenmeye müsait olmasının sonucudur.
- ◆ **Gaznelilerde resmî dil Farsça,** Harzemşahlarda Farsça, Memlüklerde Türkçeydi. Ancak ülkedeki Türk halkı, saray ve ordu genel olarak Türk—İslam devletlerinde Türkçe konuşmuştur. Yani Türk—İslam devletlerinde (**Karahanlılar ve Karamanoğulları hariç**) dilde birlik sağlanamamış, saray ile halk bağları zayıf olmuş ve Türk dilinin gelişimi yavaşlamıştır.
- ◆ Edebiyat sözlü ve yazılı olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

A. Sözlü Edebiyat Ürünleri:

1. Satuk Buğra Han Destanı
2. Cengizname (destan)
3. Battal Gazi Destanı
4. Danişmendname (destan)

B. Yazılı Edebiyat Ürünleri:

Karahanlılar Döneminin Eserleri

Kutadgu Bilig:

- ◆ Yazarı Balasagunlu **Yusuf Has Hacıp**'tir. İlk Türkçe siyasetnamedir. Adı "Mutluluk Veren Bilgi" anlamına gelmektedir.
- Türk—İslam edebiyatının ilk eseri olan ve yaklaşık 6500 beyitten oluşan Kutadgu Bilig'de dört şahıs ile onların taşıdığı fikirlerden bahsedilir. Gündoğdu adlı hükümdar kanun ve adaleti, Aydoğdu adlı vezir mutluluğu, Aydoğdu'nun oğlu Ögdülmüş akıllı ve ilmi, Odgurmuş adlı zahid ise akıbeti (hayatın sonu) temsil etmektedir. Eser Karahanlı hükümdarı **Ebu Ali Hasan**'a sunulmuştur.

Divan-ı Lügati't Türk:

- ◆ Yazarı **Kaşgarlı Mahmut**'tur. Yazar Türkçenin Arapça kadar zengin hatta Arapçadan üstün bir dil olduğunu kanıtlamak için bu eseri yazmıştır. Türkçenin ilk sözlük ve dil bilgisi kitabıdır.
- Etnograf, Filolog, ve ilk Türk haritacısı olan Kaşgarlı Mahmut XI. yüzyılda yaşamıştır. İlk Türkçe sözlük özelliği taşıyan Divan-ı Lügati't Türk adlı eserini 1072–1074

yılları arasında kaleme almış ve Bağdat'taki Abbasi Halifesi El-Muktedi Billah'a sunmuştur. Bu eser 1908 yılında İstanbul'da bulunmuş, 1915 ve 1917'de ilk baskısı yapılmıştır. UNESCO 2008 yılını Kaşgarlı Mahmut yılı olarak ilan etmiştir.

Divan-ı Hikmet:

- ◆ Yazarı **Hoca Ahmet Yesevi**'dir. Adı "Kutlu Bilgiler Divanı" anlamına gelen eserde tasavvuf öğretisi görülmektedir.

Atabetü'l Hakayık:

- ◆ Yazarı **Edip Ahmet Yükneki**'dir. Adı "Hakikatlerin Eşiği" anlamına gelen eserde dinî ve ahlaki öğütler verilmektedir.

Gazneliler Dönemi Eserleri

Şehname: Yazarı **Firdevsi**'dir. Farsça yazılan ve Gazneli Mahmut'a sunulan eser edebî bir üründür.

Divanlar: **Minuçihri**, **Ferruhi** gibi şairlerin divanları vardır.

Tarih-i Yemin: Yazarı **Utbi**'dir. Tarih alanında yazılmıştır.

Asar-ı Bakiye: Yazarı **Biruni**'dir.

Selçuklu Dönemi Eserleri

Siyasetname:

- ◆ Yazarı ünlü vezir **Nizamülmülk**'tür. Siyasi öğütler ve tahliller içermektedir.

Rubailer:

- ◆ Yazarı **Ömer Hayyam**'dır. Edebiyat alanında yazılmış bir eserdir.
- ◆ **İhya'ul Ulumiddin:** Nizamiye medreselerinde müderrislik yapmış olan **İmam Gazali**'nin eseridir.

Timurlular Dönemi Eserleri

Muhakemetü'l Lügateyn:

Timurlular dönemine ait bu eserde yazar **Ali Şir Nevaî**, Türkçe ile Farsçayı karşılaştırarak Türkçenin Farsçadan üstün bir dil olduğunu ortaya koymaya çalışmıştır.

Tarih-i Cihangüşa:

Moğollar dönemine ait olan bu eserde yazar **Cüveyni**, Moğol tarihini anlatmaktadır.

Cami'üt Tevarih:

İhanlılar (Moğollar) dönemine ait bu eserde yazar **Reşidüddin** yine tarihe ışık tutmaya çalışanlardır.

Zeyc:

Timur Devleti hükümdarı **Uluğ Bey**'in eseridir. Bir astronomi kitabıdır.

EĞİTİM, BİLİM VE SANAT

- ◆ Eğitim; ilk defa Karahanlılar döneminde programlı hâle gelmiş, birçok medrese açılmış, eğitim masrafları devlet tarafından karşılanmış ve **burslu öğrencilik sistemi** başlatılmıştır. Bu da sosyal devlet anlayışının bir sonucudur.
- ◆ Selçuklular, Karahanlılar döneminde açılan medreseleri geliştirerek dönemin üniversiteleri hâline getirmişlerdir. İlk medrese Tuğrul Bey zamanında Nişabur'da açılmıştır. Alp Arslan döneminde vezir Nizamülmülk tarafından Bağdat'ta (1067) açılan ve daha sonra yaygınlaştırılan Nizamiye Medreseleri ise dünyanın ilk üniversitesi olarak kabul edilmektedir.

- ◆ Türk-İslam devletlerinde genel olarak bilim alanında Arapça; edebiyat alanında da Farsça kullanılmıştır.

Türk-İslam dünyasının bazı ünlü bilim adamları şunlardır:

1. Farabi

- ✓ Aristot'dan sonra felsefede **Muallimi Sani (İkinci Öğretmen)** olarak bilinir.
- ✓ Türk-İslam dünyasında pozitif bilimleri başlatmıştır.
- ✓ İslam felsefesinin ve **siyaset biliminin kurucusu** kabul edilir.
- ✓ Felsefe, matematik, astronomi, siyaset, fizik alanlarında toplam 160 civarında eser vermiştir.
- ✓ "Bütün devletlerin üstünde en olgun devlet; millî devletleri içine alan bütün yeryüzündeki insanları kapsayan bir teşkilattır." sözü ile BM'nin idealini yüzyıllar öncesinde ortaya koymuştur.
- ✓ Eserleri uzun yıllar Avrupa'da ders kitabı olarak okutulmuştur. Avrupa'da "**Al-Pharabius**" diye şöhret yapmıştır.
- ✓ **İhsâu'l – Ulûm** (İlimlerin Tasnifi) adlı eserinde ilimleri ilk tasnif eden kişidir.

2. İbn-i Sina

- ✓ Tıp, mantık, fizik, tabiat, din felsefesi alanlarında 220 civarında eser vermiştir.
- ✓ Avrupa'da "**Avicenna**" olarak tanınmıştır.
- ✓ En önemli eseri "**El Kanun Fi't-Tıp**"tır.
- ✓ "Tababetin Hükümdarı" olarak bilinir.

3. İbn-i Rüşd

- ✓ Aristot'yu Batı'ya tanıtan filozoftur.
- ✓ Avrupa'da "**Averroes**" olarak tanınmıştır.

- ✓ Akıl ile imanı uzlaştırmaya çalışmıştır.

4. Gazali

- ✓ Kelam (İslam felsefesi) alanında eserler vermiştir.
- ✓ En ünlü eseri "**İhya'ul Ulumiddin**"dir.

6. Harezmi

- ✓ Özellikle matematik alanında çok sayıda eser vermiştir.
- ✓ "**El Cebri**" adlı ünlü eseri vardır.

7. İbn Heysem

- ◆ Felsefe alanında çalışmalar yapan X-XI. yüzyıllar arasında yetişmiş bir Türk-İslam bilimidir.

8. Ömer Hayam

- ◆ Selçuklu Devleti'nin önde gelen bilim adamlarından biridir. Matematik, geometri ve edebiyat alanında çalışmalar yapmıştır. Başkanlık ettiği bir bilim kurulu aracılığıyla Melikşah adına Celali takvimini düzenlemiştir. Yine bu dönemde rasathaneler kurarak gök cisimlerinin hareketlerini incelemiştir.
- ◆ Ömer Hayyam'dan başka matematik ve geometri alanında Muhammed Bey, Sadi Şirazi, Enveri, Lami Cür-cani gibi ünlü bilim adamları da yetişmiştir.
- ◆ **Türk-İslam uygarlığında resim ve heykelticilik İslam dininde yasak olduğu için gelişmemiştir.** Bunun yerine mimari, hat, minyatür, çinçilik, tezhip, kabartmacılık, kakmacılık, ciltçilik, halı ve kilim dokumacılığı, maden işlemeciliği gibi sanatlar gelişmiştir. Özellikle hat sanatı Türklerin kültürel hayatında bir sanat kolu oluşturacak derecede önem kazanmıştır.

PUAN KÜPÜ

Minyatür sanatı ilk olarak Uygurlarca ortaya konmuştur. İlk İslam minyatür okulu Selçuklular zamanında Bağdat'ta açılmıştır. İlk hat sanatı ise Selçuklularda başlamıştır. İlk darüşşifalar Karahanlılar tarafından yapılmıştır.

MİMARİ

- ◆ Türk İslam mimarisinde hem Orta Asya Türk kültürünün hem de İslamiyet'in etkileri görülmektedir.
- ◆ Türk-İslam devletleri **süsleme sanatlarında** hayvan figürleri, bitki motifleri, geometrik şekiller ve yazıyı (hat

sanatından dolayı) **mimari yapı malzemesinde** ise ahşap, taş ve çiniyi kullanmıştır.

- ◆ Mimari yapılar dinî, sivil ve askerî olarak üç gruba ayrılır:
- **Dinî Mimari:** Medrese, kümbet, külliye, anıt mezar, cami, mescit, türbe
- **Sivil Mimari:** Saray, hamam, köşk, köprü, imarethane, kervansaray, sebil, bedesten, darüşşifa
- **Askerî Mimari:** Kale, sur

Türklerin mimariye katkıları şunlardır:

- ✓ Çift kubbe ve kümbet yapımı
- ✓ Köşeli çatı ve sivri kemer
- ✓ Kubbe yapımında Türk üçgenleri, demet sütunu, ince ve yüksek minare
- ✓ Beş köşeli veya dikkörtgen mihrap geleneği
- ✓ Pencerelerin katlar hâlinde sıralanması

Türk-İslam mimarisinde kullanılan tanımlar

- ✓ **Revak:** Yapının ön yüzünde bir kemer dizisi ile dışa açılan üstü örtülü uzunlamasına mekân.
- ✓ **Eyvan:** Üç tarafı ve üstü kapalı, bir tarafı avluya ya da diğer bir mekâna açılan bölüm.
- ✓ **Portal:** Ana kapı, taç kapı.
- ✓ **Kemer:** İki sütun veya ayağı birbirine bağlayan mimari öge.
- ✓ **Avlu:** Bir yapının veya yapı grubunun ortasında kalan üstü açık, duvarla çevrili alan.

Türk-İslam mimarisindeki bazı yapılar ve bunların işlevleri:

1. **Kümbet:** Kubbeli anıt mezardır. Eski Türk kültüründeki çadırın İslamiyet'i kabulle birlikte mimariye yansıtılmış hâlidir.
2. **Külliye:** Cami etrafında medrese, kütüphane, hastane, hamam gibi yapıları içinde barındıran yapılar topluluğudur.
3. **Darüşşifa:** Hastane (Bimaristan / Bimarhane). Aynı zamanda bir nevi tıp fakültesi olarak görev yaparlar ve doktor yetiştirirlerdi.
4. **İmarethane:** Aşevi
5. **Bedesten:** Çarşı türü (Kapalı Çarşı)
6. **Arasta:** Çarşı türü
7. **Tabhane:** Hastane çıkışında bulunan yoksulların barındığı yer.
8. **Medrese:** Dinî ve pozitif bilimler eğitiminin verildiği orta ve yüksek dereceli okullardır.

9. **Kervansaray:** Ticaret yolları üzerinde tüccarların konaklamaları için yapılan konaklama merkezleridir.

10. **Türbe:** Ünlü bir kimse için yapılan içinde mezar bulunan yapıdır.

11. **Sebil:** Su dağıtım evi

12. **Han:** Genellikle ticaret yolları üzerinde kurulan bugünkü otellere benzer yapıdır.

Türk-İslam devletlerindeki bazı sanat eserleri türü ve dönemi ile ilgili olarak aşağıda gösterilmiştir.

Karahanlılar

- ✓ Hazer Degaron Cami
- ✓ Talhatan Baba Cami
- ✓ Ayşe Bibi Türbesi

Gazneliler

- ✓ Leşker-i Bazar Ulu Cami
- ✓ Leşker-i Bazar Sarayı
- ✓ Sultan Mesut Sarayı

Büyük Selçuklular

- ✓ İsfahan Mescid-i Cuma
- ✓ Zevvare Mescid-i Cuma
- ✓ Kazvin Mescid-i Cuma
- ✓ Sultan Sencer Türbesi
- ✓ Radkan Kümbeti
- ✓ Nizamiye Medresesi
- ✓ Melikşah Cami ve Türbesi
- ✓ Mümine Hatun Türbesi
- ✓ Rey Medresesi
- ✓ Hargird MedresesiTolunoğulları
- ✓ Tolunoğlu Ahmet Cami

Memlükler

- ✓ Baybars Cami
- ✓ Maristan Külliyesi

NOT

Karahanlılar Türk-İslam mimarisine uygun eserler verdikleri hâlde eserlerinin çoğunda yapı malzemesi olarak dayanıksız kerpiç kullanıldığı için birçoğu günümüze ulaşamamıştır.

TÜRK-İSLAM TARİHİNDEKİ BAZI “İLK”LER	
İlk Müslüman Türk boyu	Karluklar
İlk Müslüman Türk devleti	Karahanlılar
Müslüman Türklerin kurduğu ilk devlet	Tolunoğulları
Mısır’da kurulan ilk Müslüman Türk devleti	Tolunoğulları
Avrupa’da kurulan ilk Müslüman Türk devleti	İtil Bulgar Devleti
İlk Türk-İslam medresesi	Karahanlılar / Semerkant Medresesi
Türk-İslam dünyasının ilk kervansarayları	Karahanlılar / Ribat isimli kervansaraylar
Türk-İslam dünyasının ilk posta teşkilatı	Karahanlılar/ Berid Teşkilatı
Yöneten ve yönetilenleri Türk olan ilk Müslüman Türk devleti	Karahanlılar
İlk imparatorluk seviyesine ulaşan Türk-İslam devleti	Gazneliler
Türk veraset anlayışını uygulamayan Türk devleti	Memlükler

3. ÜNİTE

TÜRKİYE TARİHİ

TÜRKİYE TARİHİ

Türklerin fethetmesinden önce Anadolu, uzun yıllar devam eden Sasani-Bizans savaşları yüzünden harabeye dönmüştü.

XI. yüzyılda Anadolu'da Ermeni, Gürcü, Rum ve Süryani-ler yaşamaktaydı. Bizans'ın otoritesi zayıflamış ve ülkenin doğusunda Ermeni ve Gürcü prenslikler kurulmuştu. Anadolu'nun bu durumu kendilerine yurt arayan Oğuzlar için bir fırsat olmuş ve Türkler 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun farklı bölgelerinde beylikler ve devletler kurmaya başlamışlardır.

Türkiye tarihinin bölümleri:

1. I. Türk Beylikleri Dönemi
2. Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi
3. II. Türk Beylikleri Dönemi
4. Osmanlı Devleti Dönemi
5. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

ANADOLU'DA KURULAN İLK TÜRK BEYLİKLERİ

İLK TÜRK BEYLİKLERİ	
Saltuklular (1072–1202)	Erzurum
Danişmentliler (1080–1178)	Sivas, Kayseri, Tokat
Mengücekler (1080–1228)	Erzincan, Divriği
Çaka Beyliği (1081–1093)	İzmir
Artuklular (1102–1409)	Mardin, Diyarbakır, Hasankeyf
Not: 1071 Malazgirt Savaşı sonrası kurulmuşlardır.	

SALTUKLULAR (1072–1202)

- ◆ Saltuklular, Büyük Selçuklu Devleti komutanlarından **Ebulkâsım Saltuk** tarafından **Erzurum** ve çevresinde kurulan Anadolu'daki ilk Türk beyliğidir (1072).
- ◆ Danişmentlilerle birlikte Haçlılara karşı başarıyla mücadele etmişlerdir.
- ◆ Erzurum, Akdeniz limanlarından Azerbaycan ve Türkistan'a uzanan ticaret yolları üzerinde kurulmuş bir şehirdir. Bu nedenle Saltuklular zamanında ticari açıdan önemli bir merkezdi.
- ◆ **Kale Cami, Tepsi Minare, Ulu Cami, Üç Kümbetler, Mama Hatun Külliyesi** Saltuklulardan günümüze kalan önemli mimari eserlerdir.
- ◆ Türkiye Selçuklu Sultanı Rükneddin Süleyman Şah, Erzurum'u ele geçirerek Saltuklu Devleti'ne son vermiştir. (1202).

DANIŞMENTLİLER (1080–1178)

- ◆ Danişmentliler, Selçuklu komutanlarından **Danişment Ahmet Gazi** tarafından **Sivas**'ta kurulmuştur.
- ◆ I. Beyliklerin en büyüğü ve en güçlüsüdür. Danişment Ahmet Gazi, Türkiye Selçukluları ile birlikte Eskişehir yakınlarında Haçlılara karşı mücadele etmiştir.
- ◆ Danişmentlilerde kendi adına para bastıran ilk hükümdar Danişment Ahmet Gazi'dir. Danişmentlilere ait paralarda Grekçe yazılar vardır.
- ◆ Tokat ve Niksar'daki **Yağbasan Medresesi** dönemin önemli eğitim kurumlarından. Ayrıca Anadolu'daki **ilk medrese** olarak kabul edilmektedir.
- ◆ Danişmentlilerden kalma **Melik Gazi Kümbeti** ve **Kayseri Ulu Cami** diğer önemli eserleridir.

1. Anadolu'da kurulan I. Türk Beylikleri

Saltuklular (Erzurum)

Artuklular (Diyarbakır - Mardin - Elazığ)

Mengücekler (Divriği - Sivas) (Kemah - Erzincan)

Danışmentliler (Tokat - Sivas - Malatya)

Çaka Beyliği (İzmir çevresi)

Sökmenoğulları (Van)

İnaloğulları (Diyarbakır)

Dilmaçoğulları

Çubukoğulları (Harput)

İnançoğulları (Denizli)

Tanrıvermişoğulları (Efes)

2. Anadolu Selçuklu Devleti (1077- 1308)

3. Anadolu'da kurulan II. Türk Beylikleri

Karamanoğulları (Konya'da)

Karesioğulları (Balıkesir - Çanakkale)

Candaroğulları (Kastamonu - Sinop)

Danışmentliler (Tokat - Sivas - Malatya)

Germiyanogulları (Kütahya'da)

Sökmenoğulları (Van)

Hamitoğulları (İsparta'da)

Aydinoğulları (Aydın'da)

Menteşeoğulları (Muğla'da)

Saruhanogulları (Manisa'da)

Ramazanoğulları (Adana'da)

Dulkadiroğulları (Maraş'ta)

Osmanoğulları (Bilecik'te)

4. Osmanlı Devleti (1299-1922)

◆ Dönemin önemli edebî eseri **Danışmentname**'dir. Danışmentli Ahmet Gazi ve Danışmentli beylerinin Bizans İmparatorluğu'na karşı mücadelelerini, kahramanlıklarını anlatan bu destan, Türkiye Selçukluları döneminde yazıya geçirilmiştir.

◆ Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan, 1178'de Danışmentlilere son vermiştir.

MENGÜCEKLER (1080-1228)

◆ Mengücekler, Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın komutanlarından **Mengücek Gazi** tarafından kurulmuştur. Bu devlet, **Erzincan merkez** olmak üzere Kemah, Divriği ve Şebinkarahisar bölgelerinde hüküm sürmüştür (1080-1228).

◆ Mengücek, Moğol istilasından önce Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlanmıştır.

◆ Mengücekler zamanında Kemah ve Erzincan, tarım, ticaret, sanayi açısından büyük gelişme göstermiş, ik-

tisadi gelişmenin yanında devrin en önemli kültür merkezlerinden biri olmuştur.

◆ Divriği'de darüşşifa ile birlikte külliye olarak yaptırılan Ulu Cami, dönemin en önemli eseridir. Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas) UNESCO tarafından dünya mirası eserleri listesine alınmıştır.

◆ Mengücekler, bilimin gelişmesine önem vermişlerdir. Hükümdar Davut Şah'ın Erzincan'daki sarayına davet ettiği dönemin bilim insanı Muvaffakuddin Abdüllâtif, tıp, fizik ve felsefe alanlarında eserler vermiştir.

◆ Mengücekler İshak Bey'in ölümünden sonra Erzincan ve Divriği olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Mengüceklerin her iki koluna da Türkiye Selçuklu Devleti son vermiştir

ARTUKLULAR (1102-1409)

◆ Anadolu'nun fethi sırasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Artuk Bey ve oğulları tarafından kurulmuştur. Devlete adını veren Artuk Bey, Selçuklu Sultanı Melikşah devrinde İzmit'e kadar yapılan fetihlerde bulunmuş ancak Diyarbakır kuşatması sırasında Melikşah'la arası açılmıştır. Artuk Bey bu olaydan sonra Suriye Meliki Tutuş'un hizmetine girmiş, Tutuş da ona Kudüs'ü dirlik olarak vermiştir.

◆ Artuk Bey'in ölümünden sonra oğulları Sökmen ve İl Gazi, Kudüs'ü Fatimilere karşı koruyamayınca Diyarbakıra gelmişlerdir. (1098). Bu bölgede Artuklu Beyliği'ni kurarak üç kol hâlinde yönetimlerini sürdürmüşlerdir. (1102).

Bunlar;

- Hasankeyf Artukluları (1102-1231),
- Mardin Artukluları (1108-1409),
- Harput Artuklularıdır (1112-1234).

◆ Batman Irmağı üzerinde bulunan **Malabadi Köprüsü**, Mardin'de **Hatuniye Medresesi**, Koçhisar'da **Ulu Cami**, **Muzafferîye**, **Semanin**, **Şehidiye** ve **Hüsamiye** medreseleri bu döneme ait eserlerdir.

◆ Artuklular devrinin en tanınmış bilim insanlarından biri **El Cezerî**'dir. Haberleşme, kontrol, denge kurma ve ayarlama ilmi olan sibernetiğin ilk kurucusudur.

ÇAKA BEYLİĞİ (1081-1093)

◆ Beyliğe ismin veren Çaka Bey Malazgirt savaşı sonrası Anadolu'ya gelmiş bir Türk Beyidir. 1078 yılında Bizans'a esir düşen Çaka Bey İstanbul'da bulunduğu dönemde denizciliğe karşı büyük bir ilgi duymaya başlamıştır.

- ◆ 1081 yılında Bizans tahtında yaşanan değişimi fırsat bilen Çaka Bey yaşanan karışıklıklardan yararlanarak kaçmayı başarmış ve İzmir'de müstakil bir Türk Beyliği kurmuştur (1081).
- ◆ Çaka Bey, İzmir'de o döneme göre modern sayılabilecek bir tersane yapmış ve gemi inşa çalışmalarına başlamıştır. Çaka Bey'in 50 parçalık ilk Türk donanmasını inşa ettiği tarih olan 1081 yılı günümüzde **Türk Deniz Kuvvetlerinin kuruluş yılı** olarak kabul edilmektedir.
- ◆ Çaka Bey komutasındaki ilk Türk Donanması, 1090 tarihinde Koyun Adaları civarında Bizans Donanması ile karşılaşmış ve Bizans Donanmasını geri çekilmek zorunda bırakmıştır. Buna karşılık Çaka Bey Peçenekler ve Türkiye Selçukluları ile İstanbul'u fethetmek amacıyla bir ittifak kurmuştur. Ancak Bizans, Türkiye Selçukluları ile Çaka Beyin arasını açmayı başarmış ve Çaka Bey damadı I. Kılıçarslan tarafından öldürülmüştür.
- ◆ Bizans İmparatorluğu, Çaka Bey'in ölümünden sonra İzmir ve çevresine hâkim olmuş ve bu devlete son vermiştir.
- ◆ Çaka Bey, ilk Türk donanmasını kuran ve ilk deniz komutanı olan Türk beyidir.

PUAN KÜPÜ

Türk tarihinde denizciliğin geç başlamasının nedeni; Türklerin daha önce denize kıyısı olan coğrafyalarda egemenlik kuramamış olmalarıdır.

NOT

I. Türk Beyliklerinin büyük kısmını Anadolu Selçuklu Devleti yıkarak topraklarına katmıştır. Bunun nedeni Anadolu Selçuklularının Anadolu'daki Türk siyasi birliğini sağlamak istemeleridir.

NOT

Anadolu'da yer isimleri büyük oranda I. Türk Beylikleri döneminde Türkçeleşmiştir.

ANADOLUDA KURULAN DİĞER TÜRK BEYLİKLERİ

Sökmenliler:

Sökmen Bey tarafından Ahlat ve Van Gölü havzasında kurulmuştur.

İnaloğulları:

Türkmen komutanlarından Sadr tarafından Diyarbakır ve çevresinde kurulmuştur.

Çubukoğulları:

Melikşah'ın komutanlarından Çubuk Bey tarafından Harput ve çevresinde kurulmuştur.

Dilmaçoğulları:

Alparslan'ın komutanlarından Dilmaçoğlu Mehmet Bey tarafından Bitlis ve çevresinde kurulmuştur.

İnançoğulları:

Mehmet Bey tarafından Ladik'te (Denizli) kurulmuştur.

Tanrıvermişoğulları:

Tanrıvermiş isimli Türkmen komutan tarafından Efes ve çevresinde kurulmuştur.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi Malazgirt Savaşı sonrası Erzincan, Kemah, Divriği çevresinde hüküm süren, daha sonra Erzincan ve Divriği olmak üzere ikiye ayrılan Türk beyliğidir?

- A) Saltuklular
- B) Artuklular
- C) Dilmaçoğulları
- D) Danişmendliler
- E) Mengücekler

ÇÖZÜM

Erzincan ve SivasDivriği dolaylarında hüküm süren Türk beyliği Mengüceklerdir. Mengücek Gazi tarafından kurulan beylik İshak Bey'in ölümünden sonra Erzincan ve Divriği olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Her iki kola da Türkiye Selçuklu Devleti tarafından son verilmiştir.

(Cevap E)

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ (1077–1308) KURULUŞ DÖNEMİ

SÜLEYMAN ŞAH DÖNEMİ (1075–1086)

- ◆ Türkiye Selçuklu Devleti, Selçuklu soyundan gelen Kutalmış Bey'in oğlu Süleyman Şah tarafından kurulmuştur.
- ◆ Melikşah 1077'de Süleyman Şah'a hükümdarlık unvanı veren bir ferman göndermiştir. Abbasi halifesinin Süleyman Şah'a hükümdarlığını onaylayan menşur göndermesiyle, merkez İznik olmak üzere Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuştur.
- ◆ Süleyman Şah, devleti kurduktan sonra fetihlere batı yönünde devam ederek bir yandan Marmara ve Karadeniz sahillerine, diğer taraftan da Ege Denizi kıyılarına ulaşmıştır. (1080). Böylece devletin sınırlarını Marmara kıyılarından Çukurova'ya kadar genişletmiştir. Bu gelişmeler neticesinde Bizans İmparatoru Aleksiios Komnenos (Aleksi Komnen) ile Türkiye Selçukluları, İstanbul Boğazı'nı sınır olarak belirleyen **Dragon Antlaşması'nı** (1081) imzalamıştır. Bu antlaşmayla devletin batı sınırlarını güvence altına alan Süleyman Şah, yerine komutanlarından Ebu'l Kasım'ı bırakarak güneye yönelmiştir. Tarsus, Adana, Antalya, Antep ve Antakya'yı fetheden Süleyman Şah'ın bu **fetihleri** Suriye Selçuklu Meliki Tutuş'la aralarının açılmasına neden olmuştur. Halep yakınlarında karşılaştıkları iki ordunun yaptığı mücadeleyi Süleyman Şah kaybetmiş ve savaş sırasında ölmüştür. (1086).

NOT

Süleyman Şah, Suriye'de Caber Kalesi **yanına** gömülmüştür. Lozan Barış Antlaşması'na göre Süleyman Şah'ın mezarının bulunduğu yer Türk toprağı kabul edildiğinden, buranın koruyuculuğunu da Türk askerleri yapmaktadır. Süleyman Şah'ın kabri 2015 yılında Caber Kalesi'nden alınarak Suriye sınırları içindeki Eşme Köyü'ne taşınmıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kurulduğu Coğrafya

I. KILIÇ ARSLAN DÖNEMİ (1092–1107)

- ◆ Kılıç Arslan hükümdar olunca devlet işlerini düzene koymuş ve Bizans üzerinde baskı kurmuştur. İzmir'de devlet kurmuş olan Çaka Bey'in kızıyla evlenerek devletin gücünü artırmıştır.
- ◆ Çaka Bey'in güçlenmesinden rahatsız olan Bizans, Çaka bey ile damadı I. Kılıçarslan'ın arasını açmıştır. Bunun neticesinde I. Kılıçarslan kayınpederi Çaka Bey'i öldürmüş Bizansla anlaşarak Doğu seferine çıkmıştır. Bu sırada **I. Haçlı Seferi** patlak vermiş ve İznik'e geri dönmüştür.

I. Haçlı Seferi	I. Kılıçarslan
II. Haçlı Seferi	I. Mesut
	II. Kılıçarslan

- ◆ I. Kılıç Arslan, I. Haçlı Seferi esnasında başarılı savunma yaptıysa da İznik'i Bizans'a terk etmek zorunda kalmış ve **devlet merkezini Konya'ya taşımıştır**. Ayrıca Haçlılara karşı Bizans imparatoru ile bir antlaşma yaparak doğuya yönelmiştir.

NOT

Konya, Anadolu Selçuklu Devleti ve Karamanoğulları Devleti'ne başkentlik yapmıştır.

I. MESUT DÖNEMİ (1116–1155)

- ◆ Sultan Mesut, Danişmentlilerle iş birliği yaparak Bizans'a karşı başarılar kazanmıştır.
- ◆ I. Mesut, Danişmentlilerin taht kavgalarından yararlanarak Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Elbistan'ı ele geçirmiştir.
- ◆ Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'da güçlenmesinden rahatsız olan Bizans imparatoru, Türkleri Anadolu'dan atmak için sefere çıkmış ve Konya yakınlarında Bizans ordusunu yenmiştir. Ayrıca Sultan Mesut, II. Haçlı ordusunu Eskişehir yakınlarında yenerek büyük ün kazanmıştır.
- ◆ **I. Mesut döneminde ilk para (bakır) basılmıştır**. Bir devlette ilk defa paranın bastırılması ekonomik bağımsızlığın sağlandığı anlamına gelir.

NOT

Anadolu Selçuklu paralarını Osmanlı paralarından ayıran en önemli özellik, üzerlerinde sultanların portreleri ve aslan resimlerinin bulunmasıdır. Osmanlı paralarında resim kullanılmamıştır.

HAÇLI SEFERLERİ

- ♦ Orta Çağ'ın en büyük siyasi ve askerî olaylarından biri Haçlı Seferleridir. XI–XIII. yüzyılları arasında Hristiyan Batı dünyasının Müslümanların elinde bulunan ve Hristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs ve çevresini geri almak için düzenledikleri seferlere **Haçlı Seferleri** denir.
- ♦ Papa II. Urban'ın ve **Kluni tarikatının** kışkırtmasıyla toplamda sekiz kez yapılan bu seferlerin özellikle ilk dördü çok önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu seferlerden ilk üçü Anadolu üzerinden yapıldığı için Anadolu'daki beylik ve devletleri doğrudan ilgilendirmektedir. IV. Haçlı seferi İstanbul üzerine, diğer seferler ise Akdeniz yolu ile Kudüs üzerine yapılmıştır. Müslümanlara karşı yapılan bu savaşa katılan Hristiyan askerlerin elbiselerinde haç sembolünü kullanmaları, Haçlı Seferlerinin dinî sebeplerini ön plana çıkarmışsa da bu seferlerin siyasi, sosyal ve ekonomik sebepleri de vardır.

SORU

- Anadolu'da üretim ve vergi gelirlerinin düşmesi
- Anadolu'daki yerleşim yerlerinin boşalması
- Anadolu'dan geçen ticaret yollarının önem kazanması

Yukarıda verilen durumlardan hangilerinde XI. ve XIII. yüzyıllar arasında gerçekleşen Haçlı seferlerinin etkisi söz konusudur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

ÇÖZÜM

Orta Çağ'ın en büyük siyasi ve askerî olaylarından biri olan Haçlı seferleri XI ve XIII. yüzyıllar arasında Hristiyanların kutsal saydıkları yerleri Müslümanlardan geri almak amacıyla düzenledikleri seferlerdir.

Toplamda sekiz büyük seferden oluşan haçlı seferlerinin ilk üçü Anadolu üzerinden yapıldığı için Anadolu'nun tahrip olmasına, üretim ve dolayısıyla vergi gelirlerinin düşmesine sebep olmuştur.

(Cevap D)

HAÇLI SEFERLERİNİN SEBEPLERİ

DİNİ	♦ Hristiyanların kutsal yerleri, özellikle Kudüs'ü Müslümanlardan geri almak istemesi ♦ Katolik Kilisesi'nin ortadoks kilisesi'ni egemenlik altına almak istemesi ♦ Fransa'da ortaya çıkan Kluni tarikatının Hristiyanları Müslümanlara karşı kışkırtması ♦ Papa ve din adamlarının nüfuzlarını artırmak istemeleri
SİYASİ	♦ Türkler karşısında zor durumda kalan Bizans İmparatorluğu'nun Avrupa'dan yardım istemesi ♦ Avrupalıların Türkleri Anadolu, Suriye, Filistin ve Akdeniz'den uzaklaştırmak istemesi
EKONOMİK	♦ Avrupalıların doğudan gelen ticaret yollarına hâkim olmak istemesi ♦ Avrupa'da toprak sahibi olmayan soyluların toprak elde etmek istemesi ♦ Avrupalıların doğunun zenginliklerine sahip olmak istemesi
SOSYAL	♦ Senyör ve şövalyelerin macera arzusu ♦ Bazı kişilerin abu seferlere katılarak dükkân, kont gibi unvanlar almak istemesi

♦ I. Haçlı Seferi (1096–1099)

Kudüs Latin krallığı; Antakya, Urfa, Şam'da ise kontluklar kurulmuştur. Böylece derebeylik rejimi Orta Doğu'ya taşınmıştır. I. Haçlı Seferi amacına ulaşan tek haçlı seferidir.

◆ II. Haçlı Seferi (1147–1149)

Musul Atabeyi İmadeddin Zengi'nin Urfa'yı Haçlılardan geri alması sebebiyle yapılmıştır. Haçlılar bu seferde başarılı olamamış ve Anadolu'dan geçmek yerine deniz yolunu tercih etmeye başlamışlardır.

◆ III. Haçlı Seferi (1189–1192)

Selahattin Eyyubi'nin 1187 **Hittin Savaşı**'nda Kudüs'ü Haçlılardan geri alması üzerine gerçekleşmiştir. Neticede Haçlı kuvvetleri başarısız olmuş ve Kudüs Müslümanların elinde kalmıştır.

NOT

III. Haçlı seferine Fransa Kralı Philippe Auguste (Filip Ogüst), Alman Kralı Friederich Barbarossa (Frederik Barbaros) ve İngiliz Kralı Arslan Yürekli Richard (Rişar) da katılmıştır.

◆ IV. Haçlı Seferi (1202–1204)

Eyyubi Devleti'nin Filistin'deki Yafa ile Suriye'deki bazı şehirleri ele geçirmesi üzerine düzenlenmiştir. Ancak sefer amacından sapmış; Haçlılar 1204 yılında İstanbul'a gelerek şehri yağmalamış ve burada bir Latin krallığı kurmuştur. Bunun üzerine Bizans İmparatorluğu'ndaki hanedan üyeleri İstanbul'dan ayrılarak İznik ve Trabzon'da iki ayrı devlet kumrulardır. İznik Devleti 1261 yılında İstanbul'daki Latin Krallığı'na son vererek Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmıştır. Trabzon Krallığı ise Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fethettiği 1461 yılına kadar varlığını sürdürmüştür.

NOT

XI. yüzyılın sonlarıyla XIII. yüzyılda Haçlı Seferleri'nin etkisiyle, Anadolu'da bilim ve düşünce hayatında bir durgunluk yaşanmıştır.

HAÇLI SEFERLERİNİN SONUÇLARI

DİNİ	◆ Avrupa'da kiliseye ve din adamlarına duyulan güven sarsıldı. ◆ Hristiyanlarca kutsal kabul edilen yerler, yine Müslümanların egemenliğinde kaldı. ◆ Skolastik düşünce önemini yitirmeye başladı. ◆ Katolik ve Ortodoks kiliseleri arasındaki ayrılıklar daha da derinleşti.
SİYASİ	◆ Seferler sırasında birçok soylunun ölmesi Avrupa'daki toprakların sahihsiz kalmasına, bu da feodalitenin zayıflamasına neden olmuştur. ◆ Anadolu Selçuklu Devleti batıdaki topraklarını kaybetti, Türklerin batıya doğru ilerleyişleri bir süre için durdu. ◆ Haçlılarla yapılan mücadeleler, İslam dünyasını Moğol saldırıları karşısında güçsüz bıraktı. ◆ Haçlılara karşı büyük başarılar elde eden Türklerin İslam dünyasındaki saygınlıkları arttı.
EKONOMİK	◆ Akdeniz'de ticaret gelişti. Bunun sonucu olarak Marsilya, Venedik ve Cenova limanları önem kazandı. ◆ Papaların ve kralların seferlere mali destek sağlamak için İtalyan bankerlerine başvurmaları bankacılığı geliştirdi. ◆ Avrupa'da hayat standartları yükseldi. ◆ Ticaretle uğraşan burjuva sınıfı ortaya çıktı. ◆ Anadolu, Suriye ve Filistin'deki birçok yer Haçlılar tarafından tahrip edildi.
BİLİMSEL	◆ Avrupalılar pusula, barut ve kâğıt yapımını Müslümanlardan öğrendi. ◆ Avrupalılar İslam medeniyetini yakından tanıdılar ve faydalandılar. ◆ Avrupalılar, Türk-İslam şehirlerinde kullanılan köprü, kemer ve kervansaray yapım tekniklerini öğrendiler. ◆ Avrupalılar dokuma, cam ve deri işleme sanatını öğrendiler.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YÜKSELİŞ DÖNEMİ

II. KILIÇ ARSLAN DÖNEMİ (1155–1192)

- ◆ I. Mesut'un ölümü üzerine II. Kılıç Arslan (1155–1192) tahta çıkmıştır. Sultan II. Kılıç Arslan'ın ilk yılları kardeşler arasındaki taht kavgalarıyla geçmiştir.
- ◆ II. Kılıç Arslan ve batı sınırlarını güvence altına almak için Bizans İmparatorluğu ile bir saldırmazlık antlaşması yapmıştır. (1162)
- ◆ Türklerin Anadolu'yu hızla ele geçirdiğini gören Bizans 1176 yılında Türkiye Selçuklu ordusuyla karşı karşıya gelmiştir. Ani baskınlarla Türkler tarafından yıpratılan Bizans ordusu Miryokefalon (Kumdanlı)'da II. Kılıç Arslan tarafından ağır bir yenilgiye uğratılmıştır.
- ◆ **Miryokefalon zaferiyle**, Anadolu'nun Türk yurdu olduğu ispatlanmış Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'yu geri alma düşüncesi ortadan kalkmıştır.
- ◆ Bizans İmparatorluğu, bu zaferden sonra **saldırı durumundan savunma durumuna** geçmiştir.
- ◆ Sultan II. Kılıç Arslan döneminde devletin tam bağımsızlığı ve Anadolu Türk birliği büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Onun döneminde imar hareketine girilmiş ve Türkistan'dan gelen binlerce Türkmen Anadolu'ya yerleştirilmiştir.
- ◆ II. Kılıç Arslan döneminde önce gümüş para, ardından da **altın paranın** bastırılması ekonominin giderek güçlendiği anlamına gelmektedir.
- ◆ Anadolu Selçukluları'nın ilk kervansarayı olarak kabul edilen **Alay Han Medresesi** bu dönemde yapılmıştır.
- ◆ II. Kılıç Arslan eski Türk devlet anlayışına göre ülkeyi on bir oğlu arasında paylaştırmıştır. Bu durum sağlığında taht kavgalarının başlamasına neden olmuştur.

I. GİYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİ (1192–1211)

- ◆ I. Gıyaseddin Keyhüsrev fetih politikasını ekonomik ve ticari hedeflerine göre belirlemiştir. Buna göre önce İznik İmparatorluğu ile antlaşma yaparak batı sınırlarını güvence altına almıştır. Daha sonra Karadeniz ticaretini tehdit eden Trabzon İmparatorluğu üzerine sefer düzenlemiştir. Ayrıca Samsun ve çevresini ele geçirip Karadeniz ticaretini güvenlik altına almıştır. Bundan sonra Akdeniz'de önemli bir liman şehri olan **Antalya'yı** alarak (1207) ticaret limanı hâline getirmiştir. Bu dönemin bir diğer önemli gelişmeside **Venediklilerle ilk defa**

ticaret antlaşması yapılmasıdır. I. Keyhüsrev bir donanma kurarak denizcilik alanında da faaliyet göstermiştir.

- ◆ Anadolu Selçukluları Devleti'nin ilk medresesi olan Hoca Hasan Medresesi ve Anadolu'nun ilk hastanesi olan Gevher Nesibe Darüşşifası bu dönemde yapılmıştır.
- ◆ II. Kılıç Arslan eski Türk devlet anlayışına göre ülkeyi on bir oğlu arasında paylaştırmıştır. Bu durum sağlığında taht kavgalarının başlamasına neden olmuştur.

I. İZZETTİN KEYKAVUS DÖNEMİ (1211–1220)

- ◆ I.İzzettin Keykavus I. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde izlenen politikayı devam ettirmiştir. Bu doğrultuda Kıbrıs Krallığı ile anlaşarak Avrupalı tüccarların Kıbrıs üzerinden Anadolu'ya gelmesini sağlamıştır. Ayrıca Venedik tüccarlarına bazı kolaylıklar sağlayarak ticareti canlı tutmuştur.
- ◆ 1214'te **Sinop'u** ele geçiren I. Keykavus burada **ilk Selçuklu tersanesini** yaptırmıştır.
- ◆ I. Keykavus döneminde Trabzon Rum İmparatorluğu ve Çukurova'daki Ermeniler vergiye bağlanmıştır.

I. ALÂEDDİN KEYKUBAT DÖNEMİ (1220–1237)

- ◆ I. Alâeddin Keykubat (1220–1237) tahta çıktığında Moğollar, büyük istila hareketlerine başlamışlardı. I. Alâeddin Keykubat Moğollara karşı Sivas, Konya, Kayseri gibi önemli şehirlerin sur ve kalelerini yeniden inşa ettirmiştir. Ayrıca Eyyûbilerle dostluk kurma ve Moğollarla iyi geçinme gibi politikalar uygulanmıştır.
- ◆ I. Alâeddin Keykubat döneminde **Alanya** alınmış ve burada Selçuklu'nun ikinci tersanesi kurulmuştur. Ayrıca Karadeniz ticaretinde etkin olabilmek için, Kırım'ın **Suğdak Limanı'na** denizaşırı sefer düzenlenmiştir.
- ◆ I. Alâeddin Keykubat dönemi Anadolu Selçuklu Devleti'nin en parlak dönemidir. Aynı zamanda Moğol tehlikesi de bu dönemde başlamıştır. Alâeddin Keykubat bu tehlikeye karşı doğuda tampon bölge görevi gören Harzemşahlarla iyi ilişkiler kurmaya çalışmış ancak Harzemşahların, Anadolu Selçuklu topraklarını yağmalaması üzerine Yassıçemen Savaşı yapılmıştır.
- ◆ 1230 Yassıçemen Savaşı'nda Harzemşahlarla savaşmış ve galip gelinmiştir. Harzemşahlar yenilmesi sonucunda yıkılış sürecine girmiştir.

TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN DAĞILMA DÖNEMİ

- ◆ Devletin dağılımı süreci II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde hız kazanmıştır.
- ◆ Türkiye Selçukluları ile Moğollar arasında tampon bölge vazifesi gören Harzemşahların **1730 Yasıçemen Savaşı** sonrasında yıkılmasıyla Anadolu, Moğol istilasına açık hâle gelmiştir. Yani Türkiye Selçuklularının bu galibiyeti, uzun vadede olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Son dönemlerde çıkan dinî-Şii karakterli **Baba İshak İsyanı**'nın güçlükle bastırılması devletin zayıfladığını açığa çıkarmış ve Moğolları cesaretlendirmiştir.
- ◆ 1243 yılında Moğol (İlhanlı) Devleti ile Türkiye Selçukluları arasındaki **Kösedağ Savaşı'nda Türkiye Selçuklu Devleti yenilmiş ve yıkılış sürecine girmiştir**. Bu süreçte Anadolu Selçuklu Devleti'nin büyük ölçüde sağladığı Anadolu'daki Türk siyasi birliği bozulmuş, bağlı devlet ve beylikler bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Böylece Anadolu'da II. Türk Beylikleri dönemi başlamıştır.
- ◆ Anadolu Selçuklu Devleti 1308 yılında Sultan II. Mesut'un ölümüyle tamamen dağılmıştır.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamasında ve Moğolların Anadolu'yu tahrip etmesinde etkili olmuştur?

- A) Miryakefalon B) Köseadağ
C) Dandanakan D) Yasıçemen
E) Katvan

ÇÖZÜM

Anadolu Selçuklu Devleti'nin zayıflamasına neden olan savaş, 1243 tarihli Köseadağ Muharebesi'dir. Anadolu Selçukluları ile İlhanlılar arasında gerçekleşen bu savaş Türk tarihi içerisinde özel bir yere sahiptir. Baycu Noyan kumandasındaki İlhanlı ordusuyla Sivas yakınlarında karşılaşan Anadolu Selçuklu kuvvetleri, ağır bir yenilgiye uğramıştır. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde gerçekleşen bu savaş sonunda İlhanlılar Anadolu'yu kolayca istila etmiş, şehirleri yağmalayıp, Müslümanları katletmiştir. Anadolu'nun istikrarsız ortamından kaçan Türkmenler de daha güvenli gördükleri Batı bölgelerine yerleşmiştir.

(Cevap B)

ANADOLU'DA KURULAN DİĞER DEVLETLER

ERETNA DEVLETİ (1335–1381)

- ◆ Alaeddin Eretna Bey tarafından Sivas, Erzincan ve Kayseri çevresinde kurulmuştur.
- ◆ Kadı Burhaneddin Devleti tarafından yıkılmıştır.

KADİ BURHANEDDİN DEVLETİ (1381–1395)

- ◆ Kadı Burhaneddin Ahmet tarafından Sivas merkezli kurulmuştur.
- ◆ Akkoyunlu Devleti tarafından yıkılmıştır.

AKKOYUNLULAR (1350–1502)

- ◆ Diyarbakır merkezli olarak kurulmuştur ve en parlak dönemini Uzun Hasan döneminde yaşamıştır
- ◆ 1473 **Otlukbeli Savaşı'nda** Osmanlılara yenilerek yıkılış sürecine girmişler ve Safeviler tarafından yıkılmışlardır.
- ◆ **Ali Kuşçu ve İdris-i Bitlisi** bilim çalışmalarını bu devletin himayesinde yürütmüşlerdir.
- ◆ **Kur'an-ı Kerim** ilk kez bu dönemde Türkçeye çevrilmiştir. **Dede Korkut Hikayeleri**'de yazılı hale getirilmiştir.

KARAKOYUNLULAR (1365–1469)

- ◆ Doğu Anadolu'da Van merkezli olarak kurulmuştur.
- ◆ Kurucusu, Oğuzların Yıva boyuna mensup olan **Bayram Hoca**'dır.
- ◆ Karakoyunlular, Yıldırım Bayezid ile Timur arasındaki mücadelede Osmanlı'nın yanında yer almıştır.
- ◆ Akkoyunlular tarafından yıkılmıştır.

İKİNCİ TÜRK BEYLİKLERİ

- ◆ **Karamanoğulları**: Konya ve çevresinde
- ◆ **Germiyoğulları**: Kütahya ve Denizli çevresinde
- ◆ **Dulkadiroğulları**: Maraş ve çevresinde
- ◆ **Candaroğulları**: Kastamonu ve Sinop çevresinde
- ◆ **Karesioğulları**: Balıkesir ve Çanakkale çevresinde
- ◆ **Menteşeoğulları**: Muğla ve çevresinde
- ◆ **Aydinoğulları**: Aydın ve çevresinde
- ◆ **Saruhanioğulları**: Manisa ve çevresinde
- ◆ **Sahipataoğulları**: Afyon ve çevresinde
- ◆ **Taceddinoğulları**: Ordu ve çevresinde
- ◆ **Hamitoğulları**: Isparta, Eğirdir ve Antalya çevresinde
- ◆ **Ramazanoğulları**: Adana ve çevresinde

TÜRKİYE SELÇUKLULARINDA KÜLTÜR VE MEDENİYET

DEVLET YÖNETİMİ

- ◆ Tarihte kurulan Türk devletleri kendisinden önce kurulmuş Türk devletlerini örnek aldığı gibi Türkiye Selçuklu Devleti de birçok alanda Büyük Selçuklu Devleti'ni örnek almıştır. Devlet yönetiminde de iki devlet arasında benzer özellikler görülmektedir.
- ◆ Ülke topraklarının hükümdar ailesinin ortak malı kabul edildiği veraset anlayışı,
 - ✓ hükümdarın görev ve yetkileri,
 - ✓ hükümdarlık alametleri,
 - ✓ merkez, toprak ve eyalet yönetimi anlayışı her iki devlette de temelde aynı şekildedir. Ancak Türkiye Selçuklu Devleti'nde merkezî otorite daha güçlüydü.
- ◆ Türkiye Selçuklu sultanları Büyük Selçuklu hükümdarlarından farklı olarak Farsça unvanlar (**keyhüsrev**, **keykavus**, **keykubat** gibi) kullanmışlardır.
- ◆ Türkiye Selçuklu sultanları da hutbelerde halifenin adını kendi adlarından önce okuturlardı. Sultanın görevi ülkeyi en güzel şekilde idare etmektir.
- ◆ Sultanların erkek çocukları melik unvanıyla eyaletleri yönetirlerdi. Meliklere yardımcı olarak atabey denilen devlet adamları görevlendirilirdi. Bu uygulamanın temel amacı meliklerin yönetim tecrübesi kazanmasıydı. Ancak sultanın ölümü halinde ülkede karışıklık çıkmasını önlemek ve sefer sırasında devletin güvenliğini sağlamak gibi faydaları da vardı.
- ◆ Türkiye Selçuklu Devleti'nde devlet işleri Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi Büyük Divanda (Divan-ı Saltanat) görüşülürdü. Divan-ı Saltanata bağlı olarak şu divanlar oluşturulmuştur:

Divan-ı İstifa: Mali işlerle ilgilenir.

Divan-ı Arz: Ordunun maaş, giyecek, yiyecek, teçhizat işleriyle ilgilenir.

Divan-ı İşraf: Askerî ve hukukî işler dışında devletin tüm işlerini teftiş eder.

Divan-ı İnşa: İç ve dış yazışmalarla ilgilenir.

Niyabet-i Saltanat: Hükümdar başkentte olmadığı zamanlarda devlet işleri ile ilgilenir.

Pervaneci Divanı: Ülke topraklarının kayıt defterlerini tutar, has ve iktalara ait kararları düzenler.

- ◆ Türk-İslam devletlerinde daha önce oluşturulmuş olan memuriyetler aynı şekilde devam ettirilmiştir. Bizans İmparatorluğu ve Ermeni sınırlarındaki "uç" denilen bölgeleri ise beyler yönetirdi. Uç beyleri sınırları korur, sultan sefere çıktığında onun yanında yer alırdı.
- ◆ Selçuklular bakır, gümüş ve altın paralar bastırmışlardır. Paraların üzerine genellikle sultanların resimleri bulunurdu. **İlk madenî parayı I. Mesut, ilk altın parayı ise II. Kılıç Arslan bastırmıştır.**

SORU

Anadolu Selçuklu Devleti'nde veliaht ilan edilen kişi ya başkentte bulunur ya da merkeze yakın bir şehre melik olarak görevlendirilirdi.

Aşağıdakilerden hangisinin bu uygulamayla ilgili olduğu savunulamaz?

- Sultanın ölümü halinde ülkede iç karışıklık çıkmasını önlemek
- Valilerin şehirlerdeki yetkilerini artırmak
- Sultanın sefere çıkması durumunda başkentten güvenliğini sağlamak
- Veliahtın devlet yönetiminde tecrübe kazanmasını sağlamak
- Merkezî devlet yapısını korumak

ÇÖZÜM

Anadolu Selçuklu sultanları, "Devlet, hanedanın ortak malıdır" geleneğine dayanarak daha küçük yaşlarda melikleri eyaletlere tayin ederlerdi. Bu melikleri yetiştirmek üzere Sultan, en çok güvendiği ve sevdiği, bilgili ve tecrübeli komutanlarından birisini ona bir nevi öğretmen olarak tayin ederdi ki, bunlara Atabey denmekteydi. Bu uygulama temelde veliahtların yönetim tecrübesi kazanması amacıyla yapılmaktadır. Ancak bu uygulamanın valilerin şehirlerdeki yetkilerine herhangi bir etkisi olmamıştır.

(Cevap B)

ORDU TEŞKİLATI

- ◆ Türkiye Selçuklularındaki askerî teşkilat, Büyük Selçuklu Devleti ordusunun devamı durumundaydı. Fakat Türkiye Selçuklu Devleti deniz ticareti ve donanmaya verdiği önemle Büyük Selçuklu Devleti'nden ayrılmaktaydı.
- ◆ Türkiye Selçuklu Devleti'nin ordusu beş ana gruptan oluşmuştur.
 - ✓ **Hassa askerleri:** Hükümdarın şahsına bağlı askerlerdi.
 - ✓ **Sipahi askerleri:** İktâ sahiplerinin yetiştirdiği askerlerdi.
 - ✓ **Türkmenler:** Üç bölgelerinde yaşayan ve her an savaşa hazır olan askerlerdi.
 - ✓ **Ücretli askerler**
 - ✓ **Bağlı devletlerin ve beyliklerin askerleri**
- ◆ Türkiye Selçukluları ordusunun silahları; ok, yay, kılıç, kargı, topuz, zırh, gülle, mancınık ve kalkandı. Savaş zamanında ordu merkez, sağ ve sol olmak üzere üç kola ayrılırdı. Ayrıca ordunun önünde öncü kuvvetler bulunurdu.
- ◆ Türkiye Selçukluları, hem ticareti geliştirmek hem de denizlerde hâkimiyeti sağlamak için Sinop ve Alâiye (Alanya) gibi liman şehirlerinde tersaneler kurmuştur. Türkiye Selçuklularında donanma komutanlarına **Reisü'l bahr** veya **Melikü's sevahil** adı verilmiştir.

SORU

Anadolu Selçuklu Devleti idari yapısında aşağıdakilerden hangisi sultanın ve sarayın güvenliğinden sorumludur?

- A) Emîr-i candâr
- B) Emîr-i hâcib
- C) Emîr-i çaşnigir
- D) Emîr-i şikâr
- E) Emîr-ü't-taş

ÇÖZÜM

Emîr-i candar, Farsça "silah taşıyan" manasına gelmektedir. Bu emir sultanın ve sarayın güvenliğinden sorumlu olan candarların emiridir.

(Cevap A)

SOSYAL HAYAT

- ◆ Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun fethiyle başlayan Türkmen göçleri kısa sürede Anadolu'yu Türk yurdu hâline getirmiştir. Türkler, Anadolu'ya geldiğinde önce kırsal kesime yerleşerek tarım ve hayvancılıkla uğraştılar. Daha sonra şehirlere yerleşmeye başladılar. Cami, medrese, hastane, yol, köprü ve saraylar yaparak şehirleri bayındır hâle getirdiler. Anadolu'daki birçok şehir, kasaba, köy, nehir ve gölün adlarını Türkçe olarak değiştirdiler.
- ◆ Türkiye Selçuklularında halk, yaşam şekillerine göre konargöçer, köylüler, şehirli olmak üzere üç gruba ayrılıyordu.
- ◆ Anadolu Selçuklu Devleti'nde şehirlerde çoğunlukla tüccarlar, devlet memurları, esnaf ve zanaatkarlar, bilim adamları yaşarlardı. Ekonomik hayatın içindeki en etkili grup ise "**Ahiler**" idi.

Ahi Teşkilatı

- ◆ Ahilik, kelime anlamı olarak Arapça "**kardeşim**" anlamına gelen "**Ahi**" kelimesinden gelmektedir.
- ◆ 1175–1262 yılları arasında Kırşehir'de yaşayan derici ustası Ahi Evran tarafından kurulan Ahi teşkilatı, her meslek grubu tarafından oluşturulmuş bir çeşit **esnaf** örgütüdür. Ahi teşkilatı, üyeleri arasındaki sorunları çözümler, devletle esnaf teşkilatı arasındaki ilişkileri düzenler, üretilen malların kalite kontrolünü yapar, usta–çırak ilişkisi içinde yeni esnaflar yetiştirirdi. Teşkilatın üyesi olmanın **temel şartı Müslüman olma**ktı. **Zaten bu kurum, gayrimüslim esnaf karşısında, Müslüman esnafın gücünü koruyabilmek amacıyla kurulmuştu.**

Günümüzde her yılın Ekim ayının ikinci haftasında "**Ahilik haftası**" adı altında çeşitli etkinlikler düzenlenmektedir.

DİN VE İNANİŞ

F
İ
L
O
Z
O
F

- ◆ Türkiye Selçukluları, Moğolların baskısından kaçan Türkmenleri Anadolu'ya yerleştirdiler. Bunlar arasında mutasavvıflar da bulunmaktaydı.
- ◆ Mutasavvıflar, yerleştikleri bölgelerde sosyal, kültürel ve dinî alanlarda faaliyet gösterdiler. Bu faaliyetlerin sonucunda **Mevlevîlik, Bektaşîlik, Ekberîlik, Nakşibendîlik, Kadirîlik ve Rûfâîlik** gibi tarikatlar ortaya çıktı. Bu mutasavvıflardan Muhyiddin Arabî, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Yunus Emre ve Sadrettin Konevî görüş ve düşünceleriyle sadece yaşadıkları dönemi değil, daha sonraki zamanları da etkilemiş, Anadolu'da tasavvufun gelişmesinde, Anadolu'nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli bir rol oynamışlardır.

Y
A
Y
İ
N
C
İ
L
İ
K

HUKUK

- ◆ Türkiye Selçuklu Devleti'nde hukuk, Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi “**şeri hukuk ve örfi hukuk**” olmak üzere iki kısımdan oluşuyordu.
- ◆ Şeri hukuk sisteminde kadılar, din ve hukuk ile ilgili işlerde yetkili idiler. Evlenme, boşanma, nafaka, miras, hırsızlık gibi davalara kadılar bakar, kadıların başkanına **kadiü'l kudat** denirdi. Başkent Konya'da oturan kadiü'l kudat, bütün kadıları denetleme yetkisine sahipti.
- ◆ Örfi hukuk sisteminde mahkeme, devlete isyan etme, devletin düzenini bozma ve kanunlara uymama gibi siyasi suçlarla ilgili davalara bakardı. Bu türden davalara bakan mahkemelerin başkanına **emir-i dad** denirdi. Emir-i dad, geniş yetkilere sahipti. Veziri ve divan üyelerini yargılama ve tutuklama yetkisi vardı.

SANAYİ

- ◆ XII. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya yerleşen Türkler, Anadolu'da tarım, sanayi ve ticaretin gelişmesini sağladılar. Türkiye'de sanayinin temelini, dokumacılık ve dericilik oluştururdu.
- ◆ Konya, Aksaray, Kayseri, Erzincan ve bazı kasabalarda dokumacılık çok ilerlemişti. Konya, Sivas, Kırşehir'de boya üretiliyor ve kumaşlar boyanıyordu.
- ◆ Kilim ve kumaş, küçük el tezgâhlarında dokunur, halı, kilim ve kumaşlar birçok ülkeye ihraç edilirdi.
- ◆ Deriden çeşitli eşyalar yapılıyordu. Sabun, boya ve aydınlatma malzemeleri imal ediliyordu.
- ◆ Askerlerin silah ihtiyacını karşılamak için demircilik ile uğraşan birçok zanaatkâr vardı. Kuşatmalarda kullanılan neft, katran Erzurum ve Antalya'nın kuzeyinden temin ediliyordu. Demir, bakır, gümüş gibi madenler ile tuz ve şap ocakları işletiliyordu.
- ◆ Sivas, Kastamonu ve Diyarbakır'da bakır; Gümüşhane, Gümüşhacıköy ve Kütahya'da gümüş çıkartılıyordu.

TİCARET

- ◆ Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle, transit ticaret yollarının önemini kavrayan Türkiye Selçuklu sultanları kara ticaretini, deniz ticaretine bağlamak için Sinop ve Antalya gibi liman şehirlerini ele geçirerek bu liman şehirlerine Türk tüccarlar yerleştirdiler.
- ◆ Türkiye Selçukluları, İran, Gürcistan, Bizans İmparatorluğu, Venedik, Floransa ve Arap ülkeleriyle ticaret yaparlardı. Onlara canlı hayvanlar, hayvan ürünleri, yün, tiftik, ham ve işlenmiş deri, deriden yapılmış eşyalar, dokuma sanayi ürünleri, ipek, demir, bakır, şap ve kereste satarlardı.

- ◆ Türkiye Selçuklu sultanları ticaretin gelişmesi için şehirler arasında yollar, köprüler, hanlar ve kervansaraylar yaptırmıştır.

NOT

Türkiye'de ilk kervansaray II. Kılıç Arslan zamanında Kayseri-Aksaray yolunda yapılan Alay Han'dır. Diğer önemli hanlar Antalya-Isparta yolu üzerinde Evdir Han, Konya-Aksaray yolu üzerinde Sultan Han, Antalya-Alanya yolu üzerinde Alara Han ve Sivas-Malatya arasındaki Hekim Han'dır. Bütün bu faaliyetler sonucunda Türkiye Selçuklularında ticaret çok gelişmiştir. Ticari canlılık, Moğol istilasına kadar sürmüştür.

UYARI

Türk-İslam devletlerinden özellikle Anadolu Selçuklu Devleti transit ticaret yolları üzerinde bulunmasının da etkisiyle ticarete büyük önem vermiştir. Bu yüzden ulusal/uluslararası ticareti geliştirmek için şu önlemleri almış ve şu teşviklerde bulunmuştur:

- Yabancı tüccarlardan düşük gümrük vergisi alınmıştır.
- Tüccarların mallarına devlet garantisi koymuşlardır (sigorta sistemi).
- Tüccarların ücretsiz olarak konaklayabilmeleri için ticaret yolları üzerinde kervansaraylar yapmışlar; kervan yollarının güvenliğini sağlamışlardır.
- Sinop, Antalya, Alanya, Suğdak gibi ticari potansiyel barındıran fetihler yapmışlardır.
- Kıbrıs Krallığı, Venedik gibi devletlerle ticaret antlaşması imzalamışlardır.
- Yabancı tüccarları Antalya, Konya, Kayseri ve Sivas gibi şehirlere; Türk tüccarları ise gayrimüslim memleketlerine yerleştirmişlerdir.

- ◆ Türk tarihinde denizcilik faaliyetleri ilk Türk denizcisi olan Çaka Bey ile başlamıştır.
- ◆ Türk-İslam tarihinin ilk tersanesi Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Sinop'ta kurulmuştur. Donanma en parlak dönemini Alâeddin Keykubat döneminde yaşamıştır.
- ◆ II. Türk beyliklerinden denize kıyı coğrafyalarda kurulan Karesioğulları, Candaroğulları, Aydınoğulları, Saruhanoğulları, Menteşeoğulları gibi beylikler de donanma sahibi olmuştur.

KÜLTÜREL HAYAT

- ◆ Türkiye Selçuklularının XII. yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu'da oluşturdukları güven ortamı, sosyal ve kültürel faaliyetlerin artmasını sağlamıştır. Türkiye Selçukluları zamanında devletin yazışma ve bilim dili Arapça; edebiyat dili ise Farsça idi. Farsça, XIII. yüzyılın ikinci yarısında devletin yazışma dili olmuştur. Bu sırada, Anadolu'da yaşayan insanların büyük çoğunluğu Türk olduğu için Türkçe her yerde en çok konuşulan dildi.
- ◆ Türkçenin resmî dil olarak yerleşip gelişmesinde, Türkmen beylerinin önemli hizmeti vardır.
Karamanoğlu Mehmet Bey 1277 yılında Konya'da açıkladığı fermanla, **"Bugünden sonra divanda, dergâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır."** diyerek Türkçeyi devlet dili hâline getirmiştir.
- ◆ Anadolu'da Türkçenin gelişmesinde Moğol saldırılarının büyük etkisi olmuştur. Moğol saldırılarının önünden kaçıp Anadolu'ya gelen Türk kitleleri arasında yazar, şair ve bilim adamları da vardı. Bu şair ve bilim adamları Anadolu'da bilim ve edebiyatın gelişmesinde önemli katkı sağlamışlardır.
- ◆ Türkiye Selçuklu Devleti, bilim alanında en gelişmiş dönemini Alâeddin Keykubat zamanında yaşamıştır. Türkiye Selçuklularında sultanlar ve beyler, Konya, Sivas, Kayseri, Amasya, Mardin, Erzurum ve Erzincan gibi şehirlerde birçok medrese ve kütüphane yaptırmıştır.
- ◆ Selçuklu medreselerinde, dinî bilimlerin yanında tıp, matematik, astronomi gibi fen bilimleri de okutulmuştur.
- ◆ Türkiye Selçukluları zamanında tarih yazıcılığı da büyük gelişme göstermiştir.
 - ✓ **Ravendî**, yazdığı **"Selçuklu Tarihi"**ni I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e sunmuştur.
 - ✓ **İbn-i Bibi**, I. Alâeddin Keykubat Dönemini de kapsayan 1192–1280 yılları arasına ait **"Türkiye Selçuklu Tarihi"**ni hazırlamıştır.
 - ✓ **Kerimüddin Aksarayî**, Moğollar zamanındaki **Türkiye Selçuklu tarihini** anlatan eserini kaleme almıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi'nin Önemli Eserleri

Mesnevi:

Yazarı Mevlana'dır. Tasavvuf edebiyatının bir ürünüdür.

Divan-ı Kebir:

Yazarı Mevlanadır.

Risaletü'n Nushiyye:

Yazarı Yunus Emre'dir.

Makalât:

Yazarı Hacı Bektaş Veli'dir.

Garibname:

Aşık Paşa tarafından kaleme alınmıştır.

SANAT

- ◆ Beylikler ve Türkiye Selçuklu dönemindeki sanat, Büyük Selçuklu dönemindeki sanat anlayışının devamı ve gelişmiş hâlidir.
- ◆ Süslemede ve işçilikte daha ileri bir seviyeye ulaşılmıştır. Türkiye Selçukluları, amaçları topluma hizmet etmek olan dinî, sosyal ve ticari nitelikte cami, imaret ve **kervansaray** gibi birçok mimari eser ortaya koymuştur. Yapılan bu eserlerde taş işlemeciliği, yazılar ve geometrik şekiller ile süslemeler ön plandadır. Bu yapıların her türlü giderleri vakıf topraklarının gelirlerinden ve vakıf yapan insanlar tarafından karşılanırdı.
- ◆ Camiler, Türkiye Selçukluları sanatının en önemli mimari eserleridir. Bunların en önemlileri Konya ve Niğde'deki **Alâeddin camileridir**. Mescitler içinde Konya'da **Taş Mescit**, **Sırçalı Mescit** ve **Karatay Mescidi** bu döneme ait önemli eserlerdendir.
- ◆ Orta ve yükseköğretimin yapıldığı kurumlar olan medreseler, hemen hemen her ilde bulunurdu. Konya'da **Karatay**, **Sırçalı** ve **İnce Minareli** medreseler dönemin eserlerindendir.
- ◆ Külliye, caminin etrafına yapılmış medrese, şifahane, kütüphane, hamam, türbe ve imaret gibi değişik görevleri olan yapılar topluluğuna verilen addır. Türkiye Selçukluları zamanında yapılan külliyeler içinde **Hunad Hatun Külliyesi** ve **Hacı Kılıç Külliyesi** en önemlileridir.
- ◆ Türbe ve kümbetler, hükümdarlar ve önemli devlet adamları için yapılan anıt mezarlardır. Türkiye Selçukluları mimari eserleri arasında sıkça türbe ve kümbetlere rastlanır. Bunlardan dört duvarının üstü kubbeye örtülü olanlara **türbe**; duvarları silindirik veya çokgen; çatıları da konik veya piramit şeklinde olanlarına da **kümbet** denir. Önemli kümbetlere örnek olarak Kayseri'deki **Döner Kümbet**, Ahlat'ta **Ulu**, Konya'da **II. Kılıç Arslan** kümbetleri gösterilebilir.
- ◆ Saray ve köşkler Türkiye Selçukluları mimarisinin diğer önemli örneklerindendir. Bunların en önemlileri I.

Alâeddin Keykubat tarafından yaptırılan Kayseri'deki **Kubâdiye** ve Beyşehir **Kubâdâbâd** yazlık sarayları ile Alanya'daki kışlık **Alaiye Sarayı**'dır.

- ◆ Darüşşifalar, günümüzde hastane olarak bilinen mimari eserlerdir. Kayseri **Gevher Nesibe Darüşşifası**, dönemin en büyük hastanesi idi. Hastanenin yanında bir de tıp eğitimi veren okul vardı. Dönemin diğer önemli darüşşifaları, Amasya'da **Amasya Darüşşifası**, Sivas'ta **I. Alâeddin Keykavus**, Kayseri'de **Gıyasiye** darüşşifalarıdır.
- ◆ Türkiye Selçukluları zamanında, resim ve heykel sanatlarına da ilgi artmıştır. Türkiye Selçukluları, saray kapısı ve duvarlarını, kale surlarını insan ve hayvan kabartmalarıyla süslemişlerdir. Selçukluların dinî yapılarında çift başlı kartal, at üstünde avcılık yapan insan kabartmalarına rastlanır.
- ◆ Türkiye Selçuklu Devleti'nde musiki de hayatın vazgeçilmez unsurlarından biriydi. Hükümdarlık alametlerinden nevbet, saray görevlileri tarafından sarayın önünde her gün belirli vakitlerde çalınırdı.
- ◆ Mevlevî ve Ahi zaviyelerinde görülen musiki, tasavvuf müziğinin temelini oluşturmuştur.
- ◆ Destanlar ve Dede Korkut Hikâyeleri kopuz eşliğinde çalınıp söylenirdi.
- ◆ Yaygın görülen sanatlardan çinicilik ise özellikle cami, medrese, türbe ve mescitlerin iç ve dış süslemelerinde kullanılmıştır.
- ◆ Kumaş, halı ve kilim dokumacılığı, hat sanatı, tezhip (kitap süsleme), ciltçilik, oymacılık ve kakmacılık ile maden işçiliği de gelişmiş sanat ve ticaret kollarıydı.

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ VE BEYLİKLER DÖNEMİ SANAT ESERLERİ CAMİ, MESCİT, KÜMBET VE TÜRBELER

- Amasya Gökmedrese Cami
- Sivas Divriği Ulu Cami
- Diyarbakır Ulu Cami
- Kayseri Hacı Kılıç Cami
- Kayseri Hunat Hatun Cami
- Konya Alaeddin Cami
- Malatya Ulu Cami
- Mardin Kızıltepe Cami
- Niğde Alaeddin Cami
- Adana Ulu Cami
- Milet İlyas Bey Cami
- Mersin Tarsus Ulu Cami
- Amasya Saraçhane Cami
- Antalya Yivli Minare Cami
- Karaman Ermenek Ulu Cami
- Muğla Milas İsa Bey Cami
- Harput Arap Baba Mescidi
- Konya Sırçalı Mescit
- Konya Taş Mescit
- Sivas Divriği Sitte Melik Kümbeti
- Kayseri Döner Kümbet
- Erzincan Tercan Mama Hatun Kümbeti
- Kırşehir Âşık Paşa Türbesi
- Niğde Hüdavent Hatun Türbesi

MEDRESELER

- Kayseri Çifte Minare Medresesi
- Konya İnce Minareli Medrese
- Konya Karatay Medresesi
- Konya Sırçalı Medrese
- Sivas Buruciye Medresesi
- Sivas Çifte Minare Medresesi
- Sivas Gök Medrese
- Tokat Yağıbasan Medresesi
- Aksaray Zincirli Medrese
- Eğridir Dündarbey Medresesi
- Erzurum Yakutiye Medresesi
- Karaman Hatunîye Medresesi

SİVİL MİMARİ

- Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası
- Sivas Darüşşifası
- Amasya Torumtay Bimarhanesi
- Divriği Turan Melek Darüşşifası
- Konya Kubadabad Sarayı
- Konya Alaeddin Köşkü
- Alanya Tersanesi
- Diyarbakır Silvan Malabadi Köprüsü
- Erzincan Tercan Kötür Köprüsü

1. Aşağıdakilerden hangisi, Türk adının anlamlarından biri değildir?

- A) Türemek B) Olgunluk Çağı
C) Sert D) Kuvvet
E) Kanun, nizam sahibi

2. Asya Hun Devleti'nin Çin ile siyasi yakınlaşma içine girmesi, aşağıdakilerden hangisi döneminde başlamıştır?

- A) Teoman B) Metehan
C) Çi-çi D) Ki-ok
E) Ho-han-yeh

3. Asya Hun Devleti'nde Hakan'ın bulunmadığı zamanlarda Kurultaya aşağıdakilerden hangisi başkanlık etmiştir?

- A) Aygucı B) Toygun C) Urug
D) Yuğruş E) Baksı

4. İslamiyet öncesi Türk toplumların dini yaşamıyla ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi yanlıştır?

- A) Ölüyü atıyla birlikte gömmek çok yaygın bir adetti.
B) Ölü gömüldükten sonra verilen yemeğe yuğ denirdi.
C) Ruhun ölümsüz olduğuna inanılırdı.
D) Kök Türklerde ölü törenle bir çadıra konur ve etrafında at yarışları yapılırdı.
E) Mezarların üstüne öldürdüğü düşman sayısı kadar insan heykeli dikilirdi.

5. Aşağıdakilerden hangisi, Avrupa Hun Devleti hükümdarlarından biri değildir?

- A) Balamir B) Uldız C) Attila
D) Rua E) Mukan

6. Aşağıdaki Türk hakanlardan hangisine "devleti derleyen, toparlayan" anlamına gelen İlteriş unvanı verilmiştir?

- A) Teoman B) Kutluk
C) Bumin D) Baga Tarkan
E) Sulu Kağan

7. İslamiyet öncesi dönemde Türk kadınının toplumdaki yerini: "Burada tuhaf bir duruma şahit oldum ki o da Türklerin kadınlarına gösterdiği hürmetti. Burada kadınların kıymeti ve derecesi erkeklerinden üstündür." sözleriyle açıklayan ünlü Arap gezgin aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İbn-i Batuta B) İbn-i Kemal
C) Ömer Hayyam D) Sa dü'dDevle
E) Evliya Çelebi

8. İlk Türk devletlerinde "satış protokolü, ortaklık kurma, köle satışı, vakıfname, ipotek senedi" gibi belgeler aşağıdakilerden hangisiyle birlikte görmeye başlamıştır?

- A) Asya Hun B) Köktürkler
C) Uygurlar D) Türgişler
E) Kırgızlar

9. İlk Türk devletlerinin özellikleriyle ilgili aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi **yanlıştır**?
- A) İstanbul'u kuşatan ilk Türk devleti: Avarlar
B) Anadolu'ya sefer düzenleyen ilk Türk devleti: Avrupa Hun
C) Museviliği kabul eden ilk Türk devleti.
D) Hükümdarları Çar unvanı kullanan ilk Türk devleti: Avarlar
E) Para bastıran ilk Türk devleti: Köktürkler
10. Aşağıdakilerden hangisi Türkçe-Farsça ve Latince bir lügat olmakla birlikte Türk halk edebiyatından parçalar içermektedir?
- A) Yenisey
B) Nibelungen
C) Orhun
D) Codex Cumanicus
E) Divan-ı Lügati't Türk
11. Attila döneminde Bizans İmparatorluğu ile ---- ve ---- antlaşmaları imzalanmıştır. Öncülde verilen boşluklara aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
- A) Margos – Dragon
B) Dragon – Anatolius
C) Anatolius – Nibelungen
D) Nibelungen – Margos
E) Margos – Anatolius
12. Türkler ve Müslümanlar **ilk kez** hangi dönemde sınır komşusu olmuştur?
- A) Abbasiler
B) Emeviler
C) Hz. Ali
D) Hz. Ömer
E) Hz. Ebubekir
13. İslamiyeti **ilk kez** devlet dini olarak kabul eden Türk topluluğu aşağıdakilerden hangisidir?
- A) İtil Bulgarları
B) Türgişler
C) Karluklar
D) Sibirler
E) Kırgızlar
14. Aşağıdakilerden hangisi Mısır'da bin yıl sürecek olan Türk egemenliğinin temellerini atmıştır?
- A) İhşitler
B) Eyyübiler
C) Tolunoğulları
D) Fatimiler
E) Memlukler
15. I. Çiğil
II. Yağma
III. Karluk
Yukarıdakilerden hangileri, Orta Asya'da ilk Türk-İslam Devleti'nin temellerini atmıştır?
- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) II ve III
E) I, II ve III
16. Aşağıdakilerden hangisi Karahanlılar'ın önemli merkezleri arasında yer **almamıştır**?
- A) Buhara
B) Tebriz
C) Balasagun
D) Kaşgar
E) Semerkant

17. Yusuf Has Hacib tarafından kaleme alınan Kutadgu Bilig'de dört şahıs ile onların taşıdığı fikirlerden söz etmektedir.

Aşağıdakilerden hangisi Kutadgu Bilig'de bahsedilen bu dört şahıstan ve temsil ettikleri fikirlerden biri değildir?

- A) Yıldızdogdı – Cesaret
- B) Gündoğdu – Adalet
- C) Aydoldu – Mutluluk
- D) Öğdölmüş – Akıl ve ilim
- E) Oğurmuş – Hayatın sonu

18. Aşağıdakilerden hangisi, yirmi dört Oğuz boyu arasında gösterilemez?

- A) Bayındır B) Avşar C) Karaman
- D) Yazır E) Dodurga

19. Aşağıdaki devletlerden hangisi Büyük Selçuklu Devleti ile aynı dönemde tarih sahnesinde yer almamıştır?

- A) Karahanlılar B) Tolunoğulları
- C) Gazneliler D) Samanoğulları
- E) Bizans

20. I. Rey
II. Nişabur
III. İsfahan

Yukarıdakilerden hangileri Büyük Selçuklu Devleti'nin yönetim merkezleri arasında gösterilebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
- D) II ve II E) I, II ve III

21. Büyük Selçuklu Devleti toprakları üzerinde kurulan atabeylikler ve kuruldukları bölge ile ilgili aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi yanlıştır?

- A) Salgurlular – Hicaz
- B) Zengiler – Musul
- C) Börililer – Şam
- D) BegTeginoğulları – Erbil
- E) İldenizoğulları – Azerbaycan

22. I. Bilge Kül Kadir

II. Tuğrul Bey

III. Gazneli Mahmut

Yukarıda ismi verilen Türk hükümdarlarından hangileri "sultan" unvanını kullanmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III
- D) II ve III E) I, II ve III

23. Melikşah'ın ölümü sonrası oğulları arasında yaşanan taht kavgası, aşağıdakilerden hangisinin tahta çıkmasıyla son bulmuştur?

- A) Kavurd B) Mahmut
- C) Sencer D) Berkıyruk
- E) Muhammed Tapar

24. Büyük Selçuklu Devleti'nde törenlerde ve hükümdarın seyahatlerinde yol düzenini sağlayan saray görevlisine ne ad verildi?

- A) Serhenk B) Candar
- C) Silahtar D) Hacıp
- E) Emir-i ahur

25. Aşağıdakilerden hangisi Büyük Selçuklu Devleti döneminde yetişmiş matematik ve geometri alanlarında uzmanlaşmış bilim adamlarından değildir?
- A) Cürcani B) Biruni
C) Şirazi D) Muhammed Bey
E) Ömer Hayyam
26. Aşağıda verilen Türk-İslam eserleri ve yazarı eşleştirmelerinden hangisi yanlıştır?
- A) Şehname: Firdavsi
B) Nizamülmülk: Siyasetname
C) KaşgarlıMahmut: Kutadgu Bilig
D) Hoca Ahmet Yesevi: Divan-ı Hikmet
E) Edip Ahmet Yükneki: Atabet'ül Hakayık
27. I. Merkezî otoritenin bozulması
II. Batinilerin yıkıcı çalışmaları
III. Katvan Savaşı'nın kaybedilmesi
- Yukarıdakilerden hangileri Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılmasında etkili olan nedenler arasında yer almaz?
- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III
D) II ve III E) I, II ve III
28. Haberleşme, kontrol, denge kurma ve ayarlama bilimi olan sibernetiğin kurucusu olarak kabul edilen ElCezeri, çalışmalarını hangi beyliğin himayesinde sürdürmüştür?
- A) Danişmentliler B) Çaka Beyliği
C) Saltuklar D) Mengücekler
E) Artuklular
29. ---- Bey'in 1081 yılında ilk Türk Donanmasını inşa etmesine itafen 1081 yılı Türk Deniz Kuvvetlerinin kuruluş yılı olarak kabul edilmektedir.
- Öncülde verilen boşluğa aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
- A) Saltuk B) Sökmen C) Ahmet
D) Çaka E) Mengücek
30. Anadolu'da kurulan ilk Türk beyliklerinin kurulduğu bölgelerle ilgili verilen aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi yanlıştır?
- A) Sökmenoğulları: Van
B) Çubukoğulları: Harput
C) Tanrıvermişoğulları: Efes
D) Dilmaçoğulları: Adıyaman
E) İnaloğulları: Diyarbakır
31. Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın Suriye sınırları içerisindeki Caber Kalesi'nde bulunan kabri, 2015 yılında aşağıdaki yerlerden hangisine taşınmıştır?
- A) Kerkük – Irak B) Eşme – Suriye
C) Tebriz – İran D) Bağdat – Irak
E) Cerablus – Suriye
32. I. Danişmentilerle siyasal işbirliği yapılması
II. Başkentin Konya'ya taşınması
III. Malatya kuşatmasına son verilmesi
- I. Kılıçarslan döneminin yukarıda verilen olaylarından hangileri I. Haçlı Seferi'nin çıkması üzerine gerçekleşmiştir?
- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I, II ve III

33. Türkiye Selçuklu döneminde ele geçirilen aşağıdaki yerlerden hangisi "Alaaddin Şehri" olarak anılmıştır?

- A) Antalya B) Alanya C) Iznik
D) Sinop E) Suğdak

34. Divriği'deki Turan Melik, Kayseri'deki Gevher Nesibe ve Amasya'daki Torumtay yapıları hangi tür mimari eserlerdir?

- A) Darüşşifa B) Cami C) Külliye
D) Türbe E) Kale

35. Aşağıdakilerden hangisi 13 ve 14. yüzyıllarda yaşamış Anadolu erenlerinden biri değildir?

- A) Mevlana
B) Yunus Emre
C) Hacı Bektaş Veli
D) Hoca Ahmet Yesevi
E) Pir Sultan Abdal

36. Aşağıdakilerden hangisi I. Gıyaseddin Keyhüsrev adına "Selçuklu Tarihi" yazmıştır?

- A) İbni Bibi
B) Siraceddin
C) Ravendi
D) Aşık Paşa
E) Kerimüddin Aksarayi

37. I. Baba İshak İsyanı

II. Yassıçemen Savaşı

III. Miryokefalon Savaşı

Yukarıdakilerden hangisi ya da hangilerinin Türkiye Selçuklu Devleti açısından olumlu sonuçlar doğurduğu söylenemez?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I, II ve III

38. Anadolu, aşağıdakilerden hangisiyle Moğol egemenliğine girmiştir?

- A) Yassıçemen B) Köseadağ
C) Malazgirt D) Pasinler
E) Miryokefalon

39. 1230 yılında gerçekleşen Yassıçemen Savaşı, Türkiye Selçuklu Devleti ile aşağıdaki devletlerden hangisi arasında yapılmıştır?

- A) Memlukler B) Danişmentliler
C) Harzemşahlar D) Bizanslılar
E) İlhanlılar

40. I. Pasinler

II. Köseadağ

III. Miryokefalon

IV. Yassıçemen

Yukarıdaki savaşlardan hangilerinin Anadolu'nun Türk yurdu olmasında etkili olduğu savunulabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve III
D) I, II ve IV E) I, III ve IV

1.C	2.D	3.A	4.B	5.E	6.B	7.A	8.C	9.D	10.D
11.E	12.D	13.A	14.C	15.E	16.B	17.A	18.C	19.B	20.E
21.A	22.D	23.C	24.A	25.B	26.C	27.A	28.E	29.D	30.D
31.B	32.E	33.B	34.A	35.E	36.C	37.D	38.B	39.C	40.C

Handwriting practice lines with a large orange watermark reading '20' in the center.

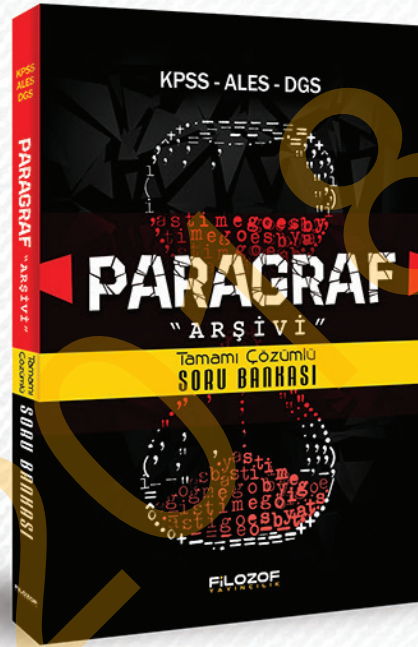
OSMANLI DEVLETİ TARİHİ

(XIII. Yüzyıldan XX. yüzyıl başlarına kadar
yaşanan siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeler)

- 1) Osmanlı Devleti Kuruluş Dönemi
- 2) Dünya Gücü Osmanlı Devleti
- 3) Osmanlı Devleti Duraklama Dönemi
- 4) Osmanlı Devleti Gerileme Dönemi
- 5) Osmanlı Devleti Dağılma Dönemi
- 6) Osmanlı Devleti Kültür ve Medeniyeti

KPSS - ALES - DGS

PARAGRAF

facebook.com/filozofyayincilik

filozofyayincilik.com/youtube

FİLOZOF
YAYINCILIK

1. ÜNİTE

OSMANLI DEVLETİ KURULUŞ DÖNEMİ

XIV. YÜZYIL BAŞLARINDA YAKIN DOĞU VE AVRUPA

BALKANLAR VE AVRUPA

- ◆ XIV. yüzyıl başlarında Avrupa devletleri, henüz siyasi birliklerini gerçekleştirememişlerdi. Özellikle Batı Avrupa'da **derebeylik** (feodalite) rejimi hüküm sürmekteydi. Bizans İmparatorluğu, Marmara kıyılarındaki bazı şehirler, Kocaeli Yarımadası, Trakya, Makedonya ve Ege adalarının bir kısmı dışında diğer topraklarını kaybetmişti. Anadolu'da Türkiye Selçuklu Devleti ve beyliklerle, Balkanlar'da da Sırp ve Bulgarlarla mücadele hâlindeydi. Bulgar Devleti, sınırlarını Bizans yönünde genişleterek özellikle Karadeniz kıyısındaki Bizans şehirlerini ele geçirmişti. Sırbistan da sınırlarını Bizans aleyhine genişletmiştir. Ortodoks ve Katolik kiliseleri arasında mücadele yaşanıyor, Katolik Macarlar, Balkanları ele geçirerek Ortodoks Balkan devletlerini mezhep değiştirmeye zorluyordu. Bu da bölgede siyasi ve dinî çatışmalara neden oluyordu. İngiltere ve Fransa, Avrupa'nın önde gelen devletleri durumundaydı. Ancak bu iki devlet 14. yüzyılın ilk yarısında başlayan **Yüzyıl Savaşları** (1337–1453) ile meşguldü. Almanya'da Kutusal Roma Germen İmparatorluğu, İtalya'da Venedik ve Ceneviz cumhuriyetleri gibi şehir devletleri vardı. İspanya'da ise Kastilya Krallığı her geçen gün güçlenmekteydi. Yine İspanya'da bulunan Müslüman Beni Ahmer Devleti ise yıkılış sürecine girmişti.

YAKINDOĞU

- ◆ Yakındoğu, Kafkasya, İran, Irak, Mısır, Suriye, ve Anadolu topraklarını içine alan bölgedir. XIV. yüzyıl başlarında Yakın Doğu'da bulunan devletlerin başlıcaları; Altın Orda, Türkiye Selçukluları, Memlûklular ve İlhanlılar idi.

Altınorda Devleti (1227–1502)

- ◆ Cengiz Han'ın torunu Batu Han tarafından Hazar Denizi ile Karadeniz'in kuzeyinde kurulmuştur. Güç-

lü olduğu dönemde Moskova ve Kiev Knezliklerinin Karadeniz'e inmelerine engel olmuştur. Devlet XIV. yüzyıl sonlarında Timur'un düzenlediği seferler sonunda parçalanmıştır. Bu durum Moskova Knezliği'nin güçlenmesine yol açmıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti

- ◆ Türkiye Selçuklu Devleti 1243'te Köseadağ Savaşı sonrasında İlhanlılara bağımlı hâle gelerek siyasi ve askerî gücünü tamamen kaybetmişti. Bu dönemde İlhanlıların egemenliğini kabul etmek istemeyen Türkmen beyleri çoğunlukla Anadolu'nun batı bölgelerinde beylikler kurmuşlardır. İlhanlılar 1284'te Sultan II. Mesud'u Anadolu Selçuklu tahtına çıkarmışlardır. 1298'de ise İlhanlı hükümdarı, II. Mesud'un yerine, III. Alâeddin Keykubat'ı Selçuklu tahtına geçirmiştir. Bu durumu kabullenmeyen İlhanlı kumandanlarından Sülemiş, 1299 yılında Anadolu'da İlhanlı hükümdarına bir isyan başlatmıştır. Bu isyan üzerine uç bölgesindeki İlhanlı kontrolü çok zayıflamış ve bu durumdan faydalanan yerel beyler bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Osman Bey de bunlardan biridir.

Memlûk Devleti (1250–1517)

- ◆ **Aybek** tarafından Mısır'da kurulan Memlûkler; Hicaz, Filistin, Lübnan, Suriye ve Güney Anadolu'ya kadar genişleyerek XIV. yüzyılın en güçlü devletlerinden biri olmuştur. Abbasi halifesinin Mısır'da bulunması, Memlûklere, İslam dünyasında dinî üstünlük sağlarken; Baharat Yolu'nun Memlûk topraklarından geçmesi de ekonomilerine büyük yarar sağlamıştır. 1512 yılında Osmanlı Devleti tarafından yıkılmıştır.

İlhanlı Devleti (1256–1335)

- ◆ Cengiz Han'ın torunu Hülâgû tarafından İran'da (Teb-riz) kurulan İlhanlı Devleti; Irak, Kafkasya ve Anadolu'ya

egemen olmuştur. 1258 yılında Bağdat'ı işgal ederek Abbasi hâkimiyetine son veren İlhanlılar **Gazan Mahmut Han** zamanında İslamiyet'i benimsemiştir. Devlet son ilhanlı hükümdarı **Ebu Said**'in ölümüyle yıkılmıştır.

Kayıların Anadolu'ya Gelişi ve Yerleşmesi

- ◆ Osmanlı Devleti'ni kuran Kayı boyu, Oğuzların Bozok kolundandır. Kayı sağlam, güçlü ve kuvvetli anlamına gelmektedir. Moğolların Orta Asya'yı istilasına üzerine buradan Anadolu'ya doğru büyük bir Türk göçü başlamış ve özellikle Anadolu'nun batısında Moğol etkisinden uzak, Bizans sınırında yoğun bir Türk iskânı yaşanmıştır. Anadolu'ya gelen boylardan biri olan Kayılar, önce Ahlat yöresine yerleşmiştir.

- ◆ Türkiye Selçuklu sultanı I. Alâeddin Keykubat bu sırada göçebe hayatı yaşayan Kayıları Ankara yakınlarındaki Karacadağ yöresine yerleştirmiştir. Daha sonra ise Bizans üzerindeki baskıyı artırmak ve sınır güvenliğini sağlamak amacıyla Bizans sınırındaki Söğüt ve Domaniç yörelerine yerleştirilen Kayıların başında bu sırada Ertuğrul Bey bulunmaktaydı. Kayıları Söğüt'ü kışlak, Domaniç'i yaylak olarak kullandılar. Damgaları da (sembol) ok ve yaydı.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi otoritesini kaybetmesinden sonra, Anadolu'da kurulan Türk Beylikleri, özellikle Karamanoğulları Beyliği, Türkiye Selçuklularının bıraktığı boşluğu doldurma mücadelesi vermişlerdir.

Osmanlı Beyliği ise Türk Beylikleri arasındaki mücadeleye karışmayarak yönünü Bizans'a çevirmişti. Böylece Osmanlı Beyliği de Türkiye Selçukluları gibi Bizans'a karşı mücadele etti.

BEYLİKTEN DEVLETE (1300–1453)

Kuruluş Dönemi Padişahları
– Osman Bey
– Orhan Bey
– I. Murat Hüdavendigâr
– Yıldırım Bayezid (I. Bayezid)
– Çelebi Mehmet (I. Mehmet)
– II. Murat

OSMAN BEY (1299–1324)

Osmanlı Beyliği'nin kurucusu ve ilk padişahı Osman Bey dönemindeki önemli gelişmeler şunlardır:

- ◆ 1302 **Bafeon (Koyunhisar) Savaşı** ile ilk kez Bizans'la karşı karşıya gelinmiş ve başarılı olunmuştur. Bu savaş sonunda Osman Bey, Türkmen dünyasında önemli bir şahsiyet olarak ön plana çıkmıştır.
- ◆ Başkent önce "**Yenişehir**"e" daha sonra Bilecik'e taşınmıştır.
- ◆ İlk **bakır para** bastırılmıştır.

ORHAN BEY (1324–1362)

Osmanlı Devleti'nin **beylikten devlete geçişini** sağlayan padişahtır.

Orhan Bey dönemindeki önemli gelişmeler şunlardır:

- ◆ 1326'da Bursa fethedilerek **başkent** yapılmıştır.
- ◆ Bursa'nın alınmasından sonra 1329 tarihli **Palekanon Savaşı** ile İznik, 1337'de de İzmit alınmıştır.

EŞ ZAMANLILIK

Osmanlı'nın İzmit'i fethettiği 1337 yılında Avrupa'da İngiltere ve Fransa arasında Yüzyıl Savaşları başlamıştır.

- ◆ 1333 yılında Bizans ile bir anlaşma yapılmış ve Bizans bazı şehirler için vergi vermeyi kabul etmiştir.

NOT

Bizans'ın 1321–1328 yılları arasında yaşadığı iç savaş Orhan Bey'in başarılarında önemli etkindir.

- ◆ İznik'te ilk **medrese** açılmıştır.
- ◆ **Vezirlik** teşkilatı kurulmuştur.
- ◆ İlk **divan** teşkilatı kurulmuştur.
- ◆ İlk kez illerde **kadı ve subaşı** ataması yapılmıştır.
- ◆ **Yaya ve müsellemler**den (atlı birlikler) oluşan ilk düzenli ordu kurulmuştur.
- ◆ **Vakıf** sistemi kurulmuştur.
- ◆ Karesi Beyliği'nin alınması ile donanmanın temeli oluşturulmuştur. Karesioğullarının alınması ayrıca Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a geçişini de kolaylaştırmıştır.
- ◆ İlk kez Bizans ile akrabalık ilişkileri kurulmuştur.
- ◆ İlk **gümüş akçe** bastırılmıştır.

- ◆ 1353'te Çimpe Kalesi'nin alınmasıyla Anadolu'dan Rumeli'ye ilk geçiş sağlanmıştır.
- ◆ Orhan Bey, adına **tuğra** çektiren ilk Osmanlı padişahıdır.

SORU

- Karesioğullarının Osmanlı topraklarına katılması
- Kırım Hanlığının Osmanlı Devleti'ne destek vermesi
- Moğolların önünden kaçan Türkmenlerin batıdaki bölgelere yerleşmesi

Yukarıdakilerden hangileri Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a geçişini kolaylaştıran durumlar arasında yer alır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) II ve III E) I, II ve III

ÇÖZÜM

1361 yılında Karesi topraklarının Osmanlı topraklarına katılması, XIV. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'a geçişini kolaylaştıran en önemli etkenlerden biridir. Karesi Beyliği, Anadolu Selçuklu Devleti'nin gerilemesinden sonra Oğuz boyları tarafından Balıkesir ve Çanakkale çevresinde kurulan Türk Beyliği'dir. Karesi Beyliği, komşusu olan Osmanoğullarının genişlemesiyle Orhan Gazi döneminde 1361 yılında bu beyliğe katılmıştır. Osmanlı hakimiyetine katılan ilk beylik olan Karesioğulları, kara ordusu yanında önemli derecede etkin bir donanmaya sahipti. Bu sebeple Karesioğullarının Osmanlı egemenliği altına girmesiyle bu kara ve deniz gücü Osmanlılara geçmiştir.

(Cevap A)

I. MURAT (1362–1389)

Balkan fatihi olarak adlandırılan I. Murat (Hüdavendigâr) döneminin önemli gelişmeleri şunlardır.

- ◆ 1362'de Ankara'yı Osmanlı topraklarında katmıştır.
- ◆ 1363 **Sazlıdere Savaşı** ile Edirne alınarak başkent yapılmıştır.
- ◆ Pençik sistemiyle **Yeniçeri Ocağı** kurulmuştur.

- ◆ Rumeli Beylerbeyliği kurulmuştur.
- ◆ Balkan fetihlerinin başlamasına paralel olarak Haçlılarla ilk kez 1364 **Sırsındığı Savaşı**'nda karşı karşıya gelinmiş ve başarılı olunmuştur.

Haçlılarla Yapılan Savaşlar	
Sırsındığı	I. Murat
I. Kosova	I. Murat
Niğbolu	I. Beyazıt
Varna	II. Murat
II. Kosova	II. Murat

- ◆ 1371 Çirmen Savaşı ile Sırp Despotluğu yenilgiye uğratılmış ve Osmanlı egemenliğini tanımıştır.
- ◆ **Tımar** uygulaması başlatılmıştır.
- ◆ **Germiyanogullarından çeyiz yoluyla** Kütahya, Tavşanlı, Emet ve Simav alınmıştır.
- ◆ **Hamitoğullarından para ile** Isparta, Eğirdir, Beyşehir, Akşehir, Karaağaç, Yalvaç ve Seydişehir gibi yerler alınmıştır.
- ◆ Maliye teşkilatı kurulmuş, defterdarlık makamı oluşturulmuştur.
- ◆ **Kazaskerlik** makamı oluşturulmuştur.
- ◆ Vezirlerinin sayısının artırılması ile ilk vezire, **Vezir-i azam** adı verilmiştir.
- ◆ **"Sultan"** unvanını ilk kez kullanan padişahtır.
- ◆ Osmanlı, 1388 yılında Haçlılara karşı ilk yenilgisi olan Ploşnik bozgununu yaşadı. Bundan güç alan Haçlılarla **I. Kosova Savaşı (1389)** yapılmış ancak kazanan Osmanlı olmuştur. Böylece Balkanlar'da Osmanlı yerleşmesi hızlanmıştır.
- ◆ I. Murat, savaş sırasında öldürülen tek padişahtır.

NOT

Orhan Bey ve I. Murat döneminde kurulan temel kurumlardan Divan, Tımar sistemi, Yeniçeri Ocağı XIX. yüzyılda II. Mahmut döneminde kaldırılmıştır.

YILDIRIM BAYEZİD (1389–1403)

Anadolu'da Türk birliğini sağlama çalışmalarına ilk girişen padişahtır. Yıldırım Bayezid döneminin önemli gelişmeleri şunlardır:

- ◆ **İstanbul** ilk kez kuşatılmıştır.

- ◆ 1396 yılında **Niğbolu Savaşı**'nda Haçlılar yenilgiye uğratılmıştır. Niğbolu Savaşı'nda kazanılan büyük zafer üzerine Mısır'da bulunan halife Yıldırım Bayezit'e, "Anadolu'nun Sultanı" anlamına gelen "**Sultan-ı İklîm-i Rum**" unvanını vermiştir.

NOT

Niğbolu Savaşı esnasında Karamanoğulları Ankara'yı kuşatmıştır.

- ◆ Beylikler alınarak Anadolu'da Türk siyasi birliği sağlanmıştır.
- ◆ **İlk cülus bahşişi** 1389 yılında Kosova Savaşı sırasında padişah seçilen, Yıldırım Bayezid tarafından kapıkulu askerlerine verilmiştir.
- ◆ Eflak Voyvodalıği Osmanlıya bağlanmıştır.
- ◆ Timur Devleti ile Osmanlı arasında 1402 yılında gerçekleşen Ankara Savaşı'nda Osmanlı büyük bir yenilgiye uğramış ve dağılma tehlikesi geçirmiştir.

Ankara Savaşı'nın Sonuçları

- ✓ Timur istilası nedeniyle Anadolu'da siyasi, sosyal ve ekonomik düzen bozulmuştur.
- ✓ Anadolu'nun tümü Timur tarafından ele geçirilmiş ve Anadolu beyliklerine toprakları teslim edilmiştir. Böylece Anadolu Türk siyasi birliği parçalanmıştır.
- ✓ Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki ilerleyişi durmuştur.
- ✓ İstanbul'un fethi yarım yüzyıl kadar gecikmiştir.
- ✓ Doğu Anadolu'da Akkoyunlular Devleti güçlenerek Osmanlı için bir tehlike oluşturmaya başlamıştır.
- ✓ Fetret Devri denilen ve Yıldırım Bayezit'in oğulları arasında 11 yıl sürecek olan ve taht kavgaları dönemi başlamıştır.

Fetret Devri (1402–1413)

- ◆ Yıldırım Bayezid'in Ankara Savaşı'nda Timur'a esir düşüp bir süre sonra da ölmesi üzerine Anadolu'da taht kavgaları yaşanmaya başlamıştır. Timur, Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı Devleti'ne bağlanan Anadolu beyliklerini tekrar eski beylerine vermiş böylece Anadolu Türk Birliği bozulmuştur. Timur ayrıca Osmanlı topraklarını Yıldırım'ın oğulları Süleyman Çelebi, İsa

Çelebi, Mehmet Çelebi ve Musa Çelebi arasında paylaştırarak Osmanlı'yı içten parçalamıştır. Yıldırım'ın oğulları arasında yaşanan bu mücadeleyi Mehmet Çelebi kazanmıştır. Osmanlı Devleti, Fetret Devri'nde Balkanlar'da fazla bir toprak kaybıyla karşılaşmamış ancak Anadolu'da maddi ve manevi birçok kayba uğramış ve yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu olarak nitelendirilmiştir?

- A) Orhan Gazi B) I. Murat
C) II. Mehmet D) I. Bayezit
E) Çelebi Mehmet

ÇÖZÜM

Yıldırım Bayezit'in 1402 Ankara Savaşı'nda esir düşmesi üzerine oğulları, Osmanlı ülkesinin değişik yerlerinde hüküm sürmeye başlamıştır. Böylece Yıldırım Bayezit'in oğulları arasında taht mücadelesi başlamıştır. Timur tarafından da desteklenen bu siyasi parçalanmışlık 1413 yılında Mehmet Çelebi'nin kardeşlerini yenilgiye uğratmasıyla sona ermiştir. Bu sebeple Osmanlı Devleti'ni parçalanmışlıktan kurtaran ve yeniden derleyip toparlayan Çelebi Mehmet, devletin ikinci kurucusu olarak nitelendirilmektedir.

(Cevap E)

ÇELEBİ MEHMET (1413–1421)

- ◆ Osmanlı Devleti'nin **ikinci kurucusu** sayılan Çelebi Mehmet (I. Mehmet) dönemindeki önemli gelişmeler şunlardır:
- ◆ Çelebi Mehmet, Bayezid'in diğer oğulları (İsa, Musa ve Süleyman) ile yaptığı taht mücadelesini kazanmış ve tek başına iktidar olmuştur.
- ◆ Saruhanoğulları, Aydınoğulları, Menteşeoğulları gibi Beylikler tekrar otorite altına alınmış ve Anadolu'da birlik tekrar sağlanmıştır.
- ◆ Gelibolu'da ilk kez küçük çaplı bir donanma kurulmuştur.

- ◆ Venedik’le yapılan mücadeleler sonucu **ilk Osmanlı–Venedik anlaşması** yapılmıştır.
- ◆ Osmanlı sarayının idare şekli bu dönemde belirginleşmiştir.
- ◆ Mehmet Çelebi döneminde iki önemli isyan hareketi gerçekleşmiştir. İlki kardeşi Mustafa Çelebi tarafından çıkarılan isyandır. Timur’un Anadolu’dan ayrılırken yanında götürdüğü Yıldırım Bayezid’in diğer oğlu Mustafa Çelebi, Timur’un ölümünden sonra serbest kalarak Anadolu’ya gelmiş ve padişahlık iddiasında bulunmuştur. Bizans’ın da yardımıyla taht mücadelesine girişen Mustafa Çelebi üzerine gönderilen kuvvetler karşısında tutunamamış ve Bizans’a sığınmıştır
- ◆ Mehmet Çelebi döneminin diğer bir önemli olayı da **Şeyh Bedrettin İsyanı**’dır (1419–1420). Şeyh Bedrettin’in yargılanarak idam edilmesiyle sonuçlanan bu isyan Osmanlı Devleti’nde gerçekleşen **ilk dini ve sosyal** içerikli isyandır.

II. MURAT (1421–1444)

Türklerin Balkanlara kesin olarak yerleşmesini sağlayan Padişah II. Murat döneminin önemli gelişmeleri şunlardır:

- ◆ Para karşılığında Bizans’ta tutulan Bayezid’in oğullarından **Şehzade Mustafa** padişaha karşı bir kez daha taht mücadelesine girişmiş ve kaybetmiştir.
- ◆ Sultan Murat, 1422 yılında Osmanlı Devleti’ne karşı zararlı faaliyetlerine devam eden Bizans üzerine yürüyerek İstanbul’u kuşatmıştır. Ancak kardeşi şehzade Mustafa’nın isyanı (1422) nedeniyle kuşatmayı yarıda kesmek zorunda kalmıştır.

NOT

II. Murat’ın taht mücadelesinde avantaj elde etmek için, amcası Mustafa Çelebi’nin Beyazid’in oğlu olmadığı propagandasını yaptığı söylenir.

- ◆ II. Murat döneminde Candaroğulları ve Karamanoğulları yeniden itaat altına alınmış Aydınoğulları ve Menteşeoğulları Beylikleri’nin toprakları ise doğrudan Osmanlı ülkesine katılmıştır. Bu arada Germiyanolu Yakup Bey’in ölümü üzerine beyliğinin toprakları, vasisyeti gereği, Osmanlılara katılmıştır. Böylece Ankara Savaşı’ndan sonra bozulan Anadolu Türk siyasi birliği büyük ölçüde yeniden kurulmuştur.

- ◆ Bu dönemde Haçlıların desteklediği Macar Krallığı ile yapılan mücadeleler sonucu 1444 tarihli **Edirne–Segedin Barışı** imzalanmıştır. Osmanlı’nın imza ettiği bu ilk anlaşma sonunda padişah tahttan feragat etmiştir. Ancak yeniden bir Haçlı ittifakı oluşması üzerine tahta çıkıp Varna Savaşı’nda (1444) Haçlıları yenmiştir.
- ◆ Edirne sarayında, **Enderun** mektebi açılmıştır.
- ◆ **Pençik** sistemi yerine **devşirme usulü** uygulanmaya başlamış ve yasalaşmıştır.
- ◆ **Buçuktepe isyanı** (1446) denen ilk yeniçeri isyanı II. Murat’ın tahtı oğlu II. Mehmet’e bırakması üzerine yaşanmıştır.
- ◆ II. Murat Varna Zaferi’den sonra devlet yönetimini bir kez daha oğlu II. Mehmet’e bırakmıştır. Ancak durumu fırsat bilen haçlılar tekrar harekete geçmiştir. Haçlı ordusuyla, **II. Kosova Savaşı** (1448) yapılmış ve Türkler **Balkanlara kesin** olarak yerleşmiştir.
- ◆ II. Murat, “**Muradi**” mahlasıyla şiirler yazmıştır.

SORU

- Moğollardan kaçan Türkmenlerin batı’daki bölgelere yerleşmesi
- Kırım Hanlığının Osmanlı Devleti’ne destek vermesi
- Karesioğulları Beyliğinin Osmanlı topraklarına katılması

Yukarıdaki durumlardan hangileri Osmanlı Devleti’nin Balkanlar’a geçişini kolaylaştırmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

ÇÖZÜM

Karesioğullarının egemenlik altına alınması Osmanlı Devleti’nin Balkanlar’a geçişini kolaylaştıran durumların başında gelmektedir. Çanakkale ve Balıkesir çevresinde kurulan Karesi Beyliği, kara ordusu yanında etkin bir donanmaya sahipti. Bu sebeple Karesioğullarının Osmanlı egemenliğine girmesiyle mevcut kara ve deniz gücü de Osmanlı bünyesine katılmıştır.

(Cevap C)

SORU

Osmanlı Devleti'nin iskan politikasını uygularken dikkate aldığı unsurlar arasında aşağıdaki-lerden hangisi **gösterilemez**?

- A) Göç edenlerin eski bölgelerine geri dönmelerinin yasaklanması
- B) İskan işleminin birden ve hep birlikte yapılması
- C) Konar göçerlerin iskanına öncelik verilmesi
- D) Aralarında anlaşmazlık olan ailelerin farklı bölgelere yerleştirilmesi
- E) Göç edenlere belli bir süre vergi muafiyeti tanınması

ÇÖZÜM

A, C, D, E seçeneklerinde verilen ifadeler Osmanlı Devleti'nin iskan politikasını uygularken dikkate aldığı hususlardır. Ancak iskan işlemi karışıklık çıkarmaması için birden ve hep birlikte değil aralıklarla yapıldı.

(Cevap B)

SORU

Osmanlı Devleti,

- I. Koyunhisar
- II. Niğbolu
- III. Birinci Kosova

savaşlarından hangilerinde haçlı birlikleriyle mücadele etmiştir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) II ve III
- E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Sırsındığı, I. Kosova, Niğbolu, Varna ve II. Kosova Savaşları, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde birleşik haçlı kuvvetleriyle yaptığı mücadelelerdir. Ancak 1302 yılında gerçekleşen Koyunhisar Savaşı Osmanlı Beyliği ve Bizans İmparatorluğu arasında yapılan ilk savaştır.

(Cevap D)

SORU

Osmanlı Devleti Beyşehir, Akşehir, Yalvaç, Seydişehir ve Karaağaç gibi toprakları,

- I. Çeyiz
- II. Savaş
- III. Satın alma

gibi yollardan hangileri vasıtasıyla elde etmiştir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve III
- E) II ve III

ÇÖZÜM

Osmanlı Devleti Beyşehir, Akşehir, Yalvaç, Seydişehir ve Karaağaç topraklarını Osmanlı himayesine giren Hamidoğulları'ndan satın alarak elde etmiştir.

(Cevap C)

SORU

Osman Bey'in askeri bir lider ve bir tarihi şahsiyet olarak öne çıkması aşağıdaki olaylardan hangisiyle olmuştur?

- A) Çirmen
- B) Maltepe
- C) Sırsındığı
- D) Palekanon
- E) Koyunhisar

ÇÖZÜM

- Osman Bey'in tarihi kimliğinin ortaya çıkması 1302 yılında gerçekleşen Koyunhisar (Bafeon) Savaşı ile ilişkilendirilmektedir.
- Osman Bey'in Bizans kuvvetleriyle yaptığı bu ilk savaştan alınan galibiyet
- Osman Bey'i bir askeri lider ve tarihi bir şahsiyet olarak öne çıkarmıştır.

(Cevap E)

2. ÜNİTE

DÜNYA GÜCÜ OSMANLI DEVLETİ

DÜNYA GÜCÜ OSMANLI DEVLETİ (1453–1600)

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinden, Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın 1579'da ölümüne kadar geçen dönem, Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemi olarak nitelendirilmektedir.

Yükselme Dönemi Padişahları
– Fatih Sultan Mehmet (II. Mehmet)
– II. Bayezid
– Yavuz Sultan Selim (I. Selim)
– Kanuni Sultan Süleyman (I. Süleyman)
– II. Selim
– III. Murat

FATİH SULTAN MEHMET (1451–1481)

Devleti, imparatorluğa dönüştüren, Fatih Sultan Mehmet (II. Mehmet) döneminin önemli gelişmeleri şunlardır:

- ◆ Fatih Sultan Mehmet ilk seferini, daha önce Osmanlı Devleti'ne bıraktığı bazı kaleleri geri almış olan Sırbistan üzerine yapmıştır. Aralıklarla devam eden seferler sonunda Sırbistan'ın başkenti Semendire alınarak bir Osmanlı sancağı hâline getirilmiştir. Sırpların Macarlara bıraktığı Belgrad Kalesi ise iki kez kuşatılmasına rağmen alınamamıştır.
- ◆ İstanbul fethedilmiş ve devletin başkenti yapılmıştır.

EŞ ZAMANLILIK

İstanbul'un kuşatıldığı 1453 yılında Avrupa'da Yüz-yıl Savaşı Fransa'nın zaferiyle sonuçlanmıştır.

Fethin Nedenleri

- ✓ Bizans'ın Osmanlı şehzadelerini kışkırtması,
- ✓ Bizans'ın Haçlı Seferlerine zemin hazırlaması,

- ✓ Anadolu ve Rumeli toprakları arasındaki bağlantının sağlanabilmesi,
- ✓ Bölge ticaret yollarının ve kazançlarının ele geçirilmek istenmesi,
- ✓ Hz. Muhammed'in İstanbul'un fethiyle ilgili hadisinin olması,
- ✓ Eski bir kültür ve yerleşim merkezi olması.

İstanbul'un Fethinin Türk Tarihi Açısından Sonuçları

- ✓ Osmanlı Devleti'nin Anadolu ve Rumeli toprak bütünlüğü sağlanmıştır.
- ✓ İpek Yolu ve Karadeniz'i Akdeniz'e bağlayan deniz ticaret yollarının kontrolü Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.
- ✓ İstanbul, Osmanlı Devleti'nin başkenti yapılmıştır.
- ✓ II. Mehmet, Fatih unvanını almıştır.
- ✓ Osmanlı Devleti, Yükselme Dönemine girmiştir.
- ✓ Fener Patrikhanesi'nin Osmanlı Devleti'ne bağlanmasıyla Osmanlı padişahları Ortodoks halkın koruyucusu durumuna gelmiştir.

İstanbul'un Fethinin Dünya Tarihi Açısından Sonuçları

- ✓ Ateşli silahların surlar üzerindeki etkisi anlaşılmış, böylece Avrupa'da derebeylikler yıkılış sürecine girmiştir.
- ✓ Bizanslı bilim insanları İstanbul'dan ayrılarak İtalya'da Rönesans hareketlerinin başlamasında etkili olmuştur.
- ✓ Ticaret yollarının Osmanlı Devleti'nin denetimine girmesiyle yeni yollar bulmak amacıyla Avrupa'da Coğrafi Keşifler başlamıştır.
- ✓ Orta Çağ sona ermiş, Yeni Çağ başlamıştır.
- ◆ Osmanlı Devleti **imparatorluk** özelliği kazanmıştır.
- ◆ Anadolu seferine esnasında Cenevizlilerin önemli üslerinden biri olan **Amasra**, Candaroğulları'ndan ise **Sinop** alınmıştır. Otlukbeli Savaşı'yla **Akkoyunlu Devleti** zayıflatılmıştır (1475).
- ◆ Karadeniz Türk denizi hâline getirilmiştir.

Karadeniz'in Türk denizi olması için yapılan fetihler

1453	İstanbul
1459	Amasra
1461	Sinop
1461	Trabzon
1475	Kırım

- ◆ **Kırım Hanlığı** 1477'de Osmanlı Devleti'nin egemenliği-ne alınmıştır.
- ◆ Eflak bir Osmanlı eyaleti hâline gelmiş, Bosna tamamen ele geçirilmiştir. Hersek'in büyük bölümü ile Arnavutluk'taki bazı kaleler fethedilmiştir.
- ◆ Ege'de Taşoz, Limni, Eğriboz, İmroz, Semadirek, Midilli gibi adalar fethedilmiştir.
- ◆ Hicaz suyollarının Osmanlı Devleti'nce tamiri sebebiyle, bu görevin asıl sahibi olan Memluk devletiyle diplomatik krizler yaşanmıştır.
- ◆ Fatih döneminin son seferi, İtalya'nın güneyinde bulunan ve Napoli Krallığı egemenliğinde olan **Otranto** üzerine düzenlenmiştir.
- ◆ Osmanlı Devleti'nin ilk kanunnamesi olan **Kanunname-i Ali Osman** hazırlanmış, **kardeş katli** yasal hâle getirilmiştir.
- ◆ Sadrazamlık makamına devşirme kökenlilerin getirilmesi uygulaması başlatılmıştır.
- ◆ Enderun, devlet adamı yetiştiren bir kurum hâline getirilmiştir.
- ◆ 1455 yılında **Tersane-i Amire** ismiyle bugünkü Haliç Tersanesi kurulmuştur.
- ◆ Bilim ve sanat ve mimarinin gelişmesine büyük katkıda bulunmuştur. Ünlü matematikçi ve astronomi bilgini **Ali Kuşçu**'nun İstanbul'da kalmasını sağlamış, İtalyan ressam **Bellini**'ye resimlerini yaptırmıştır. Kendisi de **Avni** mahlasıyla şiirler yazmıştır.
- ◆ Divana padişahların yerine Vezir-i azamın başkanlık etmesi geleneği başlamıştır.
- ◆ Kapı kulu askerlerine cülus verilmesi kanun hâline getirilmiştir.
- ◆ Kazasker ve defterdarlar Anadolu ve Rumeli olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
- ◆ İstanbul Üniversitesinin temeli olan **Sahn-ı Seman** Medresesi açılmıştır.
- ◆ İlk **altın para** bastırılmıştır.
- ◆ 1463–1479 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı–Venedik

Savaşları bir anlaşmayla son bulmuştur. 1479 yılında yapılan bu antlaşmayla Osmanlı ile Venedik arasındaki savaş sona erdi. Antlaşmaya göre Venedik, Osmanlı Devleti'ne yıllık vergi ödeyecek, buna karşılık Venedikliler İstanbul'da balyos adı verilen bir elçi bulunduracak ve Osmanlı sularında serbestçe ticaret yapabileceklerdi. Böylece ticareti geliştirmek ve Hristiyan birliğini bozmak amacıyla ilk kez Venediklilere ticari ayrıcalıklar (**kapitülasyon**) verilmiştir.

- ◆ **Topkapı Sarayı** ve **Rumeli Hisarı** yaptırılmıştır.

PUAN KÜPÜ

Altın para bastırılması ekonominin iyi olduğunun göstergesidir.

II. BAYEZİD (1481–1512)

Yükselme içinde, duraklama döneminin yaşandığı II. Bayezid döneminin önemli gelişmeleri şunlardır:

- ◆ Kardeşi **Cem Sultan**'ın tahtta hak iddia etmesi üzerine uzun süre onunla mücadele etmiştir.
- ◆ **Cem Sultan**'ın Rodos şövalyelerine sığınması ile Cem olayı bir **Avrupa sorunu** hâline gelmiştir.
- ◆ Bu dönemde İran'da **Safevi Devleti** kurulmuştur.
- ◆ Safevi Devleti'nin Şii propagandası yapması sonucu ilk defa Osmanlı'da dinî nitelikli bir isyan olan **Şahkulu Ayaklanması** çıkmıştır.
- ◆ Fatih zamanında Memlük Devleti'yle başlayan diplomatik sorunlar, Bayezid döneminde savaşa dönüşmüştür. Ancak her iki taraf da savaşlarda kesin bir üstünlük sağlayamamıştır.
- ◆ Osmanlı tarihinin gördüğü en büyük deprem 1509 yılında İstanbul'da yaşanmış ve sonradan bu deprem küçük kıyamet diye anılmıştır.
- ◆ Divan edebiyatında **Adli** mahlasıyla şiirler yazan II. Bayezid, aynı zamanda bir hattat ve bestekârdır.
- ◆ II. Bayezid döneminde, **Leonardo da Vinci Haliç'te** bir köprü yapma projesi sunmuş ancak bu teklif padişahça geri çevrilmiştir.
- ◆ Türk denizciliğinin gelişim süreci II. Bayezid Dönemi'nde önemli bir ivme kazanmıştır. Tersane sayısının arttığı, daha büyük gemilerin yapıldığı ve uzun menzilli topların kullanıldığı bu dönemde Osmanlı denizciliği Venedik, Ceneviz, İspanya ve Portekiz donanmalarına karşı savaşmıştır.
- ◆ Türk denizcileri, Hristiyanlar tarafından din değiştir-

meye zorlanan, katledilen ve İspanya'dan çıkarılan Endülüs Müslümanlarını ve Musevileri bu dönemde İstanbul'a getirmiştir.

- ◆ II. Bayezid döneminde ruhsal bozuklukların tedavi edilmesi için Edirne'de açılan II. Bayezid Külliyesi bugün Türkiye'nin tek sağlık müzesi durumundadır ve 2004'te Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Müze Ödülüne layık görülmüştür.

EŞ ZAMANLILIK

İspanyadan kaçırılan müslüman ve hristiyanların Osmanlıya sığındığı 1492 yılında Kolomb Amerika kıtasına ulaşmıştır.

YAVUZ SULTAN SELİM (1512–1520)

Osmanlı Devleti'ne halifeliği getiren Yavuz Sultan Selim (I. Selim) döneminin önemli gelişmeleri şunlardır.

- ◆ Kuzey Afrika'nın fethi başlamıştır.
- ◆ İpek ve Baharat yolları Osmanlı'nın egemenliğine geçmiştir.
- ◆ 1514 **Çaldıran Savaşı'yla** Safevi Devleti zayıflatılmış; ayrıca yine bu tarihte Ramazanoğulları beyliği egemenlik altına alınmıştır.
- ◆ 1515 **Turnadağ Savaşı** sonucu da Dulkadiroğulları Osmanlıya bağlanmıştır. Böylece Anadolu'da Türk birliği tamamen sağlanmıştır.
- ◆ Selimname adlı eserin müellifi Osmanlı Devlet adamı ve şair **İdris-i Bitlisi**, Şiî propagandasının etkisini yıkmak amacıyla Doğu bölgesine gönderilmiştir.
- ◆ 1516 **Mercidabık**, 1517 **Ridaniye** savaşları sonucu Memlük Devleti yıkılmıştır. Mısır'ın fethiyle, halifelik Osmanlı Devleti'ne geçmiştir. Böylece Osmanlı Devleti **teokratik** bir nitelik kazanmıştır. Ayrıca kutsal emanetler İstanbul'a getirilmiş ve **Çift hazineli** döneme geçilmiştir.
- ◆ Osmanlı hazinesi en çok Yavuz Sultan Selim döneminde dolmuştur. Bu nedenle vasiyeti üzerine hazine kapısında daima onun mührü kullanılmıştır.
- ◆ 1518'de Bozoklu Celal İsyanı yaşanmış ve kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Bu isyan, XVII. yüzyılda yaşanan Celali isyanlarına ilham olmuştur.

- ◆ Fatih döneminde kurulan ve Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışına kadar kullanılan Haliç Tersanesi bu dönemde geliştirilmiştir.

- ◆ **Piri Reis**, tarafından hazırlanan harita 1517'de sultan I. Selim'e sunulmuştur.

- ◆ I. Selim "**Selimi**" mahlasıyla Divan şiirleri yazmıştır.

PUAN KÜPÜ

Türk-İslam Devletleri içinde yalnızca Osmanlı Devleti'nde, saltanat makamı içinde halifelik anlayışı uygulanmıştır. Yani padişah aynı zamanda halife sayılmıştır. Memlük ve Selçuklularda halife ile padişah ayrı kişilerdi. Halifelik makamı, yaklaşık 405 yıl Osmanlı Devleti'nde kalmış ve 3 Mart 1924'te kaldırılmıştır.

SORU

Osmanlı hazinesi en son, aşağıdakilerden hangisinin mührüyle mühürlenmiştir?

- A) II. Mehmet
- B) I. Selim
- C) II. Mahmut
- D) Vahdettin
- E) Mehmet Reşad

ÇÖZÜM

I. Selim "Benim altınla doldurduğum hazineyi torunlarımdan her kim doldurabilirse kendi mührüyle mühürlesin aksi halde Hazine-i Humayun benim mührümle mühürlensin" diye vasiyet etmiştir. Nitekim hiçbir Osmanlı sultanı hazineyi onun kadar dolduramadığı için hazinenin kapısında daima I. Selim'in (Yavuz Sultan Selim) mührü kullanılmıştır.

(Cevap B)

KANUNİ SULTAN SÜLEYMAN (1520–1566)

Osmanlı Devleti'nin **en uzun süre** tahtta kalan ve yaptığı kanunlardan dolayı Kanuni olarak anılan Sultan Süleyman döneminin önemli gelişmeleri şunlardır:

- ◆ Avusturya ile yapılan **İstanbul Antlaşması**'nda (1533) **Avusturya arşidükü (hükümdarı) Osmanlı sadrazamına denk** sayılmıştır. Bu gelişme Osmanlı Devleti'nin Avrupa karşısında siyasal üstünlük sağladığının göstergesidir.

NOT

İstanbul Antlaşması ile Avusturya karşısında elde edilen üstünlük 1606 yılında yapılan **Zitvatorok Antlaşması**'yla kaybedilmiştir.

- ◆ 1538'de **Andrea Deria** komutasındaki Haçlı birlikleri ile **Barbaros Hayrettin** Paşa komutasındaki Osmanlı donanması arasında yapılan **Preveze Deniz Savaşı**'yla Akdeniz tümüyle Osmanlı egemenliğine girmiştir. Bu savaşın kazanıldığı 28 Eylül günümüzde "**Donanma günü**" olarak kutlanmaktadır. Mohaç
- ◆ 1535 yılında Gucerat Sultanlığı'nın Portekiz İmparatorluğu'na karşı Osmanlı'dan yardım istemesi üzerine Hint Deniz Seferleri başlamıştır. **Hint Deniz Seferleri** sonrası Arap Yarımadası Osmanlı Devleti'ne geçmiştir.
- ◆ Yönetim, askerlik ve toprak düzeni ile ilgili kanunname-ler hazırlanmıştır.
- ◆ Ticareti canlandırmak ve Hristiyan birliğini bozmak için **Fransızlara ilk kez kapitülasyon** verilmiştir ancak kapitülasyonların süresi iki ülke hükümdarının yaşamı ile sınırlandırılmıştır.

NOT

XVIII. yüzyılda I. Mahmut zamanında Fransa'ya ve-rilen kapitülasyonlar sürekli hâle gelmiştir.

- ◆ Batıda Belgrad, Rodos, Boğdan ve Macaristan'ın büyük kısmını Osmanlı İmparatorluğu'nun topraklarına dâhil edilmiştir.

- ◆ I. Süleyman döneminde Şam Beylerbeyi Canberdi Gazali, Vezir Ahmed Paşa politik sebeplerle; Baba Zünnun ve Kalender Çelebi ise dinî nedenlerle isyan etmişlerdir.
- ◆ Macar Krallığı ile 1526'da yapılan **Mohaç Meydan Muharebesi**'nde büyük bir zafer kazanılmış, Macaristan büyük bölümü Osmanlı İmparatorluğu'na bağlanmıştır.
- ◆ 1529'da **Viyana** ilk kez kuşatılmış ancak alınamamıştır.
- ◆ 1543 yılında Avusturya'nın elindeki önemli kalelerden biri olan **Esterгон** alınmıştır. Safevi Devleti'yle 1555'te Amasya Antlaşması isimli ilk barış antlaşması imzalanmıştır.
- ◆ Kuzey Afrika'da **Cezayir ve Trablusgarp** Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır.
- ◆ **Preveze zaferinden** sonra 1560 yılında Haçlılarla tekrar karşı karşıya gelen Osmanlı donanması **Cerbe Savaşı**'nda bir kez daha zafer kazanmıştır.
- ◆ Kanuni döneminde Malta kuşatılmış (1565) ancak alınamamıştır.
- ◆ Dönemin önemli isimlerinden **Mimar Sinan**'a 1551–1558 yılları arasında Süleymaniye Cami, yaptırılmıştır. Bu eser Mimar Sinan tarafından "kalfalık eseri" olarak nitelendirilmiştir. Edirne'de inşaa edilen "Selimiye Camii" ise mimarın ustalık eseridir.
- ◆ Pir Sultan Abdal, Fuzûlî, Bâki, Bağdatlı Ruhi Kanuni döneminde yetişen ünlü şairlerdir.
- ◆ Matrakçı Nasuh ise dönemin önemli ressam, tarihçi ve minyatür sanatçısıdır. Ayrıca nakkaş Nigarî ve hattat Ahmed Karahisarî de öne çıkan diğer önemli sanatçılardır.
- ◆ I. Süleyman döneminde Osmanlı Devleti'nin ikinci büyük eğitim kurumu olan **Süleymaniye Medreseleri** açılmıştır.
- ◆ I. Süleyman; Acizi, Meftuni ve Muhibbi mahlasıyla şiir-ler yazmıştır.
- ◆ 1566 yılında Avusturya üzerine bir sefer daha düzenle-yen Kanuni, **Zigetvar Kuşatması** sırasında ölmüştür.

SORU

- Kanuni Sultan Süleyman döneminde kuşatılmış ancak alınamamıştır.
- Turgut Reis'in şehit edilmesi üzerine kuşatma kaldırılmıştır.

Bazı özellikleri verilen bu Akdeniz adası, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kıbrıs B) Girit C) Sicilya
D) Malta E) Rodos

ÇÖZÜM

Malta, 1565 yılında Kanuni döneminde kuşatılmış ve Turgut Reis'in ölümünden sonra kuşatması kaldırılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Akdeniz'in güvenliği açısından önemli bir konuma sahip olan bu ada ülkesini ele geçirmeyi istemiştir. Bunun dışında Osmanlı Komutanı Turgut Reis'in 1551'de Malta'ya saldırılar düzenlemesi, Malta şövalyelerinin hacca giden Osmanlı kalyonlarına saldırması da kuşatmanın diğer sebepleri arasındadır.

Hospitalier Şövalyeleri tarafından yapılan ada savunması yaklaşık dört ay sürmüş ancak Sicilya'dan Malta'ya gelen yardımın etkisi ve Turgut Reis'in şehit edilmesi gibi sebeplerle Osmanlı kuvvetlerinin kuşatmayı kaldırması ile sonuçlanmıştır. Malta kuşatması, Avrupa tarafından 1560 Cerbe Deniz Savaşı'nın intikamı olarak nitelendirilmiş ve Osmanlı Devleti'nin yenilmezliği algısının aşılmasına sebep olmuştur.

(Cevap D)

II. SELİM (1566–1574)

Padişah II. Selim'den (Sarı Selim) ziyade, Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın adıyla anılan bu dönemin önemli gelişmeleri şunlardır:

- ♦ 1571'de **Kıbrıs Adası** alınmıştır. Bunun üzerine oluşturulan Haçlı birlikleriyle **İnebahtı Savaşı** yapılmıştır. Kanuni döneminde Haçlı birlikleriyle yapılan Preveze Deniz Savaşı'nda Akdeniz'de kazanılan üstünlük İnebahtı Savaşı'yla kaybedilmiş, **Osmanlı donanması ilk kez bu savaş esnasında yıkılmıştır**. Ancak II. Selim kısa zamanda daha güçlü bir donanma teşekkül ettirmiştir.

- ♦ 1517'de **Yemen**, 1574'te **Tunus** Osmanlı egemenliğine girmiştir.
- ♦ II. Selim cülus bahşişinin ilmiye sınıfına da verilmesi âdetini ilk başlatan padişaktır.
- ♦ Sokullu Mehmet Paşa üç önemli projesiyle anılır.

1. Don–Volga Projesi

- ♦ Rusya ve İran'a karşı üstünlük sağlamak, İpek Yolu'nu denetlemek ve Orta Asya Türklerine yardım etmek amacıyla Karadeniz'e dökülen Don ve Volga nehirlerinin birbirine en çok yaklaştığı noktada bir kanal açarak iki nehri birleştirmek amaçlanmıştır.
- ♦ Don Volga Projesi ancak 1952'de Rusya tarafından gerçekleştirilmiştir.

2. Süveyş Kanalı Projesi

- ♦ Baharat Yolu'nu canlandırmak amacıyla Akdeniz ve Kızıldeniz'i bir kanalla birleştirmek amacıyla hazırlanmıştır. Proje 1869'da Fransa tarafından açılmıştır.

3. Marmara–Karadeniz Kanal Projesi

- ♦ Sapanca Gölü–Marmara Denizi arasına kanallar açarak Marmara ve Karadeniz arasında deniz yolunun açılması hedeflenmiştir. Gemi yapımı için Doğu Karadeniz'den gelecek kereste bu yolla taşınacaktı. Ancak bu proje de diğer projeler gibi uygulanamamıştır.

III. MURAT (1574–1595)

Yükselme döneminin son, duraklamanın ilk padişahı sayılan III. Murat döneminin önemli gelişmeleri şunlardır:

- ✓ 1578'de Fas'ın alınmasıyla **Kuzey Afrika'nın fethi tamamlanmış**. Okyanuslara ulaşılmıştır.
- ✓ İran ile yapılan (1590) **Ferhat Paşa Antlaşması** ile Osmanlı Devleti **doğuda en geniş** sınırlarına ulaşmıştır.
- ✓ Venedik, Ceneviz Fransızlardan başka bu dönemde İngiltere'ye de ticari ayrıcalıklar verilmeye başlanmıştır.
- ✓ 1577'de Takiyüddin tarafından **ilk Osmanlı rasathanesi** kurulmuş ancak ulemanın kıskırtmasıyla bu rasathane yıkılmıştır.

SORU

Aşağıdaki Rönesans dönemi sanatçılarından hangisi, Haliç'te bir köprü yapmak için II. Bayezid'a proje sunmuş ancak geri çevrilmiştir ?

- A) Donatello
- B) Petrarca
- C) Erasmus
- D) Michelangelo
- E) Leonardo Da Vinci

ÇÖZÜM

Rönesans döneminin simge isimlerinden olan Leonardo Da Vinci, Sultan II. Bayezid'a Haliç'te bir köprü yapmak için proje sunmuştur. Ancak bu teklif padişah tarafından geri çevrilmiştir.

(Cevap E)

SORU

- Preveze Deniz Savaşı'nda ve Hindistan seferlerinde görev almıştır.
- Mirat-ül Memalik adlı bir eseri vardır.

Özellikleri verilen ünlü denizci aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Barbaros
- B) Murat Reis
- C) Piri Reis
- D) Kılıç Ali Reis
- E) Seydi Ali Reis

ÇÖZÜM

Özellikleri verilen denizci Seydi Ali Reis'dir. Coğrafya ve matematik bilgini olan Seydi Ali Reis, Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılan Preveze Deniz Savaşı'nda ve Hindistan seferlerinde önemli görevler üstlenmiştir.

(Cevap E)

SORU

Günümüzde "Donanma Günü" olarak kutlanan 27 Eylül tarihi, aşağıdaki olaylardan hangisine atfedilmiştir?

- A) Preveze
- B) Mohaç
- C) İnebahtı
- D) I. Kosova
- E) Belgrad'ın fethi

ÇÖZÜM

Osmanlı Devleti 27 Eylül 1538 yılında Barbaros Hayrettin Paşa komutasında yapılan Preveze Deniz Savaşı'nda Haçlı donanmasına karşı büyük bir zafer elde etmiş ve Akdeniz tümüyle Osmanlı egemenliğine girmiştir. Bu sebeple Preveze Deniz Savaşı'nın yapıldığı gün olan 27 Eylül günümüzde "Donanma Günü" olarak kutlanmaktadır.

(Cevap A)

SORU

Osmanlı Devleti'nde sadrazamlık makamına, devşirme kökenlilerin getirilmesi uygulaması ilk kez hangi dönemde başlamıştır?

- A) I. Murat
- B) II. Mehmet
- C) I. Selim
- D) Kanuni
- E) III. Murat

ÇÖZÜM

Sadrazamlık makamına devşirme kökenlilerin getirilmesi uygulaması II. Mehmet (Fatih Sultan Mehmet) döneminde başlamıştır. Devşirmeyken Sadrazamlık makamına yükselen ilk kişi ise İstanbul fethinden sonra padişah tarafından tayin edilen Veli Mahmud Paşa'dır.

(Cevap B)

3. ÜNİTE

OSMANLI DEVLETİ DURAKLAMA DÖNEMİ

XVII. YÜZYILDA AVRUPA, ASYA VE OSMANLI DEVLETİ'NİN DURUMU

a. Avrupa'nın Genel Durumu

- ◆ XVII. yüzyılda Avrupa devletlerinde yönetim şekli olarak kralların hâkim oldukları mutlak monarşi yönetimi görülmektedir. Özellikle İngiltere ve Fransa'da krallar iktidara engel olan unsurları ortadan kaldırarak güçlerini artırmışlardır. Coğrafi Keşiflerin etkisiyle ekonomik yönden zenginleşen ve gelişen Avrupa'da İngiltere, Fransa, İspanya, Hollanda, Portekiz gibi devletler Osmanlı'nın elindeki İpek ve Baharat yollarına alternatif yeni ticaret yollarını hayata geçirme ve bu yollardan önemli bir ticari gelir elde etme yarışına girmişlerdir. Uzak Doğu ve Hindistan bölgesi ile Atlas Okyanusu limanları bu dönemde Avrupa devletlerinin yeni gözde paylaşım bölgeleri olmuştur. Bu paylaşım rekabeti zaman zaman Avrupa devletleri arasında savaflara neden olmuştur.

b. Asya'nın Genel Durumu

- ◆ XVII. yüzyılda Rusya, Asya'da güçlü bir devlet olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Altın Orda Devleti'nin yıkılmasıyla ilerleme yolundaki en büyük engeli ortadan kalkan Rusya, Orta Asya'ya doğru yayılmayı amaçlamıştır. Altınorda Devleti'nin dağılmasıyla bu devletin toprakları üzerinde Özbekler güçlenmiş; Hive, Buhara, Hokand gibi Özbek hanlıkları kurulmuştur. Yine bu dönemlerde Kazak Hanlığı, Kırgız, Kaşgar ve Babür Devleti özellikle Orta Asya ve Hindistan'da hem önemli bir siyasi güç olmuşlar hem de Türk kültürünün bu bölgede yaşamasına ve yayılmasına katkıda bulunmuşlardır. Gerek yapmış oldukları mimari eserler gerekse dönemlerinde yazılmış kitaplar Türk kültürünün bölgede günümüze kadar devam edecek şekilde yaşamasını sağlamıştır.

c. Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu

- ◆ XVII. yüzyılda bütün Balkan Yarımadası dâhil olmak üzere Polonya'nın güneyinden Kafkasya'ya; Kuzey Afrika ve Habeşistan'dan Mora'ya ve Dalmaçya kıyılarına kadar olan bölge Osmanlı Devleti'nin denetimindeydi. Bu dönemde topraklarını bu kadar genişletmiş ve büyümüş olmasına rağmen Osmanlı Devleti'nde bazı iç ve dış karışıklıklar da yaşanmaya başlamıştı.

SORU

- 28) I. Yeniçeri sayısının azalması
II. Müsadere uygulamasının genişlemesi
III. İltizam sisteminin yaygınlaşması

XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde tımar sisteminin bozulmasına bağlı olarak yukarıdaki durumlardan hangilerinin meydana geldiği söylenebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) II ve III E) I, II ve III

ÇÖZÜM

XVI. yüzyılın sonlarına doğru tımar sisteminin bozulmaya başlaması ve buna bağlı olarak vergilerin toplanamaması devletin nakit para ihtiyacının artmasına neden olmuştur. Bu sebeple devlet hızla artan giderleri karşılamak amacıyla dirlikleri mukataa hâline getirip iltizama vermeye başlamıştır. Bu sistemde iltizam sahipleri devlete peşin para ödeyerek herhangi bir mukataanın vergi gelirlerini toplama hakkına sahip olurdu. İltizam sisteminin XVII. yüzyılda hızla yaygınlaşması bu sistemin giderek tımar sisteminin yerini almasına neden olmuştur.

(Cevap C)

OSMANLI DEVLETİ'NİN DURAKLAMA DÖNEMİ (XVII. YÜZYIL)

- ◆ Osmanlı tarihinde, 1579 Sokullu Mehmet Paşa'nın ölmesinden, 1699 Karlofça Antlaşması'na kadar geçen döneme **Duraklama Dönemi** denir.
- ◆ Duraklama Dönemi'nde topraklar genişlemeye devam etmişse de devletin kurumlarında bozulmalar başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Duraklama Dönemi'ne girmesinde iç ve dış nedenler etkili olmuştur.

DURAKLAMANIN İÇ NEDENLERİ

1. Merkezî Otoritenin Bozulması

Nedenleri

- ◆ I. Ahmet'in "**Ekber ve Erşed**" sistemi ve **kafes usulü** geleneğinin sonucu, devlet yönetimine yeteneksiz padişahların gelmesi
- ◆ Padişahların devlet işlerine ilgisiz kalmaları ve ordunun başında sefere çıkmamaları
- ◆ Padişah ve devlet adamlarının sık aralıklarla değişmesi
- ◆ Saray kadınlarının ve ulemanın devlet yönetimine karışması
- ◆ Rüşvet ve iltimasın yaygınlaşması
- ◆ Yetersiz devlet adamlarının işbaşına gelmesi
- ◆ Merkezî otoritedeki bozulmanın yerel yönetimlere yansması
- ◆ Devlet gelirlerini artırmak için yapılan iltizam usulünün (vergileri toplama işinin ihale usulü kişilere verilmesi) taşrada **feodal bir yapının** oluşmasına sebep olması

2. Ordunun Bozulması

Nedenleri

- ◆ Yeniçeri Ocağı'na askerlikle ilgisi olmayanların katılması ve "**Ocak devlet içindir**" geleneğinin yerini "**Devlet ocak içindir**" anlayışının almasıyla Yeniçeri Ocağı'nın bozulması
- ◆ Tımar sisteminin bozulması
- ◆ Eyalet askerlerinin sayısının azalması
- ◆ Denizcilikle ilgisi olmayanların donanmada görev almaları sonucunda, donanmanın eski gücünü kaybetmesi
- ◆ Avrupa'da meydana gelen harp teknolojisindeki gelişmelerin takip edilememesi

3. Maliyenin Bozulması

Nedenleri

- ◆ Savaşların uzun sürmesi sonucunda savaş masraflarının artması ve alınan yenilgiler sonucu ganimet gelirlerinin azalması
- ◆ Tımar sisteminin bozulması sonucu üretimin düşmesi ve devlet gelirlerinin azalması. Bunun sonucunda hazineye gelir sağlamak için iltizam usulünün yaygınlaşması
- ◆ İpek ve Baharat yollarının önemini yitirmesi
- ◆ Padişah değişiklikleri nedeniyle cülûs bahşişlerinin sık dağıtılması
- ◆ Kapitülasyonlar nedeniyle gümrük vergilerinin azalması
- ◆ Kapı kulu askerlerinin sayısının çoğalması sonucu ulufe giderlerinin artması
- ◆ Saray masraflarının artması

NOT

Tımar sisteminin bozulması ekonominin bozulmasının hem nedeni hem de sonucudur.

4. Eğitim ve Adli Teşkilatın Bozulması

Nedenleri

- ◆ Pozitif bilimlerin, medreselerin, müfredatından çıkarılması
- ◆ Çağın gerisinde kalınması
- ◆ Avrupa'da eğitim alanında meydana gelen gelişmelerin takip edilememesi
- ◆ "**Beşik Ulemalığı**"nın (**Âlimin oğlunun da doğuştan âlim sayılması**) gelenek haline gelmesi ile ulema sınıfını oluşturan müderris (öğretmen), şeyhülislam (müftü), kadı (yargıç) ve kazasker (adalet ve eğitim bakanı) gibi görevlilerin yetenekli ve nitelikli olup olmadığına bakılmaksızın görevlerinin oğullarına geçmesi. Bu yöntemle liyakat sistemi tamamen ortadan kalkmıştır.
- ◆ Şeyhülislamların, çıkarları doğrultusunda dinî kullanarak bilimsel çalışmaların yasaklamaları da eğitimde dine ağırlık verilmesine sebep olmuştur.

DURAKLAMANIN DIŞ NEDENLERİ

1. Devletin Doğal Sınırlara Ulaşması

- ◆ Devlet sınırlarının coğrafi ve siyasi nedenlerden dolayı daha fazla genişleyememesi doğal sınırlara ulaşmak olarak nitelendirilir. Bu durum, fetihlerin durmasına ve dolayısıyla devletin en önemli gelir kaynaklarından olan savaş ganimetlerinin kesilmesine neden olmuştur.

2. Coğrafi Keşifler

- ◆ Avrupalı devletler İspanya ve Portekiz öncülüğünde Uzak Doğu'nun ham madde kaynaklarına ulaşmak amacıyla büyük keşif hareketlerine girişmiş ve bunun sonucunda Afrika'nın güney kısmındaki Ümit Burnu'nu bulmuşlardır. Bu durum İpek ve Baharat Yolu'nun ve Akdeniz limanlarının önemini kaybetmesine Atlas Okyanusu limanlarının önem kazanmasına neden olmuştur. Bu da Osmanlı'nın en önemli gelir kaynaklarından olan gümrük gelirlerinin azalması ve fiyatların artması sonucunu doğurmuştur.
- ◆ Keşfedilen yerlerden Avrupa'ya taşınan değerli maddeler ticaret yoluyla Osmanlı ülkesine girmiş, Osmanlı Devleti ticaret dengesini sağlamak için Avrupalı devletlere kapitülasyonlar vermeye başlamıştır.

3. Rönesans ve Reform Hareketleri

- ◆ Avrupalı devletler, Haçlı Seferleri sonrası sahip oldukları doğunun kültürel birikimi üzerine bilim, düşünce, sanat alanındaki gelişmelerini ekleyerek ilerlemişlerdir. Osmanlı Devleti ise Avrupa'nın üstünlüğünü tanımadığından özellikle XVII. yüzyılda bu gelişmeleri takip edememiştir. Bu durum yapılan savaşlarda Osmanlı'nın yenilgiye uğramasına neden olmuştur.

DURAKLAMA DÖNEMİ İSYANLARI

- ◆ XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde idari, mali ve askerî durumun bozulması nedeniyle İstanbul, Anadolu ve eyaletlerde büyük tehlike oluşturan isyanlar çıkmıştır.

1. İSTANBUL İSYANLARI

- ◆ İstanbul'da kapı kulu askerleri (**özellikle Yeniçeriler**) tarafından çıkarılan isyanlardır. Askerî isyanlar da denilen isyanlara bazen ulema, halk ve medrese öğrencilerinin de katıldığı görülmüştür.

İstanbul İsyanlarının Çıkmasında;

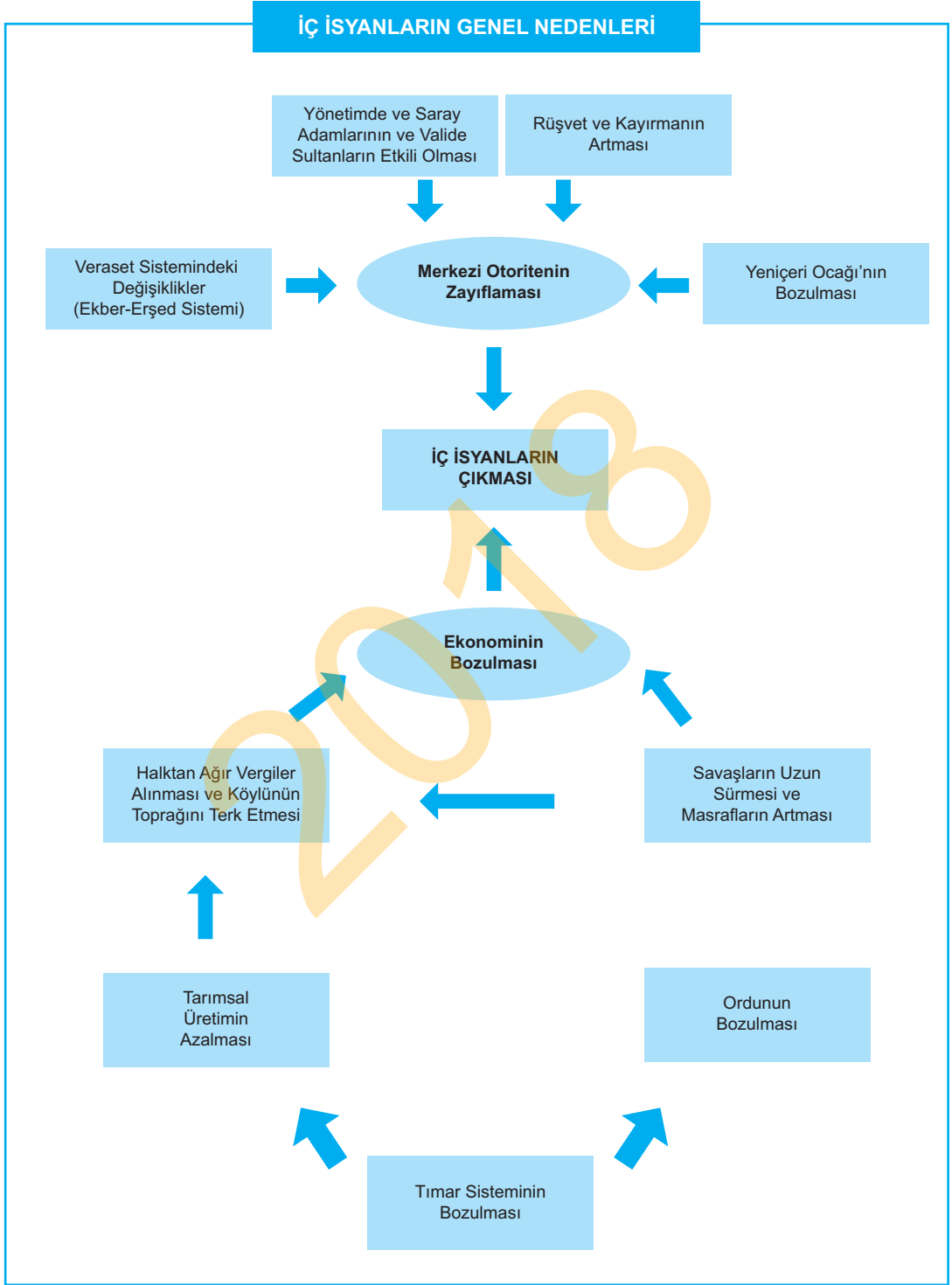
- ✓ Devlet yönetimindeki otorite boşluğundan yararlanan yeniçeri ağaları ve saray kadınlarının yönetimi olumsuz yönde etkilemeleri
- ✓ Usulsüz asker alımları nedeniyle kapı kulu ocaklarındaki asker sayısının hızla artması
- ✓ Kapı kulu askerlerine verilen maaşların (ulufe) zamanında ödenmemesi veya maaşların değeri düşük para ile ödenmesi
- ✓ Yeniçerilerin cülus bahşişi almak için sık sık padişah değiştirmek istemeleri
- ✓ Devlet yönetiminde etkin olmak isteyen devlet adamlarının yeniçerileri kışkırtmaları
- ✓ Yeniçeri ve sipahilerin çıkarlarına ters düşen padişahlarla devlet adamlarını görevden uzaklaştırmak istemeleri
- ✓ Askerlikle ilgisi olmayanların ocağa alınması ve "Ocak, devlet içindir." anlayışı yerine "Devlet, ocak içindir." anlayışının geçerli hâle gelmesi gibi nedenler etkili olmuştur.

En önemli İstanbul isyanları; III. Murat, Genç Osman (Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmak istediği için öldürülmüştür.), IV. Murat ve IV. Mehmet dönemlerinde yaşanmıştır. IV. Mehmet döneminde yeniçeriler, ekonominin bozulmasından sorumlu tuttıkları otuz kadar devlet adamını öldürmüşlerdir. 1656'da gerçekleşen bu olaya Vak'a-yı Vakva-kiye (Çınar Vak'ası) denir.

UYARI

İstanbul isyanları devlet düzenini değiştirmeye yönelik olmayıp yönetimdeki şahıslara karşı yapılmıştır.

İstanbul İsyanlarının sonucunda;

- ✓ İstanbul'da huzur ve güven bozulmuş, halk zor durumda kalmış ve yağmalamalar yapılmıştır.
- ✓ İsyancılar, padişah ve devlet adamlarını görevden almışlar, hatta öldürmüşlerdir.
- ✓ Merkezî otorite zayıflamıştır.

2. CELALİ İSYANLARI

- ◆ XVII. yüzyılda Anadolu'da çıkan isyanlara “**Celali İsyanları**” denilmiştir. Bu isyanlara Celali denilmesi Yavuz Sultan Selim döneminde Yozgat'ta (**Bozok**) Celal isimli bir kişinin çıkardığı isyanın daha sonraki dönemlerde terim olarak yerleşmesinden ileri gelmektedir.

Celali İsyanlarının çıkmasında;

- ✓ Eyaletlerde devlet yönetiminin bozulması ve yöneticilerin adaletsiz tutumları
- ✓ Dirlik sisteminin bozulması nedeniyle tımar dağıtımında haksızlıkların yapılması
- ✓ Ekonominin bozulması nedeniyle vergilerin ağırlaştırılması
- ✓ Köylülerin ağır vergileri ödemeyerek **çift bozan** olup (toprağı terk edip) eşkıyalığa başlaması
- ✓ Savaşların uzun sürmesi ve yenilgiyle sonuçlanmasından dolayı askerden kaçanların Anadolu'da eşkıyalığa başlaması
- ✓ Tımar sisteminin bozulmasıyla tarım ve hayvancılığın gerilemesi
- ✓ Kadı ve sancak beylerinin reayadan kanunlara aykırı olarak para toplamaları **nedenleri etkili olmuştur.**
- ◆ I. Ahmet ve IV. Murat dönemlerinde yoğun olarak görülen en önemli Celali İsyanları **Karayazıcı, Canbolatoğlu, Kalenderoğlu, Katircioğlu ve Gürcü Nebi** gibi kişiler tarafından çıkarılmıştır.

Celali İsyanlarının sonucunda;

- ✓ Anadolu'da devlet otoritesi sarsılmıştır.
- ✓ Kırsal alandan şehirlere yapılan göçler (**Büyük kaçgun**) nedeniyle tarımsal üretim azalmış, Osmanlı ekonomisi bozulmuştur.
- ✓ Anadolu'da can ve mal güvenliği kalmamıştır.
- ✓ Vergilerin düzenli olarak toplanamaması nedeniyle devlet gelirleri azalmıştır.

- ✓ Şehirlerin nüfusunun artması sosyal hayatı olumsuz etkilemiştir.
- ✓ Anadolu askerlerinden oluşan Tımarlı Sipahiler düzenli ordu özelliğini kaybetmiş ve etkileri azalmıştır.

NOT

Celali İsyanları, devlet düzenini değiştirmeyi amaçlamayan, kötü bir yönetim sergilenmesine karşı çıkan sosyoekonomik nitelikli ayaklanmalardır.

NOT

Celali İsyanlarına medreselerden mezun olmalarına rağmen işsiz kalmış medrese öğrencileri (suhte) de katılmıştır. Bu durum, isyanlara sosyal içerik kazandırmıştır.

3. EYALET İSYANLARI

- ◆ XVII. yüzyılda devlet otoritesinin bozulması sonucunda merkezden uzak olan eyaletlerde çıkan isyanlardır. Eflak, Boğdan, Erdel, Halep, Yemen, Bağdat, Kırım isyanları gibi.

Nedenleri

- ✓ Devlet otoritesinin bozulması
- ✓ Eyaletlerdeki devşirme kökenli devlet adamlarının halka baskı yapması
- ✓ Vergilerin devletin denetimi dışında artırılmak istenmesi
- ✓ Bağlı beyliklerin Osmanlı yönetiminden ayrılmak istemeleri

Sonuçları

- ✓ Merkezden uzak yerlerde çıkan ayaklanmalar İstanbul ve Celali isyanları kadar devlet otoritesini sarsmamıştır.
- ✓ Milliyetçilik fikrinin gelişmemesinden dolayı ayaklanmalar bağımsızlıkla sonuçlanmamıştır.

NOT

Yaşanan isyanlarda devletin tutumu; isyanların nedenini araştırarak köklü çözümler aramak yerine bazı isyancılara istediklerini vererek bazılarını ise baskı ve şiddet uygulayarak isyanları bastırmak olmuştur. Bu durum, sorunların çözülmemesine ve karışıklıkların büyümesine neden olmuştur.

DURAKLAMA DÖNEMİ İSYANLARI		
İsyanlar	Nedenleri	Sonuçları
Merkez (İstanbul)	Maaşlarını ve cülûs bahşişlerini alamayan kapı kulu askerlerinin , ulemanın desteğiyle çıkarıldıkları isyanlardır.	İsyanlar, tavizler verilerek bastırıldı. Bu durum, merkezî otoritenin daha da zayıflamasına ve ordunun yönetimde etkin olmasına sebep oldu.
Taşra (Celali)	Tımar toprağı elinden alınan, tımar sahipleri ile ağır vergiler ve adaletsiz yöneticiler yüzünden isyan eden halk tarafından çıkarılan ayaklanmalardır.	Üretim azaldı. Maliye bozuldu. Halkın, devlete güveni sarsıldı. Halkın can ve mal güvenliği kalmadığından göçler başladı.
Eyalet	İç işlerinde bağımsız dış işlerinde Osmanlı Devleti'ne bağılı beyliklerin bağımsız hareket etmek istemesi üzerine çıkan isyanlardır.	İsyanlar, tavizler verilerek bastırıldı. Bu durum, merkezî otoritenin daha da zayıflamasına sebep oldu.

UYARI

Duraklama Dönemi isyanlarının ortak özelliği **merkezî otorite ve maliyenin** bozulmasına bağlı olarak yaşanmalarıdır.

SORU

Osmanlı Devleti'nde XVI. yüzyıl sonlarına doğru büyük bir nüfus artışı meydana gelmiştir. Avusturya ile yapılan savaşlarda tüfekli sekbanlara ihtiyaç duyulması toprağı olmayan genç nüfusun paşa ve bey saraylarına sekban ya da kul olarak girmesine neden olmuştur. Ancak bu gençlerin savaş sonunda işsiz kalması ciddi sorunlara sebep olmuştur. Bu sırada kapıkulu sayısında da büyük bir artış olmuştur.

Bu sürecin sonucuyla ilgili olarak verilen,

- Tımarlı sipahilerin önemi azalmıştır.
- Devletin askeri alanda yenilikler yapması gerekmiştir.
- Kapıları kuvvetli olan beylerin önemi artmıştır.
- Taşrada asayiş ve güvenlik sağlanmıştır.

ifadelerinden hangileri doğrudur?

- A) Yalnız I B) II ve III C) I, II, III
D) II, III, IV E) I, II, III, IV

ÇÖZÜM

Savaşlarda tüfekli sekbanlara ihtiyaç duyulması taşra askeri olan tımarlı sipahilerin önemini azaltırken; emrinde sekbanları bulunan beylerin önemi artmıştır. Savaş sonunda işsiz kalan sekbanların kapıkulu olarak saraya girmeye çalışması kapıkulu sayısını artırırken bunların kontrolünü zorlaştırmıştır. Bu durum da askeri alanda ıslahatlar yapmayı zorunlu hale getirmiştir.

(Cevap C)

SORU

Osmanlı Devleti'nde "Büyük Kaçgun" olarak nitelenen olay aşağıdakilerden hangisiyle ilgilidir?

- A) Safevilerin önünden kaçan Türkmenlerin Osmanlıya sığınması
B) Şehirlerde yaşanan kontrolsüz nüfus artışı
C) Tımar sistemindeki bozulma
D) Kırsal kesimde tarımsal üretim düşmesi
E) Celali isyanları sonucu köyden kentlere yaşanan göç hareketi

ÇÖZÜM

XVII. yüzyılda meydana gelen Celâli İsyânları Anadolu'nun sosyal ve ekonomik yapısında büyük sarsıntılara yol açmıştır. Dirlik ve düzeni bozulan köylüler topraklarını bırakıp şehirlere göç etmek üzere köylerini terk etmeye başlamıştır. Osmanlı tarihinde bu olay "Büyük Kaçgun" olarak adlandırılmıştır.

(Cevap E)

DURAKLAMA DÖNEMİ OLAYLARI VE İSLAHATLARI

Duraklama Dönemi Padişahları
✓ III. Mehmet
✓ I. Ahmet
✓ I. Mustafa
✓ II. Osman (Genç Osman)
✓ IV. Murat
✓ Sultan İbrahim
✓ IV. Mehmet
✓ II. Süleyman
✓ II. Ahmet
✓ II. Mustafa

III. MEHMET (1595–1603)

- ◆ Sancaktan gelen son padişahtır.
- ◆ Kanuni'den sonra ordunun başında sefere çıkan ilk padişahtır.
- ◆ Sancak sistemi bu dönemde kaldırılmıştır.
- ◆ III. Mehmet padişahlığının ilk dönemlerinde Erdel ile Avusturya arasındaki bağlantıyı kesmek için Eğri Kalesi'ni almıştır. Bu olay “**Eğri fatihi**” olarak anılmasını sağlamıştır.
- ◆ Eğri muharebesinin ardından Osmanlı kuvvetleri Avusturya ordusunu **Haçova Meydan Savaşı**'nda yenilgiye uğratmıştır. Ayrıca Kanuni döneminde alınan ancak daha sonra elden çıkan **Estergon Kalesi** de bu dönemde tekrar alınmıştır (1595).
- ◆ **Kaniye Kalesi** de bu dönemde Osmanlı kuvvetleri tarafından fethedilmiştir. Böylece Kaniye, Osmanlı İmparatorluğu'nun en geniş topraklara sahip olduğu zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun en batıdaki kalesi olmuştur
- ◆ Sultan Mehmet' döneminin en önemli olaylarından biri de sultanın tahta çıkar çıkmaz **19 kardeşini boğdurması** hadisesidir.

I. AHMET (1603–1617)

- ◆ I. Ahmet sancağa çıkmadan padişah olan ilk şehzadedir.
- ◆ I. Ahmet tahta çıktığı sıralarda Avusturya ile savaş devam etmekteydi. Bu savaş 1606 yılında **Zitvatorok Antlaşması** ile son bulmuştur. Bu antlaşma ile 1533 İstanbul Antlaşması'nda Avusturya'ya karşı kazanılan siyasi üstünlük kaybedilmiştir.
- ◆ Safeviler ile dokuz yıldan beri devam eden savaşlarda

1612'de yapılan Nasuh Paşa Antlaşması'yla sona ermiştir. Bu antlaşma ile daha önce Ferhat Paşa Antlaşması ile alınan yerler İran'a iade edilmiştir.

- ◆ Bu dönemde taht kavgalarını önlemek amacıyla veraset sisteminde ilk sistematik değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikte padişahın henüz yetişmiş bir şehzadesinin olmaması ve babası III. Mehmet'in 19 kardeşini boğdurması hadisesi de etkili olmuştur. **Ekber ve Erşed** adı verilen bu sistem, hanedanın en yaşlı ve en olgun üyesinin padişah olmasını öngörüyordu.

YORUM

Ekber ve Erşed sistemi ve kafes usulü geleneğinin getirilmesi taht kavgalarını büyük oranda önlese de Osmanlı Devleti'ni daha büyük bir sorunla karşı karşıya getirmiştir. Bu sistemle, tecrübesiz, akli dengesi bozuk, küçük yaşta tahta çıkan şehzadeler yetiştirmeye başlamış, devlet yönetiminde saray kadınlarının ve sadrazamların etkisi artmıştır.

- ◆ İstanbul'daki tarihî yarımada, **Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa**'ya yaptırılan altı minareli **Sultan Ahmed Camii** bu dönemden kalma en önemli eserdir.
- ◆ I. Ahmet “**Bahti**” mahlasıyla şiirler yazmıştır.

Kuyucu Murat Paşa

- ◆ I. Ahmet zamanında sadrazam olan Murat Paşa, Celali isyanlarını sert tedbirler alarak önlemeye çalışmıştır.
- ◆ Celali isyanları onun Sadrazamları döneminde büyük oranda bastırılmıştır.

II. OSMAN (GENÇ OSMAN) (1618–1622)

- ◆ İslahat hareketlerine giren ilk padişahtır.
- ◆ Şeyhülislamın, fetva vermek dışındaki yetkilerini kısıtlayarak merkezî otoriteyi güçlendirmeye çalışmıştır.
- ◆ Başkenti İstanbul'dan Anadolu'ya taşımak istemiştir.
- ◆ Fatih yasasını çiğneyerek saray dışından evlilik yapmıştır.

YORUM

Genç Osman'ın saray dışından evlenmesi, saray ile halk arasındaki kopukluğu giderme amacı taşımaktadır.

- ◆ Osman döneminde İran ile yapılan savaşlar sonucunda **Serav Antlaşması** imzalanmıştır.

- ◆ Duraklama döneminde ordu başında sefere çıkan en-der padişahlardan biridir. 1620–1621 yılları arasında Lehistan seferine çıkan Genç Osman bu savaş esnasında Yeniçeri Ocağı'ndaki sorunları daha yakından görmüştür. Lehistan ile yapılan savaşın ardından **Hottin Antlaşması** imzalanmıştır.

EŞ ZAMANLILIK

1618–1648 yılları arasında gerçekleşen ve Avrupa devletlerinin çoğunun katıldığı Otuz Yıl Savaşı II. Osman'ın Osmanlı tahtına çıktığı dönemde başlamıştır.

- ◆ Disiplinden uzaklaşan ve bozulmaya uğrayan Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmayı planlamıştır ancak bu durumu öğrenen yeniçerilerin isyanı üzerine yeniçeriler tarafından öldürülmüştür.

IV. MURAT (1623–1640)

- ◆ İçki, tütün ve gece sokağa çıkma yasağı getirerek huzur ve asayişi sağlamaya çalışmıştır.
- ◆ Merkezî otoriteyi güçlendirmek için baskı ve şiddet çare olarak görmüştür.
- ◆ Devleti eski gücüne kavuşturmak amacıyla dönemin aydınlarına raporlar hazırlatmıştır. Bunlardan en ünlüsü **Katip Çelebi ve Koçi Bey Risalesi**'dir.
- ◆ Yeniçeri zorbalarını ortadan kaldırarak askerî itaat altına almıştır.
- ◆ Saray kadınlarının devlet yönetimine karışmasını engellemiştir.
- ◆ Anadolu'daki Celali İsyanlarını bastırarak devlet otoritesini sağlamıştır.
- ◆ Safevilerin Bağdat'ı ele geçirmesi üzerine IV. Murat İran üzerine bizzat iki sefer düzenlemiştir. Padişah "**Revan Seferi**" adıyla bilinen 1635 yılındaki ilk seferinde Azerbaycan'ın bir bölümü ile Doğu Anadolu'yu kurtarmıştır. 1638 yılındaki Bağdat Seferi'nde ise bu şehri yeniden Osmanlı topraklarına katmıştır. Bağdat'ın alınmasından sonra 1639 yılında iki devlet arasında **Kasr-ı Şirin Antlaşması** yapılmıştır. Bu antlaşmayla bugünkü Türkiye–İran sınırı büyük ölçüde çizilmiştir.
- ◆ IV. Murat Bağdat ve Revan seferlerine itafen Topkapı Sarayı'na Revan ve Bağdat Köşkü'nü ilave ettirmiştir.

SULTAN İBRAHİM (1640–1648)

- ◆ Malta Şövalyelerinin Türk ticaret gemilerine saldırımları sebebiyle bu dönemde **Girit Adası**'nın fethi başlamıştır.
- ◆ Dönemin önemli mimari eserleri; Topkapı Sarayı'nın içine yapılan Sünnet Odası ve yine Topkapı Sarayı'nda Sünnet Odası ile Bağdat Köşkü arasına inşa edilen Kameriye (İftar yeri) ve Topkapı Sarayı'nın, deniz kıyısına yapılan yazlık Sepetçiler Köşkü'dür.

IV. MEHMET (1648–1687)

- ◆ IV. Mehmet'in devlet yönetiminde etkili olmaması, bu dönemin sadrazamların adlarıyla anılmasına neden olmuştur.

Sadrazam Tarhuncu Ahmet Paşa

- ◆ Osmanlı Devleti'nin gelir ve gider dengesini sağlayarak **ilk denk bütçesini oluşturan sadrazam**dır.
- ◆ Has ve zeamet gelirlerinin doğrudan hazineye girmesini sağlamıştır.
- ◆ İltizam uygulamasını yaygınlaştırmıştır.
- ◆ Saray masraflarını kısarak maliyeyi düzenlemiştir.
- ◆ Çıkarları zedelenen ulema sınıfının etkisiyle idam edilmiştir.

Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa

- ◆ Uygun bir çalışma ortamı oluşturmak amacıyla saraya birtakım şartlar ileri sürerek sadrazamlığa gelen ilk devlet adamı Köprülü Mehmet Paşa'dır.
- ◆ Orduyu disipline etmiştir.
- ◆ Devlet otoritesini sağlamıştır.
- ◆ Görevini yerine getirmeyen asker ve memurların maaşlarını kesmiştir.
- ◆ Bu dönemde devlet duraklama içinde yükselme dönemini yaşamıştır.
- ◆ Köprülü Mehmet Paşa'nın başarısından dolayı ailesinden birçok kişi sonraki dönemlerde sadrazam olmuş, bu döneme **Köprülüler Dönemi** denmiştir.

NOT

Osmanlı Devleti'nde görülen ıslahat hareketlerinin önündeki en önemli engel, çıkarlarının zedeleneceğini düşünen ulema sınıfı ve yeniçeriler olmuştur.

DURAKLAMA DÖNEMİ İSLAHATLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

- ◆ Osmanlı Devleti bu dönemde yaptığı ıslahat hareketlerinde Avrupa'nın üstünlüğünü tanımamış, dolayısıyla ıslahatlarda **Avrupa örnek alınmamıştır**.
- ◆ ıslahatlar şahıslara bağlı kalmış ve devlet politikası hâline getirilememiştir.
- ◆ Askerî ve ekonomik alanlara öncelik verilmiş, farklı alanlarda ıslahat görülmemiştir.
- ◆ ıslahatlarda, devletin sorunlarının temeline inilememiş, yüzeysel çözümler üretilmiştir.
- ◆ Baskı ve şiddet yoluyla devlet otoritesi sağlanmaya çalışılmıştır.

XVII. YÜZYILIN BAZI ÖNEMLİ GELİŞMELERİ

VENEDİK-OSMANLI İLİŞKİLERİ

Girit Adasının Fethi (1645–1669)

- ◆ Girit Adası XVII. yüzyılda, Venediklilerin elinde bulunmaktaydı ve Osmanlı Devleti Akdeniz'in güvenliği için Girit Adası'nın alınmasını zaruri görüyordu. Ada, yaklaşık 25 yıl süren bir kuşatma sonucunda Osmanlı'ya bağlanmıştır. Girit kuşatması Osmanlı Devleti'nin **en uzun süren deniz kuşatmasıdır**.
- ◆ Girit, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'de fethettiği son adadır.

AVUSTURYA-OSMANLI İLİŞKİLERİ

Zitvatorok Antlaşması (1606)

- ◆ 1591–1606 Osmanlı–Avusturya savaşları sonunda imzalanmıştır. Antlaşmaya göre; Avusturya bir kereye mahsus olmak üzere Osmanlı Devleti'ne savaş tazminatı ödeyecekti.
- ◆ Osmanlı padişahı, Avusturya arşidüküne denk sayılacaktı. Bu madde ile Kanuni döneminde Avusturya'ya karşı elde edilen üstünlük kaybedilmiş ve siyasi dengeler Osmanlı aleyhine bozulmaya başlamıştır.

NOT

Zitvatorok Antlaşması'nın müzarekeleri Kuyucu Murat Paşa tarafından yürütülmüştür.

Vasvar Antlaşması (1664)

- ◆ 1658–1664 Osmanlı–Avusturya savaşları sonunda imzalanmıştır. Bu anlaşmayla Osmanlı Devleti savaş hedeflerini elde etmiş ve Erdel'in Osmanlı egemenliğinde olduğunu yeniden belgelenmiştir.
- ◆ Vasvar Antlaşması'nın diğer bir önemi ise Duraklama Devri'nde Osmanlı Devleti'nin Avusturya karşısında toprak ve tazminat aldığı son antlaşma olmasından kaynaklanmaktadır.

RUSYA-OSMANLI İLİŞKİLERİ

Bahçe Saray Antlaşması (1681)

- ◆ 1676–1681 Osmanlı–Rus Savaşı sonunda imzalanmıştır. Genel itibarıyla Osmanlı'nın kazançlı çıktığı anlaşmaya göre; Dinyeper Irmağı iki devlet arasında sınır kabul **edilmiştir**. Ancak bu antlaşmayı asıl önemli kılan Rus Çarlığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında yapılan **ilk resmî antlaşma** olmasından kaynaklanmaktadır.

İstanbul Antlaşması (1700)

- ◆ Kutsal İttifak savaşlarında Osmanlı Devleti'nin Rusya ile olan mücadelesini sonuçlandıran bir antlaşmadır. 1699 Karlofça Antlaşması'nın devamı niteliğindedir.
- ◆ Bu antlaşma ile Rusların Karadeniz'e inme ve İstanbul'da elçi bulundurma haklarını elde etmiştir.

İRAN-OSMANLI İLİŞKİLERİ

Ferhat Paşa Antlaşması (1590)

- ◆ 1578–1590 Osmanlı–Safevi Savaşı'nı sona erdiren antlaşmadır. Aynı zamanda Duraklama Dönemi'nin ilk antlaşması olarak bilinir.
- ◆ Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti sınırları Hazar Denizi'ne kadar genişlemiş ve **doğuda en geniş sınırlara** ulaşılmıştır.

Nasuh Paşa Antlaşması (1612)

- ◆ Ferhat Paşa Antlaşması ile alınan yerler Safevi Devleti'ne geri verilmiştir.
- ◆ Kanunî zamanında Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti arasında yapılan Amasya Antlaşması (1555) ile belirlenen sınırlar geçerli olacaktır.

NOT

Nasuh Paşa Antlaşması 3 yıl kadar yürürlükte kaldıktan sonra antlaşma Safevi Devleti'nce bozulmuştur. Yapılan savaşlar sonucunda 1618 yılında **Serav Antlaşması** imzalanmış ve tekrar barış sağlanmıştır.

Kasr-ı Şirin Antlaşması (1639)

- ◆ 1623–1639 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı–İran savaşlarını sona erdiren antlaşmadır. IV. Murat'ın Bağdat'ı alması üzerine Safevi Devleti'yle imzalanmıştır.
- ◆ Bugünkü Türkiye–İran–İrak sınırı büyük ölçüde belirlenmiştir. Kasr-ı Şirin Antlaşması'yla Azerbaycan ve Revan İran'a, Bağdat ise Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. Ayrıca iki ülke arasındaki **Zağros Dağları** sınırı olarak kabul edilmiştir. Bu antlaşmadan sonra XVIII. yüzyılın ortalarına kadar devam eden barış dönemi başlamıştır.

LEHİSTAN–OSMANLI İLİŞKİLERİ**Hotin Antlaşması (1621)**

- ◆ 1620–1621 Osmanlı–Lehistan Savaşı'nı sonlandıran antlaşmadır. Lehistan ile yapılan ilk antlaşmadır.
- ◆ Ordudaki bozulma gün yüzüne çıkmış, bu seferden sonra padişah II. Osman (Genç Osman), yenileri ocağını kaldırmayı düşünmüş ancak bu kararı onun öldürülmesi ile sonuçlanmıştır.

Bucaş Antlaşması

- ◆ 1671–1672 Osmanlı–Lehistan Savaşı sonunda imzalanmıştır. Savaş sonunda Podolya bir Osmanlı eyaleti hâline getirilmiştir. Bu yönüyle Bucaş Antlaşması, Osmanlı Devleti'nin topraklarına toprak kattığı son antlaşmadır.
- ◆ Osmanlı Devleti bu antlaşmayla **batıda en geniş** sınırlara ulaşmıştır.

1683 II. VİYANA BOZGUNU**Nedeni:**

Osmanlı Devleti'nin Viyana'yı alarak Avusturya'yı kesin bir yenilgiye uğratmak istemesi

Sonuçları:

- ◆ Osmanlı Devleti büyük bir yenilgiye uğrayarak Viyana kapılarından geri dönmüştür.
- ◆ Türkler saldırıdan savunmaya geçmişlerdir.

NOT

Türkler Sakarya Savaşı'na dek savunma durumunda kalmıştır.

- ◆ Türklerin Avrupa'daki ilerleyişi durmuştur.
- ◆ Avrupalılar, (Venedik, Avusturya, Rusya, Lehistan) papanın çağrısıyla Osmanlı Devleti aleyhine "**Kutsal İttifak**" kurmuşlar ve Osmanlı Devleti'yle 16 yıl süren Kutsal İttifak savaşlarını başlatmışlardır.
- ◆ 1683 Viyana bozgunundan 1699 Karlofça Antlaşması'na kadar süren felaket yılları başlamıştır.

1699 KARLOFÇA ANTLAŞMASI

- ◆ Viyana bozgunu sonrası Kutsal İttifak devletleriyle girilen mücadeleler sonucu Lehistan, Avusturya, Venedik devletleriyle Osmanlı arasında imzalanmıştır.

NOT

Malta, savaşa katılmasına rağmen anlaşmaya imza atmamıştır. Rusya ise Kırım'ın kendisine verilmemesi üzerine antlaşmayı imzalamamıştır. Ancak 1700 yılında Rusya ile Karlofça Antlaşması'nın devamı niteliğinde İstanbul Antlaşması imzalanmış ve Rusya Karadeniz'e inme imkânına kavuşmuştur.

- ◆ Osmanlı Devleti'nin **batıda en çok toprak kaybettiği** antlaşmadır.

NOT

Osmanlı Devleti'nin Doğuda en çok toprak kaybettikleri antlaşma İran'la yapılan **Nasuh Paşa Antlaşması**'dır.

- ◆ Osmanlı Devleti'nin birden fazla devletle imzaladığı **ilk uluslararası antlaşma**dır.
- ◆ Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa'daki egemenliği son bulmuştur.
- ◆ Osmanlı Devleti'nin Duraklama Devri sona ermiş, Gerileme Dönemi başlamıştır.
- ◆ Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyıl genel siyaseti Karlofça Antlaşması ile kaybedilen toprakları geri almak üzerine kurulmuştur.
- ◆ Türklerin Avrupa'daki ilerleyişi durmuş ve Sakarya Savaşı'na dek Türkler savunma halinde kalmıştır.

SORU

Osmanlı toplum yapısında meydana gelen aşağıdaki durumlardan hangisinin "Liyakat" anlayışına ters düştüğü söylenebilir ?

- A) Kafes usulü
- B) Beşik ulemalığı
- C) Veraset sistemi
- D) Çiftbozan vergisi
- E) İltizam Sistemi

ÇÖZÜM

Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyıl padişahlarının yetersizliği ve kimi zaman da çocuk yaşta tahta geçmeleri çıkar gruplarının devlet üzerindeki etkisini arttırmıştır. Buna bağlı olarak devlet hizmetine girme ve görevde yükselmeye liyakat prensibinin yerini rüşvet, yolsuzluk ve adam kayırmacılık almıştır. Kadılık ve müderrislik gibi eğitim gerektiren görevler bile para ile alınıp satılır hâle gelmiştir. Beşik ulemalığı adı verilen bu uygulamayla müderrislikler babadan oğula geçmeye başlamıştır.

(Cevap B)

SORU

XVII. yüzyılda meydana gelen aşağıdaki durumlardan hangisi, ekonominin bozulmasının hem sebebi hem de sonucu niteliğindedir?

- A) Cülûs bahşişlerinin sık dağıtılması
- B) Vergilerin artırılması
- C) Tımar sisteminin bozulması
- D) Gümrük vergilerinin azalması
- E) Saray masraflarının artması

ÇÖZÜM

XVII. yüzyılda yaşanan savaşların uzun sürmesi sonucunda savaş masrafları artmıştır. Alınan yenilgiler de ganimet gelirlerinin azalmasına yol açmıştır. Devlet azalan gelirleri gidermek için vergilerin artırmış ancak bu durum halkın tımar toprağını terk ederek üretici konumdan tüketici konuma geçmesine neden olmuştur. Tımar sisteminin bozulması da üretimin düşmesi, vergilerin toplanamaması, asayiş ve güvenliğin sağlanamaması gibi sonuçları doğurmuştur.

(Cevap C)

SORU

XVII. yüzyılda, Osmanlı İmparatorluğu'nda, devlet dairelerinde rüşvet ve haksızlık yaygınlaşmış uzun süren ve başarısızlıkla sonuçlanan savaşlar yaşanmıştır.

Aşağıdakilerden hangisi, XVII. yüzyılda ortaya çıkan bu sorunların sonuçları arasında değerlendirilebilir?

- A) İç ayaklanmaların artması
- B) İslahat hareketlerinin hızlanması
- C) Anayasal yönetime geçilmesi
- D) Batı ile diplomatik ilişkiler kurulması
- E) Yeni ekonomik önlemler alınması

ÇÖZÜM

XVII. yüzyılda yetersiz ve çoğu küçük yaşta padişahın iş başına gelmesiyle devlet otoritesi zayıflamıştır. Yönetimde ortaya çıkan bozulmalar, ordunun ve halkın devlete güvenini sarsmış ve çeşitli çıkar gruplarının rüşvet ve yolsuzluğu bir adet haline getirmesine sebep olmuştur. Tüm bunlara bir de uzun süren ve başarısızlıkla sonuçlanan savaşlar eklenince ekonomi iyice bozulmuş ve bu durum başkent İstanbul'da ve bazı eyaletlerde isyanların çıkmasına yol açmıştır.

(Cevap A)

SORU

I. Ahmed'in Ekber ve Erşed sistemini getirmesinde,

- I. Sultan III. Mehmed'in on dokuz kardeşini katletmesi
- II. Osmanlı tahtına oturacak yetişmiş bir şehzade bulunmaması
- III. Ulemanın Ekber ve Erşed sistemine geçilmesi için baskı yapması

durumlarından hangileri etkili olmuştur?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) II ve III
- E) I, II ve III

ÇÖZÜM

I. Ahmed'in fatih yasasına aykırı olarak Ekber ve Erşed sistemini getirmesinde, küçük yaşta tahta çıktığı için henüz yetişmiş bir şehzadesinin olmaması temel sebeplerden biridir. Bunun dışında babası III. Mehmed döneminde çoğu küçük yaşta olan on dokuz şehzadenin boğdurulması hadisesi ve bu olaya toplumun her kesiminin tepki göstermesi Ekber ve Erşed sisteminin getirilmesinde etkili olmuştur.

(Cevap C)

4. ÜNİTE

OSMANLI DEVLETİ GERİLEME DÖNEMİ

Osmanlı Devleti Gerileme Dönemi

- ◆ Osmanlı Devleti'nin Gerileme Dönemi'nin 1699 Karlofça Antlaşması'yla başlayıp 1792 Yaş Antlaşması'na kadar sürdüğü kabul edilir.

XVIII. Yüzyılda Genel Durum

- ◆ XVIII. yüzyılda Avrupa'nın belli başlı devletleri Fransa, İngiltere, İspanya, Lehistan, Prusya, İsveç ve Rusya idi. Bu merkezî krallıkların yanı sıra Avrupa'da değişik hanedanlar tarafından yönetilen prenslikler hüküm sürmekteydi. Almanya ve İtalya ise henüz siyasi birliğini sağlayamamıştı.

Otuz Yıl Savaşları (1618–1648) sırasında belirginleşen millî çıkarların korunmasına dayalı diplomasi anlayışı bu yüzyılda da devam etmiştir. Avrupalı devletler bu çağda "dış politikadaki hedeflerini gerçekleştirebilmek için her türlü araca başvurma'nın uygun olduğunu savunan **Makyavelizm**" anlayışını benimsemişlerdir.

A. Fransa

- ◆ XVIII. yüzyıla Avrupa'nın güçlü devletleri arasında giren Fransa, bu yüzyılda İspanya, Lehistan ve Avusturya'da çıkan veraset savaşlarına katılmıştır. Ayrıca 1756–1763 yılları arasında süren **Yedi Yıl Savaşları**nda İngiltere ve Prusya'ya karşı savaşmıştır. Bu savaşlar sırasında Fransa mali yönden büyük zararlara uğramış; Amerika kıtası ve Hindistan'daki sömürgelerini İngiltere'ye kaptırmıştır. Bu kayıplara bir de katı mutlakîyet yönetimi eklenince Fransa'da krallık rejimine karşı büyük bir ihtilal çıkmıştır (1789). İhtilal sonrası yeni yönetimin kurulmasıyla birlikte Osmanlı–Fransız dostluğu bozulmuştur. Nitekim **Napolyon Bonapart** dönemi'nde Fransa ekonomik yönden durumunu düzeltmek amacıyla bir Osmanlı toprağı olan **Mısır'ı** işgal etmiştir. Ayrıca Rusya ile imzaladığı **Tilsit Antlaşması**'yla da Osmanlı Devleti'ne karşı gizli bir ittifak kurmuştur.

B. İngiltere

- ◆ İngiltere 18. yüzyılda hızla güçlenmiş; topraklarını Fransa ve İspanya aleyhine genişletmiştir. Büyük bir sömürge imparatorluğu kuran İngiltere demokrasisini daha da geliştirerek iç yapısını kuvvetlendirmiştir. Kitaplara yayılmış geniş toprakları, güçlü donanması ve siyasi nüfuzu ile İngiltere, bu dönemde "güneş batmayan imparatorluk" adıyla anılmaya başlamıştır. İngiltere Avrupa'daki güç dengesinin Fransa lehine bozulmaması için bu devlete karşı Rusya, Prusya ve Hollanda ile ittifaklar yapmıştır. Diğer yandan sömürgelerine giden yol üzerinde stratejik öneme sahip olan Osmanlı Devleti ile de diplomatik ilişkiler kurmuştur. İngiltere, bu dönemde Uzak Doğu'daki sömürgelerine giden yolun güvenliğini tehlikeye düşürecek için Rusya'nın Balkanlar ve Boğazlar üzerinden Akdeniz'e inmesini engellemeye çalışmıştır. Bu nedenle 1791 yılından itibaren **Rusya'ya karşı Osmanlı toprak bütünlüğünü koruma politikası** izlemeye başlamıştır. İngiltere, Mısır'ı işgal eden Fransa'ya karşı da Osmanlı Devleti'ni desteklemiştir.

C. Avusturya

- ◆ Osmanlı Devleti'nin Batı'daki en büyük rakiplerinden biri olan Avusturya 18. yüzyıla **Karlofça Antlaşması**'nın taraflarından biri olarak girmiştir. Bu antlaşmayla Macaristan'ın büyük bölümünü ele geçiren Avusturya, bundan sonra da Sırbistan ve Bosna–Hersek'e yerleşmek için faaliyetlere girişmiştir. Bir kara devleti olan Avusturya'nın esas amacı ise denizlere ulaşmaktır. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin bir taraftan Adriyatik ve Ege denizine kıyısı olan Balkan topraklarını kendisine genişleme alanı olarak seçmişti. Avusturya, Balkanlar üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için 18. yüzyılda Rusya ile ittifaklar kurarak Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmıştır. Ancak Fransız

İhtilali'nden sonra ortaya çıkan **milliyetçilik** akımının kendi ülkesine sığramasından çekinerek bu politika-sından vazgeçmiştir. Bu nedenle 1791 yılında Osmanlı Devleti ile **Ziştovi Antlaşması**'nı imzalayarak barış siyaseti izlemeye başlamıştır. Bu devlet, ilerleyen dö-nemde de Rusya'nın Balkanlarda izlediği Panslavizm siyasetine karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer al-mıştır.

D. Rusya

- ◆ 17. yüzyılın sonlarına doğru Çar I. Petro'nun tahta geç-mesiyle birlikte güçlenmeye başlayan Rusya bu yükse-lişini 18. yüzyılda da devam ettirmiştir. I. Petro'nun dış politikası; Baltık Denizi'nde egemen olma, Kırım'ı ala-rak Karadeniz'e ulaşma, Balkanlara doğru yayılma ve Boğazları ele geçirerek sıcak denizlere inme hedefleri-ne dayanmaktaydı. Ayrıca Rusya sınırlarını Orta Asya ve Kafkasya'ya doğru genişletmek istiyordu. Petro'nun izlediği bu dış politika kendisinden sonra gelenler tara-fından da devam ettirilmiştir. Böylece Rusya 18. yüzyılın ilk yarısında topraklarını İsveç, Lehistan ve Osmanlı Devleti aleyhine büyümüştür. Rusya, Osmanlı Devleti üzerindeki hedeflerine yüzyılın ikinci yarısında büyük oranda ulaşmıştır.

Osmanlı Devleti'nin Genel Durumu

- ◆ Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılda **1699 Karlofça ve 1700 İstanbul antlaşmalarıyla** kaybettiği büyük topraklarını tekrar elde etmek için Rusya, Venedik ve Avusturya ile çeşitli savaşlar yapmıştır.
- ◆ Bu dönemde Avrupalı devletler arasındaki çekişmeler-den yararlanmaya başlayan Osmanlı Devleti, **Batı'nın üstünlüğünü kabul etmiş** ve özellikle askerî alanda ıslahatlar yaparak kaybettiği toprakları geri alma politi-kası gütmüştür. Ancak bu çabaları pek sonuç vermeyip yeni topraklar kaybedilince dönemin sonlarına doğru mevcut topraklarını koruma politikasına yönelmiştir.
- ◆ Eski gücüne yeniden ulaşmak için Batılı anlamda ıslahat çalışmalarını başlatan Osmanlı Devleti, Batı'nın gerisinde kaldığını kabul etmiştir. Ancak Batı'nın Os-manlı karşısındaki üstünlüğü bu dönemde başlayan Sanayi İnkılabı ile iyice pekişmiştir. Böylece Osmanlı Devleti büyük devlet olma özelliğini yitirmiştir.

GERİLEME DÖNEMİ ISLAHATLARI (XVIII. YÜZYIL)

GERİLEME DÖNEMİ PADİŞAHLARI

- ✓ II. Ahmet
- ✓ I. Mahmut
- ✓ III. Osman
- ✓ III. Mustafa
- ✓ I. Abdülhamit
- ✓ III. Selim
- ✓ IV. Mustafa

III. Ahmet Dönemi (1703–1730)

- ◆ Padişah II. Mustafa'nın zamanının çoğunu Edirne'de geçirmesi ve Edirne'yi başkent yapacağı söylentisinin yayılması 1703 yılında büyük bir isyana dönüşmüştür. **III. Ahmet, Edirne Vakası** denen bu isyan neticesinde tahta çıkmıştır.
- Lale Devri boyunca padişahlık yapan III. Ahmet, aynı za-manda şair ve hattattır. Necip mahlasıyla şiirler yazmıştır.

Lale Devri (1718–1730)

- ◆ Osmanlı tarihinde 1718 **Pasarofça Antlaşması** ile başlayıp **1730 Patrona Halil İsyanı** ile sona eren dö-neme **Lale Devri** denir. Dönemin padişahı III. Ahmet, sadrazamı ise Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'dır.
- ◆ Bu devirde askerî alanda ve yönetim alanında ıslahat yapılmamış, yenilikler daha çok teknik ve sosyokültürel alanlarda yoğunlaşmıştır.
- ◆ **Avrupalı (Batılı) tarzda ilk ıslahatlar bu dönemde ya-pıldığı için Avrupa'nın üstünlüğünün bu dönemden itibaren kabullenmeye başlandığı görülür.**
- ◆ Avrupa'da meydana gelen yenilik hareketlerini takip et-mek amacıyla ilk kez Avrupa'nın Paris, Londra, Viyana gibi çeşitli başkentlerinde **geçici elçilikler** açılmıştır.

NOT

Avrupa'ya ilk gönderilen geçici elçi Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi olmuştur. Paris'e gönderilmiştir.

- ◆ Lale Devri'nde Sait Efendi ve İbrahim Müteferrika ara-cılığıyla **ilk Türk matbaası** kurulmuştur (1727). Matba-da basılan ilk eser **Vani Mehmet Efendi'nin Vankulu Lügatı**'dır.
- ◆ Hattatlar ve müstensihlerin (eserleri çoğaltan kişiler) işsiz kalmaması için matbaada dinî eserlerin basılması yasaklanmıştır.

NOT

Lale Devri'nin önde gelen sanatçıları **Şair Nedim** ve minyatür sanatçısı **Levni**'dir.

- ◆ Fransız asıllı bir mühendis olan **Gerçek Dâvud** tarafından 1720 yılında Yeniçeri Ocağı'nda **tulumbacılar** adında bir itfaiye bölümü oluşturulmuştur.
- ◆ İlk kez **çiçek aşısı** uygulanmıştır.
- ◆ İstanbul'da kütüphaneler açılmıştır.
- ◆ Doğu klasiklerinin çevrilmesi için Tercüme Heyeti oluşturulmuş, birçok eser dilimize çevrilmiştir.
- ◆ Kâğıt, kumaş ve çini fabrikaları ile imalathaneler kurulmuştur.
- ◆ İlk kez Avrupa tarzında mimari eserler yapılmıştır. (**Barok tarzı**). Topkapı Sarayı önündeki III Ahmet Çeşmesi bu dönemin önde gelen eserlerindendir.

SORU

Yirmisekiz Mehmet Çelebi, aşağıdaki Avrupa şehirlerinden hangisine elçi olarak gönderilmiştir?

- A) Viyana B) Paris C) Londra
D) Roma E) Moskova

ÇÖZÜM

Osmanlı Devleti'nin ilk geçici elçisi olan Yirmisekiz Mehmet Çelebi, Paris şehrinde elçilik yapmıştır. Yeniçeri Ocağından yetişen Mehmet Çelebi, ocağın yirmi sekizinci ortasında hizmet gördüğü için hayatı boyunca bu isimle anılmıştır. Sultan III. Ahmed'in saltanatı döneminde Avrupa'yı yakından takip etme düşüncesinin bir tezahürü olarak 1720 yılında Fransa'ya büyükelçi olarak gönderilmiştir. Paris'te bir yıla yakın kalan Mehmet Çelebi seyahati sırasında edindiği izlenimleri sefaretnamesinde kaleme almıştır.

Kitabında İstanbul-Paris yolculuğu, kral XV. Louis, Fransızların o sıralarda yaşadığı veba korkusu, katıldığı askeri merasimler ve Paris'in ilgi çekici yerlerini konu edinmiştir.

(Cevap B)

I. Mahmut (1730–1754)

- ◆ Askeri alanda Avrupa'yı örnek alarak ıslahat yapan ilk Osmanlı padişahı olmuştur.

- ◆ İnşaatı III. Osman zamanında tamamlanan ve **Nuru Osmaniye Cami** ismini alan İstanbul'un ilk **barok tarzı** camisinin yapımına bu dönemde başlanmıştır.
- ◆ Ordunun subay ihtiyacını karşılamak için 1734'te **Hendesehane (Kara Mühendishanesi)** adında bir askerî mühendis okulu açılmıştır.
- ◆ Fransa'ya verilen **kapitülasyonlar sürekli** hâle getirilmiştir (1740).
- ◆ Fransız asıllı Humbaracı Ahmet Paşa (Comte de Bonneval), bu dönemde **Humbaracı Ocağı**'nı kurmuştur.

PUAN KÜPÜ

Avrupa'dan getirilen ilk askerî uzman Humbaracı Ahmet Paşa'dır (Comte de Bonneval).

III. Mustafa (1757–1774)

- ◆ Fransız Baron dö Tott, **topçu ocağını** ıslah etmiştir.
- ◆ Rusya'nın 1770'te Çeşme'deki Osmanlı donanmasını yakması üzerine yeni bir donanma hazırlanmış ve bu donanmaya deniz subayı yetiştirmek amacıyla **Mühendishane-i Bahr-i Hümayun'un (Deniz Mühendishanesi)** temelleri atılmıştır (1773).
- ◆ Avrupa tarzında **Sûrat Topçuları Birliği** kurulmuştur.
- ◆ Ekonomiye düzeltmek amacıyla ilk kez Galata bankerlerinden borç alınmış yani iç borçlanmaya (**esham senetleri aracılığıyla**) gidilmiştir.

NOT

Esham sistemiyle, Yahudi tüccarlardan borç alınmıştır.

I. Abdülhamit (1774–1789)

- ◆ **Yeniçeri Ocağı'nda (Kapı kulu) ilk kez sayım yapılmış** ve askerlikle ilgisi olmayanlar ıslah edilmiştir.
- ◆ İstihkâm Okulu (Askeriyede inşaat faaliyetleri yapan sınıf) açılmıştır.
- ◆ Cülus bahşişi kaldırılmıştır.
- ◆ Ulufe alım satımı yasaklanmıştır.
- ◆ Sûrat topçuları, humbaracı ve lağımçı ocakları ıslah edilmiştir.
- ◆ Levent teşkilatı kaldırılmıştır.
- ◆ Kapitülasyonların olumsuz sonuçlarını önlemek için, yerli malı kullanılması zorunlu hâle getirilmiştir.

NOT

I. Abdülhamit, ıslahatlar için getirilen yabancı danışmanların Müslüman olmaları şartını kaldırmıştır.

RADİKAL (KÖKLÜ) DEĞİŞİMİN BAŞLANGICI**III. SELİM DÖNEMİ (1789–1807)****(NİZAM-I CEDİT DÖNEMİ)**

- ◆ III. Selim, belli bir plan dâhilinde bir ıslahat programı hazırlayan ilk padişah'tır. Bu programa “yeni düzen” anlamına gelen **Nizam-ı Cedit** adı verilmiştir. Bu dönem itibarıyla Osmanlı Devleti'nde öncelikle askerî alanda olmak üzere her alanda radikal değişiklikler başlamıştır.

III. Selim Devri yenilikleri;

- ◆ Batı'yı yakından takip etmek için, Avrupa başkentlerinde açılan **elçilikler sürekli** hâle getirilmiştir.

PUAN KÜPÜ

İlk daimi elçi Yusuf Ağâh Efendi'dir. Londra'da elçilik yapmıştır.

- ◆ Sorunların çözümü için, ülkenin ileri gelen devlet adamlarından bir **Meşveret Meclisi** (Danışma Meclisi) oluşturarak raporlar (layiha) hazırlatmıştır.
- ◆ **Cezzar Ahmet Paşa** öncülüğünde Avrupa tarzında ilk ordu olan **Nizam-ı Cedit** ordusu, kurulmuştur.

NOT

Görünüşüyle ve içeriğiyle tamamen Avrupa'dan örnek alınmış Nizam-ı Cedit ordusunun ilk ve en önemli başarısı, 1798'de **Napolyon Bonapart**'ın Mısır'ı işgali sonrasında Napolyon gibi bir askerî dehanın ordusunu mağlup etmesidir. İngiltere ve Rusya'nın yardımları da bu galibiyette etkilidir ama Yeniçeri Ocağı'nın önemli oranda bozuk olduğu bu dönemde yeni kurulan bir ordunun bu başarısı yeniçerileri çileden çıkarmış, yeniçeriler ve Kabakçı Mustafa'nın isyanı ile Nizam-ı Cedit ordusunun dağıtılmasını sağlamışlardır.

- ◆ Nizam-ı Cedit ordusunun giderlerini karşılamak için **İrad-ı Cedit** adıyla bir hazine oluşturulmuştur.
- ◆ **Türkçe** resmî dil, **Fransızca** resmî yabancı dil olarak kabul edilmiş ve yabancı dil eğitimi (**Fransızca**) zorunlu hâle getirilmiştir.

- ◆ Yerli malı özendirilmeye çalışılmıştır.
- ◆ 1797'de ilk kez İstanbul'da Avrupa'dan gelen bir grup **opera** gösterisi sergilemiştir.
- ◆ Şiire ve müziğe meraklı olan III. Selim “İlhamî” mahlasıyla şiirler yazmış, ayrıca klasik Türk müziğine birçok makam kazandırmıştır.
- ◆ Yeniçerilere haftanın belli günlerinde eğitim yapma mecburiyeti getirilmiştir.
- ◆ **İlk resmî devlet matbaası** “Matbaa-ı Amire” adıyla kurulmuştur.
- ◆ 1795'te Osmanlı ordusuna kara subayı yetiştirmek amacıyla “**Mühendishane-i Berri Hümayun**” adlı askerî bir okul açılmıştır.
- ◆ III. Selim'in birçok alanda yaptığı bu düzenlemeler çıkarları **zedelenen** zümrelerin kıskırtması sonucu başlayan **Kabakçı Mustafa** isyanı sonucu kesintiye uğramıştır. Aynı zamanda bu isyan III. Selim'in öldürülmesine sebebiyet vermiştir. Ancak âyanların desteğini alarak başa gelecek olan II. Mahmut, ıslahat hareketlerine kaldığı yerden devam etmiştir.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi **İrad-ı Cedit** hazinesinin oluşturulmasına neden olmuştur?

- Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması
- Yeni saraylar yapılması
- Nizam-ı Cedit ordusunun kurulması
- İlk Türk matbaasının açılması
- Asâkir-i Mansure-i Muhammediyenin kurulması

ÇÖZÜM

III. Selim zamanında Nizam-ı Cedit adında Batı tarzında modern bir ordu kurulmuştur. Bu dönemde girişilecek reformların finanse edilmesi, bunlar için yeni kaynaklar bulunması için de **İrad-ı Cedit** adında bir hazine teşkil edilmiştir.

İrad-ı Cedit'in kaynakları pamuk resmi, esham mahlulâtı, miri ve Haremeyn mukataaları, humbaracı tımarları ile alkollü içecekler, kahve, Mora üzümü, yapağı ve canlı hayvan resimleriydi.

(Cevap C)

GERİLEME DÖNEMİ İSLAHATLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

- ◆ Gerileme Dönemi'nde yapılan ıslahatların **temel amacı** Karlofça Antlaşması ile kaybedilen yerleri geri almaktır.
- ◆ Bu dönemde Osmanlı Devleti, Avrupa'dan geri kaldığını kabul ederek **Avrupa'yı örnek alan ıslahatlar** yapmaya başlamıştır.
- ◆ Savaşlarda alınan yenilgiler, yenilik hareketlerinin askerî alanda yoğunlaşması sonucunu doğurmuştur. Ancak ilk kez **teknik ve kültürel alanda** yeniliklerde yapılmıştır.
- ◆ İslahatlar halkın isteği ve desteğiyle değil, devlet adamlarının arzusuyla yapılmış ve bir devlet politikasına dönüşmüştür.
- ◆ İslahatlar özellikle yeniçeriler ve ulemanın gösterdiği tepkiler nedeniyle başarıya ulaşamamıştır.
- ◆ Bu gelişmelere rağmen Duraklama Dönemi (XVII. yüzyıl) ıslahatlarına oranla daha kapsamlı ve köklü değişiklikler gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

XVIII. YÜZYILIN BAZI ÖNEMLİ GELİŞMELERİ

EDİRNE VAKASI (1703)

- ◆ Osmanlı Devleti'nin kötü gidişine rağmen; padişah II. Mustafa'nın (1695–1703) sürdüğü **zevk ve sefa**, devlet işlerini sadrazamlarına ve şeyhülislama bırakması, İstanbul yerine Edirne'de oturması gibi sebepler ordu içinde hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Bu sebeple yeniçeriler ayaklanarak Edirne'ye yürümüştür. (Edirne Vakası)
- ◆ Şeyhülislam Feyzullah Efendi'yi öldüren isyancılar, II. Mustafa'yı tahttan indirerek yerine kardeşi Sultan III. Ahmet tahta çıkarmışlardır.

PATRONA HALİL İSYANI (1730)

- ◆ Lale Devri icraatlarından memnun olmayan, yapılanları israf olarak gören, ekonomik sıkıntı içindeki halk kitleleri ve epeydir maaşlarını alamayan yeniçeriler, İran seferinden de olumsuz haber gelmesi üzerine Patrona Halil önderliğinde isyan çıkarmışlardır.
- ◆ İsyan neticesinde dönemin sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa idam edilmiş; Sultan III. Ahmet tahttan indirilmiş ve yerine yeğeni I. Mahmut tahta çıkarılmıştır.
- ◆ Patrona Halil isyanı ile Lale Devri sona ermiştir.

RUSYA–OSMANLI İLİŞKİLERİ

Prut Antlaşması (1711)

- ◆ 1710–1711 Osmanlı–Rus savaşları sonunda imzalanmıştır. Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa önderliğinde yapılan savaşta Osmanlı başarılı olmuş, Rus ordusunu yok etme fırsatını yakalamışken barış antlaşmasını imzalamıştır.
- ◆ Prut Antlaşması, Osmanlı Devleti'ne önemli bir kazanç sağlamamış ancak kaybedilen toprakların geri alınabileceği düşüncesini artırmıştır.

Küçük Kaynarca Antlaşması (1774)

- ◆ Rus Çariçesi II. Katerina'nın önce Karadeniz'e, daha sonra sıcak denizlere inmek istemesi sonucu yapılan 1768–1774 Osmanlı–Rus savaşları sonunda imzalanmıştır.

Sonuçları

- ◆ Osmanlı Devleti büyük bir yenilgiye uğrayarak tarihinin en ağır antlaşmalarından biri olan 1774 **Küçük Kaynarca Antlaşması**'nı imzalamıştır.
- ◆ Kırım'a bağımsızlık verilmiştir (**ilk kez bir eyalet Osmanlı Devleti'nden ayrıldı.**)
- ◆ Kırım hanlarının yalnızca dini bakımdan Osmanlı hali-fesine bağlı kalması kararlaştırılmıştır.

NOT

Rus donanması Çeşme'de bulunan Osmanlı donanmasını yakmıştır (1770). Osmanlı Devleti daha güçlü bir donanma kurmak için Batı tarzı askerî okullar açmaya yönelmiştir (Mühendishane-i Bahr-i Hümayun, Mühendishane-i Berr-i Hümayun).

NOT

Rusya'nın Ortodoksların koruyuculuğunu elde etmesi, orjinal metinde olmamasına rağmen Ruslar anlaşmanın 1775'teki değiştirilmiş Fransızca metnine bu maddeyi eklemiştir. Böylece Osmanlı Devleti'nin iç işlerine müdahale etme fırsatını elde etmişlerdir.

- ◆ İngiliz ve Fransızlara verilen kapitülasyonlar ilk kez **Rusya'ya da verilmiştir.**
- ◆ Osmanlı Devleti, **ilk kez Rusya'ya savaş tazminatı** ödemiştir.

NOT

Kırım'ın bağımsız olmasından sonra Rusya, Kırım'ı egemenliğine almak için işgal etmiş ve 1792 Yaş Antlaşması ile Kırım resmen Rusya'ya bırakılmıştır. Bu antlaşma ile aynı zamanda Gerileme Dönemi sona ermiş ve Dağılma Dönemi'ne girilmiştir.

Belgrad Antlaşması (1739)

- ◆ 1736 yılında başlayan Osmanlı–Rus Savaşı'na 1737'de Avusturya'nın dâhil olması sonucu yapılan savaşlar neticesinde imzalanmıştır.
- ◆ Bu antlaşmayla Avusturya Pasarofça Antlaşması ile Osmanlıdan aldığı yerleri geri vermiş; Azak Kalesi yıkılarak Osmanlı ile Rusya arasında sınır olmuştur.
- ◆ Rusya'nın Kırım'dan çekilmesi ve Karadeniz'de savaş ve ticaret gemileri bulundurması engellenmiştir.
- ◆ Belgrad Antlaşması, Karadeniz'in Osmanlı'ya ait olduğunu belirten en son antlaşmadır.
- ◆ Belgrad Antlaşması Osmanlı İmparatorluğu'nun Avusturya ve Rusya ile imzaladığı **son kârlı antlaşmadır.**
- ◆ Osmanlı Devleti, Belgrad Antlaşması'nda arabuluculuk eden **Fransa'nın** kapitülasyonlarını süresiz olarak uzatmıştır (1740).

Yaş Antlaşması (1792)

- ◆ 1787–1792 Osmanlı–Rus Savaşı sonunda imzalanmıştır. Küçük Kaynarca Antlaşması ile bağımsız olan Kırım'ı almak isteyen Rusya, bu hedefine ulaşmıştır. Yaş Antlaşması ile **Kırım resmen Rusya'ya** bırakılmıştır.
- ◆ Osmanlı Devleti Dağılma Dönemi'ne girmiştir.

AVUSTURYA–OSMANLI İLİŞKİLERİ

Pasarofça Antlaşması (1718)

- ◆ 1715–1718 Osmanlı, Avusturya–Venedik savaşları neticesinde imzalanmıştır. Osmanlı Devleti bu antlaşmayla Avusturya'ya toprak vermesine rağmen, Venedik'ten toprak almıştır. Antlaşma neticesinde barış ortamı sağlandığından Osmanlı, iç işleri ile uğraşma imkânı bulmuş ve Lale Devri ıslahatları başlamıştır. Bu antlaşmayla Venedik, Ege kıyılarından uzaklaştırılmıştır.

Ziştovi Antlaşması (1791)

- ◆ Osmanlı–Rus savaşı çerçevesinde gelişen 1787–1791 Osmanlı–Avusturya Savaşı sonunda imzalanmıştır. Avusturya savaş sırasında aldığı toprakları Osmanlı Devleti'ne geri vermiştir. Fransız İhtilali'nin patlak vermesi çok uluslu Avusturya Devleti'ni endişelendirmiş ve Ziştovi Antlaşması'ndan sonra kendisi gibi çok uluslu olan Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler geliştirmesine yol açmıştır. Bilindiği üzere I. Dünya Savaşı'nda da bu iki güç birlikte hareket etmiştir.

İRAN–OSMANLI İLİŞKİLERİ

- ◆ Safevi Devleti'nin Şii propagandasının devam etmesi, zaman zaman Osmanlı topraklarına tecavüzü veya Osmanlı'nın Avrupa'da kaybettiği toprakları İran ile telafi etmeyi umması gibi sebeplerden ötürü Osmanlı–İran savaşları 1723–1727; 1730–1732; 1735–1736; 1742–1746; 1775–1779 dönemleri başta olmak üzere XVIII. yüzyılda da devam etmiştir.

FRANSA–OSMANLI İLİŞKİLERİ

Fransa'nın Mısır Seferi (1798–1801)

- ◆ Fransa, Mısır ve doğu ticaret yolları üzerinde üstünlük elde etmek amacıyla 1798'de **Napolyon** önderliğinde Mısır'ı işgal etmiştir.
- ◆ Sömürgeleri ile bağlantısının kesilmesinden endişelenen İngiltere'nin de desteğiyle Osmanlı Devleti, Fransa'yı Mısır'dan çıkarmayı başarmıştır.
- ◆ Savaş sonunda 1801 yılında Osmanlı ile Fransa arasında **El Arış Antlaşması** imzalanmış ancak İngiltere'nin bu antlaşmayı reddetmesi üzerine 1802 yılında Paris Antlaşması isimli nihai bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Fransa, Mısır topraklarından çekilmiş ve Mısır tekrar Osmanlı denetimine girmiştir.

1789 FRANSIZ İHTİLALİ

Nedenleri

- ✓ Kralın baskıcı yönetimi
- ✓ Ekonominin ciddi şekilde bozulması ve bu durumun halka yeni vergiler koyarak çözümlenmeye çalışılması
- ✓ Fransız halkının İngiltere ve Amerika'da uygulanan rejimlerden etkilenmesi
- ✓ Fransız aydınlarının halkı aydınlatması

Sonuçları

- ✓ Fransa'da feodalite yıkılmış ve vatandaşlar arasında eşitlik ilkesi kabul edilmiştir.
- ✓ Demokratik, laik devlet anlayışı ortaya çıkmıştır.
- ✓ Milliyetçilik akımının yayılmasıyla ulusal devletler kurulmaya başlamıştır.
- ✓ Hürriyet, eşitlik, adalet gibi kavramlar yayılmaya başlamıştır.
- ✓ Mutlak krallıklar yıkılmaya başlamıştır.
- ✓ Meşrutiyet, cumhuriyet rejimleri yayılmaya başlamıştır.
- ✓ Yeni Çağ sona ermiş, **Yakın Çağ** başlamıştır.
- ✓ Anayasa kavramı, toplumlar için önemsenmeye başlamıştır.

SANAYİ DEVRİMİ

Ortaya çıkışı

- ◆ Coğrafi keşifler sonucu keşfedilen yerlerden Avrupa'ya bol miktarda hammadde gelmesi ve Avrupa'da sermaye birikiminin artması sanayi devriminin temel sebepleri arasındadır.
- ◆ Aydınlanma Çağı'nda Avrupa'da bilim alanında ve üretim teknolojisinde yaşanan gelişmeler de sanayi devrimin sebeplerindendir. Nitekim o güne değin ortaya konan bilimsel bilgi ve buluşlardan yararlanan mucitlerin günlük yaşamı kolaylaştıran ve üretimi arttıran makineleri icat etmeleri sanayi devrimini başlatmıştır.
- ◆ Örneğin Fransız bilim insanı **Denis Papin** (Döni Papen) ilk buhar makinesini icat etmiştir. İngiliz mühendis **Thomas Savery** (Tomas Saveri) de bu buhar makinesinden yararlanarak madenlerde biriken suları dışarı atmak için kullanılan bir tulumba yapmıştır. Buhar gücü ile çalışan bu makine ilk olarak kömür madeni ocaklarında biriken suları boşaltmak amacıyla kullanılmıştır.

- ◆ Newcomen (Nivkomin) adlı bir başka İngiliz mühendis, Savery'nin makinesini 1712'de daha da geliştirmiştir. 1769'da da **James Watt** (Ceymis Vat), Newcomen'in makinesini daha verimli ve kullanışlı hâle getirmiş böylece üretimde kol gücünün yerini makinelerin almasını sağlayarak Sanayi İnkılabı'nı başlatmıştır.

Gelişimi

- ◆ Sanayi İnkılabı ile birlikte buhar makineleri dokuma fabrikalarında, gemilerde ve lokomotiflerde yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır.
- ◆ Üretim biçiminde gerçekleşen köklü değişim yalnız sanayi alanında değil, tarımda da etkisini göstermiştir. Kimya sanayisinin gelişimi sonucu elde edilen yapay gübrelerin kullanımıyla tarımsal üretim görülmedik ölçüde artırılmıştır.
- ◆ Pastörizasyon ve soğutma yöntemleriyle gıda ürünlerinin bozulmadan uzun süre saklanması kolaylaşmıştır.
- ◆ Sanayi İnkılabı İngiltere'den sonra Kıta Avrupası'nda da yayılmıştır. Fransa, Almanya ve Rusya birer sanayi ülkesi olma yolunda hızla ilerlemeye başlamıştır. Özellikle zengin kömür yataklarına sahip olan Almanya, ağır sanayiye önem vererek Avrupa'nın en büyük ekonomik gücü hâline gelmiştir. Aynı dönemde Amerika Birleşik Devletleri de önemli bir sanayi devi olarak ortaya çıkmıştır.

Sonuçları

- ◆ Ham madde ve pazar ihtiyacı ortaya çıkmış ve sömürgecilik yarışı hızlanmıştır.
- ◆ İşçi sınıfı ortaya çıkmıştır.
- ◆ Büyük şehirler kurulmaya başlanmıştır.
- ◆ Köyden kente göç hızlanmıştır.
- ◆ Makineleşmenin hızlanmasıyla işsizlik artmıştır.
- ◆ Kapitalizm, sosyalizm, emperyalizm gibi akımlar ortaya çıkmıştır.
- ◆ Temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik mallar daha hızlı, ucuz ve bol miktarlarda üretilmeye başlanmış bunun sonucunda da fiyatlar düşmüştür.
- ◆ Fiyatların düşmesi beraberinde tüketim artışını getirmiştir.
- ◆ Sanayi devrimi ile birlikte içten yanmalı motor, telefon, gramofon, mikrofon, telsiz, lamba, araba lastiği, bisiklet, daktilo gibi icatlar günlük hayata girmiştir.

Osmanlı Üzerindeki Etkileri

- ◆ Osmanlı Devleti Batı'da ortaya çıkan makineleşme hareketini takip edememiştir. Avrupa'da buhar makinele-riyle çalışan fabrikalar kurulurken Osmanlı ülkesinde üretim büyük ölçüde atölyelerde ve el tezgâhlarında kol gücüne dayalı olarak sürdürülmeye devam etmiştir. Bu nedenle Osmanlı malları Avrupa'nın ucuz ve kaliteli sanayi malları ile rekabet edememiştir.
- ◆ Kapitülasyonlar ve ticaret antlaşmalarıyla sanayi-leşmiş ülkelere tanınan gümrük kolaylıkları Osmanlı Devleti'nin yerli sanayisini çöküntüye uğratmıştır.
- ◆ Sanayi İnkılabı'yla birlikte Osmanlı Devleti dışarıya ham madde satan, dışarıdan ise mamul madde alan bir devlet hâline gelmiştir.
- ◆ Osmanlı ülkesi Avrupa'nın açık pazarı hâline gelmiş, küçük imalathaneler kapanırken; Osmanlı pazarları yabancı sanayi malları ile dolmuştur.
- ◆ İmalathanelerin kapanmasıyla ülkede işsizlik artmıştır. Bu durum dış ticaret açığının büyümesine yol açarken bir yandan da Osmanlı Devleti'ni dışa bağımlı hale getirmiştir.

SORU

- Çınar Vakası
- II. Osman'ın şehit edilmesi
- Kabakçı Mustafa İsyanı

gibi gelişmelerinin ortak yönü, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Islahat hareketlerine sebep olmaları
- B) Veraset sistemiyle ilgili olmaları
- C) Merkezi otoriteyi güçlendirmeleri
- D) Yeniçeri isyanı sonucu gerçekleşmeleri
- E) Egemenlik anlayışında değişikliğe sebep olmaları

ÇÖZÜM

XVI. yüzyılın sonlarına doğru, ulufelerini ayardı düşük akçelerle almak istemedikleri için başkaldıran yeniçeriler sonraki yıllarda da benzer nedenlerle defalarca isyan etmişlerdir. İstanbul'da ortaya çıkan bu isyanların belli başlıları: 1622'de II. Osman'ın katledilmesi, IV. Mehmet döneminde 1656 yılında gerçekleşen ve otuz kadar devlet adamının idamına neden olan Çınar Vakasıdır. 1807 yılında gerçekleşen Kabakçı Mustafa isyanı ise Nizam-ı Cedit ordusunun varlığına karşı çıkan bir yeniçeri isyanıdır. Bu isyan sonunda III. Selim'i tahttan indirmiş yerine IV. Mustafa tahta çıkarılmıştır.

(Cevap D)

SORU

Hezarfen Ahmet Çelebi, Lagari Hasan Çelebi, Şair Nef'i ve Evliya Çelebi gibi bilim ve kültür adamları, aşağıdakilerden hangisi döneminde yaşamıştır?

- A) I. Ahmed
- B) II. Osman
- C) IV. Murat
- D) III. Murat
- E) IV. Mehmet

ÇÖZÜM

Soru kökünde belirtilen bilim ve kültür adamları 1623-140 yılları arasında hüküm süren IV. Murat döneminde yaşamıştır. Hezarfen Ahmet Çelebi kollarına taktığı kanatlarla Galata Kulesi'nden Üsküdar'a devam eden bir uçuş denemesi yapmıştır. Lagari Hasan Çelebi barutla doldurduğu kendi icadı olan bir rokete binerek gökyüzüne yükselmiştir. Divan edebiyatının ünlü şairlerinden Nef'i bu dönemde yazdığı hicivleriyle tanınmıştır. Bir gezgin olan Evliya Çelebi ise tuz altı boyunca Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarındaki çeşitli ülkeleri dolaşarak "Seyahatname" adlı ünlü eserini yazmıştır.

(Cevap C)

5. ÜNİTE

OSMANLI DEVLETİ DAĞILMA DÖNEMİ

XIX. YÜZYILDA ASYA VE AVRUPA'DAKİ DEVLETLERİN GENEL DURUMU

- ◆ İngiltere'de aralıklarla açılıp kapanan parlamento, yeniden açılmış ve 1689'da insan hakları bildirisi kabul edilmiştir. XIX. yüzyılın en güçlü devleti olan İngiltere, büyük bir sömürge imparatorluğu kurmasına rağmen Fransa ile birlikte milliyetçilik düşüncesine sempati ile bakmaktaydı. Çok uluslu devletlerin parçalanmasının, sömürgelerindeki hâkimiyetine hizmet edeceğini düşünüyordu.
 - ◆ Fransa, sömürgecilikte İngiltere kadar başarılı bir sonuç alamamasına rağmen gücünü koruyor ve özellikle Osmanlı topraklarına yönelmek amacıyla ittifaklara giriyordu. 1848 İhtilali sonrasında Fransa'da ikinci cumhuriyet ilan edilmiş ve herkese oy verme hakkı tanınmıştı.
 - ◆ Avusturya, Osmanlı Devleti gibi çok uluslu bir yapı taşıdığından Fransız İhtilali'nin sonuçlarını bir tehdit olarak görüyordu. Orta Avrupa'nın en etkin gücü olan Avusturya ile Rusya arasında Balkan toprakları üzerinde üstünlük mücadelesi başlamıştır. Yine XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avusturya, Alman birliğinin sağlanmasında Prusya ile mücadeleye girmiştir.
 - ◆ XVIII. yüzyılda Rusya, sıcak denizlere ulaşmak için bir yandan Osmanlı Devleti üzerindeki politikalarına ağırlık verirken diğer yandan da Orta Asya'ya doğru Türk-İslam ülkelerine yayılma politikasını hızlandırmıştır. Bu yüzyılda Orta Asya'da Yaka Türkmenleri, Yamud ve İmralı gibi Türkmen boyları ile bir araya gelerek güç birliği yapmışlardır. Akdeniz çevresinde yetiştirilen pamuğun İngiltere ve Fransa'nın kullanımında olduğunu gören Rusya, Orta Asya pamuğunu ele geçirmek ve sömürgeler kurmak için işgallere başlamıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rus ilerleyişi Orta Asya'ya yayılmıştır.
- Kuşid Han'ın başında bulunduğu **Yaka Türkmenleri**, 1879'da Rusları ağır bir yenilgiye uğratmış ancak bu başarı uzun sürmemiştir. Sonunda Çarlık Rusya'sının egemenliğine girmek zorunda kalmışlardır (1884).

- ◆ Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyıldan itibaren iç ve dış meselelerini kendi başına çözemiyordu. XIX. yüzyılda daha da belirginleşen bu durum, Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri ile çeşitli ittifaklar kurmasına neden olmuştur. Siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda büyük sıkıntılar yaşanmasına rağmen Osmanlı Devleti'nin sınırları kuzeyde, Kırım'a; güneyde, Kuzey Afrika'nın tamamına; doğuda, İran'a ve Arap Yarımadası'nın tamamına; batıda ise Balkan Yarımadası'na kadar uzanıyordu. Denizlerde Kıbrıs, Girit, Rodos ve On iki Ada Osmanlı'nın elindeydi. Osmanlı toprakları Sanayi İnkılabı'nın ardından hızlanan sömürgecilik faaliyetleriyle başta İngiltere olmak üzere bütün Avrupa devletlerinin iştahını kabartıyordu.

OSMANLI DEVLETİ'NİN DAĞILMA DÖNEMİ ISLAHATLARI (XIX. YÜZYIL)

Genel Özellikleri

- ◆ Temel amaç, Osmanlı Devleti'ni dağılmaktan kurtarmak ve Avrupalı devletlerin Osmanlı iç işlerine karışmasını önlemektir.
- ◆ Fetih siyasetinden vazgeçilmiştir.
- ◆ **Denge politikası** izlenmeye başlanmıştır.
- ◆ Bu dönemde, yapılan ıslahatlarda Fransız İhtilali ve Sanayi İnkılabının etkileri silinmeye çalışılmıştır.
- ◆ Hukuk alanında ilk kez köklü değişiklikler yapılmıştır.

DAĞILMA DÖNEMİ PADİŞAHLARI

- ✓ II. Mahmut
- ✓ Abdülmecit
- ✓ Abdülaziz
- ✓ V. Murat
- ✓ II. Abdülhamit
- ✓ Mehmet Reşat (V. Mehmet)
- ✓ Vahdettin (VI. Mehmet)

II. MAHMUT DÖNEMİ (1808–1839)

Sened-i İttifak (1808)

- ◆ Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyılda merkezî otoritenin zayıflamasıyla taşrada, âyan adı verilen zengin, itibarlı nüfuzlu kişilerin etkinlikleri artmıştır.
- ◆ Zamanla ekonomik ve siyasi olarak güçlenen âyanlar, devlete karşı önemli bir güç hâline gelmişlerdir.
- ◆ II. Mahmut, devlete asker ve vergi göndermekte sorun çıkaran âyanların devlete bağlılığını sağlamak amacıyla Sened-i İttifak adında bir sözleşme imzalanmasını kabul etmiştir.
- ◆ Sadrazam Alemdar Mustafa Paşa ile âyanlar arasında imzalanan bu antlaşma ile âyanlar padişahın otoritesini desteklemeyi kabul etmiştir.

Bu sözleşmeye göre;

- ✓ Âyanlar, devlete bağlı kalacaklarına ve yenilikleri destekleyeceklerine dair söz vermişlerdir.
- ✓ Âyanlar, devlerde istendiği zaman asker göndermeyi ve İstanbul'da çıkabilecek ayaklanmaları bastırmayı kabul etmişlerdir.
- ✓ Padişahın aşırı vergi koymaması, eşit ve adaletli vergi alması ve vergilerin kanun ve hükümlere göre toplanması kararlaştırılmıştır.
- ✓ Âyanların yetki alanına giren işlere karışılmaması ve hiçbir âyanın suçsuz yere cezalandırılmaması konusunda anlaşmaya varılmıştır.

UYARI

- ✓ II. Mahmut bu belgeyle, **âyanların varlığını** ve haklarını resmen tanımıştır.
- ✓ Bu senet, merkezî otoriteyi artırma amacına yönelik olarak yapıldıysa da **içerik itibarıyla** merkezî otoritenin zayıfladığını göstermektedir.
- ✓ Bu belge ile ilk kez Osmanlı'da padişahın **mutlak otoritesi** sınırlandırılmıştır. Padişah ilk defa kendisinden başka bir gücün (âyanların) varlığını tanımıştır.
- ✓ Bu belgede vergilerin kanunlara aykırı olarak toplanmasına karşı çıkmıştır.
- ✓ Sened-i İttifak bazı tarihçilere göre; hükümdarın yetkilerini kısıtlaması yönüyle İngiltere'de halk ile kral arasında imzalanan **1215 Magna Charta**'ya benzetilmektedir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki Magna Charta'da halk lehine kararlar alınırken Sened-i İttifak'ta feodalleşme belirtisi gösteren âyanlar lehine kararlar alınmıştır. Ayrıca bazı tarihçiler de Sened-i İttifak'ı anayasal monarşinin ilk adımı olarak kabul etmiştir. Yani bu yönüyle Osmanlıda **demokratikleşme yolunda** atılan ilk adımdır.

İdari Alanda Yapılan İslahatlar

- ◆ Halkın devlete güvenini sağlamak için, Fatih'ten sonra ilk kez padişah II. Mahmut döneminde, vatandaşlar arasında **din ve mezhep ayrılığı** gözetilmeyeceği teminatı verilmiştir.
- ◆ Divan teşkilatı kaldırılmıştır. Yerine **Heyet-i Vükela** adında nazırlıklar (bakanlıklar) kurulmuştur.

MERKEZ TEŞKİLATINDAKİ DÜZENLEMELER

ESKİ DÜZEN	YENİ DÜZEN
Divanühümayun	Nazırlıklar
Sadrazamlık	Başvekâlet
Reisülküttap	Hariciye Nezareti
Sadaret Kethüdası	Dâhiliye Nezareti
Darphane Hazinesi, Hazineiamire	Maliye Nezareti
Vakıflar	Evkafihümayun Nezareti
Şeyhülislamlık	Babımeşihat Dairesi
	Ticaret Nezareti

YORUM

Amaç, padişahın devlet yönetimindeki etkisini artırmak ve merkezî otoriteyi güçlendirmektir.

SORU

Reis-ül Küttablık görevi, II. Mahmut'un saltanatı döneminde aşağıda verilen bakanlıklardan hangisine dönüştürülmüştür?

- A) Harbiye B) Adliye C) Maliye
D) Hariciye E) Dahiliye

ÇÖZÜM

Reis-ül Küttablık görevi, Osmanlı Devletinde ilk kez İstanbul'un fethinden sonra oluşturulmuş ve XVII. yüzyılda da, dış siyasete ait işlerden tek başına sorumlu bir birim haline getirilmiştir. XIX. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde dışişleri Reis-ül Küttablar tarafından yürütülürken padişah II. Mahmut döneminde bu birim Hariciye Nazırlığı adıyla yeniden örgütlenmiş ve elçilikler de bu daireye bağlanmıştır. Bu değişiklikte Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan aldığı borçların artması, Avrupa ülkelerinin Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmaya başlaması ve elçileri tek bir merkeze bağlama düşüncesi etkili olmuştur.

(Cevap D)

- ◆ II. Mahmut Dönemi'nde devlet memurları dâhiliye ve hariciye memurları olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
- ◆ Devlet işlerinin planlanmasını ve düzenli yürütülmesini sağlamak üzere çeşitli meclisler ve komisyonlar kurulmuştur.
- ◆ Darü's Şûra-yı Askerî askerlik işlerini düzenlemekle görevlendirilmiştir.
- ◆ Darü's Şûra-yı Bab-ı Ali' nin görevi, yapılacak ıslahatları belirlemek ve memurları yargılamaktır. Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye ise adalet işlerine bakmakla yükümlüdür.

II. MAHMUT DÖNEMİ MECLİSLERİ

Görev Alanları	Adları
Askerlik	Dar-ı Şûra-yı Askerî
Adalet Meclisi	Ahkâm-ı Adliye
İdari Yargı	Dar-ı Şûra-yı Babialı

- ◆ Dirlik sisteminin bozulması nedeniyle devlet görevlilerinin ücretlerini düzenli alamadıklarını görmüş ve dirlik sistemini kaldırmıştır. Buna bağlı olarak da **memurlara maaş bağlanmıştır**.
- ◆ **Müsadere** uygulamasına (memurların öldüğünde ya da görevden alındığında mallarına ve gelirlerine devletin el koyması) kısmi olarak son verilmiş, böylelikle özel mülkiyet güvence altına alınmıştır.

YORUM

Müsadere usulünün kaldırılmasıyla devlet adamlarının devlete olan güveni ve bağlılığını artırmak amaçlanmıştır. Müsadere usulünün tam olarak kaldırılması Tanzimat dönemine denk gelir.

- ◆ Vergilerin mültezimler yerine **muhasıl** denilen devlet görevlileri tarafından toplanması, uygulaması başlatılmıştır.
- ◆ Taşrada güvenliğin sağlanması için **redif birlikleri** kurulmuştur
- ◆ Valilerin üzerindeki askerlik görev ve yetkileri kaldırılmış; askeri ve mülki sınıflar ayrılmıştır.
- ◆ **Askerî ve ekonomik amaçlı** ilk nüfus sayımı yapılmıştır (1831).
- ◆ Avrupa ülkelerinde olduğu gibi vilayet sistemine geçilmiştir.
- ◆ İller doğrudan merkeze bağlanmıştır.
- ◆ Âyanlık geleneğine son verilmiştir.

- ◆ Devletin merkezîyetçi yapısını güçlendirmek ve eyaletlerin kontrolünü sağlamak için, ilk kez posta teşkilatı kurulmuştur.
- ◆ Köy ve mahallelere **muhtarlar** atanmış ve muhtarlar muhtesiplere bağlanmıştır.
- ◆ İlk resmî gazete olan **Takvim-i Vekayi** 1831'de çıkarılmıştır. Gazete Osmanlıca dışında Arapça, Farsça, Rumca, Ermenice ve Fransızca dillerinde de yayımlanmıştır.

YORUM

Takvim-i Vekayi birçok kaynakta, kültür alanındaki ıslahatlar içinde yer almaktadır. Ancak, resmî gazete olması ve devlet kararlarının kamusal alanda duyurulması maksatlı olduğu için merkezîyetçi devlet yapısını güçlendirmek amaçlanmıştır. Dolayısıyla idari alanda verilmelidir.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin **ilk resmî gazetesidir**?

- A) Tasvir-i Efkâr
- B) Tercüman-ı Hakikat
- C) Takvim-i Vekayi
- D) Ceride-i Havadis
- E) Tercüman-ı Ahval

ÇÖZÜM

Takvim-i Vekayi, Osmanlı İmparatorluğu sınırları dahilinde yayımlanmaya başlanan ilk Osmanlı Türk resmi gazetesidir. 11 Kasım 1831'de yayın hayatına başlayan Takvim-i Vekayi, Osmanlı Türkçesi dışında Arapça, Rumca, Ermenice, Farsça ve Fransızca, yayımlanmıştır. Haftalık olarak yayımlanan gazete de resmî ilanlar ve gayri resmi duyurular dışında, iç ve dış gelişmelere ilişkin haberler de basılmaktaydı.

II. Abdülhamit devrinin büyük bir kısmında yayınlanmayan Takvim-i Vekayi. II. Meşrutiyetin ilanından sonra yeniden yayın hayatına girmiştir. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Takvim-i Vekayi'nin görevini Resmî Gazete'ye devralmıştır.

(Cevap C)

- ◆ Bulaşıcı hastalıkların kontrolü için **karantina** uygulaması başlatılmıştır.
- ◆ **Pasaport** uygulamasına geçilmiştir.
- ◆ Devlet memurlarına **fes, pantolon ve ceket** giyme zorunluluğu getirilmiştir.
- ◆ II. Mahmut Avrupalı hükümdarlar gibi devlet dairelerine resmini astırmıştır.
- ◆ Padişah, devlet dairelerine resmini astırmıştır.
- ◆ İstanbul nüfusunu kontrol altına almak için, İstanbul'da giriş çıkışlar kontrol altına alınmıştır. İstanbul'a gelmek için yerel yönetimlerden "**Mürur Tezkeresi**" adında bir izin belgesinin alınması zorunluluğu getirilmiştir.

NOT

I. Mahmud, eyaletlerin yönetimini kontrol etmek amacıyla **ilk yurt içi seyahati** düzenleyen padişah-tır.

Askerî Alanda Yapılan İslahatlar

- ◆ Alemdar Mustafa Paşa tarafından Nizam-ı Cedid Ordusu yerine 1808'de **Sekban-ı Cedid** adıyla bir ordu kurulmuştur. Ancak bu ordu kısa süre sonra dağıtılmış, yerine 1825'te **Eşkinici Ocağı** kurulmuştur. Bu ordu da Yeniçeri İsyanı sonucu dağılmıştır.
- ◆ Ordudaki bozulmanın temelini Yeniçeri Ocağı'nın bozulması olduğunu halk ve ulema sınıfı tarafından kabul edilmesiyle 1826'da **Yeniçeri Ocağı kaldırılmıştır** (Vaka-i Hayriye).

YORUM

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması sonucu; **yeniliklerin önü açılmış ve merkezî otorite güçlenmiştir.**

- ◆ Yeniçeri Ocağı'nın yerine "**Asakir-i Mansure-i Muhammediye**" adıyla yeni bir ordu kurulmuştur.
- ◆ **Seraskerlik** (Millî Savunma Bakanlığı) makamı oluşturularak modern Türk ordusunun temelleri atılmıştır.

Eğitim ve Kültür Alanında Yapılan İslahatlar

Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemi itibarıyla **temel eğitim kurumları**, dinî ilimler yanında pozitif bilimlerin de okutulduğu **medreseler** olmuştur. Okulların ilköğretim düzeyinde olanlarına sıbyan ya da mahalle mektebi adı verilmiştir. Özellikle XIX. yüzyıl itibarıyla Avrupa tarzı ortaöğretim seviyesinde rüştiyeler, lise seviyesinde sultani ve idadi adı verilen askerî ve sivil liseler kurulmuştur.

Yükseköğretim (üniversite) ayarında medreselere ise Fatih Sultan Mehmet tarafından açılan **Sahn-ı Seman** ve Kanuni Sultan Süleyman tarafından açılan **Süleymaniye medreseleri** örnek olarak gösterilebilir. Bunun dışında saraya memur yetiştirmek amaçlı II. Murat zamanında İstanbul'da açılan **Enderun**, mesleki eğitim veren **Loncalar** diğer eğitim kurumlarıdır.

II. Mahmut döneminde ise;

- ◆ **İlk kez Avrupa tarzında eğitim kurumları** açılmıştır.

YORUM

Halkın tepkisinden çekinildiği için medreseler kapatılmamış, bu durum da eğitimde ikiliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

- ◆ Yabancı dil bilen ve Avrupa kültürünü yerinde görmüş memurların sayısını arttırmak amacıyla **ilk kez Avrupa'ya öğrenci** gönderilmiştir.

YORUM

Avrupa'ya gönderilen öğrenciler orada demokratik eğilime girmişler ve sonraki yıllarda Jön Türkler (Genç Osmanlılar) olarak Osmanlı Devleti'nde demokratikleşme çalışmalarının öncüsü olmuşlardır.

- ◆ İlk yabancı dil okulu açılmıştır.
- ◆ Saraya memur yetiştiren Enderun mektebi kaldırılmış, yerine **Mekteb-i Maarif-i Adliye** kurulmuştur.
- ◆ Yunan İsyanı'yla birlikte Rum tercümanlara olan güvenin sarsılmasından dolayı yeni mütercimler yetiştirmek üzere tercüme odaları kurulmuştur.

- ◆ Batı müziği ve tiyatro gibi yabancı kültür unsurları Osmanlı ülkesine bu dönemde daha yoğun şekilde girmeye başlamıştır.
- ◆ İlköğretim kız ve erkek çocukları için zorunlu ve parasız hâle getirilmiştir. Bu amaçla sıbyan mekteplerinin sayısı artırılmıştır.
- ◆ Mekteb-i Ulum-ı Edebiye gibi orta dereceli okullar açılmıştır.
- ◆ Yeni kurulan ordunun subay ihtiyacını karşılamak amacıyla Mekteb-i Harbiye (Harp Okulu); hasta ve yaralı askerlerin tedavisini yapacak doktorları yetiştirmek için de Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye (Askeri Tıp Okulu) açılmıştır.
- ◆ Yeniçeri Ocağı'nın kapatılmasıyla kapanan mehterhane yerine ordunun merasim alaylarında ve resmî geçitlerde gerekli olan bir bando takımı oluşturmak amacıyla **Giuseppe Donizetti** önderliğinde **Mızıka-yı Hümayun Mektebi** açılmıştır.
- ◆ Mekteb-i Tıbbiye açılmıştır.
- ◆ Orta dereceli okullar açılmıştır.

Ekonomi Alanında Yapılan İslahatlar

- ◆ Kapitülasyonların olumsuz etkisini en aza indirmek için yerli malı kullanımı teşvik edilmiştir.
- ◆ Bazı malların ülke dışına çıkarılmasını yasaklayan uygulamayı kaldırarak ihracatı artırma yoluna gidilmiştir.
- ◆ Ordunun üniforma ve fes ihtiyacını karşılamak üzere Feshane Dokuma Fabrikası kurulmuştur.
- ◆ Yalova'da kumaş fabrikası kurulmuştur.

YORUM

II. Mahmut döneminde birkaç fabrikanın kurulmuş olması Osmanlı Devleti'nin sanayileştiğini göstermektedir.

- ◆ Osmanlı tüccarlarının Avrupalı tüccarlarla rekabet edebilmeleri için gümrük vergilerinde kolaylık sağlanmıştır.
- ◆ 1838'de denge politikasının önemli bir adımını atmış ve Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanına karşı İngiltere'nin desteğini almak için İngiltere ile **Balta Limanı Ticaret Sözleşmesi**'ni imzalamıştır.

YORUM

Balta Limanı Antlaşması, adından da anlaşılacağı üzere Osmanlı ekonomisini baltalamıştır. Bu antlaşma ile yerli tüccarlardan yüzde on iki oranında alınan vergi İngilizlerden yüzde beş oranında alınmıştır; ayrıca İngilizler iç gümrük vergilerinden muaf tutulmuştur. Antlaşma ile Osmanlı, İngiltere'nin açık pazarı ve yarı sömürgesi hâline gelmiştir.

SORU

II. Mahmut döneminde Vaka-i Hayriye olarak adlandırılan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasıyla ıslahatların önü açılmıştır. Bu dönemde ayrıca posta teşkilatı nazırlıklar, modern asker okulları ve muhtarlıklar kurulmuştur. Takvim-i Vekayi adı verilen ilk resmi gazete de bu dönemde yayımlanmıştır.

Bu bilgiler ışığında aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşamaz?

- Yapılan çalışmaların reayaya duyurulmasına önem verilmiştir.
- İslahatlar halkın istekleri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.
- Bürokraside yenilikler yapılmıştır.
- İslahatların yapılabilmesi için uygun bir ortam yaratılmıştır.
- Merkezi yapı güçlendirilmiştir.

ÇÖZÜM

Osmanlı merkez teşkilatında köklü değişiklikler yapan II. Mahmut 1808-1839 yılları arasında hüküm sürmüştür. Bu dönemde başta devlet yönetimi olmak üzere, ekonomik ve askeri alanda, eğitim ve kültür alanında bir çok ıslahat yapmıştır. Ancak ne bu dönemde ne de Osmanlı tarihinde ıslahatlar hiçbir zaman halkın isteğiyle gerçekleşmemiştir.

(Cevap B)

İDARİ ALANDA YAPILAN YENİLİKLER

- Divan örgütü kaldırıldı. Yerine Heyet-i Vükela (Bakanlar Kurulu) kuruldu. Heyet-i Vükela, nazırlıklardan oluşturuldu.
- Sadrazamlık, Başvekâlet makamı olarak değiştirildi.
- İller merkeze bağlandı. Âyanlık kaldırıldı.
- Müsadere usulü kaldırıldı, mülkiyet hakkı güvence altına alındı.
- Tımar sistemi kaldırılarak devlet memurları maaşa bağlandı.
- Yalnız erkeklerin sayıldığı ilk nüfus sayımı yapıldı.
- Posta ve karantina servisleri kuruldu.
- Kıyafet alanında değişiklik yapılarak memurların fes, ceket ve pantolon giymeleri kararlaştırıldı.
- Köy ve mahallelere muhtarlar tayin edildi.
- Yurt dışı seyahatlerinde pasaport uygulamasına geçildi.
- Takvim-i Vekayi adlı ilk resmî gazete çıkarıldı.
- Askeri, idari meclis ve komisyonlar kuruldu.

ASKERÎ ALANDA YAPILAN YENİLİKLER

- Sekban-ı Cedit Ocağı kuruldu.
- Sekban-ı Cedit ordusunun kaldırılmasından sonra Eşkinci Ocağı adı verilen bir ordu kuruldu.
- Yeniçeri Ocağı kaldırıldı (1826).
- Yeniçeri Ocağı'nın yerine Asakir-i Mansure Muhammediye adı verilen modern bir okul kuruldu.
- Dar-ı Şûra'yı Askerî adı verilen kurul oluşturuldu.
- Seraskerlik makamı kuruldu.

II. MAHMUT DÖNEMİNDE YAPILAN YENİLİKLER

EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANINDA YAPILAN YENİLİKLER

- İlköğretim zorunlu hâle getirildi.
- Askerî alanda yetişmiş eleman ihtiyacını karşılamak için Rüştiye Mektebi açıldı.
- Harbiye, Askerî tıbbiye mektepleri açıldı.
- İlk kez Avrupa'ya öğrenci gönderildi.
- Mehterhane yerine Mızıkâ-yı Hümayûn kuruldu.

EKONOMİ ALANINDA YAPILAN YENİLİKLER

- Yerli malı kullanımı teşvik edildi.
- Gümrük vergisi oranlarında değişiklik yapıldı.
- Anadolu'da ticari hayatın canlandırılmasına çalışıldı.
- Ordu teşkilatının ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kumaş, fes ve kundura fabrikaları kuruldu.
- Yeni yollar yapılarak ulaşımın kolaylaşması sağlandı.

ABDÜLMECİT DÖNEMİ (1839–1861)**TANZİMAT FERMANI (3 Kasım 1839)**

- ◆ II. Mahmut döneminde hazırlanan Tanzimat Fermanı, I. Abdülmecit döneminde ilan edilmiştir.
- ◆ Tanzimat Fermanı padişah, devlet adamları ve yabancı elçiler huzurunda Gülhane Parkı'nda Mustafa Reşit Paşa tarafından okunmuştur. Bu nedenle Gülhane Hatt-ı Hümayunu adıyla da anılmaktadır. Bu fermanın ilanıyla Osmanlı tarihinde Tanzimat Dönemi başlamıştır.
- ◆ Tanzimat dönemi ıslahatları, Abdülmecit döneminde yapılanlar ve Abdülaziz döneminde yapılanlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.
- ◆ 1840 **Londra Konferansı**'nda azınlık sorununun gündeme gelmesini önlemek ve Mehmet Ali Paşa İsyanı konusunda lehte bir karar çıkması amacıyla ilan edilmiştir.

NOT

Tanzimat Fermanı'nda yargı, askerlik, vergi ve eğitim alanında ıslahat yapılması öngörülmüştür. Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesinde Avrupa'nın baskısı olmamakla birlikte etkisi vardır.

TANZİMAT FERMANI (1839)

Anahtar Sözcük: "Herkes, Tüm tebaa"

Amaç: Azınlıkların devletten kopmasını önlemek için, gayrimüslim halkın Müslümanlarla **eşit** haklara sahip olması ve **tüm halkın Osmanlılık** fikri etrafında toplanması amacıyla yayımlanmıştır.

Maddeleri:

- ✓ İrk, din, dil ve mezhep ayrımı yapılmaksızın her Osmanlı vatandaşının yasalar önünde **eşit** haklara sahip olması kararı alındı.
- ✓ **Herkesin** can, mal, namus güvenliği sağlandı.
- ✓ Vergilerin **herkesin** gelirine göre alınması kararlaştırıldı.
- ✓ Askerlik **herkes** için vatan görevi hâline getirildi ve belli bir zamanla sınırlandırıldı (4 veya 5 yıl).
- ✓ Mahkemelerin **herkese** açılması kararlaştırıldı.
- ✓ **Herkese** özel mülkiyet ve miras hakkı tanındı.
- ✓ Müsadere sistemi kaldırıldı ve özel mülkiyet güvence altına alındı.
- ✓ Padişahın dahi bu yasalara uymakla yükümlü olduğu belirtildi.

Sonuç: Tanzimat Fermanı ile **ilk kez bir padişah, yasa üstünlüğünü kabul etmiştir**. Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nde ilk kez hukuk devleti olma ve Anayasal düzene geçiş süreci başlamıştır.

Abdülmecit Döneminde Yapılan Islahatlar

- ◆ Tanzimat Fermanı'nın 1839'da ilanından 1876'da I. Meşrutiyet'in ilan edilmesine kadar geçen döneme Osmanlı tarihinde **Tanzimat Dönemi** adı verilmektedir. Bu dönem Osmanlı Devleti'nin **en hızlı Batılılaştığı ve modernleşmeye çalıştığı dönemdir**. Ancak geleneksel kurumların da işlevini devam ettirmesi bu dönemde kültürel çatışmaların yaşanmasına, **eğitim ve hukuk alanlarında ikiliklerin artmasına neden olmuştur**.
- ◆ İl genel meclisleri kurulmuştur.
- ◆ Devlet kanunlarının yayımlandığı **Düstur** dergisi çıkarılmıştır.
- ◆ **İlk demir yolu** bağlantısı İzmir–Turgutlu arasında ve telgraf hattı İstanbul– Edirne Varna arasında kurulmuştur.
- ◆ Maarif-i Umum Nezareti (Millî Eğitim Bakanlığı) kurulmuştur (1856).
- ◆ İlk özel gazete olan **Tercüman-ı Ahval**, Şinasi ve Agâh Efendi tarafından yayımlanmıştır.
- ◆ Kız rüştiyeleri açılmış ve kız öğrencilerin eğitimi ilk kez devletin görevleri arasına girmiştir.
- ◆ **Kaime** adı verilen ilk kâğıt para bastırılmıştır. (1840)
- ◆ Galata Bankerleri tarafından **Bank-ı Dersaadet** adı verilen **ilk Osmanlı Bankası** kurulmuştur (1847).
- ◆ Abdülmecit devrinde Kırım Savaşı sırasında **ilk dış borç** İngiltere ve Fransa'dan alınmıştır (1854).
- ◆ Yabancı destekli (İngiltere) ilk banka olan **Bank-ı Osmani** kurulmuştur (1856).
- ◆ 1840 Posta nizamnamesi ile **Posta** işleri düzene konmuştur.
- ◆ **Polis** teşkilatı kurulmuştur.
- ◆ Devlet merkezi **Dolmabahçe** Sarayı'na taşınmıştır.
- ◆ Heybeliada ruhban okulu açılmıştır.
- ◆ İlk Osmanlı Üniversitesi olan **Darülfunun**'un açılması için girişimler bu dönemde başlamıştır (1846)
- ◆ Erkek öğretmen okulu açılmıştır (Darulmuallimun)
- ◆ 1851'de Ahmet Cevdet Paşa öncülüğünde Osmanlı'nın ilk bilim akademisi olan **Encümen-i Daniş** açılmıştır.
- ◆ II. Mahmut döneminde kurulan Meclis-i Ahkamı Adliye etkinleştirilerek yasa yapma yetkisi verilmiştir.
- ◆ **Belediye** örgütü ilk kez teşkilatlandırılmıştır.

- ◆ 1858 **Arazi Kanunnamesi** ile bir toprağın uzun süre işletenler o toprağın sahibi (zilyetlik) sayılmıştır . Ayrıca üç yıl ekilmeyen toprakların göçmenlere satılması kararı alınmıştır.
- ◆ **Müsadere** usulü kesin olarak kaldırılmıştır.
- ◆ 1854'te Boğaziçi'nde yolcu ve yük taşımacılığı yapmak amacıyla **Şirket-i Hayriye** adında bir anonim şirketi kurulmuştur.
- ◆ Askerlikte kura benimsenmiştir .
- ◆ Fransız Ceza Kanunu örnek alınarak bir ceza kanunu hazırlanmıştır.
- ◆ **Ticaret mahkemeleri** kurulmuştur
- ◆ Topraktan alınan tüm vergilerin yerine tek bir vergi olarak ürün üzerinden 1/10 oranında alınan **aşar** vergisi tarım vergisi hâlini almıştır.
- ◆ Türkçenin sadeleştirilmesi akımı başlamıştır.
- ◆ Yabancı devletlere okul açma izni verilmiştir.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi Tanzimat Fermanı'yla hedeflenen reformlar arasında **yer almaz**?

- Vergi vermede adaletin sağlanması
- Müsadere usulünün kaldırılması
- Meşruti yönetimin ilan edilmesi
- Askerliğin vatan görevi kabul edilmesi
- Tüm vatandaşların can ve mal güvenliğinin sağlanması

ÇÖZÜM

1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı, Osmanlı Devleti'nin Orta Çağ'a ait bir devlet yapısından, hukuki manada yeni ve çağdaş bir devlet yapısına geçişini ifade eden bir dönüm noktasıdır. Bu fermanla başlayan Tanzimat döneminde devletin siyasi, sosyal, askerî ve kültürel bir çok alanında reformlara girilmiştir. A, B, D, E seçeneklerinde verilen gelişmeler bu reformlardan bazılarıdır. Ancak meşruti yönetim 1876'da ilan edilmiştir.

(Cevap C)

ISLAHAT FERMANI (1856)

- ◆ Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 1853–1856 yılları arasında yapılan Kırım Savaşı'nda, İngiltere ve Fransa Osmanlı Devleti'ne yardım etmişlerdir. Osmanlı Devleti, bu savaş sonrası imzalanan **Paris Antlaşması**'nda özellikle azınlıklar konusunda kendi lehine kararlar alınmasını sağlamak için Islahat Fermanı'nı yayımlamıştır.

ISLAHAT FERMANI (1856)

Anahtar Sözcük: "Azınlıklar, Gayrimüslimler"

Amaç: Doğrudan azınlıklara yönelik olarak hazırlanan bu ferman, Paris Konferansı kararlarını etkilemek ve Avrupalı Devletlerin Osmanlı iç işlerine karışmasını önlemek amacıyla yayımlanmıştır.

Maddeleri:

- ✓ Gayrimüslimlerin askerlik yapma zorunluluğu kaldırıldı ve bedelli askerlik esası getirildi.
- ✓ Azınlıklara devlet memuru olma hakkı verildi.
- ✓ Gayrimüslimlere mahkemelerde Müslümanlarla eşit şahitlik hakkı tanındı.
- ✓ Gayrimüslimlere küçük düşürücü sözcüklerle hitap etmek yasaklandı.
- ✓ Mahkemelerde herkesin **kendi dinine** göre yemin etmesi kararı alındı.
- ✓ Gayrimüslimlere; şirket kurma, memur olma, mal-mülk edinme gibi haklar tanındı.
- ✓ Gayrimüslimlerin ödediği cizye ve haraç vergisi kaldırıldı.
- ✓ İl meclisleri açılarak azınlıklar da üye olma hakkı elde etti.

Yorum: Azınlıkların il meclislerine üye olması devlet yönetimine katıldıkları anlamına gelmez. Sadece yerel yönetimlere katıldıkları söylenebilir.

Sonuç: Azınlık hakları genişletilmesine rağmen ayrılıkçı isyanların önüne geçilememiştir.

Islahat Fermanı ile;

- ◆ Gayrimüslimlere askerî okullara gitme hakkı verilmiştir.
- ◆ İltizam usulü kaldırılmıştır.
- ◆ Herkesin gelirine göre vergi ödemesi ilkesi kabul edilmiştir.

- ◆ “Eşit haklar ve eşit yükümlülükler” ilkesi gereği gayrimüslimlere askerlik yapma yükümlülüğü getirilmiştir.
- ◆ Gayrimüslimlere, patrikhanelerinde kendi meclislerini kurarak cemaatlerini ilgilendiren konularda karar alma ve bunları (hükümetin onayını aldıktan sonra) uygulama hakkı verilmiştir.
- ◆ Fermanla ülkedeki gayrimüslimlere ait kilise, okul, manastır ve hastane gibi binaların tamiri veya yenilerinin yapımı serbest bırakılmıştır.
- ◆ Daha önce yalnızca Müslümanların alındığı devlet memurluğuna gayrimüslimler de girebilmişlerdir.
- ◆ Azınlıklara banka, şirket kurma okul açma hakkı verilmiştir.
- ◆ Avrupa devletlerinin yurttaşlarına mülkiyet hakkı tanımış, yabancı yatırımcılar bu sayede, Osmanlı topraklarında yatırım yapıp etkinliklerini artırmışlardır.
- ◆ Gayrimüslimlerin ödediği cizye ve haraç vergisi kaldırılmıştır.
- ◆ Gayrimüslimlere belediye ve il meclislerine katılma hakkı verilmiştir.
- ◆ Gayrimüslimler mahkemelerde Müslümanlarla eşit şahitlik hakkı kazanmış ve kendi dinlerine göre yemin etmeleri sağlanmıştır.
- ◆ Gayrimüslimler için kullanılan küçük düşürücü sözler kaldırılmıştır.
- ◆ Yabancılar bedelini ödemek şartıyla Osmanlı topraklarında mal – mülk edinebilme hakkı getirilmiştir.

NOT

Islahat Fermanı, azınlıkları mutlu etmediği gibi ayrıcalıklı durumdaki Müslüman halkın da tepkisine yol açmıştır.

UYARI

Fermanlar, Abdülmecit döneminde; Meşrutiyetler ise Abdülhamit döneminde ilan edilmiştir.

ABDÜLAZİZ DÖNEMİ (1861–1876)

- ◆ II. Mahmut'un oğlu ve Sultan Abdülmecit'in kardeşi olan Padişah Abdülaziz tahtta kaldığı sürece en çok üzerinde çalıştığı konu **Osmanlı donanmasının modernizasyonu** olmuştur. Bu dönemde Osmanlı donanması dünyanın üçüncü büyük filosu haline getirilmiştir. Orduya yetecek kadar son model top ve tüfeklerin sağlanması Abdülaziz döneminde gerçekleşmiştir.

EŞ ZAMANLILIK

Sultan Abdülaziz'in tahta geçtiği 1861 yılında Amerikan iç savaşı (1861–1865) başlamıştır.

Abdülaziz Döneminde Yapılan Islahatlar

- ◆ 1864 Vilayet nizamnamesi yayımlanarak ülke vilayet, sancaklara, kazalara, bucak ve köylere ayrılmıştır. 1871'de idari düzenlemeye **Nahiyeler** eklenmiştir.
- ◆ Ziraat Bankasının temelini oluşturan **memleket sandıkları** Mithat Paşa'nın Tuna Valiliği sırasında Rusçukta (Bulgaristan) kurulmuştur. (1864)
- ◆ Yavuz Sultan Selim'den sonra **Mısır'ı ziyaret eden ilk ve tek Osmanlı Padişahı Abdülaziz'dir.**
- ◆ Eyaletlerin yanı sıra Abdülaziz Batı Avrupa'da **resmî ziyaretler** yapan ilk ve tek padişahtır. Sultan Abdülaziz'in 1867'de gerçekleştirdiği Avrupa seyahati sırasında kullandığı vagon, günümüzde **Rahmi Koç Müzesi**'nde sergilenmektedir.
- ◆ **Posta pulu** uygulaması ilk kez bu dönemde uygulanmıştır. (1863)
- ◆ Sahillere **deniz fenerleri** inşa edilmiştir.
- ◆ **İtfaiye teşkilatı** kurulmuştur.
- ◆ Darüşşafaka kurulmuştur. (1863)
- ◆ Ülke genelinde yeni vilayetler ilan edilmiş ve İstanbul Üniversitesi **Fransız eğitim sistemi** örnek alınarak tekrar düzenlenmiştir.
- ◆ Nizamiye mahkemeleri kurulmuştur. (1869)
- ◆ Orman madencilik ve tıp okulları açılmıştır.
- ◆ Posta ve Telgraf idareleri birleştirilerek Dahiliye Nezareti'ne bağlanmıştır.
- ◆ 1873'te Mahkemelere ait yargı kararlarını yayımlamak üzere “**Ceride-i Mahakim**” adlı gazete çıkarılmaya başlamıştır.
- ◆ **Çırağın ve Beylerbeyi Sarayı** inşa ettirilmiştir. Beylerbeyi Sarayı'nın mimarı dönemin önde gelen isimlerinden **Sarkis Balyan'dır.**

- ◆ 1870 yılında kız öğretmen okulu (Darülmuallimat) açılmıştır.
- ◆ **Galatasaray Sultanisi** açılmıştır (1868)
- ◆ 1863 yılında Darülfünun'da konferans şeklinde ilk dersler başlamıştır.
- ◆ 1868'de Niş ve Tuna'da Mithat Paşa öncülüğünde sanayi mektepleri açılmıştır.
- ◆ Meclis-i Ahkam-ı Adliye, Divan-ı Ahkam-ı Adliye (Yargıtay) ve Şurayı Devlet (Danıştay) olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
- ◆ 1862'de Divan-ı Ali Muhasebe adıyla günümüzdeki **Sayıştay**'ın temelleri atılmıştır.
- ◆ 1863'te Fransız destekli ve para basma imtiyazına sahip **Bank-ı Osman-ı Şahane** kurulmuştur.
- ◆ 1872'de ilk mizah dergisi olan **Diyojen** yayımlanmaya başlamıştır.
- ◆ 1869'da ilk kadın dergisi olan "**Terakki-i Muhaderat**" yayımlanmaya başlamıştır.
- ◆ Tam adı Mecelle-yiahkâmıadliye olan **Osmanlı Medeni Kanunu** bu dönemde hazırlanmıştır. Bu Kanun ile fıkıh kitaplarındaki borçlar, usul, eşya ve diğer konulara ilişkin kurallar Batı hukuk tekniğine uygun olarak bir araya getirilmiştir. Bununla birlikte **Mecelle**'de bir medeni kanunda bulunması gereken kişi, vakıf, aile ve miras hukukuna ilişkin hükümlere yer verilmemiştir. Bu eksiklik 1917 yılında çıkarılan Aile Kararnamesi ile giderilmeye çalışılmıştır.

SORU

Sultan Abdülaziz'in 1867 yılında gerçekleştirdiği Avrupa seyahati sırasında kullandığı vagon, aşağıdaki müzelerden hangisinde sergilenmektedir?

- A) Rahmi Koç müzesi
- B) Topkapı Sarayı
- C) Erimtan Müzesi
- D) Dolmabahçe Sarayı
- E) İslam eserleri müzesi

ÇÖZÜM

Sultan Abdülaziz, Osmanlı tarihinde seyahat amacıyla yurt dışına çıkan ilk ve son Osmanlı padişahıdır. 21 Haziran 1867'de İstanbul'dan hareket eden padişah ilk olarak Fransa'yı ardından İngiltere'yi ziyaret etmiştir. Bundan sonra Belçika üzerinden Almanya'ya oradan da Avusturya'ya gelen Abdülaziz 7 Ağustos 1867'de yurda dönmüştür. Sultan Abdülaziz'in bu seyahati sırasında kullandığı vagon günümüzde Rahmi Koç müzesinde sergilenmektedir.

(Cevap A)

SORU

XIX. yüzyılda görülen;

- Çırağan ve Beylerbeyi sarayları yaptırılmıştır.
- Osmanlı donanması dünyanın en büyük üçüncü filosu haline getirilmiştir.

gibi gelişmeler, aşağıda ismi verilen padişahlardan hangisi döneminde gerçekleşmiştir?

- A) III. Selim
- B) II. Mahmut
- C) Abdülmecit
- D) Abdülaziz
- E) II. Abdülhamit

ÇÖZÜM

Günümüzdeki Çırağan ve Beylerbeyi sarayları 1861-1876 yılları arasında saltanat süren Sultan Abdülaziz döneminde yaptırılmıştır.

Bu dönemin diğer bir önemli gelişmesi de donanmada yapılan çalışmalardır. Sultan Abdülaziz döneminde Osmanlı donanması dünyanın sayılı donanmaları arasına girmiştir. Ancak sonraki padişahlar döneminde bu durum devam ettirilememiş donanma adeta çürümeye terk edilmiştir.

(Cevap D)

II. ABDÜLHAMİT DÖNEMİ (1876-1909)

I. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1876-1908)

Kurulduğundan beri monarşik bir rejimle yönetilen Osmanlı Devleti'nde meşrutî rejime geçilmesinin sebeplerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- ◆ Balkan uluslarının durumunu görüşmek için toplanan İstanbul Konferansı kararlarına etki etmek
- ◆ Avrupa'da okuyan ve **Jön Türkler** olarak bilinen aydın sınıfın (Namık Kemal, Ali Suavi, Ziya Paşa) Meşrutiyet'in ilanı için baskı yapması
- ◆ Osmanlı Devleti'ni dağılmaktan kurtarmak ve Avrupalı Devletlerin iç işlere müdahalesini önlemek
- ◆ Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı özgürlükçü fikirlerin benimsenmesi

SORU

- Kanunuesasinin hazırlanması
- Matbaanın kullanılması
- Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi

Osmanlı Devleti'nde yukarıdakilerden hangileri Fransız İhtilali'nin etkisiyle yapılmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve III E) II ve III

ÇÖZÜM

Fransız İhtilali (1789–1799), Fransa'daki mutlak monarşinin devrilip, yerine cumhuriyetin kurulması sürecidir. Dünya tarihinde bir dönüm noktası olan Fransız İhtilali sonucunda milliyetçilik ilkesi siyasi bir karakter kazanarak mutlak krallıkların yıkılmasında etkili olmuştur. Ayrıca demokrasi ilkesi Kıta Avrupası'nda gelişmeye başlamış ve egemenliğin halka ait olduğu anlayışı kabul edilmiştir. Bununla birlikte eşitlik, özgürlük ve adalet ilkeleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Fransız İhtilali'nin yaydığı bu düşünceler diğer ülkeler gibi Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. 1839 yılında Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi ve 1876 yılında meşrutî yönetime geçilmesi, Fransız İhtilali'nin Osmanlı üzerindeki etkilerini yıkıma yönelik girişimlerdir.

Osmanlı Devleti'nde XV. yüzyıldan itibaren Yahudi, Ermeni ve Rumlar matbaayı kullanmaya başlamıştır. Müslümanların kendi eserlerini bastıkları ilk resmî matbaa ise 1727 yılında yani Fransız İhtilali'nden çok önce faaliyete geçmiştir.

(Cevap D)

- ◆ Meşrutiyet'in ilanına karşı olan ve gelenekçi yapısından taviz vermek istemeyen Abdülaziz, baskılar sonucunda tahttan indirilmiş, yerine Meşrutiyeti ilan etmek şartıyla II. Abdülhamit getirilmiştir. Padişah II. Abdülhamit, Mithat Paşa'nın hazırladığı **Kanunuesası**'yi kabul ederek 23 Aralık 1876'da Meşrutiyet'i ilan etmiştir. **İstanbul Konferansı**'nın toplandığı gün ilan edilen meşrutiyetin ardından meclis çalışmalarının başlaması için hazırlıklar yapılmıştır.
- ◆ Türk tarihinin **ilk yazılı anayasası** olan Kanunuesası ile halk kısıtlı da olsa ilk kez seçme ve seçilme hakkını elde etmiş ve yönetime ortak olmuştur.

NOT

- ✓ Türk tarihinde ilk defa yönetim şekli değişmiş ve halk, hükümdarın yanında yönetime katılmıştır.
- ✓ Türk tarihinde halk ilk defa seçme ve seçilme hakkını kullanmış ve ilk defa **Batılı tarzda bir anayasa** kabul edilmiştir.
- ✓ Türk tarihinde ilk defa millet meclisinin açılmasıyla **parlamentar sisteme** geçilmiştir. Demokratikleşme yolunda çok önemli bir adım atılmıştır.

Kanunuesası'nın Önemli Maddeleri

- ✓ Kanun-uesaside tüm Osmanlı vatandaşlarının Osmanlı sayıldığı ve ülke topraklarının ayrılık kabul etmez bir bütün olduğu vurgulanmıştır.
- ✓ Anayasada **devletin resmî dili Türkçe** olarak belirtilmiştir.
- ✓ **İslam resmî din** olarak kabul edilmekle birlikte din ve inanç özgürlüğüne yer verilmiştir.
- ✓ Basın-yayın özgürlüğü güvence altına alınmıştır.
- ✓ Anayasa'da padişaha hükümeti atama ve görevden alma, kanunları yürürlüğe koyma, meclisi kapatma gibi geniş yetkiler tanınmıştır. Ayrıca hükümetin kurulması ve görevden alınması yetkileri de padişaha verilmiş ve hükümet padişaha karşı sorumlu tutulmuştur.
- ✓ Anayasaya göre kanun teklifleri de yalnızca hükümet tarafından yapılabilmekteydi yapılan kanunlar ise ancak padişah onayından sonra yürürlüğe girebiliyordu.
- ✓ Kanunuesası'ye göre Meclis-i Umumi iki kısımdan oluşmaktaydı. Bunlardan birincisi Âyan Meclisi, ikincisi ise Mebusan Meclisi'dir.
- I. **Âyan Meclisi Üyeleri**, Mebusan Meclisi üyelerinin üçte birini aşmamak koşuluyla, doğrudan padişah

tarafından atanırdı. Âyan Meclisine seçilmek için kamunun güvenini kazanmış olmak, devlet hizmetinde başarı göstermek, tanınmış ve 40 yaşından aşağı olmamak gerekliydi. Üyeler yaşam boyu atanır ancak kendi istekleriyle başka göreve geçmek için istifa edebilirlerdi.

II. Mebusan Meclisi Üyeleri, Osmanlı uyuğunda ki her **50 bin erkeğe bir üye** olmak üzere saptanıyordu. Bunlar özel bir yasa gereğince gizli oyla seçilirlerdi. Görev süreleri 4 yıldır. Mebusan Meclisi'ne seçilmek için 30 yaşını tamamlamış olmak ve Türkçe bilmek gerekliydi.

I. MEŞRUTİYET (1876)

Anahtar Sözcük: "Meclis, parlamento, yönetime katılma, temsil edilme"

- 1876 İstanbul Konferansı kararlarını etkilemek ve dağılmayı önlemek amacıyla halkın yönetime katılması hedeflenmiştir. II. Abdülhamit devrinde Jön Türklerin (Genç Osmanlılar) baskısı sonucu ilan edilmiştir.
- Osmanlı tebaasını (reaya) ilk kez **yönetime ortak eden** Osmanlı'nın **ilk Anayasası** Kanunuesasi kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Buna göre çift meclisli bir sistem başlamış ve Osmanlı Devleti anayasal düzene geçmiştir:

Kanunuesasi'ye göre,

- Son söz padişaha aittir.
- Mutlak otorite padişaktır.

Âyan Meclisi

- Üyeleri padişah tarafından atanır.
- Görev süreleri yaşam boyudur.
- Mebusan Meclisi kararlarını denetleme yetkisi vardır.

Mebusan Meclisi

- Üyeleri halk tarafından seçilir.
- Görev süreleri dört yıldır.

Yorum: Mebusan Meclisinin açılması Kanunuesasi'nin demokrasi ile bağdaşan tek niteliğidir.

Sonuç: Osmanlı halkı ilk kez padişahla birlikte yönetime ortak olmuştur. Padişahın yetkileri bir meclisle sınırlandırılmıştır. Osmanlı Devleti anayasal düzene geçmiştir.

- ♦ Meşrutiyet hayalleri kısa sürmüş, II. Abdülhamit Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra 93 Harbi'ni bahane göstererek Mebusan Meclisi'ni dağıtmış ve Kanunuesasi'yi askıya almıştır. Bu nedenle 1878 Berlin Antlaşması'ndan, 1908 II. Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen sürece Osmanlı tarihinde **İstibdat (baskı) Dönemi** adı verilmiştir.

İstibdat döneminin (1878–1908) özellikleri ve gelişmeleri şunlardır:

- ♦ İstibdat döneminin genel politikası **Panislamizm** = Ümmetçilik = İslamcılıktır.

NOT

II. Abdülhamit Panislamizm düşüncesini savunarak halifeliği, siyasal bir araç ve güç kaynağı olarak kullanmıştır.

- ♦ 1878'de Kıbrıs Adası, **Rusya'dan çekildiği için yardım karşılığında İngiltere'ye** üs olarak verilmiştir.
- ♦ 1881'de Osmanlı Devleti, **Muharrem Kararnamesi** ile ekonomik iflasını bildirmiştir.

EŞ ZAMANLILIK

Osmanlı Devleti'nin iflasını ilan ettiği 1881 yılında Selanik'te Mustafa Kemal Atarük doğmuştur.

- ♦ 1881'de Fransa Tunus'u, 1882'de İngiltere Mısır'ı işgal etmiştir.
- ♦ 1881'de **Düyun-u Umumiye** adıyla Genel Borçlar İdaresi kurulmuş ve yabancı devletler alacakları için Osmanlı Devleti'nin gelirlerine el koymuştur.

YORUM

Osmanlı Devleti bu gelişmeyle ekonomik bağımsızlığını kaybetmiştir.

- ♦ Kabotaj hakkı (Türk kara sularında ulaşım ve ticaret yapma hakkı) yabancı devletlere verilmiştir.
- ♦ İsyan ihtimaline karşı donanma Haliç'e çekilmiş ve çürümeye bırakılmıştır.

NOT

Donanmanın Haliç'te çürümesi, Trablusgarp Savaşı'na denizden yardım gönderilememesine sebep olmuştur.

- ◆ Tanzimat döneminde hazırlanan ve **Mecelle** adı verilen Osmanlı Medeni Kanunu yürürlüğe girmiştir.
- ◆ Osmanlı Devleti'nde **Mecelle** adı verilen ilk medeni kanun Tanzimat döneminde Sadrazam **Ahmed Cevdet Paşa** tarafından hazırlanmış ve **II. Abdülhamit** tarafından İstibdat döneminde yürürlüğe konmuştur.

Bu kanunda kadının erkeğinden izinsiz sokağa çıkması, istediği işte çalışması, evlenme ve boşanma gibi sosyal haklarına yer verilmemiştir. Boşanma hakkı, erkeğe tanınmış, boşanma durumunda çocukların velayet hakkı da babaya verilmiştir. Ayrıca mahkemelerde tanıklıkta bir erkeğin şahitliği, iki kadının kine eş değer tutulmuştur.

- ◆ **Almanya ile yakınlaşma başlamış** ve Berlin–İstanbul–Bağdat Demir Yolu Projesi uygulamaya konmuştur.

YORUM

İttihat ve Terakki Cemiyetinin temelini oluşturan Genç Osmanlılarda Alman hayranlığı, bu dönem itibarıyla başlamış ve bu durum daha sonra I. Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında girilmesinde etkili olmuştur.

- ◆ Doğu Anadolu'da **Ermeni İsyanları** baş göstermiştir.
- ◆ Ermenilere karşı Doğu Anadolu'da **Hamidiye Alayları** kurulmuştur.
- ◆ Jön Türkler (Genç Osmanlılar) sürgüne gönderilmiş ve basın–yayına sansür getirilmiştir.
- ◆ Jön Türklerin devamı niteliği taşıyan **İttihat ve Terakki Cemiyeti** kurulmuştur.

NOT

Harp Akademisinden kurmay yüzbaşı olarak mezun olan Mustafa Kemal de Şam'da kurmay subaylığa atandığı sıralarda birkaç arkadaşıyla gizlice **Vatan ve Hürriyet Cemiyeti**'ni kurmuştur. Selânik'te de bir şube açan cemiyet, daha sonra İttihat ve Terakki Cemiyetiyle kısa süreliğine birleşmiştir.

- ◆ Jurnal adı verilen **Hafiye Teşkilatı** oluşturulmuştur.
- ◆ Rüştiyeler ve İdadiler tüm yurttan yaygınlaştırılmıştır.
- ◆ Darülfunun'da kesintisiz eğitim başlamıştır (1900)
- ◆ **Kız sanat okulları** ilk kez bu dönemde açılmıştır.
- ◆ **Divan-ı Muhaserat (Sayıştay)** gerçek anlamda tesis edilmiştir.
- ◆ 1886'da Şüküfezar adlı kadın gazetesi çıkarılmaya başlamıştır.
- ◆ 1895'te Fatma Aliye'nin de yazılarının yayımlandığı "**Hanımlara Mahsus Gazete**" çıkarılmaya başlamıştır.
- ◆ **Yıldız Sarayı** bu dönemde inşa ettirilmiş ve devletin yönetim merkezi olmuştur.
- ◆ Memleket Sandıkları 1888 yılında Ziraat Bankası'na dönüştürülmüştür.
- ◆ Osman Hamdi Bey tarafından 1881'de **Sanayi-i Nefise** adıyla güzel sanatlar mektebi kurulmuştur.
- ◆ Toplum, gelenekçi–yenilikçi olmak üzere iki kutba ayrılmaya başlamıştır.
- ◆ **Darülaceze** açılmıştır.

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ (1908–1918)

- ◆ Makedonya'da İttihat ve Terakki Cemiyetinin önde gelen isimleri İngiltere ve Rusya'nın Reval görüşmelerinde Makedonya'da ıslahat yapılmasını istemelerine tepki göstererek Manastır ve Selânik merkezli bir isyan çıkarmıştır. İsyanın daha fazla büyümesinden endişe duyan Padişah II. Abdülhamit ise istibdat (baskı) yönetimine son vererek Meşrutiyet'i bir kez daha (23 Temmuz 1908) ilan etmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanından beş ay kadar sonra gazete ve dergiler yeniden çıkmaya başlamış ve **ilk kez siyasi partilerin kurulmasına izin verilmiştir**. Bu nedenle, II. Meşrutiyet, I. Meşrutiyet'e oranla **daha demokratik** ve çağdaş nitelikler taşımaktadır.

II. Meşrutiyet'in ilan edildiği sırada meydana gelen gelişmeler:

- ◆ Avusturya–Macaristan, Bosna–Hersek'i ilhak etmiştir (kendine bağladı).
- ◆ Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiştir. (1908)
- ◆ Yunanistan, Girit'i ilhak etmiştir.

NOT

II. Meşrutiyet döneminde Osmanlılık, fikri etkisini kaybetmiş ve **Türkçülük** (Turancılık) düşüncesi güçlenmiştir.

31 Mart Olayı (13 Nisan 1909)

- ◆ İttihat Terakki Partisine muhalefeten kurulmuş **Ahrar Partisi** ile bazı gazetelerin (**Volkan, Serbesti**) kışkırtmaları sonucu Meşrutiyet yönetimine karşı olan gelecekteki halk kitleleri ile **Avcı taburlarından** bir grup Rumi takvime göre 31 Mart günü ayaklanmışlardır.
- ◆ İsyançıların Mebusan Meclisi'nin kapısına gelip bazı subay ve gazetecileri öldürmeleri üzerine isyan büyümüş ve İstanbul Hükümeti'nin isyana karşı tepkisiz kalması üzerine de Selânik'ten gelen "**Hareket Ordusu**" isyanı bastırma görevini üstlenmiştir. İsyan kısa sürede bastırılmış ve isyancılar yargılanmıştır. Padişah II. Abdülhamit olaya sebebiyet verdiği gerekçesiyle tahttan indirilmiş yerine V. Mehmet Reşat padişah ilan edilmiştir.
- ◆ 31 Mart Ayaklanması, Osmanlı Devleti'nde **rejime** (yönetime) **karşı girişilen ilk irticai (gerici) faaliyet**ti. Bu yönüyle Cumhuriyet döneminde meydana gelen Şeyh Said İsyanı ve Menemen Olayı ile ortak özellikler taşımaktadır.

NOT

Hareket Ordusu'nun komutanı, I. Balkan Savaşı'ndan sonra Bab-ı Âli Baskını ile hükümetin başında göreceğimiz Mahmut Şevket Paşadır. Kurmay Başkanlarından biri de **ilk kez tarih sahnesinde gördüğümüz genç Kurmay Yüzbaşı Mustafa Kemal'dir**. Hareket ordusunda **Kazım Karabekir**'de yer almıştır.

NOT

İttihat ve Terakki Cemiyetinin ilk başlarda Osmanlı Devleti'ne demokratik ve çağdaş bir yapı kazandırmak amacını güttüğünü düşünen Mustafa Kemal, başlangıçta İttihat ve Terakki düşüncesini benimsemiştir. Ancak örgütün devlet yönetimini ele geçirmek maksatlı yasa dışı ve gizli örgütsel eylemler içerisinde yer almalarından dolayı bu oluşumdan uzaklaşmıştır. Özellikle İttihat ve Terakki yönetiminin ısrarla istediği I. Dünya Savaşı'na Almanların yanında girme düşüncesine karşı olduğunu her fırsatta dile getirmiş ve bu durumun zararlarını anlatmaya çalışmışsa da engel olamamıştır.

31 Mart Ayaklanması Sonrası Kanunuesasi'de Yapılan Değişiklikleri (1909)

- ◆ Padişahın sansür ve sürgün yetkisine son verilmiştir.
- ◆ Hükümet, meclise karşı sorumlu hâle getirilmiştir.
- ◆ Padişahın meclisi açma ve kapama yetkisi sınırlandırılmıştır.
- ◆ Basın-yayın özgürlüğü yasalarla güvence altına alınmıştır.
- ◆ Milletvekillerine kanun önerme yetkisi verilmiştir.
- ◆ Toplantı düzenleme ve dernek kurma özgürlükleri tanınmıştır.
- ◆ Meclise, güvensizlik oyu ile hükümeti düşürebilme yetkisi verilmiştir.
- ◆ Padişah tarafından veto edilen kanunların mecliste 2/3 çoğunlukla yeniden kabulü ilkesi getirilmiştir.

OSMANLI DEVLETİ'Nİ DAĞILMAKTAN KURTARMA AMACI İLE ORTAYA ATILAN DÜŞÜNCE AKIMLARI

- ◆ Fransız İhtilali'nin getirdiği milliyetçilik akımının etkisiyle Osmanlı Devleti'ne karşı azınlıklar isyan etmeye başlamışlardır.
- ◆ Azınlık isyanları sonucu Osmanlı Devleti'nin dağılma-ya başlaması üzerine Osmanlı yöneticileri ve aydınları bu isyanları durdurup devleti kurtarmak ve ülke bütünlüğünü korumak amacıyla ıslahatlar yapmaya ve fikirler üretmeye başlamışlardır.

1. OSMANLILIK

- ◆ Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan herkesin ırk, din, dil ve mezhep ayrımı yapılmaksızın eşit olduğunu kabul eden düşünce akımıdır.
- ◆ Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik düşüncesinden etkilenen azınlıkların, ayrılıkçı hareketlerini engellemeyi ve müslim-gayrimüslim ayrımını ortadan kaldırmayı hedeflemiştir.
- ◆ Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı Meşrutiyet'in ilanı, anayasal yönetime geçilmesi, Osmanlılık düşüncesi doğrultusunda yapılan çalışmalardır.
- ◆ 1839 Tanzimat Fermanı'ndan 1878 Berlin Antlaşması'na kadar devletin genel politikası olmuş ancak Avrupalı devletlerin kışkırtmaları ve azınlıkların bağımsız yaşama arzusu nedenleriyle başarıya ulaşamamıştır; **Balkan Savaşları sonrası önemini yitirmiştir**.
- ◆ Bu akımın önde gelen temsilcileri; **Namık Kemal, Ziya Paşa ve Mithat Paşa'dır**.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi Osmanlılık düşüncesi doğrultusunda yapılan çalışmalardan biri değildir?

- A) Mebusan Meclisinin açılması
- B) Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi
- C) Islahat Fermanı'nın yayımlanması
- D) Sened-i İttifak'ın kabul edilmesi
- E) Kanunuesasi'nin yürürlüğe girmesi

ÇÖZÜM

Osmanlılık, Osmanlı İmparatorluğu içindeki tüm ulusları Osmanlılık ruhu içinde birleştirmeyi amaçlayan bir düşünce sistemidir. 1839 Tanzimat Fermanı'yla ortaya konan bu anlayış Islahat Fermanı'nın ilan edilmesi, meşruti yönetime ve anayasal düzene geçilmesi gibi faaliyetlerle uygulama sahası bulmuştur.

Sened-i İttifak ise 7 Ekim 1808'de padişah II. Mahmut, ayanlar ve devlet ricali arasında imzalanan ve güvenliğinin sağlanması karşılığında ayanların ayrıcalıklarını taahhüt eden bir anlaşmadır. Kanunsuz şekilde oluşan yerel otoritenin devlet tarafından tanınması anlamına gelen bu belge ile padişah ilk kez kendi otoritesinin yanında bir gücün varlığını kabul etmiştir.

(Cevap D)

2. İSLAMCILIK VE ÜMMETÇİLİK (PANİSLAMİZM)

- ◆ Balkanlar'da yaşayan Hristiyan azınlıkların hızla bağımsızlıklarını kazanmaları karşısında, Osmanlı aydınlarının bir bölümü kurtuluşun İslam birliğinde olduğunu düşünmüşlerdir.
- ◆ II. Abdülhamit'in **İstibdat (Baskı) döneminde etkinlik kazanan** bu düşünce akımı, İttihat ve Terakki'nin yönetiminde etkili olmaya başladığı II. Meşrutiyet sonrasında zayıflamaya başlamış,
- ◆ I. Dünya Savaşı sırasında padişahın cihat ilanına Arapların kayıtsız kalmasıyla sönmüş,
- ◆ **Arapların İngiltere ile iş birliği yapması ile tamamen sona ermiştir.**

UYARI

İslamcılık, Osmanlı toprakları içinde yaşayan tüm Müslümanları birleştirmeyi hedeflerken **ümmetçilik** tüm dünya Müslümanlarını tek çatı altında toplamayı hedeflemektedir.

- ◆ Bu akımın önde gelen temsilcileri **Sait Halim Paşa ve Mehmet Akif**'tir.

3. TÜRKÇÜLÜK-TURANCILIK

- ◆ Osmanlı toprakları içinde yaşayan Türk ulusunu bağımsız, modern ve refah seviyesi yüksek bir toplum yapma esaslarına dayanmaktadır.
- ◆ **II. Meşrutiyet dönemi itibarıyla İttihat ve Terakki Cemiyetinin savunduğu** bu düşünce akımının Anadolu'da yayılmasında ve destekçi bulmasında İttihat ve Terakkiçiler tarafından kurulan Türk Ocakları etkili olmuştur.
- ◆ **Kurtuluş Savaşı yıllarında bu fikir akımı Anadolu'da birleştirici bir etki yapmıştır.**
- ◆ Turancılık, özellikle Osmanlı sınırları dışındaki Türk aydınları arasında Orta Asya Türklüğünü baskı altında tutan Rusya'ya tepki olarak gelişmiştir.

NOT

Türkçülük ile Turancılık arasındaki fark:

Türkçülük, Osmanlı toprakları içinde yaşayan Türk ulusunu birleştirici etkiye sahiptir. Turancılık ise tüm Dünya Türklerini kapsamaktadır.

- ◆ Turancılık ilk olarak İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından gündeme getirilmiştir. **Ziya Gökalp, Mehmet Emin Resulzade, Mahmut Celalettin Paşa, Yusuf Akçura, İsmail Gaspıralı, Mehmet Emin Yurdakul ve Enver Paşa** önde gelen savunucularındandır.
- ◆ Turancılık, Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'na girmesinde de etkili olmuş, I. Dünya Savaşı'nda **Kafkas Cephesi'ndeki başarısızlık sonucu önemini yitirmiş**, Kurtuluş Savaşı yıllarında, Mebusan Meclisi'nde Misakımillî kararlarının kabulüyle tamamen sona ermiştir.

4. BATICILIK

- ◆ Batıcılık düşüncesi, Lale Devri'nde başlamasına rağmen XIX. yüzyılda bir fikir akımı hâline gelmiştir.
- ◆ Batıcılığı savunanlar, Batı'nın sosyal, hukuki, ilmi ve kültürel gelişmelerinden faydalanmanın gerekliliğini savunmuşlardır.
- ◆ II. Meşrutiyet döneminde İstanbul'da yayınlanan Mehtab dergisi bu düşüncüyü yaymış ve bir fikir akımı hâline gelmiştir. **Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında başarıyla uygulanmıştır.**
- ◆ **Celal Nuri, Abdullah Cevdet, Tevfik Fikret** bu akımın önde gelen temsilcileridir. Günümüze kadar da savunucu bulmuş ve önemini yitirmemiştir.

5. ÂDEMİMERKEZİYETÇİLİK (FEDERALCİLİK)

- ◆ II. Meşrutiyet Dönemi'nde **Ahrar Fırkası kurucusu Prens Sabahattin tarafından ortaya atılmış** ancak uygulanamamış bir düşüncedir.
- ◆ Bu fikir akımı bölgesel yönetimlerin yetkilerinin artırılmasını amaçlamış, böylelikle devletin de yükünün hafifleyeceğini savunmuştur.

SORU

Ayastefanos Antlaşması'ndan hemen sonra büyük devletlerin Berlin'de bir konferans düzenlemelerinin sebebi aşağıdakilerden hangisidir?

- Rusya'nın güç kazanmasını önleme
- İngiltere'nin sömürge yollarını korumak istemesi
- Almanya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki etkisini kırmak
- Balkanlarda ıslahat yapmak
- Ortadoğu'da yeni siyasi yapılar oluşturmak

ÇÖZÜM

Ayastefanos (Yeşilköy) Antlaşması, 1877- 1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonunda imzalanmıştır. Ancak Rusya'yı aşırı derecede güçlendiren bu antlaşma başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Tepkiler üzerine Rus Çarı II. Aleksander, Ayastefanos Antlaşması'nın yeniden görüşülmesi için Berlin'de bir kongre toplanmasını kabul etmiştir.

(Cevap A)

SORU

XIX. yüzyılda meydana gelen,

- 1876 Anayasası
- Islahat Fermanı
- Tanzimat Fermanı

gelişmelerinden hangilerinin Osmanlılık düşüncesi doğrultusunda yapıldığı söylenebilir?

- Yalnız I
- Yalnız II
- Yalnız III
- I ve III
- I, II ve III

ÇÖZÜM

Osmanlılık fikri, Osmanlı sınırları içindeki tüm ulusları bir çatı altında birleştirmeyi amaçlayan bir düşünce sistemidir. 1839 Tanzimat Fermanı'yla ortaya konan bu anlayış, 1856'da Islahat Fermanı'nın ilan edilmesi ve 1876'da anayasal düzene geçilmesi gibi çalışmalarla desteklenmiştir.

(Cevap E)

SORU

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu aşağıdakilerden hangisi döneminde Bosna- Hersek'i ilhak etmiştir?

- II. Mahmut
- Abdülmecid
- Abdülaziz
- II. Abdülhamid
- V. Mehmet Reşad

ÇÖZÜM

Bosna-Hersek'in yönetimi 1878 Berlin Antlaşması'yla geçici olarak Avusturya'ya bırakılmıştır. Ancak II. Meşrutiyet'in yeniden ilanı sürecinde yaşanan iç karışıklıklardan yararlanan Avusturya - Macaristan İmparatorluğu, Bosna-Hersek'i topraklarına katmıştır. Bu dönem Padişah II. Abdülhamid'in saltanatının son dönemine rastlamaktadır.

(Cevap D)

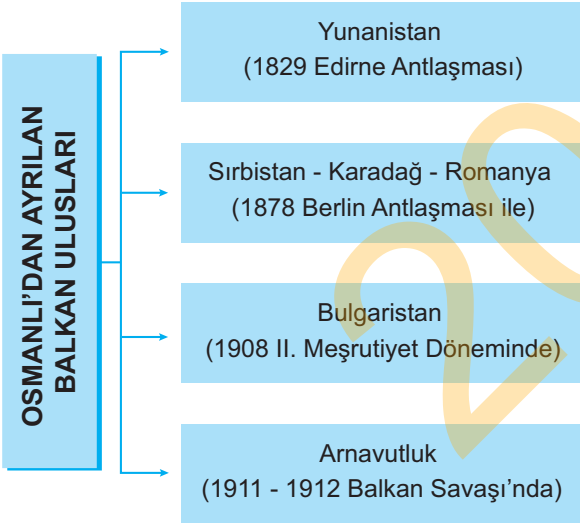
XIX. YÜZYILIN ÖNEMLİ SİYASAL GELİŞMELERİ BALKAN ULUSLARININ AYAKLANMALARI

Nedenleri

- ◆ Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik düşüncesinin Balkan uluslarını etkilemesi
- ◆ Rusya ve Avrupa devletlerinin Balkan uluslarını kışkırtması

Sonuçları

- ◆ Sırbistanla başlayan isyanlar Yunanistan, Romanya, Karadağ, Bulgaristan ve Arnavutluk devletlerine de sıçramıştır.
- ◆ İlk olarak Yunanistan 1829 Edirne Antlaşması ile daha sonra Sırbistan, Romanya, Karadağ 1878 Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nden ayrılmışlardır. Bulgaristan II. Meşrutiyet dönemindeki kargaşadan, Arnavutluk ise I. Balkan Savaşı'nı fırsat bilerek Osmanlı Devleti'nden kopmuştur.

ÇÖZÜM

Rusya'nın Balkanlar'daki Ortodoks ve Slav topluluklarını kışkırtma politikasına Panslavizm denmektedir. Panslavizmin çıkışının temelinde Kırım Savaşı'nın ardından daha belirgin hale gelen Avrupa karşıtlığı yatmaktadır. Çeşitli slav halkları arasında ortak kültürel ve siyasal hedefler sağlamaya çalışan bu hareketin etkisiyle XIX. yüzyılda Yunanistan Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olmuştur. Bulgaristan, XX. yüzyılın başında II. Meşrutiyet'in ilanı esnasında ortaya çıkan karışıklıktan faydalanarak 1908'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Arnavutluk ise I. Balkan Savaşı'nın etkisiyle 1912'de bağımsızlığını kazanmıştır.

(Cevap A)

1828-1829 OSMANLI-RUS SAVAŞI

Nedenleri

- ◆ Yunan ayaklanması sırasında Osmanlı Devleti'nin Navaarin'deki donanmasının yakılması
- ◆ Rusya'nın Yunanistan'ın bağımsızlığını sağlamak istemesi

Sonuçları

- ◆ Rusya ile **Edirne Antlaşması** imzalanmıştır.
- ◆ Yunanistan Osmanlı Devleti'nden ayrılan ilk Balkan ulusu olmuştur.
- ◆ Osmanlı Devleti'nin **Küçük Kaynarca Antlaşması**'ndan sonraki en ağır antlaşmadır.

MISIR SORUNU

(Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı)

Nedenleri

- ◆ Yunan isyanını bastırması karşılığı kendisine vadedilen Mora'nın elden çıkması
- ◆ Mısır valisinin Mora'ya karşılık, Suriye valiliğini de istemesi
- ◆ Mehmet Ali Paşa'nın güçlenmesinden çekinen II. Mahmut'un valinin isteklerini geri çevirmesi

Sonuçları

- ◆ Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa, 1833 Kütahya Antlaşması ile isteklerine kavuşmuştur.
- ◆ Osmanlı Devleti ilk kez bir valisiyle antlaşma imzalamıştır.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi Rusya'nın panslavist politikasının etkisiyle XIX. yüzyılda bağımsızlığını ilan eden devletlerden biri değildir?

- A) Arnavutluk B) Sırbistan C) Karadağ
D) Romanya E) Yunanistan

1833 HÜNKÂR İSKELESİ ANTLAŞMASI**VE BOĞAZLAR SORUNU**

Osmanlı Devleti Mısır isyanına karşı, Rusya ile antlaşma imzalamıştır. Bu antlaşma ile Rusya herhangi bir saldırı karşısında karadan ve denizden yardım etmeyi taahhüt etmiştir. Rusya'nın saldırıya uğraması durumunda da Osmanlı Devleti Boğazları kapatmayı kabul etmiştir. 8 yıl yürürlükte kalması kararlaştırılan antlaşma, Avrupalı devletlerin çıkarlarına ters düştüğü ve Boğazlardaki Osmanlı egemenliğini sınırlandırdığı için "**Boğazlar Sorunu**"na neden olmuştur.

1838 BALTA LİMANI SÖZLEŞMESİ

- ◆ Rusya ile imzalanan Hünkâr İskeleyi Antlaşması en çok İngiltere'nin çıkarlarına ters düşmüştür. Osmanlı Devleti de İngiltere'nin bu antlaşmaya tepkisini azaltmak için Balta Limanı Antlaşması'nı imzalayarak İngiltere'ye yeni kapitülasyonlar vermiştir.

Önemi

- ◆ Balta Limanı Antlaşması, Osmanlı ekonomisini baltalamış ve **Osmanlı Devletini dışa bağımlı hâle getirmiştir**.

I. LONDRA KONFERANSI VE MISIR**MESELESİNİN ÇÖZÜMÜ (1840)**

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Akdeniz'de güçlenmesini istenmeyen İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya devletleri ve Osmanlı Devleti'nin katılımıyla Londra Konferansı düzenlenmiştir. Alınan kararlar neticesinde;

- ◆ Mısır'ın; iç işlerinde serbest, dış işlerinde Osmanlı Devleti'ne bağlı, yıllık vergi ödeyen özerk bir yapıya kavuşması kabul edilmiştir.

II. LONDRA KONFERANSI VE BOĞAZLAR**MESELESİNİN ÇÖZÜMÜ (1841)**

- ◆ Hünkâr İskeleyi Antlaşması'nın 8 yıllık süresinin dolması üzerine İngiltere'nin öncülüğünde, Avusturya, Rusya, Prusya, Fransa ve Osmanlı Devleti Londra'da Boğazlar meselesini görüşmek üzere bir araya gelmiştir.
- ◆ Konferans sonrası imzalanan **Londra Boğazlar Sözleşmesine** göre;

Boğazlar Osmanlı Devleti'nin egemenliğinde kalacak ve hiçbir savaş gemisi geçemeyecekti.

NOT

Londra Konferansı'nda Boğazlar meselesi çözümlenmesine rağmen Sevr Antlaşması ile tekrar gündeme getirilmiştir.

**1853–1856 OSMANLI–RUS SAVAŞI
KIRIM SAVAŞI VE PARİS ANTLAŞMASI**

- ◆ Rusya'nın Hünkâr İskeleyi ile kazandığı ve Londra Konferansı'yla kaybettiği hakları yeniden elde etmek istemesi
- ◆ Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı işgal etmesi
- ◆ Rusya'nın kutsal yerlerin koruyuculuğunu istemesi ve Ortodoks hakları konusunda Osmanlı Devleti'nden yeni isteklerde bulunması

Sonuçları

- ✓ **Paris Antlaşması** imzalanmış ve bu antlaşmayla, **Osmanlı Devleti ilk kez bir Avrupa devleti sayılmıştır**.
- ✓ Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün Avrupalı devletlerce korunması kabul edilmiştir.
- ✓ Osmanlı Devleti Karadeniz'de donanma bulundurma hakkını kaybetmiştir.
- ✓ Eflak ve Boğdan'a özerklik verilmiştir.

Önemi

- ✓ Osmanlı Devleti galip devlet olmasına rağmen mağlup devlet muamelesi görmüştür.
- ✓ Rusya'nın Osmanlı Devleti üzerindeki emelleri geçici de olsa durdurulmuştur.
- ✓ Osmanlı Devleti ilk kez bir Avrupa Devleti sayılmıştır.
- ✓ **Osmanlı Devleti ilk kez bu savaş esnasında İngiltere dış borç almıştır** (Abdülmecit Dönemi).
- ✓ Osmanlı Devleti Paris Antlaşması'nda İngiltere ve Fransa'nın desteğini alabilmek için Islahat fermanıyla azınlık haklarını genişletmiştir.

**1877–1878 OSMANLI–RUS SAVAŞI (93 HARBİ) VE
BERLİN ANTLAŞMASI****Nedenleri**

- ✓ Rusya'nın, Paris Antlaşması'yla kaybettiği hakları tekrar elde etmek istemesi
- ✓ İngiltere'nin, Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikasından vazgeçmesi ve Rusya karşısında Osmanlı Devleti'ni yalnız bırakması
- ✓ Rusya'nın Balkanlar'da Panslavist politikalar izlemesi
- ◆ Rumi takvime göre 1293 yılında gerçekleştiği için 93 Harbi de denilen bu savaşın başlamasıyla birlikte Rusya iki cephede birden saldırıya geçmiştir. Rus kuvvetleri Balkanlarda Bulgaristan topraklarını işgal ede-

rek Edirne'ye doğru ilerlemiştir. Ancak Rusya Şipka Geçidi'nde Süleyman Paşa'nın, Plevne önlerinde de **Gazi Osman Paşa**'nın başarılı savunmalarıyla karşılaşmıştır. Rus kuvvetleri Doğu Cephesi'nde de Ardahan ve Doğubeyazıt'ı ele geçirdikten sonra Kars'ta Ahmet Muhtar Paşa tarafından durdurulmuştur ancak bu savunma fazla uzun sürmemiştir. Ruslar Kars'ı aldıktan sonra Erzurum'a kadar ilerlemiş bu sırada Erzurum halkı, **Nene Hatun** adlı kahraman Türk kadınının etrafında toplanarak Rusları Aziziye tabyalarında durdurmuştur.

Sonuçları

- ✓ Rusya, İstanbul Yeşilköy'e kadar ilerlemiş ve Osmanlı Devleti büyük bir yenilgiye uğramıştır.
- ✓ Rusya ile **Ayastefanos** (Yeşilköy) Antlaşması imzalanmış ancak Avrupalı devletlerin itirazı sonucunda bu antlaşma yürürlüğe girmeden kaldırılmıştır. Yerine Berlin Antlaşması hazırlanmıştır.

3 Mart 1878 tarihli Ayastefanos Antlaşması'na göre;

- ✓ Büyük bir Bulgaristan krallığı kurulacak
- ✓ Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olacak
- ✓ Kars, Ardahan, Batum, Doğubeyazıt Rusya'ya bırakılacak
- ✓ Bosna Hersek'e özerklik verilecek
- ✓ Osmanlı, Rusya'ya savaş tazminatı ödeyecek
- ✓ Girit ve Ermenilerin bulunduğu yerlerde ıslahatlar yapılacaktır

Berlin Antlaşması

- ◆ Ayastefanos Antlaşması'nın yerine imzalanmıştır.
- ◆ Bosna ve Hersek geçici olarak Avusturya'ya bırakılmıştır.
- ◆ Girit ve Ermenistan'da İngiltere gözetiminde ıslahat yapılması kararlaştırılmıştır.
- ◆ Sırbistan, Karadağ, Romanya bağımsız olmuştur. (İlk kez birden fazla devlet Osmanlı'dan ayrılmıştır.)
- ◆ **Kars, Ardahan, Batum** Rusya'ya **Doğu Beyazıt** Osmanlı'ya bırakılmıştır.
- ◆ Bulgaristan'ın üçe ayrılarak asıl Bulgaristan'ın Osmanlı'ya bağlı bir prenslik olması, Doğu Rumeli'nin özerk olması ve Makedonya'nın ıslahat şartı ile Osmanlı'ya bırakılması kararlaştırılmıştır.

Dömeke Meydan Savaşı (1897)

- ◆ 1829 yılında imzalanan Edirne Antlaşması ile bağımsızlığını kazanan Yunanistan, her fırsatta sınırlarını genişletmek için faaliyetler yürütmüştür.
- ◆ Berlin Antlaşması'ndan sonra Teselya'yı topraklarına katan Yunanistan, bir yandan da **Etnik-i Eterya Cemiyeti** öncülüğünde Megali İdea adını verdiği hedefi gerçekleştirmek için çalışmalarına hız vermiştir. Rumların yaşadığı bütün toprakların Yunanistan'a bağlanmasını içeren bu ülkünün nihai amacı, İstanbul'u Türklerden alarak Bizans İmparatorluğu'nu yeniden kurmaktır.
- ◆ Etnik-i Eteryanın Megali İdea'yı gerçekleştirmeye yönelik çalışmaları sonucunda 1896 yılında **Girit İsyanı** başlamıştır.
- ◆ Ortaya çıkan karışıklıktan yararlanmak isteyen Yunanistan adaya asker çıkararak Girit'i kendisine bağladığını ilan etmiştir. Bir yandan da Balkan sınırını geçerek Osmanlı kuvvetleri üzerine saldırıya geçmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti 1897'de Yunanistan'a savaş açmıştır.
- ◆ Osmanlı ordusu Dömeke mevkinde yapılan meydan savaşında Yunanistan'ı ağır bir bozguna uğratmış Teselya'yı geri aldığı gibi Atina yolunu da açmıştır. Ancak Rusya ve Avrupa devletlerinin araya girmesiyle daha fazla ilerleme imkânı bulamamıştır. Savaş her iki tarafın da savaş öncesi sınırlarına geri dönmesiyle sona ermiştir.
- ◆ Dömeke Meydan Savaşı'nın ardından İngiltere, Fransa, Rusya ve İtalya Girit'te özerk bir yönetim kurulması konusunda anlaşmıştır. Buna göre Girit Osmanlı egemenliğinde kalacak, ancak adanın yönetimi Yunan Kralı'nın oğluna verilecekti. Bu kararın Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmesiyle **Girit 1898 yılından itibaren fiili olarak Yunanistan'a bağlanmıştır**. Balkan Savaşları sonunda da ada resmen Yunanistan'a katılmıştır.
- ◆ Londra Antlaşması'yla; Bulgaristan; Kavala, Dedeağaç ve Edirne'ye sahip olmuştur. Selânik, Güney Makedonya ve Girit Yunanistan'a verilmiştir. Orta ve Kuzey Makedonya Sırbistan'a bırakılmıştır. Arnavutluk ve Ege adalarının durumu ise büyük devletlerin vereceği karara bırakılmıştır.

XVII. YÜZYIL DURAKLAMA (ISLAHATLAŞMA) DÖNEMİ	XVIII. YÜZYIL GERİLEME (BATILAŞMA) DÖNEMİ	XIX VE XX. YÜZYIL DAĞILMA (DEMOKRATİKLEŞME) DÖNEMİ
– Temel amaç Osmanlı Devleti'ni eski gücüne kavuşturmaktır. – Fetih siyaseti devam etmiştir. – Osmanlı Devleti kendisini Avrupa'dan üstün gördüğü için yapılan islahatlarda Batı etkisi olmamıştır. – Islahatlar kişilere bağlı kalmış, sorunların kökenine inilmemiştir. – İsyanlar baskı ve şiddet yoluyla bastırılmıştır. – Maliye, yönetim alanında düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlemeler daha çok askerî alanda yoğunlaşmıştır. – I. Ahmet, Genç Osman, IV. Murat, Tarhuncu Ahmet Paşa, Köprülü Mehmet Paşa bu dönemde önemli bir yere sahiptir.	– Temel amaç Karlofça Antlaşması ile kaybedilen yerleri geri almaktır. – Fetih siyaseti devam etmiştir. – Teknik ve askerî alanda Avrupa üstünlüğü kabul edildiği için, yapılan yenilik çalışmalarında Batı örnek alınmıştır. – Islahatlar kişilere bağlı kalmış sorunların kökenine inilmemiştir. – Askerî ve ekonomik islahatların yanında ilk kez kültürel anlamda islahatlar yapılmıştır. İlk teknik yenilikler de bu dönemde gerçekleşmiştir. – Lale Devri ve III. Selim dönemi yenilikleri, bu yüzyıl içinde önemli bir yere sahiptir.	– Temel amaç Osmanlı Devleti'ni dağılmaktan kurtarmak ve Avrupalı devletlerin Osmanlı iç işlerine karışmasını önlemektir. Bu amaçla denge siyaseti izlenmeye başlanmıştır. – Fetih siyasetinden vazgeçilmiştir. – Fransız İhtilali ve Sanayi İnkılabının etkileri görülmeye başlamıştır. – XVII ve XVIII. yüzyıla göre çok daha köklü islahatlar yapılmış ancak bu durum Osmanlı Devleti'nin dağılmasını önleyememiştir. – Hukuk alanında ilk kez köklü değişiklikler yapılmış, demokratikleşme süreci başlamıştır. – II. Mahmut dönemi, Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, I ve II. Meşrutiyet, bu yüzyılda önemli bir yere sahiptir.

SORU

Osmanlı tebaasında din, dil, ırk ve mezhep bakımından ayırt edici tabirlerin kaldırılmasına sebep olan Islahat Fermanı'nın amaçları arasında aşağıdakilerden hangisi **gösterilemez**?

- Laiklik ilkesini devlet düzenine yerleştirme
- Toplumsal sorumlulukları tüm kesimlere paylaş-tırma
- Gayrimüslimlerin devlet dairelerinde çalışabil-meleri için gerekli zemini hazırlama
- Gayrimüslimleri Müslümanlarla eşit hale getirme
- Din farklılıklarının yarattığı toplumsal gerilime son verme

ÇÖZÜM

Avrupalı devletlerin gayrimüslimlere yeni haklar verilmesi için Osmanlı Devleti'ne baskı yapması Islahat Fermanı'nın ilan edilmesinin en önemli sebebidir. Avrupa'nın desteğini almak, yabancıların iç işlerine karışmasını önlemek ve gayrimüslimlerin ayrılıkçı hareketlerini engellemek isteyen Osmanlı Devleti, 1856'da ilan ettiği Islahat Fermanı'yla Müslüman ve gayrimüslim tebaa arasında tam bir eşitlik sağlamaya çalışmıştır. Ancak bu fermanla laiklik ilkesi gözetilmemiştir.

(Cevap A)

SORU

İngiltere XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Araplara, halifeliğin kendilerinin hakkı olduğunu empoze etmiş ve Osmanlı Devleti'nden ayrılmaları halinde onları destekleyeceğinin sözünü vermiştir.

İngiltere'nin bu tutumunun sebepleri arasında,

- Osmanlı Devleti'ni zayıf düşürme
- Arapları tek çatı altında toplama
- Sömürge yollarının güvenliğini sağlama
- Ortadoğu'da yeni bir siyasi yapı oluşturma

düşüncelerinden hangileri gösterilemez?

- Yalnız I
- Yalnız II
- II ve III
- I, III ve IV
- II, III ve IV

ÇÖZÜM

Arap toprakları İngiltere için stratejik öneme sahipti çünkü bu topraklar İngiltere'nin sömürge yolları üzerindeydi. Bu nedenle İngiltere bölgede kendi güdümünde yeni bir siyasi yapı oluşturmak istiyordu. Bu amaçla Arap ülkelerinde milliyetçilik duygusunu kışkırtarak onların Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmesini sağlamıştır. Nitekim I. dünya Savaşı'ndan sonra bölgede manda rejimleri kurmak suretiyle amacına ulaşmıştır.

(Cevap B)

4. ÜNİTE

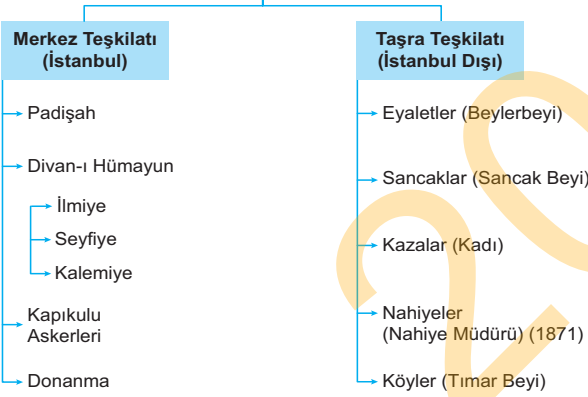
OSMANLI DEVLETİ KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

DEVLET YÖNETİMİ

A. MERKEZ TEŞKİLATI

Önceki Türk ve Türk-İslam devletlerinden farklı olarak Osmanlı Devleti'nde daha merkezî bir yönetim oluşturulmuştur. Hükümet, ordu ve eyaletler doğrudan doğruya padişahın şahsına bağlı bir bütün olarak düşünülmüş, bütün birimler devletin merkezî olan İstanbul'dan yönetilmiştir. Merkez teşkilatı; hükümdar, saray ve Divanîhümayun olarak sıralanmıştır.

OSMANLI'DA DEVLET VE ÜLKE YÖNETİMİ

- ◆ Osmanlıların daha önceki Türk devletlerinden farklı olarak;
- ✓ Ülkeyi hanedan üyeleri arasında paylaştırmaması,
- ✓ Fethedilen toprakları fetheden komutanlara vermeme- si merkezî otoriteyi güçlü tutmalarında etkili olmuştur.
- ◆ Osmanlılarda eski Türklerdeki **Kut** anlayışı devam etmiş; devleti yönetme hakkı Osmanlı hanedanına ait sayılmış ve bu durum devletin yıkılışına kadar devam etmiştir.
- ◆ Osmanlı Devleti'ne kadar kurulan Türk devletlerinde “**Ülke, hanedanın ortak malıdır.**” anlayışı geçerli olmuştur. Bu kural, hanedan üyeleri arasında sürekli taht kavgalarına ve Türk devletlerinin parçalanmasına neden olmuştur. Osmanlı padişahları bu olumsuzlukları engellemek için merkezî otoritenin kurulmasına ve güçlü tutulmasına önem vermiştir.

Bu amaçla;

- ✓ **I. Murat** döneminde “Devlet yönetiminin hükümdar ve oğullarına ait olması” kural hâline getirilmiştir.
- ✓ **Fatih** döneminde çıkarılan Kanunname-i Ali Osman ile “**Ülke, padişahın malıdır, devletin bütünlüğünü korumak ve nizam-ı âlemi kurmak için padişah kardeşlerini öldürebilir.**” anlayışı benimsenmiş ve mutlakiyet yönetimi belirginleşmiştir.
- ✓ **I. Ahmet, Ekber ve Erşed** sistemini uygulamaya koyarak yönetme yetkisinin hanedanın en büyük ve en olgun üyesine ait olduğunu ortaya koymuştur. Böylece verasetteki belirsizliği ortadan kaldırarak taht kavgalarını önlemeyi amaçlamıştır.

UYARI

Ekber ve Erşed Sistemi ile daha önce şehzadelerin eğitimi için uygulanan “**sancağa çıkma**” usulü, yerini “**kafes usulüne**” bırakmıştır. Yani şehzadeler yönetim tecrübesi kazanmak için sancaklarda (Manisa, Konya, Amasya) bir tür vali olarak **lala** adlı eğitmen (tecrübeli devlet adamı) gözetiminde staj yaparlarken artık şehzadeler sancağa gitmeyerek sarayda yetiştirilmeye başlanmış; saray onlar için kafes hâline gelmiştir. Bu da halktan kopuk, küçük yaştan itibaren saray kadınlarının etkisinde kalan, devlet tecrübesinden yoksun akli dengesi bozuk padişahların yetişmesine neden olmuştur.

NOT

Yavuz Sultan Selim döneminde halifeliğin Osmanlı Devleti'ne geçmesiyle devletin teokratik yapısı güçlenmiş ve padişahın kişisel otoritesi artmıştır.

OSMANLI DEVLETİ'NDEKİ VERASET ANLAYIŞI

PADİŞAH	VERASET ANLAYIŞI	AMAÇ	SONUÇ
Osman ve Orhan Beyler	Ülke, hükümdar ve ailesinin ortak malıdır.		Taht kavgalarına neden olmuştur.
I. Murat	Ülke, padişah ve oğullarıdır.	Merkezî otoriteyi güçlendirmek	Taht kavgaları azalarak devam etmiştir.
Fatih Sultan Mehmet	Ülke, padişahındır ve kardeş katli yasaldır.	Merkezî otoriteyi güçlendirmek	Kardeşler arasındaki taht kavgaları meşrulaşmıştır.
I. Ahmet	Ekber ve Erşed Sistemi	Taht kavgalarını önlemek	Merkezî otorite zayıflamış ve deneyimsiz kişiler padişah olmuştur.

PADİŞAH ADINA DÜZENLENEN BELGELER

- ◆ **Hatt-ı Hümayun:** 19. yüzyıla kadar, padişaha arz edilecek konunun özeti "arz tezkiresi" veya "telhis" olarak adlandırılan bir belge ile padişaha sunuluyordu. Padişah da görüşünü bizzat kendi el yazısı ile bildiriyor ve buna hatt-ı hümayûn deniliyordu.
- ◆ **İrade:** Padişahın bir mesele hakkında kendi el yazısıyla yazılmış emirleridir.
- ◆ **Ahidname:** Osmanlı klasik devrinde yabancı devletlerle yapılan anlaşmalar ve verilen imtiyazlar için kullanılan bir belge çeşididir. 19. asırdan itibaren "muâhede" ismini almıştır.
- ◆ **Nâme-i hümayun:** Müslüman ve Hristiyan devlet başkanlarına, Osmanlı Devleti'ne bağlı Kırım hanlarına, Mekke-i Mukadderre şeriflerine, Erdel beylerine ve diğer tâbi yerlerin idarecilerine padişah tarafından gönderilen mektuplara nâme-i hümayûn adı verilmiştir.
- ◆ **Ferman:** Örfi uygun, sosyal ve ekonomik hayatı düzenleyen padişahın emirlerine ferman denmiştir.
- ◆ **Berat:** Padişah tarafından verilen onay belgeleridir.
- ◆ Osmanlıda hükümdarlar **bey, gazi, hüdavendigâr, han, hakan, sultan, padişah** ve **halife** gibi unvanlar kullanmışlar; **hutbe, sikke, davul, sancak** ve **tuğ** hükümdarlık sembolleri sayılmıştır.
- ◆ Fatih döneminden itibaren padişahlar **Eyüp Sultan Türbesi**'nde kılıç kuşanarak görevlerine başlamıştır. Padişahlığı onaylanan şehzadeler **Kılıç Alayı** denen tahta geçiş törenlerinde askerlere **cülus** adı verilen bahşış dağıtırlardı. Osmanlı Devleti'nde, hükümdarların tahta çıkış törenlerinde askerlere dağıttığı bahşıştır.

NOT

Cülus bahşışı sadece hükümdar değişikliği olduğu zamanlarda bir defaya mahsus olarak verilirdi. Osmanlı tarihindeki ilk cülus bahşışı 1389 yılında Kosova'da padişah seçilen, Yıldırım Bayezid tarafından kapıkulu askerlerine verilmiştir. Cülus verilmesi **Fatih Sultan Mehmet tarafından kanun hâline getirilmiştir**. İlk zamanlarda padişah tarafından askerlere verilen bir hediye niteliğinde olan cülus, devletin zayıfladığı dönemlerde askerlerin isyan çıkarmalarındaki bir neden hâline gelmiştir.

- ◆ Osmanlı Devleti'nde tek kişi yönetimi esas olduğu için **monarşiktir**; yönetim dine dayandığı için **teokratiktir**, yönetim tek merkezden gerçekleştirildiği için **merkezîyetçidir** ve ülke çok uluslu yapıya sahip olduğu için de **imparatorluktur**.
- ◆ Osmanlı Devleti'nde **saray**, Türk-İslam devletlerinde olduğu gibi **hem** padişahın özel hayatının geçtiği evi hem de devlet işlerinin yürütüldüğü merkezdi. Divan toplantıları, cülus töreni, yabancı elçilerin kabulü ve bayramlaşma törenleri burada yapılırdı. Devletin yürütme organı olan hükümet, sarayın "Bâbüssaâde" denilen kısmında toplanırdı.
- ◆ İlk Osmanlı sarayları Bursa ve Edirne'de inşa edilmiştir. İstanbul'un fethinden sonra da Topkapı Sarayı yaptırılmıştır. Topkapı Sarayı Birun ve Enderun denen iki bölümden oluşmaktaydı. Harem ise Enderunun en önemli bölümlerinden biridir.

OSMANLIDA SARAYIN BÖLÜMLERİ

Birün	Divanın ve devlet işlerinin yürütüldüğü dairelerin bulunduğu ilk avludur. Askerî merasimlerin, bayramlaşma törenlerinin ve asker maaşlarının dağıtıldığı yerdir.
Enderun	Devşirme sistemiyle saraya alınan çocukların, Türk-İslam geleneklerine göre eğitilip yönetim ve askerlik konusunda yetiştirildikleri saray okuludur. (II. Murat zamanında açılan Enderun, 1909 yılında kapatılarak yerine mülkiye açılmıştır.)
Harem	Hükümdar ve ailesinin yaşadığı ve saray kadınlarının yetiştirildiği (okul işlevi de gören) yerdir.

- ◆ Osmanlı Devleti'nde, devlet ve ülke sorunlarının görüşülüp karara bağlandığı en üst yönetim organı ve **hukuksal sorunların nihai çözüme kavuşturulduğu en yüksek mahkeme Divan-ı Hümayun'dur**. Divan kararlarında son söz padişahındır. Bu durum, divanın bir karar organı değil de **danışma organı** olduğunu göstermektedir.

- ✓ Divan, ilk olarak **Orhan Bey** döneminde kurulmuş; **II. Mahmut** döneminde ise kaldırılarak yerine nazırlıklar (bakanlıklar) kurulmuştur.
- ✓ Divana Fatih dönemine kadar padişahlar başkanlık ederken **Fatih'ten itibaren sadrazamlar başkanlık etmeye başlamıştır**.

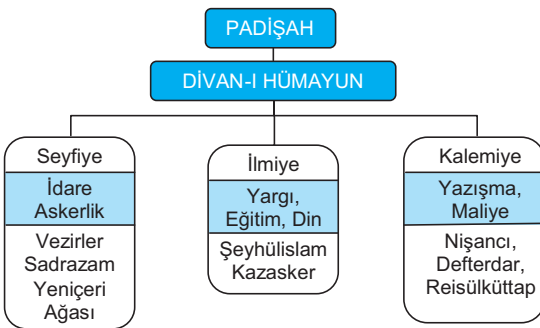
- ◆ Osmanlı Devleti'nde resmî törenlerin büyük önemi vardı.

Osmanlı Devleti'nde düzenlenen resmî törenler şunlardır:

- ✓ Ordunun büyük bir sefere çıkmasından önce
- ✓ Cülûs törenleri
- ✓ Padişahın cuma namazlarına gitmesiyle düzenlenen törenler
- ✓ Surre Alayı denen Mekke ve Medine'ye hediye gönderilirken düzenlenen merasimler
- ✓ Dinî bayramlar
- ✓ Şehzadelerin doğumu ve sünnet düğünü

Osmanlı Devleti'nde devlet adamları şu bölümlere ayrılmıştır:

1. **Seyfiye:** Sadrazam, Vezirler, Kaptan-ı Derya, Yeniçeri Ağası, Beylerbeyi, Sancak beyi
2. **Kalemiye:** Defterdar, Nişancı, Reisülküttap
3. **İlmiye:** Şeyhülislam, Kazasker, Kadı, Müderris

DİVAN ÜYELERİ VE GÖREVLERİ

1. PADIŞAH

- ◆ Örfi hukukun uygulanmasından sorumludur. Fatih'ten sonra divan toplantılarını perde gerisinden takip etmişler, böylece yöneticilere özgür bir tartışma ortamı oluşturmuşlardır.

2. VEZİRİAZAM (SADRAZAM)

- ◆ Padişah'tan sonraki en yetkili kişidir. Günümüzdeki **Başbakan** ile eşleştirilebilir. Fatih'ten itibaren divana başkanlık etmeye başlamıştır. Padişah sefere çıktığında **"Serdar-ı Ekrem"** unvanını alarak seferlere katılmıştır. İlk vezir ataması Orhan Bey zamanında yapılmıştır. Murat zamanında vezir sayısı ikiye çıkarılmış ve ilk vezire "veziriazam" denmiştir. Kanuni döneminden itibaren de sadrazam unvanı kullanılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde yeni bir padişah tahta geçince birbirinin aynı iki mühür yaptırır, biri kendinde olan mührün diğerini sadrazam taşırdı. Türkçe bilmesi ve Müslüman olması zorunluluğu bulunan sadrazam, büyük devlet adamlarının atama ve azil işlemlerini de yapardı.

3. VEZİRLER

- ◆ Günümüzdeki devlet bakanlarıdır. Devlet işlerinde sadrazama yardımcı olurlar. Görevlendirildiklerinde orduya komuta da edebilirler. Orhan Bey döneminde 1, Fatih döneminde 3, Kanuni döneminde 6 olmak üzere sayıları giderek artmıştır. Bu da devletin büyüdüğünün göstergesidir.

4. KAZASKER

- ◆ **Eğitim ve adalet** işleri ile kadı ve müderrislerin atama, yer değiştirme ve terfilerine bakarlardı. Anadolu ile Rumeli kazaskeri olmak üzere sayıları ikiye. Protokol bakımından Rumeli kazaskeri, Anadolu kazaskerinden üstündü. Tanzimat dönemine kadar kadıların vermiş olduğu hükümler kazasker tarafından incelenirdi. Bu görevi Tanzimat'tan sonra şeyhülislam üstlenmiştir. Kazaskerler terfi ettiklerinde şeyhülislam oluyorlardı. Kazaskerler 1830 yılından itibaren divan üyeliğinden alınıp şeyhülislamın emrine verildiler.

5. DEFTERDAR

- ◆ Günümüz **Maliye Bakanı**dır. Devletin gelir-giderlerini tutar, hazine ile ilgili işlerde hüküm yazar ve bütçeyi hazırlardı.

SORU

Osmanlı Devleti'nde hazineden sorumlu görevli aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Defterdar
B) Şeyhülislam
C) Nişancı
D) Reisül kütta
E) Vezir-i Azam

ÇÖZÜM

Osmanlı Devleti'nde maliyeden sorumlu devlet görevlisi Defterdardır. Aynı zamanda Divan-ı Hümayun üyesi olan defterdar maliye teşkilatının başıydı. Osmanlılar'da genel olarak diğer devlet müesseseleri gibi defterdarlık da daha önceki Türk ve İslam devletlerinin müessese ve teşkilatlarına dayanmaktadır.

Defterdarlığın ne zaman kurulduğu bilinmemekle birlikte I. Murat dönemine kadar tarihlenmektedir. Ancak XV. Yüzyıl ortalarında tamamen şekillendiği kesindir.

(Cevap A)

6. NİŞANCI

- ◆ Padişah adına yazılan belgelere **tuğra** (mühür) **çeker**; **iç ve dış yazışmalara bakar**; **kanunları düzenler**, fethedilen toprakları kaydedip dirliklere ayırır ve tahrir defterlerini (Toprağın mülkiyet ve kullanma hukuku, vergi tür ve miktarları, arazi ve yükümlü nüfus kaydı) tutardı.

7. REİSÜLKÜTTAP

- ◆ Önceleri nişancıya bağlı iken yabancı devletlerle ilişkilerin artması üzerine XVII. yüzyıldan itibaren devletin dış işleriyle ilgili tüm yazışmalarını yürütmeye başlamıştır. Günümüz **dışişleri bakanı** gibidir. Divandaki işlemleri düzenler, konuşulanları divan kararlarının tutulduğu **mühimme** defterlerine kaydederdi.

8. ŞEYHÜLİSLAM (MÜFTÜ)

- ◆ Divanda alınan kararların İslam dinine uygun olup olmadığı hususunda fetva verirdi. İlmiye sınıfının en üst temsilcisi olan şeyhülislam, Fatih Sultan Mehmet döneminde rütbe ve makam olarak kazaskerlerden sonra gelirdi. Kanuni Sultan Süleyman zamanında ise sadrazamla eşit sayılmıştır. Yavuz Sultan Selim zamanında halifeliğin Osmanlı Devleti'ne geçmesiyle şeyhülislamlık makamının da önemi artmıştır. İlk şeyhülislam II.

Murat döneminde görev yapan **Molla Fenari**'dir. **Şeyhülislamların atamaları bizzat padişahın kendisi tarafından yapılır.**

9. KAPTANIDERYA

- ◆ İstanbul'da bulunduğu zamanlarda toplantılara katılırdı. Donanmanın başkomutanı olarak denizcilik ve donanma faaliyetlerinden sorumluydu. XVI. yüzyıldan itibaren divan üyesi olmuştur.

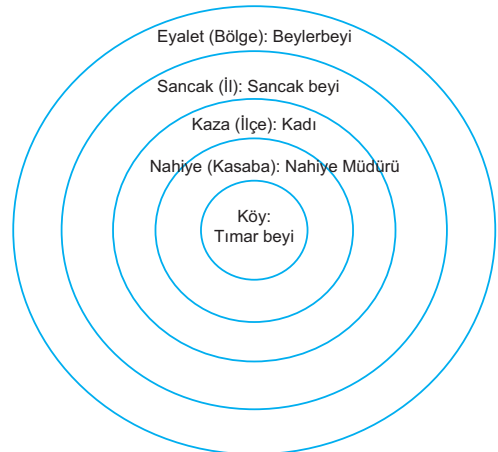
10. YENİÇERİ AĞASI

- ◆ Yeniçeri Ocağı'nın komutanıdır. Aynı zamanda İstanbul'un güvenliğinden sorumludur. Divan toplantısı olduğu günlerde, yeniçeriler hakkında divana bilgi verir, divanda alınan kararları da yeniçerilere bildirirdi.

B. TAŞRA TEŞKİLATI

- ◆ Osmanlı Devleti'nin, İstanbul dışındaki bölümüne **taşra** denirdi. Taşra teşkilatı ülke sınırlarının genişlemesi üzerine **merkezden** yönetimi kolaylaştırmak için kurulmuştur.
- ◆ Osmanlı Devleti'nde ülke yönetimini kolaylaştırmak için I. Murat döneminden itibaren ülke toprakları eyaletlere ayrılmıştır. Başlangıçta Anadolu ve Rumeli olmak üzere iki eyalet varken zamanla bu sayı artmıştır. Taşra yönetimine bağlı olarak yine I. Murat döneminde tımar sistemi kurulmuştur.
- ◆ Eyaletler (yöneticisi beylerbeyidir) sancaklardan; sancaklar (yöneticisi sancak beyidir) kazalardan; kazalar (yöneticisi kadıdır) ise köylerden (yöneticisi tımar beyi/ muhtardır) oluşmuştur.

Osmanlı'da idari yönetim genelden özele doğru şu şekildedir:

OSMANLI TAŞRA İDARESİNİN ÖZELLİKLERİ

EYALETLER

a. Salyaneli (Yıllıklı)

- ✓ Tımar sistemi uygulanmaz ve vergiler iltizam usulüne göre toplanırdı.
- ✓ Eyalet gelirleri buradaki görevlilerin maaşları çıktıktan sonra merkeze gönderilirdi.
- ✓ Trablusgarp, Bağdat, Mısır, Habeş, Yemen, Tunus, Cezayir, Basra.

b. Salyanesiz

- ✓ Tımar sisteminin uygulandığı eyaletlerdi.
- ✓ Tahrir defterlerinin tutulması, tımarların teftiş edilmesi bu eyaletlerde merkeze bağlılığı kuvvetlendirdi.
- ✓ Rumeli, Budin, Bosna, Anadolu, Karaman, Sivas, Musul, Erzurum, Diyarbakır, Musul, Halep, Şam, Trablusşam

İMTİYAZLI HÜKÜMETLER

- ✓ Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini kabul ederlerdi.
- ✓ İç işlerinde serbest, özel statülü birimlerdi.
- ✓ İdareciler, devlet tarafından seçilirdi.
- ✓ Vergi verirler ve gerektiğinde seferlere asker gönderirlerdi. (Hicaz hariç)
- ✓ Kırım, Erdel, Eflak, Boğdan ve Hicaz özel yönetimi olan eyaletlerdir. Hicaz, diğerlerinden farklı bir statüye sahipti. Vergi ve asker göndermezdi.

YURLUK-ÖCAKLIK

- ✓ Bazı toprakların tasarruf hakkı yerli beylere verildi.
- ✓ Arazi satılamaz, bağışlanamaz, vakfedilemez ancak miras bırakılabilirdi.
- ✓ Beyler, beylerbeyine karşı sorumlu ve eyalet kadısı tarafından kontrol edilirdi.
- ✓ Vergilerden, gerekli pay alındıktan sonra kalanı merkeze gönderilirdi.
- ✓ Barış zamanlarında kale tamiri vb. işlerle uğraşan bey ve askerleri, savaş durumunda beylerbeyinin emrine girerdi.
- ✓ Tımarlardan farkı, hizmet karşılığı verilmeyişi ve sahibinin bir kısım kazaî yetkilere de sahip olmasıydı.

NOT

I. Murat döneminde Rumeli Beylerbeyliği, Yıldırım Bayezid döneminde Anadolu Beylerbeyliği kurulmuştur. Rumeli Beylerbeyliği'nin daha önce kurulması ve Rumeli'deki yöneticilerin Anadolu Beylerbeyliği'ndeki yöneticilerden daha kıdemli kabul edilmesi Osmanlıların Rumeli'ye önem vermesinin bir sonucudur.

TAŞRA GÖREVLİLERİ

İdari Birim	Yönetici	Güvenlik	Adalet
Eyalet	Beylerbeyi	Subaşı	Kadı
Sancak (Vilayet)	Sancak Beyi (Mirliva)	Subaşı	Kadı
Kaza	Kadı	Subaşı	Kadı
Nahiye	Kadı Naibi	Subaşı	Kadı Naibi (Vekili)
Köy (Karye)	Tımar Beyi (Muhtar)	Yığıtbaşı	Kadı Naibi (Vekili)

NOT

Kadılar, kazalarda hem adli hem de idari işlerden sorumludur. Kadılar, merkezden gelen emirleri halka ulaştırır, adli davaları çözer, belgeleri onaylar (noterlik), olağanüstü durumlarda alınan avarız vergilerini toplayıp merkeze ulaştırır, nikâh akitlerini yapar ve belediye hizmetlerini yürütürdü.

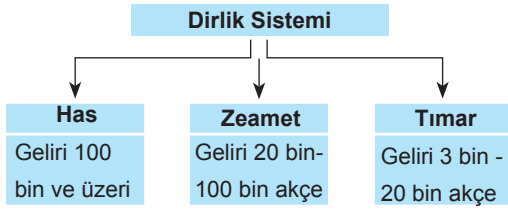
◆ Taşradaki diğer görevliler:

- ✓ Taşrada çarşı-pazarda düzeni sağlayan ve fiyatları denetleyen **Muhtesip** (bir tür zabıta),
- ✓ Günümüzdeki hâl'in o günkü karşılığı olan **Kapan**'a gelen malları vergilendiren ve dağıtımını organize eden **Kapan Eminleri**,
- ✓ Beldede kamu haklarının ve devlet çıkarlarının korunmasını sağlayan **Beyt'ül Mal Emni**,
- ✓ Zanaat ve ticaretle uğraşanlardan vergi toplayan **Gümrük ve Bac Eminleri** vardı.

NOT

Osmanlıda İstanbul payitaht (başkent) olduğu için özel bir öneme ve yönetime sahiptir. İstanbul'da güvenlik işlerine **Yeniçeri Ağası**, adalet işlerine **İstanbul Taht Kadısı**, belediye işlerine **Şehremini** bakar ve sadrazamlar sık sık şehri dolaşarak denetim yaparlardı.

- ◆ Taşra teşkilatının temelini dirlik (tımar) ve iltizam sistemi oluşturmaktadır.

Dirlik (Tımar) Sistemi

Selçuklulardaki ikta sisteminin geliştirilmiş hâlidir. Hizmet karşılığı olarak devlet görevlilerine ve savaşlarda yararlılık gösteren askerlere tahsis edilen gelir kaynaklarına **tımar** (dirlik) denir. Gelir durumuna göre üçe ayırırdı:

- Has:** Gelirleri 100.000 akçe ve üzeri olan topraklardır. Padişah, hanedan üyeleri, divan üyeleri gibi yüksek dereceli devlet adamlarına verilir. Tımar sahibi kişisel ihtiyaçlarından artakalan paranın her 5.000 akçesi için devlete cebelü (atlı asker) yetiştirirdi.
- Zeamet:** Gelirleri 20.000 ile 100.000 akçe arası olan topraklardır. Divan kâtipleri, kale komutanları, defterdar, alaybeyi, subaşı, kadı gibi orta dereceli devlet adamlarına verilir. Tımar sahibi kişisel ihtiyaçlarından kalan gelirin her 5.000 akçesi için devlete cebelü yetiştirirdi.
- Tımar:** Gelirleri 3.000 ile 20.000 akçe arasında olan topraklardır. Başarılı askerler, saray hizmetlileri, hafız, imam gibi din görevlilerine ve sipahilere verilir. Her 3.000 akçe için bir cebelü yetiştirilirdi.

Tımar sisteminin faydaları şunlardır:

- ✓ Güvenliğin sağlanması
- ✓ Üretimde artış ve süreklilik sağlanması
- ✓ Vergi toplamının kolaylaşması
- ✓ Asker yetiştirilmesi, hazineden para çıkmadan hazır bir ordu kurulması

NOT

Tımar sistemi XVII. yüzyıldan itibaren bozulmaya başlamış ve en sonunda II. Mahmut döneminde kaldırılarak devlet memurlarına maaş bağlanmıştır.

İltizam Sistemi

Osmanlı Devleti'nde vergileri toplama görevinin ihale usulüyle kişilere devredilmesine **iltizam**, iltizam alan kişilere ise **mültezim** denirdi. Mültezimler, iltizamını aldıkları yerlerin vergilerini devlete peşin olarak öderler, kendi kârlarını da ilave ederek bu vergileri halktan toplarlardı. Bu sayede devletin nakit para ihtiyacı giderilmiş olurdu. Mültezimler, iltizamını aldığı bölgenin aynı zamanda yöneticisi durumundaydı. Bu sistemin sakıncalı tarafı ise mültezimlerin halktan gerektiğinden çok daha fazla vergi toplamalarıdır. Çünkü vergi yükünü kaldıramayan halk, toprağını satarak kentlere göç etmek zorunda kalmıştır.

PUAN KÜPÜ

İltizam sistemi Fatih Sultan Mehmet döneminde uygulanmaya başlamış ve 1864 Tanzimat Dönemi'nde tamamen kaldırılmıştır.

SORU

Askerlere ve devlet memurlarına hizmetleri karşılığında maaş olarak toprak tahsis edilmesine Osmanlı Devleti'nde ne ad verilmiştir?

- A) Vakıf B) Gedik C) İkta
D) İltizam E) Müsadere

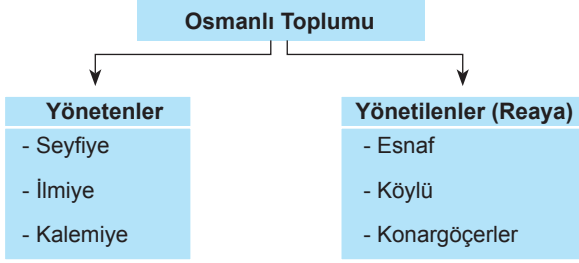
ÇÖZÜM

Osmanlı Devleti'nde devlet görevlilerine ve savaşlarda yararlılık gösteren askerlere hizmet karşılığı olarak tahsis edilen gelir kaynaklarına ikta (dirlik, tımar) denmekteydi. Bu sistemde mülkiyeti devlete ait olan toprağın işletim hakkı köylülere bırakılmıştır. Toprağın işletim hakkı kendisine verilen tımar sahipleri toprağın gelirinin bir kısmı ile kendi geçimlerini sağlar, geri kalanı ile atlı asker beslerlerdi.

(Cevap C)

SOSYAL HAYAT

- ◆ Osmanlı toplumu askerî (yönetici) ve reaya (yönetilenler) olmak üzere iki büyük sınıfa ayrılmıştı.

A. YÖNETENLER (Askeriler)

- ◆ Askerî sınıf, padişahın dinî ve idari yetki tanıdığı her türlü vergi yükümlülüğünden muaf olan devlet görevlilerinden oluşuyordu.
- ◆ Bu sınıfın başında padişah ve saray görevlileri bulunmaktaydı.
- ◆ Müslüman olması şartı aranan yönetici sınıfın üyeleri saray halkı, seyfiye, ilmiye ve kalemîye mensuplarındandı.

Saray Halkı

- ◆ Osmanlı padişahları üç buçuk asır süresince Fatih'in yaptırdığı Topkapı Sarayı'nda oturdular. Padişahın meskeni olan bu sarayda halkla ilişkiler, yabancı devlet temsilcileriyle görüşmeler ve devlet törenleri yapıldı.

Seyfiye

- ◆ Seyfiye yönetim görevinde bulunan askerî zümreyi ifade eder.
- ◆ Bu sınıfın tabanını eyaletlerde tımarlı sipahiler, merkezde kapı kulu askerleri teşkil ediyordu.
- ◆ Sadrazam, vezirler, beylerbeyi ve sancak beyleri, kapı kulu zabıtları ve neferleri ile tımarlı sipahiler ve deniz askerleri bu grubun üyeleri idi.
- ◆ Ayrıca vergi muafiyeti ile kendilerine çeşitli hizmetler yaptırılan muaf ve müsellemler de seyfiyenin diğer üyeleri idi.
- ◆ Kapı kulu askerleri, enderun hizmetlileri, kale muhafızları, subaşılardan maaşları (ulûfe) hazine den nakit olarak verildi. Tımarlı sipahiler, sancak beyleri, beylerbeyi ve vezirler ise hizmet karşılığı olarak dirlik alırlardı.

İlimiye

- ◆ Din, adalet ve eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunanlar ve bilginler ilmiye sınıfını oluşturmaktaydı.
- ◆ Şeyhülislam, kadıasker, kadılar, müftüler, müderrisler, imamlar, müezzinler ve medrese öğrencileri bu sınıfının üyeleri idi.
- ◆ İlimiye sınıfı mensupları eğitimin ücretsiz olduğu medreselerde yetişiyordu.

Kalemîye

- ◆ Devlet dairelerinde çalışan her seviyedeki idari memurların oluşturduğu üst seviye bürokrat zümre, kalemîye sınıfını oluşturmaktaydı.
- ◆ Defterdar, nişancı, reisülküttap ve divan kâtipleri bu sınıfın üyeleri idi.
- ◆ Müslüman ailelerden seçilen kalemîye üyeleri, çalıştıkları bürolarda, usta-çırak ilişkisi içinde yetiştirilirdi. Çıraklar sabahları görevli bulundukları kalemelerde mesleki eğitimlerini görür, öğleden sonra İslami bilgilerini ve genel kültürlerini artırmak için medreselerde veya büyük camilerde derslere devam ederlerdi. Bunlar yetenek ve başarı durumlarına göre kalfalığa ve ustalığa yükselirdi.

B. YÖNETİLENLER (Reaya)

- ◆ Osmanlı toplumunda vergi veren şehir, kasaba ve köy halkı ile konargöçer aşiretler reaya sınıfını oluşturmaktaydı. Yöneten sınıfı Müslümanlardan meydana geldiği hâlde yönetilenler Türkler, Ermeniler, Bulgarlar, Sırplar, Boşnaklar, Romenler, Arnavutlar, Araplar olmak üzere çeşitli etnik ve dini gruptan meydana gelmekteydi. Osmanlı Devleti bu toplulukları dinî inançlarına göre cemaatlara ayırmıştı. Aynı din veya mezhepten insanların oluşturduğu bu cemaatlerin her birine "millet" adı verildi. Osmanlı Devleti'nin İslam hukukunu esas alarak oluşturduğu bu yönetim düzenine ise millet sistemi denmekteydi.
- ◆ Osmanlı Devleti Ortodokslar, Ermeniler ve Musevileri temel milletler olarak kabul etmiş; Müslümanları ise devletin kurucu ve asli unsuru olduğu için millet sisteminin dışında tutmuştu.

Tüccar ve Esnaf

- ◆ Tüccarlar reayanın en önemli gruplarından biri olup zorunlu tüketim maddelerini alma, taşıma, depolama ve üretim için gerekli malzemeyi teminle ilgileniyorlardı.

- ◆ Başta İstanbul olmak üzere büyük şehirlerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılama işini tacirler ve toptancılar üstlenmişti. Rumlar, Yahudiler ve Ermenilerin yanı sıra Türkler de ticaretle uğraşıyorlardı.
- ◆ Osmanlı şehir halkının bir diğer grubu da esnaftı. Mahalli üretim ve ticaret esnaf tarafından yapılmaktaydı.
- ◆ Osmanlı Devleti'nde XVII. yüzyılda iki yüz yirmi beş değişik meslek sahibi yani esnaf vardı. Kâğıtçı, ciltçi, terzi, kürkçü, kalaycı, telci, kılıççı, kalkancı, çadırcı, bıçakçı, iğneci ve berberler bunlardan bazılarıydı.
- ◆ Küçük ticaret erbabından ve zanaatkarlardan oluşan esnaf, hem iş kollarıyla ilgili ham maddeyi işleyerek üretim yapıyor hem de bunların satışıyla meşgul oluyorlardı.

Köylüler

- ◆ Osmanlı nüfusunun büyük kısmı köylerde yaşamaktaydı. Tımar beyleri, çiftçi aileleri, mukataa usulüyle toprağı işleyenler, mülk sahipleri, müsellemeler ve muafılar köy nüfusunu oluşturmaktaydı.
- ◆ Köylülerin büyük bir bölümü ise “**çifthane sistemi**” ile devletin kendilerine tahsis ettiği raiyyet çiftliklerini işleten ailelerden oluşmaktaydı. 100–150 dönüm arasında tahsisi yapılan bu çiftlikler satılmaz, hibe olarak verilemez ve vakfedilemezdi. Fakat babadan oğla bir işletme olarak geçerdi. Köylü işlediğı bu toprağı karşılık “çift vergisi” öderken ürettiğı ürün için de ayrıca vergi öderdi.
- ◆ Hukuken bir dirlik sahibinin reayası olan köylünün temel görevi toprakları işlemektir. Kürekçilik, marangozluk, kuşçuluk, madencilik ve çeltik işleri de köylüler tarafından yapılır.
- ◆ Köylerde çiftlik sisteminin korunması ve sürekli denetimin yapılması maksadıyla tımar sahipleri de oturmaktaydı. Ayrıca dizdar, mülazım, hizmetkar gibi kale görevlileri; şeyh ve fakih gibi din adamları; subaşı, ket-hüda, çeribaşı ve korucu gibi yerel yöneticiler de köylerde oturmaktaydı.

Göçebeler (Konargöçerler)

- ◆ Osmanlı toplumunda hayvancılıkla uğraşan göçebeler şehirlerin et, yağ, yoğurt, tereyağı ve peynir ihtiyaçlarının çoğunu karşılarlardı.
- ◆ Hayvan sayısına göre devlete “ağıl resmi” ve otlakların kullanılmasına karşılık “kışlak ve yaylak resmi” öderlerdi. Çok az da olsa tarımla uğraşanlar vardı.

- ◆ Sefer yolları üzerinde bulunanlardan geçici askerî hizmete alınanlar nakliye işlerinde görevlendirilirlerdi. Ayrıca vergi muafiyeti karşılığında yol kavşak ve dağ geçitlerinin korunmasında görev alarlardı. Sahillerde yaşayanlar donanma için malzeme sağlamak ve gemi yapımında çalışmak zorundaydılar.
- ◆ Yeni fethedilen yerlere göçebelerin yerleştirilmesi sonucu Anadolu'da Van Gölü çevresi, Diyarbakır, Maraş ve Sivas arasında Bozok ve Toroslar'da yoğun olarak göçebe nüfusu oluşmuştu.
- ◆ Osmanlı toplumunda;
- 1. **Yatay Hareketlilik:** Kısaca mekân değiştirmedir. Balkanlar'daki halkın Anadolu'ya göç etmesi, köyden kente göç edilmesi gibi.
- 2. **Dikey Hareketlilik:** Kısaca statü/sınıf değişimidir. Gayrimüslimken Müslüman olmak, halktan birinin yönetici olması, medreseyi bitiren birinin devlette görev almaya başlaması gibi.

MİLLET SİSTEMİ

- ◆ Osmanlı toplumunun büyük bölümünü Türkler oluşturmalarına rağmen toplumun diğer unsurları Rum, Ermeni, Yahudi, Rumen, Slav ve Araplardı. Devlet, toplum yapısını şekillendirirken din temeline dayalı bir model uyguladı.
- ◆ Osmanlı Devleti'nin ülkede yaşayan toplulukları din ya da mezhep esasına göre örgütleyerek yönetme biçimine “millet sistemi” deniliyordu. Devlet, her inanç topluluğunu kendi içinde serbest bırakarak onlara belirli bir özerklik tanımıştı.
- ◆ Osmanlı toplumunda Türk, Arap, Acem, Boşnak ve Arnavutlar, Müslüman çoğunluğu oluştururken Ortodoks, Ermeni ve Yahudiler diğer üç temel millet olarak kabul ediliyordu.
- ◆ Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren geçerli olan bu sistem, **1789 Fransız İhtilali'nin yaydığı “milliyetçilik”** düşüncesiyle önemini yitirmiştir.

VAKIFLAR

- ◆ Osmanlılar döneminde en önemli sosyal yardım kuruluşu vakıflardır.
- ◆ Vakıf; bir malı, menfaati kamuya bırakılmak üzere özel mülkiyetten çıkartmaktır.

- ◆ Vakıflar; hayır yapmak, topluma faydalı olmak, dinî ihtiyaçları gidermek; sağlık, kültür ve bayındırlık alanlarında toplumun ihtiyaçlarını karşılamak, toplumun kültür ve sanat düzeyini yükseltmek amacıyla kurulmuştur.
- ◆ Bunlardan başka Türk kültürünün yeni fethedilen topraklarda yerleşmesi ve yayılması, sınırlar dışında yaşayan Türklerin Anadolu'ya gelişlerinde kolaylık sağlanması amaçlarına yönelik vakıflar da kurulmuştur.
- ◆ Vakfın kurucusu, kuruluşun şartlarını belirleyen vakfiyeyi belde kadısı ve şahitlerin huzurunda düzenlerdi. Mütevellî adı verilen yönetici tarafından idare edilen vakfın kuruluş sebepleri ortadan kalkmadıkça varlığı devam ederdi.
- ◆ Vakıflar yoluyla cami, mescit, mektep, kütüphane, çeşme, yol, köprü, imaret, hastaneler inşa edilerek işletilmişti. Böylece vakıflar aracılığı ile eğitim, din, sosyal ve bayındırlık hizmetleri görülmüştü.
- ◆ Osmanlı Devleti'nde vakıfların bir diğer türü de “**avarız**” vakıflarıydı. Bu vakıflar avarız vergilerini ödeyen, mahalle, köy ve esnaf teşekküllerinin ihtiyaçlarını karşılayan, yerleşim birimlerinde bulunan cami, mescit, su yolları gibi yapıların bakım ve onarımını gerçekleştiren vakıf binalarında çalışan görevlilerin ücret ve maaşlarını ödeyen yardımlaşma kurumlarıydı.
- ◆ Vakıf müessesesi Osmanlı toplum hayatında; iskân, istikrar, şehircilik, eğitim, kültür, sosyal hizmet ve ekonomik açılardan önemli rol oynamıştır. Bu sistem sayesinde ülke zenginlikleri paylaşılmış ve adil devlet yönetimi tesis edilmiştir.

SORU

Osmanlı Devleti'nde ilk nüfus sayımı 1831 yılında sultan II. Mahmut döneminde yapılmıştır.

Aşağıdakilerden hangisi, bu tarihten önce Osmanlı nüfus yapısıyla ilgili fikir veren belgelerdir?

- A) Mühime Defterleri
- B) Şeriye sicilleri
- C) Ahkam Defterleri
- D) Ayniyat Defterleri
- E) Tahrir defterleri

ÇÖZÜM

Osmanlı Devleti'nin nüfus yapısıyla ilgili bilgi veren en önemli kaynak tahrir defterleridir. Bu defterler ir yer fethedildiğinde ya da belirli aralıklarla kaza ve sancakların vergi yükümlüsü "erkek nüfusunu" ve bunların ödeyeceği vergi miktarını saptamak amacıyla tutulurdu.

(Cevap E)

SORU

Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nde profesyonel anlamda taşıyıcılık yapan mesleki örgütlenmedir?

- A) Narh
- B) Lonca
- C) Derbent
- D) Mekkari
- E) Menzil

ÇÖZÜM

Osmanlı Devleti'nde yolcu ve mal taşıma işlerini meslek edinmiş esnaf örgütlenmesine "mekkari" denmekteydi. Mekkari günümüzdeki nakliye şirketlerine benzer kurumlardı.

(Cevap D)

EKONOMİ

- ◆ Tarihî süreç içinde Osmanlı ekonomisinde klasik dönemde üç ana ilke etkili olmuştur. Bunlar; iâşecilik, fiskealizm ve gelenekçilik.

I. İâşecilik

Bu ilkeye göre reayanın refahını sürekli kılmak için öncelikle piyasalarda istenilen kalitede uygun fiyata yeterli miktarda mal bulunmalıdır. Bu nedenle Osmanlı ekonomisinde üretime büyük önem verilmiştir. Büyük çapta ve seri üretiminin olmadığı bir ortamda, küçük işletmelere dayalı yüksek bir üretim potansiyeline erişilmişti.

II. Gelenekçilik

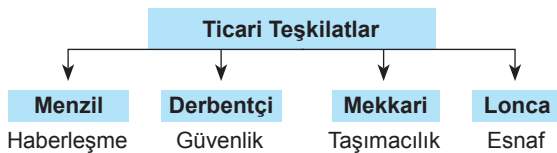
Bu ilke sosyal ve iktisadi ilişkilerde mevcut dengeleri korumayı ve var olan düzeni bozacak değişme eğilimlerini engellemeyi ifade etmektedir. Üretimde küçük bir düşme veya tüketimde küçük bir artış, mevcut ulaşım imkânlarının yetersizliği karşısında kolayca kıtlığa dönüşebileceğinden, tüketimi artıracak nitelikteki değişme eğilimleri kontrol altında tutulurdu. Bu anlayış, israf ve lüks tüketime yönelik yasaklamaların önemli bir kaynağıydı.

Dengenin korunmasında yalnız tüketicinin değil, üretimin de kontrol altında tutulması gerekiyordu. Devlet, ihtiyaç duyulan miktarda ithalata müsaade ediyordu.

III. Fiskealizm

Hazineye ait gelirleri mümkün olduğu kadar yüksek düzeye çıkarmak ve ulaştığı düzeyin altına inmesini engellemeyi amaçlıyordu. İktisadi kararlar alınırken devletin bir yandan gelirleri yükseltmesi, diğer yandan harcamaları kısıması olarak özetlenebilen fiskealizm, Osmanlı ekonomisi anlayışını diğer iki ilke ile birlikte şekillendirmişti.

Ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı olan Osmanlı, ticareti geliştirmek ve korumak için çeşitli teşkilatlar kurmuştur.

Menzil Teşkilatı: Yollar üzerinde posta ve haberleşme hizmetini yürüten teşkilattır.

Derbentçiler: Ana yollar üzerindeki geçitlerin denetimini yapan ve güvenliğini sağlayan bir teşkilattır.

Mekkâri Taifesi: Ticaret yolları üzerinde taşımacılığı meslek edinmiş kişilerdir.

Lonca Teşkilatı

- ◆ **Ehl-i hîrfe** olarak adlandırılan esnaf ve zanaatkarların örgütlendiği teşkilattır. Loncalar, hiyerarşik bir yapıya sahipti. Bunun alt derecelerinde çıraklar, kalfalar ve ustalar; daha üst seviyelerde ise şeyh, nakip, çavuş, yiğitbaşı ve kethüda yer alırdı.
- ◆ Herhangi bir meslek dalında çırakların kalfalığa, kalfaların ise ustalığa yükselmeleri ve **gedik adı verilen dükkân açma hakkını** elde edebilmeleri loncaların iznine bağlıydı. Ahlak ve dürüstlük ilkelerine dayanan loncalar yalnız esnafın değil, tüketicinin de haklarını korumaya büyük önem verirlerdi. Bu amaçla her lonca **ehl-i hibre** denilen bir bilirkişi tayin ederdi. Ehl-i hibre, üretilen malların fiyat ve kalite kontrollerini yaparak tüketicinin zarar görmesini önlerdi.

Loncaların görevleri:

- ✓ Mal ve hizmetlerin fiyatlarını belirlerdi (Narh uygulaması).
- ✓ Üretilen malın kalitesini denetlerdi.
- ✓ Haksız rekabeti önlerdi.
- ✓ Üyelerine kredi verir ve mesleki dayanışmayı sağlardı.
- ✓ Devlet ile esnaf arasındaki ilişkileri düzenlerdi.
- ✓ Loncalara bağlı zanaatkarların gerçekleştirdikleri ekonomik faaliyetler dışında Osmanlı ekonomik sistemi içindeki asıl ticaret faaliyetlerini **bezirgan** adı verilen büyük tüccarlar yürütürdü. Şehirlerde belirli ihtiyaç mallarının ve hamaddelerinin satışının yapıldığı yerlere de **kapan** denirdi.
- ◆ Osmanlı Devleti'nde mali işleri **defterdarlar** yürütmüştür.
- ◆ Para birimine **sikke** denirdi. İlk bakır sikke Osman Bey, gümüş akçe Orhan Bey, altın para ise Fatih döneminde bastırılmıştır. Bu da ekonominin giderek güçlendiğini göstermektedir.
- Sultan Abdülmecit Tanzimat döneminde **kaime** adıyla ilk **kâğıt paraları** bastırılmıştır.

NOT**Osmanlı Devleti'nde başlıca giderler:**

- a. **Saray masrafları:** XVII. yüzyıldan itibaren lüks ve israfın artmasıyla giderek bu masraflar artmıştır.
- b. **Ordu ve donanma masrafları:** En önemli giderlerdendir.
- c. **Ulûfe maaşları ve cülûs bahşişleri:** Yeniçeriye ödenen üç aylık maaşa ulufe; padişah tahta oturunca dağıtılan bahşişe de **cülûs bahşişi** denir.

- ◆ Osmanlı maliyesinde ilk zamanlarda gelirler giderlerden fazla olmuş; ancak XVII. yüzyıldan itibaren ekonomi bozulmaya başlamıştır. Bunda Coğrafi Keşifler, savaşların uzun sürmesi ve yenilgiyle sonuçlanması ile kapitülasyonlar etkilidir. Maliyedeki ilk düzenleme ilk denk bütçeyi hazırlayan **Tarhuncu Ahmet Paşa**'ya aittir.
- ◆ Osmanlı esnaf ve zanaatkârı, XIX. yüzyılda Sanayi İnkılabının ve kapitülasyonların etkisiyle Osmanlı pazarları seri üretilmiş ucuz ithal malların istilasına uğrayınca iflas etmeye başlamış, üretim gerilemiş ve lonca teşkilatı ortadan kalkmaya başlamıştır.

Bankacılık faaliyetleri

- ◆ Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyıla kadar bankalara rastlanmamaktadır. Ancak belli şehirlerde bir parayı diğer parayla değiştiren ve bunu meslek edinmiş sarraflar bulunmaktaydı. Sarraflık işini çoğunlukla Yahudi ve Ermeniler yaparlardı. Sarraflar zamanla banker diye anılmaya başlandı. Faiz karşılığı para veren bu bankerler özellikle Galata semtini mekân tutmuşlardı. XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren, Batılı ülkeler Osmanlı Devleti'nin ekonomik ilişkileri arttı. Avrupalılar sanayi mallarını satmak için Osmanlı'da piyasalar yaratmaya çalıştılar. Bu durum, özellikle İstanbul'a bir miktar para ve sermayenin gelmesine sebep oldu. Devletin 1847'de bankerlere banka kurma izni vermesi ile yabancı sermayeli bankalar kurulmaya başladı. Bunların ilki de **Bank-ı Dersaadet** adıyla 1847'de kurulan İstanbul Bankasıdır.

Osmanlı Ekonomisinin Bozulmasına Sebep Olan Belli Başlı Etmenler:**1) Kapitülasyonlar**

- ◆ Kapitülasyon bir devlete verilen siyasi, hukuki, ekonomik ayrıcalıklardır. Osmanlı Devleti'nde ilk kez Fatih döneminde Venediklilere verilen kapitülasyonlar, Kanuni döneminde Fransa'ya da verilmeye başlamıştır.
- ◆ Devletin yükselme döneminde ticaretin geliştirilmesini sağlayan kapitülasyonlar, XVII. yüzyıldan itibaren devletin ekonomik olarak çökmesine sebep olan en önemli faktör olmuştur.

2) 1838 Balta Limanı Antlaşması

- ◆ Osmanlı Devleti, Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanına karşı bir dış destek aramış ve Rusya'yla anlaşmıştır. Osmanlı Devleti, bu antlaşmaya İngiltere'nin göstereceği tepkiyi azaltmak için 1838 Balta Limanı Antlaşması'yla İngiltere'ye tek taraflı ekonomik ve ticari ayrıcalıklar tanımıştır. Bu antlaşmayla % 8 olan ithalat vergisi % 5'e düşürülmüştür. Yerli tüccarlar, iç gümrük vergisi öderken yabancı tüccarlar bu vergiden muaf tutulmuştur. Bu antlaşma, Osmanlı'nın dışa bağımlılığı artırarak tam anlamıyla Osmanlı ekonomisini baltalamıştır.

3) Dış Borç Alınması ve Düyun-u Umumiye

- ◆ Osmanlı Devleti ilk kez 1853–1856 yılları arasında Rusya'yla yaptığı Kırım Savaşı'nda İngiltere ve Fransa'dan dış borç almıştır. Sonraki yıllarda bu borçlanmalar katlanarak artmıştır. Devlet 1875'te borçlanmasını ödeyemeyeceğini ilan edince alacaklı devletler, Osmanlı Devleti'nden alacaklarını tahsil etmek için 1881'de Düyun-u Umumiye'yi (Genel Borçlar İdaresi) kurmuşlardır. Bu teşkilat, Osmanlı'nın gelir kaynaklarına, alacaklarına karşılık el koymuştur. Kurumun kaldırılması ancak 1923 Lozan Konferansı'nda gerçekleşmiştir. 1927 yılında da tamamen kalkmıştır.

TOPRAK YÖNETİMİ

- ◆ Osmanlı ekonomisinin en temel kaynağı topraktı. Osmanlıda ekilebilen toprakların çoğu devletin malıydı. Bu toprakları kullanma hakkı ise reayanındı.

MİRİ TOPRAKLAR (Devlet Arazisi)

- ◆ Osmanlı toprakların en büyük çoğunluğunu oluştuyordu.
- ◆ Bu toprağın sahibi devletti.
- ◆ Mülkiyeti devlete ait olan bu topraklar ekilip biçilmesi ve işlenmesi amacıyla reaya bırakılmıştı.

Yurtluk: Geliri sınırların güvenliği için ayrılan topraklardır.

Mukataa: Geliri iltizam usulüyle **doğrudan** hazineye aktarılır.

Ocaklık: Geliri kale muhafızı ve tersane giderlerine ayrılır.

Malikâne: Bazı devlet görevlilerine üstün hizmetlerinden ötürü mülk olarak verilen topraklardır.

Paşmaklık: Gelirleri padişahın kızlarına, annelerine ve eşlerine bırakılır.

Metruk: Yaylalar gibi ortak kullanım alanlarıdır.

Dirlik: Vergi gelirleri, hizmet karşılığı devlet adamlarına ve askerlere ayrılırdı. Toprağın mülkiyeti devlete, kullanım hakkı çiftçiye, vergisi ise dirlik sahibine (sipahi) aitti.

a. Has: Geliri 100 bin akçe üzeri olan dirliklerdir.

b. Zeamet: Geliri 20 bin – 100 bin akçe arası olan dirliklerdir.

c. Tımar: Geliri 3 bin – 20 bin akçe arası olan dirliklerdir.

VAKIF TOPRAKLARI

- ◆ Dinî ve sosyal hayır kurumlarına bağışlanmıştır.
- ◆ Devredilemez, satılamaz ve vergi alınmazdı.
- ◆ Toplumun bazı ihtiyaçları bu hayır kurumları aracılığıyla giderilirdi.

MÜLK TOPRAKLARI

- ◆ Mülkiyeti şahsa aittir.
- ◆ Kişi satabilir, devredebilir veya miras bırakabilir.

Öşri: Müslüman'a aittir. Öşür vergisi alınır.

Haraci: Gayrimüslimlere aittir. Haraç vergisi alınır.

SORU

Osmanlı Devleti'nde;

- Üretimin tarıma dayalı olması,
- Ürün üzerinden vergi alınması,
- Fethedilen toprakların padişaha ait olması

durumlarından hangileri toprakların boş bırakılmasına izin verilmemesinin nedenleri arasındadır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) II ve III E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Osmanlı toplumunda ekonominin en önemli kaynağı tarımdı. Tarım topraklarının büyük bir kısmı da miri topraklardı. Bu topraklar devlete ait topraklardı ve vergi gelirlerinin büyük bir kısmını oluşturmaktaydı. Bu sebeple ekip-biçmek ve boş bırakılmamak şartıyla yine eski sahipleri üzerinde bırakılırdı. Köylü, toprağı sürekli işleme ve miras bırakma hakkını devam ettirebilmek için bazı yükümlülükleri yerine getirmek zorundaydı.

Buna göre; kişi sebepsiz olarak toprağını terk edemezdi. Vergilerini sipahiye ödemek zorundaydı ve toprağını sebepsiz olarak üç yıl üst üste boş bırakamazdı. Eğer bırakırsa toprak kendisinden alınırdı.

(Cevap E)

OSMANLI DEVLETİ'NİN FARKLI DÖNEMLERİNDE TAHSİL EDİLEN VERGİLER

ŞERİ VERGİLER

Ağıl, ağnam vergisi: Ağıl, sipahinin arazisine yaptığı ağıl için, ağnam ise koyun ve keçi üzerinden alınırdı.

Geçit vergisi: İstanbul dışındaki yerlerde sürülerin geçitlerden geçişi veya İstanbul'a sevk nedeniyle sürü sahibinden, hayvan başına alınırdı. Miktarı bölgeye göre değişirdi.

Otlak, yaylak vergileri: Dışarıdan gelip dirlik topraklarında koyun ve diğer hayvanların otlatılması üzerine alınırdı.

Öşür vergisi: Müslüman üreticiden 1/10 oranında alınan ürün vergisidir.

Dönüm vergisi: Reayadan sipahilere tahsis edilmiş olan topraklarda bulunanlardan, ekip biçtikleri yerlerin dönümüne göre yıllık olarak alınan vergilerdi.

Çift hane vergisi: Müslüman reayadan, bir çift öküzün işleyebileceği büyüklükteki çiftlik karşılığında alınıyordu.

Çift bozan vergisi: Toprağını izinsiz olarak terk eden veya üç yıl üst üste ekmeyenlerden alınan vergidir.

Tapu vergisi: Üzerine bina, harman vb. yapılan mirî arazi-nin ziraattan alıkoyulması nedeniyle alınır.

İhtisâb vergisi: Şehir ve kasabaların pazar ve panayır yerlerinde alınır.

Cizye vergisi: Gayrimüslim erkeklerden askerlik hizmeti muafiyeti karşılığında alınır. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar ödemezdi.

İltizam vergisi: Devlete ait bazı gelirleri tahsil etme yetki-sinin verilmesi karşılığında alınan bedeldi.

Maden, gümrük vergileri: Ülkeye giriş yapan mallardan alınır.

Haraç vergisi: Gayrimüslimlerden alınan ürün vergisidir.

ÖRFİ VERGİLER

Padişahın emriyle konan ve üretici reayanın statüsüne göre alınan vergiler / Raiyyet Rûsumu.

İmdadiyye-i seferiyye vergisi: Hane reislerinden savaş harcamalarını karşılamak için tahsil edilirdi.

İmdadiyye-i hazariyye vergisi: Hane reislerinden savaş olmayan zamanlarda ihtiyaç doğması hâlinde personel ücretleri vb. için alınır.

İâne-i cihâdiyye vergisi: Hane reislerinden savaşa yardım için alınır.

Derbend resmî vergisi: Tüccarlardan geçtiği kapılarda, geçitlerde vb. yerlerde bulunduran bekçilerin ücretleriyle, han ve köprülerin yaptırılması, korunması masraflarına karşılık alınır.

Kürekçi bedeli vergisi: Hane reislerinden gemilerde kürek çeken ve yelken açıp toplayanların ücretlerinin ödenmesi için tahsil edilirdi.

İzn-i sefine vergisi: Yabancı tüccarlardan Karadeniz ve Akdeniz boğazlarından geçen tüccar gemilerine verilen izinlere karşılık alınır.

Avarız vergisi: İlk önce savaş sel, yangın gibi devletin pa-
raya ihtiyaç duyduğu durumlarda sıkça toplandı.

Bâcî bâzari: Pazar yerlerinden alınır.

Resm-i ispenç: Ziraatla uğraşan Hristiyanlardan alınır.

Bağlı hükümetlerin ödediği yıllık vergiler

SORU

Osmanlı Devleti'nde toprağın özel mülkiyete geçmesi aşağıdakilerden hangisiyle gerçekleşmiştir?

- A) 1876 Anayasası
- B) Müsadere Usulü
- C) Tanzimat Fermanı
- D) Gedik Usulü
- E) Arazi Kanunnamesi

ÇÖZÜM

Osmanlı toprak yönetimi 1854 arazi kanunnamesi ile yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemeyle uzun süre bir toprağı kullananlar o toprağın sahibi olmuşlardır.

(Cevap E)

SORU

- I. Öşür
- II. Çift resmi
- III. Niyabet rûsumu

Yukarıdakilerden hangileri, Osmanlı Devleti'nde alınan örfi vergiler arasında gösterilebilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) II ve III
- E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Osmanlı Devleti'nde vergiler örfi ve şer'i olmak üzere ikiye ayrılmıştı. Örfi vergiler padişahın iradesiyle konulan vergilerken; Şer'i vergiler şeriatın emrettiği vergilerdir. Öşür, Haraç, Cizye şer'i vergileri oluştururken; çift Resmi, niyabet rûsumu (Cerime), müccerred, bennak, gibi vergiler örfi vergilerdir.

(Cevap D)

OSMANLI ORDUSU

- ◆ Osmanlılarda kuruluş yıllarında düzenli bir ordu yokken ilk ordu **yaya ve müsellemler** adıyla Orhan Bey döneminde kurulmuştur.
- ◆ Orhan Bey, Osmanlı Devleti'nde teşkilatlanmayı başlatmıştır. Onun faaliyetlerini I. Murat dönemindeki teşkilatlanma çalışmaları izlemiştir.
- ◆ Osmanlı ordusu, kara ve deniz kuvvetleri olmak üzere ikiye ayrılıyordu.
- ◆ Kara Kuvvetleri; Kapı Kulu Askerleri, Eyalet Askerleri ve Yardımcı Kuvvetler olmak üzere üçe ayrılırdı.

KARA KUVVETLERİ

KAPIKULU PİYADELERİ		
Kuruluş Döneminde	Acemi Oğlanlar Ocağı	Diğer ocaklara asker yetiştirmek üzere ilk eğitimin verildiği ocaktır.
	Yeniçeri Ocağı	Savaşta merkezde bulunur ve padişahı korur.
	Cebeci Ocağı	Silahların yapım, onarım ve korunmasıyla görevlidir.
	Topçu Ocağı	Top dökmek ve topları kullanmak için kurulmuştur.
	Top Arabacıları Ocağı	Topların nakli için gerekli top arabalarını yapar.
	Humbaracılar Ocağı	Havan topu ve humbara (el bombası) yapar ve kullanır.
	Lağımıcılar Ocağı	Kale kuşatmalarında surları yıkıp köprü inşa eden teknik bir sınıftır.
	Bostancılar	Saray ve köşklere korunmasında görevli askerlerdir.

NOT

Yaya ve müsellemler ile Akıncılar ve Azaplar kuruluş döneminden itibaren varolan askeri sınıflardır.

KAPI KULU ASKERLERİ

Özellikleri

- ✓ I. Murat kurmuştur.
- ✓ Barış zamanında İstanbul'un güvenliğini sağlamakla yükümlüydüler.
- ✓ Asker ihtiyacı 1363'te çıkarılan bir kanuna göre **pençik sistemiyle** (savaşlardaki esirlerin 1/5'inin yetiştirilmesi) sağlanırken; sonraları **devşirme sistemiyle** sağlanmıştır.
- ✓ Üç ayda bir **ulûfe** adlı maaş, padişah değişikliği sırasında da cülûs bahşişi almışlardır.
- ✓ Emekli oluncaya kadar evlenmeleri ve askerlik dışında bir meslek yapmaları yasaktı.
- ✓ Kapı Kulu askerlerinin en kalabalık bölümünü oluşturan Yeniçeri Ocağı **II. Mahmut**, tarafından 1826'da kaldırılmıştır (**Vaka-i Hayriye**).

Devşirme toplama kuralları

- ✓ Öncelikle **gönüllü** ailelerden çocuk alınırdı.
- ✓ Toplama işlemi üç veya beş yılda bir yapılırdı.
- ✓ Hristiyan ailelerin 12–18 yaşları arasındaki güçlü kuvvetli, zeki görünümlü çocukları seçilirdi.
- ✓ Bir aileden birden fazla, bir köy ya da kasabadan ise kırkta birden fazla sayıda çocuk alınmazdı.
- ✓ Tek çocuğu olan aileler devşirme işleminin dışında tutulurdu.
- ✓ Ailesinin geçimini sağlayan çocuklara dokunulmazdı.
- ✓ Yahudi ailelerin çocukları ile kimsesiz çocukların alınması yasaktı.

Devşirmelerin yetiştirilmesi

- ◆ Devşirilen çocuklar, devşirme memurları ve muhafızlar eşliğinde başkente getirilir ve burada törenle Müslümanlığı kabul ederlerdi. Bu çocukların en akıllı, seçkin ve yetenekli olanları sarayda yetiştirilerek padişahın hizmetinde görevlendirilmek üzere ayrılırdı. Kalanları ise geçici bir zaman için Anadolu'daki Müslüman Türk ailelerine verilirdi. Çocuklar bu ailelerin yanında en az üç, en fazla sekiz sene kalır ve bu süre içinde Türkçeyi, İslamiyet'i, Türk gelenek ve göreneklerini öğrenirlerdi. Belli bir yaşa gelince de askerî eğitim almak üzere önce Acemi Ocağına gönderilirlerdi. Buradan sonra yeteneklerine göre yükselirlerdi.

Kuruluş
Döneminde

KAPI KULU SÜVARİLERİ

Sipahi
SilahtarSavaş sırasında padişahın
çadırını korurlar.Sağ Ulufe
Sol UlufeSavaş sırasında saltanat
sancaklarını korurlar.Sağ Garip
Sol GaripSavaş sırasında savaş araç
gereçleri ve hazineyi korurlar.

Kapı Kulu Piyadeleri

Acemioğlanlar Ocağı: Devşirme kökenlilerin ilk eğitim yeridir ve Yeniçeri Ocağı'nın altyapısını oluşturur.

Yeniçeri Ocağı: Kapı kullarının en kalabalık ve etkili birimidir. Başında yeniçeri ağası bulunur.

Cebeci Ocağı: Silah bakım, onarım ve yapım işlerine bakarlar.

Topçu Ocağı: Top mermilerini kullanırlar. Özellikle Fatih Sultan Mehmet döneminde çok gelişmiştir.

Top Arabacıları Ocağı: Top ve taşıma arabalarını yapar ve taşırlar.

Lağımçı Ocağı: Kale kuşatmalarında, tünel kazar ve patlayıcı maddelerle surları yıkarlardı.

Humbaracı Ocağı: Barut, fişek ve top mermisi üretirlerdi.

Kapı Kulu Süvarileri

- ◆ I. Murat tarafından "sipah" ve "silahtar" adlarıyla iki bölük hâlinde kurulan bu ocağın askerleri savaşta padişahın otağını korumakla görevliydi.
- ◆ Kapıkulu süvarileri, rütbe ve maaş bakımından piyadelere göre daha yüksekteydi. Bu nedenle süvariler genellikle Yeniçeri Ocağından terfi edenler arasından seçilirdi.

Sipahiler, silahtarlar: Padişahın yakın korumalığını yaparlar.

Sağ ulufeciler, Sol ulufeciler: Savaş ganimetlerini ve saltanat sancağını korurlar.

Sağ garipler, Sol garipler: Ordunun ağırlıkları ile hazineyi taşırlar ve korurlar.

EYALET ASKERLERİ

Tımarlı
Sipahiler

→ Eyalet askerlerinin en önemli kısmıdır. Maaşları dirliklerden oluşur.

Akıncılar

→ Sınır ve uçlarda bulunur. Atlı birliklerdir. Keşif savaşları yaparlar.

Yörükler

→ Konar-göçerlerin oluşturduğu yardımcı birliklerdir.

Gönüllüler

→ Sınır şehir ve kasabalarını korurlar. Sınırlarda halkın içinden seçilir.

Beşliler

→ Sınır boylarında bulunur. Kaleleri korurlar. Beş aileden bir kişi alındığı için bu ismi alırlar.

Azaplar

→ Bekâr erkeklerden oluşur. Savaşta yeniçerilerin önünü açar.

Yayalar

→ Ordunun geri hizmetinde bulunur. Yollarını açar ve köprüleri tamir eder.

Müsellemler

→ Ordunun geri hizmetinde bulunur. Yollarını açar ve köprüleri tamir ederler.

Deliler

→ Sınırları koruyan hafif süvari birlikleridir. Cesaretlerinden dolayı bu ismi alırlar.

Sakalar

→ Ordunun su ihtiyacını karşılayan gruptur.

EYALET ASKERLERİ (TİMARLI SİPAHİLERİ)

- ◆ **Tımarlı sipahi:** Osmanlı kara ordusunun nüfus bakımından en büyük bölümünü eyalet askerleri Eyalet askerlerinin en büyüğünü ise tımarlı sipahiler meydana getirdi. Tımarlı sipahiler, dirlik sahipleri ve onların vergi toplama işi karşılığında yetiştirdiği cebelü denilen atlı askerlerden oluşmaktaydı. Bunlar devletten maaş almazdı tüm ihtiyaçları tımarlı sipahi tarafından karşılanırdı. Savaş zamanı, birliklerindeki askerlerle orduya katılan tımarlı sipahiler, barış zamanında bulunduğu bölgenin huzur ve asayişini sağlamakla yükümlüydü. XVII. yüzyıldan itibaren tımar sisteminin bozulmaya başlamasıyla tımarlı sipahilerin sayısı ve güçleri de azalmıştır.

Azaplar: Anadolu'daki bekâr Türk erkeklerinden seçilir ve savaşta ilk çatışmada önden giderek kendilerini feda ederlerdi.

Akıncılar: Sınır boylarında düşmanı taciz eden, istihbarat toplayan, düşmanı oyalayan birliklerdir.

Yaya ve müsellemler: Ordunun geçeceği yolları açan, köprüleri tamir eden, hendek kazan ve orduya yol gösteren birliklerdir.

Gönüllüler: Sınırdaki şehir ve kasabaların korunmasından sorumlu gönüllülerdir.

Derbentçiler: Askerî ve ticari yolları, geçitleri, sınır boylarını koruyan birliktir.

Sakalar: Ordunun su ihtiyacını karşılarlar.

Deliler: Sınırları koruyan hafif süvari birlikleridir. **Cesaretlerinden** ötürü böyle adlandırılmışlardır.

Gayri Müslim Destek Birlikleri

Cerahorlar: Ordunun geçeceği yerde yol açan, siper kazan Hristiyan askerlerdir.

Voynuklar: Hristiyan askerler olup, ordunun atlarına bakar, ot biçip, atları eğitirlerdi.

Mortulozlar: Sarp geçitlerde güvenliği sağlamakla görevli maaşlı Hristiyan askerlerdi.

YARDIMCI BİRLİKLER

Bağlı devlet ve beyliklerin gönderdiği kuvvetlerdir.

DONANMA

- ◆ Osmanlıda donanma, **Orhan Bey** döneminde **Karesioğulları Beyliği**'nin Osmanlı'ya bağlanmasıyla oluşmuştur. İlk düzenli ve büyük Osmanlı tersanesi ise **Yıldırım Bayezid** döneminde **Gelibolu**'da kurulmuştur.
- ◆ İlk büyük deniz gücü **Fatih** döneminde **Venedik** ve **Cenevizliler** örnek alınarak oluşturulmuş; donanma en parlak dönemini **Kanuni** döneminde yaşamıştır.
- ◆ Donanma komutanına **kaptanıderya**, deniz askerine **levant**, gemi kaptanına ise **reis** denilmiştir.

NOT

İlk Osmanlı deryabeyi **Karamürsel Alp**'tir.

- ◆ XVII. yüzyıldan itibaren donanmaya gereken önemin verilmemesi üzerine donanma zayıflamaya başlamıştır.

- ◆ Osmanlı donanması tarihinde; 1571'de **İnebahtı**'da, 1770'te **Çeşme**'de (İzmir), 1827'de **Navarin**'de (Mora Yarımadası açıkları) ve 1853'te de **Sinop**'ta olmak üzere dört defa yakılmıştır.

- ◆ Osmanlı'da **Barbaros Hayrettin Paşa**, **Piri Reis**, **Turgut Reis**, **Kılıç Ali Reis**, **Seydi Ali Reis** gibi ünlü Türk denizcileri yetişmiştir.

Kılıç Ali Reis: 1571–1587 yılları arasında Osmanlı donanmasında kaptanıderya olarak görev yapmış İtalyan asıllı bir denizcidir. **İnebahtı Savaşı**'ndaki başarılarıyla tanınmıştır.

Piri Reis: II. Bayezid döneminde Osmanlı donanmasına girmiştir. Hiç gitmediği Amerika'yı gösteren dünya haritası ve **Kitab-ı Bahriye** adlı eseriyle tanınmıştır.

Murat Reis: Kanuni Sultan Süleyman döneminde Osmanlı donanmasına girmiş, Hindistan seferlerinde bir dönem kaptanlık yapmıştır.

Seydi Ali Reis: Coğrafya ve matematik bilginidir. Kanuni döneminde yapılan **Preveze Deniz Savaşı**'nda ve Hindistan seferlerinde görev almıştır.

Barbaros Hayrettin: Asıl adı **Hızır Reis** olan ve Akdeniz'de korsanlık yapan **Barbaros Hayrettin Paşa**, **Osmanlı Devleti'nin Paşa Unvanı verilen ilk kaptanıderyasıdır**.

Akdeniz'in Türk denizi olmasında büyük katkıları olmuştur. **Preveze Deniz Savaşı**'ndaki üstün başarısıyla tanınır.

SORU

Topkapı Sarayı hem padişahın özel mülkü hem de bir devlet dairesi görevi görmekteydi.

Buna göre Topkapı Sarayı'nda,

- Galebe divanı toplantıları
- Culüs bahşişleri töreni
- Tımarlı sipahi eğitimleri

gibi etkinliklerden hangileri yapılmazdı?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

ÇÖZÜM

Tımarlı sipahiler Osmanlı Devleti'nde hizmetleri karşılığı tımar almış kişilerdi. Taşrada yaşayan bu kişiler bulundukları yerde askeri eğitimlerini alır ve savaş zamanında da orduya katılırlardı.

(Cevap C)

OSMANLIDA HUKUK

Osmanlı Devleti'nin temel aldığı iki hukuk sistemi vardı. Bunlar şeri hukuk ve örfi hukuktur.

- ◆ **Şeri hukuk:** İslam inancına göre düzenlenmiş kuralardı. Gerek ceza gerekse vergi konuları devletin sınırları içerisinde yaşayan tüm Müslüman halka ayırım gözetmeksizin uygulanırdı.

Şeri kanunları denetleme ve yorumlama işi yine padişah adına ilmiye sınıfına mensup şeyhülislam ve kadılar tarafından yapıldı.

- ◆ **Örfi hukuk:** Şeri hukuk kurallarına uymak kaydıyla eski Türk geleneklerinden gelen ve fethedilen yerlerdeki devam eden kurallardan oluşurdu. Padişahların çıkarttığı kanunnamelerde örfi ve şeri hukuk hükümleri beraber kullanılırdı. Padişahların ağzından yazılan örfi kanunlar fermanlar aracılığıyla duyurulurdu. Örfi hukukun uygulanmasından sadrazam sorumluydu.
- ◆ Osmanlı Devleti'nde kanunların ilk defa yazılı hâle gelmesi Fatih döneminde gerçekleşmiştir. Kendinden önceki kanunları da **Kanunname-i Ali Osman** adı ile bir araya toplamıştır. Böylece şeri ve örfi kanunlar yazılı hâle getirilmiş ve resmîyet kazandırılmıştır.
- ◆ Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise birçok kanunname çıkarılmıştır. Kanuni'nin kanunnamelerinin içeriği çok geniştir. Sosyal düzenlemeler, askerî düzenlemeler, reaya hak ve görevleri tımarların dağıtım esasları, idari düzenlemelere kadar birçok konu hakkında kanun çıkarılmıştır.
- ◆ Osmanlı Devleti'nde değişik milletler ve farklı dinler vardı. Hukukta İslam dinine ait kuralların geçerli olduğu Osmanlı Devleti'nde, bu insanlar için İslami hukuk geçerli değildi. Ancak şeriata uygun olarak geliştirilen örfi hukuka uymak zorundaydılar. Gayrimüslimler Osmanlı Devleti'nin hiçbir döneminde, mensubu olmadıkları İslam dininin kurallarına uymak zorunda bırakılmamışlardır.
- ◆ Davalar, şikâyetçilerin mahkemeye müracaatı ile açılırdı. Şikâyetin kabul edilmesi ile **naip** tarafından ilk soruşturma yapılır ve sonuç kadıya bildirilirdi.
- ◆ Yargılama; davacı, davalı ve bunların şahitlerinin bulunduğu ortamda açık yapıldı. Kadı tarafından verilen karar, gerekçesiyle birlikte davacı ve davalıya yazılı olarak bildirilip mahkeme kararının bir nüshası mahkeme siciline kaydedilirdi. Dava ile ilgili yeni bir delil gösterildiği takdirde daha önce verilen karar değiştirilebilirdi.

- ◆ Divanîhümayun Osmanlı Devleti'nin **en yüksek yargı organı**ydı. Ülkedeki tüm yargı örgütünü denetleme yetkisi vardı.
- ◆ Osmanlı hukuk sistemi Tanzimat döneminde önemli değişiklikler yaşamış **"hukukun üstünlüğü"** ilkesi bu dönemde kabul edilmiştir.

NOT

Osmanlıda XIX. yüzyılda Şeri Mahkemelerin yanı sıra;

1. Nizamiye Mahkemeleri: Müslüman ve gayrimüslimlerin sosyal ve ekonomik davalarını çözmek için kurulmuştur.

2. Azınlık Cemaat Mahkemeleri: Azınlıkların evlenme, boşanma, miras gibi davalarına bakmak için kurulmuştur.

3. Konsolosluk Mahkemeleri: Avrupalıların Osmanlıda yaşayan vatandaşlarının davalarının görülmesi için kurulmuştur.

Bu durum, Osmanlıda XIX. yüzyılda hukuki birliğin olmadığını gösterir.

SORU

Osmanlı toplumunda reayanın memnun olmadığı durumlarla ilgili olarak şikayette bulunma hakkı vardı.

Buna göre Osmanlı İmparatorluğu'nda klasik dönemde;

- Kadı
- Galebe divanı
- Ayan meclisi

gibi mercilerden hangileri halkın şikayetlerini sunabildiği bu kurumlardan biri değildir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

ÇÖZÜM

Osmanlı toplumunda halkın şikayetleri kadılar aracılığıyla giderilmeye çalışılırdı. Kadının yetkisini aşan davalar ise Divan-ı Hümayunda görülürdü. Ayan Meclisi, 1877'de açılan Osmanlı Genel Meclisinin padişah tarafından tayin edilen mebuslarından oluşmaktaydı. Galebe divanı ise yabancı devlet elçilerinin kabulü sırasında toplanan bir divandı. Her iki mercinin de halkın şikayetlerini dinleme gibi yetkisi yoktu.

(Cevap E)

EĞİTİM VE ÖĞRETİM

- ◆ XVII. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nde mevcut örgün eğitim kurumları şunlardı: Sivil eğitimin yapıldığı Sıbyan Mektepleri, medreseler, askerî eğitim yapılan Ace-mi Oğlanları Ocağı, Yeniçeri Ocağı ve Enderun Mektebidir. Camiler, tekkeler, zaviyeler, loncalar ile öğretim yapılan saray ve konaklar da yaygın eğitim kurumlarıydı. Ayrıca Osmanlı Devleti Müslüman olmayan halka eğitim ve öğretim alanında tam bir özgürlük vererek onların kendi eğitim-öğretim kurumlarını oluşturabilecekleri bir ortam sağlamıştır.

a. Sıbyan Mektepleri

- ◆ Osmanlı Devleti'nde eğitim ve öğretimin yapıldığı ilk okul, sıbyan mektebi (mahalle mektebi) idi. Külliyelerin içerisinde, camilerin bitişiğinde veya müstakil bir yapı hâlinde kurulan sıbyan mektepleri her köy, mahalle ve semtte açılmıştır. Ayrıca bu mektepler kız, erkek veya karma olmak üzere farklı binalar şeklindedir.
- ◆ Okulların genel amacı 5–6 yaşlarına gelen çocuklara okuma yazma ile İslam dininin kaidelerini ve Kur'an-ı Kerim okumayı öğretmektir.
- ◆ Osmanlı Devleti'nde ilköğretim, II. Mahmut döneminde İstanbul'da zorunlu hâle getirildi. Sıbyan mektepleri Tanzimat dönemine kadar görevlerini devam ettirdi.

SORU

Aşağıda verilen eşleştirmelerden hangisi **yanlıştır**?

- A) Has: Üst düzey devlet yöneticilerine verilen ve geliri yüz bin akçeden fazla olan dirliklerin ismi
- B) Fetret Devri: Osmanlı Devleti'nde taht kavgalarının yaşandığı 1402-1413 yıllarını kapsayan dönem
- C) Harem: Saray kadınlarının gündelik yaşamlarını geçirdikleri ve eğitildikleri saray bölümü
- D) Sıbyan Mektebi: Padişah çocuklarının yetiştirildiği saray okulu
- E) Cizye: Gayrimüslimlerden askerlik hizmeti karşılığı alınan vergi

ÇÖZÜM

Padişah çocuklarının yetiştirildiği saray okulu, Enderun'dur. Sıbyan mektebi ise Osmanlı Devleti'ndeki geleneksel ilköğretim kurumudur. Mahalle mektebi de denen bu okulların hocasına muallim, yardımcısına kalfa, öğrencilerine de Talebe, Sûhte, Tilmîz, Puser ve Şâkird adı verilmekteydi. Osmanlı kent ve kasabalarında en yaygın eğitim-öğretim kurumu olan Sıbyan mektepleri daha çok bir caminin ya da hayır kurumunun yanında açılırdı. Sıbyan mekteplerini başarıyla bitirmenin şartı Kuran'ı en az bir kez hatmetmektir. 1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra sıbyan mektepleri iptidai denen yeni ilköğretim kurumlarına dönüştürülmüştür.

(Cevap D)

b. Medreseler

- ◆ Osmanlı Devleti'nde orta ve yükseköğretim kurumlarının temeli medrese teşkilatına dayanmaktaydı. Osmanlı fetih politikasına göre fethedilen yerlerde ilk önce cami ve yanında medrese açılması bir gelenek hâlini almıştı.
- ◆ Medreseler ile topluma ve devlete gerekli din, ilim ve eğitim hizmetleri yanında devlet idaresinde ihtiyaç duyulan idari (ilmiye, kalemiye) ve adli personelin yetiştirilmesi de sağlanmıştı. Böylece Osmanlılar devlet işlerinde bilgili ve aynı zamanda yapılan işlerin kanunlara uygun olması hususlarına riayet eden yetişkin insan gücüne sahip olmuşlardır. Bu da merkezî idareyi sağlam ve güçlü kılmıştır.
- ◆ Osmanlılarda ilk medrese, 1330'da Orhan Bey tarafından İznik'te yaptırılmıştır. 1463–1470 yılları arasında Fatih Külliyesi (Sahnı Seman) yaptırılmıştır. Kanuni Sultan Süleyman, Mimar Sinan'a İstanbul'da Süleymaniye Cami ve medresesini yaptırmıştır.
- ◆ Osmanlı eğitim ve öğretimini en yüksek noktaya ulaştıran Süleymaniye Medresesi, fen ve tıp ilimlerinin verildiği bir eğitim kurumu hâline getirilmiştir.
- ◆ Orta düzeydeki medrese öğrencilerine “**softa**”, yükseköğretim düzeyindeki öğrencilere de “**danişment**” denirdi. Sahn'ı bitirenlere “**icazetname**” denen diploma verilirdi.
- ◆ Her medresede esas olarak bir müderris bulunur, yardımcısına da “**muit**” denirdi. Müderrisler, Sahn

düzeyindeki bir medreseyi bitirenlerden “mülazemet” denen ve esaslı sıra beklemeye dayanan bir sistemle atanırdı.

- ◆ Medreselerden mezun olanlar müderris, müftü, kadı, defterdar, hekim, imam, nişancı vb. olurlardı.
- ◆ XVII. yüzyıldan itibaren medreselerin bozulmasında; okutulmakta olan felsefe, mantık gibi akli bilimlerin boş ve gereksiz olduğunun düşünülmesi, müderris atama sisteminin bozularak kanunlara aykırı devlet adamlarının müdahalesiyle bazı ulema çocuklarına küçük yaşlarda müderrislik verilmesi (**beşik uleması**), öğrencilerin yeterli öğretim yapmadan müderris olmaları sayılabilir.

c. Mesleki Eğitim

- ◆ Osmanlı Devleti’nde esnaf teşkilatı birer eğitim kurumu olarak kabul edilmelidir. Osmanlı Devleti’nin sosyal kurumlarından olan esnaf teşkilatları eğitimde önemli rol oynuyorlardı.
- ◆ Lonca teşkilatına alınanlar teşkilatın eğitim öğretim kurallarına uyarak çıraklıktan kalfalığa, kalfalıktan ustalığa kadar yükselebiliyordu. Ustalık belgesi almaya icazet denirdi.
- ◆ İcazet alanlara iş yeri açma izni verilirdi.

d. Saray Eğitimi

- ◆ Sarayda eğitim verilen kurumlar **Enderun, Harem ve şehzadegan maktebi idi.**

Enderun

- ◆ Fatih döneminde tam olarak kuruluşu gerçekleştirilen Enderun mektebine başlangıçta devşirme sistemiyle Hristiyan tebaanın zeki ve yetenekli çocukları alınırdı. Türk ailelerin yanında Türk–İslam gelenek ve göreneklerini öğrenen çocuklar iç oğlan olarak saraya alınırlardı.
- ◆ Enderun’daki temel amaç iyi bir Müslüman, güvenilir, kabiliyetli devlet adamları yetiştirmektir. Enderun’da devşirmelerin eğitimi koşu denilen odalarda yapıldı.
- ◆ Enderun Mektebinde eğitim; Büyük Oda, Küçük Oda, Doğancılar Odası, Seferli Odası, Kiler Odası, Hazine Odası ve Has Oda adı verilen yedi odada yapılmaktaydı. Koşu adı verilen bu odaların her birindeki eğitim süresi 1–2 yıl arasında değişirdi. Her odanın da “ağa” denilen başkanları vardı.

Küçük Oda	Bu odalardaki öğrencilerin görevi okuma yazma öğrenmek ve önceki odalara geçmek için hazırlanmaktı.
Büyük Oda	
Doğancılar Odası	Padişahın av sırasında kullandığı doğanlar ile ilgilenen görevliler bulunurdu.
Seferli Odası	padişahın giyim işleriyle ilgilenen görevliler bulunurdu.
Kiler Odası	padişahın yiyecek hizmetlerine bakan görevliler bulunurdu.
Hazine Odası	padişahın değerli eşyalarını ve hazinesini koruyan görevliler bulunurdu.
Has Oda	Padişahın en yakınında bulunan ve ona hizmet eden görevliler bulunurdu.

- ◆ Her odanın eğitimi öğrencilerin kabiliyetlerine göre bir ya da iki yıl olabiliyordu.
- ◆ Askerî eğitimden güzel sanatlara hatta musiki derslerinin de verildiği çok yönlü bir eğitim kurumuydu. Yine yeteneklerine göre sportif faaliyetlerde bulunurlardı.
- ◆ Padişahın özel hizmetini yaparak yetişen bu öğrenciler eğitimlerinin sonunda **çıkma usulü** denen yöntemle birunda ya da taşrada yönetici olarak görevlendirilirdi.
- ◆ Yükselme Dönemi’nde Enderun’dan birçok vezir, sadrazam ve yüksek dereceli devlet adamı yetişmiştir.

NOT

Topkapı Sarayı sadece devletin yönetildiği bir yer değildi. Tecrübeli devlet adamlarının yetiştirilmesinden hanedan mensuplarının eğitime kadar birçok yönü olan büyük bir okuldu.

Harem

- ◆ Haremde; padişahın eşleri, çocukları ve cariyesi yaşardı. Padişahın yaşadığı bölüme **Hünkâr Dairesi** denirdi.
- ◆ Harem aynı zamanda okul niteliğindeydi. Hareme alınan cariye, kalfaların sıkı disiplini altında eğitimden geçirilirdi. Bu cariye özel yeteneklerine göre müzik, resim, edebiyat, örgü gibi dersler alır, bu arada dinî bilgileri öğrenmelerine de önem verilirdi.

- ◆ Harem halkı, günlerini kitap okumakla özellikle tarih öğrenerek geçirir ve musiki ile uğraşırlardı.
- ◆ Ayrıca padişahların erkek çocukları olan şehzadeler saray içerisinde açılmış **şehzadegân** mektebinde ilköğrenim eğitimlerini görürlerdi.

Şehzadegan Mektebi

- ◆ Haremde padişahın erkek çocukları olan şehzadeler için de ayrı bir okul vardı. Şehzadeler burada ileri gelen devlet adamlarının katıldığı bir törenle eğitimlerine başlardı. Şehzadegan Mektebinde ilk dersi şeyhülislam verir, daha sonraki dersler için özel hocalar görevlendirilirdi. Programı sıbyan mekteplerine benzeyen bu okulda şehzadelere Kur'an okutulur, namaz sureleri ezberletilir ve yazı öğretilirdi.

e. Askerî Eğitim

- ◆ Kapı kulu ordusunun içerisinde birçok ocak bulunmaktaydı. Her ocak uzmanlaştığı alanda kendi eğitimini verirdi. Acemi ocağına alınan devşirmeler Türk-İslam geleneklerine göre eğitilir. Yeniçeri Ocağı'na geçerlerdi. Yeniçeriler kışlalarda düzenli askerî talim yapar, savaşta her an hazır durumda olurlardı.

Tophane: Top döküm ve yapımı ile ilgili askerî sanat mektebidir.

Humbarahane: Havan toplanını ve el bombalarını yapan askerî sanat mektebidir.

Tüfekhane: Tüfek yapımı, bakımı ve onarımı ile ilgili askerî sanat mektebidir.

Kılıçhane: Kılıç ve kesici silahların yapımı ile ilgili askerî sanat mektebidir.

Mehterhane: Askerî mızıka mektebidir.

- ◆ Padişahların zaman zaman düzenledikleri sürek avları da tatbikat niteliğinde eğitim çalışmalarıdır.
- ◆ Osmanlılarda Fatih döneminden itibaren denizciliğin gelişmesine paralel olarak denizcilik eğitiminde de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde büyük denizciler yetişmişti.
- ◆ Kanuni döneminde Cezayir Beylerbeyi Barbaros Hayrettin Paşa'nın Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nin komutanlığına getirilmesinden sonra Osmanlı donanması, çağın teknolojisine uygun gemi yapımına önem vermiş ve uygulamalı eğitimle denizciler yetiştirmiştir. Tersane, gemicilerin yetişmesini sağlayan önemli bir kurum-

du. Deniz seferlerine çıkan azap ve leventler çeşitli usullere göre toplanır ve eğitilirlerdi.

- ◆ Osmanlı Devleti'nde, ordunun, Avrupa karşısında başarısız olması üzerine, Batı tarzı askerî okullar açılmaya başlamıştır.

Bunların başlıcaları:

- ✓ I. Mahmut zamanında **Hendesehane** adıyla açılan askerî mühendis okulu (1734)
- ✓ III. Mustafa döneminde Sûrat Topçuları Birliği ve bugünkü Deniz Harp Okulunun temelini oluşturan Mühendishane-i Bahri Hümayun
- ✓ II. Selim tarafından kara subayı yetiştirmek için açılan Mühendishane-i Berri Hümayun
- ✓ II. Mahmut döneminde Mızıka-ı Hümayun'dur.

Azınlık Okulları: Ermeni, Rum ve Yahudilerin açtıkları okullardır. Çok uluslu bir yapıya sahip Osmanlı Devleti, azınlıkların kendi kültürlerini geliştirmeleri fırsatını tanımıştır. Osmanlı Devleti, açtığı okullarda gayrimüslimlerin eğitim görmesine müsaade etmiş fakat ticaretle zenginleşen gayrimüslimler bu okullara ilgi göstermemişlerdir. Çocuklarını ya Avrupa'daki okullarda okutmuşlar ya da Ermeni, Rum ve Yahudilerin oluşturduğu okullara göndermişlerdir. Azınlıkların Tanzimat'tan önce de kendi okulları vardı ancak 1856 Islahat Fermanı'nda, azınlıklara kendi okullarını açma ve geliştirme hakkı tanınmasıyla bu okulların sayısı hızla artmıştır.

Yabancı Okullar: Kapitülasyonlar sebebiyle XIX. yüzyılda İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya, İtalya, Rusya, ABD'nin Osmanlı topraklarında açtıkları okullardır.

NOT

Azınlıklar ve yabancılar devlet denetiminin olmadığı bu okullar vasıtasıyla kendi dil, din ve kültürlerinin propagandasını serbestçe yaparak siyasi nüfuzlarını artırmışlardır. Bu okullar, azınlıkların milliyetçi duygularını tahrik ederek olumsuz faaliyetler yürütmüşlerdir.

DİL, EDEBİYAT VE BASIN

- ◆ Osmanlıda resmî yazışmalarda Türkçe kullanılırdı. Ancak Türk diline Arapça ve Farsça birçok kelimenin girmesiyle **Osmanlıca** denilen yapay ve karma bir yazı dili ortaya çıkmış ve Türkçe ikinci plana itilmiştir.

a) Divan Edebiyatı

- ◆ İran ve Arap edebiyatlarından etkilenecek saray ve medrese çevrelerinde gelişen edebiyat türüdür.
- ◆ Belli kalıplara ve kurallara göre yazılan şiirlerin toplandığı kitaba **divan** denirdi.
- ◆ Divan edebiyatı XV ve XVI. yüzyılda altın çağını yaşamıştır. Hayali, Nevi, Taşlıcalı Yahya, Bağdatlı Ruhi, Fuzuli ve Baki'nin yanı sıra Avni mahlasıyla Fatih Sultan Mehmet, Adli mahlasıyla II. Bayezid, Muhibbi mahlasıyla Kanuni Sultan Süleyman şiirler yazmıştır. Yine divan şairlerinden Ahmet Paşa, Necati, Zati; nesircilerden Mercimek Ahmet, Sinan Paşa edebiyatta önemli yer tutmuştur. XVII ve XVIII. yüzyıllarda ise Nef'i, Nedim ve Gazali ön plana çıkmaktadır.

b) Halk Edebiyatı

- ◆ Sözlü masallar ve destanlarla başlamış, bunlara koşma, mani, türkü, ağıt vb. türler de eklenince geniş bir edebiyat oluşmuştur. Daha çok **taşrada** ve yüksek tahsilli olmayan halk arasında rağbet gördüğü için **adına** halk edebiyatı denmiştir.

NOT

Dönemin en ünlü şairlerinden biri de Mahremi'dir.

- ◆ Halk **edebiyatında**; Pir Sultan Abdal, Köroğlu, Karacaoğlu, Emrah, Dadaloğlu, Âşık Ömer gibi isimler yetişmiştir.

c) Tasavvuf Edebiyatı

- ◆ Dinî içerikli bu tür nazım şekli açısından halk edebiyatına daha yakındır.
- ◆ Tasavvuf edebiyatı **Mevlevi** ve **Bektaşî** tarikat mensupları tarafından geliştirilmiştir. Önemli temsilcileri **Hacı Bayram Veli, Şeyh Galip, Kaygusuz Abdal, Akşemsettin, Eşrefoğlu Rumi** ve **Kemal Ümmî**'dir. XVI. yüzyılda ise **Abdürrahim Tırsi, İbrahim Gülşeni** ve **Pir Sultan Abdal**'dır.

Osmanlı Devleti'nde Basın-Yayın

a) Gazeteler

- ◆ Osmanlı Devleti'nde ilk gazete İstanbul'daki Fransız elçiliği tarafından 1795 yılında çıkarılmıştır. Bu gazete-yi Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa tarafından 1828 yılında Kahire'de Türkçe ve Arapça olarak yayımlanan **Vaka-yı Mısriyye** adlı resmî vilayet gazetesi izlemiştir.
- ◆ 1831'de de Padişah II. Mahmut tarafından İstanbul'da **Takvim-i Vekayi** adlı resmî gazete çıkarılmıştır. Haf-tada bir yayımlanan bu gazetede resmî devlet haber-lerinden başka iç ve dış gelişmelere yer verilmiştir. Padişah, Takvim-i Vekayi dışında, yabancı devletler karşısında Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını korumak amacıyla **Le Moniteur Ottoman** (Lö Monitör Ottoman) adında Fransızca bir gazete daha çıkarılmasını sağ-lamıştır.
- ◆ II. Mahmut gibi basının önemini fark eden Sultan Ab-dülmecit de 1840 yılından itibaren Türkçe yayın yapan **Ceride-i Havadis** Gazetesi'ni yayımlatmıştır. Takvim-i Vekayi ve **Ceride-i Havadis** gibi devlet tarafından ba-sılan gazetelerden ayrı olarak Türkler tarafından çıka-rılan ilk özel gazete, 1860'ta yayımlanmaya başlanan **Tercüman-ı Ahval** Gazetesi'dir. **Agâh Efendi** tarafın-dan çıkarılan ve başyazarlığını Şinasi'nin yaptığı bu gazetede, hükûmete yönelik eleştiriler yer almıştır.
- ◆ **Şinasi tarafından yayımlanan Tasvir-i Efkâr** da ha-ber gazetesi olmaktan çok, bir fikir gazetesi olarak öne çıkmıştır. Şinasi'nin Paris'e gitmesinden sonra Namık Kemal tarafından çıkarılan Tasvir-i Efkâr'da kadınların okutulması, İstanbul'un güvenliği, tıp eğitiminin Türkçe olması, şehrin ulaşım ve altyapı eksiklikleri, Türk dilinin sorunları gibi konulara yer verilmiştir.
- ◆ 1867'de Ali Suavi tarafından çıkarılmaya başlanan **Muhbir Gazetesi** de basın hayatının önemli yayın organlarından biridir. Gazete, ezilen Giritli Türklere yardım kampanyası açarak önemli miktarda para top-lamıştır.

b) Dergiler

- ◆ XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde gazetelerin yanı sıra dergiler de çıkarılmaya başlamıştır. **İlk Türk dergisi 1850'de yayın hayatına başlayan Veka-yı Tıbbiye**'dir. Onu Mecmua-i Fünun, Mecmua-i Askeri-ye ve Mirat dergileri izlemiştir.

- ◆ **Teodor Kasap Efendi'nin** Türkçe olarak çıkardığı **Diyojen** ise Türk basınının ilk mizah dergisi olarak tarihe geçmiştir.
- ◆ Osmanlı Devleti'nde kadın dergileri Tanzimat döneminden itibaren yayım hayatına başlamıştır. Yayımlanan **ilk kadın dergisi terakki-i Muhadderat**'tır. II. Meşrutiyet Döneminde kadın dergileri yayım hayatına hızlı bir giriş yapmıştır. Demet, Mehasin ve Kadın dergileri bunların ilklerindendir. Kadınlar Dünyası, Hanımlar Alemi, Türk Kadını, İnci, Genç Kadın, Bilgi Yurdu Işığı, Seyyale, Siyanet, Kadınlık Hayatı, Musavvar Kadın... II. Meşrutiyet Döneminde çıkan diğer kadın dergileridir.
- ◆ Osmanlı basınında, yöneticilere karşı sert eleştirilerde bulunulması nedeniyle 1864 yılından itibaren devlet tarafından bazı kısıtlayıcı tedbirler alınmıştır. Bunun üzerine Namık Kemal, Ali Suavi ve Ziya Paşa gibi muhalif kalemler hükümet karşıtı yazılarına Avrupa'nın çeşitli kentlerinde çıkardıkları gazetelerde devam etmek zorunda kalmışlardır.
- ◆ Osmanlı basını, **Matbuat Nizamnamesi**'nin çıkarıldığı 1864 yılından itibaren yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde Şemsettin Sami'nin başyazarlığını yaptığı Tercüman-ı Şark ve Ahmet Mithat Efendi'nin çıkardığı Tercüman-ı Hakikat gazeteleri ile Karagöz ve Çocuk adlı mizah gazetesi gibi çok sayıda yeni gazete ve dergi yayın hayatına başlamıştır.
- ◆ Birinci Meşrutiyet Dönemi'nde Mithat Paşa'nın sadrazamlığa getirilmesiyle birlikte devlete ait basımevlerinde özel gazete ve kitapların basılmasına izin verilmiştir. Ayrıca kiraathane denilen okuma salonları açılarak gazete ve dergilerin buralarda vatandaşlar tarafından okunması sağlanmıştır.
- ◆ II. Meşrutiyet'in ilanından sonra basın üzerindeki sıkı kontrolün gevşetilmesiyle birlikte meşrutiyet yanlısı yayın yapan gazeteler çıkmaya başlamıştır. Hüseyin Cahit tarafından çıkarılan **Tanin** bu devrin en tanınmış gazetelerinin başında gelmektedir. Meşrutiyet karşıtı grupların en etkili yayın organı ise **Volkan** gazetesiydi.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi 1914 yılında çıkarılan kadın dergisidir?

- A) Parça bohçası
- B) Mehasin
- C) Demet
- D) Seyyale
- E) Terakki-i Muhadderat

ÇÖZÜM

XIX. yüzyıl Osmanlı'da kadının sosyal hayat içindeki etkinliğinin öne çıktığı yıllardır. 1869'da yayımlanan ve ilk kadın dergisi olan Terakki-i Muhadderat'tan sonra bu alandaki yayımlar hız kazanmıştır. Bu dergilerden **seyyale** 1914 yılında İstanbul'da çıkarılmaya başlanan bilimsel ve yazınsal bir dergidir.

(Cevap D)

SORU

- I. Demet
- II. Mehasin
- III. Kadın

Yukarıdakilerden hangileri II. Meşrutiyet Döneminde çıkarılan kadın dergileridir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve II
- E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Osmanlı Devleti'nde kadın dergileri Tanzimat Döneminde yayım hayatına başlamıştır. II. Meşrutiyetin ilanının ardından çıkan ilk dergiler Demet, Mehasin ve Kadın isimli dergilerdir. II. Meşrutiyet Döneminde çıkarılan diğer kadın dergileri şöyledir: Hanımlar Alemi (1913-1918), Musavvar Kadın (1911), Kadınlar Dünyası (1913), Kadınlar Alemi (1914-1915), Seyyale (1914), Siyanet (1914), Bilgi Yurdu Işığı (1916), Kadınlık (1915-1916), Kadınlık Hayatı (1915), Genç Kadın (1918-1919), Türk Kadını (1918), İnci (1919-1923).

(Cevap E)

GÜZEL SANATLAR

Minyatür Sanatı

- ◆ El yazması eserleri süslemek ve metnin aydınlatılmasını sağlamak için **perspektif olmadan** yapılan resimlere **minyatür** denir. Osmanlı Devleti'nde minyatür yapımına **tasvir** veya **nakış**, bunları yapan sanatçılara ise **nakkaş** denmiştir.
- ◆ Minyatürler, yapıldığı dönemin sosyal ve siyasal özellikleri hakkında en çok bilgi veren eserlerdir. Osmanlı minyatür sanatında, İslam ve Osmanlı edebiyatı, sultan ve sadrazamların hayatları, seferler, dinî ve bilimsel konular ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.
- ◆ II. Bayezit, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde sarayda minyatür atölyeleri kurulmuş ve sanatçılar himaye edilmiştir. Fatih devrinde Sinan Bey ve Seyyid Lokman, XVI. yüzyılda ise Nakkaş Osman, Matrakçı Nasuh, Şair Mustafa Sai ve Nigârî, Türk minyatürcüleridir.

Hat Sanatı

- ◆ Güzel yazı yazma sanatı olan hat, Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle önem kazanmıştır. Bu sanatla uğraşanlara **hattat** denir.
- ◆ Osmanlı Devleti döneminde hat sanatı çok gelişmiştir. Fatih döneminde Amasyalı **Şeyh Hamdullah** en ünlü hat ustasıdır. Süleymaniye Camisi'nin kubbesinin etrafındaki yazıları yazan **Ahmet Karahisari** ise hat sanatında zirveye çıkmıştır.
- ◆ **Hafız Osman** ve **Mustafa Rakım Efendi** diğer ünlü hattatlardır.

Tezhip

- ◆ El yazması kitapları süsleme sanatıdır. XV ve XVI. yüzyılda kitaba ve güzel sanatlara verilen önemin artması tezhip sanatının da hızla gelişmesine katkı sağladı. Topkapı Sarayı'nda tezhip ile uğraşanlar için bir atölye kurulmuştur.

NOT

XVI. yüzyıla damgasını vuran en önemli tezhip sanatçısı Kara Mehmet'tir.

Ciltçilik

- ◆ El yazması eserlerin dağılmasını engellemek için yapılan ve çeşitli malzemelerle süslenen sanat türüdür.

Ebru

- ◆ Kâğıt süsleme sanatı olan ebru özel karışımli suyun içine boya serpiştirmesiyle yapılan bir süsleme sanatıdır. Osmanlılarda ebru sanatı ciltçilikte, levhaların iç ve dış cephelerinde kullanılmıştır.

NOT

Meşhur ebru sanatkarları Şebek Mehmet Efendi, Hatip Mehmet Efendi, Şeyh Sadık Efendi ve çiçekli ebruların ilk uygulayıcısı **Hezarfen İbrahim Edhem Efendi**'dir.

Kakmacılık

- ◆ Ahşap, taş ve metal üzerine belirli bir desen şekillendirerek açılan oyuklara **gümüş**, sedef, altın gibi madenlerin gömülerek yapıldığı süsleme sanatıdır.

Çinicilik

- ◆ Özel olarak hazırlanmış toprağın sırlanarak çeşitli nakışlarla süslenip pişirilmesiyle ortaya çıkan süsleme sanatıdır. İznik, Kütahya, Diyarbakır, Bursa ve İstanbul'da çini atölyeleri açılmıştır.

NOT

Bursa Yeşil Cami, Yeşil Türbe ve Topkapı Sarayı çini sanatının en güzel örneklerinin verildiği yerlerdir.

Tiyatro

- ◆ Türklerin Orta Asya'dan bu yana devam eden kukla, dans ve birtakım taklit oyunları Osmanlı Devleti zamanında da devam etmiştir. Bu temel üzerine **Güllü Agop**, 1866'da "**Gedikpaşa Tiyatrosu**" adıyla ilk **Osmanlı Tiyatrosunu** kurmuştur.

Musiki

- ◆ Mehterhane, mevlevihane ve enderunla birlikte gelişmiş, bu alanda **Hacı Arif Bey**, **Mustafa İtri Efendi**, **İsmail Dede Efendi** ve **Tamburi Cemil Bey** gibi önemli isimler yetişmiştir.

Resim

- ◆ Diğer İslam devletlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de resim sanatı en az gelişme gösteren sanat dalı olmuştur. Ancak XIX. yüzyılda Osmanlı resim sanatında köklü değişimler yaşanmıştır. Lale Devri'nde Levni ile başlayan değişim, II. Mahmut'un resim sanatına olan ilgisiyle birlikte hız kazanmıştır. Bilindiği gibi II. Mahmut Batılı resamlara yaptırdığı portresini devlet dairelerine astırarak ayrıca resim dersinin okul programlarına alınmasını sağlamıştır.

XIX. yüzyılda, resim sanatı Batılılaşmanın en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmiş ve padişahlar tarafından desteklenmiştir. Bu nedenle 1835'ten itibaren yetenekli öğrencilerin resim eğitimi almak üzere Avrupa başkentlerine gönderilmesi uygulaması başlatılmıştır. 1862'de de Türk öğrencilerin daha iyi resim eğitimi almaları için Paris'te Mekteb-i Osmani açılmıştır. Paris'te resim eğitimi gören ve dönemin ünlü ressamlarının atölyelerinde çalışan Şeker Ahmet Paşa ve Süleyman Seyyid manzara ve natüramor çalışmalarıyla dönemin tanınmış resamları arasına girmişlerdir. 19. yüzyılın ikinci yarısında Bu yeni dönemin en dikkat çeken sanatçısı **Osman Hamdi Bey**'dir. Osman Hamdi Bey 1883'te Osmanlı Devleti'nin ilk güzel sanatlar okulu olan **Sanayi-i Nefise Mektebini** kurmuştur.

NOT

Arkeoloji eğitimi de alan Osman Hamdi Bey 1891'de II. Abdülhamit'in emriyle İstanbul Arkeoloji Müzesi'ni kurmuştur. Bu nedenle Osman Hamdi Bey, Osmanlı Devleti'nde müzeciliğin kurucusu olarak kabul edilmektedir.

- ◆ Genellikle portre çalışmaları yapan ünlü sanatçı, Batı tarzı Türk resminde insan figürü çizen ilk Osmanlı ressamı olarak tarihe geçmiştir.

NOT

Osman Hamdi Bey'in 1906 ve 1907 yıllarında iki farklı versiyonunu çizdiği **"Kaplumbağa Temsilcisi"** en ünlü tablosudur.

- ◆ XIX. yüzyılda kadınların eğitime ve toplumsal hayata katılımı resim sanatında da kendini hissettirmiştir. **İlk Türk kadın ressam olan Mihri Müşfik** bu dönemde yetişmiştir. Sanatçı İstanbul'da aldığı resim derslerinden sonra sanat eğitimine Roma ve Paris'te devam etmiştir. İstanbul'a dönüşünde de İnas Sanayi-i Nefise Mektebi'nin (Kadın Güzel Sanatlar Okulu) kuruluşuna öncülük etmiştir.

SORU

XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı mimarisinde Avrupa etkisi görülmeye başlamıştır.

Aşağıdaki yapılardan hangisinde bu tür bir etki söz konusu değildir?

- A) Dolmabahçe
- B) Laleli Külliyesi
- C) Nuru Osmaniye
- D) Sultan Ahmet Cami
- E) İshak Paşa Sarayı

ÇÖZÜM

1609-1616 yılları arasında inşa edilen Sultan Ahmet Camii, Osmanlı Padişahı I. Ahmet tarafından Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa'ya yaptırılmıştır. Cami, mavi renkli İznik çinileriyle bezendiği ve kubbelerinin içi mavi ağırlıklı kalem işleri ile süslendiği için Avrupalılarca Mavi Cami olarak adlandırılmıştır. Sultan Ahmet Camii XVII. yüzyılda İstanbul'da yapılmış Klasik Dönem Osmanlı mimarisinin son büyük eseridir.

(Cevap D)

MİMARİ

- ◆ Osmanlı mimarisinde XV ve XVI. yüzyıllarda (Klasik Dönem) birçok eser ortaya konmuştur. İstanbul'un fethinden sonra Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılan Topkapı Sarayı sivil mimarinin en güzel örneklerindendir. Topkapı Sarayı bütün bir yapı değildir. Zaman içerisinde saraya birtakım daireler ve köşkler eklenmiştir. Topkapı Sarayı'nın avlusundaki Revan ve Bağdat köşkları Osmanlı mimari zenginliğini gösteren eserler arasındadır. Sosyal hizmetler için yapılmış olan hanlar da sivil mimari örneklerindendir. İstanbul'daki Kürkçü Hanı ile Sivas'ta bulunan Yeni Han, en özgün eserler olarak dikkati çeker.

NOT

Askerî mimarinin örnekleri olarak Yıldırım Bayezid'in yaptırdığı Anadolu Hisarı, Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı Rumeli Hisarı ve Topkapı Sarayı surları gösterilebilir.

- ◆ Mimaride XVIII. yüzyılda Lale Devri'nden itibaren Avrupa mimarisinin **barok** ve **rokoko** tarzları etkili olmaya başlamıştır. Avrupa mimarisinin etkisiyle yapılan ilk eser **Nûr-u Osmaniye Camii**'dir. (1755)

PUAN KÜPÜ

Mimari alanda döneme damgasını vuran kişi Mimar Sinan'dır. Osmanlı ordusuna yeniçeri olarak katılan Mimar Sinan, **Mohaç Meydan Savaşı**'nda gösterdiği yararlılık sayesinde terfi etmiştir. **Şehzade Camii** Mimar Sinan'ın **çıraklık** eseri olarak bilinmektedir. **Süleymaniye Camii Kalfalık**; **Selimiye Camii** ise mimarın **ustalık** eseridir.

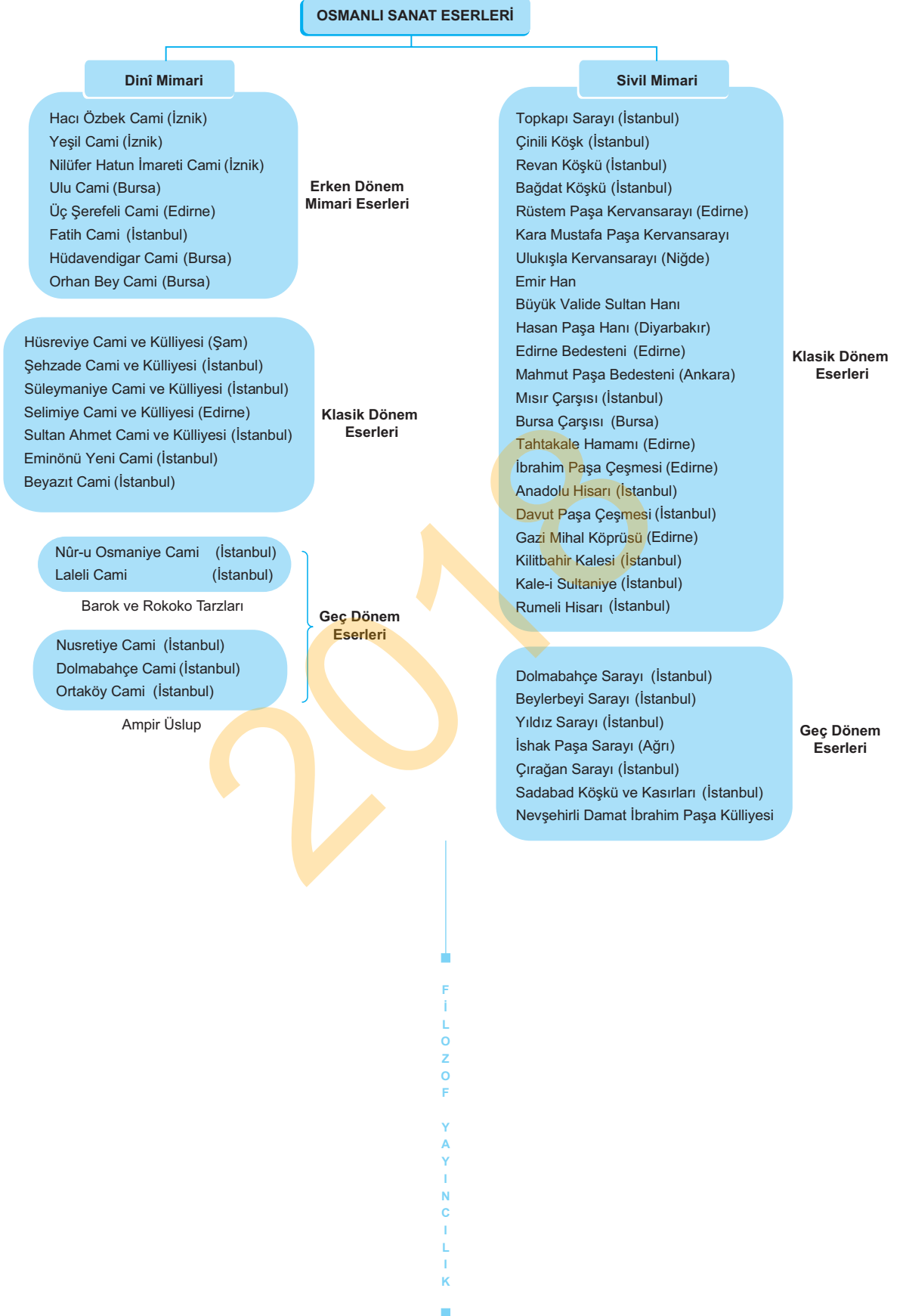
Osmanlı Sarayları

- ◆ **Topkapı Sarayı**: 1465–1478 yılları arasında Fatih Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. XIX. yüzyıla kadar devletin yönetim merkezi olarak kullanılmıştır. XIX. yüzyılda Batı etkisiyle yapılan diğer sarayların kullanılmasıyla boşaltılmıştır. 1924 yılında da müzeye çevrilmiştir.

- ◆ **Yıldız Sarayı**: XIX. yüzyılda yapılmış II. Abdülhamit zamanında Osmanlı Devleti'nin merkez sarayı olarak kullanılmıştır. 31 Mart Vakası'nda yağmalanmış, kısmen yakılmıştır.
- ◆ **Dolmabahçe Sarayı**: 1843–1856 yılları arasında padişah **Abdûlmecit** zamanında yaptırılmıştır. XIX. yüzyılda Osmanlı padişahlarının kullandığı saray merkezlerinden biridir.
- ◆ **Beylerbeyi Sarayı**: 1861–1865 yılları arasında padişah Abdülaziz zamanında yaptırılmıştır. XIX. yüzyılda kullanılan saray merkezlerinden biridir.
- ◆ **Çırağan Sarayı**: Padişah **Abdülaziz** zamanında 1871'de tamamlanmıştır. XIX. yüzyılda yapılan saray, zaman zaman merkez olarak kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'ndeki Diğer Önemli Mimari Eserler:

- ◆ **Kale-i Sultaniye**: Fatih Sultan Mehmet tarafından 1462 yılında Çanakkale'de yaptırılan kaledir.
- ◆ **Anadolu Hisarı**: Yıldırım Bayezid tarafından İstanbul'un ikinci kez kuşatılmasına hazırlık için yapılan surdur (1395).
- ◆ **Rumeli Hisarı**: Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'un fethinden önce, kuzeyden gelecek yardımları önlemek için yaptırılmıştır. 1452'de inşası başlayan hisar, aynı yıl tamamlanmıştır.
- ◆ **Kilitbahir Kalesi**: Fatih Sultan Mehmet tarafından 1452 yılında Çanakkale'nin karşısında bulunan Kilitbahir köyünde yaptırılmıştır. Yapılış amacı İstanbul'un fethi esnasında, papalık donanmasının Bizans'a yardım yollamasını önlemektir. Çanakkale savaşlarında önemli rol oynayan kale, 1980 yılında Kültür Bakanlığı tarafından "**Korunması gereken kültürel varlık**" olarak tescil edilmiştir.

BİLİM VE TEKNOLOJİ

- ◆ Yükselme döneminde başlayan siyasi ve sosyal gelişmeler bilimsel yaşamda da etkili olmuştur. Bu dönemde, pozitif bilimleri padişahların da bizzat desteklemesiyle, Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul bir kültür merkezî hâline gelmiştir.
- ◆ Osmanlı, bilim insanlarını korumayı ve onlara karşı saygılı olmayı devlet politikası hâline getirmiştir.
- ◆ Bilimsel çalışmalar yapanlar saray tarafından desteklenmiş ve ödüllendirilmiştir. Medreselerin işleyişlerine müdahale edilmemiş, böylece özgür çalışma ortamı sağlanmıştır. Özellikle Fatih Sultan Mehmet'in bilim insanlarını koruması her dinden bilim insanlarına değer vermesi, kendisinin de bilim ile yakından ilgili olması **Sahnı Seman Medresesi**'ni kurmasına neden olmuştur. Fatih döneminin bir başka özelliği de İslam biliminin yanında, **pozitif bilimler**in de çok gelişmesidir.
- ◆ Osmanlı Devleti'nin **ilk tıp medresesi** Yıldırım Bayezid tarafından **Bursa**'da kurulmuştur. Fatih döneminde tıp alanında büyük bilim insanları yetişmiştir. Bunlardan **Sabuncuoğlu Şerafettin**'in Türkçeye tercüme ettiği **Cerrâhiyetü'l Hâniyye** adlı eser çok ünlüdür. Sabuncuoğlu bu eserinde cerrahi müdahale tekniklerini göstermiştir. Kendi bulduğu teknikleri kitabında resimli bir şekilde anlatmıştır. Kanuni Sultan Süleyman, İstanbul'da Mimar Sinan'a ünlü **Süleymaniye Camisi** ve **medreselerini** yaptırmıştır. Süleymaniye Külliyesi'nde bir de **tıp medresesi** vardır.
- ◆ Fatih, Batlamyus'un Coğrafya Atlası gibi çok sayıda Eski Yunan, Latin, Arap ve Fars klasiklerini Türkçeye tercüme ettirmiştir. Çağın önemli astronomlarından **Ali Kuşçu** Semerkant'tan İstanbul'a getirilmiştir. Fatih döneminde tarih alanında da **Amasyalı Şükrullah** ve **Tursun Bey** gibi bilim adamları yetişmiştir.
- ◆ Yıldırım Bayezid döneminde **Dar'üt Tıp** adıyla açılan hastane, Fatih döneminde hekimlik okulu hâline getirilmiştir. **Ahi Ahmet Çelebi** ve **Altunizade** gibi ünlü hekimler devrin önemli tıp bilginleri arasındadır.
- ◆ XV. yüzyılda **tarih biliminde** Enveri, Tursun Bey, Amasyalı Şükrullah, Kemal Paşazade, Neşri ve Mustafa Selaniki, Âşık Paşazade, Lütfi Paşa, Hoca Sadettin; İslami bilimlerde Molla Yeğen, Hızır Bey, Hocaşade, Molla Fenari gibi alimler yetişmiştir.
- ◆ **Molla Fenari**, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nde ilmiye sınıfının da kurucusu sayılır.

- ◆ Coğrafya ve astronomi alanında Piri Reis, Ali Kuşçu, Seydi Ali Reis, Matrakçı Nasuh çalışmalarıyla ön plana çıkmıştır.
- ◆ Matematikçi ve astronom **Takiyüddin Mehmet** 1578'de İstanbul'da Osmanlı Devleti'nin ilk rasathanesini kurmuştur.
- ◆ **Sefaretnameler**, Osmanlı Devleti'nde, bir dış merkeze sefir (elçi) olarak atanan kişinin, döneminin siyaset ve diplomasisine ve bu arada da sefirlik görevinde bulunduğu şehrin ve ülkenin güncel hayatına ilişkin izlenim ve görüşlerini kitap şeklinde bir araya getirdiği eserlerdir. En tanınmış örnekleri Yirmisekiz Mehmed Çelebi ve Ahmed Resmi Efendi'nin sefaretnameleridir.
- ◆ XV. Yüzyılın öne çıkardığı düşünürler arasında **Hacı Bayram Veli**, **Akşemseddin**, **Emir Sultan** ve "**Vari-dat**" adlı eserleriyle ünlü **Şeyh Bedrettin** gibi isimler vardır.
- ◆ XVI. yüzyılda tarihte Hoca Sadettin Efendi'nin **Tac'üt Tevarih** adlı eseri, coğrafyada ise Piri Reis'in **Kitab-ı Bahriye**, Seydi Ali Reis'in de **Mir'atül-Memalik** adlı eserleri ün yapmıştır.
- ◆ Yine bu yüzyılda **İbn-i Kemal** ve **Ebussuud Efendi** gibi âlimler ve **Yusuf ile Züleyha** eseriyle ünlü Kemalpaşazade gibi düşünürler yetişmiştir.
- ◆ XVII ve XVIII. yüzyılda ise Kâtip Çelebi'nin **Keşfü'z-Zünûn** (Bibliyografya), **Cihannüma** (Coğrafya), **Fezleke-i Osmanlı** (Osmanlı Tarihi) ve **Tuh Fet'ül Kibar-fi Esfar'ül-Bihar** (Osmanlı Deniz Savaşları) eserleri gözü doldurmaktadır. Yine **Evliya Çelebi**'nin **Seyahatnamesi** ile önemli mutasavvıflardan **Erzurumlu İbrahim Hakkı**'nın **Marifetname**'si bu dönemin ünlü eserleri arasında yer almaktadır.

NOT

XVII. yüzyıl öncesinde hükümdarın emriyle (Firdevsi'nin Şehnamesi'yle ortaya çıkmıştır.) **Şehnameciler** padişahların hayatlarını ve yaptıklarını anlatırken XVII. yüzyıl sonrasında Osmanlıda resmî tarih yazıcıları olan **vakanüvisler** ortaya çıkmıştır. Ancak vakanüvislerin yazdığı bu eserler padişahların emriyle hazırlandığı için objektif tarih yazıcılığına girdiği söylenemez.

DİĞER GELİŞMELER

Kadın Hakları

- ◆ Sanayi İnkılabı sonrası kadınların da çalışma hayatına girmesi 19. yüzyılda kadın hakları konusunu gündeme getirmiştir. Avrupa'da başlayan kadın hareketi Osmanlı kadınlarını da harekete geçirmiştir.
- ◆ Kadınlar, Tanzimat Fermanı ve Kanun-ı Esasi'nin ilanı gibi gelişmelerin de etkisiyle toplumda seslerini daha fazla duyurma başlamış ve haklarını elde etme mücadelesine girmişlerdir. Özellikle büyük kentlerde kadın haklarının savunulması amacıyla çeşitli dernekler ve yardım kuruluşları oluşturulmuştur. **Teali-i Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Kadınları Şefkat Cemiyeti, İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi ve Müdafaa-ı Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti** bu kuruluşların önde gelenlerindendir.
- ◆ 19. yüzyıl Osmanlı toplumunda kadın hakları konusunda yaşanan önemli gelişmelerden biri de kadınların basın hayatına girmeleri olmuştur. Bunlardan 1868 tarihli **Terakki Gazetesi, ilk kez kadınların siyasi haklarından** söz etmiştir. Bundan sonra Osmanlı Devleti'ndeki **ilk kadın dergisi olan Teraki-i Muhadderat** (Kadınların Yükselişi) Dergisi yayın hayatına başlamıştır.
- ◆ 1886'da yayın hayatına başlayan ve Afife Hanım tarafından çıkarılan Şükufezar (Çiçek Bahçesi) tüm yazarları kadın olan bir dergiydi. II. Abdülhamit'in destek verdiği **Mürüvvet dergisinin** yayın politikası, Osmanlı kadınlarını dünya kadınlarından haberdar etmekte.
- ◆ 1889'da Hatice Semiha ve Rabia Kâmile adlı kadınlar tarafından çıkarılan **Parça Bohçası** adlı dergi ise ev düzeni, çocuk bakımı, yemek ve pasta yapımı gibi konularda bilgi vermekteydi.
- ◆ Tanzimat Dönemi'nde Namık Kemal, Ahmet Mithat, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil gibi aydınlar da kadın sorunları ve kadın-erkek eşitliği üzerinde yazılar yazmışlardır.
- ◆ Kadınlara yönelik yayınlar arasında en dikkat çeken olanı 1895'te yayın hayatına başlayan **Hanımlara Mahsus Gazete**'dir. Birçok kadın yazar ilk yazılarını bu gazetede yayımlama imkânı bulmuştur.
- ◆ II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kadın hareketi güçlenerek ülke geneline yayılmıştır. Bu dönemde kamuoyu oluşturmaya önem veren kadınlar bu amaçla 1908'den itibaren önce **Demet**, ardından da **Mehasin ve Kadın** adlı dergileri yayımlanmışlardır. Bunlardan Demet'te

Halide Edip, Fatma Müzehher gibi kadın yazarların yazıları yer almıştır. Kadın dergisinde ise tanınmış yazarlardan Fatma Aliye ve Emine Semiye hanımların yazıları yayımlanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıl ortalarından itibaren kadın hakları konusunda yaşanan anlayış değişikliği, özellikle şehirlerde kadın-erkek rollerinde değişim yaşanmasına neden olmuştur.

Kadın hakları ile ilgili diğer gelişmeler şunlardır:

- ◆ 1843'te Kadınlar Tıbbiye Mektebinde ebelik eğitimi almaya başlamıştır.
- ◆ 1858'de Kız rüştiyeleri açılmaya başlamıştır.
- ◆ 1870'te Darü'l Muallimat adıyla kız öğretmen okulu açılmıştır.
- ◆ 1871 Aile Hukuku Kararnamesi ile evlilik sözleşmesinin resmî görevli önünde yapılması uygulamasına geçilmiştir.
- ◆ 1876: İlköğretim kız ve erkekler için zorunlu hâle getirilmiştir.
- ◆ 1892: İlk Türk kadın romancı Fatma Aliye Hanım "Muhadderat" adlı ilk eserini yayımlamıştır.
- ◆ 1897: Kadınlar ücretli işçi olarak çalışmaya başlamıştır.
- ◆ 1913: Kadınlar devlet memuru olarak çalışmaya başlamıştır.
- ◆ 1914: İnas Darü'l-Fünunu adıyla kızlar için bir yüksek öğretim kurumu açılmıştır.
- ◆ 1920: İlk Türk kadın tiyatro sanatçısı Afife Jale İstanbul'da sahneye çıkmaya başlamıştır.
- ◆ 1921: Dr. Safiye Ali, tıp eğitimini tamamlayarak ilk Türk kadın hekim olarak Türk tarihindeki yerini almıştır.

1. Aşağıdakilerden hangisi, 14. yüzyıl başlarında Yakın Doğu'da bulunan devletlerden biri değildir?

- A) Harzemşahlar B) Memlûklular
C) İlhanlılar D) Altın Orda
E) Türkiye Selçukluları

2. Osmanlı Beyliğinin ilk merkezi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Söğüt B) İnegöl C) Karacahisar
D) Bilecik E) Yenişehir

3. I. Yıldırım Bayezid
II. İkinci Murat
III. İkinci Mehmed

İstanbul, yukarıdaki Osmanlı padişahlarından hangileri döneminde kuşatılmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

4. Kapıkulu Ocağı, Tımar sistemi ve ülkenin eyaletlere bölünmesi gibi uygulamalar hangi padişah döneminde gerçekleştirilmiştir?

- A) Orhan B) I. Murat
C) I. Bayezid D) II. Mehmed
E) II. Murat

5. I. Topçu
II. Cebeci
III. Humbaracı

Yukarıdakilerden hangileri, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde Kapıkulu piyadeleri arasında yer almamıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

6. Osmanlı Devleti'nin ilk derya beyi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Oruç Reis B) Seydi Ali Reis
C) Barbaros Hayrettin D) Kılıç Reis
E) Karamürsel Alp

7. Osmanlı ticaret hayatıyla ilgili aşağıda verilen eşleştirmelerden hangisi yanlıştır?

- A) Ehl-i hîrfet: Zanaat erbabı
B) Bezirgan: Büyük tüccarlar
C) Gedik: Dükkan açma hakkı
D) Ehl-i hîbre: Bilirkişi
E) Mekkare: Posta ve haberleşme teşkilatı

8. II. Murat ----- sonrası tahtı oğlu II. Mehmet'e bırakmıştır.

Öncülde verilen boşluğa aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) II. Kosova Savaşı
B) Sırpındığı Savaşı
C) Niğbolu Savaşı
D) Edirne-Segedin Barışı
E) Karamanoğullarının itaat altına alınması

9. I. Başkentin Bursa'ya taşınması
II. Güçlü bir donanmanın kurulması
III. Adalet, yönetim, askerlik, eğitim ve maliye alanlarında kurumlar oluşturulması

Yukarıdakilerden hangileri, Orhan Bey'in bazı tarihçiler tarafından devletin asıl kurucusu olarak kabul edilmesinin gerekçelerini oluşturmaktadır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

10. Abbasi halifesi Niğbolu Zaferi'nden sonra Yıldırım Bayezit'e hitaben "Sultanıkkimurum" unvanını kullanmıştır.
- Buna göre;**
- Osmanlıların İslam dünyasındaki saygınlığı artmıştır.
 - Abbasi halifesi Osmanlı himayesine girmiştir.
 - Mamluklular Osmanlı üstünlüğünü kabul etmiştir.
- yargılarından hangilerine ulaşılabilir?**
- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) II ve III E) I, II ve III
11. I. Anadolu'da siyasi birliğin sağlanması
II. Denizcilikte söz sahibi olunması
III. Balkanlardaki ilerleyiş
- Çimpe Kalesi'nin alınması ve Edirne'nin başkent yapılması gibi gelişmeler Osmanlı Devleti için yukarıdakilerden hangilerini kolaylaştıran bir rol oynamıştır?**
- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve III E) I, II ve III
12. Fatih'ten itibaren kılıç kuşanma törenleri aşağıdaki yerlerden hangisinde düzenlenmiştir?
- A) At Meydanı
B) Eyüp Sultan Türbesi
C) Topkapı Sarayı
D) Fatih Camii
E) Sarayburnu
13. İstanbul kadısı ile ilgili aşağıdaki ifadelerden hangisi **yanlıştır**?
- A) Şehirdeki davalara bakardı.
B) Hükümet emirlerinin uygulanmasını sağlardı.
C) İstanbul yönetimindeki en yetkili kişi durumundaydı.
D) Belediye hizmetlerinin yerine getirilmesini gözetirdi.
E) Beş yıllığına seçilirdi.
14. Aşağıdakilerden hangisi, İstanbul'un güvenliğinden sorumlu görevliler arasında **gösterilemez**?
- A) Asesbaşı B) Subaşı
C) Muhtesip D) Muhzır Ağa
E) Yeniçeri Ağası
15. Dirlikler başlangıçta has ve tımar olarak ikiye ayrılmıştı. ----- Dönemi'nde zeametın de katılmasıyla dirlik türlerinin sayısı üçe çıkmıştır.
- Öncülde verilen boşluğa aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?**
- A) Orhan B) I. Murat C) Fatih
D) I. Selim E) Kanuni
16. I. Vekalet verme
II. Vakıf kurma
III. Nikah yapma
- Yukarıdakilerden hangileri Osmanlı Kadılarının görev alanları arasında gösterilebilir?**
- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) II ve III E) I, II ve III
17. Aşağıda verilen Osmanlı eyalet askerlerinden hangisi yol açma, siper kazma, kale tamiri ve ordunun ağırlıklarını nakletme gibi hizmetleri yerine getirirdi?
- A) Yörükler B) Sakalar C) Deliler
D) Beşliler E) Azaplar
18. I. Müderris yardımcısı: muid
II. Orta kademedeki medrese öğrencisi: softa
III. Yükseköğrenim düzeyindeki medrese öğrencisi: danışment
- Osmanlı eğitim sistemiyle ilgili yukarıdaki eşleştirmelerden hangileri doğrudur?**
- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve III E) I, II ve III

19. I. Enderun
II. Harem
III. Şehzadegan
Yukarıdakilerden hangileri, Osmanlı sarayında-ki eğitim kurumlarıdır?
A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve III E) I, II ve III
20. I. Macellan
II. Del Kano
III. Vasco De Gama
Yukarıdakilerden hangileri, Dünya'nın yuvarlak-lığının kanıtlanmasına katkıda bulunmuştur?
A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) I ve III E) I, II ve III
21. Aşağıdakilerden hangisi, "Dünya merkezli evren" teorisini çürüterek "Güneş merkezli evren" teorisini ortaya atmış ve Dünya'nın, kendi ekseni ve Güneş ekseni etrafında olmak üzere iki türlü hareketi olduğunu kanıtlamıştır?
A) Erasmus B) Arşimet C) Kopernik
D) Machiavelli E) Newton
22. Osmanlı Devleti'nde aynı din veya mezhepten insanların oluşturduğu cemaatlerin her birine "millet" adı verilirdi.
I. Ermeniler
II. Yahudiler
III. Müslümanlar
Osmanlı Devleti'nde yukarıdakilerden hangileri millet sisteminin dışında tutulmuştur?
A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I, II, III
23. Osmanlı Devleti'nde aşağıdakilerden hangisi Millet-i Sadıka olarak adlandırılmıştır?
A) Yahudiler B) Acemler C) Boşnaklar
D) Ermeniler E) Sırplar
24. Preveze Zaferi'nin kazanıldığı ---- nümüzde Türk Donanma Günü olarak kutlanmaktadır.
Öncülde verilen boşluğa aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
A) 5 Ağustos B) 28 Eylül C) 12 Ekim
D) 2 Kasım E) 25 Aralık
25. I. Malta II. Rodos
III. Cerbe IV. Sakız
Yukarıdaki adalardan hangileri Kanuni döneminde kuşatılmış ancak alınamamıştır?
A) Yalnız I B) Yalnız III C) I ve III
D) III ve IV E) I, III ve IV
26. Osmanlı Devleti'nin Haçlılara karşı denizlerde uğradığı ilk büyük yenilgi olan 1571 İnebahtı Savaşı, aşağıdakilerden hangisinin Osmanlı himayesine girmesi üzerine çıkmıştır?
A) Mora B) Girit C) Rodos
D) Cerbe E) Kıbrıs
27. – Ay'ın haritasını çıkaran ilk bilim insanı olarak tarihe geçmiştir.
– NASA tarafından Ay'daki bir bölgeye onun adı verilmiştir
Özellikleri verilen Osmanlı bilim adamı aşağıdakilerden hangisidir?
A) Akşemsettin
B) Takiyüddin
C) Matrakçı Nasuh
D) Ali Kuşçu
E) Sabuncuoğlu Şerafettin

28. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nde çıkarılan ilk kadın dergisidir?
- A) Demet
B) Mürüvvet
C) Şükufezar
D) Parça Bohçası
E) Teraki-i Muhadderat
29. Kızların yüksek öğretim eğitimi alması için kurulan "İnas Darü'l-Fünunu" hangi dönemde açılmıştır?
- A) Tanzimat
B) İstibdat
C) I. Meşrutiyet
D) II. Meşrutiyet
E) Cumhuriyet
30. II. Mahmut döneminde kaldırılan mehter takımının yerine ----- öncülüğünde Mızıka-yı Hümayun adıyla Batı tarzında bir asker bando takımı kurulmuştur. Öncülde verilen boşluğa aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
- A) Donizetti
B) Cezzar Ahmet
C) Osman Hamdi
D) Baron de dott
E) Comte bonneval
31. ---- Bey tarafından 1908'de kurulan Osmanlı Millî Olimpiyat Cemiyetini'n çalışmaları sonucunda Osmanlı Devleti 1912 yılında ilk kez ---- olimpiyatlarına katılmıştır. Verilen boşluklara sırasıyla aşağıdakilerden hangisi gelmelidir?
- A) Teyfik Bıyıklıoğlu, Paris
B) Selim Sırrı, Stockholm
C) Mihri Müşfik, Paris
D) Selim Sırrı, Londra
E) Refik Saydam, Berlin
32. Aşağıdakilerden hangisi, Osmanlı sınırlarında Türkler tarafından çıkarılan ilk gazetedir?
- A) Takvim-i Vekayi
B) Vaka-yı Mısıriyye
C) Ceride-i Havadis
D) Tercüman-ı Ahval
E) Tasvir-i Efkâr
33. Ayastefanos Antlaşması başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerinin tepki göstermesi üzerine geçersiz sayılmış ve yerine Berlin Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre Ayastefanos Antlaşması'nın;
- I. Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsız olması
II. Doğu Beyazıt'ın hangi devlete verileceği
III. Bulgaristan topraklarının geleceği
- ile ilgili maddelerinden hangileri üzerinde değişiklik yapılmıştır?
- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) II ve III
E) I, II ve III
34. Aşağıdakilerden hangisiyle Osmanlı maliyesinin tuz, ipek, tütün, ispiro ve balık üretiminden kaynaklanan vergilerine ve pul gelirlerine alacaklı devletler tarafından el konulmuştur?
- A) Halepa Fermanı
B) Paris Antlaşması
C) Muharrem Kararnamesi
D) Düyun-ı Umumiye
E) Islahat Fermanı

35. • İngiliz vatandaşlarına hububat, pamuk, ipek, yün ve bakır gibi ihracı yasak veya izne tabi Osmanlı ürünlerini serbestçe ihraç etme hakkı verilecek.
- Osmanlı Devleti'nin kendi topraklarında uyguladığı iç gümrükler yerli tüccarlar için devam ederken yabancılar için tamamen kaldırılacak.

Osmanlı Devleti'nin imzaladığı ve öncülde bazı maddeleri verilen sözleşme aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Paris Antlaşması
B) Ayastefanos Antlaşması
C) Londra Sözleşmesi
D) Hünkar İskelesi
E) Balta Limanı Antlaşması

36. Aşağıdaki sözleşmelerden hangisinin yapılmasında XIX. yüzyılda yaşanan Mehmet Ali Paşa İsyanının etkisi olmamıştır?

- A) Hünkar İskelesi
B) Londra Sözleşmesi
C) Balta Limanı Antlaşması
D) Kütahya Antlaşması
E) Berlin Antlaşması

37. Aşağıdakilerden hangisi, 1815 Viyana Kongresi'nde kurulan ve "Dörtlü Bağlaşma" adı verilen devletlerden biri değildir?

- A) İngiltere B) Prusya C) Fransa
D) Rusya E) Avusturya

38. Aşağıdaki ıslahatlardan hangisi karşısında belirtilen padişah döneminde yapılmamıştır?

- A) I. Mahmut → Humbaracı Ocağı
B) III. Osman → Eşkinici Ocağı
C) III. Selim → Mühendishane-i Berr-i Hümayun
D) I. Abdülhamit → İstihkam Okulu
E) III. Mustafa → Mühendishane-i Bahri Hümayun

39. Günümüz Türk- İran sınırını büyük oranda belirleyen 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması'yla aşağıdaki yerlerden hangisi iki ülke arasında sınır kabul edilmiştir?

- A) Erivan B) Revan
C) Tebriz D) Zağros Dağları
E) Fırat Nehri

40. Osmanlı Devleti'nin en uzun kuşatması olan Girit seferi ---- döneminde başlamış ve ---- döneminde sona ermiştir.

Boşluklara sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilebilir?

- A) I. Ahmet – II. Osman
B) İbrahim – IV. Mehmet
C) IV. Mehmet – IV. Murat
D) I. Mustafa – İbrahim
E) IV. Murat – I. Mustafa

1.A	2.C	3.D	4.B	5.C	6.E	7.D	8.D	9.C	10.A
11.C	12.B	13.E	14.C	15.B	16.E	17.A	18.E	19.E	20.C
21.C	22.C	23.D	24.B	25.A	26.E	27.D	28.E	29.D	30.A
31.B	32.B	33.D	34.C	35.E	36.E	37.C	38.B	39.D	40.B

Handwriting practice lines with a large orange watermark reading '20' in the center.

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ

(XX. yüzyıl başından XX. yüzyılın ortalarına kadar,
Osmanlı Devleti'nin yıkılışından
İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar
Türkiye tarihinde yaşanan siyasal, sosyal,
ekonomik ve kültürel gelişmeler)

- 1) XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti
- 2) Kurtuluş Savaşına Hazırlık Dönemi
- 3) Kurtuluş Savaşı Mücadele Dönemi
- 4) Atatürk İlkeleri
- 5) Cumhuriyet Dönemi İnkılapları
- 6) Dış Politika

1. ÜNİTE

XX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ

TRABLUSGARP SAVAŞI (1911–1912)

Nedenleri

- ✓ İngiltere ve Fransa'nın İtalya'yı Almanya'nın yanından ayırmak için Trablusgarp'a yönlendirmesi
- ✓ Piyemonte Krallığı önderliğinde 1870'te siyasi birliğini tamamlayan İtalya'nın sömürge arayışı içine girmesi
- ✓ Trablusgarp'ın ham madde kaynaklarına sahip olması
- ✓ Trablusgarp'ın İtalya'ya coğrafi olarak yakın olması
- ✓ İngiltere ve Fransa'nın İtalya'ya, işgal konusunda pasif destek vermesi

Gelişimi

- ◆ İtalya Trablusgarp ve Bingazi'nin uygarlık bakımından geri bırakıldığı, burada yaşayan İtalyanlara kötü davranıldığı gerekçesiyle Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Osmanlı Devleti II. Abdülhamit döneminde donanmanın Haliç'te çürümeye bırakılması yüzünden Trablusgarp'a denizden yardım yollayamamış; ancak **Enver Paşa, Fethi (Okyar) Bey, Mustafa Kemal** gibi gönüllü subayları karadan gizlice bölgeye gönderebilmiştir. Mustafa Kemal'in **Derne ve Tobruk**'ta Enver Bey'in **Bingazi**'de başarılar elde etmesi üzerine İtalya, Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için Çanakkale'yi ablukaya almış ve On İki Ada'yı işgal etmiştir.

Sonuçları

- ✓ Balkan savaşlarının patlak vermesi ve On İki Ada'nın İtalya tarafından işgali üzerine Osmanlı Devleti barış istemiştir.
- ✓ 1912 **Uşi Antlaşması** imzalanmıştır.
- ✓ Uşi Antlaşması'na göre; Trablusgarp ve Bingazi İtalya'ya bırakılmış, Rodos ve On İki Ada'nın Balkan Savaşlarının bitimine kadar geçici olarak İtalya'da kalması kararlaştırılmıştır.

- ✓ İtalya, Trablusgarp ve Bingazi'nin Düyun-u Umumiye Komisyonuna ödemesi gereken taksitleri üstlenmiştir.
- ✓ Trablusgarp'ta dinî görevleri dışında yetkisi bulunmayan bir halife temsilcisinin bulunması kabul edilmiştir.

Önemi

- ✓ **Kuzey Afrika'daki son toprak parçası elden çıkmıştır.**
- ✓ Osmanlı Devleti'nin kendi topraklarını koruyamayacak kadar güçsüzleştiği iyice anlaşılmıştır.
- ✓ Geçici olarak İtalya'ya verilen Rodos ve On İki Ada bir daha geri alınamamıştır.
- ✓ İtalya'nın Ege ve Akdeniz'deki etkinliği artmıştır.

NOT

İtalya, II. Dünya Savaşı'nda aldığı yenilgi üzerine, On İki Ada'yı 1947 Paris Antlaşması'yla Yunanistan'a bırakmak zorunda kalmıştır.

I. BALKAN SAVAŞI (1912–1913)

Nedenleri

- ✓ Balkan uluslarının milliyetçilik akımından etkilenmesi
- ✓ Rusya'nın Balkanlar'daki Slav ulusları kışkırtması (Panslavizm: Slav birliği düşüncesi)
- ✓ Sırbistan, Karadağ, Yunanistan ve Bulgaristan'ın Osmanlı'yı Balkanlar'dan atmak ve topraklarını genişletmek istemesi
- ✓ Arnavutluk'ta isyan çıkması

NOT

I. Balkan Savaşı, **Karadağ**'ın saldırısıyla başlamıştır.

Sonuçları

- ✓ Osmanlı Devleti dört cephede birden savaşmak zorunda kalması, Balkanlar'daki ordunun büyük bir kısmının savaş öncesinde terhis edilmesi, lojistik destek yetersizliği II. Meşrutiyet'in ilanıyla ordu içindeki ittifakçı-ıtilafçı çekişmesinin belirginleşmesi sebepleriyle üç cephede de başarısız olmuştur.

NOT

Mustafa Kemal'in "**Ordunun siyasete karışmaması**" görüşünün haklılığı ortaya çıkmıştır.

- ✓ Balkan Yarımadası'nın yeni siyasi haritasının belirlenmesi için İngiltere öncülüğünde Londra Konferansı düzenlenmiştir.
- ✓ Balkan Devletleri ile **Londra Antlaşması** (30 Mayıs 1913) imzalanmış ve Osmanlı Devleti Midye-Enez hattının batısındaki (Edirne, Kırklareli dâhil) **tüm Balkan topraklarını kaybetmiştir**.
- ✓ Londra Antlaşması'yla; Bulgaristan; Kavala, Dedeağaç ve Edirne'ye sahip olmuştur. Selânik, Güney Makedonya ve Girit Yunanistan'a verilmiştir. Orta ve Kuzey Makedonya Sırbistan'a bırakılmıştır. Arnavutluk ve Ege adalarının durumu ise büyük devletlerin vereceği karara bırakılmıştır.
- ✓ Karışıklıktan faydalanan **Arnavutluk, bağımsızlığını** ilan ederek Osmanlıdan ayrılan son Balkan ulusu olmuştur.
- ✓ Londra Konferansı devam ederken İttihat ve Terakki Partisi **Babiali darbesiyle** yönetime tam egemen olmuştur. Bu darbe ile Kamil Paşa Hükümeti devrilirken Mahmut Şevket Paşa Hükümeti kurulmuştur.

NOT

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yönetimde etkin olmaya başlayan İttihat Terakki partisi, kendisine muhalefet eden bazı subayların kurduğu **Halaskar Zabitan** grubunun baskısıyla bir süre iktidardan uzaklaşmıştı.

- ✓ **Osmanlılık fikir akımı geçerliliğini tamamen yitirmiştir.**

- ✓ Bulgaristan en fazla toprak alan devlet olmuştur. Bu durum II. Balkan Savaşı'nın çıkmasına neden olmuştur.

II. BALKAN SAVAŞI (1913)

Nedenleri

- ✓ I. Balkan Savaşı'nda Bulgaristan'ın fazla toprak alması sonucunda, diğer Balkan devletlerinin huzursuz olması
- ✓ Sırbistan, Karadağ, Romanya ve Yunanistan'ın kendi aralarında Bulgaristan'a karşı birleşmesi

Sonuçları

- ✓ Bulgaristan, I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin **düştüğü** duruma **düşmüş** ve dört cephede birden yenilgiye uğramıştır.
- ✓ Karışıklıktan **yararlanan** Osmanlı Devleti, Londra antlaşmasını ihlal ederek **Edirne ve Kırklareli**'yi geri almıştır.
- ✓ Balkan ulusları kendi aralarında **Bükreş Antlaşması**'nı imzalamıştır.
- ✓ Bükreş Antlaşması'yla Bulgaristan Selânik, Serez ve Drama'yı Yunanistan'a bırakmıştır. Diğer yandan Dobruca ve Silistre'yi Romanya'ya; Manastır, Üsküp ve Priştine'yi içine alan Makedonya topraklarını ise Sırbistan'a vermiştir.
- ✓ Osmanlı Devleti ise Balkan Devletlerinden Bulgaristan ve Yunanistan ile ayrı ayrı antlaşmalar imzalamıştır.

İstanbul Antlaşması

- ◆ Bulgaristan'la Osmanlı arasında imzalanmıştır.
- ◆ Edirne, Dimetoka ve Kırklareli Osmanlı Devleti'nde kalmıştır.
- ◆ Kavala ve Dedeağaç Bulgaristan'da kalmıştır.
- ◆ Meriç Nehri iki taraf arasında sınır kabul edilmiştir (Günümüz Bulgaristan –Türkiye sınırı).
- ◆ Bulgaristan'daki Türklere müftülerini seçebilme, mal-mülk edinebilme ve Türkçe eğitim görebilme hakları tanınmış böylece bölgedeki **Türkler azınlık statüsüne düşmüştür.**

Atina Antlaşması

- ◆ Yunanistan'la Osmanlı arasında imzalanmıştır.

NOT

Sırbistan ile Osmanlı Devleti arasında İstanbul Antlaşması imzalanmıştır. Ancak bu antlaşmaya yalnızca Sırbistan da yaşayan Türklerin haklarını koruyan hükümler konulmuştur.

Atina Antlaşması

- ◆ Yunanistan'la Osmanlı arasında imzalanmıştır.
- ◆ Bu antlaşmayla Yanya, Selânik ve Girit'in Yunanistan'a ait olduğu kabul edilirken Meriç Nehri iki devlet arasında sınır olarak belirlenmiştir.
- ◆ Yunanistan'da yaşayan Türkler tıpkı Bulgaristan'daki Türkler gibi azınlık statüsüne düşmüştür.

Balkan Savaşlarının Ortak Sonuçları

- ◆ Balkan savaşlarından sonra Balkanlar'da yaşayan Türkler, akın akın Anadolu'ya göç etmiştir. Bu yüzden Osmanlı sınırları daralırken nüfusu artmıştır.
- ◆ İttihat ve Terakki yönetimi orduyu ıslah etmek için Almanya'dan silahlar almış ve subaylar getirmiş bu durum Osmanlı-Alman yakınlaşmasına sebep olmuştur.

- ◆ Balkan Savaşlarında Osmanlı Devleti'nin Sırbistan ile sınırı kalmamıştır.
- ◆ Günümüze kadar devam eden **Batı Trakya, Türk azınlığı ve Ege kıta sahanlığı** problemleri ortaya çıkmıştır.
- ◆ Makedonya, Batı Trakya, Girit, Arnavutluk ve Ege adaları elden çıkmıştır.

SORU

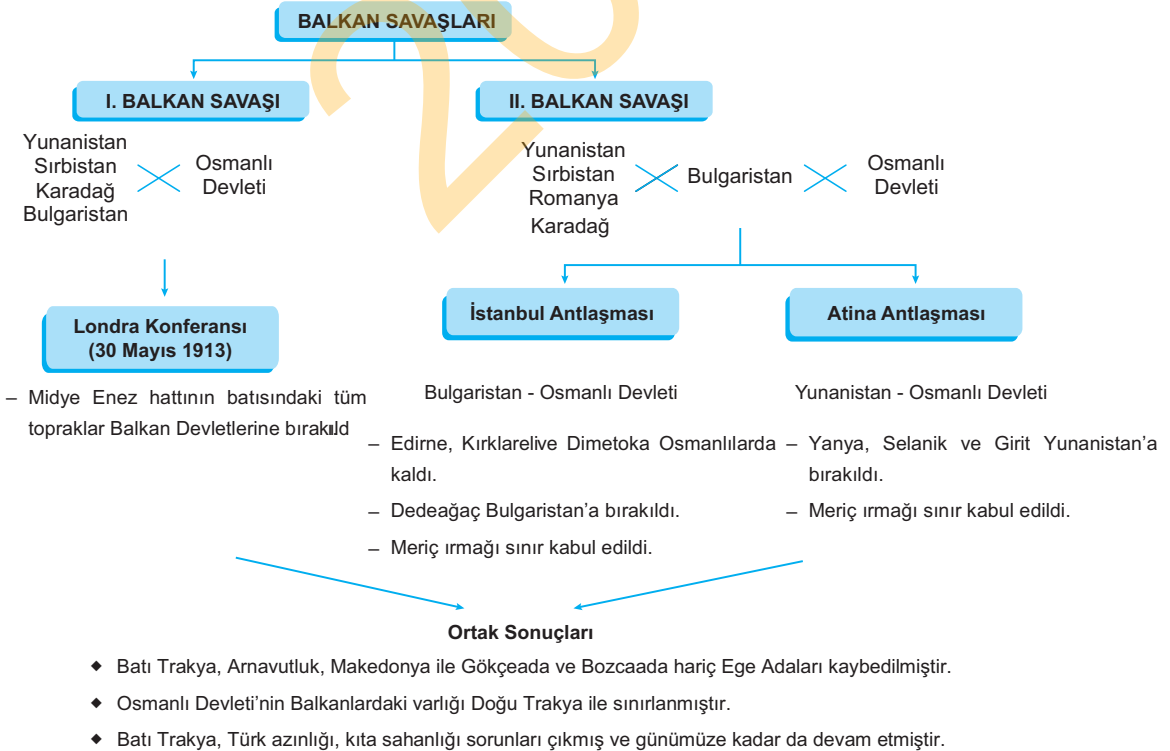
Aşağıdakilerden hangisi 1913 Bab-ı Ali darbesi sonrası hükümet kurma görevini üstlenmiştir?

- A) Enver Paşa
- B) Talat Paşa
- C) Cemal paşa
- D) Salih Paşa
- E) Mahmut Şevket Paşa

ÇÖZÜM

Bab-ı Ali baskını, İttihat Terakki güçleri tarafından I. Balkan Savaşı'nda alınan yenilginin sorumlusu olarak görülen Kamil Paşa hükümetine karşı yapılmıştır. Osmanlı tarihinin bu ilk askeri darbesinden sonra Mahmut Şevket Paşa hükümeti kurulmuş ve İttihat ve Terakki Fırkası'nın yönetimdeki etkinliği artmıştır.

(Cevap E)

I. DÜNYA SAVAŞI (1914–1918)

Genel Nedenler

- ◆ Avrupalı devletler arasındaki **ham madde ve pazar arayışının artması** yani ekonomik rekabet
- ◆ Fransız İhtilali'nin getirmiş olduğu **milliyetçilik** akımı

Özel Nedenler

- ◆ Siyasi birliğini geç tamamlayan ve ham madde arayışına giren Almanya'nın gözünü İngiltere'nin sömürgelerine dikmesi
- ◆ Fransa'nın zengin kömür madenleriyle ünlü Alsas–Lo-ren bölgesini Almanya'dan almak istemesi
- ◆ **İtalya** ve **Fransa**'nın Kuzey Afrika'da sömürge rekabetine girmesi
- ◆ Japonya'nın Asya ve Büyük Okyanus'ta yayılma amacını gütmesi
- ◆ Rusya'nın **Panslavizm politikasının** Osmanlı ve Avusturya gibi **çok uluslu devletlere zarar vermesi**. Ayrıca Rusya'nın Çar Deli Petro zamanında ortaya atılan İstanbul, Boğazlar ve Ege Denizi üzerinden sıcak denizlere inme ideali.

NOT

Rusya'nın sıcak denizlere inme **idealine karşı** İngiltere ve Fransa, önce Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü korumaya çalıştı. Fakat Osmanlı'nın parçalanmasına kesin gözüyle bakılmasıyla birlikte toprakları paylaşma yoluna gittiler. İngiltere gözünü özellikle Osmanlı'nın elindeki petrol bölgelerine dikti.

- ◆ II. Balkan Savaşı sonuçlarından tarafların memnun olmaması ve toprakları kendi istekleri doğrultusunda paylaşmak istemeleri.

- ◆ Avusturya'nın Sırbistan'ın iç işlerine karışması.
- ◆ **Hanedan Çekişmeleri:** Rusya'da Romanovlar, Avusturya'da Hohenzollern, İngiltere'de Hannover hanedanlarının birbirleri ile akrabalık ilişkileri vardı.

Başka bir devlete kendi hanedanlarından bir prensi kral seçtirmek için aralarında yarışıyorlardı.

NOT

Hanedan çekişmeleri, I. Dünya Savaşı'nın çıkmasında en az etkiye sahiptir.

Savaşın Başlaması

- ◆ Avusturya–Macaristan veliahdı **Gavrilo Princip** adında bir Sırp tarafından öldürülünce Avusturya intikam için Sırbistan'a savaş ilan etmiştir. Rusya müttefiki Sırbistan'ı; Almanya ise tarihi kökleri olan Avusturya'yı desteklemiştir. İngiltere ve Fransa'da Rusya'yı destekleyince savaş bir anda çok geniş bir coğrafyaya yayılmıştır.

BLOKLAŞMALAR

BLOKLAŞMALAR			
İtilaf (Anlaşma) Devletleri		İttifak Devletleri	
1907	İngiltere	1882	Almanya
	Fransa		İtalya
	Rusya		Avusturya–Macaristan
Sonradan Katılanlar		Sonradan Katılanlar	
Sırbistan		Osmanlı Bulgaristan	
Romanya			
Japonya			
ABD			
Yunanistan			

NOT

- ✓ **İtalya** 1915'te Anlaşma Devletleri'yle yaptığı Londra Antlaşması sonucu **Anlaşma Devletleri tarafına geçmiştir**.
- ✓ İtalya'dan boşalan yeri önce Osmanlı Devleti, Çanakkale Savaşı'ndan sonra ise Bulgaristan doldurmuştur.
- ✓ Savaşın tarafları, İngiltere ve Almanya eksenli olarak belirlenmiştir.
- ✓ **Rusya**, Bolşevik İhtilali nedeniyle savaştan **ilk önce çekilen** devlet olmuştur.
- ✓ ABD, savaşı sona erdiren devlet olmuştur.
- ✓ Japonya, savaşta 3 ay kalıp Almanya'nın Uzak Doğu sömürgelerini almıştır.
- ✓ Yunanistan, savaşa dâhil olan son devlettir.
- ✓ Bulgaristan, savaştan en az zarar gören ittifak devletidir.

OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞA GİRMESİ

- ◆ Savaşın başlangıcında tarafsızlığını ilan eden Osmanlı Devleti, Boğazları kapatmış, seferberlik ilan etmiş ve kapitülasyonları tek taraflı olarak kaldırmıştır. Savaşın kaçınılmaz olmasıyla birlikte Osmanlı Devleti önce Anlaşma Devletleri'nin kapısını çalmıştır. Fakat savaşın daha geniş alanlara yayılmasını istemeyen Anlaşma Devletleri, Osmanlı Devleti'nin savaş dışı kalmasını istemiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Almanya'ya yaklaşmış ve gizli bir antlaşma yapmıştır.

Almanya'nın Osmanlı Devleti'ni Kendi Yanında Savaşta Sokmak İstemesinin Nedenleri

- ✓ Yeni cepheler açarak yükünü hafifletmek
- ✓ Osmanlı padişahının hilafet gücünden yararlanarak, cihat çağırısı yapmasını sağlamak
- ✓ Osmanlı'nın yer altı ve yer üstü kaynaklarından yararlanmak
- ✓ Osmanlı Devleti'nin Boğazlar, Süveyş Kanalı gibi jeopolitik konumundan faydalanmak
- ✓ İngiltere'nin sömürgeleriyle ilişkisini kesmek (Süveyş üzerinden), ayrıca Rusya'ya yardım gitmesini engellemek
- ✓ Petrol bölgelerine hâkim olma düşüncesi

Osmanlı Devleti'nin Almanya Yanında Savaşta Girmeye Nedenleri

- ✓ Balkan Savaşlarında kaybedilen yerleri geri alma düşüncesi
- ✓ İttihat ve Terakki yönetiminin Alman hayranlığı
- ✓ Savaş Almanya'nın kazanacağına olan inanç
- ✓ Turan imparatorluğu kurma düşüncesi
- ✓ Almanya'nın yardımıyla ekonomiyi düzeltme ümidi

SORU

I. Dünya Savaşı'nın sonuçları göz önüne alındığında aşağıdakilerden hangisinin diğerlerinden daha az zarar gören bir ittifak devleti olduğu söylenebilir?

A) İtalya	B) Avusturya
C) Almanya	D) Bulgaristan
E) Osmanlı	

ÇÖZÜM

İttifak devletleri Almanya, Avusturya- Macaristan, Osmanlı ve Bulgaristan devletlerinden oluşmaktadır. I. Dünya Savaşı'ndan en az zarar gören İttifak devleti ise Bulgaristan'dır. Nitekim Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı devletleri parçalanmıştır.

(Cevap C)

SORU

I. Dünya Savaşı'nda Brest Litovsk Antlaşması ile kapanan cephe aşağıdakilerden hangisidir?

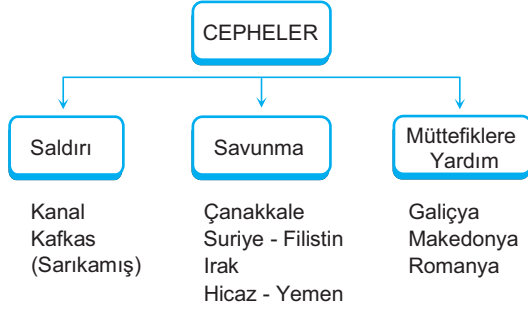
A) Kafkas	B) Kanal
C) Çanakkale	D) Suriye-Filistin
E) Galiciya	

ÇÖZÜM

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndaki ilk cephesini Doğu Anadolu'da Rus Çarlığına karşı açmıştır. Ancak Osmanlı kuvvetleri bu cephede başarılı olamamış ve Doğu Anadolu Rus işgaline uğramıştır. Buna rağmen Rus Çarlığında 1917 yılında meydana gelen ihtilal sonucu çarlık rejimi yıkılmış ve yeni yönetim 3 Mart 1918'de Brest Litovsk Antlaşması'nı imzalayarak savaştan çekilmiştir. Böylece Kafkas cephesi kapanmış ve Ruslar Doğu Anadolu'daki işgal ettikleri yerlerden çekilmiştir.

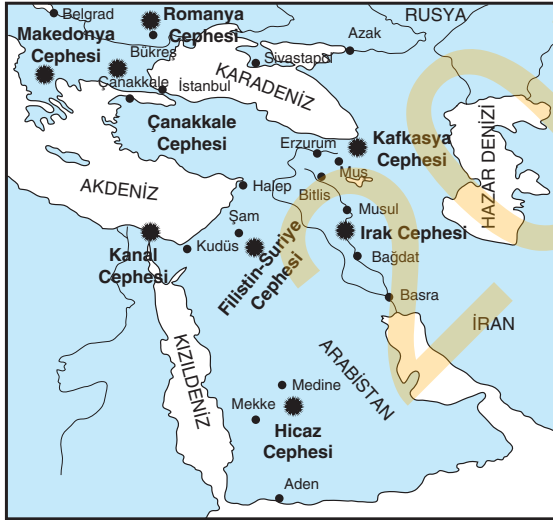
(Cevap A)

OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞTIĞI CEPHELER

PUAN KÜPÜ

Mustafa Kemal Paşa; **Çanakkale, Kafkas ve Suriye-Filistin** cephelerinde görev yapmıştır. Osmanlı Devleti yalnızca Çanakkale Cephesi'nde başarılı olmuştur.

Kurtuluş Savaşı'nda Cepheleler

A) TAARRUZ CEPHELERİ

KAFKAS (SARIKAMIŞ) CEPHESİ

Nedenleri

- ✓ Almanya'nın Orta Asya (Bakü) petrollerine hâkim olmak istemesi
- ✓ Osmanlı Devleti'nin Kars, Ardahan, Batum gibi kaybedilen yerleri Ruslardan geri almak istemesi
- ✓ Osmanlı Devleti'nin Orta Asya Türkleriyle birleşerek Turancılık düşüncesini gerçekleştirmek istemesi

Sonuçları

- ✓ Enver Paşa isteklerini gerçekleştirmek için **Sarikamış harekâtını** düzenlemişse de harekât başarısız olmuş, binlerce asker donarak ölmüştür. Bunun üzerine harekete geçen Rusya; Muş, Bitlis, Erzurum, Van ve Trabzon'a kadar olan yerleri ele geçirmiştir.
- ✓ Çanakkale Cephesi'nden sonra Kafkas Cephesi'ne gelen Mustafa Kemal, Muş ve Bitlis'i Ruslardan geri almıştır.
- ✓ 1917 Bolşevik İhtilaliyle Çarlık Rusya'sı yıkılmış ve yerine Sovyet Rusya kurulmuştur (Ayrıca Anadolu'nun kuzeydoğusunda Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan devletleri kurulmuştur.).
- ✓ Sovyet Rusya hem yeni rejimini güçlendirmek hem de güney bölgelerini güvenlik altına almak için 3 Mart 1918'de imzalanan **Brest Litovsk Antlaşması**'yla Kars, Ardahan ve Batum'u Osmanlı Devleti'ne geri vermiştir.
- ✓ Sovyet Rusya, Osmanlı aleyhine imzalanan tüm gizli antlaşmaları dünya kamuoyuna duyurmuştur.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda Orta Asya Türkleri ile birleşmek için açtığı cepheidir?

- A) Kanal
- B) Kafkas
- C) Irak
- D) Yemen
- E) Çanakkale

ÇÖZÜM

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda Orta Asya Türkleri ile birleşmek için açtığı cephe, Kafkasya Cephesidir. 1914 yılında Enver Paşa yönetiminde Rusya'ya karşı açılan bu cephe Osmanlı'nın I. Dünya Savaşı'nda açtığı ilk cepheidir. Aynı zamanda ilk taarruz cephesi olan Kafkas Cephesi, 1917 yılında Rusya'daki Çarlık rejiminin yıkılması ile kapanmıştır.

(Cevap B)

1915 ERMENİ TEHCİRİ

- ◆ Osmanlı Devleti, Rusların kışkırtmasıyla ayaklanan Ermenileri 1915'te çıkardığı **Tehcir** (zorunlu göç) **Yasası'yla** Diyarbakır Vilayeti güneyine, Fırat Nehri Vadisine, Urfa ve Süleymaniye yakınlarına sevk etmiştir. Bu göç esnasında birçok Ermeni vatandaşı soğuk kış şartlarından, salgın hastalıktan ve kişisel öfkelerden dolayı ölmüştür. Bu sorun günümüze kadar devam eden **Ermeni soykırımı meselesini** başlatmıştır.
- ◆ Tehcir Kanunu üç maddeden oluşmaktaydı.
- 1. Sefer zamanında ordu, hükümet emirlerine, mevcut düzene karşı gelen ve silahla saldıranlara karşı koya-caklardır.
- 2. Casusluk ve hainlik hissedilen bölge halkı tek tek veya toplu olarak memleketin diğer bölgelerine gönderilebilir.
- 3. Bu kanun yayımlandığı tarihten itibaren geçerlidir (27 Mayıs 1915).
- 4. Bu kanunun uygulanmasından Başkumandanlık Vekili ile Harbiye Nazırı sorumludur.

NOT

Günümüzde Ermenilerin **soykırım günü** olarak ilan ettiği 24 Nisan 1915'te ve onu takip eden günlerde Osmanlı Hükümeti vilayetlere ve mutasarrıflıklara gönderdiği tamimde Ermenilerin komite merkezlerinin kapatılmasını, evraklarına el konulmasını ve Ermeni komitelerinin ele başlarının tutuklanmasını istemiştir. Buna istinaden bu tarihte **Ermeni Taşnak** İhtilal Örgütü üyesi 2.345 kişi tutuklanmıştır.

KANAL CEPHESİ

Nedenleri

- ✓ Osmanlı Devleti'nin, daha önce İngilizlere kaptırdığı Mısır'ı geri almak istemesi
- ✓ Almanya'nın, Süveyş Kanalı aracılığıyla İngiltere'nin sömürgeleriyle olan bağlantısını kesmek istemesi

Sonuçları

- ✓ Arapların, İngilizlerle iş birliği yapması sonucu, bu cephede başarısız olunmuştur.

B) SAVUNMA CEPHELERİ

ÇANAKKALE CEPHESİ

Nedenleri

- ✓ İngiltere ve Fransa'nın müttefikleri Rusya'ya yardım göndermek istemesi
- ✓ Anlaşma Devletleri'nin İstanbul'u alarak Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakma düşüncesi

Sonuçları

- ✓ Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'nda **başarılı olduğu tek** cephe.
- ✓ Anlaşma Devletleri'nin donanması Boğazları geçmeyi başaramamıştır.
- ✓ İstanbul alınmadığından Osmanlı Devleti saf dışı bırakılamamış ve savaşın süresi uzamıştır.
- ✓ Rusya'ya yardım gönderilememesi Rusya'da ihtilal çıkmasında etkili olmuştur.
- ✓ Bulgaristan, **Dimetoka'yı** Osmanlı Devleti'nden almak koşuluyla Osmanlı yanında savaşa girmiş ve Osmanlı-Almanya arasında kara bağlantısı sağlanmıştır.
- ✓ **Mustafa Kemal, Anafartalar ve Conkbayırı'nda yaptığı mücadelelerle ulusal kahraman olarak tanınmıştır.** Bu durum, onun Kurtuluş Savaşı'nın doğal lideri olmasında etkili olmuştur.

NOT

Mustafa Kemal, Çanakkale Cephesi'nde 19. Tümen komutanı olarak Conkbayırı, Arıburnu, Anafartalar, Seddülbahir gibi mevkiilerde önemli savunmalar yapmış, Çanakkale Cephesi'ndeki başarılarından dolayı **tuğgeneralliğe** yükselmiştir.

HİCAZ-YEMEN CEPHESİ

- ◆ Mekke Şerifi Hüseyin, 1915 yılında İngiltere ile imzaladığı Mac Mahon gizli antlaşmasıyla İngiltere'den bağımsız devlet kurma sözü almış, bu nedenle I. Dünya Savaşı'nda İngilizlerle birlikte Osmanlı Devleti'ne karşı savaşmıştır. Güneydeki diğer cephelerde olduğu gibi Osmanlı Devleti bu cephede de başarısız olmuştur.

YORUM

Mekke Şerifi Hüseyin'in Osmanlı Devleti'ne karşı İngilizlerle iş birliği yapması dinî duyguların ikinci planda kaldığının ve ümmetçilik düşüncesinin geçerliliğini kaybettiğinin göstergesidir.

IRAK-BASRA CEPHESİ

- ◆ İngiltere'nin, Irak petrol bölgelerine hâkim olmak ve kuzeye doğru ilerleyerek Rusya'ya karadan yardım göndermek için açtığı cephe. Osmanlı Devleti, başarısız olmuştur.

Irak Cephesi'nde **Selman-ı Pak Muharebeleri** ve **Kutu'l-Amare** savunmasında Türk ordusu başarılar elde etmiştir.

SURİYE-FİLİSTİN CEPHESİ

- ◆ Kanal Cephesi'nin devamı niteliğindedir. Kanal Cephesi'nde başarısız olan Osmanlı birlikleri Suriye-Filistin hattına çekilmiştir. Burada İngilizler ve onların kışkırttığı Araplarla savaşılmıştır. Mustafa Kemal, Çanakkale ve Kafkas cephelerinden sonra bu cephede 7. Ordu ve Yıldırım Orduları grup komutanı olarak görev yapmıştır. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla cephe kapanmış, Türk birlikleri geri çekilmiştir.

NOT

Milli Mücadeleye destek veren gazetecilerden **Fatih Rıfki Atay** bu cephede yedek subay olarak görev yapmış ve anılarını **"Zeytindağı"** adlı eserde kaleme almıştır.

C) MÜTTEFİKLERE YARDIM CEPHELERİ**Galiçya, Romanya ve Makedonya Cepheleri**

- ◆ Osmanlı kuvvetleri bu cephelerde, İttifak Devletleri içerisinde yer alan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Bulgaristan'a yardım için Rusya, Romanya ve Fransa'ya karşı mücadele etmiştir. Ancak başarısız olmuştur.

SORU

Milli Mücadele dönemi tanıklarından **Fatih Rıfki Atay**'ın Filistin ve Kanal cephesini anlattığı eseri, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Yaban B) Zeytindağı
C) Çankaya D) Dağa çıkan Kurt
E) İstiklal Harbimiz

ÇÖZÜM

Fatih Rıfki Atay, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine tanıklık etmiş, Millî Mücadele'ye büyük destek vermiş ve her zaman Mustafa Kemal'in yanında bulunan bir gazeteci yazardır. Bu sebeple tanık olduğu durumları, anılarını sonraki yıllarda kaleme almıştır. I. Dünya Harbinde yedek subay olarak katıldığı Suriye-Filistin Cephesindeki anılarını da 1932'de yayımladığı Zeytindağı adlı eserinde konu edinmiştir.

(Cevap B)

SAVAŞ DEVAM EDERKEN YAPILAN GİZLİ ANTLAŞMALAR (1915-1917)**İNGİLTERE, FRANSA, RUSYA ARASINDA İMZALANAN ANTLAŞMALAR****İstanbul (Boğazlar) Antlaşması (1915)**

- ◆ İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanmıştır. İngiltere ve Fransa, Rusya'yı kendi yanlarına çekmek için boğazları Rusya'ya bırakmışlardır.

Petrograd Protokolü

- ◆ İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanmıştır. Rusya'ya Boğazların yanı sıra Doğu Anadolu Bölgesi ve Trabzon'a kadar olan Karadeniz Bölgesi de verilmiştir.

Sykes-Picot Antlaşması (1916)

- ◆ İngiltere, Rusya ve Fransa arasında imzalanmıştır. Rusya'nın onayıyla imzalanan bu antlaşmaya göre İngiltere'ye Irak, Yemen ve Filistin; Fransa'ya Çukurova, Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Musul; Rusya'ya ise Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz'in bir bölümü bırakılmıştır.

İNGİLTERE, FRANSA, İTALYA ARASINDA İMZALANAN ANTLAŞMALAR**St. Jean de Maurienne Antlaşması (1917)**

- ◆ İtalya'nın, Sykes-Picot Antlaşması'na itiraz etmesi üzerine İngiltere, Fransa ve İtalya arasında imzalanmıştır. Bu antlaşma ile İtalya'ya, Konya, İzmir ve Aydın verilmiştir.

Bu antlaşma Rusya tarafından onaylanmadığından yürürlüğe girmemiştir.

Londra Antlaşması (1915)

- ◆ İngiltere, Fransa, İtalya arasında imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Güneybatı Anadolu, Rodos, 12 Ada İtalya'ya bırakılmıştır. Bu antlaşmadan sonra İtalya saf değiştirerek Anlaşma Devletleri tarafına geçmiştir.

F
İ
L
O
Z
O
F

Y
A
Y
I
N
C
I
L
I
K

NOT

İtalya, Londra Antlaşması'yla Anlaşma Devletleri tarafına geçmiş ancak kendisine vad edilen İzmir ve çevresi Paris Barış Konferansı'nda Yunanistan'a verilmiştir.

DiĞER GİZLİ ANTLAŞMALAR

Mac Mahon Antlaşması (1916)

- ◆ İngiltere'nin Mısır valisi ile Hicaz Emiri Şerif Hüseyin arasında imzalanmıştır. İngiltere Araplara bağımsızlık sözü vermiş, bunun karşılığında onları yanına çekmiştir.

ABD'NİN SAVAŞA GİRMESİ VE WILSON İLKELERİ

- ◆ ABD, savaşın başlarında tarafsızdı fakat Anlaşma Devletleri'ne silah ve cephane satıyordu. Bu durumu bilen Almanya, ABD'ye ait ticaret gemilerini batırınca ABD başkanı Wilson kendi adını taşıyan ve 14 maddeden oluşan Wilson İlkelerini yayınlayarak savaşa girmiştir (1917).

WILSON İLKELERİ (8 Ocak 1918)

- ◆ Yenilen devletler yenilen devletlerden savaş tazminatı ve toprak almayacaktır.

YORUM

Osmanlı Devleti bu maddeye güvenerek savaştan çekilmiştir.

- ◆ Devletler arasındaki anlaşmazlıklar barış yoluyla çözülecektir.
- ◆ Uluslararası alanda kalıcı barışı temin edecek bir barış cemiyeti kurulacaktır.

YORUM

Savaştan sonra **Milletler Cemiyetinin** (Cemiyeti Akvam) kurulmasında bu madde etkili olmuştur. Ancak savaştan sonra kurulan Milletler Cemiyetinde ABD yer almamıştır.

- ◆ Boğazlar dünya ticaretine açılacaktır.
- ◆ Sömürgecilik ve silahlanma yarışı sonlandırılacaktır.

YORUM

Bu madde, sömürgeciliğin şekil değiştirerek manda ve himaye şeklinde devam etmesinde etkili olmuştur.

- ◆ Polonya bağımsız olacaktır.
- ◆ Gizli antlaşmalar yapılmayacaktır (**Açık diplomasi**).
- ◆ Her millet, çoğunlukta olduğu bölgelerde kendi geleceğini belirleme hakkına sahip olacaktır.

YORUM

Ulusçuluk fikrinin uzantısı olan bu madde Osmanlı Devleti'nin tamamen parçalanmasına sebep olacak niteliktedir.

- ◆ Türklerin çoğunlukta olduğu yerlerde Türklere devlet kurma hakkı tanınacaktır.

YORUM

Bu madde, **Kurtuluş Savaşı'nın resmî gerekçesini** oluşturur.

PUAN KÜPÜ

İttifak Devletleri'nin savaştan çekilme sırası şu şekildedir: Bulgaristan → Osmanlı → Avusturya-Macaristan → Almanya

NOT

ABD'nin insancıl gibi görünen Wilson ilkelerini yayınlamaktaki amacı, Avrupa'daki devletlerin yeni sömürgelerle zenginleşmesini önlemektir. Asıl amacı sömürge elde etmek olan Anlaşma Devletleri'nin bu ilkeleri kabul etmesinin nedeni ise Rusya'nın savaştan ayrılmasıyla oluşan boşluğu bir an önce ABD ile doldurmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. ABD, bu ilkelerden de anlaşılacağı üzere savaşa toprak kazanmak için değil, dünya siyasetinde etkin olmak için girmiştir.

I. DÜNYA SAVAŞI'NIN SONUÇLARI

- ◆ Osmanlı Devleti, Avusturya – Macaristan, Rus Çarlığı gibi **imparatorluklar parçalanmıştır**. Bu topraklarda Polonya, Avusturya, Macaristan, Litvanya, Ukrayna, Estonya, Yugoslavya, Çekoslovakya, Irak, Türkiye gibi yeni devletler kurulmuştur.
- ◆ Sömürgecilik şekil değiştirerek **manda ve himaye** şekline dönüşmüştür.
- ◆ Yenilen devletlere uygulanan ve çok ağır şartlar içeren barış antlaşmaları (özellikle Versay Antlaşması) II. Dünya Savaşı'nın çıkmasında etkili olmuştur.
- ◆ İlk kez uçaklar, zehirli gazlar denizaltılar ve tanklar bu savaşta kullanılmıştır.
- ◆ Komünizm, faşizm, Nazizm gibi **yeni siyasi rejimler** ortaya çıkmıştır.
- ◆ Wilson ilkelerinden hareketle uluslararası barışı korumak amacıyla **Cemiyet-i Akvam** (Milletler Cemiyeti) kurulmuştur. (10 Ocak 1920)
- ◆ Avrupa ülkeleri çöküntüye uğrarken ABD ve Japonya gibi devletler güçlenmiştir.

NOT

I. Dünya Savaşı'ndan sonra Milletler Cemiyeti; II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Birleşmiş Milletler kurulmuştur. Savaşın en kârlı çıkan devlet İngiltere, en ağır yenilgiye uğrayan devlet ise Almanya olmuştur.

- ◆ Orta Doğu'da Osmanlı egemenliği sona ererken, İngiltere'nin egemenliği başlamıştır.
- ◆ I. Dünya Savaşı'ndan İngiltere en güçlü devlet olarak çıkmıştır.
- ◆ Hava saldırısıyla sivil alanlarında hedef hâline gelmesi üzerine sivil savunma teşkilatları kurulmaya başlamıştır.

I. Dünya Savaşı Sonrası İmzalanan Ateşkes Antlaşmaları

- ✓ Bulgaristan ve İttifak Devletleri Arasında: Selanik Antlaşması (23 Eylül 1918)
- ✓ Osmanlı Devletiyle İtilaf Devletleri Arasında: Mondros Ateşkesi (30 Ekim 1918)

- ✓ Avusturya–Macaristan İmparatorluğu ile İtilaf Devletleri Arasında: Villa Gusti Ateşkesi (3 Kasım 1918)
- ✓ Almanya ile İtilaf Devletleri Arasında: Rethandes Ateşkesi (11 Kasım 1918)

I. Dünya Savaşı Sonrası İmzalanan Barış Antlaşmaları

- ✓ Bulgaristan: Nöyyi
- ✓ Avusturya: Sen Jermen
- ✓ Macaristan: Triyanon
- ✓ Almanya: Versay
- ✓ Osmanlı: Sevr

SORU

ABD Başkanı Wilson'un I. Dünya Savaşı sırasında yayımladığı Wilson ilkelerinin;

- Milletler Cemiyetinin kurulması
- Ulusların kendi geleceklerini kurma hakkının olması
- Yenen devletlerin yenilenlerden toprak ve tazminat almaması

şeklindeki maddelerinden hangileri imparatorlukların parçalanmasına zemin hazırlamıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III
D) II ve III E) I, II ve III

ÇÖZÜM

ABD Başkanı Wilson'ın 8 Ocak 1918'de yayımlanan 14 maddelik Wilson bildirisi savaşın seyrini değiştirmiştir. Antlaşmanın, imparatorluklar içinde yaşayan milletlere kendi geleceklerini belirleme hakkı tanınması çok uluslu devletlerin parçalanmasına zemin hazırlamıştır.

(Cevap B)

I. DÜNYA SAVAŞI SONRASI OSMANLI DEVLETİ

MONDROS MÜTAREKESİ (30 Ekim 1918)

- ◆ I. Dünya Savaşı'nın son yıllarında padişah V. Mehmet Reşat ölmüş ve yerine son padişah olan Vahdettin geçmiştir. Devleti savaşa sokan İttihat ve Terakki önderleri ise yurt dışına kaçmıştır. Savaşta ağır bir yenilgiye uğrayan Osmanlı Devleti, **Wilson ilkelerine güvenerek** ateşkes antlaşması imzalamak zorunda kalmıştır.

Mondros Mütarekesi Maddeleri

- ◆ Mondros Ateşkes Antlaşması'nı **Ahmet İzzet Paşa hükümeti** adına **Rauf Orbay**, Anlaşma Devletleri adına da İngiltere imzalamıştır (**Amiral Calthorpe**).

Mondros Mütarekesi'ne göre;

- ◆ Boğazlar dünya ticaretine açılacak ve denetimi Anlaşma Devletleri'ne bırakılacaktır.

YORUM

İstanbul'un güvenliği tehlikeye girmiştir.

- ◆ Osmanlı orduları terhis edilecek, silahlarına el konulacak, tüm silah cephane ve askerî taşıtlar Anlaşma Devletleri'ne teslim edilecektir.

YORUM

Osmanlı ülkesi savunmasız bırakılmıştır. Bu suretle işgallerin kolaylaşması sağlanmak istenmiştir.

- ◆ Hükümet haberleşmesi dışındaki telsiz, telgraf ve kablo denetimi Anlaşma Devletleri'nin kontrolüne geçecektir.

YORUM

Herhangi bir direnişe karşı önlem alınmış ve işgalere karşı kamuoyu oluşumu önlemeye çalışılmıştır.

- ◆ Osmanlı Devleti'nin limanları, tersaneleri, demir yolları, tünel ve geçitleri ile yer altı ve yer üstü kaynakları Anlaşma Devletleri'nin denetimine bırakılacaktır.
- ◆ Osmanlı Devleti karşılıksız olarak elindeki tüm tutsakları serbest bırakacaktır.

YORUM

Devletlerin eşitliği ilkesi göz ardı edilmiştir.

- ◆ **7. Madde;** Anlaşma Devletleri güvenliklerini tehdit eden bir durumla karşılaşarsa herhangi bir stratejik noktayı işgal edebileceklerdir.

YORUM

Anadolu işgallere açık hâle gelmiştir. Anlaşma Devletleri bu maddeyi gerekçe göstererek Anadolu'yu işgale başlamışlardır.

- ◆ **24. Madde;** Doğudaki altı ilde (Vilayet-i Sitte: Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Sivas) herhangi bir karışıklık çıkarsa Anlaşma Devletleri bu bölgeleri işgal etme hakkına sahip olacaktır.

YORUM

24. maddenin amacı, **Ermeni Devleti'nin** kurulmasına zemin hazırlamaktır.

F İ L O Z O F

Y A Y I N C I L I K

Önemi

- ◆ Mondros Ateşkes Antlaşması kayıtsız şartsız teslimiyeti içeren Osmanlı Devleti'nin tarihi boyunca imzalandığı en ağır antlaşmadır. Osmanlı Devleti fiilen sona ermiştir.

Atatürk, Mondros Ateşkes Antlaşması'nı şu şekilde ifade etmiştir: **"Osmanlı Devleti bu antlaşma ile kendini kayıtsız şartsız düşmanlara teslim etmeye muvafakat etmiştir. Yalnız bununla kalmamış, düşmanların memleketi istilası için onlara yardımı da vadetmiştir. Bu antlaşma olduğu gibi tatbik edildiği takdirde memleketin baştan nihayetine kadar işgal ve istilaya maruz olacağı şüphesizdir."**

MONDROS ATEŞKES ANTLAŞMASI'NDAN SONRAKİ İLK İŞGALLER

İngiltere: Osmanlı topraklarına işgali İngilizler başlatmıştır. Mondros'tan kısa bir süre sonra İngiltere önce Musul'u işgal etmiş, ardından da İskenderun, Kilis Urfa, Antep, Maraş, Samsun, Merzifon, Batum, Kars, İzmit gibi yerleri işgal etmiştir.

Fransa: Suriye, Adana, Osmaniye, Urfa, Antep, Maraş, İskenderun, Mersin, Hatay gibi güney şehirlerini işgal etmiştir.

İtalya: Bodrum, Kuşadası, Marmaris, Alanya, Antalya, Konya'yı işgal etmiştir.

Yunanistan: I. Dünya Savaşı'nın sonlarında savaşa giren Yunanistan, gizli antlaşmalarda yer almamasına rağmen, İngiltere'nin Paris Barış Konferansı'ndaki desteği sayesinde İzmir çevresi ve Doğu Trakya'yı işgale hak kazanmıştır.

SORU

Mondros Ateşkesi aşağıda ismi verilen hükümetlerden hangisi döneminde imzalanmıştır?

- A) Tevfik Paşa
- B) Salih Paşa
- C) Ali Rıza Paşa
- D) Ahmet İzzet Paşa
- E) Damat Ferit Paşa

ÇÖZÜM

İttihat ve Terakki Fırkası I. Dünya Savaşı sonlarında hükümetten çekilince yerine Ahmet İzzet Paşa Hükümeti kurulmuştur. Ahmet İzzet Paşa Hükümeti devletin içinde bulunduğu durumu göz önüne alarak İtilaf devletlerine ateşkes çağrısında bulunmuş ve yapılan görüşmeler sonunda Mondros Ateşkesi imzalanmıştır.

(Cevap D)

SORU

Mondros Antlaşması sonrasında başlayan işgaller karşısında halk örgütlenerek Kuvayimilliyeli birlikleri kurmuştur. Bu birliklere eski askerler, eşraftan kişiler ve tanınmış efeler liderlik etmiştir.

Aşağıdakilerden hangisinin bu Kuvayimilliyeli birliklerine liderlik ettiği söylenemez?

- A) Nene Hatun
- B) İpsiz Recep
- C) Çerkez Ethem
- C) Şahin Bey
- E) Yörük Ali Efe

ÇÖZÜM

Nene Hatun, 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nda mücadele etmiş Türk kadın kahramandır. Rumi takvime göre 1293 yılında çıktığı için 93 Harbi de denilen bu savaşta Ruslar Kars'ı aldıktan sonra Erzurum'a kadar ilerlemiştir. Bu sırada Erzurum halkı, Nene Hatun adlı bu kahraman Türk kadınının etrafında toplanarak Rusları Aziziye tabyalarında durdurmayı başarmıştır.

(Cevap A)

SORU

Mondros Antlaşması sonrasında İstanbul'a dönen Mustafa Kemal, Vakit Gazetesi'ne verdiği bir demeçte "Ulusun ve memleketimizin ihtiyaç duyduğu barışı sağlayacak hükümetin bugünkü Mebuslar Meclisine dayanması bir zorunluluktur" demiştir.

Mustafa Kemal bu sözlerle,

- I. Padişahın meclis kararlarına uyması
- II. Çok partili hayata geçilmesi
- III. Hükümetin, meclisle uyumlu olması

durumlarından hangilerinin gerekliliğini vurgulamıştır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) II ve III
- E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Atatürk öncülde verilen sözle yapılacak olan barış antlaşmasının hükümet ve meclisin ortak kararıyla imzalanması gerektiğini ifade etmiştir. Hükümetin meclis kararlarına aykırı hareket etmesi veya antlaşmanın meclis dışında bir organ tarafından imzalanması kabul edilemez görülmüştür.

(Cevap C)

2. ÜNİTE

KURTULUŞ SAVAŞI'NA HAZIRLIK DÖNEMİ

PARİS BARIŞ KONFERANSI (19 Ocak 1919)

- ◆ İtilaf Devletleri tarafından I. Dünya Savaşı'nı bitirecek barış antlaşmalarının koşullarını belirlemek ve bozulan güçler dengesini yeniden tesis etmek için toplanmıştır.
- ◆ 32 devletin katılımıyla gerçekleşen konferansta İngiltere ve Fransa toplantıya egemen olmuştur.
- ◆ Ege'nin statüsü yüzünden İtalya ile diğer İtilaf Devletleri arasında sorun çıkmıştır.
- ◆ Konferansa Yunanlılar, Ermeniler ve Araplar nüfuslarının yoğun olduğu bölgelerde haklarını savunmak üzere davet edilmiştir.

Sonuçları:

- ◆ Milletler Cemiyetinin kurulması kararlaştırılmıştır.
- ◆ Rusya'nın çekildiği topraklarda **Ermeni Devleti'nin kurulması kararlaştırılmıştır.**
- ◆ Daha önce gizli antlaşmalarla İtalya'ya bırakılan **İzmir ve çevresi**, Türklerin Rumları katlettiği ve Rumların bölgede çoğunlukta olduğu iddiası ile **Yunanistan'a verilmiştir.**
- ◆ Yapılan görüşmeler sonunda Arap Yarımadası, Irak, Suriye ve Filistin'in manda sistemiyle Milletler Cemiyeti ya da onun atayacağı bir devlet tarafından yönetilmesine karar verildi.
- ◆ Urfa, Antep ve Maraş'ın Fransa'ya verilmesi kararlaştırılmıştır.

NOT

İngiltere'nin, Yunanistan için bu kadar uğraşmasının sebebi, sömürgelerine giden Akdeniz yolunda, güçlü bir İtalya yerine zayıf bir devlet olan Yunanistan'ı tercih etmesidir.

NOT

İzmir'in Yunanistan'a verilmesi İtalya ile Anlaşma Devletleri'nin arasının açılmasına sebep olmuştur. İtalya, her ne kadar kendisine vadedilen diğer yerleri işgal etse de Kurtuluş Savaşı'nda Türk halkıyla sıcak çatışmaya girmemiş, **Anadolu topraklarını da ilk terk eden devlet olmuştur.**

- ◆ Paris Barış Konferansı'nda Anlaşma Devletleri, Osmanlı'yı paylaşma konusunda anlaşamadıkları için herhangi bir barış antlaşması taslağı oluşturamamışlardır. Zaten Mondros Ateşkes Antlaşması Anlaşma Devletleri'nin çıkarlarına yeterince hizmet ettiği için antlaşma yapmak için acele edilmemiş ve savaş 1918'de bitmesine rağmen Sevr Antlaşması'nın taslağı ancak 1920 yılında **San Remo Konferansı'nda** hazırlanmıştır. Antlaşma ise savaştan iki yıl sonra 10 Ağustos 1920'de imzalanabilmiştir. Fakat **Sevr Antlaşması** Osmanlı parlamentosu tarafından kabul edilmediği için **hukuki olarak geçersiz bir antlaşmadır**, onun yerine kurtuluş mücadelesinden sonra **Lozan Antlaşması** imzalanmıştır.

NOT

Paris Barış Konferansı'nda taslağı hazırlanan antlaşmalar şu şekildedir:

- Almanya ile **Versay**
- Bulgaristan ile **Nöyyi**
- Avusturya ile **Sen Jermen**
- Macaristan ile **Triyanon**

SORU

Aşağıdaki konferanslardan hangisi I. Dünya Savaşı'nda bozulan güçler dengesini tesis etmek için toplanmıştır?

- A) Moskova B) Paris
C) Londra D) Yalta
E) Berlin

ÇÖZÜM

I. Dünya Savaşı sonunda bozulan güçler dengesini yeniden tesis etmek amacıyla 18 Ocak 1919'da Paris Barış Konferansı toplanmıştır. 32 devletin temsilcisinin katıldığı bu konferansta Almanya, Avusturya ve Bulgaristan'ın antlaşma taslağı hazırlanmıştır. Konferans sonunda savaş sırasındaki gizli antlaşmaların uygulanması ve Milletler Cemiyeti'nin kurulması gibi kararlar alınmıştır. Ayrıca Ermeniler ilk defa bu konferansta Doğu Anadolu'da bir Ermenistan Devleti kurulması fikrini dile getirmiştir.

(Cevap B)

İZMİR'İN İŞGALİ (15 Mayıs 1919)

- Yunanistan Paris Barış Konferansı'nda, İzmir'de Rum nüfusunun fazla olduğu ve Rumlara katliam yapıldığı iddiasıyla bu bölgeyi işgale hak kazanmıştır. Paris Barış Konferansı kararları doğrultusunda Yunan ordusu, 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkarmıştır. İzmir Valisi İzzet Paşa, Damat Ferit Paşa Hükümeti'nden gelen emir gereği tüm güvenlik görevlilerini çatışma yaşanmaması için kışlara çekmiştir. Ancak gazeteci Hasan Tahsin, Yunan askerlerine ateş ederek Ege'deki ilk silahlı direnişi başlatmıştır. Yunanlar, şehirdeki önemli noktaları kontrol altına alırken işgallerini de Ege Bölgesi'nin iç kesimlerine doğru ilerletmişlerdir. Bu süreçte başlayan katliamlara karşı Türk halkı Kuvayimilliye (milli kuvvetler) adı verilen direniş hareketini başlatmıştır. Bu durum karşısında Osmanlı Devleti işgalin haksız olduğunu, ve bölgede Türk nüfusunun çoğunlukta olduğunu ileri sürmüş, bunun üzerine ABD'li Amiral Bristol başkanlığında bir heyet bölgeye gönderilmiştir.

Amiral Bristol Raporu (1919)

- Amiral Bristol Raporu'nda İzmir'de katliam yapanın Yunanistan olduğu, ayrıca Yunanistan'ın Anlaşma Devletleri temsilcilerinden izin almaksızın İzmir dışında

da işgaller yaptığı ve bölgede Rumların değil, Türklerin çoğunlukta olduğu belirtilmiştir.

- Amiral Bristol Raporu, Türklerin haklılığını dünya kamuoyuna duyuran ilk uluslararası belgedir. Fakat Anlaşma Devletleri ve özellikle İngiltere'nin çıkarlarına ters düştüğü için dikkate alınmamıştır.

NOT

Amiral Bristol Raporu'na benzer bir raporda Doğu Anadolu için düzenlenmiştir.

General Harbord Raporu (1919): ABD, Sivas Kongresi'nden kısa bir süre sonra Ermenilerin işgal ettiği Doğu bölgelerine incelemeler yapmak üzere bir heyet göndermiştir. Heyet tarafından hazırlanan raporda Doğu bölgelerinde Ermenilerin azınlıkta olduğu belirtilmiş ve Ermeni işgalinin haksızlığı ortaya konulmuştur.

İzmir'in İşgalinin Sonuçları

- İzmir'in işgali ulusal bilincin uyanmasını sağlamıştır. Çünkü bu işgal diğer işgallerden farklı olarak kalıcı işgal özelliği taşıyordu. Yani Yunanlılar bölgeyi yurt edinmek için gelmişlerdi.
- 19 Mayıs 1919'da Fatih'te ve 23 Mayıs 1919'da Sultanahmet'te iki büyük miting yapılmıştır. Türkoğlu ile Tarakol ve Milli Kongre Cemiyetlerinin düzenlediği mitinglerde Halide Edip (Adıvar), Nakiye Hanım, Selim Sırrı (Tarcan), Sait Bey, Hamdullah Suphi ve Mehmet Emin (Yurdakul) millî duyguları coşturan ve işgalleri protesto eden konuşmalar yapmışlardır. İşgal güçleri mitingleri yasaklasa da yurdun çeşitli yerlerinde mitingler düzenlenmeye devam etmiştir.
- Mustafa Kemal'in harekete geçmesi için uygun ortam hazırlanmıştır.
- Kuvayimilliye doğmuştur.
- Çerkez Ethem, Demirci Mehmet Efe, Yörük Ali Efe, Gaddar Pehlivan, Şahin Bey, Karayılan, Kara Fatma ve İpsiz Recep öne çıkan kuvayimilliye önderleridir.

KUVAYİMİLLİYE VE ÖZELLİKLERİ

- Mondros Ateşkes Anlaşması'yla Anadolu'da uygulanan işgallere karşı Türk halkı teşkilatlanarak bir millî

direnış ruhu oluşturdu. İşgallere karşı vatani koruma ve bağımsız yaşama işteğı sonucunda oluşan bu direniş ruhuna **Kuvayımillie** (milli kuvvetler), teşkilatına ise **Kuvayımillie Teşkilatı** denir.

- ◆ Kuvayımillie, dzenli ordu kurulana kadar bölgesel olarak işgalci devletlere ya da azınlıklara karşı vatani savunan silahlı gruplardı. İşgallere karşı ilk direniş 19 Aralık 1918'de **Hatay'ın Dörtöl** ilçesinde başlamıştır. Güney Cephesi'nde kendiliğinden gelişen direniş hareketi Urfa, Antep ve Maraş'ta Fransız ve Ermenilere karşı destansı bir başarı elde etmiştir.

Batı Anadolu'daki direnişin merkezi Balıkesir olmuştur. Yunan işgaline karşı ayrı ayrı bölgelerde faaliyete gečen Kuvayımillie güçleri arasında birliğı sağlamak amacıyla kongreler yapılmıştır.

Kuvayımillie'nin kurulmasında,

- ✓ Mondros Ateşkes Antlaşması gereğince Osmanlı ordusunun büyük bölümünün terhis edilmesi nedeniyle ülkenin savunmasız kalması
- ✓ Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik olarak ayrılması
- ✓ İstanbul Hükümeti'nin işgalleri önlemekte ve halkı korumakta yetersiz kalması
- ✓ Anlaşma Devletleri tarafından yapılan işgallerin haksız gerekçelere dayanmasına rağmen önlenememesi durumları etkili olmuştur.

Özellikleri

- ✓ Düzensiz ve disiplinsiz milis güçlerdir.
- ✓ Askeri eğitimden yoksun belli bir merkezden yönetilmeyen birliklerdir.
- ✓ İhtiyaçlarını kendi imkânlarıyla bazen de zor kullanarak halktan temin etmişlerdir.
- ✓ Düşman ilerleyişini durduramamış ancak yavaşlatmışlardır (Batı Cephesi'nde).
- ✓ TBMM'ye karşı çıkan ayaklanmaların bastırılmasında etkin rol oynamışlardır.
- ✓ Düzenli ordunun temelini oluşturmuşlardır.
- ✓ Düzenli ordu kurulana kadar düşmanı oyalamışlardır.
- ✓ Kurtuluş Savaşı'nın Güney Cephesi'nde mücadele etmişler; Urfa, Antep ve Maraş'ı geri almışlardır.

Kuvayımillie birliklerinin kaldırılmasında,

- ✓ İhtiyaçlarını karşılamak için zaman zaman halka baskı yapmaları,
- ✓ Suçlu gördükleri kişileri kendi kurallarına göre cezalandırmaları,
- ✓ İşgalleri durdurmakta yetersiz kalmaları,
- ✓ Bazı Kuvayımillie birliklerinin askeri dzen ve disiplin altına girmek istememeleri,
- ✓ Anadolu'nun işgalden kesin olarak kurtarılmak istenmesi, **gibi nedenler etkili olmuştur.**

SORU

Özlem; 16 Mayıs 1919'da İngiltere Dışışleri Bakanlığına bir protesto telgrafı çekmiştir. Telgrafında kentte nüfus çoğunluğunun Türklerde olduğunu belirtmiş ve Batı Anadolu'da birkaç saat içinde yaşanan vahşi eylemleri kınamıştır. Katledilenler arasında olan Hasan Tahsin'in unutulmayacağını da sözlerine eklemiştir.

Özlem'in mektubunda belirttiği ve işgalini protesto ettiği yer aşağıdakilerden hangisidir?

A) Aydın	B) İzmir	C) Muğla
D) Söke	E) Ayvalık	

ÇÖZÜM

Paris Barış Konferansı kararları doğrultusunda Yunan ordusu, 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkarmıştır. İzmir Valisi ve Damat Ferit Paşa Hükümeti'nden gelen emir gereği tüm güvenlik görevlileri çatışma yaşanmaması için kışlada toplanmıştır. Ancak gazeteci Hasan Tahsin, Yunan askerlerine ateş ederek Ege'deki ilk silahlı direniş başlatmıştır. Buna göre Özlem'in mektubunda bahsettiği olay İzmir'in işgalidir.

(Cevap B)

CEMİYETLER

- ◆ Mondros Ateşkes Anlaşması'nın 7. maddesine dayanarak yurdun çeşitli yerleri işgal ediliyordu. Hem baskı altındaki hükümetin bir şey yapamaması hem de İtilaf Devletleri'nin işgal ettikleri yerlerdeki zulümleri Türk halkını direnişe yönlendirmiştir. Türk milleti siyasi olarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, askerî olarak ise Kuva-yı Milliye adı altında örgütlenmiştir.
- ◆ İşgallerden kurtuluşun mücadele ile olacağını savunanlar, cemiyetler kuruyordu. Bunun yanında kurtuluşun, Osmanlı Hükûmeti'nin o dönem uyguladığı politikalara bağlı kalınarak ya da güçlü devletlerin manda ve himayesiyle sağlanacağını düşünen cemiyetler de kurulmuştu. Ermeniler ve Rumlar ise dış devletlerden aldıkları destekle kendi devletlerini kurmak için faaliyetlere girişmişlerdi. Bu amaçla Osmanlı Devleti'nde üç grup cemiyet kurulmuştur.

1. AZINLIKLARIN KURDUĞU ZARARLI CEMİYETLER

Ortak Özellikleri

- ◆ Anadolu'daki Ermeni, Yahudi ve Rum azınlıklar tarafından Anlaşma Devletleri'nin kışkırtmalarıyla kurulan cemiyetlerdir. Temel amaçları Osmanlı Devleti'nin savunmasız durumundan faydalanıp kendi bağımsız devletlerini kurmaktır.

a. Mavri Mira (Kara Gün) Cemiyeti

- ◆ İstanbul'daki Rum Patrikhanesi'ne bağlı olarak kurulan bu cemiyetin amacı eski Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmaktır.

NOT

Yunan Kızılhaçı ve Göçmenler Komisyonu Mavri Mira Cemiyeti'ne bağlı olarak çalışmışlardır.

b. Etnik-i Eterya Cemiyeti

- ◆ Esas olarak XIX. yüzyılda kurulan cemiyet Rumların yaşadığı toprakları Yunanistan'a bağlamayı hedeflemiştir. Mavri Mira ve Pontus Rum cemiyetleri ile ortak çalışmıştır.

c. Pontus Rum Cemiyeti

- ◆ 1904'te Merzifon Amerikan Kolejinde kurulan Pontus Cemiyetinin amacı, Karadeniz Bölgesi'nde (İnebolu'dan Batum'a kadar) bir Pontus Devleti kurmaktır.

d. Kordos Cemiyeti

- ◆ Yunanistan tarafından İstanbul'da "Rum Göçmenleri Merkez Komisyonu" adıyla kurulmuş gizli bir cemiyettir. İstanbul, Trakya, Trabzon, İzmir gibi yörelerde düzeni bozmak, Yunanistan'dan gelen özel görevlileri Rum Göçmeni gibi göstererek doğu Karadeniz çevresine yerleştirmek ve bu yörelerdeki azınlığın sayısını çoğaltmak gibi amaçlar için faaliyet göstermiştir.

e. Ermeni Hınçak ve Taşnak Cemiyetleri

- ◆ Ermeni patriğinin önderliğinde kurulan bu cemiyetlerin amacı, doğuda bağımsız bir Ermeni Devleti kurmaktır. 1890 yılında Tiflis'te kurulan Taşnak Cemiyeti 1905 yılında Sultan II. Abdülhamit'e suikast girişiminde bulunmuştur.

f. Alyans-İsrailit ve Makabi Cemiyetleri

- ◆ Yahudiler tarafından kurulan bu cemiyetler Filistin ve çevresinde Yahudi bir devlet kurmayı amaçlamışlardır.

2. TÜRK VEYA MÜSLÜMANLARIN KURDUĞU ZARARLI CEMİYETLER

- ◆ Bu gruptaki cemiyetler üçe ayrılır:
 - ✓ Saltanat ve hilafet yanlısı Türkler
 - ✓ İngiliz veya Amerikan mandasını benimseyen Türkler
 - ✓ Bağımsız olmak isteyen Müslüman Kürtler

a. Sulh ve Selamet-i Osmaniye Cemiyeti

- ◆ Kurtuluşun, padişaha ve halifenin buyruklarına sıkı sıkıya uymakla sağlanacağına inanmışlardır.

b. Teal-i İslam Cemiyeti

- ◆ Osmanlı Devleti'nin kurtuluşunun dinin esaslarına uyarak sağlanacağına inanmışlardır. Saltanat ve hilafet makamının güçlendirilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

c. Kürt Teal-i Cemiyeti

- ◆ Wilson ilkelerine dayanarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bağımsız bir Kürt Devleti kurmayı amaçlamışlardır.

d. İngiliz Muhipleri (Dostları) Cemiyeti

- ◆ Osmanlı Devleti'nin İngiltere'nin koruyuculuğunun altına girmesini savunan cemiyet 1919'da kurulmuştur.

AZINLIKLARIN KURDUĞU CEMİYETLER

RUM CEMİYETLERİ

Etniki Eterya (1814)

- Bizans'ı yeniden kurmak
- Batı Anadolu'daki Rum nüfusunu arttırmak

Pontus Rum (1914)

- Karadeniz Bölgesi'nde Pontus Devleti kurmak
- Türkleri göçe zorlamak

Mavri Mira (1918)

- Büyük Yunanistan'ı kurmak
- Bizans'ı canlandırmak
- Rum okulları, kiliseleri, Yunan Kızılhaçı ve Göçmenler Bürosu ile ortak çalışmıştır.

Kordos Cemiyeti

Gizli bir Rum cemiyetidir.

ERMENİ CEMİYETLERİ

Hınçak (1887)

- Çukurova ve Doğu Anadolu'da Ermeni Devleti kurmak
- Bağımsız bir Ermeni devleti kurmak

Taşnak (1890)

- Çukurova ve Doğu Anadolu'da Ermeni Devleti kurmak
- Bağımsız bir Ermeni devleti kurmak

YAHUDİ CEMİYETLERİ

İsrailit ve Makabi (1860)

- Filistin'de İsrail Devleti'nin kurulmasını sağlamak
- Musevilerin Filistin'e göç etmesi için Osmanlı Göçmen Kumpanyası'nı kurmuştur.
- Mavri Mira Cemiyeti ile işbirliği yapmıştır.

Cemiyet, başta padişah ve Damat Ferit Paşa olmak üzere bazı hükümet üyeleri ve aydınlar ile İngiltere tarafından desteklenmiştir. Bir yandan Millî Mücadele'yi yıpratma amaçlı propagandalar yapılırken diğer yandan İngilizlerin sömürgesi olan Müslüman devletleri kalkındırdığı haberi yayılıyordu. Ancak cemiyet üyelerinin Millî Mücadele'ye karşı olmaları Osmanlı Hükûmeti ile İngiltere'ye gösterdikleri yakınlık ülkenin çeşitli yerlerinde halk tarafından protesto edilmiştir.

e. Wilson İlkeleri Cemiyeti

- ◆ İngiliz mandasını savunan Türkler tarafından kurulmuştur. Cemiyetin üyeleri arasında Yunus Nadi, Refik Halit ve Ahmet Emin gibi aydınlar bulunmaktadır. Sonradan Millî Mücadele saflarına katılmıştır.

f. Hürriyet ve İtilaf Fırkası

- ◆ 1911'de İttihat ve Terakki Fırkasına muhalefeten kurulmuştur. Mondros Ateşkesi'nden sonra Anadolu'da ulusal varlığa düşman şekilde hareket etmiştir.

g. Askeri Nigehban (Askerî Bekçi) Cemiyeti (Ocak 1919)

- ◆ II. Meşrutiyet Dönemi'nde yaşanan iktidar mücadelesinde ikinci planda kaldığı için İttihatçı düşmanı olan subaylar tarafından kurulmuştur. Ocak 1919'dan itibaren faaliyetlerini başlatan cemiyet, görünürde askerin siyasete karışmamasını savunuyordu. Dolayısıyla işgaller karşısında ortaya çıkan direniş hareketlerinde başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere diğer subayların öncü olmalarını hem askerin siyasete müdahalesi hem de İttihatçılık olarak değerlendiriyorlardı. Bu görüşler doğrultusunda yaptıkları çalışmalarla ordu içinde ayrılıklara sebep olmuşlardır. Cemiyetin en büyük destekçileri İtilaf Devletleri ve Damat Ferit Hükûmeti olmuştur.

MİLLÎ VARLIĞA DÜŞMAN CEMİYETLER	
Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası (1919)	Ülkenin kurtuluşunu padişah ve halifeye bağlılıkta görmüştür.
Teali İslam Cemiyeti (1919)	İngiltere desteğiyle İstanbul'da kurulmuştur. Hilafet ve saltanat makamının güçlendirilmesi için çalışmıştır.
Kürt Teali Cemiyeti (1918)	Bağımsız bir Kürt devletinin kurulması için çalışmıştır. İngiltere tarafından desteklenmiştir.
İngiliz Muhipleri (Dostları) Cemiyeti (1919)	İngiltere mandasını savunmuştur. Padişah Vahdettin ve Sadrazam Damat Ferit tarafından desteklenmiştir.
Wilson İlkeleri Cemiyeti (1918)	İşgallere karşı çıkmış ancak ABD mandasını savunmuştur. Halide Edip, Yunus Nadi, Refik Halit ve Ahmet Emin gibi aydınlar tarafından kurulmuştur. Kurucuları daha sonra milli mücadeleye katılmıştır.
Hürriyet ve İtilaf Fırkası (1911)	İttihat ve Terakki Fırkası'na karşı kurulmuş I. Dünya savaşı sonrası iktidar olmuştur. Milli mücadeleyi bir ittihatçı hareketi olarak gördüklerinden karşı durmuşlardır.
Askeri Nigehban	Ocak 1919'da faaliyete başlayan cemiyet, İttihat Terakki düşmanı subaylar tarafından kurulmuştur.

3. MİLLÎ CEMİYETLER

- ◆ Mondros Ateşkes Anlaşması ile işgalci devletlere kayıtsız şartsız teslim olunması üzerine vatansever kişiler savunma amaçlı cemiyetler kurmuşlardır. İşgallere karşı koymak ve Anadolu halkının çıkarlarını korumak amaçlı kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri halktan büyük destek almıştır. Cemiyetler hem işgalcilerle hem de azınlıklarla mücadele etmiş, ülkenin tamamını olmasa bile kendi bölgelerinin kurtuluşu için çalışmışlar ve ileride gerçekleşecek olan Millî Mücadele'ye zemin hazırlamışlardır.

a. Trakya-Paşaeli Haklarını Savunma Cemiyeti (1 Aralık 1918)

- ◆ Trakya'nın Yunanistan'a verilmesini önlemek amacıyla Edirne'de kurulmuştur. Çatalca, Tekirdağ ve Gelibolu'da şubeler açmışlardır. Trakya'nın tarih, ırk, kültür olarak Türk olduğunu kanıtlamak için yayınlar yapmışlardır. Osmanlı'nın dağılması halinde **yeni bir devlet kurmayı**, hedefleyen ilk cemiyettir.

b. İzmir Osmanlı Haklarını Koruma Cemiyeti (İzmir Redd-i İlhak) (1 Aralık 1918)

- ◆ İzmir'in Yunanlılara verilmesini engellemek amacıyla kurulmuştur. İzmir'in işgalinden önce kurulan cemiyet, işgalden sonra Redd-i İlhak adını almıştır. Mavri Mira ve Etnik-i Eterya cemiyetlerinin zararlı çalışmalarını önlemeye çalışmıştır. Balıkesir ve Alaşehir kongrelerinin toplanmasında etkin rol oynamışlardır.

c. Trabzon Millî Hakları Koruma Cemiyeti (12 Şubat 1919)

- ◆ Trabzon ve çevresinde Pontus Rum Devleti'nin kurulmasını engellemek için Trabzon'da kurulmuştur.

d. Doğu Anadolu Haklarını Koruma Cemiyeti (4 Aralık 1918)

- ◆ Doğu'da bir Ermeni Devleti kurulmasını engellemek için İstanbul'da kurulmuştur. Erzurum Kongresi'nin toplanması için çalışmıştır. Çıkardıkları Fransızca Le Pays (Vatan) ve Türkçe Hadisat gazeteleriyle ulusal mücadeleyi desteklemişlerdir.

e. Adana ve Çevresi Haklarını Koruma Cemiyeti (Kilikyalılar Cemiyeti) (21 Aralık 1918)

- ◆ Çukurova ve çevresini Fransız ve Ermenilere karşı savunmak amacıyla İstanbul'da kurulmuştur. Yayın ve propaganda ile millî bilinci uyandırmaya çalışmışlardır.

f. Millî Kongre Cemiyeti (29 Kasım 1918)

- ◆ İstanbul merkezli kurulan bu cemiyet diğerlerinden farklı olarak Millî Mücadele'ye bir bütün olarak yaklaşmıştır. Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin başkanı Doktor Esat Işık, 1918'de Anadolu'nun işgale uğramasıyla, toplumun önde gelenlerine başvurarak millî bir kongre düzenlenmesinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Millî Kongre Cemiyeti bu çalışmalar neticesinde 1918-1920 yılları arasında faaliyet sürdürmüş, basın yoluyla millî mücadeleyi savunmuştur.

Misakımillî'nin kabul edilmesinde önemli çalışmalar yapmışlardır. Ermenilerin zulümlerini anlatan eserler yayımlamışlardır.

NOT

Milli Kongre Cemiyeti, Kuvayimillîye terimini ilk kez kullanmıştır.

g. Karakol Cemiyeti (5 Şubat 1919)

- 5 Şubat 1919'da kurulan Osmanlı istihbarat örgütüdür. Karadeniz kıyıları, Ege ve Doğu Anadolu'da örgütlenen bu gizli direniş grubu, Rum çetelerine karşı silahlı teşkilat oluşturmıştır. 16 Mart 1920'de Temsil Heyeti'nin emriyle faaliyetlerine son vermiştir.

h. Kars Milli İslam Şurası (5 Kasım 1918)

- Ermenistan ve Gürcistan'ın istilalarına engel olmak üzere 5 Kasım 1918'de Kars'ta kurulmuştur. Cemiyet **geçici bir hükümet** kursa da bu hükümet İngilizlerce dağıtılmıştır. Milli Şura, Batum'da **Saday-ı Millet** isimli gazete de çıkarmıştır.

i. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti (5 Kasım 1919)

- Sivas'ta Melek Hanım önderliğinde kurulan cemiyet, İstanbul hükümetine karşı bildiriler yayımlamış ve ordu için yarım kampanyaları düzenlemiştir.

i. İstanbul'da Müdafaa-i Milliye Teşkilatı (1921)

- Müdafaa-i Milliye Teşkilatı, Osmanlı Hükümetinin işgaller karşısında gösterdiği yetersizlik ve İstanbul'daki bazı azınlık gruplarının saldırgan tutumları karşısında, 1920 yılının ilk aylarında kurulmuştur. Bir mahalle teşkilatı olarak kurulan bu grup zamanla İstanbul'un bütün mahalle ve semtlerinde teşkilatlanmıştır. Teşkilatın kısa sürede büyümesi beraberinde birtakım fikir ayrılıklarını getirmiştir. Mart 1921'de Müdafaa-i Milliye Teşkilatı; istihbarat ve propaganda konularında faaliyet gösteren Mim Mim Grubu ve Müsellah Müdafaa-i Milliye Teşkilatı olarak ikiye ayrılmıştır. Grubun faaliyetlerine İstanbul'un kurtuluşundan sonra 5 Ekim 1923'te son verilmiştir.

Milli Mücadele yıllarında İstanbul'da; Felah Grubu, İmalat-ı Harbiye Grubu, Muavenet-i Bahriye Heyeti, Namık Grubu gibi birçok vatansever gönüllü teşkilat kurulmuş ve faydalı faaliyetler yürütmüştür.

MİLLİ CEMİYETLER

Trabzon Muhafaza-i Hukuk	Trabzon'da Pontus Rum devletinin kurulmasını önlemek için çalışmıştır.
İzmir Müdafaa-i Hukuk	İzmir'in Türklere ait olduğunu basın yoluyla duyurmaya çalışmıştır. İzmir'in işgalinden sonra İzmir Reddi İlhak adını almıştır.
Trakya Paşaeli	Edirne'de kurulan cemiyet Batı Trakya'nın Yunanistan'a bağlanmasını önlemeye çalışmıştır.
Milli Kongre	İstanbul'da kurulan cemiyet işgallerin haksızlığını basın yoluyla duyurmayı amaçlamıştır.
Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk	İstanbul'da kurulan cemiyet Doğu'da Ermeni devletinin kurulmasını önlemek için çalışmıştır. Erzurum kongresinin toplanmasını sağlamıştır.
Kilikyalılar	İstanbul'da kurulan cemiyet Adana ve çevresinde Ermeni ve Fransız işgallerine karşı durmuştur.
Kars İslam	Karsta kurulan cemiyet, Kars ve çevresinin Ermeni ve Gürcülere verilmesini önlemeyi amaçlamıştır.
Karakol	Rum çetelerine karşı silahlı direnişe geçen gizli bir örgüttür.
Anadolu kadınları müdafaa-i Vatan	Sivas'ta kurulan cemiyet orduya para ve mal yardımı yapılması için düzenlediği kampanyalarla öne çıkmıştır.
Müdafaa-i Milliye Teşkilatı	İstanbul'da kurulan cemiyet propaganda ve istihbarat faaliyetleri yapmıştır.

Millî Cemiyetlerin Genel Özellikleri

- ✓ Türkçülük düşüncesiyle kurulan millî cemiyetler ulusal bilincin uyanmasına katkıda bulunmuşlardır.
- ✓ Cemiyetler kendi bulundukları bölgeyi savunma amaçlıdır.
- ✓ Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenmesine katkıda bulunmuşlardır.
- ✓ Türklerin haklılığını basın-yayın yoluyla duyurmuşlar, gerekirse silahlı mücadele kararı almışlardır.
- ✓ Cumhuriyet veya yeni bir devlet kurma fikrinden uzaktırlar (Trakya-Paşaeli hariç).
- ✓ Sivas Kongresi'nden sonra "**Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti**" adı altında birleştirilmişlerdir.

**KURTULUŞ SAVAŞI'NA HAZIRLIK DÖNEMİ
1919 – 1920****SORU**

- XIX. yüzyılda Tiflis'te kurulmuştur.
- Temel amacı Birleşik Ermenistan'ı kurmaktır.

Özellikleri verilen ve 1905 yılında Sultan II. Abdülhamit'e suikast girişimi düzenleyen cemiyet aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kordos B) Hınçak C) Alyans
D) Makabi E) Taşnak

ÇÖZÜM

Özellikleri verilen cemiyet 1890'da Tiflis'te Ruslar tarafından kurdurulmuş bir Ermeni cemiyeti olan Taşnak (Hançer) Komitesi'dir. Cemiyet çeteler kurmak ve isyan çıkarmak suretiyle faaliyetlerini yürütmüştür. Ermeni Patrikhanesi tarafından yönlendirilen ve azınlık okulları tarafından da desteklenen cemiyet, Hazar Denizi'nden Akdeniz'e kadar büyük bir Ermenistan devleti kurmayı amaçlamıştır.

(Cevap E)

SORU

TBMM'nin açılmasına tepki niteliğinde çıkarılan,

- I. Koçkiri
- II. Anzavur
- III. Cemil Çeto

isyanlarından hangileri bağımsız bir Kürt devleti kurmayı amaçlamıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve III E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Koçkiri İsyanı Koçhisar, İmranlı, Zara, Suşehri, Erzincan, Kemah, Ovacık, Refahiye bölgelerinde bağımsız bir Kürt devleti kurmak amacıyla çıkarılmıştır. Cemil Çeto isyanı ise Garzan (Siirt) bölgesinde yine bağımsız bir Kürdistan devleti kurmak amacıyla çıkmıştır. Her iki isyan da Sevr Antlaşması'nın Kürtlerle ilgili maddelerinin uygulanmasını istemekteydi.

(Cevap D)

KURTULUŞ SAVAŞI'NA HAZIRLIK DÖNEMİ MUSTAFA KEMAL'İN SAMSUN'A ÇIKMASI (19 Mayıs 1919)

- ◆ Mustafa Kemal Paşa, I. Dünya Savaşı sona erdiğinde Suriye – Filistin cephesindeydi. Ateşkesin imzalanmasıyla İstanbul'a dönen Mustafa Kemal Paşa, bir yıl kadar İstanbul'da kalmış ve mücadelenin ancak, Anadolu'dan yürütüleceğini anlayınca Anadolu'ya geçmek için fırsat kollamaya başlamıştır.

NOT

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da olduğu günlerde arkadaşlarıyla **"Minber"** adında bir gazete çıkarmıştır.

- ◆ Samsun dolaylarında yaşayan Rumlar, Mondros Ateşkes Antlaşması'yla birlikte çeteler kurup Türk köylerini basmaya, halkın canına, malına, namusuna saldırmaya başlamışlardır. Rumların amaçları, yaptıkları terör olayları ile Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesi gereği bölgeyi Anlaşma Devletleri'ne işgal ettirmekti. Türk halkı bu saldırılara, kendisini savunarak karşı koymuştur. Ancak İngiliz hükümeti Osmanlı Devleti'ne bölgede asayişin sağlanması ve halkın elindeki silah ve cephanenin alınması isteğini bildirmiştir.
- ◆ Osmanlı Devleti bu görev için Mustafa Kemal'i 9. Ordu Müfettişi olarak görevlendirmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın bu görevi almasında Harbiye Nazırı Şakir Paşa, Dahiliye Nazırı Mehmet Ali Bey, Bahriye Nazırı Avni Paşa ve Genelkurmay Başkanı Cevad Paşa insa-nüstü bir gayret göstermiştir.

Bu görev için Mustafa Kemal'in tercih edilmesinde, etkili olan nedenler:

- ✓ I. Dünya Savaşı'na girilmesine karşı çıkarak ittifakçılara muhalefet etmesi
- ✓ İstanbul'daki bazı siyasi teşebbüsleri nedeniyle İstanbul'dan uzaklaştırılmak istenmesi
- ✓ I. Dünya Savaşı'nda önemli başarılar kazanması,
- ✓ Sultan Vahdettin'le çok önceden kurduğu ilişkiler sonucu kendisine güvenilmesi

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçerken 9. Ordu Müfettişi sıfatıyla resmî görevleri şunlardı:

- ✓ Görev bölgesindeki asayiş ve güvenliği sağlamak

- ✓ Halka silah dağıtan kuruluşların faaliyetlerini engellemek
- ✓ Halkın elindeki silah ve cephaneleri toplamak ve koruma altına almak
- ✓ Türk ordusunun terhis işlemlerini hızlandırmak

HAVZA GENELGESİ (28 Mayıs 1919)

Samsun'dan daha korunaklı bir yer olan Havza'ya geçen Mustafa Kemal, halkın bilinçlenmesini sağlayacak olan Havza Genelgesi'ni hazırlayarak askerî ve idari yetkililer ile milli cemiyetlere yollamıştır. Bu genelgede;

- ✓ İzmir, Aydın ve Manisa'nın işgali karşısında sessiz kalmamalı, derhâl büyük ve heyecanlı mitingler yapılmalıdır.
- ✓ Büyük devletlerin temsilcilerine ve hükümete uyarı telgrafları çekilmeli.
- ✓ Yapılan eylemler sırasında azınlıklara kötü davranılmayacaktır.
- ✓ Komutanlardan silahların teslim edilmemesi talebinde bulunulmuştur.

YORUM

Anlaşma Devletleri'nin Mondros'u bahane ederek işgalleri yaygınlaştırmasının önüne geçilmek istenmiştir. Ayrıca azınlıkların katliam iddialarının asılsızlığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

- ✓ İşgaller, protesto ve mitinglerle kınanacaktır.

UYARI

Havza Genelgesi'nden sonra Anadolu'da ve İstanbul'da işgalleri ve işgalcileri protesto eden mitingler düzenlenmesi, genelgenin hedefine ulaştığını gösterir. İlk mitingde Mustafa Kemal Paşa'nın katılımıyla Havza'da yapılmıştır.

- ✓ Yararlı cemiyetlerin sayısı artırılabacaktır.

NOT

Mustafa Kemal, Havza Genelgesini yayınlamak yetkilerini aşmıştır. Bu sebeple İstanbul Hükümeti tarafından geri çağırılmıştır.

AMASYA GENELGESİ (22 Haziran 1919)

- ◆ Havza Genelgesi'nden sonra İstanbul'a çağrılan Mustafa Kemal, ordu müfettişliği görevinin tehlikeye düştüğünün farkındaydı. Ancak bir süre daha bu sığara ihtiyacı vardı. Bu nedenle mücadeleyi bir an önce halka ve orduya mal etmek için Amasya Genelgesi'ni hazırlamıştır. Genelgeyi **Rauf Bey** (Orbay), **Ali Fuat Bey** (Cebesoy), **Refet Bey** (Bele) gibi komutanlar imzalamıştır. Yalnız Erzurum'da, ordusunu terhis etmeyen 15. Kolordu Komutanı **Kâzım Karabekir** ile Konya'da bulunan **Cemal Paşa**, genelgeyi imzalamamışlar ama telgraf yollayarak onayladıklarını bildirmişlerdir. **İsmet İnönü** ise İstanbul'da görevli olması sebebiyle genelgeye imza atmamıştır. Genelgenin diğer komutanlara da imzalatılmasının nedeni genelgenin güvenilirliğini ve etkisini artırmaktır. Yani Kurtuluş Savaşı'nı kişisellik suçlamasından kurtarmaktır.

Genelgenin Maddeleri

- ◆ Vatanın bütünlüğü, milletin **bağımsızlığı tehlikededir.**
- ◆ İstanbul Hükümeti üzerine düşen görev ve sorumluluğu yerine getirememektedir. Bu durum, ulusu yok saymaktadır.

YORUM

- ✓ İlk iki maddede Millî Mücadele'nin nedenleri belirtilmiştir.
- ✓ Ulusal bağımsızlık için Türk milletine çağrı yapılmıştır.
- ✓ İstanbul Hükümeti'ne ilk defa karşı çıkmıştır.

- ◆ Ulusun **bağımsızlığını** yine ulusun **azim ve kararı** kurtaracaktır.

YORUM

- ✓ Millî Mücadele'nin amacı ve yöntemi belirtilmiştir. **Amaç**, bağımsızlık **yöntem**, ulusun karar vermesidir (ulusal egemenlik).
- ✓ İlk kez Amasya Genelgesi'nde ulus egemenliğine dayalı bir yönetimden söz edilmiştir.
- ✓ Genelgeye ihtilalci bir karakter kazandırılmıştır.

- ◆ Askerî ve ulusal örgütler hiçbir biçimde dağıtılmayacak, yönetimi başkanlarına devredilmeyecek, silah ve cephaneler teslim edilmeyecektir.

YORUM

- ✓ Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ilgili maddesine açıkça karşı çıkmıştır.
- ✓ Gerekğinde silahlı bir mücadelenin yapılacağı ifade edilmiştir.

- ◆ Doğu illeri adına Erzurum'da bir kongre toplanacaktır. Kongreye katılan delegeler, kongre bitiminden sonra Sivas'a hareket edeceklerdir.

YORUM

Doğu'da kurulmak istenen Ermeni Devleti'ne karşı durulacağını göstergesidir.

- ◆ Her türlü etki ve denetimden uzak bir kurulun varlığı şarttır.

YORUM

Bahsedilen ulusal kurul, Erzurum Kongresi'nde **Temsil Heyeti** adıyla kurulacak, Sivas Kongresi'nde bu kurul tüm yurdu temsil eder hâle getirilecektir. TBMM'nin açılmasından sonra Temsil Heyetinin görevini meclis devralacaktır.

- ◆ Ulusun her yönden güvenli bir yerinde yani **Sivas'ta ulusal bir kongre toplanacaktır.** Bu kongreye her livadan (il) belediyelerin, Müdafaa-i Hukuk ve Reddi İlhak cemiyetlerinin seçtiği üçer delege katılacaktır.

YORUM

Ulusal kararların geniş katılımı alınması gerektiği öngörülmüştür.

Amasya Genelgesinin Özellikleri

- ◆ Millî Mücadele'nin **amacı, gerekçesi** ve **yöntemi** belirlenmiştir.
- ◆ İlk kez **ulusal bağımsızlığın** yanında **ulusal egemenlik** fikri ortaya atılmıştır.
- ◆ Amasya Genelgesi yeni bir yönetim biçimini getirmek istemesinden dolayı **ihtilalci** bir özellik taşımaktadır.
- ◆ Padişah iradesine karşı bir ayaklanma başlatılmış halk, bağımsızlık için savaşılmaya çağırılmıştır.
- ◆ Milliyetçilik akımı, milleti harekete geçiren ve politik hedefleri gösteren bir ilke olmaya başlamış, ümmet anlayışından ulus anlayışına geçmenin önemi vurgulanmıştır.
- ◆ Mustafa Kemal İstanbul Hükûmetine açıkça başkaldırmış ve yetkilerini aşmıştır, bu nedenle de İstanbul Hükûmeti Mustafa Kemal'in yetkilerini elinden aldığını bildirmiştir. Mustafa Kemal, görevden alınma yazısı kendine ulaşmadan 8-9 Temmuz 1919'da tüm askerî yetkilerinden istifa etmiştir.
- ◆ Mustafa Kemal'in nişan ve yaverlik unvanları alınmıştır.

PUAN KÜPÜ

Amasya Genelgesi'nden sonra (Erzurum Kongresi'nden önce) askerlik mesleğinden istifa eden Mustafa Kemal, Eskişehir-Kütahya Savaşlarından sonra (Sakarya Savaşı'ndan önce) **başkomutan** olarak askerlik mesleğine geri dönmüştür.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi, Mustafa Kemal'in kurtuluş mücadelesini uygulamaya koyma yönündeki düşüncelerini olumlu etkileyen girişimlerden biri değildir?

- A) Saltanat Şurasının toplanması
- B) Rum çetelerine karşı İslam İhtilali Komitesinin kurulması
- C) Müdafaa-i hukuk derneklerinin kurulması
- D) Subayların Mondros Mütarekesi hükümlerini geçiştirmesi
- E) Ermeni tehdidine karşı Kars İslam Şurasının oluşturulması

ÇÖZÜM

Saltanat Şurasının toplanması millî mücadele açısından olumsuz bir gelişmedir. İtilaf devletlerinin sunduğu barış taslağı, Mebusan Meclisi kapalı olduğundan toplanan Saltanat Şurası'nda görülmüştür. 22 Temmuz 1920'de toplanan Saltanat Şurası'nın anlaşma metnini onaylaması ise Sevr Barış Antlaşması'nın imzalanması yolunu açmıştır.

(Cevap A)**SORU**

- I. Vatanın bütünlüğü milletin bağımsızlığı tehlike dedir.
- II. Her türlü denetimden uzak millî bir kurul oluşturulmalıdır.
- III. Milletin bağımsızlığını yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.

Amasya Genelgesi'nin yukarıda verilen hükümlerinden hangileri Millî mücadelenin yöntemini ortaya koymaktadır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve II
- D) II ve III
- E) I, II ve III

ÇÖZÜM

22 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Paşa tarafından yayımlanan Amasya Genelgesi' ulusal mücadelenin amacı, gerekçesi ve yöntemini belirleyen adeta bir rotadır. Buna göre I. seçenekte verilen ifade ulusal mücadelenin gerekçesini gösterirken; II ve III. seçeneklerde verilen ifadeler birer yöntem ortaya koymaktadır.

(Cevap D)

ERZURUM KONGRESİ (23 Temmuz–7 Ağustos 1919)

- ◆ Erzurum Kongresi, Doğu Anadolu'da bir Ermeni Devleti'nin kurulmasını engellemek için toplanmıştır. Şark Vilayetleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ve Trabzon Muhafazai Hukuk Cemiyeti'nin çabalarıyla toplanan kongre, **toplanma amacı açısından bölgesel, aldığı kararlar açısından ulusal bir kongredir.**
- ◆ 10 Temmuz'da toplanması kararlaştırılan kongre delegelerin yetişememesi üzerine 23 Temmuz'a ertelenmiştir.

NOT

Amasya Genelgesi'nde belirtildiği üzere, Erzurum Kongresi'ne doğu illerinden seçilen delegeler katılacaktı. Kongrenin yaklaştığı günlerde, askerlik ve müfettişlik görevlerinden istifa eden Mustafa Kemal'in ise hiçbir resmî görev ve yetkisi bulunmaktaydı. Bu durum, Erzurum'dan seçilen iki delegenin istifa ederek yerlerini Mustafa Kemal ve Rauf Orbay'a bırakmalarıyla çözümlenmiştir. Böylece **Mustafa Kemal'in kongreye katılması meşruluk kazanmıştır.**

Kongre için Erzurum'un seçilmesinin nedenleri:

- ✓ Erzurum'un millî şuurun keskin bir şekilde yaşandığı bölgelerden biri olması
- ✓ Bölgede bir Ermeni Devleti kurulmak istenmesi
- ✓ İşgal güçlerinin pek yetişemediği bir bölgede olması
- ✓ Kâzım Karabekir idaresindeki 15. Kolordu'nun henüz terhis edilmemiş olması
- ✓ Önemli silah depolarının Erzurum'da bulunması

Alınan Kararlar

- ◆ **Ulusal sınırlar içinde vatan bir bütündür, bölünemez.**

YORUM

İlk defa millî sınırlarda bahsedilmiştir. Misakımillî'ye ışık tutmuştur. Bu demektir ki ne doğu illeri Ermenistan, ne Karadeniz illeri Pontus Devleti kurmak için ana vatandan ayrılmayacak.

- ◆ Her türlü yabancı işgal ve müdahalesine karşı, millet hep birlikte kendini müdafaa edecektir.

YORUM

- ✓ İşgallere kesin suretle karşı konulacağının göstergesidir.
- ✓ Türk halkı direniş için hazır hâle getirilmeye çalışmıştır.

- ◆ İstanbul Hükümeti üzerine düşen görev ve sorumluluğu yerine getiremezse 1 yıl süre ile **geçici bir kurul** oluşturulacak ve bu kurul ulusal kongre tarafından seçilecektir.

YORUM

- ✓ İlk defa bir hükümetin kurulmasından bahsedilmiştir.
- ✓ Millî iradeye dayalı bir hükümet kurulacağının göstergesidir. İstanbul Hükümetine karşı alternatif bir yönetim fikri ortaya çıkmıştır.

- ◆ İşgal amacı olmayan devletlerin yardımlarının kabul edileceği belirtilmiştir.
- ◆ Ulusal güçleri (Kuvayımillîye) etkin, **ulusal iradeyi hâkim kılmak** esastır.

YORUM

- ✓ Ulusal egemenliğe dayalı bir yönetimin kurulacağının göstergesidir.
- ✓ Millî egemenliğin koşulsuz olarak gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

UYARI

Ulusal irade, ulus kararı, halk idaresi, millî egemenlik, meclis, ulusal egemenlik kavramlarının hepsi aynı manaya gelmektedir. Nihai sonucu ise halk egemenliği anlamına gelen cumhuriyettir.

- ◆ Manda ve himaye kabul edilemez.

YORUM

Manda ve himaye, ulusal bağımsızlığa ters düşen bir düşüncedir ve ilk kez Erzurum Kongresi'nde reddedilmiştir.

- ◆ Azınlıklara siyasi bütünlüğümüzü ve sosyal dengemizi bozacak ayrıcalıklar verilemez.

YORUM

Ulusal bağımsızlığa ters düştüğü için azınlıklara ayrıcalıklar ve üstünlükler tanınmayacağı belirtilmiştir. Her türlü işgal ve ayrıcalığa karşı çıkmıştır.

- ◆ Osmanlı Mebusan Meclisinin toplanması için çalışılacaktır.

YORUM

Hükümet işlerinin meclis denetimi altında yürütülmesi istenmiştir. Ayrıca halkın iradesine önem verilmiş olduğunu göstermektedir.

- ◆ Ulusal güçler saltanat ve hilafet makamını da kurtaracaktır.

YORUM

Millî egemenliğe ters düşen bu maddenin kongre kararlarında yer almasının sebebi, millî birlik ve beraberliği sağlamak ve saltanat yanlılarının desteğini kazanmaktır.

Erzurum Kongresi'nin Önemi ve Özellikleri:

- ✓ Erzurum Kongresi kararları Sivas Kongresi'ne, Amasya Görüşmeleri'ne, Misakımillî kararlarına TBMM kararlarına ve Lozan Antlaşması'na ışık tutmuştur.
- ✓ Doğu Anadolu ve Karadeniz'deki tüm yarıllı cemiyetler Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiş ve başkanlığına Mustafa Kemal getirilmiştir.
- ✓ **Boğazlar** konusu Erzurum Kongresi'nde hiç ele alınmamıştır.
- ✓ Amasya Genelgesinde bahsedilen ulusal kurul Mustafa Kemal başkanlığında ve "**Temsil Heyeti**" adı altında ilk kez Erzurum Kongresi'nde oluşturulmuştur. Erzurum Kongresi'nde yalnız doğu illerini temsil eden Temsil Heyeti Sivas Kongresi'nde tüm ulusu temsil eder hâle getirilmiştir.
- ✓ Kongre doğu illerinin sorunlarını görüşmek üzere toplanmasına rağmen millî sınırlar, azınlıklar, geçici hükümet, manda himaye, millî egemenlik gibi tüm yurdu ilgilendiren kararlar almıştır. Bu sebeple toplanma amacı açısından bölgesel aldığı kararlar açısından ulusal bir kongredir.

- ✓ **Elazığ, Diyarbakır, Mardin**'den seçilen üyeler valilik baskısıyla yola çıkmaktan alıkonulmuşlardır.

SORU

- Millî sınırlar içinde vatan bir bütündür, parçalanamaz.
- Mebuslar Meclisinin hemen toplanması ve hükümet işlerinin meclis tarafından kontrol edilmesi için çalışılacaktır.
- Osmanlı Hükümeti vatani koruyamaz ve istiklali sağlayamazsa geçici bir hükümet kurulacaktır.

Öncülde verilen kararlar aşağıdaki kongrelerin hangisinde alınmıştır?

- A) Edirne B) Balıkesir C) Afyon
D) Pozantı E) Erzurum

ÇÖZÜM

Öncülde belirtilen kararlar, 23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihleri arasında düzenlenen Erzurum Kongresi'nde alınmıştır. Vilayat-ı Şarkiye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti tarafından düzenlenen kongre Doğu Anadolu'da Ermeni bir devletin kurulmasını önlemek için alınması gereken önlemleri görüşmek üzere toplanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın bizzat katıldığı ve başkanlığını yaptığı kongre her ne kadar bölgesel bir kongre gibi görünse de ulusal nitelikte kararlar almış ve Misak-ı Milli'ye ışık tutmuştur.

(Cevap E)

BALIKESİR (26–30 Temmuz 1919) VE ALAŞEHİR

(16–25 Ağustos 1919) KONGRELERİ

- ◆ Balıkesir ve Alaşehir kongreleri, bölgesel nitelikte kongrelerdir. Bu kongrelerde padişaha bağlılık bildirilmekle birlikte, Yunan ilerleyişini durdurmak için Kuvayımilliye'ye destek kararı alınmıştır.

Batı Cephesi Balıkesir, Alaşehir ve Nazilli kongreleri ile 3 aşamada oluşturulmaya çalışılmıştır. Alaşehir Kongresi'nde Yunan işgallerine karşı gerekirse dış yardım alınabileceği bildirilmiştir.

NOT

Marmara Bölgesi'nde TBMM'nin açılmasından önce 31 Mart 1920'de Lüleburgaz Kongresi adında bir bölgesel kongre daha yapılmıştır.

SİVAS KONGRESİ (4–11 Eylül 1919)

- ◆ Sivas Kongresi, **doğrudan doğruya Mustafa Kemal'in çağrısı üzerine** 38 delegenin katılımıyla Sivas Lisesi'nde toplanmıştır. Sivas Kongresi ulusal nitelikte bir kongre olmasına rağmen, Erzurum Kongresi'ne göre daha az sayıda delegeyle toplanmıştır. Güvenlik endişesi, maddi imkânsızlıklar, Batı Anadolu'da da kongrelerin toplanması ve bazı bölgelerin işgal altında bulunması bu durumun nedenleri arasındadır. Sivas Kongresi'nde delegeler, vatanın kurtuluşu ve mutluluğundan başka hiçbir kişisel amaç izlemeyeceklerine, mevcut siyasi partilerden hiçbirinin amaçlarına hizmet etmeyeceklerine dair yemin etmişlerdir.

YORUM

Millî Mücadele'nin hiçbir siyasi güç adına yapılmadığının göstergesidir. Ülkede birlik ve beraberliğe ihtiyaç olduğu için milletvekilleri böyle bir yemine gereksinim duymuştur.

Kongrede temel olarak iki konu tartışılmıştır:**1. Mustafa Kemal'in kongre başkanlığına seçilmesi**

- ◆ Mustafa Kemal kongre başkanıdır ancak Rauf Orbay da kongre başkanı olmak istediği için Mustafa Kemal'e karşı hareket etmiştir. Dolayısıyla Mustafa Kemal'e karşı ilk muhalefet burada ortaya çıkmıştır. Sonuçta Mustafa Kemal kongre başkanlığına seçilmiştir.

NOT

Mustafa Kemal Paşa'ya karşı ilk muhalefet burada ortaya çıkmıştır.

2. Manda ve himaye

- ◆ İlk kez Erzurum Kongresi'nde görüşülen manda ve himaye fikri yapılan uzun tartışmalardan sonra **kesin olarak reddedilmiştir**.
- ◆ **Kongreyi engelleme çabaları:** İstanbul Hükümetinin başında bulunan Damat Ferit Paşa, Harput (Elazığ) Valisi **Ali Galip'i** ve Ankara Valisi **Muhittin Paşa'yı** kongreyi dağıtmakla görevlendirmiştir ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Alınan Kararlar

- ◆ Erzurum Kongresi kararları genişletilerek kabul edilmiştir.
- ◆ Yurttaki bütün **yararlı cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir**.

YORUM

- ✓ Ulusal Mücadele'yi merkezileştirme düşüncesiyle yapılmıştır.
- ✓ Siyasi örgütlenmede ilk büyük adım atılmıştır.

- ◆ Misakımillî kararları şekillenmiştir.
- ◆ Azınlıklara sosyal ve siyasi dengeyi bozacak ayrıcalıklardan **tanınmaması** gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır.
- ◆ **Manda ve himaye kesin olarak reddedilmiştir**.

YORUM

Erzurum Kongresi'nde tartışılmadan reddedilen **manda himaye düşüncesi** Sivas Kongresi'nde yapılan uzun tartışmalar neticesinde kesinlikle reddedilmiş yani tam bağımsızlık kararı alınmıştır.

- ◆ **Temsil Heyeti tüm yurdu temsil eder hâle getirilmiştir**.

YORUM

Erzurum Kongresi'nde doğu illerini temsilen seçilen "Temsil Heyeti" tüm yurdu temsil eder hâle getirilmiş, sayısı 9'dan 16'ya çıkarılmıştır.

- ◆ Osmanlı Mebusan Meclisinin toplanması için gerekli çalışmaların yapılması kararlaştırılmıştır.
- ◆ Bağımsızlığa aykırı olmamak kaydıyla dışarıdan yardım alınabileceği belirtilmiştir.

YORUM

Sovyet Rusya'dan gelecek yardımlara yeşil ışık yakılmıştır.

Sonuçları

- ◆ Sivas Kongresi toplanma amacı ve aldığı kararlar açısından **ulusal nitelikte bir kongredir**.
- ◆ Halkı bilinçlendirmek ve yapılan işleri duyurmak için **İradeyi Millîye** adı altında bir gazete çıkarılması kararlaştırılmıştır.
- ◆ Kongrede, Ali Fuat (Cebesoy) Paşa Batı Anadolu Kuvayimillîye komutanlığına atanmıştır. Bu durum, Temsil Heyetinin bir hükümet gibi hareket ederek atamalar yaptığının **(yürütme gücünü kullandığının)** göstergesidir.
- ◆ Kongreden sonra İstanbul ile tüm haberleşmeler kesilmiş; yaklaşık yirmi gün boyunca Anadolu'ya hâkim olamayan Damat Ferit Hükümeti baskılar sonucu istifa etmek zorunda kalmıştır. Yeni seçilen Ali Rıza Paşa Hükümeti Temsil Heyetiyle uzlaşmaya mecbur kalmıştır. Bu durum, **Temsil Heyetinin İstanbul Hükümeti'ne karşı ilk siyasi başarısıdır**.

Mustafa Kemal, Hüseyin Rauf (Orbay) Bey ile Sivas Kongresi günlerinde (4-11 Eylül 1919)

SORU

Sivas Kongresi, Erzurum Kongresi'ne göre daha az delegeyle toplanmıştır.

Aşağıdakilerden hangisi bu durumun nedenleri arasında **gösterilemez**?

- A) Maddi yetersizlikler
- B) Güvenlik endişesi
- C) Bazı bölgelerin işgal altında bulunması
- D) Batı Anadolu'da da kongrelerin toplanması
- E) Erzurum Kongresi'nin başarısız görülmesi

ÇÖZÜM

Doğu Anadolu'da Ermeni bir devlet kurulmasını önlemek amacıyla toplanan 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresine o güne kadar ulaşım ve güvenlik sebebiyle toplam 63 delege katılmıştır.

Sivas Kongresi ise millî bir kongre statüsünde olmasına rağmen ancak 38 kişi ile toplanabilmiştir.

Bu durumun temel nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

- Bazı illerde vâilîlik baskısı ile delege seçiminin gerçekleşmemesi,
- Kimi delegelerin yola çıkmasının engellenmesi
- Maddi imkansızlıklar veya güvenlik endişesiyle delegelerin gelememesi
- Batı Anadolu'daki kongrelerin ulusal bütünlüğün önemini kavrayamaması
- Doğuda Ermenistan; Batıda Yunanistan işgalinin devam etmesi,
- İstanbul Hükümeti'nin ve işgalci kuvvetlerin baskılarının getirdiği olumsuz durumlar.

Ancak Erzurum Kongresi'nin başarısız görülmesi bu sebepler arasında gösterilemez. Nitekim kongre Batı Anadolu'da Yunan kuvvetlerine karşı mücadele eden Kuvayi Milliye üzerinde büyük moral etkisi yapmıştır. Ayrıca bu kongrede kurulan

Temsil Heyeti bir hükümet gibi millî mücadeleyi yönetmiştir.

(Cevap D)

SORU

16-25 Ağustos 1919 tarihinde toplanan Alaşehir Kongresi'nde, Yunan zulmüne karşı mücadele kararı verilmeyle birlikte saltanat makamına bağlı olunduğu açıklanmıştır.

Buna göre Alaşehir Kongresi ile ilgili;

- I. Osmanlı yönetimine karşı olunmadığı,
- II. millî egemenliğin amaçlandığı
- III. bağımsızlık vurgusu yapıldığı,

çıkarımlarından hangileri yapılabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III
D) II ve III E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Alaşehir Kongresi, Batı Anadolu'da toplanan kongrelerin en kapsamlısı ve en dikkat çekici olanıdır. Bölgesel direniş teşkilatları arasında işbirliğini sağlamak için toplanan kongrenin başkanlığını Balıkesir Delegesi Hacim Muhittin (Çarıklı) Bey yapmıştır. Bu kongrede Sivas Kongresi'ne delege gönderilmemesi kararı alınmış bağımsızlık için mücadele kararı alınırken Saltanat ve Hilafete de bağlılık bildirilmiştir. Saltanatın varlığı ve millî egemenlik taban tabana zıt kavramlar olduğundan bu kongrede millî egemenliğin amaçlandığı söylenemez.

(Cevap C)

EDİRNE KONGRESİ

- ◆ Yunanlılar sadece Batı Anadolu'yu değil, Trakya'yı da işgal ederek büyümek istiyorlardı. Anlaşma Devletleri de Çatalca'ya kadar olan Trakya topraklarını Yunanlılara vermeye razı olmuşlardı. Yunanistan'ın Trakya topraklarını ele geçirmek için çalışacağını bilen Türk halkı örgütlenerek karşı koymaya karar vermiştir. İlk 10 Temmuz 1919'da olmak üzere 1920 yılına kadar üç kongre düzenlenmiş ve bu kongrelerde silahlı güçler oluşturulmuştur. Mustafa Kemal Paşa Trakya'da bulunan 1. Kolordu komutanı **Cafer Tayyar Bey**'den millî güçlere yardım etmesini istemiş, Cafer Bey görevden alındığı hâlde millî güçlere yardım etmiştir.

AMASYA GÖRÜŞMELERİ (PROTOKOLÜ)

(20–22 Ekim 1919)

- ◆ Damat Ferit Paşa Hükümetinin istifasından sonra görev başına daha ılımlı olan Ali Rıza Paşa Hükümeti

gelmiştir. Ali Rıza Paşa, Temsil Heyeti ile uzlaşmaya varmanın gerekliliğine inanmış ve Salih Paşa'yı, Temsil Heyeti'yle görüşmek üzere Amasya'ya yollamıştır. Ali Rıza Paşa Hükümeti'nin temsilcisi Salih Paşa ile Temsil Heyeti'nin başkanı Mustafa Kemal arasında yapılan Amasya Görüşmeleri'nde beş hususta protokol imzalanmıştır.

- ◆ İlk protokol İstanbul Hükümeti'ni küçük düşürecek müdahaleler yapılmaması gibi Salih Paşa'nın isteklerini kapsıyordu.
- ◆ İkinci protokolde, azınlıklara siyasi ve sosyal dengiyi bozacak ayrıcalıklar verilmemesi, Mondros'la belirlenen sınırların kabul edilmesi ve meclisin İstanbul dışında bir yerde toplanmasının daha uygun olacağı belirtilmişti.

NOT

Mustafa Kemal;

- ✓ İstanbul'un Anlaşma Devletleri'nce fiilen işgal edilip, baskı altında tutulması,
- ✓ İstanbul'da saltanat taraftarlarının çoğunlukta olması,
- ✓ Bütün zararlı cemiyetlerin merkezinin İstanbul'da olması gibi sebeplerden dolayı, İstanbul'da toplanacak bir meclisin sağlıklı kararlar alamayacağı inancındaydı. Mustafa Kemal'in haklılığı İstanbul'un Anlaşma Devletleri tarafından resmen işgal edilmesiyle ortaya çıkmıştır.

- ◆ Üçüncü protokolde Temsil Heyetinin seçimlere müdahale etmemesi kabul edildi. Ermeni göçü sırasında suç işleyenlerin mebus seçimlerine katılmalarının önlenmesi istendi, tüm siyasi partilerin ve Hristiyan topluluklarının seçime katılmalarının sağlanması için çaba gösterilmesinin gerekliliği belirtildi.

YORUM

Birlik ve beraberliğe gerek duyulduğu bir dönemde, seçimler için huzurlu bir ortam sağlanmaya çalışıldığıнын göstergesidir. Aynı zamanda, uygulamada adil olmak adına tüm siyasi görüşlerin seçimlere girmesi gerektiği vurgulanmıştır.

- ◆ Dördüncü ve gizli protokol de görevlerinden alınan vatansever komutan, memur ve subaylar hakkında verilen mahkeme emirlerinin düzeltilmesini, görevlerine geri dönmelerini, zararlı cemiyetlerin faaliyetlerine son verilmesini Kuvayımillîye'nin desteklenmesini, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukukî Cemiyetinin resmen tanınmasını kapsıyordu.
- ◆ Beşinci protokolde; Anlaşma Devletleri'yle yapılacak barış görüşmelerine Temsil Heyetinin de uygun gördüğü kimselerin gönderilmesini istemiş ve gönderilecek muhtemel delegelerin isimleri verilmiştir.

YORUM

Son iki madde Anadolu hareketini siyasallaştırma amacını taşımaktadır.

- ◆ Salih Paşa, alınan kararların resmî nitelikte olmadığını; ancak İstanbul Hükümeti'ne kabul ettirmeye çalışacağını kabul ettiremezse istifa edeceğini bildirerek Amasya'dan ayrılmıştır.
- ◆ Salih Paşa'nın İstanbul Hükümeti'ne sunduğu kararlardan yalnızca Osmanlı Mebusan Meclisi'nin **toplanması** kararı kabul edilmiştir. Fakat padişah, meclisin İstanbul dışında toplanmasını Kanun-i Esasî'ye aykırı olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.
- ◆ Osmanlı Mebusan Meclisinin toplanması kararından sonra ülke çapında seçimler yapılmış, Mustafa Kemal'de Erzurum mebusu (milletvekili) seçilmiştir.

YORUM

Salih Paşa'nın alınan kararların resmî nitelikte olmadığını söylemesi, kararların İstanbul Hükümeti tarafından kabul edilmesinden endişe duyduğunu göstermektedir.

SİVAS'TA YAPILAN KOMUTANLAR TOPLANTISI

(16–29 KASIM 1919)

- ◆ Amasya Görüşmelerinden sonra, Osmanlı Mebusan Meclisinin toplanacağı yer konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Hem bu duruma açıklık getirmek hem de Heyet-i Temsiliye'nin çalışma yöntemini ve Paris Konferansında alınabilecek olumsuz bir karar neticesinde tutulacak yolu belirlemek amacıyla Heyet-i Temsiliye üyeleri ve bazı komutanlar Sivas'ta bir araya gelmiş-

lerdir. Toplantıya Heyet-i Temsiliye üyelerinden başka **Kazım Karabekir Paşa, Ali Fuat Paşa, Albay Selahattin Bey** gibi komutanlar katılmıştır.

Alınan Kararlar:

1. Saltanat Hükümeti Meclisin İstanbul dışında toplanmasını kabul etmezse bir bunalım yaratmamak için bu teklif kabul edilecektir.
2. Heyet-i Temsiliye İstanbul dışında görevine devam edecektir.
3. Paris Konferansı'nda olumsuz karar çıkarsa ve bu karar meclisçe onaylanırsa milli iradeye başvurulacak.

SORU

Amasya Mülakatında Mustafa Kemal Paşa, meclisin İstanbul dışında toplanmasını istemiş; bu konuda Salih Paşa'dan söz almıştır.

Anayasaya aykırı olmasına rağmen Mustafa Kemal Paşa'nın, böyle bir istekte bulunmasının nedenleri arasında aşağıdakilerden hangisi gösterilemez?

- A) Saltanat taraftarlarının İstanbul'da çoğunlukta olması
- B) İstanbul'un fiili olarak işgal altında olması
- C) Tüm zararlı cemiyetlerin merkezinin İstanbul'da olması
- D) Seçimlerin sağlıklı bir şekilde yapılmasının sağlanması
- E) İstanbul'da toplanacak bir meclisin sağlıklı kararlar alamayacağına dair düşüncesi

ÇÖZÜM

A, B, D, E seçeneklerinde verilen ifadeler, Mustafa Kemal Paşa'nın meclisin İstanbul dışında toplanmasını istemesinin nedenleri arasında gösterilebilir. Ancak seçimlerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinin meclisin İstanbul veya başka bir kentte toplanmasıyla bir ilgisi yoktur.

(Cevap D)

TEMSİL HEYETİNİN ANKARA'YA GELMESİ**(27 Aralık 1919)**

- ◆ Amasya Görüşmeleri'nin ardından seçimler yapılmış ve Osmanlı Mebuslar Meclisine gidecek olan milletvekilleri belirlenmiştir. Mustafa Kemal, İstanbul'a gidecek olan milletvekilleriyle son bir kez görüşmek için Ankara'ya çağırılmış ve milletvekillerinden bazı isteklerde bulunmuştur.

Bu istekler ve alınan kararlar şunlardır:

Mecliste bir Müdafaa-i Hukuk grubunun kurulması	→ Müdafaa-i Hukuk Grubu kurulamamış, onun yerine Felah-ı Vatan (Vatanın kurtuluşu) grubu kurulmuştur.
Mustafa Kemal'in meclis başkanı seçilmesi	→ Meclis başkanı Reşat Hikmet Bey seçilmiştir.
Misakımillî'nin ilan edilmesi	→ Mustafa Kemal'in istekleri içinde kabul edilen tek maddedir.

- ◆ Seçimler sonucunda, 140 milletvekili seçilmiş bunların da ancak 72'si Mebuslar Meclisine katılabiliyordu. Mustafa Kemal, İstanbul'a gitmeden önce Ankara'ya uğrayabilen milletvekillerine inançlarını kaybetmemelerini bilimli ve azimli olmalarını telkin etmiştir. Ancak bu milletvekillerinden birçoğu İstanbul'a gidince baskılardan korkmuş ve Mustafa Kemal'e verdikleri sözleri tutamamışlar ve Mecliste grup oluşturamamışlardır. Ancak kararlı bazı milletvekilleri sayesinde mecliste **Felah-ı Vatan** (Vatanın Kurtuluşu) adında bir grup kurulabilmiştir. Misak-ı Milli'de bu grubun çabalarıyla ilan edilmiştir.

Mustafa Kemal ve Heyet-i Temsiliye üyelerinin Ankara'ya ilk gelişi (27 Aralık 1919)

Ankara'nın tercih edilmesinin sebepleri:

- ✓ Ankara'nın merkezî bir yerde ve güvenli olması,
- ✓ Batı Cephesi ve İstanbul'a yakın olması,
- ✓ Ulaşım ve haberleşme imkânlarının iyi olması

SON OSMANLI MEBUSAN MECLİSİ (12 Ocak 1920)

- ◆ Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra padişah tarafından kapatılan Mebusan Meclisi, Erzurum ve Sivas kongrelerindeki çalışmalar ve Amasya Görüşmeleri'nde alınan karar neticesinde 12 Ocak 1920'de tekrar açılmıştır. İstanbul'da bulunan işgal kuvvetleri, Mebusan Meclisinin toplanmasına ses çıkarmamışlardır çünkü bu meclisin savaş kararı alamayacağını ve kendi istekleri doğrultusunda bir barış antlaşmasını imzalamak zorunda kalacağını düşünmüşlerdir. Ancak umdukları gibi olmamış ve meclis, "**millî sınırlar içinde bağımsız yaşamının sembolü**" olan Misakımillî'yi ilan etmiştir.

NOT

Erzurum Mebusu Mustafa Kemal hakkında tutuklama kararı olduğu için meclis toplantısına katılamamıştır.

MİSAKİMLÎ KARARLARI (28 Ocak 1920)

- ◆ Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığı tarihte Türk-İslam çoğunluğu olan Osmanlı toprakları, işgal altında olsun olmasın vatanın ayrılmaz bir parçasıdır.

YORUM

Wilson ilkeleri esas alınarak hazırlanan bu maddeyle Erzurum Kongresi'nde alınan "**Vatan bir bütündür bölünemez**" ilkesi işlerlik kazanmıştır.

- ◆ **Kars, Ardahan, Batum, Artvin, Batı Trakya ve Arap topraklarında** gerekirse **halk oylaması** yapılacaktır (Bu topraklarda Türk ve Müslüman çoğunluğun bulunmasına güvenilmiştir.).
- ◆ İstanbul ve Marmara'nın güvenliği sağlanırsa Boğazlar dünya ticaretine açılacaktır.

- ◆ Azınlık hakları komşu memleketlerdeki Müslüman azınlığın haklarıyla eşit olacaktır.

YORUM

Azınlık haklarının sağlanmasında uluslararası eşitlik ilkesine göre hareket edildiğinin göstergesidir.

- ◆ Siyasi, adli, mali gelişmemize engel olan her türlü sınırlandırmalar kaldırılacaktır.

YORUM

Kapitülasyonlarla kabul edilen ayrıcalıkların reddedildiğinin ve uluslararası ilişkilerde eşitlik ilkesinin temel alındığının göstergesidir.

UYARI

Misakımillî kararlarında ulusal bağımsızlığa değinildiği halde, **ulusal egemenliğe** hiç değinilmemiştir. Çünkü meclis ulusun egemeni sayılan padişahın denetimindedir.

Misakımillî'nin Önemi

- ◆ Misakımillî bölünmez bir Türk yurdunun sınırlarını çizmiş **Kurtuluş Savaşı'nın hedefini belirlemiştir.**

Sonuçları

- ◆ Anlaşma Devletleri, kendi çıkarları doğrultusunda bir karar alınmasını beklerken tamamen çıkarlarına ters düşen bir karar alınmasını kabul etmemiş, Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan bu yana zaten fiili olarak işgal altında olan İstanbul'u resmen işgal etmişlerdir.

İSTANBUL'UN İŞGALİ (16 Mart 1920)

- ◆ Osmanlı Mebuslar Meclisinde, Misakımillî'nin ilan edilmesi üzerine Anlaşma Devletleri 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgal etmişlerdir. İstanbul'un resmen işgalinden sonra Anlaşma Devletleri, Mebusan Meclisini dağıtmış, üyelerinin büyük bir kısmını tutuklamış, bir kısmını da sürgüne yollamışlardır. Ancak çıkarlarına uygun olduğu için padişaha dokunmamışlar, Damat Ferit Hükümeti'ni de tekrar göreve getirmişlerdir.

NOT

İstanbul'un işgalini Mustafa Kemal Paşa'ya **Manastırlı Hamdi Bey** bildirmiştir.

İşgalden hemen sonra yayınlanan bildiride Anlaşma Devletleri;

- ◆ İşgalin geçici olduğunu,
- ◆ Anadolu'da karışıklık devam ederse, İstanbul'un Türklerden alınacağını,
- ◆ Amaçlarının saltanat makamının nüfuzunu kırmak değil, aksine padişahın Osmanlı idaresinde kalacak yerlerdeki nüfuzunu kuvvetlendirmek olduğunu,
- ◆ Herkesin saltanat makamı olan İstanbul'un emirlerine uyması gerektiğini belirtmişlerdir.

NOT

Anlaşma Devletleri, İstanbul'un işgal edilmesinin dünya kamuoyunda kendileri hakkında oluşturaçağı olumsuzlukları yok etmek, işgalden Anadolu hareketinin sorumlu olduğunu göstermek ve Millî Mücadele'yi önlemek, halkın tepkisini azaltmak amacıyla bildiri yayınlamışlardır.

İstanbul'un İşgaline Temsil Heyetinin Tepkisi

- ✓ İstanbul'da tutuklanan Türk subaylara karşı Anadolu'da Anlaşma Devletleri'nin askerleri tutuklanmıştır.
- ✓ Anlaşma Devletleri'nin Anadolu'daki sevkıyat güzergâhları (Gevye-Ulukışla) tahrip edilmiştir.
- ✓ İstanbul Hükümeti ile resmî haberleşme kesilmiştir (Sivas'tan sonra ikinci kesinti).
- ✓ Anadolu'daki Ziraat Bankası, Osmanlı Bankası ve Düyun-u Umumiye'nin para ve mal varlıklarına el konulmuştur.
- ✓ Mustafa Kemal 19 Mart 1920'de Ankara'da "**olağanüstü yetkilere sahip bir meclis**" açılacağını duyurmuş ve seçimlerin yapılmasını istemiştir.
- ✓ İstanbul'dan gelen evraklar geçersiz sayılmıştır.

SORU

Aşağıda verilen açıklamalardan hangisi yanlıştır?

- A) Meclisi Müessisan: Son Osmanlı Mebusan Meclisi
- B) Temsil Heyeti: ilk kez Erzurum kongresi'nde kurulan yürütme kurulu
- C) Teşkilat-ı esasiye: Yeni kurulan Türk Devleti'nin ilk anayasası
- D) Reddi ilhak: Yunan işgaline karşı kurulan milli mücadeleye yararlı bir dernek
- E) Felah-ı Vatan: Son Osmanlı meclisinde kurulan grup

ÇÖZÜM

Meclis-i Müessisan yani kurucu meclis Ankara'da açılan büyük millet meclisi için kullanılan bir tabirdir. Mustafa Kemal Paşa Mebusan Meclisinin resmen kapatılmasından önce İstanbul'un işgali halinde Ankara'da bir "Müessisan Meclisi" yahut daha sonra kullanılan tâbiriyle "olağanüstü yetkilere sahip Meclis" kurulması için bir tebliğ hazırlamıştır. Bu tebliğ İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgalinden hemen sonra bazı düzeltmeler yapılmak suretiyle bütün vilâyet ve sancaklarla, kolordu kumandanlarına gönderilmiştir. Atatürk hazırladığı ilk tebliğde Meclis'in adını 'Meclisi Müessesan' (Kurucu Meclis) olarak belirlemiş ancak daha sonra bundan vazgeçerek, genelgesinde "olağanüstü yetkilere sahip Meclis" adını kullanmıştır.

(Cevap A)

İstanbul'un Resmen İşgalinin Sonuçları

- ◆ Anlaşma Devletleri'nin İstanbul'u resmen işgal etmeleri, Mustafa Kemal'e Ulusal Mücadele'yi padişah adına yürüttüğünü söyleme olanağı sağlamıştır.
- ◆ TBMM'nin açılmasına ortam hazırlamıştır.
- ◆ Salih Paşa Hükümeti'nin istifası üzerine 5 Nisan 1920'de Damat Ferit Paşa yeniden sadrazamlığa getirilmiş ve hükümeti kurmuştur.
- ◆ İstanbul'un resmen işgali üzerine padişah ve İstanbul Hükümeti tamamen Anlaşma Devletleri'nin denetimine girmiştir.
- ◆ İstanbul'un işgali Mustafa Kemal Paşa'yı görüşlerinde haklı çıkarmıştır.

- ◆ İstanbul'dan kaçan aydın, asker ve milletvekilleri Millî Mücadele'ye ve daha sonra açılacak olan TBMM'ye katılmıştır.
- ◆ Padişah 11 Nisan 1920'de meclisi feshetmiştir. Bu gelişme ile Osmanlı parlamentosu tarihe katılmıştır.

SORU

Son Osmanlı Mebusan Meclisinde kabul edilen Misakımilli kararları göz önüne alındığında aşağıdaki yargılardan hangisi çıkarılmaz?

- A) Tam bağımsızlık hedefi konmuştur.
- B) Boğazlarla ilgili kararlar Milletler Cemiyetine bırakılmıştır.
- C) Uluslar arası eşitlik ilkesi dikkate alınmıştır.
- D) Halkın beklentilerine öncelik verilmiştir.
- E) Vatan sınırları belirlenmiştir.

ÇÖZÜM

12 - 28 Ocak 1920'de toplanan Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde boğazlarla ilgili alınan karar şu şekildedir: "İstanbul ve Marmara Denizi'nin güvenliği her türlü tehlikeden korunmalıdır. Ticaret gemilerinin Çanakkale ve İstanbul Boğazları'ndan geçişi, ilgili devletlerin birlikte verecekleri kararlara bağlıdır." Buna göre B seçeneğinde verilen ifade yanlıştır.

(Cevap B)

SORU

Son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından kabul edilen Misakımilli'de halkoylaması yapılması uygun görülen yerler arasında aşağıdakilerden hangisi yer almamıştır?

- A) Kars B) Batum C) Ardahan
- D) Trabzon E) Batı Trakya

ÇÖZÜM

Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nde halkoylaması yapılması öngörülen yerler şu şekildedir: Arap memleketleri, Kars, Ardahan, Batum ve Batı Trakya. Trabzon'da halkoylaması yapılması ile ilgili herhangi bir madde yoktur.

(Cevap A)

F

İ

L

O

Z

O

F

Y

A

Y

I

N

C

İ

L

İ

K

TBMM'NİN AÇILMASI (23 Nisan 1920)

- ◆ **İstanbul'un işgal edilmesi Ankara'da ulus iradesine dayalı yeni bir meclis açılmasının da yolunu açmıştır.** TBMM, yapılan seçimler sonucu ve İstanbul'dan kaçan mebuslarında katılımıyla, 23 Nisan 1920'de 78 milletvekilinin katılımıyla Ankara'da toplanmıştır. Mustafa Kemal yapılan seçimlerde **Ankara mebusu** seçilmiştir. TBMM'nin açılışına meclisin en yaşlı üyesi olan **Sinop Mebusu Şerif Bey** başkanlık etmiştir. 24 Nisan itibarıyla da başkanlığa Mustafa Kemal getirilmiştir. Atatürk bu görevini 29 Ekim 1923'e kadar sürdürmüştür.
- ◆ 25 Nisan'da TBMM, millete bir beyanname yayınlayarak birlik beraberlik vurgusu yapmış ve düşman propagandasına karşı dikkatli olunması gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca Meclis'te, Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında yedi kişilik Geçici İcra Heyeti oluşturulmuştur böylece Meclis, yürütme gücünü fiyata geçirmiştir. 29 Nisan'da "Hıyanet-i Vataniye Kanunu"nu kabul eden Meclis bu kanunu izleyen günlerde İstanbul ile her türlü haberleşmeyi ve irtibatı yasaklayan bir karar vermiştir. TBMM'nin açılmasıyla yeni bir Türk Devleti'nin kurulduğuna dair mesajlar 30 Nisan'da Avrupa devletlerinin dışişleri bakanlıklarına bildirilmiştir. Böylece dünya devletleriyle ilk resmi temasa da geçilmiştir. 2 Mayıs 1920'de de asıl hükümetin kurulması için Mustafa Kemal'in kanun teklifi kabul edilmiş, böylece 11 kişilik Heyet-i Vükela veya İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) kurulmuştur.

İlk Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920)

- ◆ "Türkiye Büyük Millet Meclisi" adı 8 Şubat 1921 tarihli Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile kalıcı olmuştur.
- ◆ TBMM'nin ilk binası günümüzde Kurtuluş Savaşı Müzesi olarak hizmet vermektedir.
- ◆ 1924'te hizmete açılan ve **Mimar Vedat Bey**'in projesi olan ikinci Meclis binası günümüzde Cumhuriyet Müzesi olarak kullanılmaktadır.

- ◆ Günümüzde kullanılmakta olan Meclis binası ise TBMM'nin üçüncü binasıdır. Mimarı Avusturyalı Prof. **Clemens Holzmeister**'dir.

NOT

Osmanlı Mebusan Meclisi üyeleri, seçime tabi olmadan meclise doğrudan üye olarak alınmışlardır. Bu durum yeni meclisin halk iradesine saygı duyulunun göstergesidir.

24 Nisan Önergesi

- ◆ 24 Nisan 1921'de Meclis başkanlığına seçilen Mustafa Kemal Paşa, hükümetin biran önce kurulması için meclise bir önerge vermiş ve bu önerge oy çokluğuyla kabul edilmiştir.
- ◆ Hükümet kurmak zorunludur.
- ◆ Geçici bir hükümet kurmak ve padişah vekili atamak doğru değildir.

YORUM

Padişaha bağlı olunmadığı ve meclisin devamlılığı dile getirilmiştir.

- ◆ TBMM'nin üstünde bir güç yoktur.

YORUM

İstanbul Hükümeti doğrudan yok sayılmıştır.

- ◆ TBMM, yasama ve yürütme güçlerini kullanacaktır.

YORUM

Güçler birliği ilkesi benimsenmiştir.

- ◆ Meclis içinden seçilecek bir kurul hükümet işlerine bakan, meclisin başkanı hükümetinde başkan sayılacaktır.

YORUM

Meclis Hükümeti sisteminin benimsendiğini göstermektedir.

- ◆ Hilafet ve saltanat makamı TBMM'nin çıkaracağı bir yasaya göre yerini alacaktır.

YORUM

TBMM'nin hilafet ve saltanat makamının da üzerinde bir güç olduğu belirtilmiştir.

I. TBMM'nin Özellikleri

- ✓ Olağanüstü yetkilere sahip bir meclistir. Yasama, yürütme ve yargı yetkilerini elinde bulundurması ve yetkilerini Başkomutanlık Yasası'yla Mustafa Kemal Paşa'ya devretmesi bunun kanıtıdır.
- ✓ **Kurucu** meclistir. (1921 Anayasası'nı hazırlamıştır.)
- ✓ İhtilal meclisidir.
- ✓ **İnkılapçıdır** (Egemenliği bir kişiden alıp millete vermiştir. Yasama, yürütme ve yargı yetkilerini kendinde toplayan **güçler birliği ilkesini** benimsemiştir.)
- ✓ **Halkçıdır** (Halkın her türlü sorununa eğilmiştir.)
- ✓
- ✓ Olağanüstü dönemlerde başvuru, **Meclis Hükümeti sistemini** benimsemiştir.
- ✓ İstanbul Hükümetini doğrudan yok saymıştır.
- ✓ Türk tarihinde, **Türk adıyla açılan ilk meclistir.**

I. TBMM'nin Yaptığı İşler

- ✓ Ağnam vergisinin dört katına çıkarılması ve Millî Mücadele için kaynak yaratılması
- ✓ Düzenli ordunun kurulması
- ✓ İstiklal Savaşı'nın yönetilmesi ve düşmanın yurttan atılması
- ✓ Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun çıkarılması
- ✓ Asker kaçaklarını önlemek için firariler hakkında kanun çıkarılması
- ✓ İstiklal Mahkemelerinin kurulması
- ✓ Kuvayımillîye'nin TBMM'ye bağlanması

YORUM

İstiklal Mahkemelerinin kurulması meclisin yargı yetkisini de kullandığının göstergesidir.

- ✓ Saltanatın kaldırılması (Yaptığı tek devrim budur.)
- ✓ Mudanya Ateşkesi'nin imzalanması

- ✓ Londra ve Lozan Konferansı'nda Yeni Türk Devletinin temsil edilmesi
- ✓ 1921 Anayasası'nın (Teşkilat-ı Esasi) hazırlanması
- ✓ İstiklâl Marşı'nın sözlerinin kabul edilmesi
- ✓ Afganistan'la Dostluk Antlaşması imzalanması
- ✓ Tekalif-i Milliye Emirlerinin çıkarılması
- ✓ Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun çıkarılması (Meclis İç-tüzüğü)
- ✓ Men-i İsrifat Kanunu'nun çıkarılması (İsrafı önleme kanunu)

İlk TBMM'nin otoritesini artıran gelişmeler;

- ✓ Yasama ve yürütme yetkilerini kendinde toplaması
- ✓ İstiklal Mahkemelerini kurması
- ✓ Vergi oranları artırması
- ✓ Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nu kabul etmesi
- ✓ Ayaklanmaları bastırması
- ✓ Kurtuluş Savaşı'nı kazanması
- ✓ İstanbul Hükümetinin yaptığı ve yapacağı işleri yok sayması
- ✓ Saltanatı kaldırması

NOT

I. TBMM, çok sesli ve demokratik bir meclistir. Mecliste farklı görüşlerden birçok grup vardır: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu (I. Grup)
Halk Zümresi, İstiklal, Tesanüt (Dayanışma/İslamcılar) ve Yeşil Ordu (II. Grup)

F
İ
L
O
Z
O
F

I. TBMM'nin Açılışına Karşı Oluşan Tepkiler

- ◆ İstanbul Hükümeti **Dürrizade Abdullah Efendi'**ye, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını vatan haini ve dinsiz olarak ilan eden bir fetva yayınlamış ve İngiliz uçaklarıyla halka dağıtmıştır.
- ◆ İstanbul Hükümeti, **Mustafa Kemal ve arkadaşları gıyabında idam cezası kararı** çıkarmıştır.
- ◆ TBMM'nin varlığına karşı ayaklanmalar desteklenmiştir.

Y
A
Y
I
N
C
I
L
I
K

I. TBMM'YE KARŞI AYAKLANMALAR

TBMM'YE KARŞI AYAKLANMALAR

Doğrudan İstanbul Hükümeti
Tarafından Çıkarılan Ayaklanmalar

- Kuvayı İnzibatiye (Hilafet ordusu) Ayaklanması
- Anzavur Ayaklanması

Azınlıkların Çıkardıkları Ayaklanmalar

- Ermeni Ayaklanmaları
- Rum Ayaklanmaları

Kuvayimilliyeye Yanlısı Olup Sonradan
Ayaklananlar

- Çerkez Ethem Ayaklanması
- Demirci Mehmet Efe

İstanbul Hükümeti ve Anlaşma Devletleri
Tarafından Çıkarılan Ayaklanmalar

- Bolu, Düzce, Hendek ve Adapazarı Ayaklanmaları
- Yozgat Ayaklanması
- Afyon Ayaklanması
- Konya Ayaklanması
- Millî Aşireti
- Koçgiri
- Zile İsyanı
- Bozkır İsyanı
- Cemil Çeto
- Şeyh Recep

a. Doğrudan İstanbul Hükümetinin Çıkardığı Ayaklanmalar

- ◆ **Anzavur Ayaklanması:** İstanbul Hükümeti eşkıya olan Anzavur Ahmet'le anlaşarak Balıkesir ve çevresinde bu ayaklanmanın çıkmasını sağlamıştır. İngiliz gizli servisinden **Papaz Fru'nun** desteklediği isyanı Çerkez Ethem bastırmıştır.
- ◆ **Kuvay-ı İnzibatiye (Halifelik Ordusu) Ayaklanması:** İstanbul Hükümeti, TBMM'ye karşı düzenli bir ordu kurarak İzmit, Geyve civarında ayaklanma çıkarmıştır. Ayaklanmayı Ali Fuat Paşa bastırmıştır.

b. İstanbul Hükümeti ve İşgal Kuvvetlerinin Kışkırtmasıyla Çıkan Ayaklanmalar

- ◆ Bolu, Düzce, Hendek, Adapazarı Ayaklanması
- ◆ Yozgat Ayaklanması (Çapanoğlu)
- ◆ Afyon (Çopur Musa) Ayaklanması
- ◆ Konya (Delibaş Mehmet) Ayaklanması
- ◆ Bozkır İsyanı (Konya–Bozkır)
- ◆ Urfa Millî Aşireti Ayaklanması
- ◆ Koçgiri Ayaklanması (Koçhisar, Erzincan, Ovacık, Kemah)
- ◆ Zile Ayaklanması
- ◆ Cemil Çeto Ayaklanması (Siirt–Garzan)

NOT

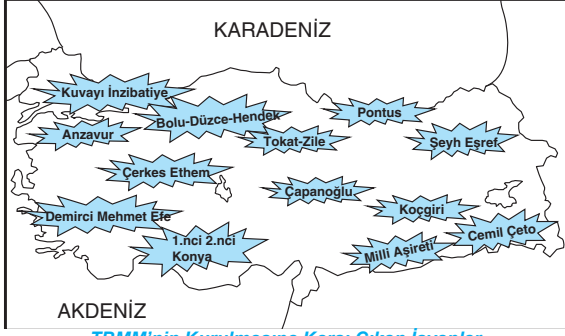
Mardin, Midyat ve Nusaybin ilçelerinde gerçekleşen Ali Batı İsyanı 11 Mayıs 1919-19 Ağustos 1919 tarihleri arasında; Bayburt'ta gerçekleşen Şeyh Eşref İsyanı ise 16 Ekim 1919-24 Aralık 1919 tarihleri arasında yani TBMM'nin açılmasından önce başlamıştır.

c. Azınlık Ayaklanmaları

- ◆ Ermeni Ayaklanması (Ermeni Devleti kurmak için)
- ◆ Rum Ayaklanması (Pontus–Rum Devleti kurmak için)

d. Kuvayimilliyeye Yanlısı Olup Sonradan Ayaklananlar

- ◆ **Çerkez Ethem–Demirci Mehmet Efe Ayaklanması:** Düzenli orduya katılmak istemeyen eski Kuvayimilliyeye komutanlarınca çıkarılan isyanlardır. Kuvayimilliyeye'nin önde gelen komutanlarından Çerkez Ethem'in, Kuvay-ı Seyyare adındaki kuvvetleri Kütahya ve çevresinde Demirci Mehmet Efe ise Denizli ve Burdur dolaylarında isyan çıkarmıştır. Bu isyanlar ancak I. İnönü Savaşı sırasında bastırılmıştır. Çerkez Ethem ise Yunanistan'a sığınmıştır.

TBMM'nin Kurulmasına Karşı Çıkan İsyanlar

I. TBMM'nin Ayaklanmalar Karşısında Aldığı Tedbirler

- ◆ İstanbul Hükümeti'nin yayınladığı fetvaya karşı Ankara müftüsü **Rıfat Börekçi**'den karşı fetva alınmıştır.
- ◆ İstanbul'la her türlü resmî haberleşme kesilmiştir
- ◆ 29 Nisan 1920'de **Hıyanet-i Vataniye Kanunu** çıkarılarak **İstiklal Mahkemeleri** kurulmuştur. Kanuna göre, TBMM'ye karşı ayaklananlar ve varlığını inkâr edenler vatan haini ilan edilecekti. TBMM'nin aldığı diğer bir önlem ise İstiklal Mahkemeleri'nin kurulması olmuştur. İstiklal Mahkemeleri 18 Eylül 1920'de Hıyaneti Vatanîye Kanunu ile savaş şartlarında bozgun, yağma ve casusluk gibi vatana ihanet niteliğinde kabul edilen suçları önleyebilmek ve hızlı kararlar verebilmek için kurulmuştur. Geniş yetkilerle donatılmış olan İstiklal Mahkemelerinin üyeleri meclis içinden seçiliyordu.
- ◆ TBMM'nin yargı görevini üstlenen mahkemelerin verdiği kararlar kesindi. Hıyaneti Vatanîye Kanunu'nun uygulanması ülkede asayişî sağlamış, böylece düşman ile mücadele daha etkili bir şekilde yapılabilmiştir.

NOT

Millî Mücadele için silah altına çağrıldıkları hâlde gelmeyen ya da ordudan silahları ile birlikte kaçan askerler için 11 Eylül 1920 tarihinde, "**Firariler Kanunu**" çıkarılmış, bu yasa ile kaçaklar ve onlara yardım edenler için özel mahkemeler kurulmuştur.

İstiklal Mahkemelerinin Özellikleri

- ◆ Üyeleri, TBMM arasından seçilen milletvekilleridir.
- ◆ Olayın çıktığı yerde açılır, kararlar hızla hükmü bağlanırdı. Yargılamalar vicdani kanaate göre ve halka açık olarak yapılır.
- ◆ Alınan kararlar kesindi ve temyiz yolu kapalıydı.

Önemi

- ◆ İstiklal Mahkemelerinin açılması ile asker kaçaklarının önüne geçilmiş, merkezî otorite artırılmış, ayaklanmalar bastırılmıştır.

Ayaklanmaların Sonuçları

- ◆ TBMM, elindeki insan ve malzeme gücünü ayaklanmaları bastırmak için kullandığından, düzenli ordunun kurulması ve Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması gecikmiştir.
- ◆ İtilaf Devletleri ve Yunanlılar, TBMM'nin ayaklanmalarla uğraşmasından yararlanarak işgallerini genişletmiştir.
- ◆ TBMM'nin ayaklanmaları bastırmada gösterdiği kararlı tutumu halkın TBMM'ye olan güvenini artırırken TBMM'nin de halk üzerindeki gücünü ve otoritesini artırmıştır.

SORU

- Manyas, Susurluk taraflarında çıkan bir isyandır.
- İsyanın elebaşı eski bir Osmanlı subayıdır.
- İsyan İngiliz gizli servisinden Papaz Fru tarafından desteklenmiştir.

Özellikleri verilen TBMM karşıtı isyan hareketi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Cemil Çeto
- B) Milli Aşiret
- C) Ahmet Anzavur
- D) Demirci Mehmet
- E) Delibaş Mehmet

ÇÖZÜM

Özellikleri verilen isyan hareketi 1 Ekim 1919-16 Nisan 1920 yılları arasında eski bir Osmanlı subayı olan Ahmet Anzavur tarafından çıkarılmıştır. Ahmet Anzavur, Kuva-yı İnzibatiye Komutanı unvanı ile Kuva-yı Milliye'ye karşı mücadele etmiştir. İsyan İstanbul hükümeti ve İngiliz gizli servis elamanlarından Papaz Fru tarafından desteklenmiş ancak nihayetinde Çerkez Ethem kuvvetlerince bastırılmıştır.

(Cevap C)

BASINDA MİLLÎ MÜCADELE

ÖNEMLİ YAYINLAR

İrade-i Milliye:

- ◆ Sivas Kongresinde alınan karar üzerine Temsil Heyetinin görüş ve düşüncelerini halka iletmek amacıyla 14 Eylül 1919'da Sivas'ta çıkarılmaya başlanmıştır. Millî Mücadele'nin **sözcülüğünü** yapan ilk gazetedir.

Hâkimiyet-i Milliye:

- ◆ 10 Ocak 1920'de Ankara'da çıkarılmaya başlanan gazete, **TBMM'nin yarı resmî** organı olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra "**Ulus**" adını almıştır.

Anadolu Ajansı:

- ◆ Ulusal hareketin **halka ve dünyaya duyurulması** için, gazete çıkarmanın yetersiz görülmesi üzerine 6 Nisan 1920 yılında kurulmuştur. Kurulmasına Yunus Nadi ve Halide Edip Adıvar öncülük etmiştir.

Ceride-i Resmîye Gazetesi:

- ◆ TBMM'nin yaptığı işleri halka duyurmak için 7 Şubat 1921'de çıkarılmaya başlanmıştır. **TBMM'nin resmî gazetesi** olan Ceride-i Resmîye, bugünkü Resmî Gazete'nin temelidir.

Küçük Mecmua:

- ◆ Ziya Gökalp tarafından Diyarbakır'da çıkarılan dergidir. İlk sayısı 1922'de yayımlanmıştır. Ziya Gökalp'in İstiklal Marşı metnini yayımladığı ilk dergidir.

Albayrak:

- ◆ Erzurum'da çıkan ve Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin en önemli yayın organıdır.

Babalık:

- ◆ 5 Nisan 1921'de Konya'da günlük olarak çıkmaya başlayan Babalık, bayrama rastlayan bir düşman taarruzunda bayram şekerlerine harcanacak paranın orduya verilmesi için kampanya başlatmıştır. **Yusuf Mazhar, Servet İskit, Samizade Süreyya**, gazetenin öne çıkan isimleridir.

- ◆ Atatürk'ün "**Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri**" cümlesi ile biten tarihi emrinin tam metni ilk kez Babalık Gazetesi'nde yayımlanmıştır.

İsmet Paşa'da Babalık'ı "**Garp Cephesi'nin vefakar bir arkadaşı**" olarak nitelendirmiştir.

NOT

Millî Mücadele, yalnızca Anadolu basınında değil, yurt dışında da önemli bir destek bulmuştur. Örneğin, Türk Dostu olarak tanınan Fransız yazar **Pierre Loti**, Anadolu direnişini yazılarıyla desteklemiştir.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi, Sivas Kongresi sonrası Eylül 1919'da yayımlanmaya başlayan, millî mücadelenin yayın organı niteliğinde bir gazetedir?

A) İstikbal	B) Yenigün
C) İrade-i Milliye	D) Hakimiyet-i Milliye
E) Tasvir-i Efkâr	

ÇÖZÜM

İrade-i Milliye, Anadolu işgaline karşı başlayan kurtuluş hareketinin ilk yayın organı olarak Eylül 1919'da çıkarılmaya başlanmıştır. Sivas Kongresi sonrasında çıkarılan bu gazete Damat Ferit hükümetinin düşürülmesi ve Meclis-i Mebusan seçimlerini millî mücadele taraftarı kimselerin kazanmasında rol oynamıştır. İrade-i Milliye yayın hayatına 1922 yılı sonuna kadar devam etmiştir. Temsil heyetinin Ankara'ya gitmesinden sonra, millî mücadelenin yayın organı olma görevini Hakimiyet-i Milliye Gazetesi üstlenmiştir.

(Cevap C)

SORU

Aşağıdakilerden hangisi millî mücadele karşıtı bir yayım organıdır?

A) Peyam	B) Babalık	C) İktidam
D) Tanin	E) Tasvir-i Efkâr	

ÇÖZÜM

Peyam, İstanbul'da çıkarılan ve millî mücadele karşıtı yayımlar yapan bir gazetedir. Verilen diğer gazetelerden İktidam, Tanin ve Tasvir-i Efkâr İstanbul basınında, Babalık ise Konya'da millî mücadeleye destek veren gazetelerdir.

(Cevap A)

BASINDA MİLLÎ MÜCADELE

SEVR BARIŞ ANTLAŞMASI (10 Ağustos 1920)

- ◆ I. Dünya Savaşı 1918 yılında bitmesine rağmen Anlaşma devletleri Osmanlı topraklarını paylaşma konusunda anlaşamadıkları için antlaşma metni ancak iki yıl sonra hazırlanabildi. 18-26 Nisan 1920'de düzenlenen San Remo Konferansı'nda Anlaşma devletleri ilk kez görüşbirliğine varmıştır.
- ◆ Antlaşma taslağı Paris'te bulunan Tefik Paşa'ya gönderildiğinde Tefik Paşa şartlarının çok ağır olduğunu bildirerek reddetti. Bunun üzerine İngiltere, Mudanya ve Bandırma'ya asker çıkarmış, Yunan ordusunu da harekete geçirmiştir. İşgaller üzerine padişah sorumluluğu üzerinden atmak için Saltanat Şurası'nı toplamıştır. Antlaşmanın şurada gözden geçirilmesinden sonra Sevr Antlaşmasını imzalamak üzere bir heyet Paris'e gitmiştir. 433 maddeden oluşan Sevr Barış Antlaşması İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Ermenistan, Belçika, Yunanistan, Polonya, Romanya, Sırbistan, Hırvatistan, Slovenya, Çekoslovakya devletleri tarafından imzalanmıştır. Osmanlı Devleti adına da **Hâdi Paşa, Rıza Tefik ve Reşat Halis'ten** oluşan bir heyet tarafından Paris'te imzalanmıştır.

SEVR BARIŞ ANTLAŞMASI'NA GÖRE OSMANLI TOPRAKLARININ PAYLAŞIMI

Maddeleri:

- ◆ **Osmanlı Devleti'nin sınırları İstanbul dolayları ve Anadolu'nun küçük bir bölümü ile sınırlandırılacak** ancak azınlık hakları gözetilmezse İstanbul geri alınacak. (Misakımillî ile çizilen sınırlarla tamamen ters düşmektedir. Misakımillî yaklaşık olarak bugünkü sınırlarımızı kapsarken Sevr, İstanbul, çevresi ve az sayıdaki Anadolu toprağını kapsamaktadır.)
- ◆ **Boğazlar** tüm devletlerin gemilerine açık tutulacak, yönetimi, bayrağı ve bütçesi ayrı olan içinde hiçbir Türk temsilcinin bulunmadığı **uluslararası bir komisyona bırakılacaktır**. Komisyon başkanlığı 2 yıl olacak kararlar oy çokluğuyla alınacaktır.

NOT

Anlaşma, Padişah Vahdettin başkanlığındaki "Saltanat Şurası" tarafından onaylanmıştır.

YORUM

Osmanlı Devleti'nin kendi toprakları üzerindeki hükümdarlık haklarının sınırlandırılmasının en açık göstergesidir. Ayrıca, **Lozan Antlaşması'na taşınan tek Sevr maddesidir**. Ancak Lozan Antlaşması'nda ufak bir değişiklik yapılmış ve başkanının Türk olması kararı kabul edilmiştir.

- ◆ **Doğuda Ermenistan ve Kürdistan devletleri** kurulacak. Osmanlı Devleti bu devletlerin varlığını tanıyacaktır.
- ◆ **Doğu Trakya ve Batı Anadolu Yunanistan'a verilecek İzmir Türklerde kalacak ancak yönetimi Yunanistan'a bırakılacaktır.** Kentte farklı dil, din ve ırklardan bir parlamento oluşturulacak ve bu komisyon 5 yıl içinde Yunanistan'a bağlanmak için milletler cemiyetine başvurabilecektir.
- ◆ Kapitülasyonlar genişletilerek devam ettirilecektir.
- ◆ Azınlıkların hakları Türklerinkinden daha fazla olacaktır.
- ◆ Osmanlı savaş tazminatı ödeyecektir.
- ◆ **Osmanlı ordusu** iç güvenliği sağlamak için 50.700 jandarma gücü ile sınırlandırılacak, onun dışındaki birlikleri **terhis edecektir**.
- ◆ Mecburi askerlik kaldırılacaktır.
- ◆ Adli ve mali kapitülasyonlar tüm devletlere açık olacaktır.
- ◆ **Osmanlı Devleti'nin toprakları** İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan arasında **paylaşılacaktır**.
- ◆ Rodos ve On İki Ada İtalyanlara, Ege adaları Yunanistan'a verilecektir.
- ◆ Azınlıklar her türlü haktan faydalanabilecekler.
- ◆ Hiçbir ulusun bilginleri Osmanlı topraklarında kazı yapmaktan yoksun bırakılmayacaktır.
- ◆ İngiltere, Fransa, İtalya ve Osmanlı Devleti'nden oluşan **mali bir komisyon Osmanlı Devleti'nin bütçesini denetleyecektir**.

Önemi

- ◆ Bu antlaşma Osmanlı Mebuslar Meclisi tarafından onaylanmadığı için **hukuki geçerliliği yoktur**.
- ◆ Osmanlı yönetiminin teslimiyetçi bir tutum sergilemesi, TBMM'ye katılımları artmış ve ulusal bilinci kamçılamıştır.

- ◆ Osmanlı Devleti'nin imzaladığı son antlaşmadır.
- ◆ Osmanlı Devleti bu antlaşma ile **resmen** sona ermiştir.
- ◆ Türk milletinin direnişini güçlendirmiş, Millî Mücadele'nin kazanılmasıyla da uygulama alanı bulamamıştır.
- ◆ Ülkenin parçalanmasına neden olduğu için Misakımillî'ye ters düşmüştür.
- ◆ Wilson ilkelerine rağmen, Türk ulusunun bağımsız yaşama hakları gasp edilmiştir. Bu nedenle Ulusal Kurtuluş Savaşı, Türk ulusunun haklarını koruyabilmesi için son ve tek çözüm haline gelmiştir.

Sonuçları

- ◆ Osmanlı Devleti adına Damat Ferit Paşa tarafından imzalanan Sevr Antlaşması imzalandığında Mebusan Meclisi var olmadığı için Saltanat Şûrasının onayı ile kabul edilmiştir. Bu yüzden **hukuken geçersiz bir antlaşmadır**.
- ◆ Kendi aralarında anlaşmazlık yaşayan Anlaşma Devletleri bu antlaşma ile tekrar bir araya gelmişlerdir.
- ◆ Sevr Antlaşması İstanbul'da da tepkiyle karşılanmış, yerine Tevfik Paşa Hükümeti kurulmuştur. Tevfik Paşa Hükümeti TBMM ile uzlaşma yoluna gitmiş ve Bilecik görüşmelerini gerçekleştirmiştir.
- ◆ TBMM, antlaşmayı imzalayanları vatan haini ilan etmiş ve **Kurtuluş Savaşı'nı başlatmıştır**.

SORU

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Ermenilere verilmesini engellemek için çalışmalar yürüten Doğu Anadolu Müdaafa-i Hukuk Cemiyeti'nin propagandasını aşağıdakilerden hangisi aracılığıyla yapmıştır?

A) Alemdar	B) Hakikat
C) Albayrak	D) Aydede
E) Ümit	

ÇÖZÜM

Doğu Anadolu Müdaafa-i Hukuk Cemiyeti'nin en önemli yayın organı Erzurum'da çıkarılan Albayrak gazetesidir. Verilen diğer gazeteler İstanbul'da millî mücadele karşıtı yayım yapan gazetelerdir.

(Cevap C)

SORU

- I. Her sınıftan insanı bünyesinde barındırması
- II. Güçler birliğine sahip olması
- III. Mustafa Kemal'e Başkomutanlık Yasası'yla yetkilerini devretmesi

Birinci TBMM'nin olağanüstü yetkilere sahip bir meclis olduğuna yukarıdakilerden hangileri kanıt olarak gösterilebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) II ve III E) I, II ve III

ÇÖZÜM

I. TBMM'nin her sınıftan insanı bünyesinde barındırması çoğulcu bir anlayışa sahip olduğunu göstermektedir. Ancak yasama, yürütme ve yargı erklerini (Güçler birliği) kendi bünyesinde toplaması ve gerektiğinde bu yetkilerini devredebilmesi olağanüstü bir meclis olduğunu göstermektedir.

(Cevap D)

SORU

Aşağıdakilerden hangisi Millî Mücadele döneminde Ziya Gökalp tarafından Diyarbakır'da çıkarılan dergidir?

- A) Babalık B) Ahali C) Öğüt
D) Köylü E) Küçük Mecmua

ÇÖZÜM

Ziya Gökalp, tarafından Diyarbakır'da çıkarılan dergi Küçük Mecmua'dır. İlk sayısı 1922'de yayımlanan ve haftada bir gün çıkarılan dergi ilmi, ebedi, siyasi, iktisadi bir mecmuadır.

(Cevap E)

SORU

Sivas Kongresi sonrasında istifa eden Damat Ferit hükümeti yerine Ali Rıza Paşa hükümeti kurulmuştur.

Padişahın, hükümeti kurma görevini ılımlı bir devlet adamı olan Ali Rıza Paşa'ya vermesinde aşağıdakilerden hangisinin etkili olduğu söyle-nemez?

- A) Ülkede düzeni sağlamak
B) Ulusal mücadeleye destek verenlerle iyi ilişkiler kurmak
C) Temsil heyetinin etkisini artırmak
D) Seçimlerin yapılmasını sağlamak
E) Ulusal birliği güçlendirmek

ÇÖZÜM

Sivas Kongresi'nden sonra İstanbul ile tüm haberleşmelerin kesilmesi İtilaf Devletleri'ni ve Damat Ferit Paşa Hükümeti'ni zor duruma sokmuştur. Bunun üzerine Damat Ferit Hükümeti, 30 Eylül 1919'da istifa etmiş yerine, Ali Rıza Paşa hükümeti kurulmuştur. Bu değişiklikte A, B, D, E seçeneklerinde verilen düşünceler etkili olmuştur. Ancak Osmanlı, Temsil Heyeti'nin etkisini artırmak bir yana halk üzerindeki etkisini kırmak için çalışmalar yürütmüştür.

(Cevap C)

SORU

- I. Alaşehir
- II. Lüleburgaz
- III. Afyonkarahisar

Millî Mücadele döneminde yapılan yukarıdaki kongrelerden hangileri TBMM'nin açılmasından önce toplanmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Alaşehir Kongresi 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında Lüleburgaz Kongresi 31 Mart 1920 tarihinde yani TBMM'nin açılmasından önce gerçekleşmiştir. Afyonkarahisar kongresi ise 2 Ağustos 1920'de toplanmıştır.

(Cevap D)

3. ÜNİTE

KURTULUŞ SAVAŞI MÜCADELE DÖNEMİ

KURTULUŞ SAVAŞI'NDA CEPHELER

CEPHELERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

1. **Doğu Cephesi:** Ermenilere karşı açılmıştır. Bu cephede savaşan askerî güçler Mondros'tan sonra dağıtılmayan ve TBMM'nin açılmasından sonra "Doğu Cephesi Komutanlığı'na" çevrilen XV. Kolordu'dur. Komutanlığını Kazım Karabekir yapmıştır.
2. **Güney Cephesi:** Fransız-Ermeni iş birliğine karşı Güneydoğu Anadolu'da halk direnişi (Kuvayımilliye) yapılmıştır.
3. **Batı Cephesi:** Yunan kuvvetlerine karşı açılan cephe'dir. TBMM tarafından kurulan düzenli ordu, bu cephede Kurtuluş Savaşı'nın kaderini belirleyen savaşlar yapmıştır.

Kurtuluş Savaşı'nda Cepheleler

DOĞU CEPHESİ

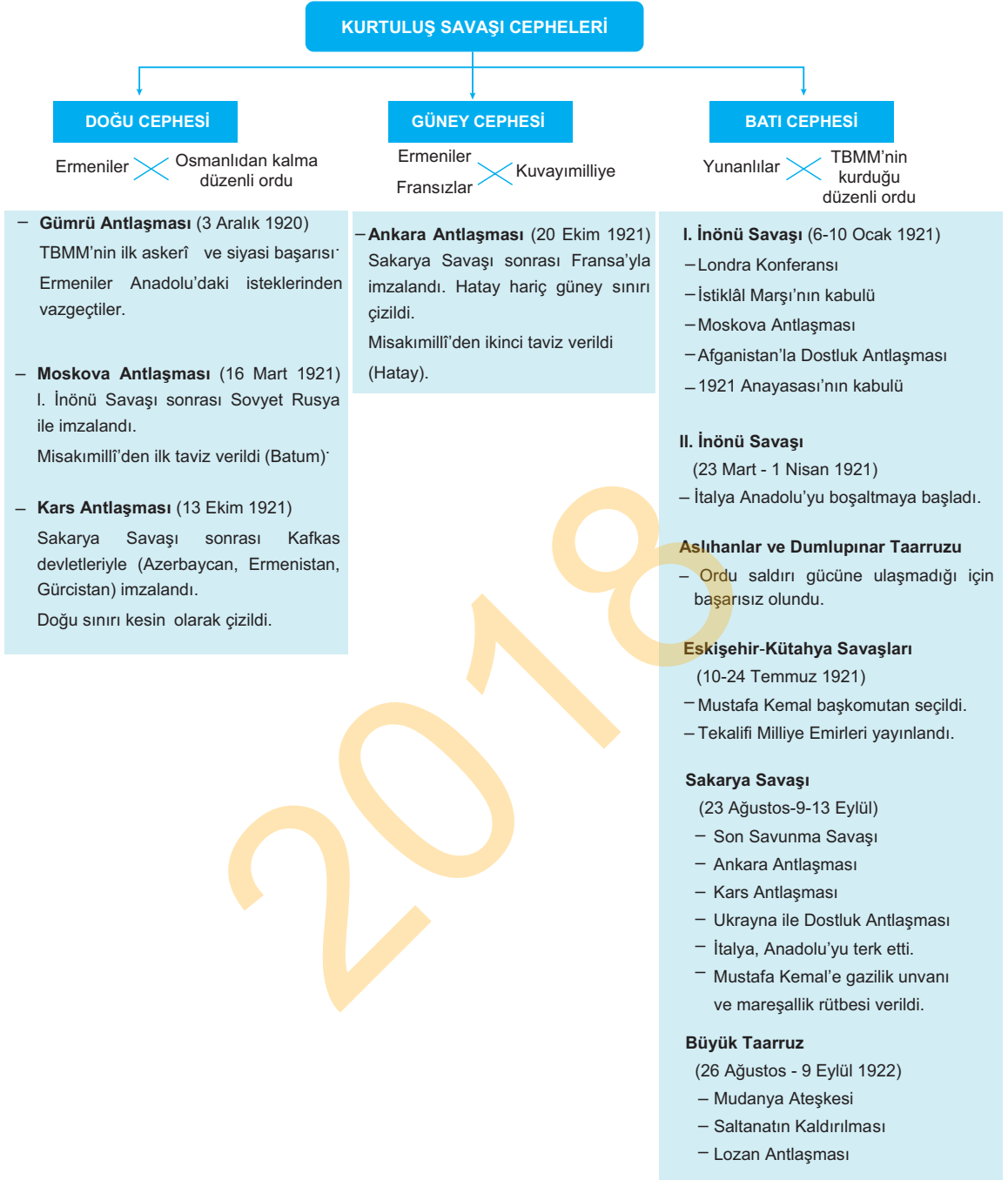
Ermeni Sorunu

- ◆ Osmanlı tarihinde millet-i sadıka (**sadık millet**) olarak nitelenen Ermeniler, XIX. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını sürdürmüşlerdir.
- ◆ 1878 Berlin Antlaşması'yla "**Ermeni Sorunu**" ilk kez resmî belgelerde yer almıştır (İngiltere ve Rusya'nın etkisiyle).

- ◆ İngiltere Doğu Anadolu'da bağımsız bir Ermeni devletinin kurulmasını sağlayıp Rusya'nın Akdeniz'e ulaşmasını engelleme politikası izlerken Rusya kendine bağlı bir Ermenistan kurdurarak bu devlet üzerinden Akdeniz'e ulaşmayı amaçlamıştır.
- ◆ I. Dünya Savaşı yıllarında Ermeniler, Doğu Anadolu'da Ruslarla birlikte hareket ederek katliamlarda bulundular. Ermenilerin masum halka zarar vermeleri üzerine Osmanlı Devleti 14 Mayıs 1915 tarihinde **Tehcir (zorunlu göç) Kanunu**'nu çıkararak Ermenilerin Suriye'ye göç ettirilmesine karar vermiştir.
- ◆ Mustafa Kemal Paşa ilk cephenin doğuda açılmasını özellikle istemiştir çünkü burada Osmanlı'dan kalma hazır bir ordu bulunmaktaydı ve Doğu Cephesi'nde kazanılacak bir başarı TBMM'ye ve halka moral verecek, Millî Mücadele'yi kazanma azmini artıracaktı. Bu nedenle 15. Kolordu komutanı **Kâzım Karabekir**'e TBMM tarafından tam yetki verilerek Doğu Cephesi komutanlığına atanmıştır. Kâzım Karabekir kendisine duyulan güveni boşa çıkarmamış ve Ermenistan'la yapılan mücadelelerde başarılı olmuştur. Barış istemek zorunda kalan Ermenilerle 3 Aralık 1920'de **Gümüş Antlaşması** imzalanmıştır.

NOT

Kazım Karabekir Paşa anılarını "**İstiklal Harbimiz**" adlı eserde toplamıştır.

NOT

General Harbord Raporu: Ermenilerin doğuda nüfus çoğunluğunun kendilerine ait olduğunu ve Türklerin kendilerine katliamlar yaptıklarını iddia etmeleri üzerine Amerikan Hükûmeti, General Harbord başkanlığında bir heyeti inceleme yapmak üzere Doğu Anadolu'ya göndermiştir. Heyet, hazırladığı araştırmalar sonucunda, **doğuda hiçbir yerde Ermenilerin çoğunlukta olmadığını belirtmiştir.**

GÜMRÜ ANTLAŞMASI (3 Aralık 1920)**Sonuçları**

- ✓ Türkiye ile Ermenistan arasındaki savaş durumu sona ermiş, Ermeniler işgal ettikleri yerleri boşaltmıştır. Kars, Sarıkamış Oltu, Kağızman, Kulp ve Iğdır yeniden Türk topraklarına katılmıştır.
- ✓ Doğu Anadolu sınırımız Ardahan'ın bir bölümü ve Artvin dışında bugünkü halini almıştır.
- ✓ **Ermeniler** Doğu Anadolu'daki tüm isteklerinden vazgeçip **Sevr Antlaşması'nın geçersizliğini kabul etmişlerdir.**
- ✓ Ermenistan'da yaşayan Müslümanlara kendi dini ve kültürel özelliklerine göre yaşama olanağı verilmiştir.
- ✓ Doğu Anadolu'dan ayrılmış olan Ermenilerin 3 yıl içinde geri dönmesi kabul edilmiştir.

Önemi

- ✓ **TBMM'nin siyasi ve askerî ilk başarısıdır.**
- ✓ İlk defa uluslararası antlaşmalarda **Türkiye** sözcüğü kullanılmıştır.
- ✓ Sevr'in geçersizliğini kabul eden ve **TBMM'yi tanıyan ilk devlet Ermenistan** olmuştur.
- ✓ Ermeni meselesi uluslararası düzeyde sona ermiş, Türkiye–Ermenistan sınırı belirlenmiştir.
- ✓ Halkın TBMM'ye olan güveni artmış, düzenli orduya katılım artmıştır. Doğudaki birlikler batıya kaydırılmıştır.
- ✓ 5 Aralık 1920'de Ermenistan SSCB Hükûmeti egemenliğine girince Gümrü Antlaşması geçerliliğini kaybetmiştir. Bu nedenle Türk–Ermeni sınırı daha sonra imzalanan Moskova ve Kars Antlaşmaları ile son biçimini almıştır.

GÜRCİSTAN'LA MÜCADELE

- ◆ Ermenilerden sonra doğuda Gürcülerle de savaşılmıştır. Sovyet Rusya'nın Brest Litovsk Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti'ne bıraktığı Batum topraklarına, Mondros Ateşkesi'nden sonra İngiltere, İngiltere'nin çekilmesinden sonrada Gürcistan girmiştir. TBMM hükûmeti Ermenilerle savaş nedeniyle bu konu ile ilgilenememiş bu arada Gürcistan Batum, Artvin ve Ardahan'ı da işgal etmiştir. Gümrü Antlaşması'ndan sonra tekrar bu meselesiyle uğraşan TBMM, Gürcistan üzerine bir askerî hareket başlatarak Ardahan ve Batum'u denetim altına almıştır ancak bu durum çok uzun sürmemiş, Sovyet Rusya ile imzalanan Moskova Antlaşması ile Batum Gürcistan'a bırakılmıştır.

NOT

Gürcistan Milli Mücadele döneminde büyükelçilik açan ilk devlettir.

BİLECİK GÖRÜŞMELERİ (5 Aralık 1920)

- ◆ TBMM'nin toplanmasından sonra **İstanbul Hükûmetinin Ankara hükûmetiyle yaptığı ilk resmî görüşmedir.** İstanbul'un işgali ve Damat Ferit'in tekrar hükûmet kurmasıyla gerginleşen ilişkiler, Damat Ferit Hükûmetinin Sevr Antlaşması sonrası istifa etmesiyle yeni bir boyut kazanmıştır. Yeni kurulan Tevfik Paşa Hükûmeti Ahmet İzzet ve Salih Paşalar aracılığıyla Mustafa Kemal'den görüşme isteğinde bulunmuştur. Bilecik'te yapılan görüşmelerde Mustafa Kemal kendisini TBMM ve hükûmet başkanı olarak tanıtmıştır. Böylece İstanbul'daki hükûmetin varlığını tanımadığını, onları bu hükûmetin temsilcisi olarak görmediğini tek meşru otoritenin TBMM olduğunu, meclis ve hükûmetin yetkilerine de kendisinin sahip olduğunu belirtmiştir. Görüşmelerden sonra heyetin İstanbul'dan geri dönmesine izin verilmemiş ve 1921 yılına değin Ankara'da tutulmuşlardır. Bu davranışın amacı, İstanbul Hükûmeti yetkililerinin Millî Mücadele tarafına geçtikleri imajını bırakmaktır. Bu kişiler, hükûmetten ayrılacaklarına ve politika ile uğraşmayacaklarına ilişkin söz vermeleri üzerine İstanbul'a geri dönebilmişlerdir.

GÜNEY CEPHESİ

- ◆ Güney Anadolu'daki millî cepheleler, Mondros Ateşkes Anlaşması'nın İtilaf Devletleri tarafından tek taraflı ve haksız olarak yorumlanması ile başlayan işgaller sonucu oluşmuştur. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra güneyde Urfa, Antep ve Maraş İngilizler tarafından işgal edilirken Fransızlar da Adana ve dolaylarını işgal etmişlerdir.
- ◆ İngiltere ve Fransa 15 Eylül 1919'da yeni bir anlaşma yaparak Orta Doğu'yu manda yönetimi oluşturmak üzere aralarında paylaşmıştır. Buna göre Irak ve Filistin İngiliz mandasına, Suriye ve Lübnan Fransız mandasına bırakılmıştır (Suriye İtilafnamesi). Bu anlaşma sonucunda İngiltere Maraş, Urfa ve Antep'i Fransa'ya devretmiştir. Fransızlar devraldıkları bölgeleri ellerinde tutmak için Türklere karşı baskı ve zulümlerini artırmıştır. Fransızlar aynı zamanda Mısır ve Suriye'den getirttikleri Ermenileri teşkilatlandırıp Türklere üzerine saldırtmaya başlamıştır. Ermenilerin zulme varan davranışları bölge halkını harekete geçirmiş ve bölge halkı Adana, Urfa, Antep ve Maraş'ta Kuvayimillîye birlikleri kurarak direnişe geçmiştir.
- ◆ Mustafa Kemal, Sivas Kongresi'nde temsil heyeti başkanı sıfatıyla Güney Cephesi'ne komutanlar göndermiştir.
- ✓ Kılıç Ali ve Yörük Salim Bey Maraş'ta,
- ✓ Yüzbaşı Ali Saip Bey Urfa'da,
- ✓ Topçu Kemal Bey, Piyade Yüzbaşı Osman Bey ile Yüzbaşı Ratip Bey ve Karaisali müftüsü Mehmet Efendi Adana'da
- ✓ Şahin Bey (Teğmen Mehmet Said), Kılıç Ali Bey ve Karayılan gibi Kuvayimillîyeciler ise Antep'te destansı direnişler gerçekleştirmişlerdir.

Güney Cephesi'nde Kadın Kahramanlar

- ✓ **Kılavuz Hatice:** Pozanti'da mücadele etmiştir. 8 Mayıs 1920 gecesini Fransız kuvvetlerine kılavuzluk ederek onları Türklerin ateş hattına sokmuş ve Fransız askerlerin esir düşmesini sağlamıştır.
- ✓ **Tayyar Rahime:** Güney Cephesi'nde 9. Tümeninde görevli olarak bir müfrezenin komutanlığını yapmıştır. Osmaniye'de Fransız karargâhına saldırı için görevlendirilen müfreze, karargâhı ele geçirmiş ancak Tayyar Rahime, karargâhın alındığını göremeden şehit düşmüştür.

- ◆ Güney Cephesi'nde Türk halkının oluşturduğu Kuvayimillîye karşısında başarılı olamayan Fransızlar daha TBMM açılmadan 11 Şubat 1920'de Kahramanmaraş'tan ve 10 Nisan 1920'de Urfa'dan kovulmuştur. Fransa Sakarya Zaferi sonrasında 20 Ekim 1921'de imzalanan Ankara Antlaşması ile Antep ve Adana'daki işgallerine de son vermiştir. Bu antlaşma ile Hatay dışında kalan bugünkü Suriye sınırımız çizilmiştir.
- ✓ TBMM Güney Cephesi'nde her türlü imkânsızlıklara rağmen üstün bir direniş gösteren Antep şehrine 6 Şubat 1921'de çıkardığı bir kanunla **Gazi** unvanını vermiştir. Antep, İstiklal Madalyasını 2008 yılında almıştır.
- ✓ 5 Nisan 1921'de ise **Maraş'a İstiklal Madalyası**, daha sonra da 7 Şubat 1973'te **Kahraman** unvanı verilmiştir.
- ✓ 12 Haziran 1984'de TBMM'de çıkarılan bir kanunla Urfa'nın ismi **Şanlıurfa** olarak değiştirilmiştir.
- ✓ İstiklal Madalyası alan ilk ilçe ise **İnebolu**'dur. (1924)
- ◆ Bölgedeki diğer bir güç olan ve Antalya, Konya dolaylarında bulunan **İtalya** ile ciddi bir silahlı çatışma olmamıştır. İtalyanlar Millî Mücadele yıllarında, baskı ve korku metodunu takip etmeyip kendilerini halka sevdirmek ve yöre halkıyla çatışmaya girmeden işgal bölgelerine nüfuz etme yolunu benimsemişlerdir.
- ◆ Bu amaçla işgal bölgelerinde ücretsiz sağlık, eğitim ve gıda hizmeti yapmışlardır. Ayrıca Antalya-Burdur, Burdur-Korkuteli arasında otomobillerle yolcu taşıma hizmeti gerçekleştirmişlerdir. Yunan işgali altında bulunan bölgelerdeki Türk tüccarlara "himaye vesikası" vermeleri ve İtalyan askerlerinin çocuklara zaman zaman kartpostal ve çikolata dağıtmaları da bu politikanın sonuçlarıdır. II. İnönü Savaşı'ndan sonra bölgeyi boşaltmaya başlayan İtalya, Sakarya Savaşı'ndan sonra da ülkeyi tamamen terk etmiştir.

SORU

İtalyanlar Millî Mücadele yıllarında, baskı ve korku metodunu takip etmeyip kendilerini halka sevdirmeye ve yöre halkıyla çatışmaya girmeden işgal bölgelerine nüfuz etme yolunu benimsemişlerdir.

Aşağıdakilerden hangisi İtalya'nın bu politikasına örnek gösterilemez?

- A) İtalyan askerlerinin çocuklara kartpostal ve çikolata dağıtması
- B) İşgal bölgelerinde ücretsiz eğitim, sağlık, ve gıda hizmeti sağlaması
- C) Yunan işgali altında bulunan bölgelerdeki Türk tüccarlara "himaye vesikası" vermesi
- D) Otomobillerle yolcu taşıma hizmeti gerçekleştirmesi
- E) Ankara Hükümetinin siyasi taleplerini tümüyle kabul etmesi

ÇÖZÜM

I. Dünya Savaşı sırasında kendisine vaad edilen topraklara kavuşamayan İtalya, savaştan sonra İtilaf Devletleriyle ilişkilerine mesafe koymuştur. İtalya millî mücadele döneminde de diğer İtilaf devletlerinden farklı bir strateji uygulayarak işgaller esnasında baskı ve zulüm uygulamaktan kaçınmıştır. Bunun yerine özellikle gizli antlaşmalarla kendisine vaat edilen bölgelerde halka sempatik görünmek için dispanserler açmak, halkı bedava tedavi etmek ve ilâç dağıtmak gibi faaliyetlerle halka kendisini alıştırma-ya çalışmıştır. Ancak işgalci bir devlet olan İtalya'nın işgallere karşı mücadele eden Ankara hükümetinin taleplerini kabul etmesi düşünülemez. Nitekim İtalya ancak Sakarya Savaşı'nda kazanılan zaferden sonra Anadolu'yu terk etmiştir.

(Cevap E)

SORU

- Ermenistan ve Türkiye arasındaki savaş hali sona erecektir.
- Ermenistan'da yaşayan Müslümanlara dini ve kültürel geleneklerini yaşama imkanı verilecektir.
- Erivan hükümeti Sevr Antlaşması'nı geçersiz sayacaktır.

Gümrü Antlaşması'nın öncülde verilen maddelerine göre aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşamaz?

- A) Ermenistan Müslümanlarının hakları korunmuştur.
- B) Ermeniler taleplerinden vazgeçmiştir.
- C) Antlaşmada askeri ve siyasi konuların yanı sıra dini ve kültürel hükümlere de yer verilmiştir.
- D) Her iki devlet de birbirinin siyasi varlığını kabul etmiştir.
- E) Türkiye'nin Doğu sınırı kesin olarak belirlenmiştir.

ÇÖZÜM

Gümrü Antlaşması 3 Aralık 1920'de imzalanmıştır. Ancak bu tarihten iki gün sonra SSCB Hükümeti Ermenistan'da egemen olunca Gümrü Antlaşması geçerliliğini kaybetmiştir. Bu sebeple Türkiye'nin Doğu sınırı kesin olarak 13 Ekim 1921'de imzalanan Kars Antlaşması'yla belirlenmiştir.

(Cevap E)

BATI CEPHESİ

- ◆ Millî Mücadele'de Anadolu'da pek çok cephede çarpışmalar olmuş ancak Türk milletinin kaderiyle çok yakından ilgili büyük savaşlar Batı Cephesi'nde, özellikle düzenli ordunun kurulmasıyla başlamış ve en büyük askerî harekât bu cephede gerçekleşmiştir.

DÜZENLİ ORDUNUN KURULMASI (10 Kasım 1920)

Nedenleri

- ◆ Yunanlıların, 22 Haziran 1920'de başlattıkları taarruz sonucu başta Bursa olmak üzere önemli yerleri ele geçirmeleri
- ◆ Gediz taarruzunun başarısız olması

YORUM

Gediz Taarruzu Genelkurmay Başkanı İsmet Paşa'nın karşı çıkmasına rağmen **Ali Fuat Paşa ve Çerkez Ethem** tarafından gerçekleştirilmiştir.

- ◆ Kuvayımilliye'nin düzensiz, disiplinsiz olması ve düşman ilerleyişini durduramaması
- ◆ Yeni kurulan Türk devletinin düzenli bir orduya ihtiyaç duyması
- ◆ Düzenli ordunun kurulmasından sonra ordunun subay, silah ve malzeme eksikliğini tamamlamak için;
 - ✓ Askerî eğitim ve subay yetiştirmek için Ankara Subay Mektebinin açılması, (1 Temmuz 1920)
 - ✓ İstanbul'dan kaçıp gelen subayların kadroya alınması, terhis edilen subayların tekrar silah altına çağırılması,
 - ✓ İtilaf Devletleri'nin denetiminde bulunan cephaneliklerden Anadolu'ya silah ve malzeme kaçırılması,
 - ✓ Kuvayımillîye giderlerinin TBMM tarafından karşılanması ve halkın yardımlarının idari yöneticilerce kaydedilmesi kararının alınması (16 Mayıs 1920).
 - ✓ Genel seferberlik ilan edilerek askere alma işlemlerinin başlatılması
 - ✓ Küçük imalathaneler açılarak askerî malzemeler üretilmesi,
 - ✓ Sovyet Rusya'dan askerî ve ekonomik yardım sağlanması,
 - ✓ Asker kaçaklarını cezalandırmak için 11 Eylül 1920'de **Firariler Kanunu**'nun çıkarılması ve **İstiklal Mahkemeleri**nin devreye sokulması **gibi çalışmalar yapılmıştır.**

Mustafa Kemal, Kuvayımillîye'den Düzenli Orduya Geçiş Günlerinde (1920)

PUAN KÜPÜ

Milne Hattı, Kurtuluş Savaşı'nın başlarında, Türk kuvvetleri ile Yunan kuvvetleri arasında belirlenen hattır.

Çerkez Ethem Olayı

- ◆ Millî Mücadele'nin ilk dönemlerinde **Kuvayı Seyyare** adını verdiği birlikleri ile Yunanlılara karşı savaşan ve TBMM'ye karşı çıkan ayaklanmaların bastırılmasında önemli rol oynayan Çerkez Ethem kazandığı başarılarından gururlanıp ayaklanmalardan valileri ve TBMM Hükümetini sorumlu tutmaya başlamıştır. Düzenli ordunun kurulması kararına da tepki gösterip ayaklanmıştır.
- ◆ 29 Aralık 1920'de harekete geçen düzenli ordu karşısında başarılı olamayan Çerkez Ethem, 5 Ocak 1921'de Yunanistan'a sığınmıştır.
- ◆ Disiplinsiz, birlik ve beraberliği yaralayıcı hareketleri önlemek isteyen TBMM, İsmet Bey'i (İnönü) ayaklanmayı bastırmakla görevlendirmiştir.
- ◆ Çerkez Ethem, 23 Nisan 1924'te TBMM tarafından kabul edilen ve vatan hainleri listesi olarak bilinen **Yüzellilikler listesinde** yer almıştır. Düşman işbirlikçisi olarak görülen ve Türkiye'den sürgün edilen bu kişiler 28 Mayıs 1927'de kabul edilen bir yasa ile yurttaşlıktan çıkarılmıştır; ancak 28 Haziran 1938'te tekrar yurda girmelerine izin verilmiştir.

BATI CEPHESİ'NİN İKİYE AYRILMASI

- ◆ Sivas Kongresi'nde Temsil Heyeti tarafından Batı Cephesi Kuvayımiliye komutanlığına atanan Ali Fuat Paşa, 24 Ekim 1920'de emrindeki askerî birliklerle birlikte Gediz'de bulunan Yunan kuvvetleri üzerine taarruza geçmiştir. Disiplinsiz ve kumanda hiyerarşisinden yoksun olan birlikler Yunanlılar karşısında başarısız olmuştur. Gediz taarruzunda başarısız olunması üzerine Batı Cephesinde değişikliğe gidilmiş, Ali Fuat Paşa (Cebesoy) görevinden alınarak Moskova elçiliğine atanmıştır.
- ◆ Batı Cephesi'nin güneyi Refet Bey'in, batı bölümü ise İsmet Bey'in komutanlığına verilmiştir (8 Kasım 1920).

DÜZENLİ ORDUYA GEÇİŞ ÇALIŞMALARI**16 Mayıs 1920**

Kuvayımiliye giderlerinin Millî Savunma Bakanlığı tarafından karşılanması ve halkın yardımlarının mülki idarelerce kayıt altına alınması kararlaştırıldı.

1 Temmuz 1920

Subay Yetiştirme Merkezleri açıldı. Seferberlik ilan edilerek askere alma işlemleri başladı.

9 Kasım 1920

Batı Cephesi ikiye ayrıldı. Kuzeyine Batı Cephesi komutanı sıfatıyla Albay İsmet Bey, güneyine Albay Refet Bey komutan olarak atandı.

10 Kasım 1920

Bilecik'e gelen İsmet Bey düzenli ordu çalışmalarını başlattı.

- ✓ Çerkez Ethem İsyanı bastırılmıştır.
- ✓ İsmet Paşa, albaylıktan tuğgeneralliğe (mirliva) yükseltilmiştir.
- ✓ **Londra Konferansı** toplanmıştır (diplomatik gelişme).
- ✓ **İstiklâl Marşı**'nın sözleri kabul edilmiştir.
- ✓ **Teşkilat-ı Esasiye** hazırlanmıştır (1921 Anayasası).
- ✓ **Afganistan'la Dostluk Antlaşması** imzalanmıştır (diplomatik gelişme).
- ✓ Sovyet Rusya ile **Moskova Antlaşması** imzalanmıştır (diplomatik gelişme).

NOT

I. İnönü Savaşı'nda alınan başarı üzerine Mustafa Kemal Paşa, TBMM'nin 13 Ocak 1921'deki birleşiminde **Namık Kemal**'in ünlü beytini değiştirerek "Vatanın bağına düşman dayasın hançerini, bulunur kurtaracak bahtı kara mabedini" demiştir.

I. İNÖNÜ SAVAŞI (6–10 Ocak 1921)**Nedenleri**

- ✓ Yunanlıların, Türkleri Anadolu'dan atmak ve topraklarını genişletmek istemesi
- ✓ Sevr Antlaşması'nı TBMM'ye kabul ettirme düşüncesi

Sonuçları

- ✓ Yunan birlikleri İsmet Paşa tarafından durdurulmuştur.
- ✓ **Düzenli ordunun kazandığı ilk zaferdir.**
- ✓ Düzenli ordu üzerindeki tartışmalar sona ermiştir.
- ✓ Halkın TBMM'ye olan güveni artmıştır.

UYARI

I. İnönü zaferi sonrasında Londra Konferansı'nın toplanması, Moskova Antlaşması'nın imzalanması gibi gelişmeler askerî başarıların diplomatik başarıları beraberinde getirdiğine kanıttır.

TBMM Başkanı Mustafa Kemal, Birinci İnönü Savaşı sırasında Dikmen sırtlarında dinlenirken (1921)

LONDRA KONFERANSI (23 Şubat–12 Mart 1921)

Nedenleri

- ✓ Anlaşma Devletleri'nin Sevr Antlaşması'nı yumuşatarak TBMM'ye kabul ettirmek istemesi,
- ✓ Yunanistan'a vakit kazandırma düşüncesi,
- ✓ TBMM ile Sovyet Rusya arasında gelişen yakınlaşmayı önlemek.
- ◆ Anlaşma Devletleri konferansa hem İstanbul Hükûmeti hem de TBMM hükûmetini çağırılmışlardır.
- ◆ TBMM'yi temsilen Bekir Sami Bey, İstanbul Hükûmetini temsilen Tefik Paşa katılmıştır. Anlaşma Devletleri'nin amacı; **iki taraf arasında oluşacak ikiliklerden faydalanarak Sevr Antlaşması'nı kabul ettirmektir** ancak başarılı olamamışlardır. İstanbul Hükûmeti temsilcisi **Tevfik Paşa (son sadrazam)** söz sırası kendisine geldiğinde: "Ben sözü Türk milletinin gerçek temsilcisi olan TBMM temsilcisine bırakıyorum." diyerek TBMM'nin işini kolaylaştırmıştır.

YORUM

Konferansa, İstanbul Hükûmeti'nin doğrudan, TBMM Hükûmeti'nin ise dolaylı olarak çağırılması Anlaşma Devletleri'nin TBMM'yi Türk halkının tek temsilcisi olarak kabul etmediklerinin göstergesidir.

Sonuçları

- ◆ Konferans bir sonuç alınamadan dağılmıştır. **Bekir Sami Bey**, kişisel kararıyla konferans sonunda İngiltere, İtalya ve Fransa ile esir değişimi konusunda antlaşma imzalamış fakat bu durum devletler arası eşitlik

kurallarına aykırı olduğu için TBMM tarafından onaylanmamıştır. Bekir Sami Bey Dışişleri Bakanlığı görevinden alınmış ve yerine **Yusuf Kemal Tengirşenk** getirilmiştir.

NOT

TBMM'nin Londra Konferansı'na çağırılması meclisin hem Anlaşma Devletleri hem de dünya kamuoyu tarafından hukuki olarak tanınmasını sağlamıştır.

TBMM'nin Londra Konferansı'na katılmaktaki amaçları:

- ◆ Misakımillî'yi tüm dünya kamuoyuna duyurmak.
- ◆ Anlaşma Devletleri'nin "**Türkler Barış istemiyor**" şeklindeki propagandasını önlemek.
- ◆ Türk halkının **asıl** temsilcisi olduğunu ve işgallerin haksız olduğunu duyurmak.
- ◆ Hukuki varlığını Anlaşma Devletleri'ne kabul ettirmek

LONDRA KONFERANSI	
İngiltere–Fransa–İtalya–Yunanistan'ın Konferansı Toplama Amaçları	TBMM'nin Konferansa Katılma Sebepleri
– I. İnönü Savaşı'nı Türk ordusunun kazanması, – Fransızların Güneydoğu Anadolu'da büyük bir direnişle karşılaşması, – İtalyanların Anadolu'nun paylaşımından memnun olmamaları, – Yunan ordusunun toparlanması için vakit kazanmak istemeleri.	– Türk milletinin haklı davasını ve Misakımillî'yi dünya kamuoyuna duyurmak, – Türk milletinin yasal temsilcisinin TBMM olduğunu göstermek, – "Türkler barışa yanaşmıyor, savaşı uzatıyorlar" diyerek yapılan propaganda-ları çürütmek.
İstekleri	İstekleri
– Sevr Antlaşması'nı küçük değişikliklerle TBMM'ye kabul ettirmek. – Doğu Trakya'nın Yunanlılara verilmesi, – Doğu Anadolu'da iki yeni devletin kurulması, – İşgalci devletlerin nüfuz bölgelerini devam ettirmesi.	– Misakımillî esaslarının kabulü, – İzmir'in boşaltılarak Türkiye'ye verilmesi, – Kapitülasyonların kaldırılması, – Kıyılarımızı savunacak deniz kuvvetine sahip olma hakkı.

TEŞKİLAT- I ESASİYE (1921 ANAYASASI)**(20 Ocak 1921)**

- ◆ TBMM'nin mevcut özelliklerini benimsemiş ve resmîleştirmiştir.
- ◆ Egemenliği ulusa veren ilk anayasamızdır. Bu durum Yeni Türk Devleti'nin kuruluşundan beri yönetiminin cumhuriyet olduğunu göstermektedir.
- ◆ Yasama ve yürütme yetkileri TBMM'de toplanmıştır (güçler birliği ilkesi).
- ◆ Yeni Türk Devleti'nin siyasal yapısının ilkeleri belirlenmiştir.
- ◆ Şeriat hükümlerinin ve dinî buyrukların kullanılması yetkisi TBMM'ye verilmiştir. Bu yönüyle laik olmayan bir anayasadır.
- ◆ Hükûmetin meclis içinden tek tek oylama yoluyla seçilmesi ve Meclis başkanının hükûmetin de başkanı olması esası kabul edilmiştir (meclis hükûmeti sistemi).
- ◆ Seçmen yaşı on sekiz, seçilme yaşı 25 olarak belirlenmiş, seçimlerin iki yılda bir yapılması kararlaştırılmıştır.
- ◆ Genel müfettişlikler kurulmuştur.
- ◆ İl, ilçe ve bucakların yönetimi düzenlenmiştir.
- ◆ Din buyruklarının yerine getirilmesi, yasaların konulması, değiştirilmesi, kaldırılması, antlaşma ve barış yapılması, savaş kararı verilmesi gibi temel haklar, Büyük Millet Meclisi'ne verilmiştir.
- ◆ Teşkilat-ı Esasiye'de yer almayan konular için Kanunuesasi'nin anayasa ile çelişmeyen hükümlerinin geçerli olacağı vurgulanmıştır.
- ◆ TBMM, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun kabulü ile padişah ve halifenin siyasi ve hukuki yetkilerini üstlenmiştir.

NOT

24 Ocak 1921'de Atatürk Meclis başkanlığından ayrılmış ve görevi Fevci Çakmak devralmıştır. Böylece Fevzi Çakmak aynı anda hem Meclis Başkanı, hem Milli Savunma Bakanı olarak görev yapmıştır.

AFGANİSTAN İLE DOSTLUK ANTLAŞMASI**(1 Mart 1921)**

- ◆ TBMM'nin başarıları ile ilgilenen ilk devlet Afganistan olmuştur. Türk-Afgan Dostluk Antlaşması ile taraflar manevi alandaki birliği resmî bir antlaşmaya dökmüşlerdir. Antlaşmayı TBMM adına Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Tengirşenk imzalamıştır.

Antlaşmaya göre;

- ◆ TBMM Afganistan'ın tam bağımsızlığını tanımıştır.
- ◆ Taraflardan birine yapılacak saldırı diğerine yapılmış sayılacaktır.
- ◆ TBMM kültürel yardım amacıyla Afganistan'a öğretmen ve subay göndermeyi kabul etmiştir.

Önemi

- ◆ Afganistan, TBMM'yi tanıyan ilk Müslüman devlettir.

İSTİKLAL MARŞI'NIN SÖZLERİNİN KABULÜ**(12 Mart 1921)**

- ◆ Yeni Türk Devleti, birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyulduğu sırada, millî bir marşın gerekliliğine inanmış ve Millî Eğitim Bakanlığınca para ödüllü bir yarışma düzenlenmiştir. Yarışmaya 724 şair eserleriyle katılmış ancak hiçbirisi millî marş için uygun görülmemiştir. Para ödülü olduğu için yarışmaya katılmayan Mehmet Akif Ersoy'un yazmış olduğu şiir ise Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 12 Mart 1921'de I. TBMM'de büyük bir coşkuyla okunmuş ve millî marş olarak kabul edilmiştir.

PUAN KÜPÜ

İstiklal Marşının 1924-1930 yılları arasındaki bestesi Ali Rıfat Çağatay'a aittir. Millî marşımızın bugünkü bestesi, 1930'da kabul edilen ve Osman Zeki Üngör'e ait olan bestedir.

SORU

İstiklal Marşı, aşağıdakilerin hangisinde milli marş olarak kabul edilmiştir?

- A) Ayan Meclisi
- B) Temsil Heyeti
- C) Mebusan Meclisi
- D) Sivas Kongresi
- E) Türkiye Büyük Millet Meclisi

ÇÖZÜM

Türkiye ve KKTC'nin millî marşı olan İstiklâl Marşı, 12 Mart 1921'de Birinci TBMM'de kabul edilmiştir. Mehmet Akif Ersoy tarafından kaleme alınan şiiri mecliste okuyan ilk kişi dönemin Milli Eğitim Bakanı Hamdullah Suphi Tanrıöver'dir. İstiklâl Marşı'nın ilk bestesi 1924-1930 yıllarında kullanılan ve Ali Rıfat Çağatay'a ait olan bestedir. Günümüzde kullanılan beste ise 1930 yılında kabul edilmiştir ve dönemin Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Şefi Osman Zeki Üngör'e aittir.

(Cevap E)

MOSKOVA ANTLAŞMASI (12 Mart 1921)

- ◆ I. İnönü Savaşı'ndan sonra TBMM'nin başarılarını gören Sovyet Rusya, Anlaşma Devletleri'ne karşı güney sınırının güvenliğini sağlamak ve yeni rejimini güçlendirmek amacıyla ortak düşmanlarına karşı TBMM'ye yaklaşmaya başlamıştır. Bu sırada, TBMM'nin Londra Konferansı'na davet edilmesi Sovyet Rusya'nın antlaşma yapmak için harekete geçmesini hızlandırmıştır. TBMM ise büyük bir devletin desteğini almak, doğudaki askerî birliklerini rahatça batıya kaydırmak, sağlanacak silah ve cephane yardımıyla ordunun savaş gücünü artırmak için Rusya ile Moskova Antlaşması'nı imzalamıştır. Antlaşmayı Türkiye adına Dışişleri Bakanı **Bekir Sami Bey** imzalamıştır.
- ◆ "Dostluk ve Kardeşlik" başlığı taşıyan bu antlaşmaya göre, iki taraftan birinin tanımadığı uluslararası bir antlaşmayı diğeri de tanımayacaktır.

YORUM

Tarafların siyasi alanda birlikte hareket edeceklerinin ve Sovyet Rusya'nın Sevr Antlaşması'nı reddettiğinin göstergesidir.

- ◆ Çarlık Rusya'sı ile Osmanlı arasındaki antlaşmalar geçersiz sayılacaktır.

YORUM

Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya'sı hukuken yok sayılmıştır.

- ◆ Sovyet Rusya kapitülasyonların kaldırılmasını onaylamıştır.

NOT

Sovyet Rusya Moskova Antlaşması'yla, Lozan'dan önce kapitülasyonların kaldırılmasını kabul eden ilk devlet olmuştur.

- ◆ Sovyet Rusya, TBMM'nin Ermeniler ve Gürcülerle yaptığı antlaşmaları, Batum'un Gürcistan'a verilmesi koşuluyla kabul edecektir.

YORUM

Misakımillî'den ilk taviz verilmiştir.

- ◆ Sovyet Rusya Misakımillî'yi tanıyacaktır.

YORUM

Moskova Antlaşması ile TBMM dış politika da güçlü bir destekçi bulmuştur.

- ◆ TBMM Hükûmeti ve Sovyet Rusya, ülkelerinde birbirlerine karşı örgütler kurulmasını önleyecektir.

YORUM

Bu karar, her iki devletin birbirlerinin iç işlerine karışmama ve rejimlerini karşılıklı güvence altına alma, amacı taşımaktadır.

- ◆ Boğazlar konusu, Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin katıldığı bir konferansta ele alınacak.
- ◆ İki taraf birbirini siyasi, kültürel ve ekonomik alanlarda destekleyecektir.

YORUM

TBMM Hükûmeti, Millî Mücadele için gerekli silah, cephane ve parasal yardımı elde etmiştir.

Moskova Antlaşması'nın Önemi

- ◆ Sovyet Rusya, Misakımillî'yi tanıyan ve Sevr Antlaşması'nın geçersizliğini kabul eden ilk büyük devlet olmuştur.
- ◆ Sovyet Rusya, kendi isteğiyle kapitülasyonlardan vazgeçmiştir.
- ◆ Misakımillî'den **ilk taviz** verilmiştir.
- ◆ Anlaşmada azınlıklarla ilgili hüküm yer almamıştır.

NOT

Misakımillî'den verilen tavizler:

- ✓ **Batum** (16 Mart 1921 Moskova Antlaşması – Sovyet Rusya)
- ✓ **Hatay–İskenderun** (1921 Ankara Antlaşması – Fransa)
- ✓ **Musul** (5 Haziran 1926 Ankara Antlaşması–İngiltere)

II. İNÖNÜ SAVAŞI (23 Mart–1 Nisan 1921)

Nedenleri

- ◆ Londra Konferansı'ndan sonuç alamayan Anlaşma Devletleri'nin Yunanistan'ı tekrar harekete geçirmesi

Sonuçları

- ✓ İtalya Anadolu'da işgal ettiği yerleri (Antalya, Konya, Muğla) boşaltmaya başlamıştır.
- ✓ Fransa Zonguldak'tan çekilmiştir.
- ✓ Fransa, Haziran 1921'de Franklin Boullion aracılığıyla barış teklif etmiştir. Ancak bu teklif TBMM tarafından reddedilmiştir.

- ✓ İngiltere, Malta'da bulunan 40 esir Türk'ü serbest bırakmıştır.
- ✓ Ordusuna destek için Yunan kralı Konstantin 13 Haziran'da İzmir'e Anadolu'ya gelmiştir.
- ✓ Batı cephesi birleştirilmiştir.

NOT

Mustafa Kemal, İsmet Paşa'ya çektiği telgrafta; **“Siz orada yalnız düşmanı değil, milletin makûs talihini de yendiniz.”** demiştir.

ASLIHANLAR VE DUMLUPINAR TAARRUZU (8–15 NİSAN 1921)

- ◆ II. İnönü Savaşı'ndan sonra beliren uygun ortamdan faydalanmak isteyen bazı komutanlar, kaçmakta olan Yunan birliklerini **yok** etmek için Aslıhanlar ve Dumlupınar istikametinde taarruza geçmişler ancak başarısız olmuşlardır (8–11 Nisan 1921). Bu durum, Türk kuvvetlerinin henüz **taarruz** gücüne ulaşmadığını gösterdiği gibi Yunanlıların bir kez daha harekete geçmesi için de cesaret vermiştir.

KÜTAHYA–ESKİŞEHİR MUHAREBELERİ (10–25 Temmuz 1921)

- ◆ I ve II. İnönü Savaşlarında yenilgiye uğrayan Yunanlılar, İngilizlerin desteğiyle Anadolu'daki kuvvetlerini üç katına çıkarmış, Türk savunmasının zayıf noktalarını belirlemiş ve Ankara'yı almak üzere saldırıya geçmiştir.

Sonuçları

- ✓ Yorgun olan TBMM ordusu, kendini toparlayamadan ve hazırlıklarını tamamlayamadan karşılaştığı bu yeni saldırıda başarısız olmuştur.
- ✓ Mustafa Kemal ordunun tamamen yok olmasını önlemek için **Sakarya'nın doğusuna çekilmesi emrini vermiştir.**
- ✓ Genelkurmay Başkanlığı'na Fevzi Çakmak getirilmiştir.
- ✓ İtalya, Anadolu'yu boşaltma işini askıya almış, Fransa barış teklifini geri çekmiştir.
- ✓ Kütahya–Eskişehir, Bilecik–Aydın gibi noktalar ele geçirilmiştir.
- ✓ **TBMM merkezinin Kayseri'ye taşınması** ve yenilgiden sorumlu tutulan **Mustafa Kemal'in ordunun başına geçmesi** konusu gündeme gelmiştir. İlk öneri reddedilirken ikincisi kabul edilmiştir.

- ✓ TBMM, 5 Ağustos 1921'de **Başkomutanlık Yasası**nı çıkartarak kendi manevi kişiliğinde bulunan başkomutanlık yetkisini ve **Meclis'in askerlikle ilgili yetkilerini üç ay süreyle Mustafa Kemal'e devretmiştir**.

✓

NOT

Mustafa Kemal'in başkomutanlık yetkisi TBMM'nin yasama ve yürütme yetkilerini kapsamaktaydı. Bu yetki aylık sürelerle yenilenmiş, 20 Temmuz 1922 tarihinde ise süresiz olarak uzatılmıştır. Bu durum Mustafa Kemal'e duyulan güvenin arttığının göstergesidir.

- ✓ Meclisten 15 kişilik bir heyet cepheye gönderilmiştir.
- ✓ Başkomutanlık Yasası Erzurum Kongresi öncesi askerlik mesleğinden ayrılan Mustafa Kemal Paşa'nın mesleğine geri dönmesini sağlamıştır.
- ✓ Mustafa Kemal Paşa, Başkomutanlık Yasası'yla; meclise ait yasama, yürütme ve yargı yetkilerine sahip olmuştur.

PUAN KÜPÜ

Maarif Kongresi'nin Toplanması: Kurtuluştan sonraki mücadelenin daha çetin olacağını düşünen Mustafa Kemal, bir yandan düşman orduları ile savaşırken diğer yandan da sosyal ve kültürel kalkınmanın hazırlıklarını yapıyordu. Kalkınmanın akıl ve bilim önderliğinde gerçekleştirileceğine inanan Mustafa Kemal, millî eğitime büyük önem vermiştir. Daha Yunanlılarla Kütahya-Eskişehir Savaşları sürerken (16–21 Temmuz 1921) **Ankara'da Maarif Kongresi'nin toplanması** bunun göstergesidir.

TEKÂLİF-İ MİLLİYE EMİRLERİ (7– 8 Ağustos 1921)

- ◆ Başkomutanlık sıfatı Mustafa Kemal'e yasa gücünde emir çıkarma yetkisi sağlamıştır. Mustafa Kemal bu yetkiye dayanarak 7–8 Ağustos 1921'de Tekâlif-i Milliye yükümlülüklerini yayınlamıştır. Tekâlif-i Milliye Emirlerinin uygulanması için de Ankara, Eskişehir, Konya, Samsun ve Kastamonu'da **İstiklal Mahkemeleri** açılmıştır.

- ◆ Ayrıca Tekâlif-i Milliye Emirleri'ni yerine getirmek için her ilçede millî gelir komisyonu kurulmuş ve emirlerin uygulanması için Fırariler Yasası yeniden yürürlüğe konmuştur.

Tekâlif-i Milliye emirleri ordunun yiyecek, giyecek, silah ve cephane, binek hayvanları ve teknik eleman, gibi ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlamaktadır. Bu emirler ordunun kısa sürede ayağa kalkmasını sağlamıştır.

Kurtuluş Savaşı'nda mermi yapan nineler ve torunları

SORU

Eğitimin temel sorunları ve olası çözümlerinin görüldüğü Maarif Kongresi, aşağıdaki savaşlardan hangisi devam ederken yapılmıştır?

- A) I. İnönü
- B) II. İnönü
- C) Sakarya
- D) Başkomutanlık
- E) Kütahya-Eskişehir

ÇÖZÜM

Yeni Türk Devleti'nin ilk eğitim kongresi olan Maarif Kongresi 16 Temmuz 1921'de, Kütahya-Eskişehir savaşı (10–25 Temmuz 1921) devam ederken toplanmıştır. 250 den fazla kadın ve erkek öğretmenin katıldığı bu kongrede millî, laik bir eğitim sisteminin nasıl olması gerektiği görüşülmüş ve eğitimin temel sorunları tartışılmıştır.

(Cevap E)

SAKARYA SAVAŞI (23 Ağustos–13 Eylül 1921)

- ◆ Anlaşma Devletleri'nin desteklediği Yunanlılar, TBMM'ye Sevr'i kabul ettirmek için tekrar harekete geçmişlerdir. Yunan ordusu, Mustafa Kemal'in "**Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır, o satıh bütün vatandır**" savunma taktiğiyle çok büyük bir yenilgiye uğramıştır.
- ◆ Savaşta Başkomutanlık görevini Mustafa Kemal Paşa, Genelkurmay Başkanlığını ise Fevzi Paşa yapmıştır.

Sonuçları:

- ✓ **Sakarya Savaşı**, TBMM ordularının **son savunma savaşı**dır. 1683 Viyana bozgunundan beri devam eden Türk ordusunun geri çekilişi son ermiş, **Türk ordusu taarruza geçmiştir**.
- ✓ İngiltere ile esir değişimi antlaşması imzalanmıştır.
- ✓ Savaş sırasında Anlaşma Devletleri'nin iki ateşkes önerisi olmuş, ikisi de reddedilmiştir.
- ✓ **İtalya, Anadolu'yu tamamen boşaltmıştır**.
- ✓ Mustafa Kemal'e başarısından dolayı **gazilik unvanı** ve **mareşallik rütbesi** verilmiştir.
- ✓ Sovyet Rusya'nın uydu devletleri olan Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan ile **Kars Antlaşması** imzalanmıştır.
- ✓ Fransa ile **Ankara Antlaşması** imzalanmıştır.
- ✓ **Ukrayna ile Dostluk Antlaşması** imzalanmıştır.
- ✓ Bu savaşta birçok subay şehit düştüğü için "**Subay Savaşı**" olarak da anılmaktadır.

NOT

Yüzey Savunması Stratejisi, dünyada ilk kez bu savaşta Atatürk tarafından kullanılmıştır.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi arasında neden-sonuç ilişkisi kurulamaz?

Neden	Sonuç
A) İstanbul'un işgali	TBMM'nin açılması
B) I. İnönü	Londra Konferansı
C) Sakarya Savaşı	Misakımillî'nin ilanı
D) Kütahya – Eskişehir Savaşı	Mustafa Kemal'in Başkomutan olması
E) Büyük Taarruz	Lozan Antlaşması

ÇÖZÜM

Türk Kurtuluş Savaşı için bir dönüm noktası olan Sakarya Muharebesi, 23 Ağustos–13 Eylül 1921 tarihleri arasında gerçekleşmiştir. Atatürk tarafından Melhame-i Kübra (çok büyük ve kanlı savaş) ifadesi ile nitelenen bu savaş Türk ordusunun zaferiyle sonuçlanmış ve diplomatik girişimleri de beraberinde getirmiştir. Kurtuluş Savaşı'nın bir nevi siyasî manifestosu sayılan Misakımillî ise İstanbul'da toplanan son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından 28 Ocak 1920'de yani kronolojik olarak Sakarya Savaşı'ndan önce kabul edilmiştir. Dolayısıyla Sakarya Savaşı'nın sonuçları arasında gösterilemez.

(Cevap C)

KARS ANTLAŞMASI (13 Ekim 1921)

- ◆ Kars Antlaşması, Sovyet Rusya idaresindeki Kafkas Cumhuriyetleriyle (Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan) TBMM arasında imzalanmıştır. Sovyet Rusya antlaşmaya gözlemci olarak katılmıştır. Kars Antlaşması'nı imzalayan Türk Heyeti'nin başkanı Kazım Karabekir Paşa'dır. **Kars Antlaşması Moskova Antlaşması'nın hükümlerine dayanıyordu.**

Bu antlaşma ile;

- ✓ Türkiye'nin gümrük ödemeksizin limanından serbestçe yararlanması koşuluyla Batum Gürcistan'da kalmıştır.
- ✓ Ardahan Türkiye'de kalmıştır.
- ✓ Türkiye'nin tanımadığı bir antlaşmayı, Kafkas Cumhuriyetleri de tanımamayı taahhüt etmiştir.
- ✓ Boğazların ticarete açılması ve İstanbul'un güvenliğinin sağlanması her iki tarafça belirlenmiştir.
- ✓ **Nahçıvan bölgesine özerklik verilmiştir.**
- ✓ Taraflar arasında gümrük, sağlık, güvenlik, ticaret konularında ortak tedbir kararı alınmıştır.

Önemi

- ◆ Kars Antlaşması, Kafkas devletleriyle ilgili tüm problemlerin çözülmesini sağlamış ve **Kafkas sınırlarımız kesin olarak çizilmiştir.**

NOT

TBMM ilk yurtdışı temsilciliğini 1921'de Bakü'de açmıştır. Orta elçilik düzeyinde açılan bu temsilciliğe Memduh Şevket Esendal atanmıştır.

ANKARA ANTLAŞMASI (20 Ekim 1921)

- ◆ Düzenli ordunun aldığı başarılar ve Fransız kamuoyunun tepkileri nedeniyle Fransa, TBMM ile antlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Antlaşmayı TBMM adına Dışişleri Bakanı **Yusuf Kemal Tengirşenk** ile Fransa adına **Franklin Bouillon** imzalamıştır.
- ◆ **Bu antlaşma ile;**
 - ✓ TBMM ve Fransa arasındaki silahlı mücadele sona ermiştir.
 - ✓ **Türkiye–Suriye sınırı Hatay ve İskenderun illerini dışarıda bırakacak şekilde resmi dili Türkçe olmak koşuluyla çizilmiştir.**
 - ✓ Suriye'deki **Caber Kalesi**'nin Türk bayrağı altında ve Türk askerlerinin koruyuculuğunda Türk mülkü olarak kalması kabul edilmiştir.
 - ✓ Hatay, Fransız mandasındaki Suriye'ye bırakılmış, İskenderun'da özel bir yönetim kurulması kararlaştırılmıştır.

NOT

Hatay'ın ve İskenderun'un sınırlarımız dışında kalması Misakımillî'den verilen ikinci tavizdir.

- ✓ Bölgedeki Türk ve Müslümanlara ibadet özgürlüğü tanınması ve Türkçenin resmî dil olması esas kabul edilmiştir.
- ✓ Fransa'nın savaştan çekilmesiyle İngiltere, Anadolu politikasında yalnız kalmıştır.
- ✓ Antlaşma Devletleri arasındaki görüş ayrılığı keskinleşmiştir.

I. İnönü ile Sakarya Savaşı'nın Ortak Yönleri

- ◆ Her iki savaş da **düzenli ordu** birlikleri tarafından yapılmış ve zaferle sonuçlanmıştır.
- ◆ İki savaşın da zaferle sonuçlanması Antlaşma Devletleri'nin diplomatik girişimlerinin hızlanmasına sebep olmuştur.
- ◆ Her iki savaş sonunda Sovyet Rusya ile yakınlaşma sağlanmıştır.
- ◆ I. İnönü Savaşı'ndan sonra Sovyet Rusya ile **Moskova Antlaşması**; Sakarya Savaşı'ndan sonra Sovyet Rusya'ya bağlı Kafkas devletleri (Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan) ile **Kars Antlaşması** imzalanmıştır.

YORUM

Bu durum askerî başarıların Antlaşma Devletleri'ni antlaşma yapmaya zorladığına kanıttır.

- ◆ Her iki savaş da **savunma** amaçlı yapılan savaşlardır. Çünkü **Türk ordusu ancak Büyük Taarruz'da saldırı gücüne ulaşabilmiştir.**

- ◆ Antlaşma Devletleri, Büyük Taarruz'dan önce 22 Mart 1922 tarihinde Türkiye ile Yunanistan arasında bir mü-tareke yapılmasını önermişlerdir.

Sunulan barış önerisine göre;

- ✓ İki ordu arasında 10 km'lik askersiz bir alan oluşturulacak.
- ✓ Savaş üç ay süre ile durdurulacak barış şartları belirlene kadar üç ayda bir yenilenecek.
- ✓ Her iki tarafın orduları Antlaşma Devletleri askerî komisyonu tarafından denetlenecek.

YORUM

Bu madde bağımsızlık ilkesine ters düştüğü gerekçesiyle TBMM tarafından reddedilmiştir.

SORU

Kurtuluş Savaşı yalnızca bir Türk- Yunan savaşı değil, emperyalist güçlere karşı bir savaştır.

Buna göre,

- İkinci İnönü Savaşı'ndan sonra İtalya'nın Anadolu'dan çekilmeye başlaması
 - Sakarya Savaşı sonrası Fransa ile antlaşma yapılması
 - Doğu sınırının Kars Antlaşmasıyla belirlenmesi
- ifadelerinden hangilerinin öncülde verilen yargıyı desteklediği söylenemez?**

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

ÇÖZÜM

Türk ordusu Doğu cephesinde emperyalist güçlere değil Ermeni kuvvetlerine karşı savaşmıştır. Burada verilen mücadeleler neticesinde sırasıyla Gümrü, Moskova ve Kars Antlaşmaları düzenlenmiş ve böylece Türk–Ermeni sınırı son biçimini almıştır.

(Cevap C)

**SAKARYA ZAFERİ SONRASI İTİLAFLAR
DEVLETLERİ'NİN DURUMU**

İtalya	II. İnönü Zaferi'nin kazanılması ile 5 Temmuz 1921'de boşaltmaya başladığı Anadolu topraklarını Sakarya Savaşı'ndan sonra tamamen terk etti.
Fransa	Sakarya Savaşı sonucunda Fransa, TBMM Hükûmeti ile Ankara Antlaşması'nı imzalayarak İtilaf Devletleri'nden ayrıldı. Bu antlaşmayla Fransa TBMM Hükûmeti'ni ve Misakımillî'yi tanıyan ilk İtilaf Devleti oldu. Fransa, yeni bir saldırı düzenlemek isteyen Yunanlılara da Türklerle barış yapmalarını önerdi.
Yunanistan	Sakarya'daki ağır yenilgi ve kayıpların açıklanması Yunan kamuoyunda Anadolu'da boşuna savaşıldığını düşünenlerin sayısını artırmıştı. Yine de Büyük Yunanistan hayallerini gerçekleştirmek için ele geçirilen fırsatı değerlendirmek istiyorlardı. Elleri kalan toprakları korumak amacıyla büyük bir savunma hattı oluşturdular.
İngiltere	Yunanlıların Türk ordusu karşısında başarılı olamayacağını anlayarak olası bir Türk taarruzunu önlemek için barış teklifi ile mevcut durumu korumaya çalıştı. Malta'da bulunan Türk esirleri ile Anadolu'da tutuklu bulunan İngiliz esirlerinin değişimi sağlandı. Anadolu'da bir Ermeni Devleti'nin kurulmasını öngören ve bağımsızlığa aykırı şartlar içeren, Sevr Antlaşması'nın biraz hafiflemiş şeklini ateşkes önerisi olarak TBMM Hükûmeti'ne sundu.

- ◆ 22 Mart 1922 tarihli bu barış önerisi, Anlaşma Devletleri'nin Sakarya Zaferi ve Ankara Antlaşması'na rağmen, Yunan hükûmetini desteklemeye devam ettiklerinin göstergesidir. Ancak barış görüşmeleri için harcanan zaman Türk ordusuna hazırlıklarını tamamlaması için zaman kazandırmıştır.

SORU

İstiklal Savaşı sırasında açılan cepheler ve savaşılan devletler ile ilgili verilen aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi **yanlıştır**?

- A) Batı – Yunanistan B) Doğu – Ermenistan
C) Güney – Fransa D) Doğu – Gürcistan
E) Kafkas – Ermenistan

ÇÖZÜM

İstiklal Savaşı sırasında Doğu, Batı ve Güney olmak üzere üç cephe açılmıştır.

Doğu Cephesinde Ermenistan ve Gürcistan'a karşı; Batı cephesinde Yunanistan'a karşı mücadele edilmiştir. Güney Cephesinde ise Fransız birliklerle savaşılmıştır. Kafkas Cephesi ise I. Dünya Savaşı cephelerinden biridir.

(Cevap E)

SORU

- I. İtilaf devletlerinin diplomatik girişimlerinin hız kazanması
II. İtalya'nın geri çekilme sürecini hızlandırması
III. Sovyet Rusya ile yakınlaşmanın sağlanması

Yukarıdakilerden hangilerinin I. İnönü Savaşı ile Sakarya Savaşı'nın ortak yönlerini oluşturmaktadır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve III E) I, II ve III

ÇÖZÜM

I. İnönü Savaşı ile Sakarya Savaşı Kurtuluş Savaşı'na yön veren iki önemli mücadeledir. Bu mücadeleler sonunda İtilaf Devletlerinin diplomatik girişimleri hızlanmış Londra Konferansı yapılmış; Ankara ve Kars antlaşmaları imzalanmıştır. Türk tarafının savaşı kazanacağı umudu Sovyet yardımının artmasına sebep olmuştur. Ancak İtalya I. İnönü Savaşı'yla değil, II. İnönü Savaşı'yla Anadolu'dan çekilme kararı almıştır. Sakarya Savaşı'ndan sonra da Anadolu'yu tamamen terk etmiştir.

(Cevap D)

BÜYÜK TAARRUZ VE BAŞKOMUTANLIK MEYDAN SAVAŞI (26 Ağustos–18 Eylül 1922)

- ◆ Sakarya Savaşı'ndan sonra, Yunan güçlerinin savunmaya geçmesi, Türk ordusuna taarruz savaşı için fırsat yaratmıştır.
- ◆ Büyük Taarruz için yapılan hazırlıklar;
- ✓ Doğu ve Güney cephelerinde tam güvenlik sağlandığı için birlikler batıya kaydırılmıştır.
- ✓ Orduya taarruz eğitimi verilmiş ve eksikleri giderilmiştir.
- ✓ **Tekâlif-i Milliye yükümlülükleri yürürlükte kalmaya devam etmiştir.**
- ✓ Sovyet Rusya'dan silah ve malzeme yardımı alınmıştır.
- ✓ 8 Mayıs 1922'de Mustafa Kemal Paşa başkomutanlık yetkisi dördüncü kez uzatılmıştır.

NOT

Büyük Taarruz Savaşı'nın hazırlık planları futbol maçı ve çay partisi gibi etkinliklerle maskelenerek çok gizli bir şekilde yürütülmüştür.

- ◆ Yaklaşık bir yıl gibi bir sürede hazırlıklarını tamamlayan Türk birlikleri 26 Ağustos tarihinde Afyon Kocatepe üzerinden taarruza geçmiştir. Yunan kuvvetleri, 30 Ağustos Başkomutanlık Savaşı'nda büyük bir yenilgiye uğratılmıştır. Bundan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın "Ordular, ilk hedefiniz Akdeniz'dir ileri." emrini vermesiyle Türk kuvvetleri, 2 Eylül'de Uşak, 9 Eylül'de İzmir, 18 Eylül'de de tüm Batı Anadolu'yu Yunan işgalinden temizlemiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, Büyük Taarruz'u yönetiyor

Kurtuluş Savaşı'nın üç önemli savaşı üç önemli tepede gerçekleşmiştir.

- ✓ İnönü savaşları–Metristepe (Bilecik)
- ✓ Sakarya Savaşı–Duatetepe (Ankara)
- ✓ Büyük Taarruz–Kocatepe (Afyon)

Sonuçları

- ✓ Malazgirt "**yurt açan**", Miryakefolon "**yurt tutan**" Büyük Taarruz ise "**yurt kurtaran**" savaşı olarak adlandırılmıştır.
- ✓ İngiltere'de Lloyd George hükümeti istifa etmiştir. Yunan ordusu Başkomutanı **General Trikopis esir** alınmıştır.
- ✓ **Kurtuluş Savaşı'nın** silahlı mücadele dönemi sona ermiş, **diplomatik dönemi başlamıştır.**
- ✓ Önce Mudanya Ateşkesi, daha sonra da Lozan Antlaşması imzalanmıştır.
- ✓ Anadolu işgallerden tamamen temizlenmiştir.
- ✓ İsmet İnönü'ye "Ferik" (Tümgeneral ile Korgeneral arasında bir rütbe) verilmiştir.
- ✓ Fevzi Çakmak mareşal rütbesine yükselmiştir. Fevzi Çakmak bu rütbeyi alan ikinci ve son kişidir.

NOT

30 Ağustos, ilk kez 1923 yılında Zafer Bayramı olarak kutlanmıştır. 1935 yılında da resmi bayram olmuştur.

MUDANYA ATEŞKES ANTLAŞMASI (11 Ekim 1922)

- ◆ Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra Anlaşma Devletleri ile görüşmeler başlamış İtalya, Fransa ve TBMM'nin katılımıyla Mudanya Ateşkesi imzalanmıştır.

NOT

Mudanya Ateşkesi için İngiltere adına General Harrington, Fransa adına General Charpy, İtalya adına General Monbelli ve TBMM'yi temsilen İsmet Paşa görevlendirilmiştir. Yunanistan temsilcisi Mazarakis konferansa katılmamış, temsilciliğini İngiltere yapmıştır.

Fİ
L
O
Z
O
F

Y
A
Y
I
N
C
I
L
I
K

Antlaşmanın önemli maddeleri

- ◆ Çatışmalar 14–15 Ekim'den itibaren sona erecek
- ◆ Yunan birlikleri Doğu Trakya'dan (Edirne, Kırklareli, Tekirdağ) hemen çekilmeye başlayacaktır. Bölge, boşaltma tamamlandıktan sonra 30 gün içinde Türk hükûmetine teslim edilecektir.
- ◆ Ateşkesin imzalanmasından sonra **İstanbul ve Boğazlar TBMM'ye bırakılacaktır.**

YORUM

Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'un yönetiminin Türkiye'ye bırakılması Osmanlı Devleti'nin **hukuken yok sayıldığı** anlamına gelir.

Önemi:

- ✓ **Doğu Trakya, İstanbul ve Boğazlar savaşılmadan kurtarılmıştır.** Doğu Trakya'nın teslim alınması işini **Refet Bele** üstlenmiştir.
- ✓ İngiltere ve Yunanistan'da hükûmet değişiklikleri yaşanmıştır.
- ✓ Misakımillî sınırları büyük ölçüde gerçekleşmiştir.
- ✓ Osmanlı Devleti hukuken sona ermiştir.

TBMM'yi tanıyan ilk devlet	→	Ermenistan (Gümrü Antlaşması)
TBMM'yi tanıyan ilk Avrupa devleti	→	Sovyet Rusya (Moskova Antlaşması)
TBMM'yi tanıyan ilk Anlaşma Devleti	→	Fransa (Ankara Antlaşması)
TBMM'nin uluslararası alanda ilk tanınması	→	Londra Konferansı (I. İnönü Savaşı sonrası)

SORU

Aşağıdaki olaylardan hangisinin **Millî Mücadele** sırasında gerçekleştiği **söylenemez**?

- A) TBMM'nin açılması
- B) Yıldırım Orduları Grup Komutanlığının kurulması
- C) Tekâlif-i Milliye Emirleri'nin çıkarılması
- D) Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun kabulü
- E) İstiklal Marşı'nın kabulü

ÇÖZÜM

Millî Mücadele Dönemi 1919-1923 yılları arasında kapsamaktadır. Ancak Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı, I. Dünya Savaşı'nda Suriye ve Filistin Cephesinde görev yapmış olan Osmanlı ordusudur. 15 Temmuz 1917'de Bağdat'ı savunmak için oluşturulan Yıldırım Ordularına ilkin Alman Komutan Mareşal von Falkenhayn komuta etmiştir. Ancak başarısız olması üzerine yerine yine bir Alman general olan Liman von Sanders atanmıştır. Onun da beklenen başarıyı gösterememesi üzerine Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığına Mustafa Kemal Paşa atanmıştır. Nitekim bu görev Mustafa Kemal Paşa'nın I. Dünya Savaşı'ndaki son görevidir.

(Cevap B)

SORU

Başkomutanlık Savaşı'nın ardından Mustafa Kemal Paşa'nın "Ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri" emrini vermesinde,

- I. Batı Anadolu işgaline kesin olarak son vermek
- II. Yunan ordusunun yeni bir savunma hattı oluşturmaya engel olmak
- III. Güney Cephesi'ni işgalden kurtarmak

düşüncelerinden hangileri etkili olmamıştır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve II
- E) II ve III

ÇÖZÜM

Dumlupınar mevkiinde gerçekleşen 30 Ağustos Başkomutanlık Muharebesi Türk ordusunun büyük zaferiyle sonuçlanmıştır. Bunun üzerine kaçan Yunan ordusunun yeni bir savunma hattı oluşturmaya engellemek ve Batı Anadolu işgaline kesin olarak son vermek için Mustafa Kemal Paşa, 1 Eylül'de "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!" emrini vermiştir. Güney Cephesinin işgalden kurtarılmasında Kuvayimillîye etkili olmuştur.

(Cevap C)

SORU

Aşağıdakilerden hangisi **Batı Cephesi Komutanlığı'ndaki başarılarından dolayı Mudanya Görüşmelerinde Türk tarafını temsil etmiştir?**

- A) Mustafa Kemal
- B) İsmet İnönü
- C) Fevzi Çakmak
- D) Rauf Orbay
- E) Ali Fuat Cebesoy

ÇÖZÜM

3-11 Ekim 1922 tarihleri arasında yapılan Mudanya Ateşkes görüşmelerine Batı Cephesi'ndeki başarılarından dolayı TBMM adına İsmet Paşa katılmış ve konferansa başkanlık etmiştir. Mudanya Konferansı'nda İngiltere'yi General Harrington, Fransa'yı General Charpy, İtalya'yı General Monbelli temsil etmiştir. Yunanistan görüşmelere katılmamış onu Yunanistan'ı temsil etmiştir.

(Cevap B)

LOZAN ANTLAŞMASI (24 Temmuz 1923)

- ◆ Lozan Konferansı'nın toplanması için çağrı yapan devletler; İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'dır.
- ◆ Anlaşma Devletleri, barış görüşmelerinde Türk tarafını bölmek ve ikilik yaratmak amacıyla hem TBMM'yi hem de İstanbul Hükûmetini çağırmışlardır. Bunun üzerine TBMM, İstanbul Hükûmetinin kazanılan başarılarından pay almasını önlemek ve Türk halkının tek temsilcisi durumuna gelmek için saltanat ve hilafeti ayırarak saltanatı kaldırmıştır. **Din konusundaki hassasiyetten dolayı halifelik makamına dokunulmamıştır.** Bu süreçten sonra İtilaf Devletleri, TBMM Hükûmeti'ni, İsviçre'nin Lozan kentinde toplanacak olan barış konferansına davet etmiştir.
- ◆ Türkiye, Yunanistan, Romanya, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti (Yugoslavya) konferansın tüm görüşmelerinde yer almıştır. SSCB ve Bulgaristan Boğazlarla ilgili görüşmelere katılırken; Belçika yalnızca ticaret ve yerleşme sözleşmelerine katılmıştır.
- ◆ Bu dönemde Türkiye'nin sınırları tam olarak belirlenmemiş ve bağımsızlığı diğer devletler tarafından tanınmamıştı. Diğer devletlerle var olan ilişkileri, ülkede yaşayan azınlıkların ve yabancıların haklarının neler olduğu meseleleri belirsizlik taşıyordu. Bütün bu konular yanında Lozan Konferansı sonunda yapılacak olan kalıcı barış antlaşması, aynı zamanda I. Dünya Savaşı'nı tam anlamıyla sona erdiren anlaşma özelliğini taşıyacaktı.

Lozan Konferansı'na katılan Türk delege kurulu

- ✓ **İsmet Paşa İnönü:** Dışişleri Bakanı, Delegasyon Başkanı
- ✓ **Dr. Rıza Nur Bey:** Sağlık Bakanı
- ✓ **Hasan Bey (Saka):** Eski Maliye Bakanı
- ◆ Lozan Konferansı İngiltere, Fransa ve İtalya'nın çağırısı ile gerçekleşmiştir. Konferans Türk heyeti ile İngiltere, Fransa, İtalya, Yunanistan, Japonya ve Yugoslavya devlet temsilcileri arasında yapılmıştır. Boğazların statüsü konusunda Rusya ve Bulgaristan dâhil olmuştur. Amerika Birleşik Devletleri konferansta gözlemci olarak bulunmuştur. Belçika ve Portekiz ise ticaret ve yerleşme ile ilgili görüşmelere katılmıştır.

Lozan Barış Konferansı'na katılacak olan Türk heyetinin kesinlikle taviz vermeyecekleri konular şunlardır:

- ✓ Türk Devleti'nin haklar ve bağımsızlığının tanınmasını sağlamak.
- ✓ Türk topraklarında bir Ermeni Devleti oluşturulmasına izin vermemek.
- ✓ Osmanlı Devleti'nin yabancılara vermiş olduğu kapitülasyonları kaldırmak.
- ◆ 20 Kasım 1922'de toplanan konferansta İsmet Paşa, yaptığı konuşmasında devletler arası eşitlik kuralına göre hürriyet ve bağımsızlık istediklerini ifade etti. Türkiye'nin haklarını savundu. İsmet Paşa, konuşmasını şu sözleri ile sürdürdü:

“Çok ızdırap çektik, çok kan akıttık. Bütün medeni milletler gibi hürriyet ve bağımsızlık istiyoruz.”

İsmet Paşa'nın bu sözleri katılan ülke delegeleri tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Yapılan Lozan Barış Konferansı görüşmelerinde İtilaf Devletleri, 31 Ocak 1923'te Türk heyetine bir barış tasarısı sunmuştur.

- ◆ Türk heyeti ile İtilaf Devletleri temsilcileri arasında tasarıda yer alan Osmanlı Devleti'nden kalan borçlar, Musul-Kerkük sorunu, savaş tazminatları, Boğazlar sorunu ve kapitülasyonların devam edeceğine ilişkin maddeler hakkında anlaşmazlık çıkmıştır.
- ◆ İtilaf Devletleri'nin kapitülasyonların devamında ısrar etmesi görüşmelerin 4 Şubat 1923'te kesilmesine neden olmuştur. İsmet Paşa Türk heyetiyle birlikte Türkiye'ye dönmüştür.
- ◆ İtilaf Devletleri'nin isteği üzerine 23 Nisan 1923'te Lozan Barış Konferansı yeniden başlamıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda Lozan Barış Antlaşması 24 Temmuz 1923'te imzalanmıştır.

NOT

İsmet Paşa, konferansın adının “**Yakın şark işleri hakkında Lozan Konferansı**” yerine sadece Lozan Konferansı olmasını, **Türkçenin resmî dil olarak benimsenmesini**, tüzükte geçen Karadeniz'de kıyısı olan devletler yerine bu yerlerin adlarının yazılmasını, **konferans başkanlığına sırayla İngiltere, Fransa, İtalya, yanında Türkiye'nin bulunması gerektiğini vurgulamıştır.** Olumlu bir sonuç elde edemese de büyük devletlerden kendisini geri görmeyerek onlara saygı telkin etmiştir.

SORU

İttilaf Devletleri'nin Lozan'da yapılacak barış görüşmelerine, TBMM Hükümeti ile İstanbul Hükümetini birlikte davet etmeleri, aşağıdakilerden hangisine gerekçe oluşturmuştur?

- A) Meclis-i Mebusanın kapatılmasına
- B) Saltanatın kaldırılmasına
- C) 1921 Anayasasının kabul edilmesine
- D) İstiklal Mahkemelerinin kurulmasına
- E) Nisab-ı Müzakere Kanunu'nun çıkarılmasına

ÇÖZÜM

İstanbul hükümeti, Kurtuluş savaşına herhangi bir katkısı olmamasına rağmen barış şartlarını görüşmek için düzenlenen Lozan Konferansı'na TBMM Hükümeti ile birlikte katılmak istemiştir. İki hükümet arasındaki görüş ayrılıklarından yararlanmak isteyen İttilaf devletleri de bunu destekleyerek her iki hükümeti de konferansa davet etmişlerdir. Ancak bu durumu önlemek isteyen Mustafa Kemal Paşa İstanbul Hükümetinin bağlı olduğu saltanat makamının kaldırılması için TBMM'de görüşmeler başlatmıştır. Bu görüşmeler neticesinde 1 Kasım 1922'de alınan bir kararla önce saltanat ve hilafet makamı birbirinden ayrılmış ardından da saltanat kaldırılmıştır.

(Cevap A)

SINIRLAR

Güney (Suriye) Sınırı:

Sakarya Savaşı sonrası Fransızlarla imzalanan **Ankara Antlaşması** şartlarına göre belirlenmiş, Hatay 1939'a kadar sınırlarımız dışında kalmıştır.

Buna göre, Güney sınırı ile ilgili olarak Lozan'da yeni bir karar alınmamıştır.

Irak Sınırı:

Bu bölge İngiliz mandası altında bulunduğu için ilgili görüşmeler İngiltere üzerinden yapılmıştır. **Lozan Konferansı'nda Irak sınırı ile ilgili bir sonuca varılamamış**, sorunun İngiltere ve Türkiye arasında yapılacak ikili görüşmelere bırakılması ve dokuz ay içerisinde çözülmesi kararlaştırılmıştır.

Batı Sınırı:

Bulgaristan'la sınır 1913 İstanbul Antlaşması'nda belirlendiği gibi kabul edilmiştir. **Yunanistan ile Meriç Nehri sınır kabul edilmiştir.**

- ◆ Tavşan Adaları, Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada dışındaki Ege adaları Yunanistan'a bırakılmıştır.
- ◆ Yunanistan kendinde kalan Sisam, Sakız, Nekarya, Midilli adalarını silah ve askerden arındırmayı taahhüt etmiştir. Böylece Ege adalarının silahsızlandırılması sağlanmıştır. Ancak bu konuda, 1960'lı yıllardan sonra uygulamada sorunlar yaşanmıştır.

NOT

Kafkas sınırlarımız Kars Antlaşması'nda çizildiği hâliyle kalmıştır. Lozan Konferansı'nda bununla ilgili yeni bir karar alınmamıştır.

KAPİTÜLASYONLAR

- ◆ Yüzlerce yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin gelişmesini engelleyen **kapitülasyonlar**, her türlü etki ve sonuçlarıyla birlikte **kaldırılmıştır**. Türkiye'de ticaret yapacak olan yabancıların, Türk yasalarına şartsız uyması kararlaştırılmıştır.

NOT

Kapitülasyonların kaldırılmasıyla Türkiye ekonomik bağımsızlığını elde etmiştir. Ayrıca yabancıların hukuki alandaki ayrıcalıklı durumu sona ermiştir.

AZINLIKLAR

- ◆ Türkiye'de yaşayan **tüm azınlıklar Türk vatandaşı sayılmıştır**. **İstanbul'daki Rumlar ile Batı Trakya'daki Türkler dışındaki** tüm Türk ve Rum halkının karşılıklı olarak yer değiştirilmesi (mübadele) kararlaştırılmıştır.

BOĞAZLAR

- ◆ Boğazların dünya ticaretine açık olması, başkanı Türk olan uluslararası bir komisyon tarafından yönetilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca Türkiye, Boğazların 7-15 km'lik iki yakasında asker bulundurmamayı kabul etmiştir.

YORUM

Boğazlar ile ilgili madde Sevr Antlaşması'yla benzerlik göstermektedir. Sevr'de de Boğazların uluslararası bir komisyona bırakılması kararı vardı.

NOT

Boğazlar konusu II. Dünya Savaşı'nın yaklaşması üzerine tekrar gündeme gelmiş, dönemin şartlarının iyi değerlendirilmesi sonucu **Montrö Antlaşması** imzalanarak Türkiye Boğazlardaki tek yetkili devlet durumuna gelmiştir (1936)

YORUM

Yeni Türk Devleti, Osmanlı Devleti'nin borçlarını ödemekle onun, siyasal mirasçısı olduğunu kabul etmiştir.

NOT

1881 yılında Avrupalı devletlerin borçlarını tahsil etmek için kurulan Düyun-u Umumiye'nin kaldırılması kararı alınmış ancak tamamen kaldırılması 1928 yılında gerçekleşmiştir.

PATRİKHANE

- ◆ Fener-Rum Patrikhanesi yürüttüğü siyasal çalışmalarla Osmanlı Devleti'ni olumsuz yönde etkileyen bir kurumdur. TBMM, içişlere karışılmasını önlemek ve Fener Rum patrikhanesinin zararlı çalışmalarını önlemek için patrikhanenin kendi sınırları dışına çıkarılmasını istemiş ancak tüm çabalara rağmen başarılı olamamıştır. Patrikhane siyasi faaliyette bulunmaması ve ekümenik (evrensel) özelliği taşıyarak İstanbul'da bırakılmıştır.

NOT

Patrikhanenin İstanbul dışına çıkarılmasına en çok Yunanistan karşı çıkmıştır. Bu konu sonraki yıllarda da sorun teşkil etmiştir.

YORUM

Filien elimizde bulunmayan mallar karşılık gösterilerek savaş tazminatları sorunu çözümlenmiştir.

DEVLET BORÇLARI

- ◆ Osmanlı Devleti'nden kalan borçlar, Osmanlıdan **yeni ayrılan uluslar arasında eşit şekilde paylaştırılmıştır**. Türkiye, üzerine düşen taksitleri Fransız Frangı üzerinden 1954 yılına kadar ödemiştir. Ayrıca borçların ödenmesi ile ilgili her türlü yabancı denetim ve gözetime son verilmesi kararlaştırılmıştır.

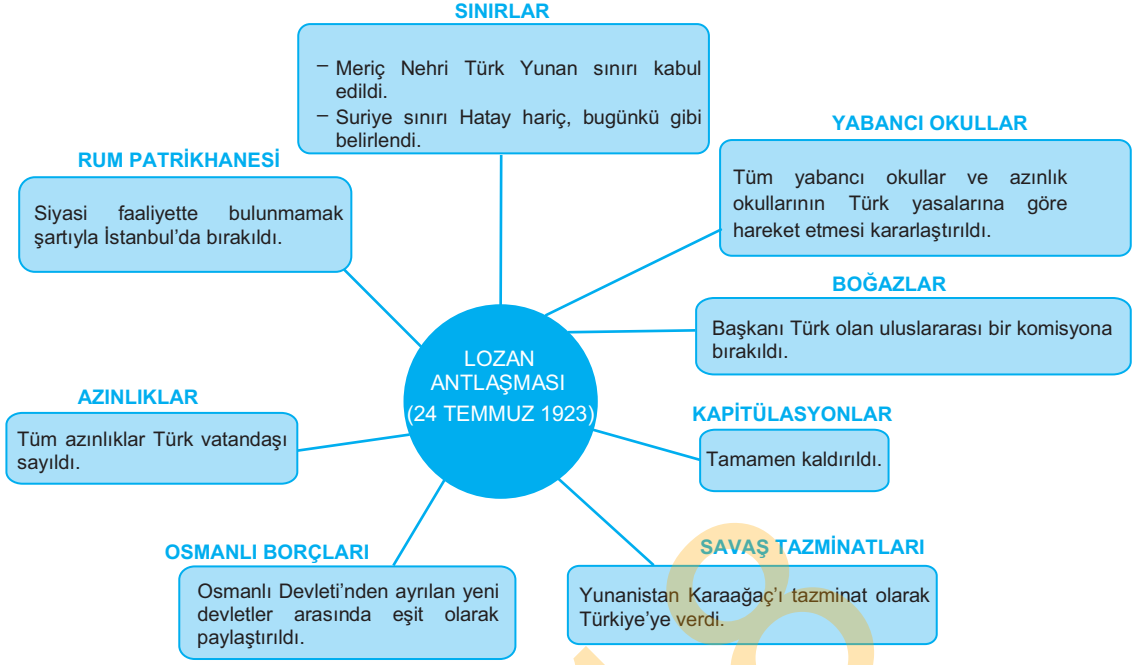
YABANCI OKULLAR

- ◆ Tüm yabancı okullar ve azınlık okullarının Türkiye Cumhuriyeti'nin yasalarına göre hareket etmesi kararlaştırılmıştır.

KABOTAJ

- ◆ Türk karasularında ulaşım tekeli olan kabotaj hakkının 2 yıl sonra kullanılmaya başlanması kabul edilmiştir.

LOZAN ANTLAŞMASI'NIN ESASLARI

LOZAN ANTLAŞMASI'NIN ÖNEMİ

- ◆ Millî sınırlar içinde bağımsız bir Türk devletinin varlığı, dünyaya tanıtılmıştır.
- ◆ Misakımillî sınırlarına büyük ölçüde ulaşılmıştır.
- ◆ Türk ulusu açısından I. Dünya Savaşı'nı bitiren antlaşmadır.
- ◆ Türk tarihinin en uzun süre yürürlükte kalan ve hâlâ geçerli olan antlaşmalarından biridir.
- ◆ Türkiye, bu antlaşma ile uluslararası alanlarda tam bağımsız ve eşit haklara sahip bir ülke durumuna gelmiştir.

NOT

Lozan Antlaşması, II. TBMM tarafından onaylanmıştır.

LOZAN'DA ÇÖZÜMLENDİĞİ HÂLDE SONRADAN SORUN OLAN KONULAR

Lozan'dan Sonra Sorun Yaşanan Konular	Sorun Yaşanan Devlet	Sorunun Çözümü
Yabancı Okullar	Fransa	İç işlere müdahale olduğu gerekçesiyle tüm karşı çıkışlar reddedildi. Türkiye, geri adım atmadı.
Osmanlı Borçları	Fransa	Türkiye'nin borcu yeni bir takvime bağlandı.
Nüfus Mübadelesi	Yunanistan	Yerleşme tarihleri ve doğum yerlerine bakılmadan Lozan Antlaşması'nda kararlaştırıldığı gibi çözüldü.
Boğazlar Sorunu	Boğazlar Komisyonu	1936 Montrö Antlaşması'yla Boğazlar Komisyonu kaldırıldı. Türkiye Boğazlar konusunda tek yetkili devlet oldu.
Hatay Meselesi	Fransa, Suriye	1939 yılında Hatay, Türkiye sınırına dâhil oldu.

LOZAN'DA GÖRÜŞÜLMİYEN KONULAR

İran Sınırı	Kars Antlaşması'ndaki haliyle kalmıştır.
Batı Trakya	Balkan savaşları sonunda karara bağlanmıştır.
Güney Sınırımız	Ankara Antlaşması'nda belirlendiği haliyle kalmıştır.

SEVR VE LOZAN ANTLAŞMALARININ MADDELERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Sevr Antlaşması (10 Ağustos 1920)	Lozan Antlaşması (24 Temmuz 1923)
– İzmir ile birlikte Ege Bölgesi'nin büyük bir bölümü ve Doğu Trakya Yunanistan'a verilecektir.	– Türkiye ile Yunanistan arasındaki sınır Meriç Nehri olarak saptanacak ve Yunanistan bu nehrin batısındaki Karaağaç'ı savaş tazminatı olarak Türkiye'ye verecektir. Ege Bölgesi'nin Türklere ait olduğu kabul edilmiştir.
– Doğu Anadolu'da Ermeni Devleti kurulacaktır.	– Türkiye'nin toprak bütünlüğü tanınacaktır. Ermenilerin Doğu Anadolu'da devlet kurmaları bu antlaşma ile ortadan kalkmıştır.
– Türk ordusundaki asker sayısı ile savaş teçhizatı sınırlandırılacaktır.	– Boğazların her iki yakası askerden arındırılacak, bunun dışında ordu ile ilgili herhangi bir sınırlama getirilmeyecektir.
– Azınlıklara geniş ayrıcalıklar tanınacaktır.	– Azınlıklar Türk vatandaşı olarak kabul edileceklerdir.
– Kapitülasyonlardan İtilaf Devletleri yararlanabileceklerdi.	– Kapitülasyonlar kesin olarak kaldırılacaktır.
– Boğazlar Türk delegesinin yer almadığı bir uluslararası komisyon tarafından yönetilecektir.	– Boğazlardan geçişleri, Türkiye başkanlığında kurulacak uluslararası bir Boğazlar komisyonu düzenleyecektir.

SORU

Lozan Antlaşması'nda Türkiye'nin gümrük tarifelerini artırmasını engelleyen bazı hükümler yer almaktaydı.

Lozan Antlaşması'yla belirlenen bu hükümler hangi yıl kalkmıştır?

- A) 1926 B) 1929 C) 1930
D) 1932 E) 1938

ÇÖZÜM

Lozan Antlaşması'nda Türkiye'nin gümrük tarifelerini artırmasını engelleyen hükümler beş yıl süre ile sınırlandırılmıştı. Bu sebeple antlaşmadan beş yıl sonra yani 1929'da bu sınırlamalar kalkmış ve kabul edilen Gümrük Tarifesi Kanunu ile yabancıların sanayi ürünlerine yönelik gümrük tarifeleri yükseltilmiştir. Bu durum yabancıların iç ticaretteki kontrolünü azaltmıştır.

(Cevap B)

SORU

Hemen hemen her konudaki Türk ulusal istekleri, müttefikler tarafından kabul edilmiştir. Ve dünya, tarihinde eşi olmayan bir olayla karşılaşmıştır: Yenilmiş, parçalanmış bir ulusun, bu harabe içinden ayağa kalkması ve dünyanın en büyük ulusları ile, tam eşit koşullar içinde karşı karşıya gelmesi ve büyük savaşın bu galiplerini dize getirerek her isteğini kabul ettirmesi şaşılacak bir şeydi"

İngiliz tarihçi Toynbe tarafından anlatılan bu gelişme aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Mudanya Ateşkesi
B) Londra Konferansı
C) Kars Antlaşması
D) Lozan Antlaşması
E) Ankara Antlaşması

ÇÖZÜM

İngiliz tarihçi Toynbe'nin bahsettiği gelişme, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'dır. Bu antlaşma ile yok oldu sanılan bir millet, uluslararası alanda eşit haklara sahip tam bağımsız bir ülke olarak büyük devletlerle aynı masaya oturmuş ve isteklerinin büyük çoğunluğunu kabul ettirmiştir.

(Cevap D)

MİLLİ MÜCADELENİN SANAT VE EDEBİYATA YANSIMALARI

- ◆ **Mustafa Kemal Atatürk:** Nutuk
- ◆ **Kazım Karabekir:** İstiklal Harbimiz
- ◆ **Ali Fuat Cebesoy:** Sınıf Arkadaşım Atatürk, Milli Mücadele Hatıraları, Siyasi Hatıralar, Bilinmeyen Hatıralar
- ◆ **Rauf Orbay:** Cehennem Değirmeni, Siyasi Hatıralarım
- ◆ **Falih Rıfkı Atay:** Çankaya, Zeytinadağı, Batış Yılları, Ateş ve Güneş, Mustafa Kemal'in Ağzından Vahdettin
- ◆ **Halide Edip Adıvar:** Ateşten Gömlek, Türkün Ateşle İmtihanı, Dağa Çıkan Kurt
- ◆ **Yakup Kadri Karaosmanoğlu:** Milli Mücadele Hatıraları, Politikada 45 Yıl, Atatürk, Vatan Yolunda
- ◆ **İsmet İnönü:** İsmet İnönü Hatıraları
- ◆ **Fethi Okyar:** Üç Devirde Bir Adam
- ◆ **Yunus Nadi:** Kurtuluş Savaşı Anıları
- ◆ **Kazım Özalp:** Milli Mücadele
- ◆ **Salih Bozok:** Hep Atatürk'ün Yanında, Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor

Roman

Kemal Tahir: Esir Şehrin İnsanları, Yorgun Savaşçı

Samim Kocagöz: Kalpaklılar, Doludizgin

Aka Gündüz: Dikmen Yıldızı

Mithat Cemal Kuntay: Üç İstanbul

Tarık Buğra: Küçük Ağa

Turgut Özakman: Şu Çılgın Türkler

Şiir

Nâzım Hikmet: Kuvayı Millîye Destanı

Kemalettin Kamu: Dumlupınar Önünde

Fazıl Hüsnü Dağlarca: Üç Şehitler Destanı

Cahit Külebi: Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda

Halk edebiyatı

- ◆ **Karayılan Türküsü:** Güney Cephesi'nde Fransızlara karşı Antep'te savaşan Molla Mehmet Karayılan'a yakılan türküdür.

Resim ve Heykel

- ◆ **Ruhi Arel, Nejat Çelik, Ali Çelebi, İbrahim Çallı, Zühtü Müridoğlu, Hüseyin Özkan ve İlhan Kaman** bu alanda eserler vermişlerdir.

Sinema ve Dizi

a. Sinema

Fuat Uzkınay: İstiklal (1922) ve "Zafer Yolları" (1923)

Muhsin Ertuğrul: Ateşten Gömlek (1923).

Diğer filmler: "Ankara Postası" (1928), "Bir Millet Uyanıyor" (1932), "İstiklal Madalyası" (1948), "Kalpaklılar" (1959), "Dağ Başını Duman Almış" (1964), "Son Osmanlı Yandım Ali" (2006), "Mustafa" (2008), "Dersimiz Atatürk" (2009), "Veda" (2010) "Taş Mektep" (2013) bu konuyu işleyen ya da bu konuya değinen filmlerden bazılarıdır.

b. Diziler

Yücel Çakmaklı: Küçük Ağa (1983)

Ziya Öztan: Kurtuluş (1994)

Cafer Özgül: Esir Şehrin İnsanları (2003)

SORU

Düzenli ordunun kurulmasından sonra ordunun subay, silah ve malzeme eksikliğini tamamlamak için yapılan çalışmalar arasında aşağıdakilerden hangisi gösterilemez?

- A) Ankara Subay Mektebi'nin açılması
- B) İstanbul'dan kaçıp gelen subayların kadroya alınması
- C) Hıyanet-i Vataniye Kanununun çıkarılması
- D) Firariler Kanunu'nun çıkarılması
- E) Sovyet Rusya'dan askeri ve ekonomik yardım sağlanması

ÇÖZÜM

A, B, D, E seçeneklerinde verilen gelişimler ordunun subay, silah ve malzeme eksikliğini tamamlamak için yapılan çalışmalardır. Ancak Hıyanet-i Vataniye Kanunu TBMM'nin açılmasına karşı çıkan ayaklanmaları cezalandırmak ve tedbir almak için 29 Nisan 1920'de çıkarılmıştır.

(Cevap C)

SORU

Aşağıdakilerden hangisi Lozan Konferansı için çağrı yapan devletler arasında gösterilemez?

- A) İngiltere
- B) Fransa
- C) Belçika
- D) İtalya
- E) Japonya

ÇÖZÜM

Lozan Konferansı'na çağrı yapan devletler İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'dır. Belçika ise konferansta sadece ticaret ve yerleşme sözleşmelerine katılmıştır.

(Cevap C)

SORU

- I. Romanya
- II. Yunanistan
- III. Türkiye

Yukarıdakilerden hangileri, Lozan Konferansı'nın tüm görüşmelerine çağrılmıştır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) I ve III
- D) II ve III
- E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Türkiye, Yunanistan Romanya ve Sırp-Hırvat- Sloven Devleti (Yugoslavya) Lozan Konferansı'nın tüm görüşmelerine katılan devletlerdir.

(Cevap E)

SORU

Mustafa Kemal Paşa zafere dair inançları zayıf olan kişiler için 13 Ocak 1921 tarihinde yaptığı bir konuşmasında: "Vatanın bağına düşman dayasın hançerini, bulunur kurtaracak bahtı kara maderini" diyerek seslenmiştir.

Mustafa Kemal'in Namık Kemal'in şiirine atıfta bulunarak yaptığı bu konuşma, aşağıdakilerden hangisine itafen söylenmiştir?

- A) I. İnönü
- B) II. İnönü
- C) Kütahya-Eskişehir
- D) Sakarya
- E) Başkomutanlık

ÇÖZÜM

Atatürk'ün sözünü ettiği olay 6 - 10 Ocak 1921 tarihleri arasında gerçekleşen I. İnönü Savaşı'dır. Türkleri Anadolu'dan atmak ve Sevr Antlaşması'nı TBMM'ye kabul ettirmek amacıyla taarruza geçen Yunan kuvvetleri bu savaşta düzenli ordu karşısında tutunamamış ve geri çekilmiştir.

(Cevap A)

4. ÜNİTE

ATATÜRK İLKELERİ

MUSTAFA KEMAL'İN HAYATI

- ◆ Mustafa Kemal, 1881 yılında **Selânik**'te doğmuştur. Babası **Ali Rıza Efendi**, annesi **Zübeyde Hanım**'dır.
- ◆ Mustafa Kemal sırasıyla **Mahalle Mektebi**'nde, **Şemsi Efendi Okulunda**, Selânik **Askerî Rüştiyesinde**, **Manastır Askerî İdadisinde**, **İstanbul Harp Okulunda** ve **Harp Akademisinde** öğrenim görmüştür.
- ◆ Harp Akademisini bitirdikten sonra Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle ilk olarak **Şam**'da bulunan **V. Ordu**'ya bağlı 30. Süvari Alayı'na staj yapmak üzere atanmıştır. Burada **Vatan ve Hürriyet Cemiyetini** kurmuştur.
- ◆ II. Meşrutiyet'in ilanından sonra meşrutiyet yönetimine karşı çıkan 31 Mart Ayaklanması'nın bastırılması için kurulan Hareket Ordusu'nun Kurmay Başkanlığına getirilmiştir. Ayaklanmanın bastırılmasında önemli büyük rol oynamıştır.
- ◆ Osmanlı Devleti'nin İtalyanlarla yaptığı **Trablusgarp Savaşı**'nda **gönüllü** olarak görev yapan Mustafa Kemal, **Derne Cephesi**'nde düşmanı püskürtmüştür. Bu savaş, Mustafa Kemal'in ilk görev yaptığı savaş olmakla beraber, aynı zamanda **ilk askeri başarısını** gösterdiği bir savaştır. Bu savaş sırasında rütbesi **binbaşı**lığa yükselmiştir.
- ◆ Balkan Savaşlarından sonra Mustafa Kemal **Sofya Ataşemiliterliğine** atanmıştır. Bu görevi sırasında rütbesi **yarbay**lığa yükselmiştir. Mustafa Kemal, Sofya Ataşemiliterlik görevini sürdürürken I. Dünya Savaşı çıkmıştır.
- ◆ Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi üzerine görev isteğinde bulunmuş ve **Çanakkale Boğazı'nı** savunmakla sorumlu **19. Tümen Komutanlığı'na** atanmıştır. Bu görevi sırasında Çanakkale Savaşı'nda; **Arıburnu**, **Anafartalar** ve **Conkbayırı**'nda üstün başarılar elde ederek askerî yeteneğini kanıtlamıştır. Mustafa

Kemal'in ismi ilk olarak bu savaşlardan sonra geniş kitlelerce duyulmuştur. Bu başarılarından dolayı rütbesi **albay**lığa yükseltilmiştir.

- ◆ Çanakkale Savaşı'ndan sonra Mustafa Kemal **Edirne**'deki **16. Kolordu Komutanlığı'na** atanmıştır. Bir süre sonra bu kolordu **Diyarbakır**'a taşınınca Mustafa Kemal de **Diyarbakır'a** gitmiştir. Burada rütbesi **generalliğe** yükseltilmiştir. Mustafa Kemal Paşa **bu görevi** sırasında **Muş ve Bitlis'i** Ruslardan geri almıştır.
- ◆ Bir süre sonra Diyarbakır'daki **II. Ordu Komutanlığına** atandı. Bu sırada **Yıldırım Orduları Grubu** adında bir ordu kurulmuştur. Mustafa Kemal bu orduya bağlı olan **VII. Ordu Komutanlığı'na** atanmıştır. Yıldırım Orduları Grubu komutanı ile anlaşamayan Mustafa Kemal, bu görevinden ayrılarak **İstanbul'a** gelmiştir.
- ◆ VI. Mehmet (Vahdettin) padişah olduktan sonra tekrar **VII. Ordu Komutanlığı'na** atanan Mustafa Kemal, Mondros Ateşkes Anlaşması imzalandıktan sonra **Yıldırım Orduları Grubu Komutanlığı'na** getirilmiştir. Mustafa Kemal'in bu görevi uzun sürmemiştir. Çünkü 7. Ordu ve Yıldırım Orduları Grubu da **Mondros Ateşkes Anlaşması'nın** şartları gereğince ortadan kaldırılmıştır. Bunun üzerine Mustafa Kemal **İstanbul'a** dönmüştür.
- ◆ İstanbul'a gelen Mustafa Kemal, memleket yararına bir şeyler yapabileceği düşüncesindeydi. Ancak o, yapmış olduğu girişimler sonucunda, İstanbul'da bir şeyler yapmanın mümkün olmadığını anlamıştır. Daha sonra İstanbul'da bulunan genç subay arkadaşları ile bir araya gelerek ülkenin kurtuluşu üzerine görüş alışverişinde bulunmuştur. Ancak İstanbul'da ikili görüşmelerin ötesinde bir şeyler yapmak mümkün olmayınca Mustafa Kemal, Anadolu'ya geçmeyi planlamaya başlamıştır.

Tam bu sırada Karadeniz'de yaşanan olumsuz gelişmeler Mustafa Kemal'in **Samsun'a 9. Ordu Müfettişi** olarak gönderilmesine sebep olmuştur.

- ◆ **19 Mayıs 1919'da** Samsun'a giden Atatürk, düşüncüklerini uygulamaya koymuştur. Atatürk, olaylara ve geleceğe ait görüşleri ile her alanda etkili düşüncelere sahip olan büyük bir fikir adamıdır. Okudukları, yaşadıkları, gözledikleri ve duydukları, bunlardan çıkardığı sonuçlar onun fikrinin oluşmasında etkili olmuştur. Bir sistem içinde şekillenen bu düşünceler **Atatürkçü düşünce sistemi** olarak tanınmıştır.
- ◆ Mustafa Kemal, **inkılapçı** ve gerçeği gören bir devlet adamıdır. O, Türk milletini örgütleyerek **Kurtuluş Savaşı'nı** başlatmış ve kesin bir zafer kazanmıştır. Arkasından Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurmuş ve Türk milletini uygar milletler seviyesine çıkarmak için bir dizi yenilikler yapmıştır.
- ◆ Her yönüyle bir dâhi olan Mustafa Kemal'in kendine özgü kişisel özellikleri şunlardır:
 - ✓ Vatan ve Millet Sevgisi,
 - ✓ Mantıklı ve Gerçekçi Oluşu
 - ✓ Yaratıcı Düşüncesi,
 - ✓ İdealist Oluşu,
 - ✓ İleri Görüşlülüğü,
 - ✓ Önder Oluşu,
 - ✓ İnkılapçılığı,
 - ✓ Birleştirme ve Bütünleştirme Gücü
- ◆ O, bütün bu özellikleriyle Türk milletinin üstün vasıflarını taşıyan ve uygulayan dâhi bir asker ve komutan, dâhi bir siyaset ve devlet adamı, bir inkılapçı olarak yaşamış ve bu önder kişiliği ile tarihe geçmiştir.
- ◆ Bütün hayatı vatani ve milleti için hizmet yolunda mücadeleye ile geçen Atatürk'ü ölüme götüren hastalığın belirtileri 1937 yılı sonlarında ortaya çıkmıştır.

NOT

1937 yılında Atatürk ile başbakan İsmet İnönü arasında iktisat ve dış siyaset konularında bazı görüş ayrılıkları çıkmıştır. Bunun üzerine İsmet Paşa 25 Kasım 1937'de başbakanlıktan ayrılmış ve yerine uzun yıllar iktisat bakanlığı görevini yürüten Celal Bayar getirilmiştir.

- ◆ **Kaplıca sularından** yararlanmak amacıyla **Yalova'ya** giden Atatürk'ü burada **Dr. Nihat Reşat Belgeler** muayene etmiştir. Bu muayene sonucunda Atatürk'ün **siroz hastası** olduğu teşhisini koymuştur.
- ◆ Türk ve yabancı doktorlar Atatürk'ün ısrarla dinlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Fakat Atatürk bu önerileri dikkate almayarak eskisi gibi yoğun bir şekilde çalışıyordu.
- ◆ O bir taraftan **Hatay sorunu** ile uğraşırken diğer taraftan güney illerine geziye çıkmıştır. Bu gezi, sağlığının düzelenmeyecek biçimde bozulmasına neden olmuştur.
- ◆ Gezi dönüşü Ankara'ya gelen Atatürk, dinlenmek ve tedavi görmek için İstanbul'a gitmiştir. Bir süre **Savarna** yatında kalan Atatürk burada memleketin iç ve dış işleri ile meşgul olmaya devam etmiştir. Dinlenmeyi ihmal ettiği için hastalığı birdenbire artınca **Dolmabahçe Sarayı'na** götürülmüştür.
- ◆ Hastalığının ciddiyetini hisseden Atatürk vasiyetini yazarak servetinin bir kısmını ailesinin ve yakınlarının geçimine yetecek kadar ayırdıktan sonra, geriye kalan kısmını **Türk Tarih Kurumu** ve **Türk Dil Kurumuna** bağışlamıştır.
- ◆ Kasım ayının ilk haftasından itibaren hastalığı iyice artan Atatürk, 8 Kasım günü derin bir komaya girmiştir. 10 Kasım 1938 Perşembe günü saat dokuz beş geçte hayata gözlerini kapamıştır.
- ◆ 16 Kasım günü Atatürk'ün naaşı **Dolmabahçe Sarayı'nda** katafalka konulmuş, 19 Kasım 1938'de de cenaze namazı kılınmıştır. Atatürk'ün cenazesi 20 Kasım'da Ankara'ya getirilmiştir. 21 Kasım'da da büyük bir devlet töreni ile **Etnografya Müzesi'nde** hazırlanan geçici kabrine konulmuştur.
- ◆ **10 Kasım 1953'te** yine büyük bir törenle Atatürk'ün naaşı Anıtkabir'e getirilmiştir.
- ◆ 10 Kasım 1938 günü Atatürk'ün vefatından sonra Anayasa gereğince TBMM Başkanı **Abdülhalik Renda**, Cumhurbaşkanı vekili olarak göreve başlamıştır.
- ◆ 11 Kasım günü toplanan Meclis tarafından, Atatürk'ün yakın silah ve çalışma arkadaşı, Kurtuluş Savaşı'nın Batı Cephesi komutanı Malatya milletvekili **İsmet İnönü**, ikinci cumhurbaşkanı seçilmiştir.

- ◆ İsmet İnönü bu görevini 1950 yılına kadar sürdürmüştür. Cumhurbaşkanlığı döneminde Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'nın dışında tutmayı başarmış ve ülkemizde çok partili siyasi hayata geçilmesine katkıda bulunmuştur.

ATATÜRK'ÜN ESERLERİ

Nutuk (Söylev): Atatürk'ün Yeni Türk Devleti'nin kuruluş koşulları ve ilkelerini en açık ve ayrıntılı biçimde anlattığı eseridir. Atatürk, bu eserinde 1919 yılında Samsun'a çıkışından 1927 yılındaki Cumhuriyet Halk Partisinin birinci kurultayına kadar geçen olayları anlatmaktadır.

Bu dönem;

- ✓ 1919–1920 Kuvayimilliyeye'nin oluşması
- ✓ 1920–1923 I. TBMM Hükümeti dönemi
- ✓ 1923–1927 Cumhuriyet dönemini kapsamaktadır.

NOT

Atatürk "Türk Hava Kurumu"na gelir sağlamak için Nutuk'un dağıtım hakkını bu kuruma vermiştir.

Geometri Kitabı: Atatürk, ölümünden bir buçuk yıl önce yazdığı bu eserinde, geometri derslerindeki Arapça ve Farsça terimlere Türkçe karşılıklar bulmuştur. Günümüzde **geometri öğretiminde kullanılan üçgen, beşgen, kare, yamuk gibi terimler Atatürk'ün türettiği terimlerdir.**

Medeni Bilgiler: Bu eserde, Atatürk'ün vatandaşlık hak ve görevleri hakkındaki düşünceleri Afet İnan tarafından kaleme alınmıştır. 1931'de yayınlanan eser 1988'de kendi el yazılarıyla belgelendirilerek yeniden yayınlanmıştır. Eserde, çağdaş devlet, toplum ve insan tipinin sahip olması gereken millî ve evrensel değerler anlatılmaktadır.

Takımın Muharebe Eğitimi – 1911: Atatürk'ün Almanca'dan Osmanlıcaya çevirdiği bir eserdir.

Bölüğün Muharebe Eğitimi: Almancadan Osmanlıcaya çeviri bir eserdir.

Cumalı Ordugâhi: Atatürk'ün süvari, bölük, alay, tugay, eğitim ve manevralarını anlattığı eseridir. 1909'da basılmıştır.

Taktik ve Tatbikat Gezisi – 1911: Komutanların başarılı olabilmeleri için gerekli özelliklerin anlatıldığı broşür niteliğinde bir kitapçıktır.

Subay ve Komutan ile Konuşmalar: 1914'te yazılmış bir eserdir.

ATATÜRK BİYOGRAFİLERİ

Atatürk; Modern Türkiye'nin Kurucusu (Andrew Mango)

- ◆ Andrew Mango'nun kitabı, lider Atatürk'ü irdedeği gibi Mustafa Kemal'i insan ilişkileri ve yakın çevresiyle de değerlendiriyor. Dönemin toplumsal yapısı ve güç dengeleri de detaylı olarak yansıtılmıştır.

Bozkurt (H. C. Armstrong)

- ◆ Henüz Mustafa Kemal'in sağlığında yayımlanan ve dünyada yankı uyandıran bu biyografi, İsmet İnönü başkanlığındaki Bakanlar Kurulu tarafından yasaklandı ama Mustafa Kemal'in kitabı incelemesinin ardından yasak kaldırılmıştır.

Atatürk (Yakup Kadri Karaosmanoğlu)

- ◆ Yakup Kadri eserinde, Atatürk'ün gölgesinde oluşan benliğinin, kimlik kazanımının öyküsünü anlatmaktadır. Karaosmanoğlu kendi tanımladığı Atatürk kavramı etrafında, tarihe, siyasete, uygarlığa ilişkin düşüncelerini aktarmaktadır.

Atatürk; Bir Milletten Yeniden Doğuşu (Lord Kinross)

- ◆ Mustafa Kemal'in hayatını anlatan, dönemin seyrini değiştiren olaylarını da objektif bir şekilde ele alan kitap, İngiliz ve Fransız arşivleri ile Mustafa Kemal'in silah arkadaşlarının notlarından yola çıkılarak yazılmıştır.

Tek Adam (Şevket Süreyya Aydemir)

- ◆ 1963–1969 arası üç cilt olarak yayınlanan biyografi, Mustafa Kemal'in hayatını ele alan bir inceleme–araştırma eseridir. Eser, farklı dönemlerini ele aldığı Atatürk'ün hayatından öte, 19. yüzyılın sona ermesi ve 20. yüzyılın başlaması sırasındaki sıkıntılı sürecin de üzerinde durmaktadır.

ATATÜRKÇÜLÜĞÜN TANIMI VE ÖNEMİ

- ◆ Türk milletinin bugün ve gelecekte tam bağımsızlığa, huzur ve refaha sahip olması, devletin millet egemenliği esasına dayandırılması, aklın ve bilimin öncülüğünde, Türk kültürünün çağdaş uygarlık düzeyi üzerine çıkarılması amacı ile temelleri yine Atatürk tarafından belirtilen devlet hayatına, fikir hayatına ve ekonomik hayata, toplumun diğer temel kurumlarına ilişkin gerçekçi düşüncelere ve ilkelere **Atatürkçülük** denir.

ATATÜRKÇÜLÜĞÜN NİTELİKLERİ

- ◆ Türk milletinin ihtiyaç ve isteklerinden kaynaklanan millî bir düşünce sistemidir. Yani Türk milletinin ihtiyaçlarından doğmuş, temelinde millî kültürümüz olan bir sistemdir.
- ◆ Kapsadığı fikirler ve ilkeler hayalci değil, gerçeklere dayanır.
- ◆ Akılcı ve bilimcidir.
- ◆ Kişi hak ve hürriyetlerine önem verir. Vicdan ve düşünce hürriyetine saygılıdır.
- ◆ Durağan değildir. Çağdaş gelişmelere açıktır. Sürekli gelişmeyi öngörür. Bu yüzden dinamiktir.
- ◆ Yurtta ve dünyada barışın korunmasından yanadır.
- ◆ Millî birlik ve beraberliğe önem verir.
- ◆ Evrensel bir nitelik taşır. Çünkü insanlığın ortak değerlerini kapsamaktadır.
- ◆ Atatürkçü düşünce sistemini oluşturan ilkeler bir bütünün ayrılmaz parçalarıdır. Birbirlerinin devamı ve tamamlayıcısıdır.
- ◆ Atatürkçülük yabancı siyasi akımlar ve ideolojilerle açıklanamaz. Çünkü bu sistem Türk milletinin ihtiyaçlarından ve gerçeklerinden doğmuştur. Bir bütün olarak dışarıdan alınmış bir ideoloji değildir.
- ◆ Türk ulusunu çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarmayı hedef alır.

Atatürk İlkelerinin Amacı

- ◆ Atatürk ilkeleri, aklın ve bilimin öncülüğünde, çağın gereklerine göre Türk milletinin mutluluğunu, huzurunu, esenliğini, refahını sağlamak ve Türk kültürünü millî bir anlayışla çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarmak amacıyla konulmuştur. Aynı zamanda bağımsız ve güçlü bir Türkiye hedefleyen Atatürk ilkeleri, Türk milletinin birlik ve beraberlik içinde onurlu ve mutlu bir yaşam sürmesini amaçlamaktadır.

Atatürk İlkelerinin Ortak Özellikleri

- ◆ Türk toplumunun ihtiyaçlarından doğmuştur.
- ◆ Temelinde millî kültürümüz vardır.
- ◆ Bu ilkelerin kabulünde herhangi bir dış baskı, zorlama ve taklitçilik yoktur.
- ◆ Akla ve bilime dayanırlar.
- ◆ İlkeler bir bütündür. Anlam ve amaç bakımından birbirini tamamlarlar. Bu yönüyle ilkelerin ayrı ayrı değerlendirilmesi yanlış olur.
- ◆ Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyinin üzerine çıkarmayı amaçlamaktadırlar. Bu bakımdan milliyetçilik duygusuna dayanırlar.
- ◆ İlkeler sözcük anlamında kalmamış, Türk inkılabı ile uygulamaya da yansımıştır.

Atatürk İlke ve İnkılaplarının Dayandığı Esaslar

- ◆ Millî tarih bilinci,
- ◆ Vatan ve millet sevgisi,
- ◆ Millî dil,
- ◆ Bağımsızlık ve özgürlük,
- ◆ Egemenliğin millete ait olması,
- ◆ Çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkma,
- ◆ Millî kültürün geliştirilmesi,
- ◆ Millî birlik ve beraberlik, ülke bütünlüğü,
- ◆ Akılcılık (Hayatta en hakiki mürşit ilimdir.) prensibi,
- ◆ Barışçılık (Yurtta sulh, cihanda sulh) prensibi,

TEMEL İLKELER

CUMHURİYETÇİLİK

- ◆ Cumhuriyetçilik, yeni Türk Devleti'nin kurulmasına dayanak teşkil etmesi, diğer ilkelerin uygulanması açısından Atatürk ilkeleri arasında önemli bir yere sahiptir. Bu ilkeyi anlamak için önce cumhuriyet kavramının anlamını bilmek gerekir. Cumhuriyet kavramı genellikle halkı yönetecek devlet başkanları ve meclisin halk tarafından belli bir süre için seçilmesini, daha kapsamlı olarak da egemenliğin milletin bütününe ait olmasını ifade etmektedir. Cumhuriyet, hem bir devlet hem de hükûmet şeklidir. Devlet şekli olarak cumhuriyet, egemenliğin millete ait olmasıdır. Hükûmet şekli olarak ise devlet başkanının ve millet meclisinin belirli bir süre için seçimle işbaşına gelmesidir.

CUMHURİYETÇİLİK**Anahtar Kelimeler**

Millî egemenlik, ulusal irade, seçme, seçilme

Millî egemenliğin gerçekleştirilmesi amaçlıdır.

Cumhuriyetçilik ilkesinin temel özellikleri

- ◆ Millî egemenlik
- ◆ Vatandaşlar arasında eşitlik
- ◆ Temel hak ve özgürlüklerin güvenceye alınması
- ◆ Yasama, yürütme ve yargının bağımsızlığı
- ◆ Hukukun üstünlüğü
- ◆ Seçme ve seçilme hakkı
- ◆ Siyasi partilerin varlığı
- ◆ Temsilcilerin belli bir dönem için seçilmesi

Cumhuriyetçilik ilkesi doğrultusunda yapılan inkılaplar

- ◆ Saltanatın kaldırılması
- ◆ Halifeliğin kaldırılması
- ◆ TBMM'nin açılması
- ◆ 1921 ve 1924 Anayasası'nın kabulü
- ◆ Çok partili hayata geçiş
- ◆ Kadınlara siyasal hakların verilmesi

Atatürk'ün Kendi İfadesi ile Cumhuriyetçilik

- ◆ “Demokrasi prensibinin en asri ve mantıklı tatbikini temin eden hükümet şekli cumhuriyettir.”
- ◆ “Bugünkü hükümetimiz, devlet teşkilatımız doğrudan doğruya milletin kendi kendine, kendiliğinden yaptığı bir devlet ve hükümet teşkilatıdır ki, onun adı cumhuriyettir. Artık hükümet ile millet arasındaki geçmişteki ayrılık kalmamıştır. Hükümet millet ve millet hükümettir.”
- ◆ “Türk milletinin karakter ve yapısına en uygun idare cumhuriyet rejimidir.”

MİLLİYETÇİLİK

- ◆ Atatürk'e göre: “Bir insan topluluğunun millet sayılması için, zengin bir geçmişe, birlikte yaşamak konusunda samimi olmaya, geçmişten gelen mirasın korunmasını sürdürebilmek için, iradelerinin aynı olmasına, birlikte

sevinmiş, aynı ümitleri beslemiş olmalarına ihtiyaç vardır.” Akılcı, demokratik, ileriye dönük, insani, barışçı ve birleştirici olan Türk milliyetçiliği, tüm milletleri eşit kabul eden ve başka milletlerin haklarına saygı devletin, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü ifade eden bir anlayıştır.

MİLLİYETÇİLİK**Anahtar Kelimeler**

Ortak kader, dil ve kültür birliği, birlik beraberlik, bütünlük, millî değerler

Millî birlik ve bütünlüğü sağlama, millî değerleri güçlendirme amaçlıdır.

Milliyetçilik doğrultusunda yapılan inkılaplar

- ◆ Türk Tarih Kurumunun kurulması
- ◆ Türk Dil Kurumunun kurulması
- ◆ İzmir İktisat Kongresi
- ◆ Halkevlerinin açılması
- ◆ İlköğretimin zorunlu olması
- ◆ Kabotaj Kanunu'nun kabulü
- ◆ Türk alfabesinin kabulü
- ◆ Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu
- ◆ Halifeliğin kaldırılması
- ◆ Millet mekteplerinin açılması

Atatürk'ün Kendi İfadesi ile Milliyetçilik

- ◆ “Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyetimizin dayanağı Türk toplumdur. Bu toplumun fertleri ne kadar Türk kültürü ile dolu olursa o topluma dayanan Cumhuriyet de o kadar kuvvetli olur.”
- ◆ “Ne Mutlu Türk'üm Diyene!”
- ◆ “Türk milliyetçiliği, ilerleme ve gelişme yolunda uluslararası ilişkilerde bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla uyum içinde yürümekle beraber, Türk toplumunun özel karakterlerini ve başlı başına bağımsız kimliğini korumaktadır.”

NOT

Atatürk'ün dil ve edebiyat alanındaki inkılapları milliyetçilik (ulusçuluk) ilkesiyle ilişkilidir.

HALKÇILIK

- ◆ Halk, bir ülkenin sınırları içerisinde yaşayan çeşitli mesleklerin ve toplumsal grupların oluşturduğu insan topluluğudur. Halkçılık ilkesi ise dil, din, ırk, mezhep ayırmaksızın tüm vatandaşların kanun önünde eşit kabul edilmesi, toplumun kaynaştırılması ve milletin egemen olması fikrini (demokrasi) ifade eder. Buna göre halkçılık birbirini tamamlayan üç unsurdan oluşur.

a. Halk yönetimi

- ◆ Halkçılık, ulusal egemenlik ilkesine dayanır. Atatürk, halkçılık ile demokrasiyi aynı anlamda kullanmıştır. Egemenliğin ulusa ait olduğu bir devlette, hükümet sisteminin de demokrasi olması gerekir.

b. Eşitlik ilkesi

- ◆ Atatürkçü düşünce sistemi hiçbir zümre ve kişiye ayrıcalık tanımaz.

c. Sınıf çatışmalarının reddedilmesi ve toplumun dayanışma içerisinde olması

- ◆ Halkçılık ilkesi sosyal adalete, sosyal güvenliğe, toplumun ekonomik yönden zayıf kesiminin korunmasına ve adaletli gelir dağılımına önem verir, sınıf mücadelesini reddeder, devlete ve halka ekonomik yükümlülükler getirir.

Devlet halkın ekonomik sorunlarını çözmek, toplum ise daha çok çalışarak ülke ekonomisini güçlü kılmakla sorumludur.

HALKÇILIK

Anahtar Kelimeler

Eşitlik, dayanışma, sosyal devlet

Toplumsal **eşitliği** sağlama, halkın refah seviyesini yükseltme amaçlıdır.

Halkçılık ilkesi doğrultusunda yapılan inkılaplar

- ◆ Tevhid-i Tedrisat Kanunu
- ◆ Aşar vergisinin kaldırılması
- ◆ Soyadı Kanunu'nun kabulü
- ◆ Halk evlerinin açılması

- ◆ Köy Enstitülerinin açılması
- ◆ Kadınlara sosyal ve siyasal hakların verilmesi
- ◆ Kılık Kıyafet Kanunu'nun kabulü
- ◆ Türk Medeni Kanunu'nun kabulü
- ◆ Toprak Reformu Kanunu'nun çıkarılması

Atatürk'ün Kendi İfadesi ile Halkçılık

- ◆ "İdare usulümüz kayıtsız şartsız hâkimiyetine sahip olan halkın, mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstenittir."
- ◆ "Bugünkü mevcudiyetimizin asli mahiyeti, milletin genel eğilimlerini ispat etmiştir. O da halkçılıktır ve halk hükümetidir. Hükümetlerin halkın eline geçmesidir. İdareyi halka teslim etmek için çalışalım. O zaman bütün müşküllerin ortadan kalkacağına kaniim."

SORU

Birinci TBMM'de kabul edilen kömür havzalarında çalışan işçilerin sosyal hakları ve güvenlikleriyle ilgili kanunun aşağıdaki ilkelerden hangisiyle ilgili olduğu söylenebilir?

- A) Milliyetçilik B) İnkılapçılık
C) Laiklik D) Halkçılık
E) Cumhuriyetçilik

ÇÖZÜM

Türkiye'nin gerçek anlamda sanayileşme sürecine girmesi, Cumhuriyet döneminde olmuştur. Bu sebeple bu dönemde işçi haklarının düzenlenmesi gerekmiştir. Bu durum halkçılık ilkesiyle doğrudan ilgilidir. Halkı bir bütün olarak kabul eden halkçılık ilkesi sosyal ve ekonomik seviyesi düşük kitlelerin düzelmesine yardımcı olmayı öngören bir Atatürk ilkesidir. Bu ilke ışığında devlet, vatandaşının sosyal ve ekonomik sorunlarını çözmek ve onların yaşam standartlarını yükseltmekle ilgili önlemler almaktan sorumludur. Atatürk, toplumdaki sosyal grupları nasıl birbirlerine eşit, imtiyazsız topluluklar olarak görmüşse, işçi kesimini de aynı halkçılık ilkesi çerçevesinde değerlendirmiştir.

(Cevap D)

DEVLETÇİLİK

- ◆ Ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için özel sermayenin yetmediği durumlarda devletin sanayileşme işini kendi üzerine almasını ifade eder.

DEVLETÇİLİK

Anahtar Kelimeler

Ekonomi, yatırım, devletleştirme, kamulaştırma

Kalkınmayı sağlamak amacıyla devletin **ekonomik** faaliyetleri yürütmesi anlamına gelir.

Devletçilik ilkesinin temel özellikleri

- ◆ Devletçilik, halkçılığın zorunlu bir sonucudur.
- ◆ Güçlü ve çağdaş bir devlet meydana getirmeyi amaçlar.
- ◆ Devletçilik, planlı ekonomiyi gerekli hâle getirmiştir.
- ◆ Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk milletinin ve devletin içinde bulunduğu durumundan dolayı zorunlu olarak ekonomide devletçilik ilkesi uygulanmıştır.
- ◆ Atatürk'e göre devletçilik, özel teşebbüs hürriyetinin ve piyasa ekonomisinin reddi değildir; yani Atatürk devletçiliği komünist devletteki gibi ekonomideki tek tekelin, devlet olmasını değil, devlet ile özel sektörün birlikte ekonomik roller üstlenmesini ifade eder. Bu doğrultuda devletçilik ilkesi, bağımsızlığa ters düşmemek koşuluyla yabancı sermayeden de yararlanmayı öngörür. Temel şart bağımsızlıktır, bunu zedeleyen her türlü uygulamayı reddeder.

Devletçilik ilkesi doğrultusunda yapılan inkılaplar

- ◆ Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun kabulü
- ◆ Kabotaj Kanunu'nun kabulü
- ◆ Ulusal bankaların kurulması
- ◆ I ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planı

Atatürk'ün Kendi İfadesi ile Devletçilik

- ◆ "Memlekette her çeşit üretimin artması için ferdi teşebbüsün devletçe elzem olduğunu önemle kaydettikten sonra, beyan etmeliyiz ki devlet ve fert birbirine karşı değil, birbirinin tamamlayıcısıdır."
- ◆ "Siyasi ve fikri hayatta olduğu gibi iktisadi işlerde de fertlerin teşebbüslerini beklemek doğru olmaz. Mü-

him ve büyük işleri ancak milletin toplam servetine ve devletin bütün teşkilat ve kuvvetine dayanarak, millî egemenliğin uygulanmasını ve yürütülmesini düzenlemekle görevli olan hükümetin mümkün olduğu kadar üzerine alıp başarması tercih olunmalıdır."

SORU

- 1929 Ekonomik buhranı
- Özel teşebbüsün sermaye yetersizliği
- Ekonomik ve toplumsal sıkıntılar

Devletçilik ilkesinin benimsenmesinde yukarıdakilerden hangilerinin etkili olduğu söylenebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Devletçilik ilkesi, bir ülkenin kalkınmasının devlet eliyle olabileceğini savunan bir anlayışı ifade etmektedir. Devletin ekonomik yaşama doğrudan müdahale ettiği bu sistem Türkiye'de 1931 yılından itibaren uygulanmaya başlamıştır. Bu ilkenin benimsenmesinde özel teşebbüsün hem sermaye hem de bilgi açısından yeterli seviyede olmaması etkili olmuştur. Ayrıca 1929 yılında ABD merkezli olarak başlayan ancak kısa sürede diğer ülkeleri de etkisi altına alan ekonomik kriz ve bunun sonucunda yaşanan ekonomik ve toplumsal sıkıntılar da devletçilik ilkesinin benimsenmesini zorunlu kılmıştır.

(Cevap E)

LAİK LİK

- ◆ Laiklik, din ve devlet işlerini birbirinden ayıran, dinin politik çıkarlara alet edilmesini reddeden, kişilerin din ve vicdan özgürlüğünü tanıyan ve koruyan, akıl ve bilimin egemen olduğu devlet ve toplum düzenini öngören bir ilkedir.

LAİK LİK

Anahtar Kelimeler

Akıcılık ve bilimsel, din ve vicdan özgürlüğü

Devlet işlerinin **dinî** kurallara değil, **akıl ve bilime** dayandırılması amaçlanır.

Laiklik ilkesinin temel özellikleri

- ◆ Din ve devlet işleri birbirinden ayrılmıştır. Devlet yönetimi din kurallarına göre değil, akıl ve bilimin önderliğinde düzenlenir.
- ◆ Vatandaşların dinî inançlarına hiçbir şekilde müdahale edilmez.
- ◆ Devlet her türlü dinsel inanç, ayin ve kuruluşlar karşısında tarafsız kalır ve bu dinlere bağlı olanlar arasında ayırım yapamaz.
- ◆ Devletin resmî dini yoktur. Devlet belli bir dine üstünlük tanıyıp onun kurallarını bütün vatandaşlara benimsetmeye ve uygulamaya çalışmaz.

Laiklik ilkesi doğrultusunda yapılan inkılaplar

- ◆ Halifeliğin kaldırılması
- ◆ Medreselerin kapatılması
- ◆ Saltanatın kaldırılması
- ◆ Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulü
- ◆ Şeriye ve Evkaf vekâletinin kaldırılması
- ◆ Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması
- ◆ Türk Medeni Kanunu'nun kabulü
- ◆ Harf İnkılabı
- ◆ Anayasadan laikliğe aykırı maddelerin çıkarılması (1928)
- ◆ Laiklik ilkesinin anayasaya girmesi
- ◆ Şapka Kanunu'nun kabulü

Atatürk'ün Kendi İfadesi İle Laiklik

- ◆ "Dünyada her şey için, medeniyet için, hayat için, muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalalettir."
- ◆ "Din, bir vicdan meselesidir. Herkes vicdanının emrine uymakta serbesttir. Biz dine saygı gösteririz. Düşünşe ve düşünceye muhalif değiliz. Biz sadece din işlerini millet ve devlet işleriyle karıştırmamaya çalışıyoruz."
- ◆ "Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir."

İNKILAPÇILIK

- ◆ İnkılap, bir toplumun önemli kurumlarını kısa bir süre içinde değiştirip kendini yenileştirmesi atılımıdır.

Atatürk'ün inkılap anlayışı, çağa göre geri kalmış kurumların ortadan kaldırılması ve bunların yerine ilerlemeyi, gelişmeyi kolaylaştıracak kurumların getirilmesi esasına dayanır.

- ◆ İnkılapçılık, batılılaşma ve çağdaşlaşma yolunda da-ima ileriye, çağdaş uygarlığa yönelmektir. Sadece inkılapları savunmaya değil, inkılapları geliştirmeyi, çağdaş hayatın gereklerine uydurmayı da içine alır.

İNKILAPÇILIK**Anahtar Kelimeler**

Çağdaşlaşma, yenilik, devrim, Batılılaşma

Çağdaş uygarlıklar seviyesine ulaşmak amacıyla çağın gereklerine uygun kurumların oluşturulması amaçlanır.

İnkılapçılık ilkesi doğrultusunda yapılan inkılaplar

- ◆ Latin harflerinin kabulü
- ◆ Kılık Kıyafet Kanunu'nun kabulü
- ◆ Uluslararası ölçü, tartı, takvim ve saat ölçülerinin kabul edilmesi
- ◆ Hafta tatilinin cumadan pazara alınması
- ◆ Şapka Kanunu'nun kabulü

Atatürk'ün Kendi İfadesi ile İnkılapçılık

- ◆ "İnkılap var olan müesseseleri zorla değiştirmek demektir. Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak yerlerine, milletin en yüksek medeni gereklere göre ilerlemesini sağlayacak yeni müesseseleri koymuş olmaktadır."
- ◆ "Ülkeler çeşitlidir fakat uygarlık birdir ve bir milletin kalkınması için de bu tek uygarlığa katılması gerekir. Osmanlı Devleti'nin düşüşü Batı'ya karşı elde ettiği başarılarından çok, mağrur olarak kendisini Avrupa milletlerine bağlayan ilişkileri kestiği gün başlamıştır."

NOT

Atatürk ilkeleri 1924 Anayasası'nda 1937 yılında yapılan değişiklikle anayasaya girmiştir. Böylece Atatürk ilkeleri anayasa güvencesine alınmıştır.

BÜTÜNLEYİCİ İLKELER

I. Ulusal Egemenlik

Egemenliğin, yani devleti kuran, yöneten en üstün gücün kişilere ya da belli zümre ve sınıflara değil, doğrudan ulusun kendisine ait olmasını ifade eder. **Cumhuriyetçilik** ilkesinin bütünüdür.

II. Ulusal Birlik, Beraberlik ve Ülke Bütünlüğü

Ulusal çıkarların korunması, güçlü bir ulusal devletin kurulması ve siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik yönlerden toplumun ulusça kalkınabilmesi için birlik beraberliğin sağlanması gerektiğini ifade eder. **Milliyetçilik** ilkesinin bütünüdür.

III. Ulusal Bağımsızlık

Ulusal egemenlik, içeride ulus hâkimiyetini ifade ederken ulusal bağımsızlık da hür bir şekilde yaşamayı ifade eder.

IV. Akılcılık ve Bilimsellik

Devlet ve toplum hayatında akıl ve bilime yer vermeyi ifade eder. **Laiklik** ve **inkılapçılık** ilkelerini bütündür.

V. Yurtta Barış, Dünyada Barış

Bağımsızlığımıza saygı duyan devletlerle iyi ilişkiler kurmayı, içte huzur ve barışı sağlamayı ifade eder. **Halkçılık** ilkesini bütündür.

VI. Çağdaşlaşma ve Batılılaştırma

Toplumu çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarmayı ifade eder. **İnkılapçılık** ilkesini bütündür.

İnsan ve İnsanlık Sevgisi: Türk inkılabının insancıl bir karaktere sahip olmasını ifade eder. **Milliyetçilik** ve **halkçılık** ilkelerinin doğal sonucudur.

BÜTÜNLEYİCİ İLKELER

Millî egemenlik	→	Cumhuriyetçilik
Millî birlik ve beraberlik	→	Milliyetçilik
Akılcılık ve bilimsellik	→	Laiklik İnkılapçılık
Çağdaşlaşma ve Batılılaştırma	→	İnkılapçılık
Ulusal bağımsızlık	→	Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik
İnsanlık ve insan sevgisi	→	Milliyetçilik Halkçılık
Yurtta sulh, cihanda sulh	→	Milliyetçilik Halkçılık

SORU

Atatürk döneminde ekonomide devletçi modelin uygulanmasının **temel sebebi** olarak aşağıdakilerden hangisi gösterilebilir?

- A) Kalkınmayı sağlayacak düzeyde işçi sınıfının oluşmaması
- B) Sanayi işletmesi kuracak özel girişimcilerin olmaması
- C) Beş yıllık sanayi planlarının beklenen başarıyı gösterememesi
- D) Yabancı sermaye akışının yetersiz kalması
- E) İthalat – İhracat dengesinin kurulamaması

ÇÖZÜM

Atatürk döneminde devletçi ekonomik politika uygulanmasının temel sebebi, her çareye başvurulmasına rağmen sanayi işletmesi kuracak sermaye sahibi özel girişimcilerin ortaya çıkmamasıdır.

(Cevap B)

SORU

- I. Kabotaj Kanunu'nun kabulü
 - II. Yabancılar a ait işletmelerin satın alınması
 - III. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın kabul edilmesi
- Yukarıdakilerden hangileri, devletçilik ilkesi doğrultusunda yapılmıştır?**

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) II ve III
- E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Devletçilik, özel sektörün yetersiz kaldığı durumlarda yatırımların bizzat devlet tarafından yapılmasını öngören ekonomik bir modeldir. Teşvik-i Sanayi Kanunu ve Kabotaj Kanunu'nun kabul edilmesi, Ulusal bankaların kurulması, Yabancılar a ait işletmelerin satın alınması I. ve II. Beş Yıllık Sanayi Planlarının yapılması, Devletçilik ilkesi doğrultusunda yapılan çalışmalardır.

(Cevap E)

SORU

- Halkçılık
- İnkılapçılık
- Milliyetçilik
- Laiklik

Yeni Türk Devleti'nin gerçekleştirdiği aşağıdaki inkılaplardan hangisi, yukarıda verilen Atatürk İlkelerinin tamamıyla, bağdaştırılabilir?

- A) Şapka Kanunu
- B) Kabotaj Kanunu
- C) Şeriye Vekaletinin kaldırılması
- D) Latin Harflerinin kabul edilmesi
- E) Tekke ve Zaviyelerin kaldırılması

ÇÖZÜM

Latin harflerinin kabul edilmesi, toplumdaki okuma ve yazma oranını artırması açısından halkçılıkla; Eski Arap harflerinin, batıdan getirilen bir alfabe ile değiştirilmesi açısından İnkılapçılıkla; Türkçe'nin gelişmesine hizmet etmesi açısından milliyetçilikle; bağdaştırılabilir. Dine bağlılıkla bir algılan eski alfabenin terk edilmesi bu yönüyle Laiklik ilkesini de içinde barındırır.

(Cevap D)

SORU

Atatürk'ün naaşı, vefat ettiği 1938 yılından, Anıtkabir'e getirildiği 1953 yılına kadar aşağıdakilerden hangisinde kalmıştır?

- A) Cumhuriyet Müzesi
- B) Dolmabahçe Sarayı
- C) Etnoğrafya Müzesi
- D) Kurtuluş Savaşı Müzesi
- E) Anadolu Medeniyetler Müzesi

ÇÖZÜM

10 Kasım 1938'de vefat eden Atatürk'ün Türk bayrağına sarılı tabutu, 20 Kasım tarihine kadar Dolmabahçe Sarayı'nda Türk halkının ziyaretine açılmıştır. 21 Kasım 1938 tarihinden itibaren de geçici istirahtگاهی olan Etnoğrafya Müzesi'ne getirilmiştir.

(Cevap C)

SORU

Atatürk: "Bugün ilmin, fennin, bütün kapsamıyla medeniyetin saçtığı ışık karşısında filan veya falan şeyhin irşadiyle maddi ve manevi saadet arayacak kadar ilkel insanların medeni Türk toplumunda var olabileceğini asla kabul etmiyorum." demiştir.

Atatürk'ün bu sözü ile aşağıdakilerden hangisinin önemini vurguladığı söylenebilir?

- A) Laiklik
- B) Halkçılık
- C) Milliyetçilik
- D) İnkılapçılık
- E) Cumhuriyetçilik

ÇÖZÜM

Atatürk öncülde verilen sözüyle, aklın ve bilimin ışığının rehber alınması gerektiğini aksi halde medeni bir dünyada yer bulunamayacağını vurgulamıştır. Bu söz insanın aklı ve bilimi rehber alması gerektiğini savunan Laiklik ilkesi ile doğrudan ilgilidir.

(Cevap A)

SORU

- Medeni Kanun'un kabul edilmesi
- Türk Dil Kurumunun kurulması
- Soyadı Kanunu'nun kabul edilmesi
- Hilafetin kaldırılması

gibi gelişmelerle aşağıda verilen Atatürk ilkelelerinden hangisi arasında ilişki kurulamaz?

- A) Milliyetçilik
- B) Laiklik
- C) İnkılapçılık
- D) Devletçilik
- E) Halkçılık

ÇÖZÜM

Devletçilik ilkesi, devlet eliyle millî sanayinin ve sermayedarların oluşumunu teşvik etmeyi amaçlayan bir ekonomik modeldir. Öncülde verilen inkılaplardan hiç biri ekonomi temelli değildir.

(Cevap D)

5. ÜNİTE

CUMHURİYET DÖNEMİ İNKILAPLARI

Türk İnkılabını Hazırlayan Gelişmeler

- ◆ Fransız İhtilali'nin olumlu ve olumsuz etkileri (anayasa, demokrasi, milliyetçilik, insan hakları...)
- ◆ Osmanlı Devleti'nde yapısal (siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel...) bozuklukların başlaması
- ◆ Avrupalı devletlerin Osmanlı toprakları üzerindeki sömürgeci çalışmaları
- ◆ Yenileşme çabalarının başarısız olması nedeniyle Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecine girmesi
- ◆ Atatürk döneminde yapılan inkılapların bir kısmı 1961 Anayasası ile ilk kez koruma altına alınmıştır.

Koruma altındaki Türk İnkılapları şöyledir:

- ✓ Türk Medeni Kanunu ile kabul edilen resmi nikah esası
- ✓ Türk alfabesinin kabulü hakkında kanun
- ✓ Soyadı Kanunu
- ✓ Tevhid-i Tedrisat Kanunu
- ✓ Tekke ve zaviyelerin kapatılması hakkında kanun
- ✓ Şapka Kanunu
- ✓ Bazı kisvelerin giyilemeyeceğine dair kanun

İnkılap

- ◆ Arapça "kalb" kökünden gelen "inkılap" sözcüğü bir hâlden başka hâle dönüşme, biçim değiştirme, devrim anlamına gelir. Arapçada bu anlamda kullanılan sözcük Osmanlıcaya da geçmiş ve aynı anlamda kullanılmıştır.

NOT

İnkılap; toplumlarda çeşitli alanlarda, toplumun gereksinmelerine göre birtakım düzenlemeler ve yeni bir düzen getirmektedir.

İhtilal

- ◆ İhtilal Arapça hâlel/bozma, kaldırma, kökünden gelmektedir. İhtilal bir devletin mevcut siyasal yapısını, iktidar

düzenini ortadan kaldırmak için, bu konudaki hukuksal kurallara başvurmaksızın, zor kullanarak yapılan geniş bir harekettir.

NOT

İhtilaller toplumda halk arasında siyasal, sosyal ve ekonomik alanlarda oluşan farklılıklar sonucu meydana gelir. Eğer yönetim halkın refah ve huzurunu sağlayacak önlemler alamazsa toplumsal ögelerin birbiriyle çarpışması sonucu ihtilâl denilen patlama olur. İhtilal mevcut düzeni yıkar. İhtilal inkılabın, ilk safhasıdır. Bundan sonraki safha inkılap safhasıdır.

İslahat

- ◆ İslahat sözcüğü Arapça "sulh" kökünden gelmektedir ve ıslah iyileştirme, düzeltme, eksikleri tamamlama, fenalığı giderip iyileştirme demektir. İslahat ise ıslahın çoğulu olup düzeltmeler, iyileştirmeler yoluna koymalar anlamındadır

NOT

İslahatın Batı dillerindeki karşılığı ise reformdur. **Form:** şekil, şekillendirme; **reform:** yeniden şekillendirme, düzeltme, iyileştirme anlamına gelmektedir.

- ◆ İslahatta, inkılaptan farklı olarak yeni bir unsur getirme yoktur. İslahatta mevcut düzen korunurken bu düzenin aksak yönlerini gidermek için bazı düzeltme çalışmaları vardır.

Tekâmül (Evrim)

- ◆ Tekâmül sözcüğü de Arapça "kâmil" olma, olgunlaşma kökünden türemiştir. Tekâmül ilerleme, gelişme demektir.

NOT

Tekâmülün şimdi Türkçede kullanılan karşılığı evrimdir. Batı dillerindeki **evolution** sözcüğü tekâmülü karşılar.

- ◆ Tekâmülde inkılapta olduğu gibi hızlı bir aksiyon yoktur. Tekâmülde olaylar çok yavaş seyreder. Buradaki ilerleme ve gelişmeler zaman ve yer koşullarına bırakılmıştır. Hatta bazı alanlarda hareket başlatılmış fakat doğal seyrine bırakılmıştır. Sonuca ulaşıp ulaşmayacağı belli değildir. Eskinin mi, yeniye, yoksa yeninin mi eskiyi asimile edeceği önceden kestirilemez.

Batılılaşma

- ◆ XVIII. yüzyıldan itibaren Batılılaşma sürecine başlayan Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma olgusu, "asrileşme, muasırlaşma, asrilik, garplılaşma" gibi sözcüklerle anlatılmıştır.

Batılılaşma genellikle yanlış değerlendirilmiş bir kavram olmuştur. Bu değerlendirme iki yanlış yoruma dayanmaktadır. Bunlardan birincisi, Batılılaşmanın Fransızlaşma, İngilizleşme vs. olarak algılanmasıdır. İkincisi ve daha önemlisi ise din farklılığı ve konunun Hristiyanlık-Müslümanlık sorunlarına göre değerlendirilişidir. Bu düşünceye göre Batı uygarlığı bir Hristiyan uygarlığıdır ve Müslüman bir toplumun bunu alması mümkün değildir. Ancak Cumhuriyet döneminde yapılan inkıaplarda Batılılar ne yaptıysa aynısını yapmak yerine nasıl yaptılarsa öyle yapmayı hedef alan bir anlayışla hareket edilmiştir. Bu nedenle Türk İnkılabı'nın Batılı modelden almayı hedeflediği temel unsur, yöntem bilgisi ile sınırlanmıştır.

SORU

Türk Tarih Kurumunun başkanlığını yapmış olan Hasan Cemil Çambel'in "Biz, Batılılar ne yaptıysa aynısını yapmak değil, nasıl yaptılarsa öyle yapmak istiyoruz." şeklindeki sözünden hareketle, Türk İnkılabı'nın Batılı modelden almayı hedeflediği temel unsur, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Teknik araç	B) Basılı kaynak
C) Yetişmiş eleman	D) Maddi destek
E) Yöntem bilgisi	

ÇÖZÜM

Batılılaşma çağın gelişmiş kurumlarına, gelişmiş uygarlık düzeyine ulaşabilmek için gerekli olan ekonomik, toplumsal, psikolojik, siyasal değişmeyi gerçekleştirmek demektir. Atatürk, batılılaşmayı modernleşmek anlamında kullanırken, batılılaşmadan sadece medenileşmeyi kastetmiş, bunu Batının bütün değerlerini aynen almak olarak düşünmemiştir. Hasan Cemil Çambel'in paragrafta verilen sözü de Batılılaşmanın ne yönde olması gerektiği konusunda yani yöntem bilgisiyle ilgilidir.

(Cevap E)

SORU

Aşağıdakilerden hangisi ilk kez 1961 Anayasası ile koruma altına alınan devrim kanunlarından biri değildir?

- A) Şapka Kanunu
- B) Tevhid-i Tedrisat Kanunu
- C) Tekke ve zaviyelerin kapatılmasına dair kanun
- D) Uluslararası rakamların kabulü hakkında kanun
- E) Halifeliğin Kaldırılması Hakkında Kanun

ÇÖZÜM

A, B, C, D seçeneklerinde verilen kanunlar anayasa ile koruma altına alınan devrim kanunlarıdır. Türk Medeni Kanunu ile kabul edilen resmi nikah esası, Türk Alfabesinin kabulü hakkında kanun, Soyadı Kanunu ve Bazı kisvelerin giyilemeyeceğine dair kanun koruma altındaki diğer devrim kanunlarıdır.

Toplam sekiz kanundan oluşan devrim kanunları hakkında anayasaya aykırılık iddiasıyla yargı mercilerine başvurulamaz.

(Cevap E)

SİYASİ ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

SALTANATIN KALDIRILMASI (1 Kasım 1922)

- ◆ Türk milleti millî mücadelesini ve Türkiye Büyük Millet Meclisini kayıtsız şartsız millî egemenlik anlayışı üzerine kurmuştur. Saltanat sisteminde padişahın iradesinin üstünlüğü, millî egemenlik anlayışı ile bağdaşmıyordu. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisinin kurulması ile etkisi azalan saltanatın resmen kaldırılması gerekiyordu.
- ◆ İsviçre'nin Lozan kentinde yapılacak olan barış konferansına Türkiye, 28 Ekim 1922'de hem İstanbul hem de Ankara Hükûmetleri nezdinde davet edilmiştir. İtilaf Devletleri'nin Lozan Barış Konferansı'na iki hükûmeti birlikte çağırımlarındaki amaç, Türk tarafını bölerek birbirine düşürmektir.
- ◆ İstanbul Hükûmeti'nin Lozan görüşmelerine Ankara Hükûmeti ile birlikte katılma çağrısında bulunması saltanatın kaldırılması için uygun bir ortam hazırlamıştır. Bu durum, Büyük Millet Meclisi tarafından görüşmelerde iki başlılık oluşturacağı düşüncesiyle sakıncalı bulunmuştur. Çıkarılan bir kanunla 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmıştır. Saltanatın kaldırılmasıyla birlikte Osmanlı Devleti, hukuki olarak sona ermiştir. İstanbul'daki Osmanlı Hükûmeti de istifa etmiştir. (Ahmet Tevfik Paşa) Son Osmanlı padişahı Vahdettin, 17 Kasım 1922'de yurdu terk etmiştir. Osmanlı soyundan gelen **Abdülmecit Efendi ise** Meclis tarafından halifelik makamına getirilmiştir.

Sonuçları

- ✓ Ülke yönetimindeki ikilik sona ermiştir.
- ✓ Siyasi ve dinî güçlerin bir elde toplanması geleneği sona ermiştir.
- ✓ Laiklik yolunda çok önemli bir adım atılmıştır.
- ✓ **Osmanlı Devleti tamamen ortadan kalkmıştır.**
- ✓ İstanbul'daki yönetimi TBMM devralmıştır.
- ✓ Millî egemenliğin gerçekleşmesi yolunda önemli bir adım atılmıştır.

NOT

Saltanatın kaldırılması I. TBMM'nin (1920-1923) yaptığı tek inkılaptır. Diğer inkılaplar II. TBMM tarafından gerçekleştirilmiştir.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi, Saltanatın kaldırılmasıyla birlikte istifa eden Osmanlı Devleti'nin son sadrazamıdır?

- A) Ahmet İzzet Paşa
- B) Salih Paşa
- C) Ahmet Tevfik Paşa
- D) Ali Rıza Paşa
- E) Damat Ferit Paşa

ÇÖZÜM

Saltanatın kaldırılması, TBMM'nin 1 Kasım 1922'de kabul ettiği bir kararname ile gerçekleşmiştir. Bu sırada Osmanlı devletinin sadrazamı Ahmet Tevfik Paşa idi. Tevfik Paşa, saltanatın kaldırılmasının ardından 4 Kasım'da istifa etmiştir. Tevfik Paşa, ilki Mehmet Reşad döneminde olmak üzere toplamda üç dönem sadrazamlık görevini yürütmüştür. I. Dünya Savaşı sonrası yapılan Paris Barış Konferansı'na Osmanlı heyetinin başkanı olarak katılan Ahmet Tevfik Paşa, Londra Konferansı'na da Ankara hükûmeti temsilcileri ile birlikte katılmıştır. Ancak konferansta Türkiye'nin tek temsilcisinin Ankara Hükûmeti olduğunu belirterek sözü Bekir Sami Bey'e bırakmıştır.

(Cevap C)

II.TBMM'NİN SEÇİLMESİ (11 Ağustos 1923)

Meclisin Yenilenmesinin Sebepleri

- ✓ I. TBMM'nin, ortaya çıkan anlaşmazlıklardan dolayı çalışamaz hâle gelmesi,
- ✓ Devlet sisteminin nasıl olacağı konusunda sert tartışmaların yaşanması,
- ✓ I. TBMM'nin savaş yıllarında yıpranması,
- ✓ İnkılapları hızla gerçekleştirecek dinamik ve çağdaş bir meclise ihtiyaç duyulması,
- ◆ Meclisin yenilenmesi için yapılacak seçimlerde Mustafa Kemal'i saf dışı bırakmak isteyen bazı milletvekilleri, seçim kanununda değişiklikler yapılmasını talep etmişlerdir. Önerilen seçim kanununa göre;
- ◆ Seçime katılacak olanlar seçim çevresinde en az beş yıl oturmuş olmalı,

- ◆ Seçime katılacaklar günümüz Misakımillî'si içinde doğmuş olmalıdır.
- ◆ Bu maddeler doğrudan Selânik'te doğan ve askerlik mesleği sebebiyle hiçbir yerde uzun süre ikamet etmeyen Mustafa Kemal'e karşıdır ancak bu öneriler meclis tarafından reddedilmiştir.
- ◆ **II. TBMM Lozan Antlaşması'nın onaylanması, hali-feliğin kaldırılması, cumhuriyetin ilanı gibi önemli siyasal** olaylara imza atmış, inkılap hareketlerinin yapılmasına öncülük etmiştir.

HALK FIRKASININ KURULMASI (9 Eylül 1923)

- ◆ Yeni kurulan Türk devletinin ilk siyasi partisidir.
- ◆ Mustafa Kemal tarafından kurulmuştur.
- ◆ Mustafa Kemal'in 8 Nisan 1923'te açıkladığı "**Dokuz Umde** (İlke)" Halk Fırkası'nın varlık esaslarını oluşturmuştur.
- ◆ Partinin temelini Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşkil etmiştir.
- ◆ Mustafa Kemal, tüm inkılaplarını bu partiye dayalı olarak gerçekleştirmiştir.
- ◆ Halk Fırkası, cumhuriyetin ilanından sonra 10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF), 1935'te de Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) adını almıştır.
- ◆ CHF 1931'deki kurultayında cumhuriyetçilik, milliyetçilik, laiklik, halkçılık, devletçilik ve inkılapçılık ilkelerini temel ilkeler olarak kabul etmiştir.
- ◆ Partinin altı temel ilkesi 1937'de anayasaya eklenmiştir.
- ◆ CHF Türkiye'yi 1923'ten 1950'ye kadar 27 yıl aralıksız yönetmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin bu iktidarı 1950 yılında **Demokrat Parti**'nin genel seçimlerde çoğunluğu sağlamasıyla son bulmuştur.
- ◆ Atatürk'ün ölümüyle partinin başına İsmet İnönü geçmiştir.
- ◆ Halk Fırkası ekonomide devletçiliği benimsemiştir.
- ◆ 1923–1950 yılları arası iktidarda kalan Halk Fırkası günümüzde de varlığını sürdüren bir partidir.

ANKARA'NIN BAŞKENT OLMASI (13 Ekim 1923)

- ◆ Ankara Kurtuluş Savaşı'nın yürütüldüğü yer olması bakımından fiili olarak yeni Türk Devleti'nin başkenti durumundaydı. Bu nedenle İsmet Paşa'nın Meclise vermiş olduğu tek maddelik bir yasa önergesiyle Ankara resmî olarak da yeni Türk Devleti'nin başkenti olmuştur.

Ankara'nın yeni Türk devletinin başkenti olarak ilan edilmesine rağmen İngiltere, Fransa, İtalya, ABD ve Japonya gibi devletler büyükelçiliklerini ancak 1926 Ankara Antlaşması'ndan sonra Ankara'ya taşımışlardır.

PUAN KÜPÜ

Ankara'nın başkent oluşunu etkileyen nedenler şöyle sıralanabilir:

- ✓ Ankara'nın jeopolitik, stratejik ve coğrafi konumu
- ✓ Ankara ve çevre halkının Temsil Heyeti'ne karşı gösterdiği yoğun ilgi ve Millî Mücadele'ye verdiği olağanüstü destek
- ✓ Ankara'da oluşan Kuvayımiliye ruhu
- ✓ Ankara'nın Kurtuluş Savaşı'nın fiili merkezi olması, gelişmiş haberleşme ve ulaşım imkânları

CUMHURİYETİN İLANI (29 Ekim 1923)

Nedenleri

- ◆ Saltanatın kaldırılmasıyla bir iktidar boşluğunun doğmuş olması
- ◆ Meclis hükûmeti sisteminin işleyemez hâle gelmesi ve hükûmet bunalımının bir türlü giderilememesi
- ◆ Devlet başkanlığı sorununun ve rejim tartışmalarının devam etmesi
- ◆ "**Ekim Bunalımı**" adı verilen ve 27 Ekim 1923'te Bakanlar Kurulu Başkanı Ali Fethi Bey ve birçok bakanın istifasının ardından yaşanan yeni hükûmetin kurulamaması hadisesi

NOT

Lozan'a gönderilmeyen Rauf Bey'in, Bakanlar Kurulu Başkanlığı'ndan çekilmesiyle yerine Ali Fethi Bey atanmıştır. Ancak Rauf Bey etrafında toplanan meclis içi muhalefet, Ali Fethi Bey hükûmetini çalışamaz hale getirmiştir.

- ◆ Mustafa Kemal, yaşananlara çözüm üretmek için 28 Ekim akşamı arkadaşları ile yaptığı kısa görüşmeden sonra cumhuriyetin ilan edilmesine karar vermiştir. Buna dayanarak İsmet Paşa ile arkadaşları bir anayasa değişikliği önerisi hazırlamıştır. Bu öneri aşağıda verilmiştir:

- ◆ Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Yönetim biçimi, halkın kendi geleceğine doğrudan doğruya katılması esasına dayanır. Türkiye Devleti'nin yönetim şekli cumhuriyettir.
- ◆ Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ve kendi üyeleri arasından bir seçim dönemi için seçilir. Tekrar seçilme hakkı vardır.
- ◆ Cumhurbaşkanı, devletin de başıdır. Bu sıfatla, gerekli gördükçe Meclise ve hükûmete başkanlık eder.
- ◆ Başvekil, cumhurbaşkanı tarafından Meclis üyeleri arasından seçilir. Bakanlar, başvekil tarafından yine Meclis üyeleri arasından belirlenir ve toplu olarak cumhurbaşkanının onayına sunulur.
- ◆ Türkiye Büyük Millet Meclisi 29 Ekim 1923'te değişiklik önergesini kabul etmiştir.
- ◆ Cumhuriyetin ilanından sonra TBMM'de cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan gizli oylamada 158 milletvekilinin tamamının oyunu alarak yeni Türk Devleti'nin ilk cumhurbaşkanı seçilmiştir.
- ◆ 1921 Anayasası'nda yapılan değişiklikle meclis hükûmeti sisteminden, kabine hükûmeti sistemine geçilmiştir. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa'yı başbakan olarak hükûmeti kurmakla görevlendirmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Fethi Okyar'ı da meclis başkanı seçmiştir.

PUAN KÜPÜ

Atatürk 1923, 1927, 1931 ve 1935 yıllarında toplamda dört kez ve her defasında üyelerin tamamının oyuyla cumhurbaşkanı seçilmiştir.

UYARI

Yeni Türk Devleti'nin başlangıçtan itibaren rejimini açıklamamasında,

- ✓ Ulusal birlik ve beraberliğin bozulmasına engel olmak
- ✓ Saltanatın birleştirici etkisinden yararlanmak
- ✓ Bağımsızlık yolunda zamansız rejim tartışmalarına neden olmamak **amaçları etkili olmuştur.**

Sonuçları

- ◆ Rejimin adı konularak bu konudaki tartışmalar giderilmiştir.
- ◆ Meclis hükûmeti sisteminden **kabine sistemine geçilerek hükûmet bunalımları çözümlenmiştir.**
- ◆ TBMM başkanı ile hükûmet başkanı ayrılmış böylece **Başkanlık sorunu da çözüme kavuşmuştur.**
- ◆ Cumhurbaşkanlık makamı oluşturulmuştur.
- ◆ Cumhuriyetin ilanı bir tarafta törenlerle kutlanırken kimi çevrelerde olumsuz tepkiler ortaya çıkmıştır. **Tanin, Tevhidiefkâr ve Vatan** gibi gazetelerde cumhuriyetin ilanına yönelik sert eleştiriler yazılmıştır.

Hükûmet Sistemleri	Hükûmetin Kurulması	Hükûmet Başkanı
Meclis Hükûmeti Sistemi	Meclis içinden oy çoğunluğu sağlayan milletvekillerinin seçilmesi ile kurulur.	Cumhurbaşkanı ve Başbakan yoktur. TBMM başkanı hükûmetin de başkanı sayılır.
Kabine Sistemi	Cumhurbaşkanının başbakanı ataması, başbakanın da meclis içinden birlikte çalışacağı bakanları seçip ve cumhurbaşkanının onayına sunması ile kurulur.	Cumhurbaşkanı Başbakan ve TBMM Başkanı ayrı kişilerdir.

HİLAFETİN KALDIRILMASI (3 Mart 1924)

Halifeliğin Kaldırılmasının Nedenleri

- ◆ Saltanatın kaldırılması ve cumhuriyetin ilan edilmesiyle halifelik kurumuna gerek kalmaması
- ◆ TBMM tarafından halife olarak tayin edilen Abdülmecit Efendi'nin, devlet başkanı gibi hareket etmesi
- ◆ Halife Abdülmecit'in bağımsız bir bütçe talebinde bulunması, dış ülkelere temsilci göndermesi, hükûmete danışmadan yabancı elçileri kabul etmesi ve gösterişli saltanat törenleri düzenlemesi halifenin devlet başkanı gibi algılanmasına neden olmuştur.
- ◆ Halifelik makamının **laik cumhuriyet rejimine ters düşmesi** ve **ulusal egemenlik** önünde büyük bir engel teşkil etmesi
- ◆ Devrimlerin önünde engel olması

- ◆ Müslümanlar üzerinde birleştirici etkisi kalmayan çağ dışı bir kurum olması
- ◆ İngiltere'nin kışkırtmaları ile Hindistan Müslümanları'nın halifeye bağlılık bildirmeleri

NOT

Hilafetin kaldırılması teklifini Urfa Milletvekili **Şeyh Saffet Efendi** yapmıştır.

Sonuçları

- ◆ Laiklik yolundaki en etkin adımdır.
- ◆ Saltanat yanlılarının çok önemli bir güç kaynağı ortadan kalkmıştır.
- ◆ Cumhuriyet rejimi güç kazanmış, ulusal egemenlik ilkesi pekişmiştir.
- ◆ Laiklik alanında yapılacak olan devrimlerin önü açılmıştır.
- ◆ Ümmetçilik düşüncesi sona ererken milliyetçilik düşüncesi güçlenmiştir.

Halifeliğin kaldırıldığı gün olan 3 Mart 1924'te mecliste şu yasalar çıkarılmıştır:

Tevhid-i Tedrisat Kanunu (Eğitim ve Öğretimin Birleştirilmesi)

- ◆ XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti içinde birbirinden farklı ve tek merkezden kontrol edilemeyen eğitim kurumları vardı. Ülkede bir eğitim kargaşası yaşıyordu. Çağdaş değerler üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti bu iki başlılığın önüne geçebilmek için 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Türkiye Cumhuriyeti'nin genelindeki tüm okulları Millî Eğitim Bakanlığına bağlamıştır. Bu kanunla yabancı okulların denetlenmesi; Türkçe, tarih ve coğrafya derslerinin zorunlu olması, Türk öğretmenler tarafından ve Türkçe okutulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca tüm okullarda müfredat birliği sağlanmıştır.
- ◆ Cumhuriyet döneminde eğitim politikaları tek bir merkezden yönetilmeye başlanmıştır. Böylece farklı düşünce ve anlayışlara sahip bireyler yerine millî kimliği önemseyen nesillerin yetişmesi hedeflenmiştir.

Şeriye ve Evkaf Vekâletinin Kaldırılması

- ◆ Bütün vakıfların, medreselerin ve ibadethanelerin denetim ve yönetimi, çıkarılan kanunların İslam hukukuna uygunluğunun denetimi Şeriye ve Evkaf Vekâleti (Bakanlığı) tarafından yerine getiriliyordu.

- ◆ Mecliste 3 Mart 1924'te kabul edilen kanunla, Şeriye ve Evkaf Vekâleti kaldırılmıştır. Bu kanunla hukuki işlemlere ait hükümlerin yasama ve yürütme yetkisi, Türkiye Büyük Millet Meclisi ile onun oluşturduğu hükûmete devredilerek vakıflar müdürlüğü kurulmuştur. Ayrıca İslam dininin inançlar ve ibadetlerle ilgili bütün hükümlerin ve işlerinin yürütülmesi ve dinî kurumların yönetimi için **Diyanet İşleri Başkanlığı** kurulmuştur. Kanunun dördüncü ve devamındaki maddeleriyle Diyanet İşleri Başkanlığı, başbakanlığa bağlanmış, ibadet yerlerinin düzenlenmesi ve din görevlilerinin atamasıyla ilgili işlemleri yerine getirmekle görevlendirilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığına da **Ankara Müftüsü Rıfat Börekçi** getirilmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış olduğu çalışmalarla kuruluş amacına uygun faaliyetlerde bulunmuştur.

Erkânıharbiye Vekâletinin Kaldırılması

- ◆ Osmanlı Devleti'nde en üst düzey ordu komutanı hükûmetin içerisinde Erkanı Harbiye vekili sıfatıyla görev yapmaktaydı.
- ◆ Türkiye Cumhuriyeti'nde demokratik sistemin gerekliliği olarak Erkânıharbiye Vekâleti kaldırılıp Genelkurmay Başkanlığı kurulmuştur. Politik anlayışın dışında tutulması gereken ordu mensuplarının siyaset yapmaları yasaklanmıştır. Bu gelişme rejimin demokratik yönünü güçlendirmiştir. Böylelikle ordu ve siyaset birbirinden ayrılmıştır.

Osmanlı hanedanı yurt dışına çıkarılmıştır.

- ◆ Osmanlı ailesine mensup olan kişilerin ileride saltanat ve hilafet iddiasında bulunmalarını engellemek amacıyla ülke dışına gönderilmeleri kararı alınmıştır.

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DENEMELERİ

- ◆ Halk egemenliğinin geçerli olduğu rejimlere demokrasi denilmektedir. Bu sistemde halk kendi temsilcilerini hür bir irade ile seçer. Her vatandaşa özgürce konuşma ve seçim hakkı, düşüncelerini anlatma ve savunma hakkı verilmiştir.
- ◆ Demokraside aynı görüşte olanlar bir araya gelerek siyasi teşkilatlar kurarlar. Demokratik mücadele ancak siyasi partilerle yürütülür. Bu nedenle cumhuriyet döneminde çok partili hayata geçmek için denemeler yapılmıştır. Ancak çok partili hayata geçmek için gerekli ortam oluşmadığından bu denemeler sonuçsuz kalmıştır.

ATATÜRK DÖNEMİNDE KURULAN
SİYASİ PARTİLER

Cumhuriyet Halk Partisi (1923)	Kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'tür.
Terakkiperver Cumhuriyet Partisi (1924)	Genel başkanı Kâzım Karabekir'dir. TC'nin ilk muhalefet partisidir.
Serbest Cumhuriyet Partisi (1930)	Genel başkanı Ali Fethi Okyar'dır. TC'nin ikinci muhalefet partisidir.
Serbest Cumhuriyet Partisi (1930)	Genel başkanı Ali Fethi Okyar'dır. TC'nin ikinci muhalefet partisidir.
Ahali Cumhuriyet Partisi (1930)	Kurucusu Abdülkadir Kemali (Öğütçü) Bey'dir.
Türkiye Cumhuriyeti Amele ve Çiftçi Partisi (1930)	Kurucusu Mimar Kâzım Tahsin Bey'dir.

ATATÜRK SONRASINDA KURULAN
SİYASİ PARTİLER

Millî Kalkınma Partisi (1945)	Kurucusu Nuri Demirağ'dır.
Demokrat Parti (1946)	Kurucusu Celal Bayar'dır.

CUMHURİYETİN İLK SİYASİ PARTİLERİ

Cumhuriyet Halk Fırkası 9 Eylül 1923	- Genel başkanı Mustafa Kemal'dir. - Halkın istek ve görüşlerinin meclise daha kolay yansımaları sağlama ve demokrasiyi tüm kurum ve kuruluşlarıyla işletme gibi düşüncelerle kurulmuştur. - Halk Fırkası adı, 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası, 1935'te Cumhuriyet Halk Partisi adını aldı.Ş
Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası 17 Kasım 1924	- Genel başkanı Kâzım Karabekir'dir. - Partinin kurulmasında Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşları arasında meydana gelen görüş ayrılıkları etkili oldu. - Şeyh Said Ayaklanması'yla ilgisi olduğu gerekçesiyle 5 Haziran 1925'te kapatıldı.
Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustos 1930	- Genel başkanı Fethi Okyar'dir. 1929'da ekonomik dünya krizi sırasında mevcut hükûmetin uygulamalarına seçenек olacak yeni görüşler üretmek, mevcut hükûmeti denetlemek, halkın istek ve görüşlerini yansıtmak amacıyla kuruldu. - Fethi Bey, cumhuriyet yönetimi karşıtlarının katılmasından endişe ettiği partisini 18 Aralık 1930'da kapattı.

TERAKKİPERVER (İLERİCİ) CUMHURİYET FIRKASI

(17 Kasım 1924)

- ◆ Kurtuluş Savaşı yıllarında meclis içinde her ne kadar görüş ayrılıkları olsa da öncelik vatanın kurtuluşuna verilmiştir. Ülke düşman işgalinden kurtarıldıktan sonra, özellikle saltanat ve hilafetin kaldırılmasıyla TBMM içinde Mustafa Kemal'e karşı ciddi bir muhalefet başlamıştır. Yapılan bazı inkılapların uygulanma şeklini beğenmeyen Ali Fuat Paşa (Cebesoy), Refet Bey (Bele), Kâzım Karabekir Paşa, Cafer Tayyar, Bekir Sami Bey, Rauf Bey (Orbay) ve Adnan Bey (Adivar) **Türk tarihinin ilk muhalif partisi** olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını kurmuşlardır.
- ◆ **Parti başkanlığını Kâzım Karabekir Paşa**, genel sekreterliğini ise Ali Fuat Paşa (Cebesoy) yapmıştır. Refet Bele, Adnan Adivar, Rauf Orbay, Cafer Tayyar Paşa'da partinin üyeleri arasındadır.

NOT

Partinin ilk taşra örgütlenmesi Urfa'da kurulmuştur.

Parti programında şu maddelere yer verilmiştir.

- ✓ Parti, **liberal** ekonomiden yanadır, millî iradeye saygılıdır.
- ✓ Dinî düşünce ve **inançlara saygılıdır**.
- ✓ Cumhurbaşkanı olan kişinin milletvekilliği kaldırılmalıdır.
- ✓ Serbest ekonomi politikası izlenecektir.
- ✓ Parti, ülke yönetiminde merkeziyetçiliğe karşıdır.
- ✓ Tek dereceli seçim sistemi benimsenmelidir.
- ✓ Hükûmete ait çiftliklerle araziler topraksız köylülere dağıtılacaktır.
- ✓ Parti özgürlüklerden yanadır.
- ✓ Parti, toplumsal ve siyasal yapılanmanın zamana yayılmasına taraftardır.
- ✓ **Yerinden yönetim** uygulanacağını, hükûmete ait arazilerin topraksız köylüye dağıtılacağını belirtmiştir.
- ◆ Parti yönetimi her ne kadar cumhuriyete ve inkılaplara bağlı olduğunu belirtse de rejim karşıtlarının **"din elden gidiyor"** şeklindeki propagandalarının önüne geçememişlerdir. Parti, Şeyh Said Ayaklanması'nda etkisi olduğu gerekçesiyle, Takrir-i Sükûn Kanunu'na dayanılarak 5 Haziran 1925'te kapatılmıştır.

SORU

Aşağıda ismi verilen Kurtuluş Savaşı önderlerinden hangisi, cumhuriyet döneminde kurulan muhalefet partileri içinde yer almamıştır?

- A) Ali Fuat Cebesoy
- B) Fevzi Çakmak
- C) Rauf Orbay
- D) Kazım Karabekir
- E) Refet Bele

ÇÖZÜM

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF), millî mücadele önderlerinden Kâzım Karabekir, Rauf Orbay, Ali Fuat Cebesoy Paşa, Refet Bele ve Adnan Adivar öncülüğünde kurulmuştur. 17 Kasım 1924'te kurulan ve liberal muhafazakar bir parti olan TCF'nin genel başkanlığını Kazım Karabekir; genel sekreterliğini ise Ali Fuat Cebesoy yapmıştır. Parti 1925 yılında Şeyh Said İsyanı'nın patlak vermesi sonucunda kapatılmıştır. Fevzi Çakmak ise hiçbir muhalif örgütlenme içinde olmamıştır.

(Cevap B)

ŞEYH SAİT İSYANI (13 Şubat 1925)

Nedenleri

- ◆ Cumhuriyet rejimini yıkarak şeriata dayalı bir devlet kurma amacı
- ◆ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının içinde örgütlenen hilafet yanlılarının propagandaları
- ◆ İngiltere'nin Musul'u alabilmek için doğu bölgelerinde karışıklık çıkarması, Musul ve Türkiye arasında tampon olacak bir Kürt Devleti'nin kurulmasını istemesi

Sonuçları

- ◆ Diyarbakır'ın Ergani ilçesinin Piran Köyü'nde başlayan isyan kısa sürede diğer doğu illerine de yayılmıştır. İsyanı bastıramayan Başbakan Fethi Okyar 2 Mart 1925'te istifa etmiş yerine İsmet Paşa tekrar hükûmet kurmuştur.
- ◆ Bölgesel seferberlik ilan edilmiştir.
- ◆ Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarılarak Ankara ve Diyarbakır'da İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur.

NOT

Takrir-i Sükûn Kanunu'yla hükûmete, cumhuriyet rejimini yerleştirmek amacıyla gerekli önlemleri alması için geniş yetkiler verilmiştir. Takrir-i Sükûn Kanunu 1929 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

- ◆ Musul'a gönderilmesi tasarlanan ordu bölgeye sevk edildiği için **Musul elden çıkmıştır**.
- ◆ Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılmış, çok partili yaşama geçiş denemeleri askıya alınmıştır.
- ◆ 1930 yılına kadar Takrir-i Sükûn Kanunu'nun yarattığı sükûnet ortamında devrimler birbirini izlemiştir.

Önemi:

- ◆ Türkiye Cumhuriyeti'nde **mevcut rejimi yıkmaya yönelik ilk isyandır**.
- ◆ Atatürk, Şeyh Said Ayaklanması'nın bastırıldığı dönemde Diyanet İşleri Başkanlığı'na bizzat talimat vererek Kuran'ı Kerim'in Türkçe Tefsirinin yazdırılmasını istemiştir. Tefsir dönemin önde gelen alimlerinden **Elmalılı Hamdi Yazır'a** yazdırılmıştır. Bu tefsir günümüz İslam alimleri tarafından da hala en güvenilir tefsir olarak kabul edilmektedir.

MUSTAFA KEMAL'E SUİKAST GİRİŞİMİ**(15 Haziran 1926)**

- ◆ Kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının üyeleri ve İttihat Terakki Partisi'nden bazı kişiler siyasi yollarla ulaşamadıkları amaçlarını, Mustafa Kemal'e suikast girişiminde bulunarak ulaşmaya çalışmışlardır. Fakat Mustafa Kemal'in 15 Haziran 1926 tarihli İzmir gezisinin bir gün aksaması ve **Giritli Şevki** adlı kişinin ihbarı ile suikast tertibatı ortaya çıkmıştır. Yakalananlar İstiklal Mahkemelerinde yargılanmışlardır.
- ◆ Mustafa Kemal Paşa, Türk milletinin suikast olayından duyduğu derin üzüntüden çok duygulanmış ve Türk milletine hitaben yaptığı konuşmasında **"Benim naçiz vücudum elbet bir gün toprak olacaktır ancak Türkiye Cumhuriyet'i ilelebet payidar kalacaktır."** demiştir.

YORUM

Mustafa Kemal sözleriyle suikast olayının kendi şahsında, cumhuriyet rejime karşı olduğunu ifade etmiştir. İstiklal Mahkemeleri'nin görev yaptığı son olay İzmir suikastıdır.

SERBEST CUMHURİYET FIRKASI (12 Ağustos 1930)**Kurulma Nedenleri**

- ✓ 1929 Dünya Ekonomik bunalımı sonrası mecliste oluşan muhalefetin kontrol altına alınmak istenmesi
- ✓ Demokrasiyi tam anlamıyla gerçekleştirmek
- ✓ Hükûmetin denetlenmesini sağlamak
- ✓ Ekonomik buhrana karşı yeni çözüm önerileri üretmek
- ◆ Parti, bizzat Mustafa Kemal'in isteğiyle arkadaşı Fethi Okyar başkanlığında kurulmuştur. Mustafa Kemal partinin programına karışmamakla birlikte kurucularından, cumhuriyete ve inkılaplara bağlı kalınmasını istemiştir. Parti kurucuları arasında **Nuri Conker** ve Mustafa Kemal'in kız kardeşi **Makbule Hanım da (Makbule Atadan)** vardır.

Parti programında şu maddelere yer verilmiştir.

- ✓ Cumhuriyetçi ve milliyetçi esaslara bağlı kalınacaktır.
- ✓ Seçimler tek dereceli yapılacaktır.
- ✓ Kadınların siyasi haklara kavuşması sağlanacaktır.
- ✓ Serbest ekonomi politikası izlenecektir.
- ✓ Vergiler halkın gücüne göre belirlenecektir.
- ✓ Paranın değerini koruyacak tedbirler alınacaktır.
- ✓ Yabancı sermayenin ülkemize girmesi sağlanacaktır.
- ✓ Vatandaşların elinde yeterli sermaye birikimi yoksa bu konuda devletin gücünden yararlanılacaktır.
- ✓ Limanlardaki tekelci uygulamalar kaldırılacaktır.
- ✓ Teşviki Sanayi Kanunu tümüyle uygulanacaktır.

Parti kısa sürede cumhuriyet karşıtlarının denetimine girerek amacından sapmış ve **başkanı Fethi Okyar tarafından feshedilmiştir** (17 Kasım 1930).

MENEMEN OLAYI (23 Aralık 1930)**Nedenleri**

- ✓ Laik cumhuriyet rejimini yıkarak yerine şeriata dayalı devlet kurma düşüncesi
- ✓ Halkın dinî duygularının istismar edilmesi
- ◆ Rejim karşıtları, İzmir Menemen'de **Derviş Mehmet** önderliğinde **"Din elden gidiyor"** sloganıyla ayaklanmışlardır. Ayaklanmayı bastırmak isteyen öğretmen Asteğmen Kubilay ve Hasan ile Şevki adındaki bekçiler, gericiler tarafından öldürülmüştür.

Sonuçları

- ✓ Ayaklanmayı bastırmak için bölgesel seferberlik ilan edilmiştir.
- ✓ Yakalananlar İstiklal Mahkemelerinde yargılanmışlardır.

Önemi

- ◆ Laik Türkiye Cumhuriyeti'ni yıkmaya yönelik ikinci girişimdir.

NOT

Menemen Olayı'ndan sonra uzun süre sorun yaşanmamıştır. Ancak, 1933'te Bursa'da ezanın Türkçe okunmasına karşı küçük çaplı bir ayaklanma çıkmıştır. **Bursa Olayı** olarak bilinen bu ayaklanmanın rejimi yıkmakla ilgisi yoktur ve kısa sürede bastırılmıştır.

- ◆ Serbest Cumhuriyet Fırkasının fesih kararı sonrasında küçük çapta partiler kurulduysa da siyasi hayatta pek varlık gösterememişler ve seçimlere katılmamışlardır. Rejim karşıtlarının kurulan muhalefet partilerine kümenlenmesi **halkın, henüz çok sesli demokrasiye hazır olmadığını göstermiş** bu nedenle uzun süre çok partili siyasal yaşama geçme hususunda ısrarcı olunmamıştır. Çok partili siyasal yaşama ancak **1946'da Demokrat Partinin kurulmasıyla geçilebilmiştir**.

SORU

Saltanatın kaldırılmasına şiddetle karşı çıkan meclisteki muhalefet grup, Mustafa Kemal Paşa'yı etkisiz hale getirmek için 2 Aralık 1922'de meclise bir kanun önergesi sunmuştur.

Türk halkı tarafından telgraflarla lanetlenen ve Halk Fırkası'nın kurulmasına zemin hazırlayan bu kanun önergesi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Af Kanunu
- B) Şapka giyilmesi hakkında kanun
- C) Tekke zaviye ve türbelerin kapatılmasına dair kanun
- D) Milletvekili seçimine ilişkin kanun değişikliği
- E) Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesine dair kanun

ÇÖZÜM

Meclis içi muhalefetin meclise sunduğu önerge "milletvekili seçimine ilişkin kanun değişikliğini içermektedir. Yapılan öneride milletvekili seçilebilmek için Türkiye'nin o günkü hudutları içindeki yerli halktan olmak ve seçim çevresinde en az 5 yıl oturmuş olmak şartı aranıyordu. Bu kanun önergesi doğrudan Selanik'te doğan ve görevi icabı hiçbir yerde uzun süre kalamayan Mustafa Kemal Paşa'yı meclis dışı bırakma amacı taşımaktaydı.

(Cevap D)

SORU

"Dokuz umde" olarak bilinen ilkeler aşağıdakilerden hangisi ile ilgilidir?

- A) Halkevlerinin kuruluşu
- B) İzmir İktisat Kongresi kararları
- C) Halk Fırkası'nın kuruluşu
- D) Millet Mektepleri'nin temel ilkeleri
- E) Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş ilkeleri

ÇÖZÜM

Dokuz umde olarak bilinen ilkeler 8 Nisan 1923'te Atatürk tarafından yayımlanan ve ivedi olarak çözülmesi gereken ülke sorunlarının neler olduğunu halka açıklayan bir seçim bildirisi. İlkeler kurulacak olan Halk Fırkası'nın benimsediği temel ilkeleri ortaya koymuştur. Bu ilkeler birçok uzmanın görüşü ve İzmir'de toplanan iktisat Kongresi sonuçlarına göre belirlenmiştir.

(Cevap C)

HUKUK ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

1924 ANAYASASI'NIN KABULÜ (20 Nisan 1924)

- ◆ 1921 Anayasası Kurtuluş Savaşı'nın acil ihtiyaçları göz önüne alınarak hazırlanmış bir geçiş dönemi anayasasıdır. Bu anayasada yalnız TBMM'nin görevleri, meclisi oluşturacak milletvekillerinin durumları belirtilmiş, kişi hak ve özgürlükleri gibi konulara yer verilmemiştir.
- ◆ 1924 yılına gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş, devlet başkanı seçilmişti. Bakanlar Kurulu ve meclis görevlerini yerine getiriyordu. Ancak devletin bütünüyle devlet ve toplum yaşamını yönlendiren bir anayasası yoktu. Bu yüzden **20 Nisan 1924**'te yeni bir anayasa hazırlanmıştır.

Özellikleri:

- ✓ Türkiye, **cumhuriyet rejimiyle yönetilir**.
- ✓ Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti Ankara, dili Türkçe, **dini İslam**'dır.
- ✓ İlköğretim kız ve erkek öğrencilere zorunludur.
- ✓ Egemenlik ulusa aittir.
- ✓ Türkiye'de temel hak ve özgürlüklere yer veren ilk anayasadır.
- ✓ Kuvvetler birliği görevler ayrılığı adında karma bir sistem benimsenmiştir.
- ✓ Devlet başkanının 4 yıl için ve **birden fazla seçilebilmesi** sağlanmıştır.

NOT

1924 Anayasası ilk hâliyle laik bir anayasa özelliği göstermez.

1924 Anayasası'nda yapılan değişiklikler:

- ◆ 1928 yılında yapılan bir değişiklikle devletin dini İslam'dır maddesi ve milletvekillerinin laik olmayan yemin şekli anayasadan çıkarılmıştır (10 Nisan 1928).
- ◆ Kadınlara;
 - ✓ 1930 yılında **belediye** seçimlerine katılma,
 - ✓ 1933 yılında **muhtarlık** seçimlerine katılma,
 - ✓ 1934 yılında ise **milletvekilliği** seçimlerine katılma hakkı tanınmıştır.

- ◆ 1934 yılında seçimlerin 4 yılda bir yapılması ve seçmen yaşının 18'den 22'ye çıkarılması kararlaştırılmıştır.
- ◆ 1937 yılında Atatürk ilkeleri anayasaya girmiştir (5 Şubat 1937).
- ◆ 1946 yılında yapılan değişiklikle çok partili siyasi yaşama olanak verilmiştir.
- ◆ 1946 yılında çift dereceli seçim sisteminden **tek dereceli seçim sistemine** geçilmiştir. Yani halk yöneticilerini doğrudan seçme imkânına kavuşmuştur.
- ◆ 1950 yılında gizli oy, açık sayım ilkesi kabul edilmiştir.

NOT

1924 Anayasası, 1921 Anayasası gibi halk oyuna sunulmadan kabul edilmiştir.

TÜRK MEDENİ KANUNU'NUN KABULÜ (17 Şubat 1926)

- ◆ Osmanlı Devleti **kaynağını** İslam dini, Türk töresi ve padişah fermanlarından alan bir hukuk sistemiyle yönetilmiştir. Gayrimüslimler kamu ile ilgili konularda devlete, özel hukukla ilgili konularda dinlerinin kurallarına tabiydiler. Müslüman halk ise Hanefi mezhebinin hukukuna tabi idi. Yani **hukuk birliği yoktu**. Yeni Türkiye Cumhuriyeti hukuk alanındaki ikiliği kaldırmak, toplum hayatını ihtiyaca göre düzenlemek için İsviçre Medeni Kanunu Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenerek mecliste kabul edilmiştir.
- ◆ Yeni Türk Devleti hukuk alanında yenilikler yaparken kendi hukuk kurallarını hazırlamamış bu kanunları Batı'dan alma yolunu tercih etmiştir. Bu durumu zorunlu kılan nedenler; savaştan yeni çıkmış olan toplumda bu kanunları hazırlayabilecek yeterli kadronun olmayışı ve hukuk kurallarının hazırlanmasının uzun zaman almasıdır.

İsviçre Medeni Kanunu'nun alınmasında;

- ✓ En modern medeni kanun olması,
- ✓ Sorunlara akılcı ve pratik çözümler getirmesi,
- ✓ Demokratik olması,
- ✓ Kadın-erkek eşitliğine dayanması,
- ✓ Laik bir anlayışla düzenlenmiş olması,
- ✓ Türk toplumunun yaşantısına uyarlanabilir nitelikte olması **gibi nedenler etkili olmuştur**.

NOT

Medeni Kanun mecliste 17 Şubat'ta kabul edilmiş ancak 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girmiştir.

Medeni Kanun'un Getirdikleri:

- ◆ Kadınlar ve erkekler, yasalar önünde eşit duruma getirilmiş, erkeğin ailedeki konumuyla ilgili ayrıcalıkları kaldırılmıştır.
- ◆ Evlilik devlet güvencesine alınarak **tek eşlilik** esası ve **resmî nikâh** zorunluluğu getirilmiştir.
- ◆ Evlilikte yaş sınırı getirilmiştir. Evlenmede eşlerin isteği esas alınmıştır.
- ◆ Kadınlara; boşanma, mirastan eşit pay alma, dilediği mesleği seçme, çocuğun vesayetini alma gibi haklar tanınmıştır.
- ◆ Kişi hakları düzenlenmiştir.
- ◆ Patrikhane ve konsoloslukların mahkeme açma yetkileri sona ermiş; din işleri dışında başka işlerle uğraşmaları yasaklanmıştır.

NOT

1926 Medeni Kanunu kadınlara **yalnızca sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda haklar vermiştir**. Kadınlar siyasi haklarına ise 1930-1934 yılları arası 1924 Anayasası'nda yapılan değişikliklerle kavuşmuşlardır.

- ◆ 1926 Medeni Kanunu, 2001 yılında kabul edilen yeni Medeni Kanun'a kadar yürürlükte kalmıştır. 2001 yılında kabul edilen yeni Medeni Kanun'la, kadınların sosyal ve ekonomik hakları yeniden düzenlenmiş ve kadınlara evlilikte kendi soyadını kullanma, evlilikte edinilen mala ortak olma gibi yeni haklar tanınmıştır.
- ◆ Medeni Kanun'un kabulünden sonra,

İsviçre'den	→	Ticaret Kanunu
Almanya'dan	→	Ceza Muhakemeleri
İtalya'dan	→	Ceza Hukuku
Fransa'dan	→	İdari Hukuk

alınarak Türk toplum yapısına uyarlanmıştır.

SORU

17 Şubat 1926 tarihli Türk Medeni Kanunu, hangi Avrupa devletinin Medeni Kanunu örnek alınarak hazırlanmıştır?

- A) Almanya B) İngiltere
C) Fransa D) İtalya
E) İsviçre

ÇÖZÜM

Türk Medeni Kanunu, İsviçre Medeni Kanunu örnek alınarak TBMM'de kabul edilen ve 4 Ekim 1926 tarihinde yürürlüğe konulan kanundur. Ailede kadın-erkek eşitliği, resmî nikâh zorunluluğu, tek eşle evlilik, kadınlara istedikleri mesleğe girebilme hakkının tanınması gibi yenilikler getiren kanun, 1 Ocak 2002'de kabul edilen yeni Medeni Kanun ile birlikte yürürlükten kalkmıştır.

(Cevap E)

SORU

Kadınların dilediği mesleği seçebilmesi aşağıdakilerden hangisiyle mümkün olmuştur?

- A) Cumhuriyetin ilanı
B) Türk Medeni Kanunu'nun kabulü
C) 1924 Anayasası'nın kabulü
D) Tevhid-i Tedrisat kanunu
E) Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun'un kabul edilmesi

ÇÖZÜM

İstiklal Savaşı'nda büyük bir özveri gösteren Türk kadını, 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni kanunu ile dilediği mesleği seçebilme hakkına kavuşmuştur. Bu kanunla kadınlara sosyal ve ekonomik nitelikte bir çok hak verilmiştir.

(Cevap B)

EĞİTİM VE KÜLTÜR ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim ve kültür alanında inkılaplar yapmasında,

- ◆ Eğitim ve öğretimdeki ikilikleri ortadan kaldırarak birlik ve beraberliğin sağlanmak istenmesi
- ◆ Eğitimin yaygınlaştırılmasını ve kolaylaştırılmasını sağlayarak her alanda yeterli elemanın yetiştirilmek istenmesi
- ◆ Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin çağdaşlaştırılmak ve laikleştirilmek istenmesi
- ◆ Eğitim ve öğretimde fırsat eşitliğinin sağlanmak istenmesi
- ◆ Türk dilinin ve tarihinin araştırılması **gibi nedenler etkili olmuştur.**

Türkiye'nin Eğitim Politikası

- ◆ Çağdaşlaşmak ve ilerlemek, eğitimin yaygınlaştırılmasına ve geliştirilmesine bağlıdır. Bunu sağlayabilmek için devletlerin belli bir eğitim politikası tespit etmesi ve bu politikayı bir plan dâhilinde yürütmesi gerekir.
- ◆ Eğitim esaslarının başında eğitim politikasının **millî** olması gelir. Buna paralel olarak Atatürk: **"Millî eğitim esas olduktan sonra onun dilini, yöntemini, araçlarını da millî yapmak zorunluluğu tartışmaktan uzaktır."** demiştir.
- ◆ Eğitim politikasının dayanacağı ikinci temel ise, **çağdaşıktır.** Eğitim faaliyetlerinin hem amacının hem de yöntemlerinin ve araçlarının bilimsel olması gerekir. Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikası bu temeller üzerine kurulmuş ve hızla ilerleme sağlamıştır.

MAARİF KONGRESİ'NİN TOPLANMASI

(16 Temmuz 1921)

- ◆ Atatürk, yeni bir toplum meydana getirilmesinde eğitimin çok önemli bir etken olduğuna inanmış, cehaletle savaşmayı, cephede savaşmaktan daha az önemli görmemiştir. Bu doğrultuda Kurtuluş Savaşı sürerken 16 Temmuz 1921'de Maarif Kongresi düzenlenmiş ve toplumun ihtiyaçlarına cevap veren, millî, laik bir eğitim sisteminin temelleri atılmıştır.

TEVHİD-İ TEDRİSAT KANUNU'NUN KABULÜ

(3 Mart 1924)

- ◆ XIX. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Osmanlı Devleti'ndeki başlıca eğitim kurumları;
 - ✓ Mahalle mektepleri ve medreseler
 - ✓ Tanzimat döneminden itibaren açılmaya başlayan ve Avrupa tarzında eğitim veren okullar idi.
 - ✓ Yabancı ve azınlık okulları
- ◆ Bu okulların her birinde farklı eğitim verilmekteydi. Yapılan bu eğitim sonucunda dünya görüşleri ve değer yargıları farklı kişiler yetişmekteydi. Bu da toplumda kültür çatışmasının yaşanmasına neden oluyordu.
- ◆ Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti zamanındaki eğitim kargaşasına son vererek millî, demokratik, laik ve çağdaş bir toplum oluşturmak amacıyla eğitim alanında yeniliklere önem vermiştir.
- ◆ Eğitim faaliyetlerini tek elden planlamak ve bu alandaki kargaşayı önlemek amacıyla **Tevhid-i Tedrisat Kanunu** çıkarılmıştır (3 Mart 1924).
- ◆ Azınlık okulları ile yabancı okullar da dâhil olmak üzere tüm okullar Millî Eğitim Bakanlığına (Maarif Vekâleti) bağlanmış, böylece **eğitimdeki ikilikler ortadan kaldırılmıştır.**
- ◆ Devlet eğitim işlerinin tek sorumlusu hâline gelmiştir.
- ◆ Eğitim-öğretim çağdaşlaştırılmıştır.
- ◆ Medreseler kapatılmıştır (11 Mart 1924).
- ◆ Kız ve erkek öğrencilere ilk eğitim zorunlu hâle getirilmiştir.

NOT

1926 yılında çıkarılan Maarif Teşkilatı hakkında kanunla, eğitimin müfredatı belirlenmiş eğitim; çağdaş, laik ve millî vasıflar kazanmıştır. Türkçe, coğrafya ve tarih gibi millî derslere Türk öğretmenlerin girmesi, yabancı okullarda derslere dinî kıyafetler ve dinî sembollerle girilmesi yasaklanmıştır.

MAARİF TEŞKİLATI KANUNU (2 Mart 1926)

- ◆ Bu kanunla eğitim sistemi milli olacak şekilde ilk ve ortaöğretim programları belirlenmiştir.
- ◆ Eğitim hizmetleri çağdaş hale getirilmiştir.
- ◆ Okul açılması bakanlığın iznine bağlanmıştır.
- ◆ Müfredat programları halkın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde getirilmiştir.
- ◆ İlköğretim mecburi ve parasız hale getirilmiştir.

SORU

- Eğitim sistemi milli olacak şekilde ilk ve ortaöğretim programlarının düzenlenmesi
- Okul açmanın Milli Eğitim Bakanlığı'nın iznine bağlanması

Öncüde verilen gelişmeler, aşağıdakilerden hangisiyle gerçekleşmiştir?

- A) Üniversite reformunun yapılması
- B) Millet mekteplerinin açılması
- C) Köy Enstitülerinin kurulması
- D) Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun'un çıkarılması
- E) Latin Harflerinin kabul edilmesi

ÇÖZÜM

Eğitim sistemi milli olacak şekilde ilk ve ortaöğretim programlarının düzenlenmesi, 2 Mart 1926 tarihinde kabul edilen Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun ile mümkün olmuştur. Bu kanunla öğretim programları halkın ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde getirilmiş ve okul açılması Milli Eğitim Bakanlığı'nın iznine bağlanmıştır. Ayrıca okullarda hangi derslerin ne şekilde okutulacağı da yine bu kanunla belirlenmiştir. Bugünkü eğitim sisteminin ana hatlarının şekillendiği bu kanunla ilköğretim ücretsiz ve mecburi olarak hale getirilmiş ve karma eğitim ilkesi kabul edilmiştir.

(Cevap D)

YENİ TÜRK HARFLERİNİN KABULÜ (1 Kasım 1928)

- ◆ Türkiye'de **harf inkılabı ile ilgili çalışmaların temeli XIX. yüzyıla dayanır**. Osmanlıda 1860'lı yıllardan itibaren Arap harflerinden Latin harflerine geçme konusu tartışılmaya başlanmış fakat dinî çevreler tarafından her defasında sert bir şekilde eleştirilmiştir. Türk dilinin yazılmasını, okunmasını ve öğrenilmesini zorlaştıran Arap harflerinin terk edilmesi konusu, cumhuriyet döneminde 1923'te toplanan İzmir İktisat Kongresi'nde de görüşülmüş ancak özellikle Kâzım Karabekir'in itirazları ve gündem dışı bir konu olmasından dolayı ertelenmiştir. Rastlantıya bırakılmak istenmeyen bu konuyla ilgili çalışmalar ancak 1928'de tamamlanmış ve Türkçenin yapısına en uygun alfabe olan Latin alfabesi kabul edilmiştir. Bundan sonraki süreçte yeni alfabenin **tanıtımı, öğretimi ve yaygınlaştırılması için birçok kitap basılmış, halka okuma yazma öğretmek amacıyla Millet Mektepleri** açılmıştır.

MİLLET MEKTEPLERİNİN AÇILMASI (24 Kasım 1928)

- ◆ Yeni Türk alfabesiyle birlikte halka okuma yazma öğretmek amacıyla açılan kurs niteliğindeki eğitim kurumlarıdır.

UYARI

- ✓ Okuma-yazma oranı sürekli artarken basılan kitap sayısında da büyük artış olmuştur.
- ✓ Harf inkılabından sonra okuma-yazma bilenlerin sayısında artış olmuş ve bilimsel çalışmalar hızlanmıştır.
- ✓ Arap harflerinin kaldırılması ile Arap kültürünün Türk kültürüne etkisi önlenmiş, Türk milletinin millî benliğine kavuşmasına önemli katkılar sağlanmıştır.
- ✓ Batılılaşma ve çağdaşlaşma yolunda önemli bir adım atılmıştır.

NOT

24 Kasım 1928'de çıkarılan Millet Mektepleri Talimatnamesi ile Atatürk'e Millet Mekteplerinin **başöğretmeni** unvanı verilmiştir.

TÜRK TARİHİ TETKİK CEMİYETİNİN KURULMASI

(12 Nisan 1931)

- ◆ Osmanlı tarih çalışmaları "hanedancı ve ümmetçi" bir anlayışa sahipti. Bu çalışmalar ise yalnızca İslam tarihi ve Osmanlı tarihi ile sınırlıydı. Atatürk, zengin ve köklü bir tarihe sahip Türk milletinin **İslamiyet'ten önceki dönemlerinin de araştırılması**, Türklerin dünya medeniyetine katkılarının öğrenilmesi ve geçmişin bilinmeyen yönlerinin gün ışığına çıkarılması için, bilimsel çalışmalar yapacak bir kurumun gerekliliğine inanmıştır. Bu amaçla 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin kurulmasına önayak olmuştur. Yapılan araştırmalar sonunda Türklerin dünyanın en eski milletlerinden biri olduğu ispatlanmıştır. Kurum 1935 yılında Türk Tarih Kurumu adını almıştır.
- ◆ Türk Tarih Kurumu; yaptığı çalışmalarla Orta Asya Türk topluluklarını ve devletlerini ortaya çıkarmış, Anadolu tarihini ve diğer medeniyetleri inceleyerek İlk Çağ'da ortaya çıkan devletleri Türk tarih eğitimine kazandırmıştır. 1921'de açılan Anadolu Medeniyetler Müzesi ve Çatalhöyük'te başlatılan arkeolojik çalışmalar ile tarih alanında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. 1930'lu yıllardan itibaren bütünleştirici, milli; ancak evrensel değerleri de önemseyen, çağdaş, Türk kültürünün gelişim sürecine önem veren, akıl ve bilimi merkez alan yeni bir tarih yorumu geliştirilmiştir.
- ◆ Kurum, Ocak 1937'den itibaren dört ayda bir çıkarılan **Belleten** adlı dergiyile dil ve tarih konulu makaleler yayımlamaya başlamıştır. Atatürk 9 Eylül 1938'de yazdığı vasiyetinde mal varlığının bir kısmını Türk Tarih ve Türk Dil Kurumu'na miras olarak bırakmıştır.

ÇÖZÜM

Atatürk'ün teşvikiyle 1930'lu yıllarda Türk Tarih Tezi adı altında yeni bir tarih yorumu geliştirilmiştir. 1930 yılında basılan "Türk Tarihinin Ana Hatları" isimli eser ve 1931–1939 yılları arasında liselerde okutulan dört ciltlik ders kitabı bu yeni Türk tarih tezinin bildirgesi sayılmaktadır. Atatürk'ün de tarih anlayışını da yansıtan bu eserlerde bütünleştirici, milli, çağdaş, Türk kültürünün gelişim sürecine önem veren, akıl ve bilimin ışığında İslamiyet öncesi Türk tarihinin araştırılmasına öncelik veren yeni bir yoruma yer verilmiştir. Ancak bu yeni tarih yorumunun evrensel olmadığını söylemek mümkün değildir.

(Cevap D)

TÜRK DİL KURUMUNUN KURULMASI

(2 Temmuz 1932)

- ◆ Kurtuluş Savaşı'nın zaferle noktalanmasından sonra Türk dili ile ilgili çalışmalara hız verilmiştir. Atatürk, Türk diline büyük önem vermiştir. Bu amaçla Atatürk'ün öncülüğünde Türk dili alanında inkılapların yapılması kararlaştırılmıştır. Daha sonra ise Türkçenin sadeleştirilmesi çalışmalarını başlatmıştır.
- ◆ Yapılan çalışmalar sonucunda Türk dil inkılabının amaçları şu şekilde belirlenmiştir:
 - ✓ Türk dilini, Osmanlıca'nın Türkçeye yabancı kalmış ve halk tarafından benimsenmemiş sözcük ve dil kurallarından arındırmak
 - ✓ Halk ile aydınlar arasındaki konuşma ve yazı dili arasındaki farklılıkları gidermek
 - ✓ Türkçenin zenginliğini ortaya koyacak dil araştırmaları yapmak
 - ✓ Türkçede çağdaş uygarlık, bilim ve tekniğe uyum gösterecek değişiklikler sağlamak
- ◆ Bu amaçları gerçekleştirmek için Atatürk, 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyetini (Türk Dil Kurumu) kurdurmuştur. Türk Dil Kurumuna bilimsel temellere göre dil ve edebiyat üzerine çalışma yapma görevi verilmiştir.
- ◆ Bu doğrultuda Mustafa Kemal'in sağlığında 1932, 1934 ve 1936 yıllarında yapılan kurultaylarda dil politikaları belirlenmiştir. Cemiyet, 1936'da Türk Dil Kurumu adını almıştır.

SORU

1930'lu yıllarda Atatürk'ün katkılarıyla geliştirilen yeni tarih anlayışı ile ilgili aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) Akıl ve bilime dayanır.
- B) Türk kültürünün gelişim sürecine önem verir.
- C) Bütünleştirici ve çağdaştır.
- D) Evrensel değildir.
- E) İslamiyet öncesinin araştırılmasına öncelik verir.

NOT

Yeni **Türk** harflerinin kabulü, **Türk** Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin açılması, **Türk** Dil Kurumunun kurulması, **milliyetçilik** düşüncesiyle yapılan inkılaplardır.

HALKEVLERİNİN AÇILMASI (1932)

- ◆ Halkevleri, 1931 yılında Cumhuriyet Halk Fırkasının 3. kurultayında alınan karar doğrultusunda 1932 yılında açılmıştır. Amaç, kır–kent, köylü–aydın ikiliğini ortadan kaldırarak halk arasında kültür ve düşünce birliğini sağlamaktır. 1932–1951 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Halkevleri fikirlerini “Ülkü” dergisi aracılığıyla duyurmuştur.

ÜNİVERSİTE REFORMU (1933)

- ◆ Yeni Türk Devleti, 1924'te başlayan çalışmalarla ilk ve orta öğretimin temellerini atmıştır. Ayrıca mesleki ve teknik öğretimin gelişmesi amacıyla **John Dewey** gibi yabancı eğitim uzmanları ülkeye getirilmiştir. Bundan sonra yükseköğretim çalışmalarına hız verilmiş ve ilk olarak da 1925'te yeni Türk devletinin ilk yükseköğretim kurumu olan Ankara Hukuk Mektebi açılmıştır. Ardından da yükseköğretim programını incelemek ve geliştirmek amacıyla bizzat Atatürk'ün direktifleriyle **İsviçreli Profesör Albert Malche** Türkiye'ye davet edilmiştir. Malche, yaptığı incelemeler neticesinde bir rapor hazırlamıştır.

Profesör Malche'nin hazırladığı Raporun önemli madde-leri şunlardır:

- ✓ Türkçe bilimsel yayınlar eksiktir.
- ✓ Ders verme yöntemleri eskimiştir.
- ✓ Öğretim kadrolarının yabancı dil bilgileri yetersizdir.
- ✓ Fen dersleri ağırlık kazanmalıdır.
- ✓ Bilimsel düşünce egemen kılınmalıdır.
- ◆ Bu rapor, cumhuriyet dönemindeki ilk üniversite reformunun başlatılmasına neden olmuştur. 1933'te darülfünun kapatılıp yerine İstanbul Üniversitesi açılmıştır. 1936'da fakülte sayısı beşe çıkarılmıştır. Ayrıca İstan-

bul dışında Ankara'yı da bir eğitim ve kültür kenti hâline getirmek için girişimlerde bulunulmuştur. Bu doğrultuda:

- ✓ Öğretmen yetiştirmek amacıyla Gazi Orta Öğretmen Okulu ve Eğitim Enstitüsü açılmıştır.
- ✓ 1925 yılında Türkiye'nin ilk yüksekokulu olan Ankara Hukuk Fakültesi açılmıştır.
- ✓ 1933'te Yüksek Ziraat Enstitüsü açılmıştır.
- ✓ 1936'da Mülkiye Mektebi İstanbul'dan Ankara'ya taşınmıştır.
- ✓ 1936'da Dil, Tarih–Coğrafya Fakültesi açılmış, bunların tamamı 1946 yılında Ankara Üniversitesini oluşturmuştur.
- ✓ 1936'da Millî Musiki ve Temsil Akademisi Ankara Konservatuvarına dönüştürülmüştür.

SORU

Latin harfleri ile ilgili tartışmaların kökeni XIX. yüzyıla dayanmaktadır. Buna rağmen; bu alandaki esas gelişme 1928 yılında yaşanmıştır.

Aşağıdakilerden hangisi bu durumun temel nedeni olarak gösterilebilir?

- A) Ülke şartlarının elverişsiz olması
- B) Latin harflerinin yazılması, okunması ve öğretilmesi sorunu
- C) Latin harflerinin Türkçe yapısına uymaması
- D) Yeni bir alfabenin yaygınlaşması sorunu
- E) Arap harflerini terk etmenin dinden kopuş gibi algılanması

ÇÖZÜM

Arap harflerinin terk edilmesi ile ilgili tartışmalar XIX. yüzyıla uzanmaktadır. Ancak dini çevreler bu değişimi dinden kopuşla eşdeğer gördüğü için tartışmalar yarıda kalmış ve somut bir adım atılamamıştır.

(Cevap E)

KÜLTÜR VE SANAT ALANINDA YAPILAN İNKILAPLAR

- ◆ Atatürk, kültür ve sanat alanında yeniliklerin önünü açtı. Türkiye’de yüksek bir medeniyet düzeyine ulaşılmasını hedefleyen Atatürk, sanata verdiği önemle modern Türk sanatlarının öncüsü ve mimarı oldu.
- ◆ 1924 yılında Topkapı Sarayı müze hâline getirilmiştir ve aynı yıl Ankara’da Musiki Muallim Mektebi ve Ankara Etnografya Müzesi açılmıştır.
- ◆ 1883’te İstanbul’da öğretime açılan Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane daha da geliştirilerek 1928’de Güzel Sanatlar Akademisine dönüştürülmüştür. 1982 yılında da Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi adını almıştır.
- ◆ 1933 yılında “Türk İnkılap Sergisi” Atatürk tarafından açılmıştır.
- ◆ Müzik alanında köklü değişiklikler bu dönemde yapılmış ve çağdaş çok sesli Türk müziğinin temelleri atılmıştır. “**Türk Beşleri**” adıyla bilinen çağdaş Türk müziğinin önde gelen bestecileri **Necil Kâzım Akses, Hasan Ferit Alnar, Ulvi Cemal Erkin, Cemal Reşit Rey ve Ahmet Saygun** bu dönemde yetişmiştir. İlk millî opera olan “Özsoy Operası” bu dönemde İran Şahı Rıza Pehlevi’nin Türkiye’yi ziyareti üzerine Adnan Saygun tarafından bestelenmiştir.
- ◆ Osmanlı döneminde kurulan **Darülbeydi** (Güzel Sanatlar Evi) 1934’te yeniden düzenlenerek İstanbul Şehir Tiyatrosu adını almıştır.
- ◆ Cumhuriyet’in ilk yıllarında sinema alanında da önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların önderliğini Muhsin Ertuğrul yapmıştır. Bu çerçevede ilk film 1922’de çekilmiştir. İlk sesli film olan “**İstanbul Sokaklarında**” 1931 yılında, ilk renkli film olan “**Halıcı Kız**” ise 1953’te **Muhsin Ertuğrul** tarafından çekilmiştir.
- ◆ Dolmabahçe Sarayı’ndaki Veliht Dairesinin 1937’de Resim Heykel Müzesine dönüştürülmesiyle de müzecilikle ilgili çalışmalar başlamıştır.

UYARI

Türkiye’de **müzecilikle** ilgili ilk çalışmalar, XIX. yüzyılda **Osman Hamdi Bey** başkanlığında başlamıştır. Bu çalışmalar cumhuriyet döneminde Dolmabahçe Sarayı’ndaki Veliht Dairesinin, Resim Heykel Müzesine dönüştürülmesi ile geliştirilmiştir (1937).

SORU

İran Şahı Rıza Pehlevi’nin ziyareti sırasında 19 Haziran 1934’te Ankara Halkevinde sergilenen Türkiye’nin ilk özgün operası, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Taşbebek	B) Bay önder
C) Özsoy	D) Akın
E) Çoban	

ÇÖZÜM

Opera ve balenin Türk kültür yaşamına Atatürk’ün kişisel çabaları etkili olmuştur. Bu çerçevede ilk millî opera denemesi İran Şahı Rıza Pehlevi’nin Türkiye’yi ziyareti üzerine, 1934’te Librettosu (metni) Münir Hayri Egeli tarafından yazılan ve bestesi Adnan Saygun tarafından yapılan Özsoy Operası olmuştur.

(Cevap C)

SORU

Batı Tiyatrosu anlayışıyla XX. yüzyılbaşlarında kurulan ve 1934’te İstanbul Şehir Tiyatrosu olarak ismi değiştirilen kurum, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Darümuallimat
B) Darülelhan
C) Darülbeydi
D) Darüleytam
E) Darülfünunuşahane

ÇÖZÜM

Sözü edilen kurum Darülbeydi’dir. 1914’te kurulan Darülbeydi’de gösteriler 1916’da başlamıştır. Bu gösteride Afife Hale adlı Türk kızı da ilk kez rol almıştır. Darülbeydi 1934’te şehir Tiyatrosu adını alarak Türk kültürünün gelişmesine kaynaklık eden bir kurum hâline gelmiştir.

(Cevap C)

TOPLUMSAL ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

- ◆ Hukuk ve eğitim alanlarında yapılan inkılaplar toplumsal yaşayışın düzenlenmesini de beraberinde getirmiştir. Çünkü devlet ve hukuk kurumlarının temel hedefi toplumsal yaşayışı düzenlemek ve bu düzenin sağlıklı işleyişini sağlamaktır.

Toplumsal alanda inkılapların yapılmasında,

- ✓ Türk ulusunun her yönüyle çağdaşlaştırılması
- ✓ Avrupalı uluslarla sağlıklı ve düzenli ilişkilerin kurulmak istenmesi
- ✓ Çağın gerisinde kalmış kurum ve örgütlerin yenilenmesi ve Türkiye'nin modernleştirilmek istenmesi
- ✓ Toplumda birlik ve beraberliğin sağlanması
- ✓ Sınıfsız, imtiyazsız ve kaynaşmış bir toplumun meydana getirilmek istenmesi
- ✓ Uluslararası alanda kabul edilen standartların benimsenmesi **gibi nedenler etkili olmuştur.**

KILIK KIYAFET KANUNU (25 Kasım 1925)

- ◆ Kılık kıyafet bir toplumun ve kültürünün en karakteristik özelliklerinden biridir. Osmanlı Devleti'nde padişah II. **Mahmut** zamanında memurlara **setre, pantolon** ve fes giyme zorunluluğu getirilmiştir. Bir Rus kıyafeti olan **fes başlangıçta halk tarafından tepkiyle karşılanmış** fakat **geçen zaman içerisinde İslam dininin simgesi hâline gelmiştir.** 25 Kasım 1925'te şapka giyilmesi hakkında kanun çıkarılarak fes ve benzeri başlıklar giyilmesi yasaklanmıştır. 1903'te II. Abdülhamit, topçu ve süvari askerlerin fes yerine kalpak takmalarını istediğinde, daha önce fese karşı çıkanlar bu kez de fesi savunup kalpağa karşı çıkmışlardır. Osmanlı Devleti'nde şapka takılmasına bir türlü izin verilmemiş, Osmanlı aydınları ancak 20. yüzyıl başlarında şapkayı yurt dışında takabilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 24 Ağustos 1925'te Kastamonu'ya yaptığı gezide şapka devriminin ilk işaretini başında taşıdığı şapkayı halka göstererek vermiştir. Halkın olumlu tepkiler vermesi üzerine de kanun uygulamaya konmuştur. 3 Aralık 1934'te çıkarılan bir kanunla da din adamlarının mabetler ve ayinler haricinde dinî kıyafetle dolaşmaları yasaklanmıştır. Yalnızca Diyanet İşleri Başkanı, Ermeni ve Rum Patrikleri ile Yahudi Hahambaşı'nın dini kıyafetle dolaşmalarına izin verilmiştir.

TAKVİMDE DEĞİŞİKLİK (26 Aralık 1925)

26 Aralık 1925'te Hicri ve Rumi takvimlerin yerine miladi takvim kabul edilmiş ve 1 Ocak 1926'dan itibaren de kullanılmaya başlanmıştır. Bu sayede Çağdaş Avrupa ülkeleriyle takvim birliğine gidilerek takvim alanındaki farklı uygulamalar ortadan kaldırılmıştır.

TEKKE VE ZAVİYELERİN KAPATILMASI

(30 Kasım 1925)

- ◆ 30 Kasım 1925'te kabul edilen bir yasayla tekke, zaviye ve türbeler kapatılmıştır. Türbedarlıklar ile şeyhlik, dervişlik, müritlik, dedelik, seyitlik, çelebilik vb. birtakım unvanlar kaldırılmıştır. Böylece toplumsal alanda farklılıklar giderilmiş vatandaşlar arasında eşitlik sağlanmıştır.

SAATTE DEĞİŞİKLİK (26 Aralık 1925)

- ◆ 26 Aralık 1925'te alaturka saat kaldırılmış, Batı'dan alınan zaman ölçüsü kabul edilerek bir gün 24 saate bölünmüştür. Böylece günlük hayat düzene sokulmuştur.

ÖLÇÜ BİRİMLERİNDE DEĞİŞİKLİK (1 Nisan 1931)

- ◆ 1931'de kabul edilen bir kanunla eski ağırlık ve uzunluk ölçüleri değiştirilmiştir. Bu kanunla eskiden kullanılan arşın, endaze, okka gibi ölçü birimleri kaldırılmıştır. Bunların yerine uzunluk ölçüsü olarak metre, ağırlık ölçüsü olarak kilo kabul edilmiştir. Böylece ticaret alanında yaşanan zorluklar ortadan kaldırılmıştır.

TATİL GÜNLERİNDE DEĞİŞİKLİK (1 Haziran 1935)

- ◆ 1935 yılında çıkarılan bir kanunla, cuma günü olan hafta tatili değiştirilmiş; Cumartesi öğleden sonra ve pazar günü hafta tatili olarak kabul edilmiştir. Böylece Avrupa ülkeleri ile tatil günlerinde birliğe gidilmiş devletler arası ilişkilerde yaşanan zorluklar ortadan kaldırılmıştır.

PUAN KÜPÜ

1935 yılında çıkarılan **Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Kanunu**'na göre resmi tatiller şunlardır:

- 29 Ekim: Cumhuriyet Bayramı
- 30 Ağustos: Zafer Bayramı
- 23 Nisan: Ulusal Egemenlik Bayramı
- 1 Mayıs: Bahar Bayramı

SOYADI KANUNU (21 Haziran 1934)

- ◆ Osmanlı Devleti zamanında kişilerin soyadları yoktu. Kişinin adının yanına baba adı, doğum yeri veya bağlı bulunduğu boy yazılırdı. Bu durum, çeşitli karışıklıklara sebep oluyor; askere alma, okul, tapu ve miras işlerinde büyük zorluklar çıkarıyordu. Kişilerin kimliği tam olarak belirlenemediğinden birtakım haksızlıklar da olabiliyordu. Toplumsal ilişkilerdeki bu eksikliğin giderilmesi gerekiyordu. Bütün bu sorunların çözümü için Türkiye Büyük Millet Meclisinde 21 Haziran 1934'te Soyadı Kanunu kabul edilmiştir.

Bu yasaya göre;

- ✓ Her Türk öz adından başka soyadını da taşımaya mecburdur.
- ✓ Söyleyişte, yazışta, imzada öz ad önde, soyadı sonda kullanılır.
- ✓ Rütbe ve memuriyet, aşiret ve yabancı ırk ve millet isimleriyle umumi edepelere uygun olmayan veya iğrenç ve gülünç olan soyadları kullanılamaz.
- ◆ 24 Kasım 1934 tarihinde, İsmet İnönü'nün önerisi ile Türkiye Büyük Millet Meclisinde kabul edilen bir yasayla Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne, Türk milletine yaptığı hizmetlerden dolayı bir şükran ifadesi olarak Mustafa Kemal'e "**ATATÜRK**" soyadı verilmiştir. Atatürk soyadı, sadece Mustafa Kemal Atatürk'e aittir. Başkaları tarafından kullanılamaz. Soyadı Kanunu'ndan sonra Atatürk'ün imzası da değişikliğe uğramış ve Atatürk "Gazi Mustafa Kemal" şeklinde attığı imzasını "K. Atatürk" şeklinde değiştirmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde 26 Kasım 1934'te kabul edilen bir yasa ile her türlü lakap ve unvan kaldırılmıştır. Bu yasaya göre;
- ✓ Ağa, hacı, hafız, hoca, molla, efendi, bey, beyefendi, paşa, hanım ve hazretleri gibi unvanların ve lakapların kullanılması yasaklanmıştır.
- ✓ Erkek ve kadın yurttaşlar, yasa karşısında ve resmî belgelerde yalnız adlarıyla anılırlar.

UYARI

- ✓ Soyadı Kanunu ile Türk toplumu, çağdaş ve Batılı bir görünüm kazanmıştır.
- ✓ Ayrıcalık işareti olan unvanların yasaklanması imtiyazsız, sınıfsız ve kaynaşmış bir ülke oluşturma amacına yöneliktir. Bu durum, Atatürk'ün **halkçılık** ilkesi ile doğrudan ilgilidir.

TÜRK KADININA SEÇME VE SEÇİLME HAKKININ**VERİLMESİ (1930–1934)**

- ◆ 1926 Medeni Kanunu ile sosyal ve ekonomik haklarına kavuşan kadınlara, 1930–1934 yılları arasında siyasi hakları da verilmiştir.

Bu doğrultuda kadınlar;

- ✓ 1930 yılında belediye seçimlerine katılma,
- ✓ 1933 yılında muhtar seçilme
- ✓ 1934 yılında milletvekili seçme ve seçilme haklarına kavuşmuşlardır.
- ✓ Bu kanunun çıkarılmasından sonra yapılan ilk genel seçim 1935 yılında olmuştur. Bu seçimlerde on sekiz kadın TBMM'ye milletvekili olarak girmiştir.
- ✓ Mustafa Kemal Atatürk, Türk kadınına tanınan hakları uluslararası alana da taşımıştır. Bu doğrultuda 1935 yılında **Uluslararası Kadın Kongresi**, Türkiye'nin ev sahipliğinde İstanbul'da yapılmıştır.

NOT

Avrupa devletlerinden çoğu, kadınlara bu imkânı sağlayamadan Türk inkılabının kadınlara siyasal haklar vermesi Atatürk'ün kadınlara verdiği değeri göstermektedir (Örneğin kadınlara oy verme hakkı Fransa'da 1944, İsviçre'de ise 1971 yılında verilmiştir.). Kadınlara seçme ve seçilme haklarının verilmesi "**ulusal egemenlik**" ilkesi ile ilgilidir.

EKONOMİK ALANDA YAPILAN İNKILAPLAR

- ◆ Bir toplumun ekonomik hayatı ülkenin yer altı ve yer üstü kaynaklarını kullanarak ihtiyaçlarını karşılama etkinliğidir.
- ◆ Cumhuriyetin ilk yıllarında Yeni Türk Devleti'nin ekonomi alanında büyük sorunları vardı.

Bunlar;

- ◆ Uzun süren savaşların sınırlı olan ekonomik kaynakları tüketmesi
- ◆ Kapitülasyonlar nedeniyle ülkenin uzun yıllar dışa bağımlı kalması ve yerli sanayinin gelişmemesi
- ◆ Köylerin nüfusunun savaşlarda azalması nedeniyle arazilerin büyük bölümünün boş kalması
- ◆ Tarımın ilkel yöntemlerle yapılması
- ◆ Kara ve deniz ulaşım araçlarının yetersiz olması
- ◆ Devlet gelirlerinin az olması
- ◆ Ekonomik kalkınmayı sağlayacak uzmanların yetişmemesi
- ◆ Sermaye birikiminin oluşmaması
- ◆ Osmanlı'dan kalan borçlardan kendine düşen payın ödenmesinin devlet bütçesi için yük oluşturmaları

İZMİR İKTİSAT KONGRESİ (17 Şubat–4 Mart 1923)

- ◆ İzmir İktisat Kongresi, **Yeni Türk Devleti'nin ekonomi politikasını belirlemek** amacıyla, işçi, tüccar, çiftçi, sanayi zümrelerinden oluşan ve her ilçeden sekiz delegenin katılımıyla gerçekleşen geniş çaplı bir toplantıdır. Bu toplantı için İzmir'in seçilmesinde, sahip olduğu ekonomik potansiyel ve Kurtuluş Savaşı'ndaki tarihi önemi etkili olmuştur. Kongrede, **ekonomide tam bağımsızlık** ve öz kaynakların kullanılması doğrultusunda kararlar alınmıştır (Misak-ı İktisadi). Kongrenin başkanlığını **Kazım Karabekir** yapmıştır.

Kongrede kararların başlıcaları şunlardır:

- ◆ Yabancıların kurdukları tekellerden kaçınılmalıdır.
- ◆ Demir yolu inşaatı programa bağlanmalıdır.
- ◆ Sanayinin teşviki ve millî bankaların kurulması sağlanmalıdır.
- ◆ Özel teşebbüse kredi sağlayacak bir devlet bankası kurulmalıdır.
- ◆ Ham maddesi yurt için yetişen veya yetiştirilebilen sanayii dalları kurulmalıdır.
- ◆ El işçiliğinden ve küçük imalattan, süratle fabrikaya veya büyük işletmeye geçilmelidir.
- ◆ Sendika hakkı tanınmalıdır.

- ◆ İş erbabına amele değil, işçi denilmelidir.
- ◆ Dış rekabete dayanabilmek için sanayinin toplu ve bütün olarak kurulması gereklidir.
- ◆ Devlet, yavaş yavaş ekonomik görevleri de olan bir organ hâline gelmeli ve özel sektör tarafından kurulamayan işletmeler devlete ele alınmalıdır.

AŞAR VERGİSİNİN KALDIRILMASI (17 Şubat 1925)

- ◆ Aşar, Müslüman köylünün her yıl ürettiği ürün üzerinden yüzde on bazen de yüzde on iki oranında alınan bir ürün vergisiydi. Köylünün üzerinde ağır bir yük olan Aşar vergisi Tanzimat'tan beri kaldırılmak istenmiş; ancak devlet önemli bir gelir kaynağı olan bu vergiden vazgeçememiştir. Yeni Türk Devleti, cesur bir kararla köylünün sırtındaki vergi yükünü kaldırmak ve köylünün ulusal gelirden daha fazla pay almasını sağlamak amacıyla aşar vergisini kaldırmıştır.
- ◆ Aşar vergisinin kaldırılmasından sonra, köylünün üretim imkânlarını artırmak amacıyla;
 - ✓ Çiftçiye kredi veren Ziraat Bankası geliştirilmiş, sermayesi ve şube sayısı artırılmıştır.
 - ✓ Ziraat Bankası aracılığıyla alınan tarım araçları köylüye dağıtılmıştır.
 - ✓ Tarım alanında uzman yetiştirmek için Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuştur.
 - ✓ Köylünün ucuz kredi, makine, tohum ve benzeri ihtiyaçlarının giderilmesi için 1928 yılında **Tarım Kredi Kooperatifleri** kurulmuştur.

KABOTAJ KANUNU'NUN ÇIKARILMASI**(1 Temmuz 1926)**

- ◆ Kabotaj, bir ülkenin kara sularında, gemi işletme ve ticaret hakkının kendi vatandaşlarına ait olmasıdır. Osmanlı Devleti kapitülasyonlar nedeniyle kabotaj hakkına sahip değildi. Deniz ulaşımının büyük bir bölümü ve önemli limanların işletilmesi hakkına yabancı şirketler sahipti. Yeni Türk Devleti **1 Temmuz 1926**'da çıkardığı kanunla **Türk sularında gemi işletme ve ticaret hakkını yabancılara yasaklayarak Türk vatandaşlara vermiştir**. Böylece **denizlerimizde bağımsızlık** sağlanmıştır.

TEŞVİK-İ SANAYİ KANUNU (28 Mayıs 1927)

- ◆ Teşvik-i Sanayi Kanunu, özel sermayeyi sanayi alanına çekmek ve kalkınmayı gerçekleştirmek için devlet tarafından sanayicilerin desteklenmesini ifade eder. Bu kanunla devlet sanayi kuruluşlarına ucuz arazi, nakliye indirimleri ve vergi muafiyeti gibi kolaylıklar sağlamıştır. Kanun kapsamında sanayi kuruluşlarına üretecekleri mallara %10 oranında pirim verilmesi taahhüt edilmiş, böylece üretimin artırılması hedeflenmiştir. Ayrıca dev-

let kurumlarına daha pahalı da olsa yerli malların kullanılması zorunluluğu getirilmiş böylece sanayi kuruluşlarına pazar imkânı sağlanmıştır. Bu uygulamaların ana hedefi, temel ihtiyaç maddelerini bile ithal eden Türkiye'nin, en kısa zamanda kendi sanayisini kurmasını sağlamak ve **dışa bağımlılığı azaltmaktır**. Teşvik-i Sanayi Kanunu 1942 yılına kadar yürürlükte kalmıştır.

NOT

Halkın elinde sermaye olmaması ve tecrübesizlikten dolayı istenilen hedef gerçekleştirilememiştir. Özel sektör eliyle yalnızca Alpullu (Kırklareli) ve Uşak şeker fabrikaları açılabilmiştir. Bu nedenle 1931 yılından itibaren **devletçilik** politikası benimsenmeye başlanmış ve sanayi kuruluşları devlet eliyle kurulmuştur.

DEMİR YOLLARININ KURULMASI

- ◆ Güvenli ve ucuz bir ulaşım yolu olan demir yolları dünyada yaygın bir şekilde kullanılıyordu. Ayrıca demir yolu, yurdumuzun ekonomik ve doğal şartlarına da çok elverişliydi. Bu nedenle 22 Nisan 1924'te çıkarılan bir kanunla yabancıların Batı Anadolu'da yaptığı demir yolları satın alınmış ve alınan hatlar hızlı bir şekilde devletleştirilmiştir. 1923–1938 arası dönemde de hızlı yeni demiryolları yapılmıştır

BANKALARIN KURULMASI

Türkiye İş Bankası (1924):

İş Bankası, ticaretin desteklenmesi ve gelişmesini sağlamak, özel sermayeye kredi sağlamak ve bankacılık işlemlerini yürütmek amacıyla 1924 yılında kurulan **ilk özel bankadır**.

NOT

İş Bankası'nın ilk genel müdürü, **Celal Bayar**'dır.

NOT

Ziraat Bankası: Temelleri 1867'de "**Memleket Sandıkları Nizamnamesi**" ile atılan Ziraat Bankası, 1888'de resmen kurulmuştur. Çiftçiye kredi sağlamak amacıyla kurulan bankanın cumhuriyet döneminde şubeleri artırılmış, bu banka aracılığıyla alınan tarım araçları köylüye dağıtılarak modern tarım desteklenmiştir.

Sanayi ve Maadin Bankası (1925):

Osmanlıdan kalan sanayi kuruluşlarının işletilmesi ve geliştirilmesi, sanayi ve madencilik alanlarında etkinlikte bulunan özel girişimcilere kredi açmak ve bankacılık işlemleri yürütmek amacıyla Sanayi Bakanlığı tarafından kurulmuştur. Bu bankanın mal varlığı 1933 yılında Sümerbank'a devredilmiştir.

Emlak ve Eytam Bankası (1926):

Halkın inşaat teşebbüslerini desteklemek, bu alanda kredi sağlamak ve yetim haklarını korumak amacıyla kurulmuştur.

Merkez Bankasının Kurulması (1930):

Devletin para işlerini düzenlemek ve ulusal bankaları desteklemek amacıyla kurulmuş, **para çıkarma yetkisine sahip tek bankadır**. Daha önce Türkiye'nin para politikası yabancı bir banka olan Osmanlı Bankası tarafından yönlendiriyordu. Merkez Bankasının açılmasıyla bu imtiyaz Türklere geçmiş, böylece Türkiye Cumhuriyeti'nin ekonomik ve mali bağımsızlığını sınırlandıran bir engel daha kalmıştır.

SORU

- Ulusal bankalarla rekabet etmek
- Devlet adına para basmak
- Türk parasının değerini korumak

Yukarıdakilerden hangileri Merkez Bankası'nın görevleri arasına yer almaz?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

ÇÖZÜM

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası devletin iktisadi ve mali danışmanlığını yapmak, hükümetin para ve kredi politikasını yürütmek amacıyla 11 Haziran 1930 tarihinde kurulmuştur. Merkez bankasının temel görevi para biriminin ve para arzının istikrarını sürdürülmesidir. Bundan başka Devlet adına para basmak, Türk lirasının değerini korumak, para politikasını belirlemek, ülkenin döviz ve altın rezervlerini yönetmek ve ulusal bankalara destek vermek gibi görevleri vardır.

(Cevap A)

Sümerbank (1933):

Devletçilik politikası doğrultusunda kurulmuş ticari nitelikte mal üreten bir bankadır. Türkiye'deki birçok demir-çelik tesisi, çimento fabrikası, tekstil ve kâğıt fabrikaları Sümerbank bünyesinde kurulmuştur. Böylece Kamu İktisadi Teşebbüslerinin (KİT) temeli atılmıştır.

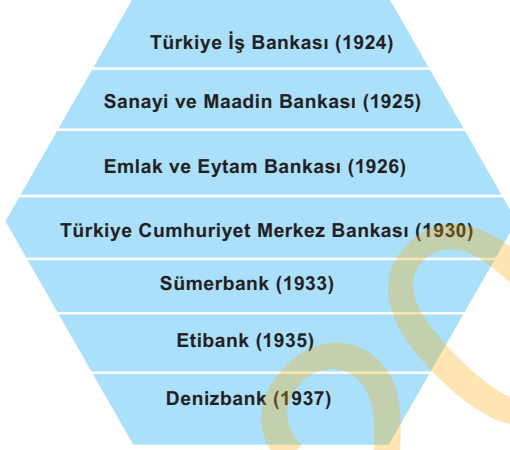
Etibank (1935):

Yer altı zenginliklerinin araştırılması için 1935'te kurulan Maden Tetkik Arama Enstitüsüne (MTA) kaynak sağlamak amacıyla kurulmuştur.

Denizbank (1937):

Deniz yollarını ve ticaret filosunu güçlendirmek amacıyla kurulmuştur.

ATATÜRK DÖNEMİNDE KURULAN BANKALAR

YERLİ MALINDAN ELBİSE GİYİLMESİ HAKKINDA KANUN (1925)

- ◆ Yerli üreticiye pazar imkânı sağlamak, dışa bağımlılığı en aza indirmek ve sanayileşmeyi hızlandırmak amacıyla 9 Aralık 1925'te yerli malından elbise giyilmesi kanunu çıkarılmıştır.

KORUYUCU GÜMRÜK POLİTİKASI UYGULAMASI (1929)

- ◆ Gümrük vergileri, mali yönden devlet hazinesine gelir sağladığı gibi, ülke sanayisini de koruyucu özelliktedir. 1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması'nda, Türkiye'nin 5 yıl süreyle koruyucu gümrük politikası uygulamasını engelleyen hükümler yer alıyordu. 1929 yılında bu sınırlama kalkınca, mali ve millî yönden sanayiye koruyucu özellikler taşıyan **Gümrük Tarifesi ve İthalat Umumi Tarifesi Kanunu** kabul edilmiştir. Bu

sayede, yabancıların, sanayi ürünlerine yönelik gümrük tarifeleri yükseltilmiş ve yabancıların iç ticaretteki kontrolü azaltılmıştır.

TOPRAK REFORMU (8 Haziran 1929)

- ◆ Topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak amacıyla hazırlanmış olan **Toprak Reformu Kanunu** kabul edilmiş ancak uygulamaya geçilememiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra 1946'da Doğu Anadolu'da muhtaç çiftçilere toprak dağıtılmasına dair bir kanun daha çıkarılmış ancak o da uygulanamamıştır.

TÜRK PARASININ KIYMETİNİ KORUMA HAKKINDA KANUN (1930)

- ◆ 1929 yılında gümrük vergilerinin yükseltileceği kamuoyunca önceden bilindiğinden, ithalatta öngörülemez bir artış meydana gelmiş, dış ticaret dengesi dünya ekonomik bunalımının da etkisiyle önemli ölçüde bozulmuştur. Türk lirasının değerinde görülen ani düşmeler ise hükümeti bazı tedbirler almaya yöneltmiştir. Bu çerçevede 1930 yılında Türk parasının kıymetini koruma hakkında kanun çıkarılmıştır. Kanunun amacı 1929 dünya ekonomik bunalımına karşı Türk parasının değerini korumaktır. Kanunda etkili ceza hükümleri ile yargılama usulleri yer almıştı. Bu kanuna dayanarak çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararnameleriyle hükümet döviz taleplerini kontrol edebilmiştir. **Müdahaleci ve korumacı dış ticaret politikasının izlendiği bunalım döneminde kanunun uygulaması çok başarılı olmuştur.** Bu sebeple başlangıçta üç yıl uygulanmak üzere çıkarılan Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu'nun yürürlüğü 1970 yılına kadar on üç kez uzatılmıştır. 1970'ten itibaren sürekli niteliğe kavuşurulmuştur.

DEVLETÇİ EKONOMİ MODELİNİN KABULÜ VE I. BEŞ YILLIK SANAYİ PLANI

- ◆ Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkede yok denecek kadar az sanayi kuruluşu vardı. Var olan birkaç küçük işletme de yabancıların ve azınlıkların kontrolündeydi. Bu şartlar altında eğitim, sağlık, bayındırlık hizmetleri de istenilen boyutta yürümüyordu. Bu nedenle millî ekonomiyi kurmak ve kalkınmayı sağlamak için özel sermaye sanayiye teşvik edilmiştir. Ancak sermaye, teknoloji ve bilgi yetersizliğinden dolayı sanayinin gelişmesi sağlanamamıştır. **1929 dünya ekonomik bunalımının da**

etkisiyle devlet sanayileşme işini kendi üzerine almak zorunda kalmış ve planlı ekonomiye geçilmiştir. Bu çerçevede devletçilik 1931 yılında Cumhuriyet Halk Fırkasının programına girmiş ve I. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1933–1938) hazırlanmıştır. 1934 yılında uygulanmaya başlanan devletçilik, 1937 yılında anayasaya girmiştir.

- ◆ I. Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde, öncelikle hammadde Türkiye’de olan temel tüketim mallarının üretimine önem verilmiş bu şekilde **dışa bağımlılığın azaltılması** hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Türkiye sanayisinin de temeli atılmış, kısa zamanda birçok fabrika kurulmuş ve bayındırlık işleri hızlanmıştır. Demir yolları yapımına hız verilmiş ve yabancıların elindeki işletmeler satın alınmıştır. İlk kalkınma planının başarıyla uygulanması üzerine 1937’de **II. Beş Yıllık Sanayi Planı** hazırlanmış ve 1938’de uygulamasına geçilmiştir ancak 1939 yılında **II. Dünya Savaşı**’nın patlak vermesi, bu planın uygulanmasını engellemiştir.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi, İzmir İktisat Kongresinde alınan kararlardan biri değildir?

- A) Sendika hakkının tanınması
- B) Ham maddesi yurt için yetişen sanayi dalları kurulması
- C) Demiryolu inşaatının belli bir programa bağlanması
- D) Özel teşebbüse kredi sağlayacak bir devlet bankasının kurulması
- E) Devletçi ekonomi politikasının temel prensip olarak kabul edilmesi

ÇÖZÜM

İzmir İktisat Kongresi, Yeni Türk Devletinin ekonomi politikasını belirlemek amacıyla 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında yapılmıştır. Devletçi ekonomi politikası ise özel teşebbüsün gereken sanayi işletmemelerini kuramaması üzerine 1931 yılından itibaren benimsenmiştir.

(Cevap E)

SORU

Atatürk döneminde kurulan bankalar arasında aşağıdakilerden hangisi, gösterilemez?

- A) Merkez Bankası
- B) Denizbank
- C) Sümerbank
- D) Ziraat Bankası
- E) Sanayi ve Maadin Bankası

ÇÖZÜM

Ziraat Bankası kökleri XIX yüzyıla dayanan ve resmi olarak 1888 yılında Sultan II. Abdülhamit döneminde kurulan bankadır. Cumhuriyet döneminde bu bankanın yalnızca şubeleri artırılmıştır.

(Cevap D)

SORU

Yeni Türki Devleti sanayileşme konusunda özel sektörü özendirmek için,

- I. Sanayi kuruluşlarının üretecekleri mallara pirim verilmesi
- II. Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesi
- III. Belli bir süre için vergi muafiyetinin sağlanması

gibi önlemlerden hangilerini almıştır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve III
- E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Yeni Türk Devleti özel sektörü özendirmek için; ucuz arazi sağlanması, vergi muafiyeti, nakliye indirimleri, kamu kurumlarına yerli malı kullanma zorunluluğunun getirilmesi gibi kolaylıklar sağlamıştır. Ancak Kamu İktisadi Teşebbüslerinin özelleştirilmesi, Türkiye’de 1990’lı yıllardan sonra hız kazanmıştır.

(Cevap D)

SAĞLIK ALANINDA VE SOSYAL ALANLARDA YAPILAN İNKILAPLAR

a) Sağlık Politikası

- ◆ Toplum sağlığı alanındaki ilk çalışmalar I. TBMM'de Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Bakanlığı kurulmasıyla başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra sağlık konusuna öncelik verilmiş 1877'den beri faaliyet gösteren **Hilâl-i Ahmer Cemiyeti** 1935'te Türkiye **Kızılay Cemiyeti** adını almıştır. Yeni sağlık politikası 1925'te Sağlık Bakanlığına seçilen **Dr. Refik Saydam** aracılığıyla yürütülmüştür.
- ◆ 1930'da çıkarılan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ile sıtma, verem, frengi, menenjit ve çiçek gibi bulaşıcı hastalıklara karşı planlı ve programlı bir şekilde mücadele edilmiştir. Serum üretimine geçilerek ülkenin serum ihtiyacı karşılanmıştır. Salgınlar karşı kampanyalar yapılarak bu hastalıkların teşhis ve tedavisi, devlet tarafından gerçekleştirilmiştir. Verem hastalığının tedavisi için sanatoryum hastaneleri kurulmuştur. Halkın en temel hakkı olan sağlık hakkından yararlanması sağlanmaya için ülkedeki doktor, hemşire gibi sağlık personeli sayısı artırılmıştır.

b) Nüfus Politikası

- ◆ Osmanlı nüfusunun önemli bir bölümü savaşlar nedeniyle kaybedilmişti. Ülke nüfusunun geri kalan üçte ikisinin köylerde yaşaması ve çoğunluğunu çocuk, kadın, yaşlı ve gazilerin oluşturması cumhuriyet hükümetinin ülke nüfusunu arttırmaya yönelik bir politika izlemesine neden olmuştur.

Bu doğrultuda yapılan çalışmalar şunlardır:

- ✓ Ülkenin birçok yerinde doğumevleri kurulmuştur.
- ✓ Fazla çocuğu olan aileler yol vergisinden muaf tutulmuştur.
- ✓ Altı ya da daha fazla çocuklu ailelere vergi muafiyeti getirilmiştir.
- ✓ Çok çocuklu ailelere tarla bağışlanmıştır.
- ✓ Ülkeye göçenlerin teşvik edilmesi için göçmenlere gümrük muafiyeti getirilmiştir.
- ✓ Evlilik özendirilmiş, sağlam ve hastalıklardan arındırılmış bir nesil için çocuk ve yetişkin sağlığının korunması konusunda tedbirler alınmıştır.
- ✓ Doğurganlığın artırılması için çocuk yapmaya engel olabilecek fiil ve hareketler suç sayılmıştır.

ATATÜRK DÖNEMİ İNKILAPLARI

1920	❖ Anadolu Ajansı kuruldu. ❖ Ceride-i Resmîye (Resmî Gazete) ❖ TBMM açıldı. ❖ Sağlık ve sosyal yardım bakanlığı açıldı.
1921	❖ Teşkilat-ı Esasiye (1921 Anayasası) ❖ Çocuk Esirgeme Kurumu ❖ Maarif Kongresi
1922	❖ Saltanatın Kaldırılması
1923	❖ Cumhuriyetin ilanı ❖ Hilal-i Ahmer Cemiyeti kuruldu. ❖ Halk Fırkasının kurulması ❖ İzmir İktisat Kongresi
1924	❖ Halifeliğin kaldırılması ❖ Tevhid-i Tedrisat Kanunu ❖ Medreseler kapatıldı. ❖ Şeriyeye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması ❖ Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâletinin kaldırılması ❖ Osmanlı hanedanının sınır dışı edilmesi ❖ Musiki Muallim Mektebi açıldı. ❖ Topkapı Sarayı Müze oldu. ❖ Etnografya Müzesi açıldı. ❖ İş Bankası kuruldu. ❖ Sanayi ve Maadin Bankası kuruldu.
1925	❖ Aşar Vergisi kaldırıldı. ❖ Örnek Çiftlikler kuruldu. ❖ Şapka Kanunu ❖ Ankara Hukuk Mektebi açıldı. ❖ Atatürk Orman Çiftliği açıldı. ❖ Türk Tayyare Cemiyeti kuruldu. ❖ Ticaret ve sanayi odaları kuruldu. ❖ Tekke, Zaviye ve Türbelerin kapatılması. ❖ Takvim, saat ve ölçülerde değişiklik

1926	❖ Maarif teşkilatı hakkında kanun çıkarıldı. ❖ Ceza Kanunu çıkarıldı. ❖ Medeni Kanun çıkarıldı. ❖ Kabotaj Kanunu çıkarıldı. ❖ Borçlar Kanunu çıkarıldı. ❖ Ticaret Kanunu çıkarıldı. ❖ Türkiye Şeker Fabrikası kuruldu. ❖ Emlak ve Eytam Bankası kuruldu. ❖ Devlet İstatistik Enstitüsü açıldı.
1927	❖ Teşvik-i Sanayi Kanunu ❖ Demiryolları ve Limanlar Genel Müdürlüğü ❖ İlk Nüfus Sayımı yapıldı. ❖ Güzel Sanatlar Akademisi açıldı.
1928	❖ Yeni Türk harflerinin kabulü ❖ Uluslararası rakamlar kabul edildi. ❖ Tarım ve kredi kooperatifi kuruldu. ❖ Hıfzısıhha Enstitüsü açıldı. ❖ Millet mektepleri açıldı.
1929	❖ Toprak reformu kabul edildi. ❖ Yol ve Köprüler Kanunu çıkarıldı. ❖ Menkul Kıymetler Borsası
1930	❖ Kadınlara belediye seçimlerine girebilme hakkı ❖ Merkez Bankası ❖ Türk Parasının Değerine Koruma Kanunu ❖ Halk Okuma Odaları
1931	❖ Türk Tarih Kurumu kuruldu ❖ Uluslararası ölçüler kabul edildi.
1932	❖ Türk Dil Kurumu kuruldu. ❖ Halkevleri açıldı. ❖ Milletler Cemiyetine üye olduk.
1933	❖ İller Bankası açıldı. ❖ İstanbul Üniversitesi açıldı. ❖ Yüksek Ziraat Fakültesi açıldı. ❖ Türk Hava Yolları açıldı. ❖ Sümerbank açıldı. ❖ Kadınlara Muhtar veya köy heyetlerine seçilme hakkı verildi.

1934	❖ Soyadı kanunu çıkarıldı. ❖ Kadınlara Milletvekili seçme-seçilme hakkı verildi. ❖ Milli Musiki ve Temsil Akademisi açıldı.
1935	❖ Hafta sonu tatili Cuma'dan Pazar'a alındı. ❖ Etibank ve Maden Tetkik Arama (MTA) açıldı. ❖ Elektrik İşleri ve Etüt İdaresi açıldı. ❖ Hilal-i Ahmer Kızılay'a dönüştürüldü. ❖ Toprak İskan Kanunu ❖ Dil Tarih Coğrafya Fakültesi kuruldu. ❖ Türk Kuşu (THY eğitim merkezi)
1936	❖ Ankara Devlet Konservatuvarı
1937	❖ Orman Kanunu ❖ Resim – Heykel Müzesi ❖ Denizcilik Bankası
1938	❖ Bursa Merinos Halı Fabrikası

SORU

Türk Tarih Kurumu tarafından 1937 yılından beri çıkarılan ve adını bizzat Atatürk'ün koyduğu dergi aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Emel
- B) Ülkü
- C) Belleten
- D) Kadro
- E) Tarih ve Medeniyet

ÇÖZÜM

15 Nisan 1931'de kurulan Türk Tarih Kurumu, 1937 yılından itibaren, Belleten isimli bir dergi yayımlamaya başlamıştır. Derginin adı bizzat Atatürk tarafından konulmuştur.

(Cevap C)

SORU

Yeni Türk Devleti aşağıdakilerden hangisi hakkında yasal bir düzenleme yapmamıştır?

- A) Kız ve erkek öğrencilere ilk eğitimin zorunu olması
- B) Resmi nikah kısılması
- C) Kadınların uygar bir kıyafetle dolaşması
- D) İlk isimden başka bir soyadı kullanılması
- E) Yabancıların Türk sularında gemi işletmemesi

ÇÖZÜM

Yabancıların Türk sularında gemi işletmemesi Kabotaj Kanunu ile Resmi nikah kısılması Medeni Kanun ile ilk isimden başka bir soyadı kullanılması Soyadı kanunu ile hayata geçirilmiştir. Kız ve erkek öğrencilere ilk eğitimin zorunlu olması ise Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yasa güvencesine alınmıştır. Ancak Kadınların nasıl bir kıyafetle dolaşacağına dair herhangi bir yasal düzenlenmemiştir.

(Cevap C)

SORU

Atatürk önceleri Gazi M. Kemal şeklinde imza atarken daha sonraları K. Atatürk şeklinde imza atmaya başlamıştır.

Mustafa Kemal'in imzasını bu şekilde değiştirmesinde,

- I. Soyadı Kanunu'nun çıkarılması
- II. Latin Harflerinin kabul edilmesi
- III. Sakarya Savaşı sonrası Gazi unvanı alması

durumlarından hangilerinin etkili olduğu söylenebilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve III
- E) I, II ve III

ÇÖZÜM

21 Haziran 1934'te kabul edilen Soyadı Kanunu ile vatandaşların öz adından başka bir soyadı taşıması zorunlu hâle getirilmiştir. Bu kanun çerçevesinde 24 Kasım 1934'te Mustafa Kemal'e, TBMM'nin çıkardığı bir yasa ile "Atatürk" soyadı verilmiştir. Bu tarihten sonra Mustafa Kemal imzasını değiştirmiştir.

(Cevap A)

SORU

- I. Tekke ve Zaviyelerin kapatılması
- II. "Devletin dini İslam'dır" maddesinin anayasadan çıkarılması
- III. Milletvekillerinin laik olmayan yemin şeklinin değiştirilmesi

Yukarıdaki çalışmalardan hangileri "Devletin inançlar karşısında tarafsızlığını sağlama" amacına yöneliktir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve II
- E) II ve III

ÇÖZÜM

1924 Anayasası'nda 1928 yılında yapılan bir değişiklikle "Devletin dini İslam'dır" maddesi anayasadan çıkarılmıştır. Yine bu tarihte yapılan başka bir değişiklikle milletvekillerinin laik olmayan yemin şekli de değiştirilmiştir.

Bu çalışmaların amacı anayasayı laikliğe aykırı maddelerden arındırmak ve devletin inançlar karşısında tarafsızlığını sağlamaktır. Tekke ve Zaviyeler ise İslam dışı geleneklerin ve yanlış inanışların yayılmasını önlemek amacıyla kapatılmıştır.

(Cevap E)

6. ÜNİTE

DIŞ POLİTİKA

ATATÜRK'ÜN DIŞ POLİTİKADA BENİMSEDİĞİ TEMEL İLKELER

- ◆ Millî sınırlar içinde varlığımızı devam ettirmek
- ◆ Uluslararası ilişkilerde eşitlik
- ◆ Devletlerin bağımsızlığına saygı (bu doğrultuda hiçbir devletin iç işlerine karışmama ve hiçbir dış devleti de iç işlerine karıştırmama)
- ◆ Yurtta sulh, cihanda sulh
- ◆ Dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmek
- ◆ Gerçekleştirilemeyecek hayaller peşinde koşmamak

1923–1932 ARASI DÖNEM

- ◆ 1923–1932 arası Türkiye'nin dış politikası, Lozan'dan geriye kalan sorunların çözülmesine ve Lozan'da alınan kararların uygulanmasına yönelik olmuştur. Bu dönemde komşu devletlerle iyi ilişkiler kurmak, meydana gelen sorunları barışçı yollarla çözmek ve büyük devletlerle olan ilişkileri normalleştirmek amaçlanmıştır.

NOT

1925–1939 yılları arasındaki bütün hükümetlerde Dışişleri Bakanlığını Tevfik Rüştü Aras yapmıştır.

EGE ADALARININ SİLAHSIZLANDIRILMASI (1923)

- ◆ Lozan Antlaşması'nda Bozcaada, Gökçeada Türkiye'ye bırakılırken diğer **Ege adaları silah bulundurmama şartıyla Yunanistan'a bırakılmıştır**. Böylece Ege adaları silahsızlandırılmıştır. Fakat bu konuyla ilgili olarak 1960 yılından itibaren uygulamada sorunlar yaşanmış, Yunanistan antlaşmaya aykırı olarak Ege adalarını silahlandırmıştır. Bu sorun, günümüze kadar devam etmiştir.

YABANCI OKULLAR SORUNU (1924)

- ◆ Lozan Antlaşması'nda yabancı okulların Türk yasalarına göre çalışması ve Türk müfettişler tarafından teftiş edilmesi kararlaştırılmıştır. Tevhid-i Tedrisat (3 Mart 1924) Kanunu ile birlikte yabancı okullar da dâhil tüm okulların, Millî Eğitim Bakanlığına bağlandığı yabancı devletlere duyurulmuştur. Bu kanun gereği 1926'da çıkarılan Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun ile yabancı okullarda Türkçe, tarih ve coğrafya derslerinin Türkçe olarak ve Türk öğretmenlerce okutulması, denetimlerinin de Millî Eğitim müfettişlerince yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Batılı devletler ve özellikle **Fransa**, bu duruma karşı çıkmış, **elçiler bazında Türkiye Devleti'ne baskı yapmıştır**. Bu durum 1926–1930 yılları arasında Fransa'yla ilişkilerin gerginleşmesine sebep olmuştur. Fakat **Türkiye konunun iç işlere müdahale olduğunu belirterek geri adım atmamıştır**. Böylece sorun kendiliğinden çözülmüştür.

ATATÜRK DÖNEMİ DIŞ POLİTİKA

1923-1930	1926	1926-1930	1929	1932	1933	1934	1936	1937
Yunanistan'la Nüfus Mübadelesi Sorunu	– Musul Sorunu – Bozkurt Lotus Olayı	Fransa'yla Yabancı Okullar Sorunu	Kellogg Pakti'na Üyelik	Milletler Cemiyetine Üyelik	–Razgrad Olayı –Wagon Li Olayı	Balkan Antantı	Montrö Sözleşmesi	Sadabat Pakti

DIŞ POLİTİKA

Atatürk Dönemi

- Ege Adalarının Silahsızlandırılması (1923)
- Yabancı Okullar Sorunu
- Nüfus Mübadelesi Sorunu (1926-30)
- Musul Sorunu (1926)
- Bozkurt-Lotus Olayı (1926)
- Dış Borçlar Sorunu (1929)
- Briand-Kellogg Paketi'ne Üyelik (1929)
- Milletler Cemiyetine Üyelik (1932)
- Balkan Antantı'nın Kurulması (1933)
- Montrö Sözleşmesi ve Boğazlar Sorununun Çözümü (1936)
- Sadabat Paketi'nin Kurulması (1937)

Atatürk Sonrası

- Hatay'ın Anavatana Katılması (1939)
- II. Dünya Savaşı (1939-1945)
- Yalta Konferansı (1945)
- Birleşmiş Milletler'in Kurulması ve Türkiye'nin Üye Olması (1945)
- NATO'nun Kurulması, (1949) Türkiye'nin NATO'ya Üye Olması (1952)
- Kore Savaşı'na Asker Gönderilmesi (1950-1957)
- Varşova Paketi'nin Kurulması (1955)
- Ege Adalarının Silahlandırılması (1960)

NOT

Fransa ile yaşanan sorunlar:

- Osmanlı borçları
- Suriye sınırı
- Yabancı okullar
- Adana–Mersin demir yolunun satın alınması
- Bozkurt–Lotus Olayı

ması imzalanmıştır. Venizelos daha sonraki süreçte **Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday** olarak önermiştir. Başbakan İsmet Paşa da 1931'de Yunanistan'ı ziyaret ederek bu dostluğu pekiştirmiştir. Bu yakınlaşma 1934'te Balkan Antantı'nın imzalanmasına ortam hazırlamıştır.

NOT

Mübadele sorununun çözümünden sonra Yunanistan'la başlayan iyi ilişkiler, 1954'te Kıbrıs sorununun çıkmasına kadar gayet olumlu gitmiştir. Mübadele sorununun çözümü Balkan Antantı'nın imzalanmasına da zemin hazırlamıştır.

NÜFUS MÜBADELESİ (DEĞİŞ-TOKUŞ) SORUNU (1923–1930)

- ◆ Lozan Antlaşması'nda, **İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türkleri** (Gümülcine, Selânik) **dışındaki** Türk ve Rum halkın, karşılıklı olarak yer **değiştirmesi** kararlaştırılmıştı. Fakat **Yunanistan'ın** bu karara uymayarak **İstanbul'da daha fazla Rum bırakmak istemesi** ve Batı Trakya Türklerinin mallarına el koyması 1923–1930 yılları arasında Yunanistan'la sorunlar yaşanmasına sebep olmuştur. Sorun, Milletler Cemiyetine taşınmasına rağmen **çözülememiştir**. 1929 yılının sonlarında savaş ihtimalinin gündeme gelmesiyle iki ülke cumhurbaşkanları diyalog yoluyla sorunu çözmeye çalışmışlardır. Yapılan görüşmeler sonunda sorunun Lozan Antlaşması'nda kararlaştırıldığı gibi **çözümlemesi** fikri kabul edilmiştir. Buna göre; "doğdukları yere ve yerleşme tarihlerine bakılmaksızın İstanbul, Gökçeada ve Bozcaada'daki Rumlarla, Batı Trakya'daki Türkler etabli sayılmış ve mübadele dışı bırakılmıştır.
- ◆ Nüfus mübadelesi sorununun **çözümlemesinden** sonra **Yunan Başbakanı Venizelos** Türkiye'yi ziyaret etmiş ve 29 Ekim 1930'da Türk–Yunan Dostluk Antlaş-

MUSUL SORUNU (5 Haziran 1926)

- ◆ Musul Sorunu, Lozan Konferansı'nda **çözülememiş** ve İngiltere ile Türkiye arasında yapılacak ikili görüşmelere bırakılmıştır. Dünyada petrol ihtiyacının giderek artması ve Musul'un petrol rezervleri açısından çok zengin bir bölge olması, her iki ülkenin de bu meselede geri adım atmamasına sebep olmuştur. Hatta İngiltere Hakkâri'nin de Musul'la birlikte Türkiye sınırlarının dışında kalmasını istemiştir. Bu amaçla Hakkâri'yi Türklerden almak için Anadolu'da çıkan **Nasturi ayaklanması**ni; Musul'u almak içinse **Şeyh Said isyanını** desteklemiştir. İç isyanlar yüzünden Musul sorunuyla ilgilenemeyen Türkiye, 5 Haziran 1926'da **Ankara Antlaşması'nı** imzalamak zorunda kalmıştır.

Antlaşmaya göre;

- ✓ Musul, İngiliz yönetimindeki Irak'a bırakılmıştır.
- ✓ Musul petrollerinin gelirlerinin %10'unun 25 yıl süreyle Türkiye'ye verilmesi taahhüt edilmiştir.

NOT

Türkiye, o dönem yaşadığı ekonomik darboğazdan dolayı 500 bin İngiliz sterlin karşılığında bu hakkından vazgeçmiştir.

- ◆ İngiltere Lozan Antlaşması'yla, yeni Türk devletini tanımasına rağmen büyükelçiliğini Ankara'ya taşıması ancak 1926'da gerçekleşmiştir. Musul Sorunu'nun olumsuz etkilediği Türk-İngiliz ilişkileri 1929'da İngiltere'nin Akdeniz filosunun İstanbul'u ziyaret etmesi ve Amiral Field'in Ankara'ya gelerek Atatürk ile görüşmesiyle birlikte düzelmeye başlamıştır. 1936'da İngiltere Kralı VIII. Edward'ın Atatürk'ü ziyareti de ilişkileri olumluya çeviren gelişmelerdendir.

Önemi

- ◆ Musul'un elden çıkmasıyla Misakımillî'den önemli bir taviz verilmiştir.

BOZKURT-LÖTUS DAVASI (1926)

- ◆ Fransız bayrağını taşıyan Lotus gemisi ile Türk bayrağını taşıyan Bozkurt adlı yük gemisinin 2 Ağustos 1926'da Midilli Adası'nın 5-6 mil açığında çarpışması olayıdır. Bu olay neticesinde iki geminin kaptanı Türk hükümetince tutuklanmış ve yargılanmıştır. Fransa, Türk mahkemelerinin yetkisiz olduğunu ileri sürerek Fransız kaptanın serbest bırakılmasını istemiş ve sorunu Uluslararası Adalet Divanı'na taşımıştır. Adalet Divanı'ndan 1927'de **Mahmut Esat Bey** (Bozkurt)'in girişimleriyle Türkiye lehine karar çıkmıştır. Fransa, benzer bir tutumu Türkiye'nin 1929'da Fransa tarafından işletilen Adana-Mersin demiryolunu satın almak istemesinde de göstermiştir. Bu sorun da 1929'da yapılan bir anlaşmayla Türkiye lehine sonuçlanmıştır.

DIŞ BORÇLAR SORUNU (1929-1933)

- ◆ Lozan Antlaşması'nda Osmanlı Devleti'nden kalma borçlar Osmanlı'dan ayrılan yeni devletler arasında paylaştırılmış ve taksitlerin Türk parası veya Fransız frangı olarak ödenmesi kararlaştırılmıştı. **1929 Dünya Ekonomik Bunalımının** etkilerinden dolayı **Türkiye, Fransa'ya olan borçlarını öderken sorun yaşamıştır.** Bu durum iki ülke arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine sebep olmuş Türkiye ABD tarafından ilan edilen **Hoover Moratoryum'u**na dayanarak borçların ertelenmesini istemiştir. 1933'te Paris'te yapılan bir sözleşme ile borcun yeni bir takvime bağlanması sağlanmış ve sorun kısa sürede çözümlenmiştir. Türkiye borcunun son taksidini 1954'te ödemiştir.

1932-1939 ARASI DÖNEM**TÜRKİYE'NİN MİLLETLER CEMİYETİNE ÜYE OLMASI****(18 Temmuz 1932)**

- ◆ Türkiye'nin Lozan Antlaşması'ndan sonra, milletler arası ilişkilerde izlediği **barışçı siyaset**, Batılı devletlerin bakış açısının değişmesine sebep olmuştur. Yeni bir dünya savaşı çıkmasını önlemek ve dünya barışını korumak amacıyla 1920 yılında kurulan Milletler Cemiyeti İspanya'nın önerisiyle Türkiye'nin de birliğe katılması için davette bulunmuştur. Türkiye bu davet üzerine 18 Temmuz 1932 yılında cemiyete üye olmuştur. Milletler Cemiyetinin etkin üyelerinden olan **İngiltere ile Musul sorununun çözümlenmiş olması, bu üyelik sürecini hızlandıran bir etmen olmuştur.**
- ◆ Türkiye, 1935-1937 yılları arasında cemiyetin Güvenlik Konseyine üye olarak seçilmiş ve dönemin Dışişleri Bakanı Tefik Rüşdü Aras 1937'de Konseye başkanlık etmiştir.

NOT

Türkiye, bu örgütün kuruluş amacına hizmet etmediği ve büyük Batılı devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket ettiği görüşünden dolayı daha önce bu örgüte üye olmayı düşünmemiştir.

VAGON-Lİ OLAYI (1933)

- ◆ Yataklı vagon üretimi yapan Fransızlara ait Vagon-Li şirketinin, İstanbul ve diğer bölgelerindeki şubelerinde, şirket içinde Türkçe konuşmak yasaktı. Şirketin İstanbul şubesindeki bir memurun Türkçe konuşması, şirket tarafından cezalandırılmasına ve işten atılmasına sebep olmuştur. Olayı duyan İstanbullu gençler, şirketin önünde olayı protesto etmişlerdir.

NOT

Vagon-Li ulusçu duygularla ortaya çıkmıştır. Türk gençliğinin **diline, bilinçli bir şekilde sahip çıktığının göstergesidir.**

RAZGRAD OLAYI (1933)

- ◆ Bulgaristan'ın Razgrad kasabasındaki Türk mezarlıkları, Bulgarlar tarafından tahrip edilmesi sonucu çıkan olaylardır. Haberin Türkiye'de duyulması üzerine Türk gençliği, İstanbul'daki Bulgar mezarlığına çelenk bırakarak ders niteliğinde bir protesto yapmışlardır.

NOT

Vagon-Li ve Razgrad olayları uluslararası bir soruna yol açmamıştır. Her iki olay da Türk gençliğinde millî bilincin oluşmaya başladığının göstergesidir.

BALKAN ANTANTI (9 Şubat 1934)

Türkiye
Yunanistan
Yugoslavya
Romanya

Kuruluş Sebebi

Almanya ve İtalya'nın silahlanarak dünya barışını tehdit etmeye başlamaları

BALKAN ANTANTI
(9 Şubat 1934)

Dağılışı

- Yugoslavya'nın Almanya ile iş birliği yapması
- II. Dünya Savaşı'nın çıkması

- ◆ Almanya ile İtalya'nın barışı tehdit eden saldırgan ve yayılcı politikalarına karşı, birlikte hareket etmek isteyen **Türkiye, Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya** devletleri tarafından kurulmuştur (9 Şubat 1934). Bu antanta göre devletler, birbirinin varlığına saygı gösterecek ve bir dış saldırı olasılığına karşı, karşılıklı olarak sınırların güvenliğini sağlayacaklardı. Fakat **II. Dünya Savaşı'nın Balkanlara sıçramasıyla** tüm dengeler altüst olmuş ve bu **antlaşma işlevini yitirmiştir**.

NOT

Arnavutluk İtalya'nın baskısından dolayı, Bulgaristan ise Almanya sempatisini olması, Makedonya konusunda Yunanistan ve Yugoslavya ile anlaşmazlık içinde olmasından dolayı antanta katılmamıştır.

Önemi:

Türkiye batı sınırını güvence altına almıştır.

SORU

Türkiye'nin Balkan Antantı'nı oluşturma çabalarına aşağıdaki devletlerden hangisi karşı çıkmıştır?

- A) İngiltere B) Bulgaristan
C) Fransa D) Yugoslavya
E) Romanya

ÇÖZÜM

Balkan Antantı sınırlarını güvence altına almak isteyen Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya arasında 9 Şubat 1934'te Atina'da imzalanmıştır. Adı geçen devletler imza altına aldıkları Balkan Antantı ile birbirlerinin sınırlarına saygı göstermeyi taahhüt etmekteydi ancak Balkanlardaki mevcut statükodan memnun olmayan Bulgaristan bu anlaşmaya karşı çıkmıştır. Zira Bulgaristan, Bakan Savaşları ile ulaşamadığı "Büyük Bulgaristan" hedefine ulaşmak için yayılcı bir politika izlemeyi tercih ediyordu. Özellikle komşu ülkesi Romanya'dan Dobruca'yı geri almayı uman Bulgaristan bu nedenle Antanta katılmamıştır.

(Cevap B)

ATATÜRK SONRASI DIŞ POLİTİKA

1939	1945	1949	1952	1950-53	1955	1960
– Hatay'ın Ana Vatanı Katılması	Birleşmiş Milletler'e Üyelik	NATO'nun Kurulması	NATO'ya Üyelik	Kore Savaşı'na Asker Gönderilmesi	Varşova Pakti'nin Kurulması	Yunanistan'la Ege Adalarının Silahsızlandırılması Konusunda Sorunlar Yaşanması
– II. Dünya Savaşı'nın Çıkması						

MONTRÖ BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİ (20 Temmuz 1936)

- ◆ Lozan Antlaşması ile Boğazların yönetimi başkanı Türk olan bir komisyona verilmiş ve her iki yakasında 20 km'lik bir alanda asker bulundurulması yasaklanmıştı. Türkiye bu durumu kabul ederken Boğazlar, Milletler Cemiyetinin garantisi altına alınmıştı. Fakat zamanla, gerek Milletler Cemiyetinin dünya barışını sağlamada yetersiz kalması ve gerekse Batılı devletlerin yayılma politikası nedeniyle Türkiye Boğazlar konusunda haklı olarak endişe duymaya başlamıştır. Özellikle 1933'ten sonra yaşanan gelişmeler, İtalyanın, Habeşistan'ı işgal etmesi ve Almanya'nın Versay Antlaşması'nı ihlal etmesi Almanya ve Rusya silahlanmaya ve saldırgan bir politika izlemeye başlamış, bu durum Türkiye'yi daha fazla tedirgin etmiştir. Dünyadaki bu gelişmeler Türkiye'nin **"Boğazlar"** konusunu yeniden gündeme getirmesine neden olmuştur.
- ◆ Türkiye'nin ilgili devletlere başvurarak Boğazların statüsünün değiştirilmesini istemesi üzerine, İsviçre'nin Montrö şehrinde bir konferans toplanmış, bu konferansa Türkiye, İngiltere, Fransa, Sovyetler Birliği, Yunanistan ve Yugoslavya katılmıştır. Konferans sonunda 20 Temmuz 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesi imzalanmıştır.
- ◆ Sözleşmenin imzalanmasından sonraki süreçte SSCB'nin Boğazlardan savaş gemilerini serbestçe geçirmek istemesi Türkiye-SSCB ilişkilerini bozmuştur. **Montrö Antlaşması yirmi yıl süreyle imzalanmıştır;** taraflardan hiçbiri sürenin bitiminden en az iki yıl önce sözleşmenin feshini istemezse sözleşme kendiliğinden yürürlükte kalacaktı. Bugüne kadar sözleşmenin feshi istenmediği için antlaşma günümüzde hâlen yürürlüktedir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi hükümleri:

- ◆ Boğazlardaki uluslararası komisyon kaldırılarak komisyonun görev ve yetkileri tamamen Türk devletine verilmiştir.
- ◆ Boğazlardaki 20 km'lik askersiz alanın kaldırılması ve Türkiye'nin Boğazlarda dilediği kadar asker bulundurması kabul edilmiştir.
- ◆ Boğazların ticaret gemilerine açık olması, yabancı savaş gemilerinin ise 15 gün önceden Türkiye'den izin alması kararlaştırılmıştır.
- ◆ Türkiye'nin savaşa girmesi durumunda Boğazları dilediği gibi açıp kapaması kararı kabul edilmiştir.

Önemi:

- ◆ Türk Devleti'nin **egemenlik haklarını sınırlayıcı hükümler kaldırılmış**, Boğazların yönetimi tamamen Türkiye'ye verilmiştir.
- ◆ Türkiye'nin **Doğu Akdeniz'deki konumunu güçlenmiş**, uluslararası dengede önemi ve saygınlığı artırmıştır.
- ◆ Türk-Sovyet yakınlığını sona erdirirken Türk-İngiliz yakınlığına yol açmıştır.

UYARI

Montrö Sözleşmesi'nde sadece Boğazların durumuyla ilgili hükümler bulunmaktadır.

SORU

- Rodos ve On İki Ada'nın Yunanistan'a verilmesi
- İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi
- Almanya'nın Versay Antlaşması'nı çiğnemesi

Montrö Sözleşmesi'nin imzalanmasında yukarıdaki durumlardan hangileri etkili olmuştur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

ÇÖZÜM

1923 yılında imzalanan Lozan Antlaşması ile Türk boğazları, uluslar arası bir komisyonun idaresine bırakılmıştı. Ancak özellikle 1933 yılından itibaren Dünya'da başlayan silahlanma yarışı, Almanya'nın Versay Antlaşması'nı ihlal etmesi ve 1935'te İtalya'nın Habeşistan'ı işgal etmesi Boğazların güvenliğini tehlikeye düşürmüştür. Türkiye'nin silahlanma yarışından duyduğu bu huzursuzluk, boğazların statüsünde değişiklik yapılması konusunu gündeme getirmiştir. Bu doğrultuda boğazların rejimini değiştirmek için 22 Haziran – 20 Temmuz 1936'da İsviçre'nin Montrö kentinde bir konferans toplanmıştır. Konferans sonunda imzalanan Boğazlar Sözleşmesi ile boğazlar komisyonunun tüm yetkileri Türkiye'ye devredilmiştir.

Rodos ve On İki Ada'nın Yunanistan'a verilmesi ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra 1947 yılında imzalanan Paris Antlaşması'yla olmuştur.

(Cevap E)

AKDENİZ PAKTI (1936)

- ◆ Akdeniz Pakı (Akdeniz İttifakı) İtalya'nın, 1935'te Habeşistan'a (bugünkü Etiyopya) saldırmasıyla Akdeniz'de yarattığı tehdit karşısında ortaya çıkan bir güvenceler sistemidir. **İngiltere ile Türkiye, Yugoslavya ve Yunanistan** arasında oluşturulan bu pakt, herhangi bir saldırı durumunda karşılıklı askeri yardımlaşma sözlerine dayalıydı. **İspanya** bu pakta davet edilmesine rağmen katılmamıştır.
- ◆ Akdeniz Pakı ile Türkiye, İtalya tehdidi karşısında güvenliğini sağlama açısından İngiltere'ye dayanmaya başlamıştır. Bu durum Türkiye ve İngiltere'yi birbirine daha çok yaklaştırmıştır.

SADABAT PAKTI (8 Temmuz 1937)

Türkiye
İran
Irak
Afganistan

Kuruluş Sebebi

İtalya'nın Orta Doğu ülkelerini hedef alan istila politikası etkili olmuştur.

SADABAT PAKTI
(8 Temmuz 1937)

Dağılışı

1980 yılında İran-Irak savaşının ortaya çıkması

- ◆ İtalya'nın, 1935 yılında Habeşistan'a saldırması, Asya ve Afrika'ya doğru yayılmacı bir politika izlemesi üzerine sınırlarını korumak isteyen **Türkiye, İran, Irak ve Afganistan** devletleri tarafından 8 Temmuz 1937'de kurulmuştur. Pakt, üye devletlerin bağımsızlığına saygı göstermekle birlikte herhangi bir tehlike karşısında birlikte hareket etmeyi öngörmüştür.

Önemi: Türkiye doğu sınırını güvence altına almıştır.

NOT

Sadabat Pakı'nda Türkiye ile sınır sorunu yaşayan Suriye yer almamıştır. Pakt, 1980 İran-Irak savaşıyla fiilen sona ermiştir.

NYON KONFERANSI (14 Eylül 1937)

- ◆ Nyon Konferansı, Akdeniz'deki korsanlık olaylarının önlenmesi ve özellikle İtalya'nın Akdeniz'de yarattığı tehlikeye karşı denizlerdeki güvenli seyahatin görülmesi amacıyla 14 Eylül 1937'de İsviçre'nin Nyon kentinde toplanmıştır. Akdeniz'de bir emniyet pakı anlaşması yapmak üzere toplanan konferansa İngiltere, Bulgaristan, Mısır, Fransa, Yunanistan, Romanya,

Türkiye, SSCB, Yugoslavya katılmıştır. İki gün süren konferansta Akdeniz'de meydana gelen **korsanlık olaylarında İtalya'nın rolü** olduğu iddia edilmiş ve Akdeniz'de güvenliğini sağlayacak önlemler üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Dışişleri Bakanı **Tevfik Rüştü Aras** tarafından imzalanan antlaşma, TBMM tarafından 18 Eylül 1937'de onaylamıştır.

- ◆ Nyon'da gerçekleşen konferansa **Almanya, İtalya ve Arnavutluk** katılmamıştır. Türkiye, konferansta Fransa ve İngiltere'yi desteklemiştir.

HATAY SORUNU (1939)

- ◆ Hatay, Sakarya Savaşı sonrası Fransa'yla imzalanan **Ankara Antlaşması**'nda, Fransız yönetimindeki **Suriye'ye bırakılmıştı**. 1933 yılından itibaren Avrupa'da meydana gelen silahlanma yarışı **Almanya'nın** komşusu olan Fransa'yı telaşlandırmıştı. 1936 yılında Suriye'deki manda yönetimini çeken Fransa, askerlerini Alman sınırına yığmaya başlamıştır. Bu gelişme, Suriye kontrolündeki Hatay'ın durumunun ne olacağı **sorusunu** gündeme getirmiştir.

Türkiye, Hatay'ın bağımsızlığı için Milletler Cemiyetine başvurmuştur. Milletler Cemiyeti Hatay'daki Türk varlığını kabul eden **Sandler Raporunu** da göz önüne alarak Hatay'ın iç işlerinde bağımsız, dış işlerinde Suriye'ye bağlı olmasına karar vermiştir. Hatay'ın toprak bütünlüğü ise Türkiye ve Fransa'nın garantisine bırakılmıştır. Türkiye ve Fransa 29 Mayıs 1937'de bir antlaşma yaparak Hatay'ın bu yeni statüsünü onaylamıştır. Ancak sorun tamamen çözülmemiştir. 1938'de Almanya'nın Avrupa'da işgallere başlaması üzerine Türkiye ile Fransa arasında 4 Temmuz 1938'de Dostluk Antlaşması imzalanmış ve Hatay'da serbest seçimler yapılmasına karar verilmiştir. 22 Ağustos 1938'de yapılan seçimler sonucunda Hatay meclisi 2 Eylül 1938'de ilk toplantısını yapmıştır. **İlk Hatay meclisi Abdülgani Türkmen'i meclis başkanlığına, Tayfur Sökmen'i cumhurbaşkanlığına seçmiştir**. Cumhurbaşkanı Sökmen'in, başbakanlığa **Abdurrahman Melek'i** atamasıyla ilk Hatay Hükümeti 5 Eylül 1938'de kurulmuştur. Hatay meclisi ilk iş olarak bağımsızlığını ilan etmiştir. Bundan sonra da Hatay'ı anavatanına bağlama girişimleri başlamıştır.

- ◆ Avrupa'da savaş olasılıklarının artması ve Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgal etmesi uygun zemini hazırlamış ve Fransa ile 23 Haziran 1939'da imzalanan Ankara

Antlaşması ile Fransa, Hatay'ın Türkiye'ye bağlanmasını kabul etmiştir. Bağımsız Hatay Büyük Millet Meclisi, 29 Haziran 1939'da oy birliğiyle Türkiye'ye katılma-ya karar vermiş ve TBMM, 7 Temmuz 1939'da kabul ettiği bir yasa ile bu katılımı onaylamıştır.

NOT

Hatay meselesiyle ilgili yapılan tüm görüşmelerde **İngiltere Türkiye'yi desteklemiştir**. Bunun nedeni ise Orta Doğu siyasetinde etkin olmak isteyen İngiltere'nin bölgede, güçlü bir Fransa yerine, güçsüz bir Türkiye'yi çıkarlarına daha uygun bulmasıdır.

UYARI

Balkan Antantı, Sadabat Paketi, Hatay Sorunu ve Montrö Sözleşmesi'nin yapılmasında II. Dünya Savaşı'nın çıkma ihtimali etkili olmuştur.

SORU

Aşağıdakilerden hangisiyle yabancı savaş gemilerine boğazlardan geçmeden 15 gün önce Türkiye'den izin alması şartı getirilmiştir?

- A) Montrö Sözleşmesi
- B) Gümrü Antlaşması
- C) Ankara Antlaşması
- D) Lozan Antlaşması
- E) Moskova Antlaşması

ÇÖZÜM

Lozan Antlaşması'yla Boğazlar, uluslararası bir komisyona bırakılmıştır. Ancak 20 Temmuz 1936'da yapılan Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile boğazlar konusundaki söz hakkı tamamen Türkiye'ye geçmiştir. Bu antlaşma ile yabancı savaş gemilerinin geçişi Türkiye'nin iznine bırakılmıştır. Buna göre yabancı savaş gemilerinin boğazlardan geçmeden 15 gün önce Türkiye'den izin alması kararlaştırılmıştır.

(Cevap A)

SORU

1938 yılında Türkiye ve SSCB arasında yapılan bir antlaşma ile SSCB İzmir ve Kars'taki; Türkiye ise Bakü, Erivan, Odessa ve Leningrad'daki konsolosluklarını kapatmıştır.

Bu bilgidten hareketle aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılabilir?

- A) Her iki devlet de dünyadaki gelişmelerin dışında kalmıştır.
- B) SSCB'nin yayılmacı politikası Türkiye'yi rahatsız etmiştir.
- C) Karşılıklılık ilkesi göz önünde bulundurulmuştur.
- D) Atatürk'ün ölümünden sonra Türk-Sovyet ilişkileri bozulmuştur.
- E) Türkiye ve SSCB İkinci Dünya Savaşı öncesi farklı bloklara ayrılmıştır.

ÇÖZÜM

Türkiye ve SSCB arasında yapılan antlaşmaya göre her iki devlet de karşılıklı olarak konsolosluklarını kapatmıştır. Bu durum anlaşmada karşılıklılık ilkesinin göz önünde bulundurulduğunu göstermektedir.

(Cevap C)

II. DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİ

BARIŞI KORUMAK İÇİN YAPILAN GİRİŞİMLER MİLLETLER CEMİYETİ (1920)

- ◆ Anlaşma Devletleri tarafından dünya barışını korumak ve güvenliği sağlamak amacıyla 10 Ocak 1920'de kurulmuştur. İyi niyetlerle kurulan bu cemiyet, milletlerarası barışı korumak yerine, büyük devletlerin çıkarlarını koruyan bir örgüt hâline gelmiştir.
- ◆ Türkiye, bu cemiyete 1932 yılında üye olmuştur.

KÜÇÜK ANTANT (1921)

- ◆ Fransa'nın Alman tehlikesine karşı Çekoslovakya, Romanya ve Yugoslavya ile oluşturduğu bir ittifak grubudur.

LOCARNO PAKTI (1925)

- ◆ Dünya barışını korumak, anlaşmazlıkları barışçı yollarla çözmek amacıyla İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, Polonya, Çekoslovakya, İtalya devletleri arasında imzalanan bir antlaşmadır. 1936 yılında Almanya'nın Fransa'nın Ren bölgesine saldırması ile geçerliliğini kaybetmiştir.

NOT

Locarno Antlaşması, Almanya'nın dışlanmış olduğu uluslararası sisteme tekrar dahil olmasını sağlamıştır.

BRIAND-KELLOGG PAKTI (1928)

- ◆ Uluslararası barışı ve güvenliği korumak, savaş ihtimalini ortadan kaldıracak şartları hazırlamak amacıyla 27 Ağustos 1928'de ABD, Fransa, İngiltere, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya devletleri arasında imzalanmıştır. **Türkiye, bu pakta 1928 yılında üye olmuştur.** II. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine pakt, geçerliliğini kaybetmiştir.

NOT

II. Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla, barışı korumaya yönelik tüm antlaşmalar geçerliliğini kaybetmiştir.

SORU

Hatay Meselesiyle ilgili olarak Milletler Cemiyeti'nin bölgeye gönderdiği Sandler'in hazırladığı raporun,

- bölgenin ayrı bir statü ve anayasa ile yönetilmesi
- İskenderun ve Antakya'nın içişlerinde bağımsız olması
- bölgenin silahlandırılmaması

gibi maddelerden hangilerini kapsadığı savunulabilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I, II, III

ÇÖZÜM

Türkiye'nin Hatay'ın meselesiyle ilgili Milletler Cemiyeti'ne başvurmasından sonra cemiyet İsviçreli, İtalyan ve Norveçli üç gözlemciyi Hatay'a göndermiştir. İsveç temsilcisi Sandler'in raportörlüğünü yaptığı raporda I, II ve III. maddelerin tamamı yer almıştır.

(Cevap E)

SORU

Zengin petrol yataklarına sahip olan Musul'un Türkiye'nin idaresine girmesini istemeyen İngiltere, bu amacına ulaşmak için;

- Musul'da halk oylamasına gidilmesi için çalışmak
- Türkiye'ye askeri hareket tehdidinde bulunmak
- Casusluk faaliyetleri yürütmek
- Bölge halkı arasındaki farklılıklardan yararlanmak

gibi yollardan hangilerine başvurmuştur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) I, II ve III E) II, III ve IV

ÇÖZÜM

Orta Doğu petrollerine egemen olma isteyen İngiltere I. Dünya Savaşı'ndan sonra manda devletler kurarak bölgede etkili olmaya çalışmıştır. II, III ve IV. Seçeneklerde verilen ifadeler İngiltere'nin bu petrol-leri elde etmek için yürüttüğü çalışmalardır. Ancak İngiltere çoğunluğu Müslüman olan Musul'da halk oylamasına gidilmesini hiçbir zaman istememiştir.

(Cevap A)

1. I. Nutuk "Türk Gençliğine Hitabe" ile sona ermektedir.
II. Nutuk, Mustafa Kemal Paşa'nın "1919 yılı Mayıs'ının 19. Günü Samsun'a çıktım." sözleriyle başlamaktadır.
III. Nutuk, 1937'de Maarif Kongresinde okunmuştur.

Nutuk ile ilgili yukarıdaki ifadelerden hangileri doğrudur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) I, II, III

2. Mustafa Kemal Paşa, Kafkasya Cephesi'ndeki görevinden sonra aşağıdaki ülkelerden hangisine veliaht yaveri olarak ziyarete gitmiştir?

- A) Almanya B) Bulgaristan
C) Avusturya D) İngiltere
E) İtalya

3. Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşanan "Meis etrafındaki adalar" sorunu Türkiye ile aşağıdaki devletlerden hangisi arasında gerçekleşmiştir?

- A) Yunanistan B) İtalya
C) İngiltere D) Romanya
E) Almanya

4. I. Türkiye
II. İspanya
III. Yugoslavya

İngiltere, muhtemel bir İtalyan saldırısına karşı 1936 Akdeniz Paktı ile yukarıdaki devletlerden hangilerine destek garantisi vermiştir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III
D) II ve III E) I, II ve III

5. Musul sorununda Türkiye'ye yakınlaşan SSCB, aşağıdaki gelişmelerden hangisi neticesinde Türkiye ile ilişkilerine mesafe koymuştur?

- A) Nyon Konferansı
B) Akdeniz Paktı
C) Montrö Sözleşmesi
D) Sadabat Paktı
E) Balkan Antantı

6. I. Nüfus mübadelesi
II. Musul sorunu
III. Meis etrafındaki adalar sorunu

Yeni Türk Devleti, yukarıdaki meselelerden hangilerinin çözümü için Milletler Cemiyeti'ne başvurmuştur?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) II ve III E) I, II ve III

7. Mustafa Kemal Atatürk tarafından kaleme alınan Nutuk, aşağıdakilerden hangisinde okunmuştur?
- A) Cumhuriyet'in onuncu yılında
B) Cumhuriyet Halk Partisinin ikinci kurultayında
C) Samsun'a çıkışın onuncu yıl dönümünde
D) I. Türk Tarih Kongresi'nin açılışında
E) Üçüncü Dönem TBMM'nin açılış toplantısında
8. Aşağıdakilerin hangisi, Mustafa Kemal Atatürk'ün eğitim gördüğü okullar arasında gösterilemez?
- A) Şemsi Efendi Okulu
B) Harp Akademisi
C) Harp Okulu
D) Darülfünun
E) Selanik Askerî İdadisi
9. Aşağıdakilerden hangisi, Kurtuluş Savaşı'nda yararlılık gösteren kadın kahramanlardan biri değildir?
- A) Tayyar Rahime B) Gördesli Makbule
C) Kılavuz Hatice D) Kara Fatma
E) Nene Hatun
10. Atatürk'ün naaşı 10 Kasım 1953'te ---- Müzesinden alınarak Anıtkabir'e nakledilmiştir.
- Öncülde verilen boşluğa aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
- A) Etnoğrafya
B) İslam Eserleri
C) Anadolu Medeniyetler
D) Topkapı
E) Cumhuriyet
11. Aşağıdakilerin hangisi Osmanlı Devleti'nin 10 Ağustos 1920'de imzaladığı Sevr Antlaşması'nın Kanunuesasi'ye göre hukuk dışı olmasının sebebidir?
- A) TBMM tarafından kabul edilmemesi
B) Saltanat Şurası tarafından imzalanması
C) Mebusan Meclisi'nde onaylanmaması
D) Padişahın onayından geçmemesi
E) Büyük devletlerin karşı çıkması
12. I. Kafkas Cephesi'ne tuğgeneral olarak atanması – I. Dünya Savaşı'ndaki son görevini tamamlaması
II. Hareket Ordusunun kurmay başkanlığını yapması – Meşrutî monarşiden yana tavır alması
III. İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etmesi – Mustafa Kemal Paşanın gizlice ve gönüllü olarak Trablusgarp'a gitmesi
- Mustafa Kemal Paşa ile ilgili, yukarıdaki eşleştirmelerden hangileri doğrudur?
- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) II ve III E) I, II, III
13. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Cumhuriyeti'nin her dönemde modern ve yenilikçi olmasını öngören Atatürk ilkesidir?
- A) Devletçilik B) Milliyetçilik
C) Halkçılık D) İnkılapçılık
E) Cumhuriyetçilik

14. Aşağıdakilerden hangisi imtiyazsız ve iş bölümüne dayalı bir toplum oluşturma amacına yöneliktir?

- A) Halkçılık B) Milliyetçilik
C) Laiklik D) Cumhuriyetçilik
E) İnkılapçılık

15. Cumhuriyet Dönemi'nde ilköğretimin parasız ve zorunlu olması, aşağıdakilerden hangisiyle ilgilidir?

- A) Milliyetçilik B) Halkçılık
C) Cumhuriyetçilik D) Laiklik
E) İnkılapçılık

16. 1933–1938 yılları arasında uygulanan I. Beş Yıllık Sanayi Planı'nın aşağıdaki Atatürk ilkelerinden hangisiyle ilgili olduğu **söylenbilir**?

- A) Laiklik B) Milliyetçilik
C) İnkılapçılık D) Cumhuriyetçilik
E) Devletçilik

17. I. Musul'da yapılan referandumda halkın Türkiye'ye katılmak istemesi,
II. Musul'da Türk nüfusunun çoğunlukta olması,
III. Musul'un Mondros Antlaşması'ndan sonra işgal edilmesi

Lozan Konferansı'nda Türk heyeti, Musul'un Misakımillî sınırları içinde olduğu tezini; yukarıdakilerden hangilerine dayandırmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

18. Atatürk'ün ölümüne neden olan siroz hastalığının ilk tanısı, aşağıdakilerden hangisi tarafından konmuştur?

- A) Fissenger
B) Teyfik Bıyıklıoğlu
C) Abdülhalik Renda
D) Neşet Ömer İrdelp
E) Nihat Reşat Belger

19. - Soyadı Kanunu
- Kadınlara siyasi haklar tanınması
- Medeni Kanun'un kabul edilmesi

Aşağıdaki Atatürk ilkelerinden hangisi öncülde verilen inkılapların tamamıyla ilgilidir?

- A) Milliyetçilik B) Laiklik
C) Halkçılık D) Cumhuriyetçilik
E) Milli egemenlik

20. 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin yarattığı olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla aşağıdaki Atatürk ilkelerinden hangisi uygulamaya konmuştur?

- A) Devletçilik B) Halkçılık C) İnkılapçılık
D) Milliyetçilik E) Cumhuriyetçilik

- 21. 1934 yılında kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkının verilmesi, aşağıdaki Atatürk ilkelerinden hangisiyle ilgilidir?**
- A) Halkçılık – Laiklik
B) Devletçilik – Milliyetçilik
C) Milliyetçilik – Halkçılık
D) İnkılapçılık – Milliyetçilik
E) Cumhuriyetçilik – Halkçılık
- 22. 1924 Anayasası'nın ilk halinde "Vallahi yemin ederim." şeklinde olan milletvekili yemini 1928'te "Namusum ve şerefim üzerine yemin ederim." şeklinde değiştirilmiştir.**
- 1924 Anayasası'nda yapılan bu değişiklik, aşağıdaki Atatürk ilkelerinden hangisiyle doğrudan ilgilidir?**
- A) Milliyetçilik
B) Halkçılık
C) Cumhuriyetçilik
D) Laiklik
E) İnkılapçılık
- 23. "Ülkeler çeşitlidir, fakat uygarlık birdir ve bir milletin kalkınması için de bu tek uygarlığa katılması gerekir."**
- Atatürk'ün öncülde belirtilen sözü aşağıdaki ilkelere hangisi ile doğrudan ilgilidir?**
- A) İnkılapçılık
B) Laiklik
C) Milliyetçilik
D) Halkçılık
E) Cumhuriyetçilik
- 24. Aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi yanlıştır?**
- A) Türk Tarih Kurumu: Milliyetçilik
B) Kabotaj Kanunu: Halkçılık
C) Sanayi planlarının yapılması: Devletçilik
D) Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması: Laiklik
E) Saltanatın kaldırılması: Cumhuriyetçilik
- 25. I. Laiklik
II. Cumhuriyetçilik
III. Milliyetçilik**
- Tevhit-i Tedrisat Kanunu, yukarıdaki Atatürk ilkelerinden hangileriyle ilgilidir?**
- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve III
E) II ve III
- 26. I. Nihat Reşat
II. Neşet Ömer
III. Fissenger**
- Yukarıdakilerden hangileri, son döneminde Atatürk'ün doktorluğunu yapmıştır?**
- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) II ve III
E) I, II ve III

27. I. Coğrafi birlik
II. Siyasi varlıkta birlik
III. Ortak gelecek arzusu
- Yukarıdakilerden hangileri, Atatürk'ün milliyetçilik anlayışında yer alan temel unsurlar arasındadır?**
- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) II ve III E) I, II ve III

28. I. Dünya Savaşı sırasında yapılan aşağıdaki gizli anlaşmalardan hangisiyle, İtilaf Devletleri Boğazları Rusya'ya bırakmıştır?
- A) İstanbul
B) Sykes Picot
C) Londra
D) Mc Mahon
E) St. Jean de Maurienne

29. 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi, hangi Osmanlı hükümeti döneminde yapılmıştır?
- A) Ali Rıza Paşa
B) Tevfik Paşa
C) Ahmet İzzet Paşa
D) Damat Ferit Paşa
E) Talat Paşa

30. Aşağıdakilerden hangisi, Milli mücadele döneminde direniş birliklerine önderlik eden yerel halk kahramanlarından biri değildir?
- A) Gaddar Pehlivan B) Şahin Bey
C) Karayılan D) İpsiz Recep
E) Ahmet Aznavur

31. I. Taşnak
II. Hınçak
III. Kilikya

Yukarıdakilerden hangileri Çukurova ve Doğu Anadolu'da Ermeni Devleti kurma amacı ile faaliyet göstermiş cemiyetlerdir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

32. Kuvayimillîye terimi ilk kez aşağıdaki cemiyetlerden hangisi tarafından kullanılmıştır?
- A) Milli Kongre
B) Kilikyalılar
C) Trakya Paşaeli
D) Kars İslam
E) Anadolu Kadınları Müdafaai Vatan

33. I. Ali Fuat Paşa
II. Cemal Paşa
III. Kazım Karabekir

Yukarıdaki adı verilen komutanlardan hangileri, uzakta olmaları sebebiyle Amasya Genelgesine imza atamamış ancak onaylamak suretiyle genelgeye destek vermiştir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I, II ve III
D) II ve III E) I, II ve III

- 34. İstiklal Marşı'nın 1924–1930 yılları arasında çalışan bestesi aşağıdakilerden hangisine aittir?**
- A) Cemal Reşit Rey
B) Ali Rıfat Bey
C) Zeki Üngör
D) Ulvi Cemal Erkin
E) Ahmet Adnan Saygun
- 35. Afganistan, hangi gelişme neticesinde Ankara'da elçilik açmıştır?**
- A) I. İnönü Savaşı
B) Paris Konferansı
C) Lozan Antlaşması
D) Sakarya Savaşı
E) Sevr Antlaşması
- 36. Aşağıdakilerden hangisi Harf İnkılabından daha önce kendi adıyla anılan bir alfabe oluşturma denemesinde bulunmuştur?**
- A) Vahdettin
B) Cemal Paşa
C) Enver Paşa
D) Talat Paşa
E) Kazım Karabekir
- 37. İstiklal Mahkemeleri son kez aşağıdakilerden hangisinde görev yapmıştır?**
- A) Mustafa Sagır olayı
B) TBMM'ye karşı çıkan isyanlar
C) Şeyh Sait İsyanı
D) Mustafa Kemal'e suikast olayı
E) Menemen olayı
- 38. I. Diyanet İşleri Başkanlığı
II. Vakıflar Genel Müdürlüğü
III. Erkânıharbiye Vekaleti**
- 3 Mart 1924'te kaldırılan Şeriye ve Evkaf Vekâleti'nin yerine yukarıdaki kurumlardan hangileri kurulmuştur?**
- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) I ve II
D) II ve III
E) I, II ve III
- 39. Aşağıdakilerden hangisi Lozan Antlaşması'na göre Türk-Yunan sınırı olarak belirlenmiştir?**
- A) Karaağaç
B) Gökçeada
C) Bozcaada
D) Midye-Enez
E) Meriç Nehri
- 40. Aşağıdaki gelişmelerden hangisi, İngiltere'de Lloyd George Hükümeti'nin istifa etmesine ve Lloyd George'nin politik yaşamının sona ermesine neden olmuştur?**
- A) Lozan Antlaşması
B) Mudanya Mütarekesi
C) I. İnönü Savaşı
D) Sakarya Savaşı
E) Moskova Antlaşması
- 41. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk özel bankası olan İş Bankası'nın kurulmasına öncülük etmiştir?**
- A) Celal Bayar
B) İsmet İnönü
C) Refik Saydam
D) Hasan Ferit Alnar
E) Necil Kâzım Akses

1.D	2.A	3.B	4.C	5.C	6.C	7.B	8.D	9.E	10.A
11.C	12.D	13.D	14.A	15.B	16.E	17.E	18.E	19.C	20.C
21.E	22.D	23.A	24.B	25.D	26.E	27.E	28.A	29.C	30.E
31.D	32.A	33.D	34.B	35.A	36.C	37.D	38.C	39.E	40.B
41.A									

ÇAĞDAŞ TÜRK VE DÜNYA TARİHİ

(XX. yüzyılın başlangıcından günümüze kadar Dünyada;
İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar Türkiye'de
yaşanan siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeler)

- 1) XX. Yüzyılda Başlarında Dünya
- 2) II. Dünya Savaşı
- 3) Soğuk Savaş Dönemi
- 4) Yumuşama Dönemi ve Sonrası
- 5) Küreselleşen Dünya

2018 KPSS *Lise ve n Lisans*

facebook.com/filozofyayincilik

filozofyayincilik.com/youtube

1. ÜNİTE

XX. YÜZYIL BAŞLARINDA DÜNYA

I. DÜNYA SAVAŞI (1914–1918)

Genel Nedenler

- ◆ Fransız İhtilali sonucunda milliyetçilik akımından etkilenen milletlerin, büyük devletlerin özellikle Rusya'nın kışkırtmasıyla bağımsızlık ve toprak taleplerinin artması
- ◆ Sanayi İnkılabı sonrası ortaya çıkan ham madde ve pazar arayışının büyük devletleri ekonomik rekabet içine sokması. Özellikle siyasi birliğini geç kuran Almanya ve İtalya'nın rekabete katılarak Avrupa'daki dengeleri bozması.
- ◆ Devletler arası rekabet, silahlanma yarışının artması

Özel Nedenler

- ◆ Fransa'nın demir ve kömür yatakları bakımından zengin Alsas–Loren bölgesini Almanya'dan almak istemesi.
- ◆ Rusya'nın Panslavizm politikası uygulayarak Osmanlı Devleti ile Avusturya–Macaristan İmparatorluğu topraklarında yaşayan Slavları isyana teşvik etmesi,
- ◆ Almanya'nın denizlerde güçlenmek istemesi ve bu durumun İngiltere'yi endişelendirmesi,
- ◆ İtalya'nın, Akdeniz ve çevresinde sömürgeler elde etmek istemesi

Savaş

- ◆ Avusturya–Macaristan veliahdının bir Sırp tarafından öldürülmesiyle I. Dünya Savaşı başlamıştır. İttifak ve İtilaf grupları arasında meydana gelen savaş İtilaf Devletleri kazanmıştır.

PARİS BARIŞ KONFERANSI (18 Ocak 1919)

- ◆ Almanya'nın imzaladığı ateşkes ile I. Dünya Savaşı sona ermiştir. Bundan sonra sıra, mağlup olan İttifak

Devletleri ile barış antlaşmalarının imzalanmasına gelmişti. Savaşı kesin olarak bitirecek ve bozulan dengeyi yeniden kurulmasını sağlayacak barış antlaşmalarının esaslarının belirlenmesi amacıyla Paris Barış Konferansı toplanmıştır.

NOT

Paris Barış Konferansı'na 32 devlet katılmıştır. Bu devletler **merkezî** devlet yani İttifak Devletleri ile savaşmış ya da savaş ilan etmiş devletlerdir.

Paris Barış Konferansı'nda;

- ◆ I. Dünya Savaşı'nda yenilen devletlerle yapılacak antlaşmalarının şartları belirlenmiştir.
- ◆ Avrupa'nın siyasi haritası yeniden çizilmiştir.
- ◆ Milletler Cemiyetinin kurulması kararlaştırılmıştır.
- ◆ İtilaf Devletleri, sömürgecilik anlayışı yerine “**manda ve himaye**” sistemini ortaya atmışlardır.

I. Dünya Savaşı'nın Sonuçları

- ◆ İngiltere; Almanya'yı saf dışı bırakmış, Orta Doğu'ya yerleşmiştir.
- ◆ Fransa, Almanya tehlikesinden kurtulmuş ve Orta Doğu'da yeni sömürgeler elde etmiştir.
- ◆ İtalya; sınırlarını genişletmiş, elde ettiği adalarla Akdeniz'de güçlü konuma gelmiştir.
- ◆ Japonya; Uzak Doğu'da Alman sömürgelerini ele geçirmiştir.
- ◆ Rus, Osmanlı, Alman ve Avusturya–Macaristan imparatorlukları yıkıldı.
- ◆ Aşırı milliyetçi rejimler ortaya çıkmış ve yeni millî devletler kurulmuştur.

- ◆ Sivil savunma teşkilatları kurulmuştur.
- ◆ ABD; **Monroe Doktrini**'ne geri dönmüştür.

Monroe Doktrini

- ◆ James Monroe, 1817–1825 yılları arasında görev yapan ABD başkanıdır. 1823'te yayınladığı ve ABD'nin dış politikası ile ilgili kongreye sunduğu prensipler **Monroe Doktrini** olarak tarihe geçmiştir. **Monroe Doktrini**; Avrupa işlerine karışmama, Avrupa'dan uzak kalma ve buna karşılık da Avrupa devletlerini Amerika kıtalarının işlerine karıştırmama politikasıdır.

I. DÜNYA SAVAŞI SONUNDA YAPILAN ANTLAŞMALAR		
Tarih	Antlaşma	İmzaladığı Devlet
28 Haziran 1919	Versay	Almanya
10 Eylül 1919	Saint Germain	Avusturya
27 Kasım 1919	Nöyyi	Bulgaristan
4 Haziran 1920	Trianon	Macaristan
10 Ağustos 1920	Sevr	Osmanlı

- ◆ Barış antlaşmaları ile yenilen devletlere askerî sınırlamalar ve yasaklamalar getirilmiştir. Barış antlaşmalarına rağmen kalıcı barış sağlanamamıştır.

SSCB ve ORTA ASYA TÜRK TOPLULUKLARI

Çarlık Rusya'sının Yıkılışı ve Bolşevik İhtilali

- ◆ 1917 yılının Ekim ayında Çarlık yönetimine karşı gerçekleşen ve Ekim Devrimi ya da Bolşevik Devrim olarak adlandırılan bu devrim ile Sovyetler Birliği'nin kurulmasına giden yol açılmıştır.

Devrimin Nedenleri

- ◆ Fransız İhtilali'nin ortaya çıkardığı liberal akımın etkisiyle Rusya'da otokratik düzeni yıkmaya yönelik yeni fikirlerin gelişmesi
- ◆ Marksizm'in tarımsal ekonomik feodal bir yapıya sahip olan Rusya'da köylüler üzerinde etkili olması
- ◆ Rusya'da köylünün toprağa sahip olamaması ve zor koşullarda yaşaması
- ◆ I. Dünya Savaşı'ndan önce ciddi bir toplumsal huzursuzluk yaşanması ve sosyal adaletin sağlanamaması
- ◆ Sanayileşme ile ortaya çıkan işçi sınıfı ile Marksizm'in daha da önem kazanması ve güçlenmesi
- ◆ Rus aydınları arasında Marksizm'in yayılması

Devrimin Gelişimi

- ◆ Ekim Devrimi'nde Lenin'in önderliğindeki Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisinin önemli rolü olmuştur. Mart 1917'de I. Dünya Savaşı'nın olumsuz etkileri ile Petersburg'da başlayan grev kısa sürede yayılmıştır. Olayları bastırmak için gönderilen askerlerin de eylemcilere katılmasıyla bu girişim devrime dönüşmüştür. Çar II. Nikola'nın tahttan çekilmesiyle Duma'nın kurduğu geçici hükûmet yönetimi devralmıştı. Bolşevikler, sürgündeki Lenin'in Petersburg'a gelmesiyle yönetimi devirmişlerdir. Sovyet Merkezî Yürütme Komitesi ve Lenin'in başkanlığında oluşturulan yeni hükûmet 3 Mart 1918'de ittifak devletleriyle imzaladığı Brest-Litovsk Antlaşması ile I. Dünya Savaşı'ndan çekilmiştir. Brest-Litovsk Antlaşması'ndan sonra Rusya'da iç savaş başladı. Dış güçlerin desteklediği Çarlık yanlısı Beyaz Ordu ile Bolşeviklerin ordusu Kızıl Ordu arasında yapılan savaş Bolşevikler kazandı. **Lenin**, 1921'de **Yeni Ekonomi Politikası**'nı (NEP) ilan etmiştir. Bu politika ile tarım ürünlerine el konulmasından vazgeçilmiştir. 1924'te Sovyetlerin başına geçen Stalin ise, 1928'de I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nı uygulamaya koymuştur. Ayrıca küçük topraklar birleştirilerek "**kollektifleştirme**" politikası uygulanmıştır.

Rusların Orta Asya'yı İstilas

- ◆ Ruslar, 16. yüzyılda Kazan Hanlığı'nı yıkarak Türk ülkelerini işgale başlamıştır. 19. yüzyılda Uygurların yaşadığı Doğu Türkistan hariç Türk ülkelerinin hepsi Rus işgaline uğramıştır.

SSCB Yönetimindeki Türk Topluluklarının Durumu

- ◆ Çarlık yönetiminin baskısı nedeniyle 1905 yılında çıkan ayaklanmadan sonra Türkler millî kültürlerini geliştirme imkânı bulmuşlardır.
- ◆ **Yusuf Akçura** ve **İsmail Gaspıralı**'nın çalışmalarıyla 1905'te **Rusya Müslümanları I. Kongresi** toplanmıştır. Daha sonra yapılan çalışmalar sonucunda **Müslüman Birliği Partisi** kurularak Duma'ya temsilciler gönderilmiştir.
- ◆ Bolşevik İhtilali ile Rusya'da çarlık rejiminin yıkılması, Türk topluluklarının bağımsızlık için harekete geçmelerine ortam hazırlamıştır. Lenin ve arkadaşlarından oluşan yeni Sovyet yönetimi, idaresindeki diğer milletlerin ve Türklerin giriştiği ve İngilizlerin desteklediği bağım-

sızlık hareketlerini engellemek için bu topluluklara kendi kaderlerini belirleme hakkı tanımıştır. Ancak bu karar Rusya'nın o günkü şartlarda zaman kazanmak için uyguladığı bir oyalama politikasıydı. Sovyet yönetiminin verdiği bu haktan ilk olarak **Tatar Türkleri** yararlanmıştır. Ufa şehrinde toplanan Millet Meclisi, aldığı kararla 29 Kasım 1917'de **İdil-Ural Devleti**'ni ilan etmiştir.

- ◆ Sovyetler Birliği'nin kurulduğu dönemdeki karışıklıklardan yararlanan Türkler, bulundukları bölgelerde bağımsız devletler kurmaya başlamıştır. Ancak Sovyet yönetimi 1920 sonlarına doğru bu devletler üzerinde egemenlik kurmaya başlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin Asimile Siyaseti

- ◆ Türkistan'a egemen olan Sovyet Rusya, sömürgeci bir politika yanında Türklerin millî kimliklerini yok etmeyi amaçlamıştır. SSCBTürk millî birliğini bozarak parçala ve yönet anlayışı ile hareket etmiştir. Türkistan'da Bolşevizm'i yaymak ve Türklerin dil, din, örf ve âdetlerini bozarak onları Ruslaştırmak amacıyla çalışmalar yapmıştır.

Basmacı Hareketi

- ◆ Basmacı, **“baskın yapan, hücum eden”** anlamına gelmektedir. Bu tabir Rusya'da Türkistan'ın bağımsızlığı için faaliyet gösterenlerin millî ayaklanmalarına verilen genel isimdir. Türkmenistan, Başkurdistan ve Kırım'da faaliyet gösteren Basmacılar halka dokunmaz, sadece Rus memurları soyar, hazine mallarını yağmalar ve aldıkları ganimetleri fakirlere dağıtırdı.
- ◆ Zeki Velidi Togan, Sultan Galiyev gibi Türk aydınlar Basmacı hareketine destek vermiştir.
- ◆ Basmacılar, Kızıl Ordu ile şiddetli mücadeleler yapmışlardır. Bu mücadeleler, **Enver Paşa**'nın 1921'de Türkistan'a gelip başa geçmesiyle daha da şiddetlenmiştir. Basmacı Hareketi Enver Paşa'nın ölmesiyle birlikte sona ermemesine rağmen zayıflamış ve Rusların üstünlüğü ile devam etmiştir. Ruslar, 1935 yılında Basmacı hareketine kesin olarak son vermiştir.
- ◆ 5 Aralık 1936'da Batı Türkistan'da **Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan** Cumhuriyetleri kurulmuştur. Bu cumhuriyetlerin millî bir askerî güce sahip olma hakları kaldırılmıştır.
- ◆ SSCB, 15 cumhuriyetten meydana geliyordu. Bu cumhuriyetlerin beşi; Özbekistan, Kazakistan, Azerbaycan,

Kırgızistan ve Türkmenistan'dı. Ayrıca 16 muhtar cumhuriyetten 8 tanesi de Türklerden oluşmaktaydı.

SSCB İçerisinde Yer Alan Türk Toplulukları

Azeriler	Kırgızlar	Çuvaşlar
Türkmenler	Başkurtlar	Yakutlar
Kazaklar	Uygurlar	Meshetler
Tatarlar	Karaçaylar	Özbekler
Karakalpaklar		

ORTA DOĞU'DA MANDA YÖNETİMLERİNİN KURULMASI

- ◆ Coğrafi konumu, yeraltı ve yer üstü zenginlikleriyle önem arz eden Orta Doğu, I. Dünya Savaşı sırasında gizli antlaşmalarla paylaşılmıştır.
- ◆ ABD, savaşa girerken yayınladığı Wilson prensiplerine göre gizli antlaşmaları kabul etmeyeceğini açıklamıştır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgelerinde egemenliğinin devam etmesi, diğer bölgelerinde ise halkların kendi geleceklerini belirlemesi gerektiğini belirtmiştir.
- ◆ Wilson prensipleri, İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu planlarını bozacak nitelikte maddeler içermekteydi. Bunun üzerine iki devlet, ortak deklarasyon yayınlarak Orta Doğu ülkelerinde halkların kendi idarelerine dayanan hükümet ve yönetimler kurabileceklerini ilan etmiştir. Bu deklarasyon, aslında İngiltere ve Fransa'nın zaman kazanmak için ortaya koydukları bir plandan ibaretti.
- ◆ ABD'nin savaş sonrası tekrar yalnızlık politikasına dönmesi, İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'da serbestçe hareket etmesine fırsat vermiştir. İngiltere ve Fransa Nisan 1920'de toplanan San Remo Konferansı'nda Orta Doğu'yu kendi aralarında paylaşmıştır. Buna göre Fransa, Suriye ve Lübnan'ı; İngiltere, Irak, Filistin ve Ürdün'ü almıştır. Bunlar dışında İngiltere daha önceden işgal ettiği Mısır ve Kıbrıs'ı resmen kendisine bağlamıştır.
- ◆ Böylece Orta Doğu toprakları, I. Dünya Savaşı sonunda galip devletlerin kontrolüne girmiştir. Ancak Wilson prensiplerinden biri de “yenilen devletlerden toprak alınmaması” idi. İtilaf Devletleri bu maddeyi etkisiz kılabilmek için görünüşte bu maddeye paralel gibi duran **“manda yönetimi”** sistemini ortaya atarak bunu Orta Doğu'da uygulamak için harekete geçmiştir.

Orta Doğu'da Büyük Devletlerin Durumu ve Politikaları

- ◆ İngiltere; Irak, Ürdün ve Filistin'de manda sistemi kurmuş ve Mısır'ı da topraklarına katmıştı. Fransa da Lübnan ve Suriye'de manda yönetimini kurmuştu.
- ◆ İngiltere, İbn-i Suud'un krallığını 1927'de tanımıştı. Bu krallık 1932'de **"Suudi Arabistan Krallığı"** adını almıştı. İngiltere 1934'te Yemen'in bağımsızlığını tanımak zorunda kalmıştı. Irak'a 1930'da bağımsızlık veren İngiltere, bu ülke üzerindeki etkisini bir müddet daha sürdürmüştür. Ürdün ise İngiliz mandasından 1946'da bağımsız olabilmıştır. İngiltere, Filistin'de de Yahudi devleti kurmak istemiştir.
- ◆ İngiltere 1882'de işgal ettiği Mısır'ın bağımsızlığını 1922'de tanımak zorunda kalmıştı.
- ◆ Fransa; 1926'da Lübnan'a, 1930'da Suriye'ye bağımsızlık vermiştir. Fakat Fransa'nın, Suriye ve Lübnan'dan tamamen çekilmesi 1946'da gerçekleşmiştir.

UZAK DOĞU'DA YENİ BİR GÜÇ: JAPONYA

- ◆ 1867'de tahta geçen Mutsuhito'nun aydınların Batı tarzı yenilikler yapılması fikirlerine destek vermesiyle Japonya'da **"Meiji Restorasyonu"** denilen bir reform süreci başlamıştır.
- ✓ 1868'de feodal düzen yıkılarak Batı tarzı hükûmet kurulmuş; hukuk sisteminde reform yapılarak Prusya modeline dayalı yeni bir anayasa oluşturulmuştur.
- ✓ Eğitim alanında yapılan yenilikler sonucu yüksek bir okuryazarlık oranına ulaşılmıştır.
- ✓ Takvim değiştirilmiştir.
- ✓ Giyim kuşamda Batı örnek alınmıştır.
- ✓ Çağdaş bir bankacılık sistemi oluşturulmuştur.
- ✓ Modern bir japon donanması kurulmuştur.
- ✓ Ordunun çağdaşlaştırılması için Avrupa'dan askerî uzmanlar getirilmiştir.
- ✓ Japon subayları Batılı askerî ve donanma akademilerine gönderilmiştir.

PUAN KÜPÜ

Meiji Restorasyonları ile Japonya güçlenmiş ancak ardından saldırgan bir politika izlemeye başlamıştır. Bu bağlamda 1894-1895 arası Çin ile 1904-1905 arasında Rusya ile savaşmış ve kazanmıştır.

DÜNYA EKONOMİK BUNALIMI (1929)

- ◆ ABD ekonomisinin yarısının 200 holdingin elinde olması, bankacılık sistemini düzenleyen yasaların olması, şirketlerin denetiminin zayıf olması ve ABD'nin diğer ülkelere verdiği kredileri geri alamaması 1929'da Dünya Ekonomik Krizi'nin çıkmasına sebep olmuştur.
- ◆ **24 Ekim 1929 Perşembe günü borsa dibe vurmuş**, 1929 yılının fiyatlarıyla 42 milyar dolar yok olmuş, yüzlerce şirket iflas etmiş, büyük şirketlerin hisse değerleri ortalama yüzde elli değer kaybetmiştir.

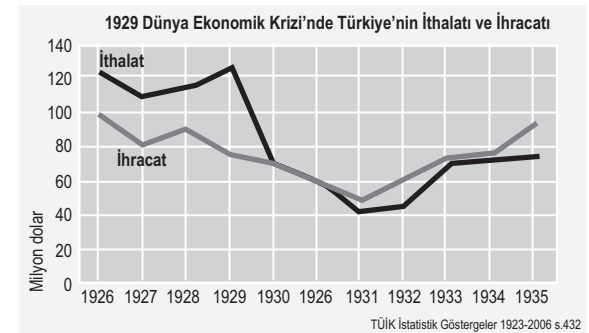
Krizin Sonuçları

- ◆ Çok sayıda banka iflas etmiş, binlerce insanın mal varlığı yok olmuştur.
- ◆ Milyonlarca insan işsiz kalmıştır.
- ◆ Hem tüketim hem de yatırımda büyük düşüş yaşanmıştır.
- ◆ Piyasada para yok olduğu için insanlar ihtiyaçlarını karşılamada takas yoluna gitmiştir.
- ◆ Bunalımdan etkilenen birçok ülkede inşaat faaliyetleri durmuştur.
- ◆ Krizden en fazla madencilik sektörü etkilenmiştir.

Bunalım Karşısında Türkiye'nin İzlediği Politikalar

- ◆ Dış ticaret ve döviz üzerinde devlet denetimi artırılmış, ithalata kısıtlama getirilmiş ve gümrük vergileri yükseltilmiştir.
- ◆ Ekonomide devletçi, müdahaleci ve korumacı anlayış benimsenerek planlı sanayileşmeye geçmek için çalışmalar yapılmıştır.
- ◆ Yerli Malı Haftası ilan edilmesine karar verilmiştir.
- ◆ Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur.
- ◆ Kliring sistemi uygulanmıştır.

Kliring uygulaması: İhracat yapılan bir ülkeden ithalat yapılması esasına dayanır.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi 1929 yılında Dünya Ekonomik Krizinin etkili olduğu dönemdeki gelişmelerden biri **değildir**?

- A) Halkevlerinin faaliyete geçmesi
- B) İzmir'de Türkiye İktisat Kongresi'nin toplanması
- C) Menemen'de rejim karşıtı bir olayın çıkması
- D) Devletçilik ilkesinin Cumhuriyet Halk Fırkasının programına girmesi
- E) Serbest Cumhuriyet Fırkası adıyla yeni bir muhalefet partisinin kurulması

ÇÖZÜM

1929 Dünya Ekonomik krizi, temelde ABD borsasının çökmesiyle başlayan ve etkilerini 1930'lu yıllar boyunca devam ettiren ekonomik buhrandır. "Kara Perşembe" olarak anılan 24 Ekim 1929'da gerçekleşen ekonomik kriz Kuzey Amerika ve Avrupa'yı merkez almasına rağmen, tüm dünyaya yayılmış ve özellikle sanayileşmiş ülkelerde yıkıcı sonuçlar doğurmuştur. İzmir İktisat Kongresi ise bu olaydan çok önce 17 Şubat 1923'te Yeni Türk Devletinin ekonomik durumunu görüşmek üzere toplanmıştır.

(Cevap B)

SORU

Osmanlı topraklarının paylaşılması amacıyla Nisan 1920'de toplanan San Remo Konferansı'nda Filistin hangi devletin mandasına bırakılmıştır?

- A) ABD
- B) SSCB
- C) İngiltere
- D) İtalya
- E) Fransa

ÇÖZÜM

18-26 Nisan 1920'de toplanan San Remo Konferansı'nda İngiltere ve Fransa Ortadoğu'yu aralarında paylaşmışlardır. Bu paylaşımında Suriye ve Lübnan'ı Fransa alırken; Irak, Filistin ve Ürdün'ü İngiltere almıştır.

(Cevap C)

SORU

Aşağıdakilerden hangisi 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın başlangıcı sayılan gelişmedir?

- A) ABD'nin uyguladığı ambargolar
- B) Bazı büyük ABD bankalarının iflaslarını açıklaması
- C) ABD'deki demir-çelik işçilerinin grev yapması
- D) New York borsasındaki hisse senetlerinin aniden düşmesi
- E) İngiliz mallarının ABD vatandaşları tarafından boykot edilmesi

ÇÖZÜM

1929 Ekonomik Buhranı, dar anlamıyla 24 Ekim 1929 Perşembe (Kara Perşembe) günü New York Borsası'nın çökmesi ile baş göstermiştir. Kısa zamanda tüm Avrupa'yı etkisi altına alan buhran, fazla üretimden kaynaklanan üretim-tüketim dengesizliğine sebep olmuştur.

(Cevap D)

SORU

- I. Enver Paşa
- II. Zeki Velidi Togan
- III. Sultan Galiyev

Yukarıdakilerden hangileri SSCB yönetimindeki Türk topluluklarının bağımsızlığına kavuşması için çalışmalar yapmıştır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve III
- E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Enver Paşa ve Zeki Velidi Togan, önce Rus Çarlığı daha sonra da SSCB egemenliğindeki Türklerin bağımsızlığı için mücadele eden Basmacı Hareketi'nin içinde doğrudan yer almışlardır. Sultan Galiyev ise Sovyet devrimine katılmış ancak Türklerin bağımsızlığı konusunda SSCB ile anlaşmazlığa düşmüş bir Türk aydınıdır. Görüşlerinden ötürü idam edilmiştir.

(Cevap E)

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE AVRUPA

Barışın Sürekliliğini Sağlama Çabaları

- ◆ Dünya barışının korunması ve sürekliliği için 10 Ocak 1920'de merkezi Cenevre olan Milletler Cemiyeti kurulmuştur. Milletler Cemiyetinin kurulmasına ABD başkanı Wilson öncülük etmiştir. Fakat **ABD, Milletler Cemiyeti kurulduktan sonra bu teşkilata üye olmamıştır**. Türkiye Cumhuriyeti ise 1932'de Milletler Cemiyetine üye olmuştur. 1 Aralık 1925'te Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Belçika, Polonya ve Çekoslovakya arasında Locarno Antlaşması imzalanmıştır. Locarno Antlaşması, Fransa'nın Almanya'ya karşı güvenliğini sağlama çabalarının bir sonucudur. Locarno Antlaşması, Almanya'yı yeniden milletlerarası iş birliğine sokmuş olması bakımından önemlidir.

NOT

Locarno Antlaşması'nın imzalanmasına Almanya'nın Fransa'ya savaş tamarat borcunu ödemesine yönelik olan kabul edilen 1924 Dawes (Dayvis) Planı ortam hazırlamıştır. Locarno Antlaşması'nın imzalanmasından sonra da Almanya Milletler Cemiyeti'ne üye olmuştur.

- ◆ Fransa, Avrupa'daki durumunu güçlendirmek ve ABD ile ilişkilerini geliştirmek için ABD'ye bir barış paketi imzalamayı teklif etmiştir. Ancak ABD bunu diğer devletler de açık bir anlaşma olmasını istemiştir. Bunun üzerine 27 Ağustos 1928'de ilk önce ABD, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Polonya, Belçika ve Çekoslovakya olmak üzere 9 devlet arasında 27 Ağustos 1928'de **Briand-Kellogg Paketi** imzalanmıştır. Briand-Kellogg Paketi, savunmaya dayanmayan savaş **kanun dışı** saymıştır.

Avrupa'da Sosyal ve Ekonomik Hayat

- ◆ I. Dünya Savaşı nedeniyle Avrupa'dan ABD'ye yapılan göç azalmıştır.
- ◆ Avrupa devletleri istihdam ve çalışma şartlarına yasal düzenlemeler getirmiştir.
- ◆ I. Dünya Savaşı başta ağır sanayiye, silah ve motorlu taşıt imalatını canlandırmıştır.
- ◆ SSCB sınırlarını ticarete kapatmış; Almanya'da hiperenflasyon baş göstermiştir.

- ◆ Büyüme sürecine giren birçok Avrupa ülkesi sosyal güvenlik sistemlerini geliştirmeye yönelmiştir.
- ◆ Almanya'da iktidara gelen Hitler, Alman ekonomisini canlandırmıştır.
- ◆ Savaşın neden olduğu huzursuzluklar 1922'de İtalya'da **Faşist Partiyi** iktidara getirmiştir.

Avrupa'da Bilim, Sanat ve Edebiyat

A) Bilim

- ◆ Avrupa'da başta Albert Einstein olmak üzere Nazi Almanya'sından kaçan aydınların etkisiyle bilim, uluslararası bir özellik kazanmıştır. Einstein'ın ileri sürdüğü Görelilik Teoris'i'nin açtığı yolda fizik biliminde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Rutherford 1919'da nükleer protonu, Anderson 1931'de pozitif elektronu, Chadwick 1932'de nötronu bulmuştur. Frederic ve Irene Joliot-Curie ve Enrico Fermi yapay radyoaktiviteyi bulmuştur. 1939'da Almanya'da uranyum fizyonu gerçekleşmiştir. Banting ve Best 1922'de insülini ayırtmıştır. Calmette ve Guérin 1921'de tüberküloza karşı BCG aşısını, Alexander Fleming ise 1929'da penisilini bulmuştur. Penisilin bulunmasıyla da antibiyotiklerin gelişeceği çalışma alanı açılmıştır. Bu sırada organ nakli de başlamıştır.

B) Sosyal Bilimler

- ◆ İki savaş arası dönemde Sosyal bilimler de bir yenilenme sürecine girmiştir. Bu dönemin öne çıkan isimlerinden J. B. Watson, psikolojinin gözlemlenebilir davranışları baz alan bir bilim olduğunu öne süren Behavyorizm'i (Davranışçılık) kurmuştur. Aynı şekilde psikoloji alanında İvan Petroviç Pavlov ve Burrhus Frederic Skinner'in çalışmaları da öğretime uygulanmıştır. Wilhelm Reich ise cinselliğin düşünce dünyasında belirleyici rol oynadığını ileri sürerek cinsel özgürlük için burjuva aile yapısının yıkılması gerektiğini öne sürmüştür. Felsefede Edmund Husserl metafiziğe karşı somut yaşantıyı temel alan "Fenomenoloji" görüşüyle öne çıkmıştır. Husserl'in Nazilerin baskısından kaçması üzerine öğrencisi Martin Heidegger Nazilere bağlı kalmış ve "varoluşçuluk" görüşünün temelini atmıştır. Varoluşçuluğa göre, insanın aslı ve özü varolmasıdır, tek özgürlüğü ölümle yüzleşmesidir.
- ◆ Tarih biliminde de, 1929'da Lucian Febre ve Marc Block'un kuruculuklarını yaptığı "Annales" dergisinin çıkarılmasıyla ortaya çıkan yeni bir yaklaşım geliştirilmiştir. Yeni tarih anlayışı tarih biliminin üç temel ögesini geçersiz kılmıştır:

- 1) Savaş Tarihine dayalı siyasal tarihin önceliği
- 2) Peygamber, kral, padişah, gibi bireylere verilen aşırı önem
- 3) Kronolojik tarihe verilen dakiklik.

Yeni tarih anlayışı bu öğelere alternatif olarak; sosyal-ekonomik tarihi, uygarlıklar tarihini, düşünce tarihini öne çıkarmıştır.

C) Edebiyat

- ♦ Edebiyatta I. Dünya Savaşı'nın başlattığı bilinç buhranı ve Batı uygarlığının derinden sorgulanması temel konuların başında gelmiştir. Alman Oswald Spengler "Avrupa'nın Gerileyişi" adlı eserinde; Fransız Paul Valery ise "Günümüz Dünyasına Bakış" adlı eserinde bu sorunun üzerine gitmiştir. Yazarların endişeleri genelde bireye yönelmekle sonuçlanmıştır. Ruhun en ince noktaları Marcel Proust'un 20. yüzyıl edebiyatının en önemli eserlerinden olan "Kaybedilen Zamanın Aranışı" adlı eserinde ustaca ele alınmıştır. İki savaş arasında Ernest Hemingway, Franz Kafka, James Joyce ve John Steinbeck gibi edebiyatçılar birçok eser kaleme almıştır. Avrupalı edebiyatçılar, Avrupa'daki buhranı konu edinmekten kaçınıp otobiyografi tarzını tercih ederken Amerikalı Steinbeck "Gazap Üzümleri" adlı romanında 1929 Ekonomik Buhranı'nın Amerika'daki sosyal-ekonomik yansımalarını irdelenmiştir. Geleneksel edebiyat ise Georges Simenon ve Agatha Christie gibi yazarlarca temsil edilmiştir.

D) Tiyatro

- ♦ Tiyatroda Bertolt Brecht, "Büyük Korku" ve "3. Reich'in Sefaleti" adlı eserleriyle aktör ve seyirciye eleştiri hakkı tanıyan "distanciation" (öne geçme) olgusunu getirmiştir.

E) Yeni Bir Akım: Sürrealizm

- ♦ I. Dünya Savaşı sürerken "sürrealizm" akımı doğmuştur. Gerçeküstücülük olarak açıklanan sürrealizm özellikle resim alanında kendini göstermiştir. Sürrealizm'de çoğunlukla rüya ve korkuların öne çıkardığı gerçekdışı şekiller, işlenmiştir. Burjuva sanatını tamamen ve sert biçimde reddetmeye dayalı sürrealist akım, resimde Salvador Dali ile zirveye ulaşmıştır.

İki savaş arasında sürrealizm dışında özellikle Meksika'da başlayan "halk için resim"i, "kolaylıkla anlaşılabilir resim anlayışı"nı savunan "Muralizm" akımı gelişmiştir. Müzikte klasik müziğe dönüş yaşanmış Caz müzik ise yeni bir tür olarak Amerika'da ortaya çıkmış ve hızla yayılmıştır.

AVRUPA'DA TOTALİTER REJİMLERİN KURULMASI

A) İtalya'da Mussolini Dönemi

- ♦ Faşist Partisi, 1919 yılında yapılan seçimlerde bir tek milletvekili bile seçirememişti. 1922 Ağustos'unda işçilerin genel grevle ekonomiyi felce uğratarak ülkeyi karıştırmaları **Benito Mussolini**'nin işine yaradı. Faşist Partinin **Kara Gömlekçileri** Napoli'den Roma'ya bir yürüyüş yaparak hükümet darbesine hazırlanmış, kral 30 Ekim 1922'de Mussolini'yi başkanlığa getirmek zorunda kalmıştır. Bu olay, İtalya tarihinde Mussolini ve faşist diktatörlüğün başlangıcıdır. Bu diktatörlük 1943'e kadar devam etmiştir.

B) Almanya'da Hitler Dönemi

- ♦ 1919'un Ağustos'unda Almanya'da **Weimar Anayasası** ilan edilerek demokratik düzene geçilmiştir. 1924 seçimlerinde Versay Antlaşması'nın yok edilmesini, komünist düşmanlığını ve Alman ırkının üstünlüğünü savunan Nasyonal Sosyalist Parti ilk kez meclise girmiştir. 1929 bunalımı Nazi Partisine iktidar yolunu açmış ve 1933 yılında Nazi Partisi başkanı Hitler başbakan olmuştur.
- ♦ Hitler'in yapmış olduğu faaliyetler Alman ekonomisini canlandırmış, işsizliği azaltmıştır. Hitler'in ve Nazi Partisinin politikaları sonucunda Almanya altı yıl içinde hem devlet olarak topyekün bir savaşa hazır hâle getirilmiş hem de Alman halkı savaşa istekli bir toplum hâline gelmiştir.

C) İspanya'da Franco Dönemi

- ♦ İspanya'da kralın ülkeyi terk etmesiyle kurulan yeni yönetimin politikaları 1936'da İspanya'da iç savaş başlamasına neden olmuştur. Milliyetçiler ile cumhuriyetçilerin mücadele ettiği iç savaşta sağcılara **milliyetçi**, solculara da **cumhuriyetçi** denmiştir.
- ♦ Cumhuriyetçiler Valencia'da milliyetçiler de Franco liderliğinde Burgos'ta hükümet kurdumuştur. İç savaş 1939 yılı Mart ayında milliyetçilerin Madrid'e girmeleri ile sonuçlanmıştır. Böylece Franco iktidarı ele geçirmiştir.
- ♦ Franco diktatörlüğü Franco'nun 1975'te ölmesine kadar kesintisiz devam etmiştir.

İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE DÜNYA

- ♦ Sanayide kullanılan petrol ve elektrik günlük hayata girmiş, evlerde elektrikli araçların kullanımında artış görülmüştür. Avrupa'da kara ve demir yolları yapılarak ulaşım kolaylaştırılmıştır. Kıtalar arası ulaşım da gemilerin yanında havacılık teknolojisinin gelişmesiyle birlikte uçaklar da kullanılmaya başlamıştır.

- ♦ Bu dönemde şehircilik ve mimari gelişmiş mimari bir akım olan **Bauhaus** şehir planlaması konusunda yenilikler getirmiştir. Yine bu dönemde yüksek binalar, geniş düzenli caddeler ve yeşil alanları ile büyük şehir projeleri tasarlanmıştır. ABD’de New York’ta 1931’de tamamlanan “**Empire State Building**” ile beraber gökdelenlerin sayısında artış görülmüştür.
- ♦ Radyonun önem kazanması ile “konuşan basın” dönemi başlamıştır. Radyo siyasi faaliyetlerde vazgeçilmez bir iletişim aracı olarak kullanılmaya başlamıştır.
- ♦ Fotoğraf, çizgi film, sinema gibi görsel sanatlarda önemli gelişmeler olmuştur. Tintin, Barbar, Popeye, Süpermen gibi çizgi film kahramanları bu dönemde doğmuştur.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

- ♦ Türkiye Cumhuriyeti, uluslararası barışa katkı sağlamak amacıyla 1928’de Briand – Kellogg Paktı 1929’da Litfinov Protokolü’ne imza atmıştır.
- ♦ Türkiye, İspanya’nın teklifi ve Yunanistan’ın desteğiyle 1932’de Milletler Cemiyetine üye olmuştur.
- ♦ Türkiye batısında bulunan Balkan devletlerinden Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile 1934’te Balkan Antantı’nı imzalamıştır.
- ♦ Türkiye 20 Temmuz 1936’da Montrö Boğazlar Sözleşmesi’ni imzalamıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile;
 - ✓ “Boğazlar Komisyonu” kaldırılarak Boğazlar Türk egemenliğine bırakılmıştır.
 - ✓ Boğazlar Bölgesi’nde Türkiye’ye asker bulundurma hakkı verilmiştir.
 - ✓ Ticaret gemilerinin Boğazlardan geçişine izin verilmiştir.
- ♦ 1937’de İran, Irak, Afganistan ve Türkiye arasında Sadabat Paktı imzalanmıştır. Böylece doğu sınırı güvence altına alınmıştır. İngiltere ve SSCB’nin de pakta dolaylı desteği vardır.
- ♦ Hatay Meselesi 1936’dan sonra Türkiye gündemine taşınmıştır. Hatay meselesi Milletler Cemiyetine götürülmüş, burada Hatay için Sandler Raporu hazırlanmıştır. Hatay’da yapılan seçimler sonucu Hatay Meclisi 2 Eylül 1938’de ilk toplantısını yapmış ve Bağımsız Hatay Cumhuriyeti kurulmuştur. Hatay Meclisi aldığı kararla 1939’da Türkiye’ye katılmıştır.

SORU

İki Dünya Savaşı arası dönemde gerçekleşen hangi gelişme “savaşı milli politika aracı olarak kullanmaktan vazgeçme” taahhüdünü içermektedir?

- A) Paris Barış Konferansı
- B) Briand- Kellogg Paktı
- C) Balfour Deklarasyonu
- D) Locarno Antlaşması
- E) Litfinov Sözleşmesi

ÇÖZÜM

27 Ağustos 1928’de Paris’te imzalanan Briand-Kellogg Paktı ile “savunmaya dayanmayan savaş, kanun dışı” sayılmış ve “devletlerarası anlaşmazlıkların çok taraflı antlaşmalarla çözülmesi” temel ilke olarak kabul edilmiştir.

(Cevap B)

SORU

Aşağıdakilerden hangisi iki savaş arası dönemde meydana gelen kültürel, ekonomik ve sosyal gelişmelerden biri değildir?

- A) Avrupa’dan ABD’ye yapılan göçlerin azalması
- B) Rock and Roll müziğinin ortaya çıkması
- C) Fransa’da “Annales dergisi” vasıtasıyla yeni bir tarih anlayışı geliştirilmiştir.
- D) Resimde Sürrealizm akımı ortaya çıkmıştır.
- E) ABD’de Caz müzik yeni bir tür olarak ortaya çıkmıştır.

ÇÖZÜM

Rock and Roll müzik II. Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemde ortaya çıkmıştır. Savaş sonrası dönemde özellikle genç nüfusun hızla artmasıyla birlikte orta sınıf hayat tarzını sorgulayan yeni bir gençlik ortaya çıkmıştır. Bu yeni gençlik, sisteme olan tepkisini müzik akımlarıyla yansıtmıştır.

(Cevap B)

2. ÜNİTE

II. DÜNYA SAVAŞI

II. DÜNYA SAVAŞI (1939–1945)

II. Dünya Savaşı'nın Nedenleri

- ♦ I. Dünya Savaşı'nı bitiren barış antlaşmalarının ağır koşullar taşıması
- ♦ I. Dünya Savaşı sonrası güçler dengesinin bozulması
- ♦ Dünya barışının koruma çabalarının yetersiz kalması
- ♦ 1929 Ekonomik Krizi ve dünyaya etkileri
- ♦ Almanya, İtalya ve Japonya'nın yayılmacı siyasetleri
- ♦ Totaliter, faşist, militarist ve komünist rejimlerin etkisi

Savaş Öncesi Gelişmeler

Japonya

- ♦ I. Dünya Savaşı sonrası Japonya, Almanya'nın Pasifik'teki sömürgelerini ele geçirmiş ve Çin'den önemli ayrıcalıklar elde ederek güçlü bir imparatorluk hâline gelmiştir.
- ♦ Japonya'nın Asya'daki güçlenmesini engellemek isteyen Avrupalı devletler 1922'de Washington **Deniz Silahsızlanma Konferansı**'nı toplamışlardır.
- ♦ Japonya'da liberal yönetimlerin yerine ordu destekli yönetimlerin işbaşına gelmesi ve 1929 krizinin ortaya çıkması üzerine Japonya, askerî güce dayalı bir yayılma politikası izlemeye başlamıştır.
- ♦ 1934'te **"Asya Asyalılarındır."** diyerek Batılıların Asya ile münasebetlerini kesmelerini istemiştir.
- ♦ Doğu Asya'nın lideri olmayı hedefleyen Japonya, 1931'de Mançurya'yı, daha sonra da Çin'in birçok bölgesini işgal etmiştir.
- ♦ 1933'te Milletler Cemiyeti'nden, 1934'te ise Washington Antlaşması'ndan çekilmiştir.
- ♦ 1938'de Japonlar, Çin'in önemli bir bölümünü işgal etmeyi başararak Batılı devletlerin Asya'nın doğusundan uzaklaştırılmasını öngören **Yeni Düzen**'i ilan etmiştir.

İtalya

- ♦ I. Dünya Savaşı'nın galiplerinden olmasına rağmen İtalya hedeflerine ulaşamamıştır. Bu durum, İtalya'nın siyasi, sosyal ve ekonomik sorunlar yaşamasına neden olmuş bu sorunlar da Benito Mussolini'yi iktidara getirmiştir.
- ♦ Mussolini'nin iktidara gelmesiyle İtalya'da aşırı milliyetçilik esasına dayanan faşist bir yönetim kurulmuştur. Mussolini muhalefeti ortadan kaldırarak diktatör olmuştur. Mussolini'nin en büyük hedefi Roma İmparatorluğu'nu yeniden canlandırmaktır. Bu anlayışla hareket eden İtalya, Balkanlar ile Afrika'da genişleme politikası izlemiştir.
- ♦ İtalya yayılmacı politika sırasında ilk problemi **Yugoslavya** ile yaşamıştır. Serbest şehir olarak bağımsız bir statü verilen Fiume, Mussolini'nin Yugoslavya'ya baskıları sonucunda İtalya'ya bırakılmıştır (1924).
- ♦ İtalya daha sonra **Yunanistan'a** bağlı Korfu Adası'nı işgal etmiştir. 1924 yılı sonlarında da **Arnavutluk'u** nüfuzu altına almıştır.
- ♦ 1934'te İtalya'nın **Habeşistan'ı** işgal etme girişimi, İtalya'nın 1936'da Habeşistan'ı egemenliği altına almasıyla sona ermiştir. Bu olay, İtalya ve Almanya'nın birbirlerine yakınlaşarak 1936'da Berlin–Roma Mihveri'ni kurmasına ortam hazırlamıştır.

Ülkeler Arası Gruplaşmalar

- ♦ II. Dünya Savaşı öncesinde Almanya ve İtalya arasında kurulan ortak cepheye **Berlin–Roma Mihveri** adı verilmiştir. Mussolini, Habeşistan'ı işgal edince İngiltere ile arası açılan İtalya siyasi emelleri ve yönetim anlayışları birbirine benzeyen Almanya'ya yakınlaşmıştır. İtalya 11 Temmuz 1936'da Almanya ve Avusturya'nın bağımsızlığını tanımayı kabul edince iki devlet arasındaki ilişkiler daha da gelişmiştir. Böylece Almanya ve İtalya arasında Berlin–Roma Mihveri adı verilen bir ortak cephe kurulmuştur (1936).

NOT

25 Kasım 1936'da Almanya ile Japonya arasında siyasi rejim temeline dayanan bir pakt kurulmuştur. İtalya, 5 Kasım 1937'de Roma'da imzalanan bir antlaşma ile bu pakta katılmıştır. Böylece Berlin-Roma-Tokyo Mihveri tamamlanmıştır. Bu ittifak, II. Dünya Savaşı'nın taraflarından biri olmuştur.

Almanya

- ◆ 1933'te Almanya'da iktidara gelen Hitler, 12 yıl boyunca Almanya'nın diktatör lideri olmuştur. Hitler dış politikada yayılcı bir politika izlemiştir. Bu politika üç aşamadan oluşmaktaydı;

1. Aşama

Amaç: Versay Antlaşması'nın getirdiği kısıtlamalardan kurtulmak Bu aşamada;

- ◆ Almanya Milletler Cemiyetinden çekilmiştir.
- ◆ Zorunlu askerliği getirmiş ve orduyu güçlendirmeye çalışmıştır.
- ◆ Fransa'da halk oylaması ile Saar bölgesini almıştır.
- ◆ Ren bölgesine asker göndermiştir.
- ◆ Avusturya ile birleşmiştir (**Anschluss Olayı**).

2. Aşama

Amaç: Almanya'nın sınırları dışında yaşayan bütün Almanları, Almanya çatısı altında toplayarak ulus devlet ilkesinin gerçekleştirilmek. Bu aşamada, **Münih Düzenlemesi** ile Sudetler bölgesinin Almanya'ya bırakılmasını sağlamıştır.

3. Aşama

Amaç: Almanların yaşamadığı birçok ülkeyi de Alman sınırlarına katmak. Bu aşamada;

- ◆ Çekoslovakya işgal edilmiştir.
- ◆ Litvanya'da Memel bölgesi alınmıştır.
- ◆ İtalya ile Çelik Pakt imzalanmıştır.
- ◆ Polonya işgal edilmiştir.

NOT

Polonya'nın işgali, II. Dünya Savaşı'nı başlatan olay olarak kabul edilmiştir.

Savaş Yılı 1939

- ◆ Hitler, 1939'da Çekoslovakya'yı işgal etmiş ve Litvanya'dan Memel'i almıştır. Bu olay üzerine İngiltere ve Fransa, Polonya topraklarını garanti altına almıştır. Bu karışıklıklardan yararlanan İtalya, Arnavutluk'u işgal etmiştir. İngiltere ve Fransa bu duruma tepki gösterince İtalya'yı yanına çekmek isteyen Almanya, bu işgali desteklemiş ve İtalya ile 22 Mayıs 1939 tarihli **Çelik Pakt** adı verilen bir ittifak yapmıştır.
- ◆ Almanya, yayılcı politikasına devam ederek Polonya'dan serbest şehir olan Dantzig'i istemiştir. Polonya buna razı olmayınca Polonya'yı işgal kararı almıştır.
- ◆ Almanya SSCB ile **Saldırmazlık Paktı** imzaladıktan sonra 1 Eylül'de Polonya'yı işgal etmiştir. Buna karşı İngiltere ile Fransa, Polonya'ya verdikleri askerî güvenceye uyarak 3 Eylül'de Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Böylece 1945 yılı sonlarına kadar devam edecek olan II. Dünya Savaşı başlamıştır.
- ◆ SSCB 17 Eylül'de Polonya'ya girmiştir. Almanya ve SSCB Polonya'yı aralarında paylaşmış SSCB; Litvanya, Letonya ve Estonya'yı kendine bağlamıştır. Ardından Finlandiya'nın stratejik sınır bölgelerini işgal etmiştir. Finlandiya, SSCB'nin koşullarını kabul etmek zorunda kalmıştır.

II. Dünya Savaşı'na Katılan Devletler ve Liderleri

Müttefik	Fransa	- Vichy hükümetinin lideri Mareşal Petain - İngiltere'deki Fransız direniş hareketi lideri Charles de Gaulle (Carls Dö Gol)
	İngiltere	- 1940'a kadar Neville Chamberlain - Temmuz 1945'e kadar Winston Churchill - 1945'ten sonra Clement Attlee
	ABD	- Nisan 1945'e kadar Franklin Roosevelt - 1945'ten sonra Harry S. Truman
	SSCB	- Joseph Stalin
Mihver	Almanya	- Adolf Hitler
	İtalya	- Benito Mussolini
	Japonya	- İmparator Hirohito

SAVAŞ YILLARI

- ◆ II. Dünya Savaşı üç önemli cephede gerçekleşmiştir: Avrupa, Kuzey Afrika ve Asya-Pasifik.

Avrupa'da Savaş

- ◆ İngiltere ve Fransa, Norveç yoluyla Almanya'ya gelen kömür cevherinin gelişini engellemek için Norveç kıyılarını mayınlamıştır. Bu olay üzerine Almanya, **Dani-**

marka ve Norveç'i işgal etmiştir. Ardından da **Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'u** işgal etmiştir.

- ♦ Almanya, Fransa'nın Almanlara karşı kurduğu **Maginot hattını** geçerek Kuzey Fransa'yı ele geçirmiştir. 22 Haziran 1940'ta Alman-Fransız Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır. Almanya Fransa'nın güneyinde de kendisine bağlı bir yönetim kurulmasını sağlamıştır. Burada Mareşal Petain, Vichy'de Almanların denetiminde bir hükûmet kurmuştur.
- ♦ İtalya, İngiltere ve Fransa'ya savaş açmış, Kuzey Afrika'da harekâta başlamıştır. İtalya bu arada Yunanistan'a saldırdıysa da başarılı olamamış ve Adriyatik'e çekilmiştir.

SORU

Aşağıda verilen açıklamalardan hangisi **yanlıştır**?

- A) OPEC: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
- B) Balfour Deklarasyonu: Yahudi devleti kurulması sorununda bir dönüm noktası
- C) Maginot Hattı: Almanya'nın Avrupa'da yayılma politikasının bir gerekçesi
- D) SEATO: Amerika'nın Asya'da etkinliğini artırmak için kurduğu Güneydoğu Asya Antlaşma Teşkilatı
- E) Basmacı Hareketi: Çarlık Rusya'sı egemenliğindeki Türklerin bağımsızlığı için mücadele eden kuvvetler

ÇÖZÜM

Maginot Hattı, II. Dünya Savaşı'nda Fransa tarafından kuzey ve doğu sınırlarını kapsayacak şekilde inşa edilmiş bir savunma hattıdır.

Fransa'nın işgalini önlemek amacıyla yapılan bu devasa savunma hattı öncelikle Alman sınırına inşa edilmiştir. Ancak Alman saldırısı inşaat tamamlanmadan başlamıştır.

(Cevap C)

Yıldırım Savaşı

- ♦ Bu savaş taktiği düşmanın zayıf yönlerinin belirlenmesi, ulaşım şebekesinin tahrip edilmesi ve zırhlı birliklerle harekâta geçilmesi şeklinde uygulanmıştır.
- ♦ Hitler, Fransa'nın tesliminden sonra İngiltere'nin barışa razı olacağını düşünüyordu. Bu yüzden **Kartal Hücumu** denilen hava saldırıları ile İngiltere'yi mağlup

etmeye çalışmıştır; ancak bu harekât başarısız olmuştur. Bunun üzerine Almanya Balkanlara yönelmiş; Romanya ve Bulgaristan ile ittifak antlaşmaları yapmıştır. Daha sonra da üç hafta gibi kısa sürede Yugoslavya ve Yunanistan'ı ele geçirmiştir.

- ♦ Sovyet komünizmini yok etmek isteyen Hitler, SSCB'ye de saldırmıştır. Hitler, Sovyet Rusya üzerine **Barbarossa Harekâtını** düzenlemiştir. Fakat bu harekât başarılı olamamıştır. **Stalingrad Savaşı**'nda Almanlar, Ruslara yenilmiştir. (1942). Bu yenilgi sonucunda Almanlar Kafkasya'dan çekilmek zorunda kalmıştır.

Kuzey Afrika'da Savaş

- ♦ İtalya, Afrika'da kara harekâtına başlayarak Fransız Somali'si ile Sudan'ı işgal etmiştir (Ağustos 1940). Daha sonra İngilizleri Kuzey Afrika'dan tamamen çıkarabilmek için Süveyş harekâtını düzenlemiştir. Eylül 1940'ta Trablusgarp üzerinden başlayan İtalyan taarruzunu durduran İngilizler, kısa sürede İtalyanları Mısır'dan çıkarmıştır. Hatta İtalyanlara ait Bingazi'yi dahi ele geçmiştir.
- ♦ Alman ve İtalyan birlikleri 1941'de İngilizlere karşı Kuzey Afrika'da yeni bir taarruz başlatmıştır. İngilizler de karşı taarruza geçerek İtalyanları ve Almanları Kuzey Afrika'dan çıkarmayı başarmıştır. İngilizler bu harekâta İtalya'nın sömürgelerini elinden almış, Kuzey Afrika'nın büyük bölümünü ele geçirmeyi başarmıştır.
- ♦ ABD'nin savaşa girmesinden sonra Müttefikler Kuzey Afrika'da yeni bir taarruza geçmiştir. 1943 Mayıs'ına gelindiğinde tüm Alman ve İtalyan birlikleri teslim olmuştur. Müttefikler bu cephede 250.000 kadar Mihver askerini esir almış, daha sonra Avrupa cephesine yönelmiştir.

Asya ve Pasifik'te Savaş

Savaş Öncesi ABD

- ♦ I. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, Avrupa'daki gelişmelere karışmama kararı almıştır.
- ♦ II. Dünya Savaşı çıktığı zaman Amerikan kamuoyu; Hitler'in diktatör rejimi, saldırgan politikası, Yahudilere karşı tutumu, demokratik rejime karşı bakışı ve antlaşmaları çiğnemesi sebebiyle Almanya'ya karşıydı.
- ♦ Başlangıçta taraflara silah satmayan ABD, savaşın Almanya lehine dönmesi üzerine tarafsızlığını bozmuş ve silah satışını serbest bırakmıştır. Ayrıca Alman ilerleyişini durduramayan İngiltere'ye para ve silah

yardımları da yapmıştır. 1941'de Amerika Ödünç Verme ve Kiralama Yasası'nı çıkarmıştır. Buna göre her ülke yiyecek ve savaş malzemesi dâhil her türlü yardımı bedeli savaş sonunda ödenmek şartıyla alabilecekti.

II. Dünya Savaşı sırasında, İngiltere Başbakanı **Winston Churchill** ile o sırada henüz savaşa girmemiş olan ABD'nin Başkanı **Franklin Roosevelt** arasında Kanada açıklarında bir savaş gemisinde beş gün süren bir görüşme yapılmıştır. Bu görüşme sonucunda 14 Ağustos 1941'de **Atlantik Bildirisi** yayımlanmıştır.

- ◆ 8 maddelik bu bildiri bir bakıma Wilson'un 14 prensibi-ne benzetilmekteydi. **Bildirinin maddeleri özetle şöyledi:**
- ✓ Savaştan sonra toprak kazanılmayacak.
- ✓ İlgili halkın onayı olmadan toprak değişikliği yapılmayacak.
- ✓ Uluslar kendi geleceklerini kendileri sağlayacaktır.
- ✓ Uluslararası iş birliği gerçekleştirilip geliştirilecek.
- ✓ Temel ham maddelerden eşit biçimde faydalanılacak.
- ✓ İnsanlar korku ve açlıktan kurtarılacak.
- ✓ Açık denizlerde ticaret serbestliği gerçekleştirilecek.
- ✓ Mihver devletleri silahtan arındırılacak ve savaştan sonra topyekûn silahsızlanmaya gidilecek.
- ◆ Japonya'nın ABD'yi Pasifik'ten uzaklaştırmaya yönelik çalışmalar yapmaya başlaması üzerine ABD, Japonya'ya petrol ambargosu uygulamıştır. Bu ambargoyu diplomasi yoluyla çözemeyen Japonlar, Amiral Yamamoto'nun planı doğrultusunda 7 Aralık 1941'de Hawaii Takımadalarındaki **Pearl Harbour deniz üssünde** bulunan ABD savaş gemilerine saldırmıştır. Bu saldırıdan sonra Japonya'yı tebrik eden Hitler, ABD'ye savaş ilan etmiştir. Bu olay ABD'nin savaşa girmesine sebep olmuştur.
- ◆ Bu sırada Güneydoğu Asya da Japon işgali söz konusuydu. Japonlar, Birmanya ve Endonezya'ya hava saldırıları düzenlenmişti. Ancak Japonların bu ilerleyişi Avustralya'da durdurulmuştur. ABD donanması Mayıs 1942'de Mercan Denizi'nde Japon donanmasını yenince Amiral Yamamoto ABD'nin Midway üssüne saldırmıştır.
- Midway Deniz Savaşları** ABD'nin üstünlüğü ile sona ermiştir.

Avrupa'da Savaşın Sona Ermesi

- ◆ 1943'te yapılan **Kazablanka Konferansı**'nda Roose-

velt ve Churchill, Mihver devletlerin kayıtsız şartsız teslim alınmasına karar vermiştir. Müttefik devletler 1943 Temmuz'unda Sicilya'yı işgal etmiştir. Bu yenilgi Benito Mussolini'nin iktidardan düşmesine ortam hazırlamıştır. (3 Eylül 1943)

Mussolini'nin iktidardan düşmesiyle ortaya çıkan yeni durumu görüşmek üzere 14–24 Ağustos 1943 tarihinde **Quebec Konferansı** toplanmıştır. Avrupa'da ikinci bir cephe açılması meselesinin görüşüldüğü konferans sonunda ikinci cephenin Fransa'da Normandiya kıyılarında açılmasına karar verilmiştir.

- ◆ İtalya'da Mussolini'nin iktidardan düşmesinden sonra yerine seçilen mareşal Badoglio 3 Eylül 1943'te müttefiklerle ateşkes imzalamış böylece İtalya savaştan çekilmiştir
- Müttefikler 1944'te Roma'yı, 1945 yılının başlarında da Almanya'nın denetimindeki Kuzey İtalya'yı ele geçirmeyi başarmıştır.
- ◆ Müttefikler, 6 Haziran 1944'te **Normandiya çıkarmasını** başlatmış ve büyük kayıplar vermelerine rağmen Fransa'nın güneyinden gelen birliklerle birleşerek Ağustos 1944'te Paris'i kurtarmışlardır. Eylül sonlarına gelindiğinde Fransa ve Belçika'da savaş sona ermiştir.
- ◆ Doğuda Sovyet ordusu Polonya, Baltık ülkeleri ve Bulgaristan'ı ele geçirmiştir. Romanya ve Finlandiya ateşkes istemişlerdir.
- ◆ ABD başkanı Roosevelt, İngiltere başbakanı Churchill ve SSCB lideri Stalin gelecekte yapılacak barışın koşullarını saptamak için Kırım'daki **Yalta** kentinde bir konferans düzenlemişlerdir. (4–11 Şubat 1945).

Bu konferansta savaş sonrası düzenin temel ilkeleri belirlenmiştir. Buna göre;

- ✓ Nazizm ve Faşizmin kalıntıları ortadan kaldırılacak
- ✓ Demokratik kurumlar oluşturulacak
- ✓ Toplumlara yönetim şekillerini belirleme hakkı verilecek
- ✓ İşgalci güçlerin zorla aldığı egemenlik hakkı toplumlara iade edilecekti.
- ◆ 7 Mayıs 1945'te Almanya'nın kayıtsız şartsız teslim olmasıyla Avrupa'da savaş sona ermiştir.
- ◆ Almanya'nın savaştan çekilmesi sonucunda Avrupa'da ortaya çıkan sorunları çözmek ve yapılacak barış antlaşmalarının temel koşullarını belirlemek amacıyla Berlin yakınındaki **Potsdam'da** bir konferans toplanmıştır.

- ◆ Konferansa; ABD, İngiltere ve Rusya katılmıştır. Bu konferansta Almanya ve Avusturya'nın işgal bölgelerine ayrılmasına karar verilmiştir. Savaş suçlularının yargılanmasına da karar verilen bu konferans, Almanya için askerî ve ekonomik kısıtlamalar getirmiştir.

SORU

II. Dünya Savaşı sırasında düzenlenen aşağıdaki konferanslardan hangisi, Mussolini'nin iktidardan düşmesinin ardından toplanmış ve neticede Normandiya kıyılarında yeni bir cephe açılması kararı alınmıştır?

- A) Tahran B) Quebec C) Moskova
D) Kahire E) Yalta

ÇÖZÜM

Quebec Konferansı, İtalya'da Mussolini'nin iktidardan düşmesiyle ortaya çıkan yeni durumu görüşmek üzere 14-24 Ağustos 1943 tarihinde toplanmıştır. Konferans Birleşik Krallık başbakanı Churchill, İngiliz Genelkurmayı ve Amerikan Genelkurmayı arasında Quebec'de (Kanada) yapılmıştır. Konferansta Almanya'ya karşı Avrupa'da ikinci bir cephe açılması meselesi görüşülmüştür. İkinci cephenin açılması hususunda Churchill Balkanlar'ı önermiş fakat konferans sonunda ikinci cephenin Fransa'da Normandiya kıyılarında açılmasına karar verilmiştir.

(Cevap B)

Pasifik'te Savaşın Sona Ermesi

- ◆ Japonların Pasifik'teki direncini kırmak amacıyla ABD Başkanı **Truman** atom bombası kullanmaya karar vermiştir.
- ◆ ABD, 6 Ağustos 1945'te **Hiroşima'ya**, 9 Ağustos 1945'te **Nagazaki'ye atom bombası** atmıştır. Bu olaydan sonra Japonya, 2 Eylül 1945'te teslim olmuştur ve böylece II. Dünya Savaşı sona ermiştir.
- ◆ II. Dünya Savaşı'ndan sonra İtalya, Romanya, Bulgaristan, Macaristan ve Finlandiya ile Paris antlaşmalarını imzalanmıştır. İtalya, **Paris Antlaşması** ile 12 Ada ve Rodos'u Yunanistan'a bırakmıştır. SSCB, Doğu Avrupa'da kendisine bağlı uydu devletler kurmuştur.

Ortada birleşmiş bir Almanya olmadığı için bu devletle antlaşma yapılmamıştır.

- ◆ ABD ile Japonya 8 Eylül 1951'de **San Francisco**'da bir barış antlaşması imzalamıştır. SSCB ve Japonya'da 1956'da bir barış antlaşması imzalamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın Sonuçları

- ◆ Faşizm ve Nazizm gibi baskıcı rejimler etkisiz hâle gelmiştir.
- ◆ SSCB Avrupa kıtasının yarısına hâkim olmuş, buradaki devletleri uydu devlet hâline getirmiştir.
- ◆ Asya, Afrika ve Orta Doğu'da yaşayan toplumlar millî kurtuluş hareketlerine girmişlerdir.
- ◆ İtalya, Almanya ve Avusturya toprakları işgal edilmiştir.
- ◆ Japonya, ABD orduları tarafından işgal edilmiştir.
- ◆ SSCB ve ABD dünyanın en güçlü devletleri hâline gelmiştir.
- ◆ 1944'te **Uluslararası Para Fonu** kurulmuştur.
- ◆ Savaş sonrası Nürnberg ve Tokyo Mahkemelerinde Nazi ve Japon savaş suçluları yargılanmıştır.
- ◆ **Birleşmiş Milletler** Teşkilatı kurulmuştur.
- ◆ Birleşmiş Milletler Teşkilatı "**İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi**"ni kabul etmiştir.
- ◆ Birçok şehir zarar görmüştür. Fabrikalar, limanlar ve demir yollarının yıkılması ekonomiyi olumsuz etkilemiştir.

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER TEŞKİLATI

- ◆ 1945 San Francisco Konferansı'nda Türkiye'nin de aralarında bulunduğu 51 devlet Birleşmiş Milletler Teşkilatını kurmuştur. Birleşmiş Milletler; Genel kurul, Genel Sekreterlik, Güvenlik Konseyi, Vesayet Konseyi, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Adalet Divanı olmak üzere idari bölümlere ayrılmıştır.

Genel Kurul

- ◆ Her üyenin temsil edildiği yasama organıdır. Her üye devletin bir oy hakkı vardır.

Genel Sekreterlik

- ◆ Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konan program ve politikaları uygular.

Güvenlik Konseyi

Birleşmiş Milletlerin, yürütme organıdır. 5 daimi, 10 geçici olmak üzere 15 üyesi vardır. Daimi üyelerin veto hakkı vardır.

Vesayet Konseyi

- ◆ Sömürgecilik sona erdiği için günümüz de işlevi kalmamıştır.

Ekonomik ve Sosyal Konsey

- ◆ Birleşmiş Milletlerin ekonomik ve sosyal problemler için görevli kuruludur.

Adalet Divanı

- ◆ Birleşmiş Milletler Teşkilatının yargı organıdır. 9 yıl için 15 yargıç görev yapar.

Birleşmiş Milletler'in Bazı Önemli Alt Birimleri

UNESCO: Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNICEF: Çocuk Fonu

UNIDO: Sınai Kalkınma Örgütü

IMF: Uluslararası Para Fonu

UNEP: Birleşmiş Milletler Çevre Programı

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

UNU: Birleşmiş Milletler Üniversitesi

ILO: Uluslararası Çalışma Örgütü

HABİTAT: Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşim Programı

UPU: Uluslararası Posta Birliği

UNFPA: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu

PAO: Gıda ve Tarım Örgütü

WMO: Dünya Meteoroloji Örgütü

WFP: Dünya Gıda Programı

SORU

Aşağıdakilerden hangisi, II. Dünya Savaşı sonunda bağımsızlığını kazanan ülkeler arasında gösterilemez?

A) Fas	B) Irak
C) Cezayir	D) Mısır
E) Hindistan	

ÇÖZÜM

II. Dünya Savaşı sonunda Hindistan, Mısır, Pakistan, Cezayir, Libya, Fas, Tunus gibi sömürgeler bağımsızlıklarını kazanmıştır. Irak ise 1932'de yani II. dünya savaşından daha önce bağımsızlığını kazanmıştır.

(Cevap B)

SORU

II. Dünya Savaşı'nı hukuken bitiren antlaşmalardan biri olan 1947 Paris Antlaşması'nda aşağıdaki devletlerden hangisiyle antlaşma imzalanmamıştır?

A) İtalya	B) Romanya
C) Macaristan	D) Almanya
E) Bulgaristan	

ÇÖZÜM

II. Dünya Savaşı'nın sonunda yenilen devletlerle barış antlaşmalarının yapılması ancak 10 Şubat 1947'de Paris'te gerçekleşebilmiştir. Bu konferans'ta İtalya, Romanya, Macaristan, Bulgaristan ve Finlandiya ile barış antlaşması imzalanmıştır.

Ortada birleşmiş bir Almanya olmadığından Almanya ile antlaşma imzalanamamış ancak 1971'de Dört Büyükler Antlaşması imzalanabilmiştir.

(Cevap D)

SAVAŞ YILLARINDA TÜRKİYE

- ◆ Türkiye, II. Dünya Savaşı sırasında Mihver ve Müttefik devletlerin baskısıyla karşı karşıya kalmıştır. Savaşan devletler, Türkiye'nin jeopolitik konumundan dolayı onu yanlarında savaşa sokmak istemişlerdir. Fakat Türkiye denge politikası izleyerek savaş dışı kalmayı başarmıştır.

II. Dünya Savaşı'nda Türk Dış Politikası

- ◆ İtalya ve Almanya'nın saldırgan tutumları, Türkiye'yi 1939'da İngiltere ve Fransa ile **Ankara Antlaşması** imzalamaya yöneltmiştir. Almanya'nın Balkanlar'da ilerlemesi Türkiye'yi endişelendirmiş ama iki devlet arasında 1941'de **Saldırmazlık Paktı** imzalanmıştır. Almanların 1942'de Stalingrad'da Ruslara yenilmesiyle Müttefikler Türkiye üzerindeki baskılarını artırdılar. Türkiye'yi savaşa girmeye razı etmek amacıyla 1943'te **Adana görüşmeleri** yapılmıştır. Bu görüşmeler İngiliz Başbakan Churchill, Cumhurbaşkanı İnönü ve Başbakan Şükrü Saraçoğlu arasında gerçekleşmiştir. Bu görüşmelerde Türkiye, Müttefiklere yaklaşmış ama yine de savaş dışı kalmayı başarmıştır.
- ◆ Türkiye'yi savaşa sokma çabalarının sonucu olan iki konferans vardır. Bunlardan ilki 5–6 Kasım 1943'te gerçekleşmiştir. Bu konferans **I. Kahire Konferansı**'dır. I. Kahire Konferansı'nda Türk Dışişleri Bakanı **Numan Menemencioğlu** ile İngiliz Dışişleri Bakanı **Eden** görüşmüştür. Burada da Türkiye savaşa girme konusundaki teklifleri reddetmiştir. II. **Kahire Konferansı**nda ise görüşme yapanlar; Churchill, **Roosevelt** ve **İnönü**'dür. Türkiye bu konferansta prensip olarak savaşa girmeyi kabul etmiştir. Fakat bunu askerî ihtiyaçların karşılanması şartına bağlanmıştır.
- ◆ Yalta Konferansı'nda, savaştan sonra kurulacak olan BM teşkilatına üye olmak için Mihver devletlere savaş açma şartı aranmıştır. Bu bağlamda Türkiye, BM'ye üye olabilmek amacıyla 23 Şubat 1945'te Almanya ve Japonya'ya savaş açmıştır. Ancak Türkiye fiili olarak hiç savaşmamıştır.

II. Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye Etkileri

- ◆ Türkiye II. Dünya Savaşı'na fiilen katılmamış ama bunun ekonomik, siyasi etkilerini fazlasıyla hissetmiştir. Öncelikle her an savaşa girme ihtimali genç erkek nüfusun silah altına alınmasını gerektirmiştir. Genç nüfus silah altına alındığı için üretim ve nüfus artışı bundan olumsuz etkilenmiştir. Her an savaşa girme ihtimaline karşı masrafların çoğunu savunma harcamaları oluşturulmuştur.

- ◆ Türkiye, II. Dünya Savaşı'nda birtakım uygulamalarla ekonomik önlemler almıştır. Bunlar arasında;
 - ✓ 1940'ta Millî Korunma Kanunu'nun çıkarılması,
 - ✓ 1942'de büyük kentlerde ekmek karnesi uygulaması,
 - ✓ 1942'de Varlık Vergisi'nin çıkarılması,
 - ✓ 1943'te Toprak Mahsulleri Vergisi'nin çıkarılması yer almaktadır.
- ◆ 1940 yılında çıkarılan bir kanun ile **Köy Enstitüleri** kurulmuştur. Köy Enstitülerinin amacı, köylerden seçilecek öğrencilerin birer öğretmen–eğitici ve önder kişi olarak yetiştirilmeleri ve tekrar köylerde görev almalarını sağlamaktır.
- ◆ II. Dünya Savaşı sırasında Ankara'da sürekli radyo yayınları yapılmıştır. II. Dünya Savaşı sırasında Edebiyat'ta **Garip Akımı** ortaya çıkmıştır. Orhan Veli, Oktay Rifat Horozcu, Melih Cevdet Anday bu akımın temsilcileridir. Bu dönemde Türk halk ve sanat müziği önem kazanmıştır: Safiye Ayla, Sadettin Kaynak, Hamiyet Yüceses, Perihan Altındağ Sözeri, Hafız Burhan, Münir Nurettin Selçuk dönemin önemli sanatçılarıdır.

SORU

1942 yılında yürürlüğe giren Varlık Vergisi,

- Vergisini ödeyemeyenlerin çalışma kamplarına gönderilmesi
- vergi ödeme süresinin 15 gün ile sınırlı tutulması
- Azınlıkların taşınır taşınmaz mülklerine icra yoluyla el konulması

gibi maddelerden hangilerini kapsamaktadır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) II ve III E) I, II ve III

ÇÖZÜM

Varlık Vergisi, savaş koşullarının yarattığı yüksek kârlılığı vergilendirmek amacıyla çıkarılmış olağanüstü servet vergisidir. Seçeneklerde verilen ifadelerin tamamı bir defalığına çıkarılan ve günümüzde hala tartışma konusu olan bu verginin uygulamaları arasındadır.

(Cevap E)

SORU

- I. Karaborsa ile mücadele
- II. Yeni vergilerin konulması
- III. Fiyat artışlarını durdurma
- IV. Mal darlığını hafifletme

Yukarıdakilerden hangileri Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında aldığı ekonomik tedbirler arasında gösterilebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II
C) II ve IV D) II, III ve IV
E) I, II, III ve IV

ÇÖZÜM

Türkiye, II. Dünya Savaşı'nda fiilen cephede yer almasa da savaş ekonomisi koşullarını tüm ağırlığıyla yaşamıştır. Orduyu güçlendirmek zorunluluğu bütçeden millî savunmaya ayrılan payı artırırken sağlık, eğitim ve bayındırlık gibi harcamaların payını düşürmüştür. Seçeneklerde verilenlerin tamamı bu dönemde alınan ekonomik tedbirler arasındadır.

(Cevap E)

SORU

1943 yılında gerçekleşen ve Türkiye'nin müttefikler safında savaşa girmesinin istendiği Adana görüşmeleri hangi liderler arasında yapılmıştır?

- A) İnönü- Stalin - Churchill
B) İnönü – Roosevelt
C) İnönü- Churchill
D) İnönü – Stalin
E) İnönü- Churchill- Roosevelt

ÇÖZÜM

Ocak 1943'te Casablanca'da bir araya gelen ABD Başkanı Roosevelt ve İngiltere Başbakanı Churchill, Türkiye'nin savaşa girmesi konusunda anlaşmıştır. Bu karar doğrultusunda Churchill, 20 Ocak 1943'te Adana'da İsmet İnönü ile bir araya gelmiştir. Ancak Churchill Türkiye'yi savaşa girme konusunda ikna edememiştir.

(Cevap C)

SORU

Aşağıdakilerden hangisi 1940 yılında çıkarılan ve hükümete ürünlere el koyma ve zorunlu çalışma yükümlülüğü getirme gibi konularda sınırsız yetkiler veren yasadır?

- A) Milli Koruma Kanunu
B) Firariler Kanunu
C) Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu
D) Ödünç Para Verme İşleri Kanunu
E) Ticarete Taşışın Men'i ve İhracatın Murakabesi Hakkında Kanun

ÇÖZÜM

Soru kökünde Milli Koruma Kanunu'ndan bahsetmektedir. Bu yasayla fiyatları saptamada, ürünlere el koymada ve zorunlu çalışma yükümlülüğü getirmede hükümete sınırsız yetkiler verilmiştir. Milli Koruma Kanunu devlet müdahalelerine meşruiyet kazandıran üretim, tüketim ve dağıtım ilişkilerini devlet kontrolüne veren günümüzde kapsamı hala tartışılan bir kanundur.

(Cevap A)

3. ÜNİTE

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ

- ◆ Soğuk Savaş kavramı II. Dünya Savaşı sonrasında, temelde ABD ve SSCB arasında gelişen düşmanca ilişkileri ve ideolojik çatışmayı tanımlamak için kullanılmıştır. Bu çatışma kendisini açık askerî eylemlerle değil, ekonomik baskı, propaganda ve silahlanma yarışıyla göstermiştir.

NOT

Soğuk Savaş deyimi ilk kez 1947'de ABD'li **Bernard Baruch** tarafından kullanılmıştır.

- ◆ Bu dönem için çoğunlukla Churchill'in 1946'daki **"Demir Perde"** konuşması başlangıç, 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılışı veya 1991'de SSCB'nin dağılması bitiş olarak kabul edilmektedir. II. Dünya Savaşı ABD ve SSCB olmak üzere iki büyük güç ortaya çıkarmıştır. SSCB imzaladığı antlaşmalarla Avrupa'nın önemli bir bölümünü ele geçirmiştir. Savaş sırasında işgal ettiği Doğu ve Orta Avrupa ülkelerini her bakımdan kendisine bağlamıştır. SSCB rejimine karşı olan ya da SSCB baskısına maruz kalan ülkeler ABD'ye yaklaşma politikası izlemişlerdir. Bunun sonucunda ortaya SSCB'nin başını çektiği Doğu Bloku ve ABD'nin başını çektiği Batı Bloku çıkmıştır.
- ◆ Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı bloku dışında **"Bağılantısızlar"** adı verilen üçüncü bir güç daha ortaya çıkmıştır. Afrika'daki ve Asya'daki sömürgelerin bağımsızlığına kavuşması ve bu devletlerin ortak bir güç oluşturmak istemesi bu hareketin temelini oluşturmuştur. Hindistan lideri **Jawaharlal Nehru**, Mısır'ın bağımsızlığı ve kalkınması için mücadele eden **Cemal Abdülnasır**, ve Avrupa'da sosyalist bir ülke olmasına karşın SSCB'den bağımsız hareket eden Yugoslavya

lideri **Tito** lakaplı **Josip Broz**, Bağılantısızlar hareketinin önderliğini yapan devlet adamlarıdır. Bağılantısızlar Soğuk savaş döneminde Doğu-Batı blokları dışında "Üçüncü Dünya'yı temsil eden bir güç olarak varlık göstermiştir.

Doğu Bloku'nun Kurulması

Doğu Avrupa

- ◆ SSCB'nin 1943 Stalingrad zaferinden sonra Almanlar geri çekilmeye başlamıştır. Bunun üzerine SSCB Doğu Avrupa'da ilerleyerek bu ülkelerde Alman işgaline son vermiştir. Savaştan sonra Alman işgalinin sona erdiği ülkelerde hükümetler tamamen komünistlerin eline geçmiştir. 1947'de Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Polonya ve Çekoslovakya'da komünist hükümetlere karşı olan muhalefet tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bu durum ABD'yi harekete geçmiştir.

Almanya

- ◆ II. Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya dört işgal bölgesine ayrılmış ancak ABD, İngiltere ve Fransa işgal bölgelerini birleştirmiştir, buna karşın SSCB Batılı devletleri Batı Berlin'den atmak için Berlin'i ablukaya almıştır. Fakat bundan sonuç alamayınca vazgeçmiştir. Bu gelişmeler sonucunda 23 Mayıs 1949'da Federal Almanya Cumhuriyeti kurulmuştur. Buna karşılık SSCB kendi işgal bölgesinde Ekim 1949'da Demokratik Alman Cumhuriyeti'ni kurmuştur.

Yugoslavya ve Arnavutluk

- ◆ Yugoslavya ve Arnavutluk'ta komünist partiler direniş örgütleri kurmuş ve bu örgütlerin çalışmalarıyla bu ülkelerde Alman işgali sona ermiştir. Bu ülkeler **Alman işgalinden Sovyet yardımı olmadan kurtulmuştur**. Bu yüzden bu iki ülkede kurulan komünist idareler Moskova'dan bağımsız hareket etmiştir.

NOT

Yugoslavya'da Tito; Arnavutluk'ta Enver Hoca sosyalist yönetimlerin kurulmasına önderlik eden liderlerdir.

Çin

- ♦ II. Dünya Savaşı'ndan sonra Çin'de komünistler ve milliyetçiler arasında mücadeleler başlamıştır. Bu mücadelede komünistler SSCB'den, milliyetçiler ABD'den yardım almıştır.
- ♦ Çin iç savaşını komünistler kazanmış ve Mao 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulduğunu ilan etmiştir.

Kore

- ♦ Yalta Konferansı'nda Kore iki işgal bölgesine ayrılmıştır. Bu işgalde kuzeyi SSCB, güneyi ABD işgal etmiştir. ABD ve SSCB'nin Kore'yi birleştirme çabalarından sonuç alınamayınca ABD'nin desteğiyle 10 Mayıs 1948'de Güney Kore Cumhuriyeti kurulmuştur. Buna karşın Kuzey Kore'de SSCB desteğiyle 9 Eylül 1948'de Kore Halk Cumhuriyeti kurulmuştur.

Küba

- ♦ Fidel Castro, 1959'da Küba'da Batista diktatörlüğünü yıkarak kendi hükümetini kurmuştur. Castro'nun SSCB'ye yaklaşması Küba'da sosyalist bir yönetim kurulması ile sonuçlanmıştır.

Sovyet Modeline Göre Ekonomik ve Sosyal Düzenin Kurulması

- ♦ Komünist partilerin yönetimine hâkim oldukları Doğu Avrupa ülkelerinde yapılan anayasalarla siyasi, ekonomik ve sosyal düzen Sovyet Modeline göre kurulmuştur. ABD'nin Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi faaliyetlerinden telaşlanan Sovyet Rusya, uydu devletlerle Moskova arasındaki bağları daha da güçlendirmek ve komünist faaliyetleri tek merkezden yönetmek için önlemler almıştır. Bu amaçla
- ♦ SSCB, Macaristan, Yugoslavya, Bulgaristan, Polonya, Çekoslovakya, Fransa ve İtalya komünist partilerinin Polonya'da düzenlediği bir toplantı sonunda 5 Ekim 1947'de **Cominform** kurulmuştur.
- ♦ Siyasi bir birlik olan Cominform, Truman Doktrini ve Marshall Planı'nın uygulanmasını engelleyememiştir. Yugoslavya, SSCB'nin güdümüne girmeyi reddedince 1948'de Cominform'dan çıkarılmıştır. Nitekim Cominform da 1956'da Sovyetler Birliği tarafından dağıtılmıştır.
- ♦ Sosyalist ülkeler arasında ekonomik iş birliği ve dayanışma amacıyla 25 Ocak 1949'da "**COMECON**"

kurulmuştur. Kurucu üyeler; SSCB, Bulgaristan, Çekoslovakya, Macaristan, Polonya ve Romanya'dır. Kuruluşa 1949'da katılan Arnavutluk, 1961'de birlikte ayrılmıştır. 1950'de Demokratik Alman Cumhuriyeti, 1962'de Moğolistan, 1972'de Küba ve 1978'de Vietnam COMECON'a katılmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla üye devletler COMECON'a son vermiştir.

- ♦ 1955'te Batı Almanya'nın NATO'ya üye olması üzerine Doğu Avrupa ülkeleri de 14 Mayıs 1955'te **Varşova Paktı'nı** kurmuştur. Askeri ve siyasi bir örgüt olan paktın üye devletleri; Demokratik Alman Cumhuriyeti, Arnavutluk, Bulgaristan, Macaristan, Polonya, Romanya, Çekoslovakya ve Rusya'dır. Pakt, 1991'de sona ermiştir.

Sosyalist Bloktaki Sarsıntılar

Yugoslavya

- ♦ Yugoslavya'nın tam anlamıyla SSCB kontrolüne girmek istememesi ilişkileri germiştir. SSCB-Yugoslavya ilişkilerinin gerilmesi 1948'de Yugoslavya'nın **Cominform**'dan çıkarılmasıyla sonuçlanmıştır.

Çin

- ♦ Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulması ile Çin-Rus ilişkileri gelişmiştir. Çin'in güçlenmeye başlaması ve başka sorunlar Rus-Çin ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Rusya ve Çin arasındaki gergin ilişkiler Doğu Bloku'nun güç kaybetmesine sebep olmuştur.
- ♦ Stalin'in 1953'te ölümü de Doğu Berlin Ayaklanmasını etkilemiştir.

NOT

Stalin'in ölümünden sonra SSCB'de **Nikita Kruşçev** iktidara gelmiştir.

Macaristan

- ♦ 1953 ve 1956'da Macaristan'da ayaklanmalar çıkmıştır. SSCB, Budapeşte'yi işgal ederek bu ayaklanmaları bastırmıştır.

Çekoslovakya

- ♦ 1953'te Doğu Bloku'nda yaşanan ekonomik sıkıntılar Çekoslovakya'da işçilerin ayaklanmasına sebep olmuştur. Komünist Parti bu ayaklanmayı sert yöntemlerle bastırmıştır. 1967'de ise amacı, Çekoslovakya'da insan hürriyetini esas alan bir komünist sistem uygulamak olan "**İnsancıl Komünizm**" hareketi başlamıştır.
- ♦ **Alexsander Deubçek**'in başlattığı İnsancıl Komünizm hareketi, 1968'de SSCB'nin Çekoslovakya'yı işgali ile başarısız olmuştur.

Batı Bloku'nun Kuruluşu

- ◆ SSCB'nin yayılcı politikasından çekinen İngiltere, ABD'yi Batı'nın liderliğini üstlenmeye davet etmiştir. Bu durum ABD'nin, SSCB'nin yayılcı politikasını çerçeveleme politikası ile durdurmak istemesine zemin hazırlamıştır. Çerçeveleme politikası Truman Doktrini ve Marshall Planı ile uygulamaya konulmuş, paktlar kurulmuş, askerî antlaşmalar imzalanmıştır.
- ◆ SSCB yayılcılığına karşı tehdit altında olan ülkelere ABD tarafından yardım yapılması gündeme gelmiştir. Truman Doktrini adını taşıyan bu yardım çerçevesinde Yunanistan'a ve Türkiye'ye 100 milyon dolarlık askerî ve mali yardım yapılmıştır. Truman Doktrini, SSCB-ABD mücadelesini başlatan bir temel olmuştur.
- ◆ ABD Avrupa ekonomilerini canlandırmak amacıyla Avrupa ülkelerine mali yardım yapmaya karar vermiş ve bu karar üzerine 3 Nisan 1948'de Amerika, **Dış Yardım Kanunu**'nu çıkarmıştır. **Marshall Planı** olarak bilinen bu kanuna dayanarak İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Portekiz, İrlanda, Yunanistan, Türkiye, Hollanda, Lüksemburg, İsviçre, İzlanda, Avusturya, Norveç, Danimarka ve İsveç'e 6 milyar dolarlık yardım yapılmıştır. Amerika'da çıkan Dış Yardım Kanunu'nun daha verimli olabilmesi için 16 Nisan 1948'de 16 **Avrupa ülkesi Avrupa Ekonomik İş Birliği Teşkilatı** kurmuştur. SSCB ise bu **Marshall Planı**na karşılık **Molotov Planı**ni hazırlamıştır.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi **Marshall Planı'nın** amaçlarından biridir?

- A) ABD'yi Avrupa'dan soyutlamak
- B) Avrupa Birliği'nin kurulmasına zemin hazırlamak
- C) Bloklar arasındaki silahlanma yarışına son vermek
- D) Yugoslavya'nın Doğu Bloku'na katılmasını sağlamak
- E) Avrupa ülkelerinin ekonomik olarak kalkındırmak

ÇÖZÜM

Marshall Planı 1947 yılında önerilen ve 1948-1951 yılları arasında yürürlüğe konan ABD kaynaklı bir ekonomik yardım paketidir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra iktisaden son derece kötü durumda olan Avrupa ülkelerinde ekonomik kalkınmayı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır. ABD bu plan ile Sovyet Birliği'nin Avrupa ülkelerindeki komünizm propagandasını önlemeyi hedeflemiştir. ABD Kongresinde 11 Eylül 1947'de onaylanan Marshall Planı'nı çerçevesinde 16 ülke, ABD'den ekonomik kalkınma yardımı almıştır.

(Cevap E)

- ◆ İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg 19 Mart 1948'de SSCB'ye karşı **Batı Birliği Savunma Örgütünü** kurmuştur. Fakat içinde ABD'nin olmadığı bu örgüt, caydırıcılıktan yoksundu. Amerikan Senatosu'nda kabul edilen bir tasarı ile ABD'nin Avrupa'yı da içine alacak bir savunma paktına girmesi önündeki engel kalkmıştır. Bunun üzerine **Batı Birliği Savunma Örgütünü** kuran devletler ve ABD, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda Washington'da bir araya gelerek NATO'yu kuran antlaşmayı 4 Nisan 1949'da imzalamıştır.
- ◆ Türkiye, Yunanistan ile birlikte 1952'de NATO'ya katılmıştır. 1966'da Fransa'nın askerî kanattan çekilmesiyle, ittifakın merkezi Paris'ten Brüksel'e taşınmıştır.
- ◆ Çalışma alanları; insan hakları, medya, hukuki iş birliği, sosyal dayanışma, sağlık, eğitim, kültür, spor ve gençlik olarak belirlenen **Avrupa Konseyi** ise 5 Mayıs 1949'da Belçika, İtalya, Lüksemburg, Norveç, Fransa, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İsveç ve Danimarka tarafından kurulmuştur.
- ◆ Batı ile ilişkilerini geliştirmek isteyen Türkiye, 8 Ağustos 1949'da Avrupa Konseyi'ne girmiştir. Bu teşkilatın askerî niteliği yoktur.
- ◆ Avrupalı Devletler hem ekonomik bütünleşme hem de SSCB'nin batıya yayılmasını önlemek amacıyla bir birlik kurmayı hedeflemişlerdir. Böyle bir birliğin temeli ise Fransız Dışişleri Bakanı **Schuman'ın bildirisi**yle atılmıştır.

NOT

Schuman Bildirisi Avrupa Birliği'nin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

- ◆ 18 Nisan 1951'de Federal Almanya, Belçika, Fransa, İtalya, Lüksemburg ve Hollanda tarafından **Avrupa Kömür-Çelik Topluluğu** kurulmuştur. Bunu Avrupa'da daha geniş kapsamlı bir ekonomik birleşmeyi amaçlayan, 1957'de Roma Antlaşması ile kurulan **Avrupa Ekonomik Topluluğu** izlemiştir.

Paylaşılmayan Orta Doğu

- ◆ İngiltere ve Fransa I. Dünya Savaşı'ndan sonra Orta Doğu bölgesinde manda yönetimleri kurmuşlardı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra bu manda yönetimlerinde bağımsızlık hareketleri görülmüş, İngiltere ve Fransa mandalarındaki ülkelere bağımsızlık vermek zorunda

kalmıştır. Bağımsız olan Orta Doğu ülkelerinde monarşi yönetimleri kurulmuştur.

- ♦ 1917'de yayınlanan **Balfour Deklarasyonu** ile İngiltere, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulmasını desteklemiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Filistin'de İngiliz mandası kurulmuştu ve Filistin'e Yahudi göçü başlamıştı. Sonuç olarak İngiltere, 14 Mayıs 1948'de Filistin'deki manda yönetimini tek taraflı olarak kaldırmıştır. Bunun üzerine aynı gün İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan edilmiştir. Böylece günümüze kadar gelen Arap-İsrail savaşları ve Filistin sorunu başlamıştır.
- ♦ Süveyş Krizinde SSCB'nin Orta Doğu'da etkin olmaya çalışması ABD'yi endişelendirmiştir. Bu endişe, 5 Ocak 1957'de **Eisenhower Doktrini**'nin yayınlanmasına sebep olmuştur. Bu Doktrin, Orta Doğu ülkelerine ekonomik ve askerî yardım yapmak ve bölgeye komünist bloktan gelebilecek saldırı karşısında silah kullanma yetkilerini içerir.

Uzak Doğu'da Çatışma

- ♦ 1949'da Çin'de komünist yönetim işbaşına gelmiştir. Çin'deki bu yönetim SSCB ve müttefikleri tarafından hemen tanınmıştır. Çin'deki bu komünist yönetim; ABD'ye karşı Kore Savaşı'na girmiş Keşmir Sorununda Pakistan'ı Vietnam Savaşı'nda Kuzey Vietnamlıları desteklemiştir.
- ♦ ABD'yi Uzak Doğu'dan atmak isteyen SSCB'nin talimatıyla 25 Haziran 1950'de Kuzey Kore, Güney Kore'ye saldırmıştır. Bu saldırıdan sonra ABD'nin başını çektiği ve Türkiye'nin de destek verdiği Birleşmiş Milletler Kuvveti oluşturulmuştur. Taraflar 1953 yılına kadar süren savaşta birbirine üstünlük sağlayamamıştır.
- ♦ Amerika, Uzak Doğu'daki etkinliğini artırmak için yeni bağımsız olan Tayland, Laos, Kamboçya ve Güney Vietnam'a askerî ve ekonomik yardım yapmıştır. İkinci olarak da **SEATO** veya **Manila Paktı** denen Güneydoğu Asya Antlaşması teşkilatının kurulmasını sağlamıştır. Bu teşkilat 8 Eylül 1954'te Amerika, İngiltere ve Fransa ile Uzak Doğu ülkelerinden Yeni Zelanda, Avustralya, Filipinler, Tayland ile Pakistan'ın katılması ile kurulmuştur. **SEATO**'nun imzası ile Amerika, Sovyet Rusya ve müttefiki Çin etrafında, Avrupa'nın Atlantik kıyılarından Pasifik'e kadar uzanan bir ittifak çemberi meydana getirmiştir.
- ♦ Soğuk Savaş döneminde Güney Asya'da iki bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri 14 Ağustos 1947'de kurulan Pakistan ve 15 Ağustos 1947'de kurulan Hindistan'dır. Pakistan ve Hindistan'ın bağımsız ol-

malarında önemli rol oynayan liderler **Muhammed Ali Cinnah** ve **Gandhi**'dir. Bu iki devlet **keşmir sorunu** nedeniyle sürekli karşı karşıya gelmiştir.

Asya ve Afrika'nın Kurtuluşu

- ♦ II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batılı devletlerin sömürgeci durumunda bulunan Asya ve Afrika'da bağımsızlık hareketleri başlamıştır. Asya'da bulunan Seylan'ın 1947, Birmanya'nın 1948'de İngiltere tarafından bağımsızlığı tanınmıştır. 1954'te Fransızlar Vietnam'dan çekilmiştir. İngiltere 1957'de Malezya'ya bağımsızlık vermiştir. Hollanda 1949'da imzalanan antlaşma ile Endonezya'nın bağımsızlığını tanımıştır.
- ♦ Afrika kıtasında da bağımsızlık hareketleri hız kazanmış Fransa, 1881'de girdiği Tunus'u 1956 yılında bağımsız devlet olarak tanımak zorunda kalmıştır. Fransa ve İspanya 1956'da Fas'ın bağımsızlığını kabul etmiş, Cezayir, 1962'de Fransa'dan bağımsızlığını kazanmıştır. İngiliz ve Fransız işgal bölgesi olan Libya 1952'de bağımsız bir devlet hâline gelmiştir.
- ♦ Afrika'da, 1977'de Cibuti Cumhuriyeti'nin kurulması ile bağımsızlığına kavuşmayan ülke kalmamıştır.
- ♦ 31 Bağımsız Afrika ülkesi 22-24 Mayıs 1963'te **Afrika Birliği Teşkilatı**'nı (**OAU**) kurmuştur. Bu teşkilat, kendi aralarındaki antlaşmazlıkları büyük devletlerin müdahalesine fırsat vermeyecek şekilde çözmeyi gaye edinmiştir. Bu teşkilat ayrıca Afrika kıtasını bloklar dışında tutmayı da amaçlamıştır.

Soğuk Savaş Döneminde Dünya

- ♦ II. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya büyüme sürecine girmiştir. Petrol, elektrik ve otomotiv üretimi artmıştır.
- ♦ Nüfus, sanayileşmiş ve geri kalmış ülkelerde artış göstermiştir.
- ♦ Sanayileşme şehirlere göçü artırmış ve böylece şehirler hızla genişlemiştir. Şehirlerin genişlemesine bağlı olarak da otomobil sayısında artış olmuştur.
- ♦ Kadınlar iş hayatında etkin olmaya başlamıştır.
- ♦ Radyo ve sinemanın yerini televizyon almıştır.
- ♦ Amerika'ya araştırmacı göçünün artması ile fen ve sosyal bilimlerde hızlı gelişme olmuştur.
- ♦ Savaş yıllarında Amerikalı bilim adamları tarafından ilk bilgisayar üretilmiştir. İlk defa Sputnik adlı bir araç keşif amacıyla uzaya gönderilmiştir.
- ♦ Nükleer enerji önem kazanmıştır.
- ♦ DNA'nın kimyasal yapısı çözülmüş, tarımda ilaçlama ve gübreleme keşfedilmiştir.
- ♦ Uçak seyahatleri önem kazanmıştır.

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE TÜRKİYE

Türk Dış Politikası

- ◆ Türkiye, Soğuk Savaş döneminde kendi güvenliği için birtakım kuruluşlara üye olmuş ve antlaşmalara imza atmıştır. Türkiye, 1950'de NATO'ya girmek için başvuruda bulunmuş fakat bazı Avrupalı devletler SSCB tepkisinden çekindiği için bunu kabul etmemiştir. 1950'de Kore Savaşı'na Türkiye'nin 4500 kişilik kuvvet göndermesi ve buradaki başarıları Türkiye'ye NATO'nun yolunu açmıştır. Türkiye, 18 Şubat 1952'de NATO üyesi olmuştur.
- ◆ Türkiye Balkanlar'da etkin olmak amacıyla 1953'te Yunanistan ve Yugoslavya ile antlaşmalar imzalayarak **Balkan Pakti**'ni kurmuştur.
- ◆ Türkiye, Irak, İran, İngiltere ve Pakistan arasında 1955'te **Bağdat Pakti** kurulmuştur. Bu paktın adı, 1959'da Irak'ın pakttan çekilmesiyle CENTO olmuştur.

Türkiye'de Yaşam

Atatürk'ün ölümü sonrasında yaşananlar

- ◆ Atatürk'ün ölümünün ardından yeni Cumhurbaşkanı'nın kim olacağı konusu konuşulmaya başlanmıştır. Atatürk'ün ölümünden bir gün sonra, Meclis Başkanı **Abdülhalik Renda**, Anayasa gereğince "Yeni cumhurbaşkanı seçmek üzere" parlamentoyu oturuma davet etmiştir. Toplanan meclis tek aday olan Malatya Milletvekili İsmet İnönü'yü adayı oybirliğiyle devlet başkanlığına getirmiştir.
- ◆ Cumhurbaşkanı İnönü, aralarında bazı konularda belirgin bir görüş ayrılığı olmasına rağmen, başbakanlık görevini yine **Celal Bayar**'da bırakmıştır.
- ◆ Cumhurbaşkanı İnönü, kısa zamanda partiye hâkim olmuş, Atatürk'ün ölümüyle meydana gelen boşluğu önemli ölçüde doldurmuştur. 26 Aralık 1938'de toplanan Cumhuriyet Halk Partisi'nin **ilk olağanüstü kurul-tayında Atatürk "Ebedî Şef, İnönü'yü de "Millî Şef" ilan etmiştir.** Tüzükte yapılan bir değişiklik de İnönü, Cumhuriyet Halk Partisi'nin değişmez genel başkanı olmuştur.
- ◆ Tek parti döneminde yaşanan huzursuzluk sonucunda, mecliste "**Müstakil Grup**" (Bağımsız Grup) adında bir muhalefet grubu oluşturulmuştur. Bu grup muhalefet fırkası gibi hareket ederek parti üzerinde denetim kurmaya çalışmıştır.
- ◆ CHP'nin olağanüstü kurultayından sonra, İnönü ile Bayar arasındaki görüş ayrılığı daha da artmış nitekim Celal Bayar, 25 Ocak 1939'da başbakanlık görevinden çekilmiştir. İnönü, Bayar'ın yerine daha rahat anlaştığı **Dr. Refik Saydam**'ı başbakan yapmıştır.

MİLLÎ ŞEF DÖNEMİ (1938–1950)

Millî Koruma Kanunu (26 Ocak 1940)

- ◆ Başbakan **Recep Peker**'in başkanlığında hazırlanan Millî Korunma Kanunu, fevkalade hallerde, yani genel veya kısmi seferberlik, devletin bir harbe girmesi olasılığı ve Türkiye Cumhuriyeti'ni de ilgilendiren devletlerarasındaki harp hali durumunda, **Bakanlar Kurulu'na özel yetkiler veren bir kanundur.** Kanun, 19 Şubat 1940'ta İsmet İnönü imzalı kararname ile İkinci Dünya Savaşı'nın memleketin ekonomisine doğrudan tesir etmeye başladığı gerekçesiyle tatbik edilmeye başlamıştır. Devlet müdahalelerine meşruiyet kazandıran Millî Koruma Kanunu CHP'den sonra gelen hükümetlerce de uygulanmaya devam etmiştir.

NOT

CHP döneminde uygulanan Varlık Vergisi Kanunu ve Demokrat Parti döneminde kurulan Petrol Ofisi, Et ve Balık Kurumu gibi kurumların yasal dayanağı Millî Koruma kanunudur.

Varlık Vergisi (11 Kasım 1942)

- ◆ II. Dünya Savaşı'nın etkisiyle Türkiye büyük ekonomik sıkıntılar yaşamış 19 Aralık 1941'de İstanbul'da ek-mek karneye bağlanmıştır. Bu süreçte Başbakan Refik Saydam 1942'de bir kalp krizi geçirerek görevi başında ölmüş ve yerine **Şükrü Saraçoğlu**'nu başbakanlığa atanmıştır.
- ◆ "Varlık Vergisi" adı verilen kanun da Saraçoğlu Hükümeti'nin bir icraatıydı. 11 Kasım 1942'de çıkarılan Varlık Vergisi Kanunu, ekonomik şartların yarattığı darlığı fırsat bilerek yüksek kazançlar elde ettikleri halde, kazançlarına uygun ölçüde vergi vermeyenleri hedef almıştır.
- ◆ TBMM'de hiç tartışılmadan kabul edilen kanuna göre; her il ve ilçe merkezinde kimin ne kadar vergi ödeyeceğini belirleyecek **servet tespit komisyonları** kurulacaktı. Bu komisyonların kararları tereddüde mahal vermeyecek şekilde ve itiraz edilemez olacaktı. Tahakkuk ettirilen vergi ödeme süresi 15 gün olacak, bu süre içinde tahakkuk eden vergiyi ödemeyenlerin malları haczedilerek icra yoluyla satılacaktı. Bütün bunlara rağmen borcunu ödeyemeyen mükellefler borçlarını "bedenen çalıştırarak ödetmek" amacıyla **çalışma kamplarına** gönderilecekti.

- ♦ Bu kanunla birlikte binlerce taşınmaz mülk haczedilerek haraç mezat satılmıştır. **Tamamı gayr-ı müslimlerden oluşan toplam 1229 kişi, 27 Ocak–3 Temmuz 1943 arasında çalışmak üzere Erzurum Aşkale'ye yollanmıştır.** Sürgündeki kişilerden bir kısmı da **Eskişehir Sivrihisar'a** nakledilmiştir.
- ♦ Türkiye'nin ekonomik tarihinde, gerçek anlamıyla ilk **"servet vergisi"** örneği sayılan bu vergi, New York Times Gazetesi'nde eleştirilince TBMM, II. Dünya Savaşı'nın kritik günlerinde bu durumdan olumsuz etkilenmemek için henüz tahsil edilmemiş olan Varlık Vergisi borçlarının silinmesine ve sürgünlerin evlerine gönderilmesine kara vermiştir.
- ♦ Bu kanunun ardından **gayr-ı müslim azınlık Türkiye'yi terk etmeye başlamıştır.**

1946 Seçimleri (21 Temmuz 1946)

- ♦ II. Dünya Savaşı'nın ardından çok partili hayata geçiş denemeleri tekrar başlamıştır. İlk olarak 5 Eylül 1945'te **Nuri Demirağ** öncülüğünde **Milli Kalkınma Partisi** adında bir muhalefet partisi kurulmuştur. Ardından da CHP'den ayrılan **Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan** (Dörtlü Takrir) önderliğinde 7 Ocak 1946'da Demokrat Parti kurulmuştur.
- ♦ **Açık oy gizli sayım ilkesine** göre 21 Temmuz 1946 gerçekleştirilen seçimlere **Demokrat Parti, Çiftçi ve Köylü Partisi, Türkiye Sosyal Demokrat Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi** gibi partiler katılmıştır.
- ♦ Açık oy, gizli sayımın sonucu belirlediği bu seçimlerde sandık kuralları gereği oyların sayım ve dökümü yapıldıktan sonra durum bir tutanakla belirlenir sonrasında oy ve belgeler yakılırdı. Bu nedenle 1946 seçimleri demokrasi tarihine **"şaibeli seçim"** olarak geçmiştir. Demokrat parti seçimlere itiraz etmiş fakat itirazı aleyhine sonuçlanarak meclisteki milletvekili sayısı düşürülmüştür.
- ♦ 1948'de Demokrat Partide ayrılıkçı sesler artmaya başlamıştır. Partiden ihraç edilen bu muhalifler **Müstakil Demokratlar Grubu**'nu hem CHP'ye hem de DP'ye karşı muhalefet yürütmüşlerdir. Bu dönemde Öz Demokratlar Partisi ve Serbest Demokrat Parti gibi başka partilerde kurulmuştur.

İlk Devalüasyon: 7 Eylül Kararları (1946)

- ♦ İkinci Dünya Savaşı sürecinde uygulanan "Varlık Vergisi" kadar ulusal ekonomiyi derinden etkileyen bir başka olay da 7 Eylül kararları, yani ilk devalüasyondur. Bu

devalüasyonla 1 Amerikan dolarının fiyatı 1.32 Türk lirasından 2.80 Türk lirasına çıkarılmıştır. Elde önemli ölçüde altın ve döviz stoku varken, neden devalüasyona gidildiği konusu hala tartışılan bir konudur. Dönemin **Recep Peker** hükümeti bu konuda gerekçe olarak savaş yıllarının sebep olduğu "ithalat sıkıntısı"nı ve bu sıkıntının yarattığı "üretim yetersizliği"ni öne sürmüştür. Yapılan devalüasyon, yaraya merhem olmadığı gibi devleti yeni vergiler almaya zorlamıştır.

1950 Seçimleri (14 Mayıs 1950)

- ♦ **Gizli oy açık sayım ilkesine** göre yapılan 1950 seçimlerinde oyların %53,6'sını alan Demokrat parti CHP'yi hiç beklemediği bir yenilgiye uğratmıştır. Böylece CHP'nin yirmi yedi yıl süren tek parti iktidarı herhangi bir darbe olmadan seçim yoluyla sona ermiş ve yeni bir dönem başlamıştır. 1950 seçimleri demokrasi tarihine **ilk demokratik seçimi** olarak geçmiştir.

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ (1950–1960)

- ♦ 14 Mayıs 1950'de yapılan genel seçimlerden sonra İsmet İnönü cumhurbaşkanlığından ayrılmış ardından yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde Celal Bayar Türkiye Cumhuriyeti'nin 3. Cumhurbaşkanı olmuştur. Adnan Menderes başbakan olarak atanırken, DP'nin kurucularından Fuat Köprülü Dışişleri Bakanı, Refik Koraltan ise Meclis başkanı olmuştur.

Bu dönemde

- ✓ Ekonomide **denk bütçe uygulamasından vazgeçilmiş**, para ve maliye politikaları tamamen değişmiştir.
- ✓ Dışarıdan alınan yardımlarla **tarımda makineleşme** sağlanmıştır.
- ✓ Karayolları politikasına hız verilmiştir.
- ✓ Demokrat Parti iktidarının ilk yaptığı işlerden birisi de, **"Arapça Ezan"**a karşı mevcut yasağı kaldırmak olmuştur.
- ✓ Erzurum'da **Atatürk Üniversitesi**'nin açılması
- ✓ 14 Temmuz 1950'de **"Genel Af"** ilan edilmiştir.
- ✓ 14 Aralık 1951'de çıkarılan bir kanunla CHP mallarını hazineye devredilmiştir.
- ✓ Makine Kimya Endüstri Kurumu, Denizcilik Bankası, Et ve Balık Kurumu, Devlet Malzeme Ofisi, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı gibi işletmeler kurulmuştur.
- ✓ **Kore Savaşı**'na asker gönderilmiştir.
- ✓ Türkiye'nin NATO'ya üye olmuştur.

Kore Savaşı (25 Haziran 1950) ve Türkiye'nin NATO'ya Girmesi (20 Eylül 1951)

- ◆ Sovyetler tarafından desteklenen Kuzey Kore orduları, 25 Haziran 1950'de Güney Kore'ye saldırmış ve Uzak-doğu birden karışmıştır.
- Kore'de, **Birleşmiş Milletler adına bir cephe açılması**, NATO'ya girebilmek için fırsat kollayan Türkiye için bir fırsat gibi algılanmıştır.
- ◆ 25 Temmuz 1950'de **Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başkanlığında toplanan Bakanlar Kurulu** Kore Savaşları'na katılmak üzere, bölgeye asker gönderilmesini karara bağlamıştır.
- ◆ Memleketi savaşa götürecek böyle önemli bir konuda **meclis kararının alınmaması** özellikle CHP tarafından büyük tepkilere sebep olmuştur. General Tahsin Yazıcı komutasında Güney Kore'ye gönderilen Türk Tugayı özellikle "**Çunşona**" ve "**Kunuri Savaşları**"nda önemli başarılar elde etmiştir. Beklenildiği olmuş ve Kore Savaşı'na asker gönderilmesi NATO'ya üyelik yolunu açmıştır. Bunun sonucunda Türkiye, 20 Eylül 1951'de NATO'ya kabul edilmiş; 18 Şubat 1952'de de NATO'ya resmen üye olmuştur.

1954 Seçimleri (2 Mayıs 1954)

- ◆ Demokrat Parti iktidarında yapılan **ilk seçim** olan bu seçimler Türk siyasal tarihine "**dürüst seçimler**" olarak girmiştir. Demokrat Parti bu seçimlerdeki büyük halk desteğini ekonomik alandaki başarılı çalışmalarının karşılığı olarak almıştır. Bu seçimler sonucunda **ilk defa üçüncü bir parti**, Osman Bölükbaşı başkanlığında kurulmuş olan **Cumhuriyetçi Millet Partisi** 5 milletvekili ile meclise girmiştir.

NOT

Demokrat Parti, 1954 seçimlerinde neredeyse halkının tamamı Cumhuriyetçi Millet Partisi'ne oy veren Kırşehir'i 30 Haziran 1954'da çıkardığı bir kanunla ilçe yaparak Nevşehir'e bağlamıştır. Ancak Kırşehir'in ilçe olarak kalması üç yıl sürmüş DP iktidarı 1957 seçimleri öncesi TBMM'de kabul edilen bir kanun ile Kırşehir'in yeniden il olmasını sağlamıştır.

6-7 Eylül Olayları (6-7 Eylül 1955)

- ◆ 6-7 Eylül olayları, İstanbul'da yaşayan **öncelikle**

Rum olmak üzere azınlıklara yönelik tahrip ve yağma hareketidir. 1955 yılında Kıbrıs Türklerine yapılan baskılar, Türkiye kamuoyunun gündeminde yer alan en önemli konuydu. Bazı gazeteler İstanbul'daki Rum azınlığın aralarında bağış toplayarak Kıbrıs Rumlarının ENOSİS'i gerçekleştirmek için kurduğu çetelere gönderdiğini yazmaktaydı. Dışişleri yetkilileri Londra'da Kıbrıs temaslarına devam ederken, 6 Eylül 1955'te **Atatürk'ün Selanik'teki evinde bir bomba patlatıldığı** radyoda yayımlanmıştır. DP yanlısı **İstanbul Ekspres gazetesi** ve "Kıbrıs Türktür Cemiyeti"nin kışkırtmasıyla 6 Eylül akşamı Cumhuriyet tarihinde görülmemiş bir yağma ve yıkım eylemi gerçekleştirilmiştir. Özellikle gayrimüslimlerin toplu olarak yaşadığı birçok semtte önce Rumların, ardından da Ermeni ve Yahudilerin ev, işyeri ve ibadet yerleri yağmalanmıştır. Gayr-i müslim mezarlıklarının da zarar gördüğü ve 7 Eylül sabahına kadar süren saldırılarda emniyet pasif bir tutum sergilemiştir. Olaylarla ilgili görülen davalarda beraatle sonuçlanmıştır. Ancak olaylardan kısa bir süre sonra Kıbrıs Türktür Cemiyeti kapatılmıştır. 1960 darbesinden sonra, bu olaylar Yassıada yargılamalarının gündemine de gelmiş ve cunta mahkemesi Demokrat Parti yönetimini 6-7 Eylül olayları nedeniyle de cezalandırmıştır. Olayların ardından, Türkiye'de yaşayan binlerce Rum Türkiye'den göç etmiştir. Rum nüfusun zamanla azalmasıyla Rumlar'ın ekonomideki etkisi zayıflamaya başlamış ve Türklerin sermayeye hâkim olması hızlanmıştır.

Ortak İlkeler Bildirisi (4 Eylül 1957)

- ◆ Demokrat Parti iktidarının uygulamaları hem siyaset nezdinde hem de halk nezdinde huzursuzluk yaratmaktaydı. Bu süreçte meclisteki muhalefet partileri "Ortak İlkeler Bildirisi"ni yayımlamıştır. Bu bildiri, Demokrat Parti iktidarının "**Anti-Demokratik bir düzene doğru ve çok tehlikeli bir yolda yürüdüğünü**" ileri sürmekteydi. 1955'te Dışişleri Bakanlığı görevinden ayrılan Demokrat Parti kurucularından Prof. **Fuat Köprülü** bu bildiriden üç gün sonra partiden istifa etmiştir.

1957 Seçimleri (27 Ekim 1957)

- ◆ 1957 seçimlerinde Hürriyet Partisi (Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu), Cumhuriyetçi Millet Partisi (Osman Bölükbaşı), Cumhuriyet Halk Partisi (İsmet İnönü) ve Demokrat Parti (Adnan Menderes) meclise girmiştir. Bu seçimlerde dikkat çeken en önemli gelişme DP'nin mil-

letvekili sayısındaki sert düşüş ve CHP'nin milletvekili sayısındaki büyük artıştır.

NOT

1957 yılından sonra DP'nin dış kredi almasının zorlaşması, ekonominin iyice dışa bağımlı hale gelmesine sebep olmuş ve 1958'de IMF'den dış borç alınmıştır.

9 Subay Olayı (25 Aralık 1957)

- ◆ NATO'da görevli dokuz subayın başbakan Adnan Menderes'e suikast yapacakları iddiasıyla patlak veren olaydır. Subaylardan bir kısmı tutuklanmış ancak olay kısa süre sonra takipsizlik kararıyla kapanmıştır. Oysa bu subaylardan bazıları 27 Mayıs Askerî Darbesi'nde "Millî Birlik Komitesi" üyesi olarak görev yapmıştır.

Vatan Cephesi'nin Kurulması (12 Ekim 1958)

- ◆ Adnan Menderes, Manisa'da yaptığı bir konuşmada muhalefetin "kin ve husumet" cephesine karşı bir "Vatan Cephesi" kurulması çağrısında bulunmuştur. Bugünden sonra ülkenin her tarafında Vatan Cephesi örgütleri kurulmaya ve vatandaşlar bu örgütlere katılmaya başlamıştır. Siyasal gerilimi iyice artıran bu kampanyaya karşı CHP de kendince tedbirlere başvurmuştur. Öte yandan 28 Kasım 1957'de Hürriyet Partisi kendini feshetmiş ve CHP ile "güç birliği" kararı almıştır.
- ◆ DP ve CHP arasında tırmanan gerilim, 18 Ekim 1958'de Tokat-Zile'yi ziyaret eden İnönü'nün karşılanmaması için yapılan sokağa çıkma yasağıyla doruğa ulaşmıştır. Bu olay neticesinde halkla güvenlik güçleri arasında uzun süren çatışmalar yaşanmış ve halka karşı taziyelik su, cop, dipçik, göz yaşartıcı bomba kullanılmıştır. Olaydan bir gün sonra Said-i Nursî'nin yaşadığı Emirdağ'ı ziyaret eden Başbakan Menderes, Nurettin tarafından hilâfet ve saltanatı temsil eden iki tuğralı, yeşil bayrak açılarak karşılanmıştır. Menderes'in Emirdağ'ı bu ziyaretini özel bir destek işareti olarak değerlendiren Said-i Nursî, bu olaydan sonra ülke içinde gezilere başlamıştır. Buna karşılık Menderes Risâle-i Nurların ilk kez serbestçe basılması için talimat vermiştir.

NOT

Vatan Cephesi'nin kurulması ve sonrasında yaşanan gelişmeler neticesinde CHP'nin yayın organı olan Ulus gazetesi 3 Kasım 1958'de bir ay süre ile tekrar kapatılmıştır.

Zürih (13 Şubat 1959) ve Londra Antlaşmaları (19 Şubat 1959)

- ◆ Kıbrıs Sorunu 1954 yılı itibarıyla Türkiye'nin gündemine girmeye başlamıştır. Yunanistan, İngiltere'nin sömürgesi olan adanın kendisine verilmesini istemiştir. Kıbrıslı Rumlar, Yunanistan'a bağlanma isteklerini (Enosis) gerçekleştirebilmek için adadaki Türklere kanlı saldırılarda bulunmuştur. 1955 yılında İngiltere konuyu incelemek üzere Londra'da bir konferans toplamıştır. Türkiye ada üzerindeki iddiasını "**Kıbrıs Türktür, Türk Kalacaktır**" sloganıyla ortaya koymuştur. Bu iddia daha sonra "**Ya Taksim, Ya Ölüm**" şekline dönüşmüştür. Sonuç olarak 13 ve 19 Şubat 1959 tarihlerinde yapılan Zürih ve Londra antlaşmalarıyla Kıbrıs'ın bağımsız olması, fakat İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'ın adada özel haklarının (Garantörlük hakkı) bulunması kararlaştırılmıştır.

NOT

17 Şubat 1959'da antlaşmayı imzalamak üzere Londra'ya giden Adnan Menderes'in uçağı hava koşulları nedeniyle düşmüştür. Başbakan Menderes kazayı ufak tefek sıyrıklarla atlattır. Bu olayın ardından Menderes'e evliya muamelesi yapılmaya başlanmıştır.

- ◆ İmzalanan Zürih ve Londra Antlaşmalarına göre İngiltere adadaki büyük hava üslerini bulundurmaya devam edecek, Türkiye ve Yunanistan da birer askerî garnizon bulunduracaktı ayrıca her üç devletin de "**Kıbrıs'a müdahale hakkı**" olacaktı. Kıbrıs Anayasası hükümet ve parlamentoda Türklere bazı özel haklar da tanımaktaydı. Düzenin işleyişine Federal Almanya'dan bir yardımcı nezarret edecekti. Bu süreçte Kıbrıs Cumhurbaşkanlığına **Başpiskopos Makarios, yardımcılığına Dr. Fazıl Küçük** seçilmiştir. Kıbrıs Sorunu çözümlenmiş gibi görünse de Kıbrıs Rumları Türklere karşı saldırılarına yeniden başlamıştır. 15 Temmuz 1974'te Kıbrıs'ta gerçekleşen askeri darbe sonucunda da Türkiye Cum-

huriyeti 24 Temmuz 1974'de Londra ve Zürih antlaşmalarının kendisine verdiği “**garantör devlet**” hakkını kullanarak Kıbrıs'a müdahale etmiştir.

NOT

15 Temmuz 1974'te gerçekleşen darbeye EOKA'nın tanınan simalarından **Nikos Sampson** yeni hükümetin geçici devlet başkanlığına getirilmiştir. Sampson da başkanlık yetkilerini kullanarak Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir.

Tahkikât Komisyonu'nun Kurulması (18 Nisan 1960)

- ◆ Demokrat parti tarafından muhalefet ve basın faaliyetlerinin tahkik edilmesi için kurulmuş 15 üyeli Meclis komisyonudur. CHP'nin halkı ve orduyu iktidara karşı kışkırttığını ileri sürerek kurulan bu komisyon sadece Demokrat Partili milletvekillerinden oluşmaktaydı.

Komisyonun ilk icraatı, siyasî partilerin tüm etkinliklerini, komisyonun etkinlikleri ile ilgili muhalif yayınları ve TBMM'de komisyonla ilgili yapılan görüşmeleri yasaklamak olmuştur.

- ◆ İnönü'ye, Meclis'in 12 oturumuna katılmama cezası verilmesi ve Meclis görüşmelerinin yayınına da yasak konulması da komisyonun diğer faaliyetleri arasındadır. Hükümet 27 Nisan 1960'da Tahkikât Komisyonu'na olağanüstü yetkiler tanıyan bir yasayı daha meclisten çıkarmıştır.
- ◆ Başta CHP olmak üzere meclis içi ve meclis dışı tüm muhalefeti hemen her türlü siyasî faaliyetten men etmeyi hedefleyen Tahkikât Komisyonu, sorunları çözemediği gibi başta üniversite öğrencileri olmak üzere halkın sokağa dökülmesine neden olmuştur. Olayların diğer şehirlere yansısıyla ülkede taşlı sopalı sokak kavgaları yaşanmıştır.

555 K. (5 Mayıs 1960)

- ◆ 555 K “**Beşinci ayın, beşinci günü, saat beşte Kızılay Meydanında**” yapılan mitingdir. Bu olaydan sonra Ankara'da sıkıyönetim yasağına rağmen, 21 Mayıs 1960'ta Harp Okulu öğrencileri Cumhurbaşkanlığı Köşkü'ne doğru sessiz bir yürüyüş yapmıştır. Bu süreçte 27 Mayıs 1960'ta

- ◆ Türk Silahlı Kuvvetleri yönetime el koymuş; Demokrat Partili 150 kişi gözaltına alınarak Yassıada'ya götürülmüştür. Askerî müdahale sonrası Yassıada'da yapılan yargılamalar sonucu, Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Celal Bayar hakkında idam kararı alınmış ancak yaşının büyük olması nedeniyle Millî Birlik Komitesi Celal Bayar'ın cezasını müebbet hapse çevirmiştir. 6 Ocak 1961'de Millî Birlik Komitesi (MBK) ve Temsilciler Meclisi'nden oluşan Kurucu Meclis kurulmuştur. Daha sonra **Enver Ziya Karal** ve **Turhan Feyzioğlu** başkanlığında Kurucu Meclis'e bağlı 20 kişilik bir anayasa komisyonu kurularak yeni anayasa için çalışmalarına başlanmıştır. Komisyon tarafından hazırlanan Anayasa, 9 Temmuz 1961'de halkın oyuna sunulmuş ve oylamaya katılanların %60.4'ü tarafından kabul edilmiştir.

SORU

1948 yılında Cominform'dan çıkarılması üzerine Doğu Bloku'ndan resmen ayrılan ve 1961 yılından itibaren Bağlantısızlar Grubu'nun öncüleri arasında yer alan ülke aşağıdakilerden hangisidir?

A) Polonya	B) Mısır
C) Hindistan	D) Afganistan
E) Yugoslavya	

ÇÖZÜM

Soru kökünde sözü edilen ülke Yugoslavya'dır. Alman işgalinden kendi çabalarıyla kurtulması Yugoslavya'nın SSCB karşısında daha bağımsız hareket etmesini sağlamıştır. Yugoslavya 5 Ekim 1947'de kurulan Cominform'a destek verse de Sovyet ajanlarının Yugoslavya'da serbest dolaşmasına izin vermediği için Cominform'dan çıkarılmıştır. Bundan sonra Yugoslavya, Hindistan lideri Nehru ve Mısır lideri Nasır ile birlikte “Bağlantısızlar Hareketi”ne öncülük etmiştir.

(Cevap E)

SORU

- I. Radyonun günlük hayatta kullanılmaya başlanması
- II. Ülkelerin askeri harcamalarının artması
- III. Kadınların iş hayatında daha fazla yer alması

Yukarıdakilerden hangileri İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da meydana gelen sosyal ve ekonomik gelişmelere örnek gösterilemez?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

ÇÖZÜM

Radyonun günlük hayatta kullanılmaya başlanması I. Dünya Savaşı'ndan sonra görülen bir durumdur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra radyo önemini korusa da televizyon daha çok ön plana çıkmıştır.

(Cevap A)**SORU**

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye'de çok partili düzene geçişi sağlayan ilk siyasal parti aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Demokrat Parti
B) Millet Partisi
C) Milli Kalkınma Partisi
D) Müstakil Demokratlar grubu
E) Sanayi ve Maadin Bankası

ÇÖZÜM

Cumhuriyetin ilanını takip eden yıllarda çok partili hayata geçiş denemeleri yapılmış ancak başarılı olunamamıştır. Bundan sonraki denemeler ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra yapılabilmektedir. Bu çerçevede ilk kurulan parti Nuri Demirağ'ın başkanlığını yaptığı 7 Eylül 1945'te resmen kurulan Millî Kalkınma Partisi'dir.

(Cevap C)**SORU**

"Türkler 10'a karşı 1 ile aslanlar gibi savaştılar. Türkler uzun süre bu şekilde düşmanla çarpışırken ve ölürken İngiliz ve Amerikalılar geri çekiliyorlardı."

Bir İngiliz general tarafından sarf edilen bu sözler Soğuk Savaş döneminde gerçekleşen hangi çatışma için söylemiştir?

- A) Kore Savaşı
B) Vietnam Savaşı
C) Kosova Savaşı
D) Küba Krizi
E) Bosna Savaşı

ÇÖZÜM

II. Dünya Savaşı sonunda Japonya'nın yenilmesi ve Kore'den çekilmesiyle ülkenin kuzeyi SSCB, güneyi ise ABD kontrolüne girmiştir. 1950 yılında SSCB'nin tüm Kore'yi ele geçirmek için saldırı başlatmasıyla Kore savaşı başlamıştır. 1953 yılına kadar süren savaşa Türkiye de BM kuvvetleri adına bir tugay göndermiştir. Öncüde bahsedilen olay bu savaşta özellikle Knuri savaşları için söylenmiştir.

(Cevap A)**SORU**

Türkiye'nin dahil olduğu aşağıdaki antlaşmalardan hangisi, imzacı devletlerden birinin ayrılmasıyla CENTO adını almıştır?

- A) Sadabat B) Balkan
C) Bağdat D) Akdeniz
E) Briand-Kellog

ÇÖZÜM

Sözü edilen antlaşma 24 Şubat 1955'te Türkiye, Irak, İran, Pakistan ve İngiltere arasında kurulan Bağdat Pakti'dir. Ancak Irak'ta 14 Temmuz 1958'de gerçekleşen askerî darbe sonrası yeni Irak Hükümeti Bağdat Pakti'nden çekilmiştir. Bunun üzerine örgüt 18 Ağustos 1959'da Merkezî Antlaşma Teşkilatı (CENTO) adını alarak varlığını sürdürmüştür. Merkezi Ankara'ya taşınan örgüte ABD de üye olmuştur.

(Cevap C)

4. ÜNİTE

YUMUŞAMA (DETANT) DÖNEMİ VE SONRASI

- ◆ “Yumuşama” uluslararası ilişkilerde, Doğu ve Batı bloklarının gerginliği azaltmak için karşılıklı görüşme ve diyalogu tercih ettiği dönemdir. SSCB ve ABD’nin nükleer silah konusunda birbirlerine denk hâle gelmesi ve çıkabilecek bir nükleer savaşta her iki tarafta aynı derecede zarar görecektir olması, bloklar içerisinde meydana gelen bunalımlar Yumuşama Döneminin kapılarını aralamıştır.
- ◆ “1958 Berlin Buhranı” sonrası Cenevre’de yapılan toplantılar ile iki blok arasında ilişkiler başlamıştır. 1959’da Kruşçev–Eisenhower görüşmesi, 1961’de Viyana’da **Kennedy–Kruşçev** görüşmeleri gerçekleşmiştir. Bu görüşmelerde SSCB’nin Berlin politikasını yumuşatması iki ülke arasında uzlaşma yolunu açmıştır.
- ◆ Komünist Çin ile ABD arasındaki ilişkiler 1971’e kadar olumsuz düzeyde seyretmiştir. Fakat 1971’de gerçekleşen **Ping-Pong Turnuvası** ilişkilerinin iyileşmesinin başlangıcı olmuştur. Güney Vietnam’dan ABD askerlerinin çekilmeye başlamasıyla, ABD–Çin yaklaşması hızlanmıştır. Çin ile ticari ilişkilerini başlatan ABD, daha sonra Çin’in Birleşmiş Milletler’e üye olmasında etkili olmuştur.

Salt-1

- ◆ SSCB–ABD arasında nükleer silahların sınırlandırılması konusundaki görüşmeler, 1969’da Helsinki’de başlamıştır. Bu görüşmeler 1972’de Moskova’da Salt-1- imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Silahsızlanma konusundaki görüşmelerin devam etmesiyle 1979’da ABD ve SSCB arasında Salt-2 imzalanmıştır. Fakat bu antlaşma SSCB’nin Afganistan’ı işgali sebebiyle ABD kongresi tarafından onaylanmamıştır.

Helsinki Konferansı

- ◆ Avrupa’da güvenlik ve iş birliğini güçlendirmek amacıyla bir konferans toplanması önerisi Doğu Bloku ülkeleri

tarafından yapılmış ve Batılı ülkeler buna olumlu yanıt vermiştir. ABD, Kanada ve bütün Avrupa devletleri Arnavutluk hariç, Helsinki’de toplanmıştır. Bu konferans sonucunda 1975’te Helsinki Nihai Senedi imzalanmıştır.

Helsinki Nihai Senedi’nde yer alan bazı maddeler şunlardır:

- ✓ Egemen eşitlik ve egemenliğin getirdiği haklara saygı
- ✓ Tehdit ve kuvvet kullanılmasından kaçınmak
- ✓ Sınırların bozulmazlığı
- ✓ Devletlerin toprak bütünlüğü
- ✓ Devletler arasında iş birliği

Böylece uluslararası ilişkilerde yumuşama politikası hâkim olmuştur.

Çatışmalarda ABD ve SSCB’nin Rolü

Küba Krizi

- ◆ 1959’da Küba’da Batista yöntemi devrilmiş ve Fidel Castro Küba lideri olmuştur. Castro, Küba’da sosyalist bir idare kurunca bu durum SSCB ile yaklaşmasını sağlamıştır. Bunun bir sonucu olarak da SSCB, 1962’de Küba’ya füze yerleştirmiştir. Bu durum ABD’nin tepkisine neden olmuş, ancak savaşı göze alamayan iki devlet diyalog yoluyla sorunu çözmüştür. Buna göre ABD, Türkiye’deki füzelerini, SSCB’de Küba’daki füzelerini sökmüş ve mesele hallolmuştur.

Vietnam Savaşı

- ◆ 1954’te Kuzey ve Güney Vietnam Devletleri bağımsız olmuştur. Güney Vietnam, Kuzey Vietnam’la birleşmek istemeyince komünist Kuzey Vietnam güney yönetimini değiştirmek için harekete geçmiştir. Bunun üzerine Güney Vietnam, ABD’den yardım istemiştir. 1964’te Kuzey Vietnam gemileri ABD donanmasına saldırınca

Vietnam Savaşı başlamıştır Vietnam Savaşı'nda ABD başarısız olmuştur Savaşı SSCB, Çin, Kuzey Kore, Kuzey Vietnam ittifakı kazanmıştır. Ayrıca bu savaş, ABD kamuoyunda tepkiye sebep olmuştur. Vietnam Barışı 1973'te imzalanmıştır ancak 1975'te bütün Vietnam komünist hâkimiyetine girmiştir.

Keşmir Meselesi

- ◆ 1947'de Hindistan ve Pakistan bağımsız olmuştur. Bu ülkelerdeki prensliklerden bu iki devletten birine katılmaları istenmiştir. Halkı müslüman olan Keşmir'de Pakistan'a katılmayı seçmiştir. Ancak Hindu kökenli yerel yönetim buna karşı çıkmış ve Hindistan'a katılmak istemiştir. Anlaşmazlıklar günümüze kadar süren çatışmalara sebep olmuştur.

Afganistan'ın İşgali

- ◆ 1978'de Afganistan'daki SSCB yanlısı partiler yönetimi ele geçirmiştir. Bu olay Afganistan'da yönetime karşı ayaklanmaya sebep olmuştur. Bu ayaklanmaları bastıramayan Afgan yönetimi, SSCB'den yardım istemiştir. Bunun üzerine 1979'da SSCB, Afganistan'ı fiilen işgal etmiştir. SSCB'nin, Afganistan'ı işgali Basra Körfezi'ne inmesine fırsat veriyordu. Bu durum ise İran, Çin ve Pakistan gibi ülkeleri tehdit ediyordu. Afganistan'da Rus işgaline karşı mücahit direnişi başlamıştır. Bu mücahit direnişi ABD tarafından desteklenmiştir. Bu işgal hareketi, Salt-2- antlaşmasının onaylanmamasına ve Moskova'da düzenlenen 1980 Yaz Olimpiyatlarının 70 ülke tarafından protesto edilmesine sebep olmuştur. Afganistan'daki Rus işgali 1988 Cenevre Antlaşması ile son bulmuştur.

Bağılantısızlar Hareketi

- ◆ Hindistan lideri Nehru "Bağılantısızlık" kavramını kullanan ilk devlet başkanı olmuştur. 1955'te Endonezya'nın Bandung şehrinde toplanan konferans, bağılantısızlık hareketinin başlangıcı olmuştur. Konferansın amacı, bağımsızlıklarını yeni kazanan Asya ve Afrika ülkelerinin ABD ve Sovyet Rusya gibi iki büyük güç karşısında varlıklarını korumak için birlik ve dayanışma sağlamaktır.

Bandung Konferansı'nda;

- ✓ Barış içinde yaşamanın beş ilkesi kabul edilmiştir.
- ✓ Sömürgeciliğin sona erdirilmesi

- ✓ Sömürgecilikten kurtulmak isteyen uluslara destek olunması gibi kararlar alınmıştır.

- ◆ Yugoslavya lideri Tito ve Mısır lideri Nasır'ın girişimleri ile 1961'de Belgrad'da bir konferans toplanmıştır. Bu konferans, Bağılantısızlar Hareketi'nin ilk teşkilatlanması olmuştur. Bu konferansta ABD ve SSCB'ye barış çağrısı yapan bir deklarasyon hazırlanmıştır.

"Sömürge Altındaki Ülke ve Halklara Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri"nin kabul edilmesinde Bağılantısızlar Hareketi'nin etkisi olmuştur.

Arap-İsrail Savaşları

- ◆ Filistin topraklarında 1948 yılında İsrail Devleti kurulunca Arap-İsrail savaşları başlamıştır. Bu ilk savaş bir yıl sürmüş ve İsrail, beş Arap devletini yenerek sınırlarını ikiye katlamıştır.
- ◆ 1956'da Süveyş Krizi ve ikinci Arap-İsrail Savaşı çıkmıştır. Süveyş Krizi, Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmek istemesi üzerine çıkmıştır. Bu duruma tepki gösteren İngiltere, Fransa ve İsrail Mısır'a savaş açmıştır. Fakat SSCB'nin desteği sayesinde Mısır, Süveyş Kanalı üzerinde denetim kurmuştur. Böylece SSCB'nin Arap dünyasında prestiji artmıştır.
- ◆ 1967'de üçüncü Arap-İsrail Savaşı yaşanmıştır. Savaşın sebebi Mısır'ın Akabe Körfezi'ni İsrail'e kapatmasıdır. 1967 Arap-İsrail Savaşı, altı gün sürdüğü için "Altı Gün Savaşı" olarak da bilinir. Bu savaş sonunda İsrail, Mısır'dan Gazze şeridi ve Sina Yarımadası'nı, Ürdün'den Şeria Nehri'nin batı yakasını ve Suriye'den Golon Tepeleri'ni almıştır.
- ◆ Mısır ve Suriye'nin daha önce kaybettikleri toprakları geri almak için İsrail'e saldırımları 1973 Arap-İsrail Savaşı'na sebep olmuştur. Bu savaş Yahudilerin kutsal ayı olan Yom Kippur'da başladığı için bu isimle de anılır. Savaşı İsrail kazanmış fakat Sina'daki toprağın bir bölümünü Mısır'a vermiştir. Bu savaş Camp David Antlaşmalarına giden yolu açmıştır.

Camp David Antlaşmaları

- ◆ 1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra ABD dışişleri bakanı Mısır'la İsrail arasında Mekik Diplomasisi'ni başlatmıştır. Bu diplomasi 17 Eylül 1978 Camp David Antlaşmaları ile sonuçlanmıştır. Bu antlaşmaya göre; Gazze ve Batı Şeria'da yaşayan Filistinlilere beş yıllık özerklik verilecek, İsrail Filistin'deki asker mik-

tarını indirecekti. Camp David'den sonra da 1979'da Washington'da Mısır – İsrail arasında bir barış antlaşması daha imzalanmıştır.

İslam Konferansı Örgütü

- ◆ Kudüs'deki El-Aksa Camii'nin yakılması üzerine Müslüman ülkeler tarafından bir “**İslam Zirvesi**” oluşturulmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine 1969 yılının Eylül ayında Fas'ın başkenti Rabat'ta Türkiye'nin de katıldığı 24 Müslüman ülke tarafından bir “İslam Zirvesi” yapılmıştır. Bu zirvede; İsrail'in Kudüs'ü boşaltma kararı alınmıştır. Ayrıca İsrail'i tanıyan devletlerin, İsrail ile diplomatik ilişkilerini kesmeleri istenmiştir.
- ◆ 1972'de İslam Konferansı Anayasası kabul edilmiştir. İslam Zirvesi'nin 1974'teki ikinci toplantısında; Filistin ile ilgili karar alınmıştır. Ayrıca Bangladeş'in Pakistan tarafından tanınması da sağlanmıştır. Ekim 1975'teki toplantıda İslam Kalkınma Bankasının kuruluş planı onaylanmıştır.

Uluslararası Politikada Petrolün Yeri

- ◆ Petrol, sanayileşmiş ülkeler için vazgeçilmez bir enerji kaynağıdır. Dünyada ise petrol rezervlerinin en çok bulunduğu bölge Orta Doğu'dur. Fakat Orta Doğu dışında petrol rezervlerine sahip ülkeler de vardır.
- ◆ Petrol fiyatlarını belirlemek amacıyla Venezuela, Suudi Arabistan, Irak, İran ve Kuveyt gibi rezerv sahibi ülkeler 1965'te OPEC'i kurmuştur.
- ◆ 1967 Arap-İsrail Savaşlarından sonra Araplar petrolü siyasal bir silah olarak kullanmak istemiş, ancak başarılı olamamıştır. Fakat bu durum 1968'de Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü'nün (OAPEC) kurulmasına zemin hazırlamıştır.
- ◆ 1973'te petrol krizi çıkmış, Arap ülkeleri petrolün varil fiyatını yükseltmiştir. Bu durum, en çok gelişmekte olan ülkeleri etkilemiştir. Bu kriz sonrasında ABD'nin öncülük yaptığı **Milletlerarası Enerji Ajansı** kurulmuştur. Bu kuruluşun amacı; enerji ve bilhassa petrolün sağlanmasında, kullanılmasında iş birliğini, dayanışmayı ve ortak planlamayı gerçekleştirmektir.

Irak-İran Savaşı

- ◆ Irak'ta Saddam Hüseyin'in yönetimi ele geçirmesiyle İran devriminden (1979) bir yıl sonra İran-Irak Savaşı başlamıştır.

İran-Irak Savaşı'nın Sebepleri Şunlardır:

- ✓ Irak'ın, sınırları içerisinde yaşayan Şii'lere baskı yapması
- ✓ İran'ın, Irak'taki Kürt isyancıları desteklemesi
- ✓ Irak'ın, İran'da isyan eden Araplara silah ve cephane yardımı yapması
- ✓ İran ve Irak arasındaki sınır ihlalleri
- ✓ Saddam Hüseyin'in ülke içerisinde kendisine yönelen muhalefetin dikkatini dış bir meseleye çekmek istemesi
- ◆ Irak ordusunun İran topraklarına girmesiyle İran-Irak savaşı başlamıştır. Bu savaşta Suriye ve Libya İran'ı, Suudi Arabistan ve Kuveyt ise Irak'ı desteklemiştir. Savaş, 1988'de BM'nin kararının kabul edilmesiyle sona ermiştir.
- ◆ Saddam Hüseyin, Arap dünyasının lideri olmayı amaçlamış ama başarılı olamamıştır. Petrol kaynaklarında ağır tahribat meydana gelmiştir. Ayrıca İran-Irak Savaşı, Saddam Hüseyin'i dışarıda başka bir zafer aramaya yöneltmiştir. Bu durum Körfez savaşlarının başlamasına neden olmuştur.

Yumuşama Dönemi'nde Dünya

- ◆ Bu dönemde dünya ekonomisindeki büyümeye paralel olarak işsizlik azalmış İnsanların yaşam standartları yükselmiştir. Kentler modernleşirken barınma, eğitim, sağlık ve sosyal yardım olanakları artmıştır. Önceki dönemlerde lüks sayılan merkezî ısıtma sistemi, evlere kadar suyun getirilmesi, çamaşır makinesi, telefon ve televizyonun yaygın olarak kullanılması insan hayatını kolaylaştırmıştır.
- ◆ Bu dönemde dünyadaki mücadele uzaya taşınmıştır. 1957'de SSCB “**Sputnik**” adlı uzay aracını atmosferin dışına fırlatmayı başarmıştır. ABD, buna NASA'yı (Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi) kurarak cevap vermiştir.
- ◆ SSCB, 1961'de Kozmonot **Yuri Gagarin**'i uza-ya göndermiştir. Buna karşılık 1969'da ABD, **Neil Armstrong**'u Ay'a göndermiştir.
- ◆ 1946'da ABD'de ilk bilgisayar yapılmış bunun sonucunda bilgisayar geliştirme faaliyetleri hız kazanmıştır. 1978'de APPLE tarafından ilk genel amaçlı bilgisayar yapılmıştır.
- ◆ 1969'da ABD'li bilim adamları tarafından kurulan ARPANET internetin atası olmuştur. Bunun yanında videokaset, ilk video disk, hafıza kartı, ilk kalp nakli gibi yenilikler birbirini izlemiştir.

- ◆ Yumuşama döneminde sanayileşmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere göçler yaşanmıştır. Bu durum; altyapı, güvenlik, barınma vb. sorunları beraberinde getirmiştir. Kadınlar siyasi, sosyal ve ekonomik alanda daha fazla yer almaya başlamıştır.
- ◆ Rock and Roll müzik tarzı bu dönemde etkisini sürdürmüştür. Ayrıca bu dönemde Heavy Metal Müzik türü ortaya çıkmıştır. Rolling Stones grubu bu müzik türünün temsilcisi olmuştur. Ayrıca bu dönemde uluslararası spor organizasyonları da önem kazanmış ve yoğunlaşmıştır.

Türk Dış Politikası

- ◆ Yumuşama Dönemi'nde Türkiye en gergin ilişkilerini **Yunanistan**'la yaşamıştır. II. Dünya Savaşı sonrası ilişkiler genelde **gergin** geçmiştir. 1950'li yılların başında Kıbrıslı Rumlar tarafından EOKA kurulmuştur. Bu örgütün amacı ENOSİS'i gerçekleştirmek yeni Yunanistan'la birleşmektir. Adadaki Türkler de kendilerini savunmak ve birleşmeye engel olmak için **Türk Mukavemet Teşkilatı**nı kurmuştur.
- ◆ NATO ve BM'nin girişimleri ile Zürih ve Londra antlaşmaları imzalanmıştır. Bu antlaşmalar ile 1960'ta Türkiye, İngiltere ve Yunanistan garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. **Yeni kurulan bu devletin** Cumhurbaşkanlığını Makarios yaparken; onun yardımcılığını da Fazıl Küçük yapmıştır.
- ◆ 1963'te Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı **Makarios**'un anayasa değişikliği teklifini Türkler reddetmiştir. Buna bağlı olarak EOKA'cılar Türkler karşı olan saldırılarını artırmışlardır. Bunun üzerine 1964'te Türkiye adaya müdahale kararı almıştır. Fakat bu karar **ABD başkanı Johnson'un mektubu**yla ertelenmiştir. Adada bulunan Türkler saldırıların artması üzerine Türkiye yine adaya müdahale kararı almıştır.
- ◆ 1974'ün Temmuz ve Ağustos aylarında Türkiye adaya iki Barış Harekâtı düzenledi. Bu gelişme sonunda Kıbrıs Türk Federe Devleti kuruldu. Ayrıca Barış Harekâtı'ndan dolayı ABD, Türkiye'ye ambargo uygulamıştır. 1983'te Birleşmiş Milletler, Kıbrıs Rumlarını Kıbrıs Hükûmeti olarak tanıyınca 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kuruldu. KKTC'nin ilk cumhurbaşkanı **Rauf Denktaş**'tır.
- ◆ Bu dönemde Yunanistan ile gergin ilişkiler sadece Kıbrıs meselesi ile sınırlı kalmamıştır. Kıbrıs mesele-

si yanında; Ege adalarının silahsızlandırılması, Kıta Sahaneliği Sorunu, kara sularının 12 mile çıkarılması ve Ege Hava Sahası (**Fır Hattı**) Yunanistan ve Türkiye arasında yaşanan gergin sorunlar olmuştur.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi, 1974 yılında gerçekleşen Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası yaşanan gelişmelerden biridir?

- A) KKTC'nin kurulması
- B) Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanlığına Makarios'un getirilmesi
- C) Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlama girişimlerinin başlaması
- D) EOKA'nın kurulması
- E) Kıbrıs Geçici Türk Yönetiminin kurulması

ÇÖZÜM

Lozan Antlaşması ile İngiltere yönetimine bırakılan Kıbrıs'ta 1960 yılında Türk ve Rum ortak yönetiminde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Cumhurbaşkanlığını Makarios'un yaptığı bu yönetimde Cumhurbaşkanlığı yardımcılığını Fazıl Küçük yapmıştır. Ancak ada yönetimini Türklerle paylaşmak istemeyen Rum kesimi Türkler karşı bir baskı ve yıldırma politikası başlatmıştır. Bu doğrultuda özellikle 1963 yılında çok kanlı olaylar meydana gelmiştir. Rumların saldırılarına karşı koymak için Kıbrıs Türkleri 1958'de Türk Mukavemet Teşkilatı'nı kurmuştur. Ancak Rum saldırılarının artarak devam etmesi ve adayı Yunanistan'a bağlama girişimleri sonucunda 1967'de Kıbrıs Geçici bir Türk yönetimi oluşturulmuştur. Türkiye'nin olaya doğrudan dahil olması ise 1974 yılında Kıbrıs'ta EOKA'cılar tarafından bir askeri darbe gerçekleştirilmesi ile olmuştur. Bu olay neticesinde Türkiye

20 Temmuz–14 Ağustos tarihleri arasında adaya askeri hareket düzenlemiş ve bu sürecin bir sonucu olarak 15 Kasım 1983'te Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur.

(Cevap A)

- ◆ Türkiye'nin bu dönemde uğraştığı sorunlardan bir tanesi de **ASALA** terör örgütü meselesidir. ASALA, 1915 sözde soykırımın kabul edilmesi için çalışmıştır. 1975'te Beyrut'ta kurulan ASALA Türk diplomatları hedef almıştır ve birçok diplomatımız bu örgüt tarafından öldürülmüştür.

Türkiye'nin Bunalımlı Yılları

- ◆ 1950'li yılların sonunda ortaya çıkan ekonomik sıkıntılar ve öğrenci olaylarından dolayı TSK müdahale kararı almıştır. Bu karar üzerine **27 Mayıs 1960'ta askerî darbe** yapılmış ve DP iktidarına son verilmiştir. TSK adına ülke yönetimini Millî Birlik Komitesi üstlenmiştir. 27 Mayıs ihtilalinden sonra **Adnan Menderes, Hasan Polatkan ve Fatin Rüştü Zorlu idam edilmiştir**. İhtilal sonucu yeni bir anayasa hazırlanmış ve bu anayasa 9 Temmuz 1961'de halk oylaması ile yürürlüğe girmiştir.
- ◆ 1961'de milletvekili seçimleri yapılmıştır. Yeni oluşan meclis, Cemal Gürsel'i cumhurbaşkanlığına seçmiştir. Bu tarihten 1965 seçimlerine kadar ülkeyi koalisyon hükûmetleri yönetmiştir.
- ◆ 1965 seçimlerini Adalet Partisi (AP) kazanmıştır. 1965'te başlayan Süleyman Demirel'li AP iktidarı 12 Mart 1971 askerî muhtırasına kadar devam etmiştir. 1971'de Nihat Erim başbakan olmuştur. 1973'te Fahri Korutürk cumhurbaşkanı seçilmiştir.
- ◆ 1974'ten 1980 yılına kadar Türkiye'de kısa süreli koalisyon hükûmetleri iktidarda kalmıştır. Sık sık değişen hükûmetlere bağlı olarak ülkede siyasi istikrarsızlık baş göstermiştir. Buna öğrenci olayları da eklenince Türkiye Cumhuriyeti'nin ikinci askerî darbesi olan 12 Eylül müdahalesi gerçekleşmiştir.
- ◆ 1980–1983 yılları arasına “**12 Eylül Dönemi**” adı verilmiştir. Bu dönemde 1961 Anayasası yürürlükten kaldırılmış, meclis ve siyasi partiler kapatılmıştır. 12 Eylül darbesinden sonra **Millî Güvenlik Konseyi** oluşturulmuş. Kenan Evren devlet başkanlığı görevini de üstlenmiştir.
- ◆ **Prof. Orhan Aldıkaçtı** başkanlığında bir komisyonun hazırladığı 1982 Anayasası referandumla kabul edilmiştir. 1983 yılında seçimler yapılmış ve **Turgut Özal** liderliğindeki ANAP tek başına iktidar olmuştur.

- ◆ 1960 ve 1980 askerî darbelerinden sonra anayasalar yapılmış ve yürürlüğe girmiştir. 1961 ve 1982 anayasaları, bireye verilen önem bakımından birbirinden farklılıklar göstermiştir. 61 Anayasası hak ve özgürlükler bakımından bireye, 82 anayasası ise devlete ağırlık vermiştir. Ayrıca 61 Anayasası, Cumhuriyet Senatosu ve TBMM olmak üzere **iki meclisli** bir anlayış benimsemiştir.
- ◆ 82 Anayasası ise tekrar tek meclisli bir yapı öngörmüştür.
- ◆ Devletin ekonomik, sosyal, kültürel hedeflerinin belirlenmesinde hükûmete danışmanlık yapmak ve kalkınma planları hazırlamak amacıyla 1960'ta **Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)** kurulmuştur.
- ◆ 1960 – 1970 arasında uygulanan “İthal İkameci Ekonomik Model” ile daha önce ithal edilen tüketim mallarının ülkede üretimi **amaçlanmıştır**. 1970'li yıllarda uygulanan “**İleri İthal İkameci Model**” ile dayanıklı tüketim mallarının yanı sıra ülkemizde artık otomobil de üretilmeye başlamıştır.
- ◆ 1970'li yıllarda yaşanan gelişmeler ekonomik gerilemeye **sebepe** olmuş, bu sebeple ekonomik programlar hazırlanmıştır. Bunlar içerisinde en önemlisi Serbest Piyasa Ekonomi'sine geçişi sağlayan **24 Ocak 1980** kararlarıdır.
- ◆ Türkiye'de 1960–1980 yılları arasında köyden kente göç hızlanmış ve bu durum çarpık kentleşmeye neden olmuştur.
- ◆ 1960–1980 arası dönemde edebiyatta “**Köy Romanlığı**” ve “**Toplumculuk**” ön plana çıkmıştır.
- ◆ Bu dönemde tiyatro, gezi, hatıra, deneme ve eleştiri türlerinde büyük gelişmeler olmuştur. Türk sineması toplumsal sorunlara ağırlık vererek gelişme göstermiştir.
- ◆ Metin Erksan'ın “**Susuz Yaz**” filmi Berlin Film Festivalinde “Altın Ayı” ödülünü kazanmıştır. Antalya Film Festivali ise ilk kez 1964'te düzenlenmeye başlanmıştır.
- ◆ 1965'te düzenlenmeye başlayan Altın Mikrofon Yarışmasında birinciliği “Gençliğe Veda” ile Yıldırım Gürses almıştır.
- ◆ Popüler Batı müziğinde Cem Karaca ve Erkin Koray, Anadolu – Rock tarzında Barış Manço önemli isimler olmuştur.

SORU

ABD'nin girişimleriyle 1978 yılında gerçekleşen Camp David görüşmeleri hangi meselenin çözümü için yapılmıştır?

- A) İsrail- Filistin sorunu
- B) Vietnam Savaşı
- C) Kuzey Kore sorunu
- D) Küba ile füze krizi
- E) Bosna-Sırp sorunu

ÇÖZÜM

Camp David görüşmeleri İsrail- Filistin sorununa çözüm bulmak amacıyla İsrail, Mısır ve ABD başkanları arasında yapılmıştır. Görüşmeler sonunda 17 Eylül 1978'de Mısır ile İsrail arasında ABD'nin tanık olarak yer aldığı Camp David Antlaşmaları imzalanmıştır. Camp David Antlaşmaları, "Orta Doğu Barışının Esasları" ve "İsrail-Mısır Barışının Esasları" olmak üzere iki çerçeveden oluşmaktaydı.

(Cevap A)

SORU

Yumuşama, Doğu ve Batı bloklarının karşılıklı görüşme ve diyalog yolunu tercih ettikleri dönemdir.

Buna göre aşağıdaki gelişmelerden hangisinin neticesinde ABD ve SSCB ilk kez diyaloga geçmiş ve bu sayede yumuşama dönemi görüşmelerini başlatmıştır?

- A) Küba Krizi
- B) Helsinki Konferansı
- C) SALT-1 Görüşmeleri
- D) Ping Pong Turnuvası
- E) 1958 Berlin Buhranı

ÇÖZÜM

ABD ve SSCB Başkanları 1958 yılında gerçekleşen Berlin Buhranı sonrası yapılan Cenevre görüşmelerinde ilk kez bir araya gelmiştir.

(Cevap E)

SORU

16 Ağustos 1960'ta bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilan edilmesiyle cumhurbaşkanlığı görevine Rum lider Makarios getirilirken cumhurbaşkanlığı yardımcılığına Türk lider getirilmiştir.

Buna göre cumhurbaşkanı yardımcılığı görevini üstlenen Türk lider, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Tayfur Sökmen
- B) Rauf Denktaş
- C) Fazıl Küçük
- D) Mehmet Ali Talat
- E) Abdurrahman Melek

ÇÖZÜM

1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanlığı yardımcılığına Türklerin lideri Dr. Fazıl Küçük getirilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyet Şubat 1959'da imzalanan Zürih ve Londra Antlaşmaları doğrultusunda kurulmuştur.

(Cevap C)

SORU

- I. Filistin topraklarında bir İsrail Devleti'nin kurulması
- II. İsrail'in Sina Yarımadası'nı ele geçirmesi
- III. Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi

Yukarıdakilerden hangileri 1948 Arap-İsrail Savaşı'nın nedenleri arasında gösterilebilir?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) I ve III
- E) II ve III

ÇÖZÜM

Yahudiler, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Filistin'de bir devlet kurmak için çalışmaya başlamıştır. Bu çalışmalar neticesinde 14 Mayıs 1948'de Filistin'de bir İsrail devleti kurulmuştur. Ancak Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün ve Irak bu kararı tanımayarak İsrail'e savaş açmıştır. Savaş, Arap ülkelerinin yenilgisiyle sonuçlanırken; İsrail, topraklarını genişletme fırsatı bulmuştur.

(Cevap A)

5. ÜNİTE

KÜRESELLEŞEN DÜNYA

KÜRESELLEŞEN DÜNYA

SSCB'NİN DAĞILMASI

- ◆ 1980'lerden itibaren SSCB'nin mevcut sistemi işlemez hâle gelmişti. SSCB nükleer silahlanmayı da devam ettirmek ve gücünü artırmak düşüncesindeydi. Fakat SSCB'nin ekonomik durumu bu düşüncesine elverişli değildi. Ayrıca SSCB'nin lideri olduğu Doğu Bloku'nda daha fazla özgürlük ve bağımsızlık isteği vardı. Bu gelişmeler doğrultusunda, 1985'te Komünist Parti Genel Sekreterliğine seçilen **Gorbaçov**, 1987'de **Glastnost (açıklık) ve Perestroika** (yeniden yapılandırma)'yı ilan etmiştir. Bu politika değişikliği ile Gorbaçov'un ulaşmak istediği temel hedef Sosyalist Blok içerisindeki toplumsal olayları yatıştırmak ve ülke ekonomisini düzelterek ABD ile rekabet edecek hale getirmektir.
- ◆ Gorbaçov'un "Egemen Devletler Birliği Antlaşması"nı 10 cumhuriyete imzalatacağı günlerde ordu tarafından Gorbaçov'a darbe yapılmıştır. Fakat bu darbe girişimi Rusya Federasyonu Başkanı olan **Boris Yeltsin** tarafından engellenmiştir. Bu karışık ortamdan faydalanan ve SSCB'yi oluşturan cumhuriyetlerin tamamına yakını bağımsızlığını ilan etmiştir. Böylece SSCB dağılmıştır.
- ◆ SSCB'nin 1991'de dağılmasıyla birlikte Doğu Bloku çökmüştür. Bundan sonra ABD, dünyanın lider ülkesi olarak görülmeye başlanmıştır. SSCB'nin dağılması Sosyalist Bloku da etkilemiştir. **Çekoslovakya, Kadi-fe Devrim**'le demokrasiye geçmiş ve ülke kansız bir şekilde Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak ikiye ayrılmıştır. Lech Walesa önderliğinde Polonya demokrasiye geçmiştir. Romanya'da iktidarı bırakmak istemeyen **Çavuşesku** kanlı bir şekilde devrilmiştir. Macaristan yumuşak bir şekilde demokrasiye geçmiştir. Yugoslavya kanlı bir şekilde parçalanmıştır. Bulgaristan'da Jivkov Rejimi yıkılmıştır. SSCB'nin resmî olarak dağılmasından önce yani 1990'da Berlin Duvarı yıkılarak iki Almanya birleşmiştir.

- ◆ SSCB'nin dağılmasıyla dünyadaki dengelerde de değişim olmuştur. SSCB'nin dağılmasından sonra birliği oluşturan 15 cumhuriyetten 11'i tarafından 1991'de Bağımsız Devletler Topluluğu kurulmuştur. Ayrıca 1996'da Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan tarafından Şanghay Beşlisi adıyla bir örgüt kurulmuştur. Örgüte 2001 yılında Özbekistan da katılmıştır. Böylece örgütün adı **Şanghay İş Birliği Örgütü** olarak değiştirilmiştir.

Türk Cumhuriyetleri Bağımsız Oluyor

Azerbaycan

- ◆ SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan Türk Cumhuriyetleri'nden ilki Azerbaycan'dır. 30 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ın devlet başkanı **Ebulfeyz Elçibey** zamanında Türkiye ile ilişkileri gelişmiştir. 1993'te Azerbaycan Cumhurbaşkanı olan Haydar Aliyev'in "**Biz bir millet, iki devletiz.**" açıklaması Türk-Azeri ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Azerbaycan; zengin petrol, doğal gaz ve demir yataklarına sahiptir ve bunların satışından önemli gelir elde etmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı ile Azerbaycan Petrolü Batı ülkelerine aktarılmaktadır. Azerbaycan ile Ermenistan arasında **Dağlık Karabağ Sorunu** yaşanmaktadır.

Kazakistan

- ◆ Kazakistan, SSCB'nin dağılmasıyla 1991'de bağımsız olan Türk Devletleri'nden biridir. **Nursultan Nazarbayev** liderliğinde bağımsız olan Kazakistan, en geniş topraklara sahip olan Türk Cumhuriyeti'dir. Kazakistan'da önemli petrol, uranyum, demir, altın ve kurşun rezervleri bulunmaktadır. Türkiye ve Kazakistan'ın katkılarıyla Kazakistan'da Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi kurulmuştur. Semey Nükleer Deneme Alanı'nı kapatarak

ilk defa gönüllü olarak nükleer tesisini kapatan ülke olmuştur. Ayrıca Kazakistan Avrasya Ekonomik Topluluğu, Şanghay İş Birliği Örgütü, Birleşmiş Milletler, İslam Konferansı Örgütü, Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatına üyedir.

Kırgızistan

- ◆ SSCB'nin dağılması üzerine **Askar Akayev** liderliğinde bağımsız olan Türk Cumhuriyeti Kırgızistan'dır. Kırgızistan'da ekonominin temeli tarım, hayvancılık ve turizmdir. Türk-Kırgız Manas Üniversitesi iki ülke arasındaki iş birliğine katkı sağlamaktadır. Dünyaca ünlü bir yazar olan **Cengiz Aytmatov** Kırgızistan'ın yetiştirdiği önemli bir kişiliktir. Ayrıca dünyanın en uzun destanı olma özelliğine sahip **Manas Destanı**, Kırgızlara aittir. Kırgızistan; Bağımsız Devletler Topluluğu, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Güvenlik İş Birliği Teşkilatına üyedir.

Özbekistan

- ◆ SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden bir diğer cumhuriyet Özbekistan'dır. Özbekistan bağımsız olunca **İslam Kerimov**'u cumhurbaşkanı seçmiştir. Altın, doğal gaz, alüminyum, kömür ve mermer gibi madenlere sahiptir. Türkiye, bu ülke ile olan ilişkilerini de her geçen gün geliştirmektedir.

Türkmenistan

- ◆ Türkmenistan da 1991'de bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetlerden birisidir. Türkmenistan'ın en önemli ismi **"Türkmenbaşı"** unvanı ile anılan **Saparmurad Niyazov** olmuştur. Türkmenistan ekonomisi petrol ve doğal gaza dayanır. Bu madenlerin yanı sıra tarım da Türkmenistan ekonomisinde önemli yer tutar. Türkmenistan ihracatının %20'sini pamuk oluşturmaktadır.
- ◆ Türkmenistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke Türkiye'dir. İki ülke arasındaki ilişkiler hızlı bir şekilde gelişmektedir. İki ülkenin katkılarıyla Aşgabat'ta Türkmenistan-Türk Üniversitesi kurulmuştur.

BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU

- ◆ 21 Aralık 1991'de Azerbaycan, Ermenistan, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Ukrayna tarafından Bağımsız Devletler Topluluğu kurulmuştur.

- ◆ Türkmenistan 2005'ten itibaren topluluktan ayrılmıştır ve gözlemci üyedir. 1993'te topluluğa katılan Gürcistan, 2008 yılında yapılan Osetya Savaşı sonrası topluluktan ayrılmıştır.

SORU

Aşağıdakilerden hangisi, SSCB'nin dağılmasının ardından 11 cumhuriyet tarafından 21 Aralık 1991'de kurulan Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurucu üyeleri arasında **yer almamıştır**?

A) Ukrayna	B) Ermenistan
C) Gürcistan	D) Türkmenistan
E) Azerbaycan	

ÇÖZÜM

Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT), SSCB'nin dağılmasının ardından kurulmuş siyasi bir teşekküldür. Azerbaycan, Ermenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Özbekistan, Moldova, Belarus, Rusya ve Ukrayna topluluğun kurucu üyeleridir. BDT'ye 1993 yılında katılmış olan Gürcistan, Rusya ile aralarında gerçekleşen Güney Osetya savaşı nedeniyle 2008 yılında topluluktan ayrılmıştır. Türkmenistan ise BDT'den 2005 yılında ayrılmıştır.

(Cevap C)

TİKA

- ◆ Türk İş Birliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı, 24 Ocak 1992'de başta Türk dilinin konuşulduğu ülkeler olmak üzere; gelişmekteki ülkelerin kalkınmalarına yardımcı olmak ve bu ülkeler ile ekonomik, teknik, eğitim, sosyo-kültürel alanlarda iş birliğini geliştirmek amacıyla kurulmuştur.
- ◆ İlgili ülkelerin kalkınma ihtiyaç ve hedeflerini, ülkemizin menfaatleri göz önüne alınarak yapılabilecek iş birliği ve yardım konularını belirlemek TİKA'nın en önemli görevlerinden biridir.

AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞUNDAN AVRUPA BİRLİĞİ'NE

- ◆ 1957'de Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu üye ülkeler arasında gümrük birliğini ön-görmektedir. Bu sebeple 1968'de üye ülkeler arasında

gümrük vergileri kaldırılmıştır. Fakat birlik, sadece ekonomide değil; tarım, ulaştırma, dış politika ve güvenlik konularında da ortak politika belirlemek istiyordu. Bu konulardan bazıları üzerinde başarılı olunması birliğe üye sayısını artırmıştır. 1992'de imzalanan **Maastricht Antlaşması** ile Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği adını almıştır. Maastricht Kriterleri, birliğin izleyeceği ekonomik ve parasal politikalarını düzenlemiş, üye ülkelerin ekonomik farklılıklarının ortadan kaldırılması için bazı kriterler belirlemiştir.

Bunlar;

- ◆ Üyelerin yıllık ortalama enflasyon oranı, en düşük yıllık enflasyona sahip üç üye devletin enflasyon ortalamasını en fazla 1,5 puan geçebilir.
- ◆ Üye devletlerin bütçe açığı oranı, gayrisafi yurt içi hasılasının yüzde üçünü aşmamalıdır.
- ◆ Üye devletlerin kamu borcu, gayrisafi yurt içi hasılasının yüzde 60'ını geçmemelidir.
- ◆ 22 Haziran 1993'te yapılan **Kopenhag Zirvesi**'nde, Avrupa Birliği'ne başvuruda bulunan ülkelerin tam üyeliğe kabul edilmeden önce karşılaması gereken kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler; demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve işleyen bir piyasa ekonomisidir. Avrupa Birliği bu kriterleri karşılayan birçok Avrupa ülkesini tam üye kabul etmiştir.
- ◆ Doğu Bloku'nun yıkılmasından sonra Avrupa'da siyasi bir boşluk oluşmuştur. Bu siyasi boşluk AB tarafından doldurulmak istenmişse de başarılı olunamamıştır. Bunda AB'ye üye devletlerin farklı siyasi ve ekonomik çıkarlara sahip olması etkili olmuştur. Dolayısıyla Bosna Savaşı ve İsrail'in Gazze saldırısı gibi olaylarda AB ülkeleri ortak tavır belirleyememiştir.

NATO'NUN AVRUPA'DA GENİŞLEMESİ

- ◆ Doğu Bloku'nun yıkılmasından sonra güvenlik arayışına giren Doğu Avrupa ülkeleri değişik tarihlerde NATO'ya üye olmuşlardır. Böylece eski Doğu Bloku ülkeleri ABD ve Batılı ülkelerle ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlamışlardır.
- ◆ 1999'da Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya; 2004'te Bulgaristan, Romanya, Letonya, Estonya, Litvanya, Slovenya ve Slovakya NATO'ya üye olmuştur. NATO'ya katılmak isteyen Makedonya Yunanistan tarafından, Kıbrıs Rum Yönetimi ise Türkiye tarafından veto edilmiştir.

TÜRKİYE'NİN AB SERÜVENİ

- ◆ Türkiye'nin AB serüveni, 1959'da topluluğa tam üyelik için başvurması ile başlamıştır. Fakat Türkiye'nin gerekli kriterleri sağlamadığı belirtilmiştir. AB ve Türkiye arasında tam üyelik şartlarının oluşabilmesi için 1963 Ankara ve 1973 Katma Protokol antlaşmaları imzalanmıştır. Bu imzalanan antlaşmalar öngörüldeği şekilde uygulanamamıştır. Ayrıca Yunanistan'ın 1980'de AB'ye tam üye olması Türkiye'nin önüne siyasi bir sorun çıkarmıştır.
- ◆ Türkiye, 1987'de AB'ye tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ancak Gümrük Birliği sürecini tamamlaması istenmiştir. Müzakereler sonunda 1996'da **Gümrük Birliği Antlaşması** imzalanmıştır.
- ◆ 1997 Lüksemburg Zirvesi'nde Türkiye'nin tam üyelik için siyasi ve ekonomik reformlar sürdürmesi, ayrıca Yunanistan ile ilişkilerini düzeltmesi istenmiştir.
- ◆ Türkiye, 1999 **Helsinki Zirvesi**'nde Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul edilmiştir.

Tarama Süreci

- ◆ AB'nin müzakerelere başlamamış aday ülkelerin katılım hazırlıklarını hızlandırmak amacıyla uyguladığı süreçtir. AB, 2001'de hazırlanan İlerleme Raporu'nda, Türkiye'nin siyasi kriterleri yerine getirmedini belirtmiştir. Bu yüzden tarama sürecini başlatmamıştır. 3 Ekim 2005'te ise tam üyelik müzakereleri başlamıştır.

AVRUPA BİRLİĞİ ORGANLARI

AB Komisyonu

- ◆ Komisyon, birlik politikalarının tasarlayıcısı ve koordinatörü olan yürütme organıdır.

AB Parlamentosu

- ◆ Üye ülkelerde Avrupa Parlamentosu için yapılan seçimler sonucunda seçilen üyelerden oluşur.
- ◆ Üye ülkeler parlamentoya nüfusları oranında milletvekili gönderir.

Avrupa Konseyi

- ◆ Konsey, birliğin karar alma ve yasama organıdır.
- ◆ Üye ülke devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla yılda en az iki kere toplanır.

Adalet Divanı

- ◆ AB'nin en yüksek hukuksal organıdır.
- ◆ Adalet Divanı'nın kararları nihai olup temyizi yoktur.

Sayıştay

- ◆ AB'nin ve bağlı kuruluşların gelir ve harcamalarını inceleyen organdır.

Ekonomik ve Sosyal Komite

- ◆ Komite, bir danışma organıdır.
- ◆ Ekonomik ve sosyal hayatın çeşitli kesimleri tarafından oluşur. Örneğin; çiftçi, esnaf, işçi vb.

YENİ OLUŞUM SÜRECİNDE BALKANLAR

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin Dağılması

- ◆ I. Dünya Savaşı'ndan sonra Sırp, Hırvat ve Slovenlerden oluşan Yugoslavya Devleti kurulmuştur. II. Dünya Savaşı'nda Almanya, Yugoslavya'yı işgal etmiş ve burada Nazi yanlısı ayrılıkçı Büyük Hırvatistan Devleti kurulmuştur. Bu süreçte Hırvatlar, kurdukları “**Ustaşa**” adlı örgütle etnik arındırma politikası uygulamıştır. Tito, Alman ordusuna ve Ustaşa'ya karşı mücadele ederek başarılı olmuş ve seçimleri kazanarak Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'ni kurmuştur. (1945).
- ◆ Tito, Yugoslavya'da sosyalist bir idare kurmasına rağmen SSCB hegemonyasına girmek istememiştir. Buna bağlı olarak ABD'ye yaklaşan Yugoslavya Cominform'dan da çıkarılmıştır.
- ◆ Yugoslavya'da 1974 Anayasası ile Tito, ömür boyu devlet başkanı seçilmiştir. Ayrıca bu anayasa ile her ulusa ayrılma hakkı da başta olmak üzere kendi kadelerini tayin hakkı da verilmiştir.
- ◆ Tito, 1980 yılında ölünce Yugoslavya'yı meydana getiren 6 federe cumhuriyetin cumhurbaşkanları ülkeyi dönüşümlü olarak yönetmeye başlamıştır.
- ◆ 1980'li yılların sonunda ekonominin bozulması ve aşırı milliyetçi hareketler Yugoslavya'nın parçalanmasına zemin hazırlamıştır.
- ◆ Slobadan Miloseviç, 1987'de bir darbeyle Sırp Komünist Partisinin başına geçmiştir. Böylece Yugoslavya Federal Ordusu da Sırpların kontrolüne geçmiş oluyordu. Slovenya ve Hırvatistan'ın Yugoslavya Federasyonu'ndan ayrıldıklarını açıklamaları üzerine iç savaş başlamıştır.

- ◆ Ekim 1991'de Bosna-Hersek Meclisi bağımsızlık kararı almış, bunu takiben Bosnalı Sırp da Bosna Sırp Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Bunun üzerine Sırp, Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'yı işgal ederek Boşnaklara karşı acımasız bir savaş başlatmıştır. Sırp, kısa zamanda Bosna'nın üçte ikisini ele geçirmiştir. 1992'de Bosnalı Hırvatlar, Bosna-Hersek Cumhuriyeti'ni kurmuştur. 1993'te Hırvatlar ile Boşnaklar arasındaki savaş Sırpların işine yaramıştır.
- ◆ Sırp vahşetinden kaçan Boşnaklar Avrupa ülkelerine sığınmak istemiş, buna karşılık bazı Avrupa ülkeleri sınırlarını mültecilere kapatmıştır. BM Güvenlik Konseyi Saraybosna, Gorajde, Tuzla, Srebrenitsa, Zepa ve Bihac'ı güvenli bölge ilan etmiştir. 1994'te Boşnak-Hırvat Federasyonu kurulmasına ilişkin bir antlaşma imzalanmıştır. Böylece Hırvat-Boşnak mücadelesi sona ermiştir.
- ◆ 1995'te Sırp güvenli bölge ilan edilen **Srebrenitsa**'yı işgal ederek binlerce Bosnalı Müslümanı katletmiştir. Bunun üzerine NATO Hava Kuvvetleri harekete geçmiştir. Sırp ateşkes istemiştir.
- ◆ Bosna Savaşı, 1995'te imzalanan **Dayton Antlaşması** ile sona ermiştir. Bu antlaşma Yugoslavya Federal Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Slobadan Miloseviç, Hırvatistan Cumhurbaşkanı Franyo Tucman ve Bosna-Hersek cumhurbaşkanı “**Bilge Lider**” olarak bilinen Aliye İzzet Begoviç arasında imzalanmıştır. Dayton Antlaşması'na göre Bosna-Hersek Devleti; Bosna ve Hersek Federasyonu, Sırp Cumhuriyeti ve bir küçük özerk bölgeden oluşuyordu.

Arnavutluk

- ◆ II. Dünya Savaşı'nda Enver Hoca liderliğindeki Arnavutluk, İtalya ve Almanya'ya karşı mücadele etmiş ve savaş sonrasında Arnavutluk'ta komünist idare yönetime egemen olmuştur. 1961'e kadar SSCB'ye yaklaşan Arnavutluk, bu tarihten sonra Çin'e yaklaşılmaya başlamıştır. Çin ile olan ilişkileri de 1976'ya kadar devam ettiren Arnavutluk, genellikle dışa kapalı bir politika takip etmiştir.
- ◆ 1985'te Arnavutluk'ta Ramiz Alia dönemi başlamıştır. Alia döneminde Arnavutluk'ta bir dizi reformlar yapılmıştır. 1992'de Arnavutluk'ta ilk defa çok partili seçimler yapılmıştır. Bu seçimlerde Demokrat Parti birinci olmuştur. Böylece Alia istifasını sunmuş, yerine Sali Berişa cumhurbaşkanı olmuştur.
- ◆ Arnavutluk, 2009'da NATO'ya üye olmuştur.

ORTA DOĞU VE AFGANİSTAN'DAKİ GELİŞMELER

Körfez Savaşları

1991 ve 2003 yıllarında iki körfez savaşı gerçekleşmiştir.

1. Körfez Savaşı'nın sebepleri şunlardır:

- ◆ Irak'ın İran ile yaptığı savaşta çok miktarda borçlanması,
- ◆ Irak'ın borçları için Körfez ülkelerinde kredi talep etmesi ve olumsuz cevap alması
- ◆ Irak'ın Kuveyt'ten kendisini zarara uğrattığı gerekçeyle 24 milyar dolar istemesi ve olumsuz cevap alması.
- ◆ Irak, Kuveyt'in fazla petrol üretilip kendisini zarara uğrattığını söyleyerek Kuveyt'ten 24 milyar dolar talep etmiştir. Fakat bu talep Kuveyt tarafından reddedilince, Irak 1990'da Kuveyt'i işgal etmiştir. BM Güvenlik Konseyi Irak'ı kınamış ve Kuveyt'ten çekilmesini istemiştir. Irak'ın BM'nin önerdiği süre sonunda Kuveyt'ten çekilmemesi üzerine Koalisyon Güçleri harekete geçmiş ve Irak ordusunu yenilgiye uğramıştır. Irak, 28 Şubat 1991'de ateşkes teklifinde bulunmuştur. Böylece ateşkes imzalanmış, Koalisyon Güçleri harekâtı durdurmuştur.
- ◆ 1. Körfez Savaşları'ndan sonra BM, 36. paralelin kuzeyi ve 32. paralelin güneyine uçak ve ağır silah geçirmemeyi Irak Hükümeti'ne kabul ettirmiştir. 36. paralelin kuzeyini kontrol altında tutmak ve Irak'ın ateşkes koşullarına uyup uymadığını kontrol için uluslararası "Çekiç Güç" kurulmuştur. Merkezi Türkiye olan Çekiç Güç'te Amerikan, İngiliz, Fransız ve Türk Hava Birlikleri bulunuyordu. BM tarafından oluşturulan uluslararası Atom Enerjisi ve Irak Özel Komisyonu da Irak'ta nükleer silahlara ilişkin denetim yapmakla görevlendirilmişti ancak Irak'ın bu konuda sorunlar çıkarması üzerine Amerikan ve İngiliz uçakları 1998'de Irak'ı yeniden bombalamıştır.

2. Körfez Savaşı

- ◆ 2002 yılında Irak, elindeki silahların listesini BM'ye sunmuştur. Silah denetçileri de Irak'ta kitle imha silahlarıyla ilgili herhangi bir bulguya rastlamadıkları yönünde bir rapor hazırlamıştır. Buna rağmen ABD, İngiltere ve İspanya Irak'a karşı güç kullanılmasını istemiştir. Fakat bu istek BM Güvenlik Konseyi'nde onaylanmamıştır. Tüm bunlara karşı ABD ve İngiltere Irak'a saldırmıştır

(2003). ABD ve İngiliz Birlikleri Bağdat'a girmiştir. Saddam Hüseyin fazla dayanamamış 2003'te teslim olmuş ve 2006'da da idam edilmiştir.

- ◆ 2003'ün Temmuz'unda "Geçici Irak Yönetim Konseyi" oluşturulmuştur. 2004'te ise Geçici Irak İdari Yasası kabul edilmiştir. 2005'te yapılan seçimler sonunda Celal Talabani Irak Cumhurbaşkanlığı'na seçilmiştir. Irak'ta, iki milyonu aşan nüfuslarına rağmen Türkmenlere yönetimde yeterli temsil hakkı verilmemesi önemli sorunlardan biridir.

Filistin Sorunu ve Orta Doğu Barış Görüşmeleri

- ◆ Filistin sorunu esas olarak 1948'de İsrail Devleti'nin kurulmasıyla başlamıştır. Filistin'i kurtarmak amacıyla birtakım örgütler kurulmuştur. Bu örgütler, 1967 Arap-İsrail Savaşı'ndan sonra Yaser Arafat önderliğinde ve **Filistin Kurtuluş Örgütü** adı altında birleşmiştir.
- ◆ FKÖ, Batı Şeria ve Gazze'de Filistin Devleti kurmak için çalışmış ve sonunda BM, 1974'te FKÖ'yü Filistin halkının tek temsilcisi olarak tanımıştır.
- ◆ 1987'de FKÖ İsrail'e karşı intifada (ayaklanma) hareketini başlatmıştır. 1988'de Filistin Ulusal Konseyi tarafından Filistin Devleti'nin kurulduğu ilan edilmiştir. 1989'da da Yaser Arafat Filistin Devlet Başkanlığına seçilmiştir.
- ◆ 1991'de düzenlenen **Madrid Konferansı**'nda İsrail ile Filistin ilk defa yüz yüze görüşmüştür. 1993'teki **Oslo Görüşmeleri** ile FKÖ İsrail'i, İsrail de FKÖ'yü Filistin halkının temsilcisi olarak tanımıştır. Bundan sonra çok sayıda barış görüşmeleri yapılmış ama İsrail'in uzlaşmaz tutumundan dolayı sonuç alınamamıştır.
- ◆ İsrail, Gazze'ye 2004'te tekrar saldırı başlatmış ve bu saldırı Refah Operasyonu olarak adlandırılmıştır. Yaser Arafat'ın ölümüyle Filistin Devlet Başkanlığı'na seçilen **Mahmut Abbas**'ın ateşkes çağrısı ile operasyonlar sona ermiştir. Yapılan antlaşma ile 2005'te İsrail Gazze'deki 21, Batı Şeria'daki 4 yerleşim yerinden çekilmeyi tamamlanmıştır.
- ◆ 2007'de ABD'de "Annapolis" toplantısı yapılmıştır. Bu toplantı, iki devletli çözüm esasına dayanıyordu. Fakat İsrail'in tutumu yüzünden bu toplantı sonuçsuz kalmıştır. Filistin sorunu, şu an Orta Doğu'da çözüm bekleyen önemli bir sorundur.

Afganistan'daki Gelişmeler

- ◆ Rusya, 1979'da Afganistan'ı işgal etmiş fakat 1988'de işgale son vermişti. Rus işgalinden sonra Afganistan'da mücahitler arasında mücadeleler başlamıştır. Bu

mücadeleyi aşırı dinci **Taliban** kazanmıştır. Taliban, Afganistan'ın %70'ine hâkim olmuştur. Taliban yönetimine muhalif olanlar ise ülkenin kuzeyinde **Kuzey İttifakı** adıyla örgütlenmiştir.

- ◆ 11 Eylül 2001'de Amerika'daki ikiz kulelere ve Pentagon'a terör saldırıları yapılmıştır. ABD bu saldırılardan Taliban'ı sorumlu tutmuş ve bu saldırıyı planlayan teröristlerin iadesini istemiştir. Fakat Taliban bu isteklere olumsuz cevap vermiştir. Bunun üzerine Ekim 2001'de ABD, Afganistan'a hava taarruzu başlatmıştır. Bu operasyonlarda ABD'ye en büyük desteği verenlerden biri de Özbek General **Raşit Dostum**'dur.

NOT

ABD, körfez savaşları ile Basra bölgesine, Afganistan savaşıyla da Orta Asya'ya yaklaşmıştır.

- ◆ ABD hava operasyonları karşısında çaresiz kalan Taliban yönetimi yıkılmış yerine ABD destekli Hamid Korzai Hükûmeti kurulmuştur. Bu hükûmete destek olmak ve Afganistan'da güvenliği sağlamak için **BM Güvenlik Konseyi** tarafından ISAF kurulmuştur.
- ◆ 2001'de göreve başlayan ISAF'ın ilk komutası İngiltere'ye verilmiş, 2002'de komutayı Türkiye devralmıştır. 2003 yılında komuta NATO'ya geçmiş, Türkiye 2004'te ISAF'ın komutasını yeniden üstlenmiştir.

ORTA DOĞU'DA SU SORUNU

- ◆ Orta Doğu için önem arz eden beş tane su kaynağı bulunmaktadır. Bunlar; Dicle, Fırat, Asi, Şeria ve Nil nehirleridir. Bu nehirlerin kullanımı ise Orta Doğu ülkelerinden bazıları arasında problem oluşturmaktadır.
- * **Nil Nehri**; Mısır, Sudan, Etiyopya
- * **Şeria Nehri**; İsrail, Ürdün, Suriye
- * **Asi Nehri**; Lübnan, Suriye, Türkiye
- * **Fırat-Dicle Nehri**; Türkiye, Irak, Suriye arasında sorun oluşturmaktadır. Bu nehirlerin sularının kullanımının sorun olması, nehirlerin kaynaklarının ve denize döküldükleri yerlerin farklı ülkelerin topraklarında bulunmasından kaynaklanmadır.
- ◆ Türkiye, GAP çalışmalarından dolayı Fırat ve Dicle üzerinde barajlar yapmıştır. Bu durum ise Irak ve Suriye tarafından tepkiyle karşılanmıştır.

DÜNYADAKİ GELİŞMELER

Bilimsel ve Teknolojik Gelişmeler

- ◆ Son yıllarda bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler baş döndürücü bir hız kazanmıştır. Bunlar arasında en önemli gelişme "**nanoteknoloji**"dir. Nanometre; metrenin milyarda birini temsil eder. Nanoteknoloji; fizik, elektronik, tıp, çevre vb. alanlarda kullanılmaktadır. Kir tutmayan duvar boyaları, kirlenmeyen ve ütü gerektirmeyen elbiseler, bakterileri öldüren çoraplar gibi gelişmeler nanoteknoloji ürünüdür.
- ✓ 1954'te ilk başarılı böbrek nakli tıp dünyasında yeni bir dönem başlatmıştır. Fakat organ nakli bekleyen insanlar için anında doku ve organ bulunamamaktadır. Bu durum bilim laboratuvar ortamında doku ve organ üretmek için çalışmaya yöneltmiştir. Bu çalışmaların en başında gelen 1996'da "**Dolly**" adlı koyunun kopyalanmasıdır.
- ✓ Ülkemizde ise 2007'de **Oyalı** adlı koyun kopyalanmıştır.
- ✓ 1990'lardan sonra dünyada internet kullanıcı sayısı hızla artmıştır. Bu durum iletişimi hızlandırmaktadır.
- ✓ Elektronik müziğin yaygınlaşmasında etkili olan yıldızlar Madonna ve Michael Jackson'dur. Son zamanlarda geliştirilen Blue-Ray Teknolojisi film ve müzik sektöründe korsan üretime engel olarak görülmektedir.
- ✓ ABD'nin Mars'a gönderdiği **Anka Kuşu** (Phoenix) yaptığı çalışmalar sonunda Mars'ta su bulmuştur. Bu uzayda bir hayat için umut vericidir. Ayrıca bütün devletlerin uzay araştırmalarında kullanabileceği "Uluslararası Uzay İstasyonu" da önemli bir çalışmadır.
- ✓ 1986'da meydana gelen **Çernobil Kazası** devletleri çevre sorunların karşı daha duyarlı olmaya yöneltmiştir. Bu bağlamda devletler doğa ve yeşil dostu politikalara yönelmiştir.

Küreselleşme ve Etkileri

- ◆ Küreselleşme; sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal anlamda dünyaya açılma ve dünya ile bütünleşmeyi ifade eder. Bilim ve teknoloji alanındaki gelişmelere bağlı olarak toplumlar arası ilişkiler artmıştır. Küreselleşme süreci 1980'li yıllarda başlamış, Sosyalist Bloku'nun dağılmasıyla hız kazanmıştır.

GELİŞEN DÜNYA VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI

- ◆ Türkiye, stratejik bir bölgede bulunmaktadır. Çevresindeki gelişmeler Türkiye'yi de etkilemektedir. Bu yüzden Türkiye; Orta Doğu, Kafkaslar, Balkanlar gibi yerlerde meydana gelen gelişmelere kayıtsız kalmamıştır.
- ◆ Türkiye'nin bulunduğu bölgenin önemli olması, onu etkili bir dış politika izlemek zorunda bırakmıştır. Türkiye'nin izlediği dış politikada SSCB'nin dağılması önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir.
- ◆ Türkiye-SSCB ilişkileri 1991 yılına kadar gergin bir biçimde seyretmiş, (Bunun sebebi ise tarafların farklı bloklarda yer almasıdır.) SSCB dağıldıktan sonra Türkiye Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ile yakından ilgilenmiştir. 1990'lı yıllarda ise ilişkiler gerginliğini sürdürmüştür. Bunun sebebi ise Rusya'nın, Türkiye'yi Çeçenleri desteklemekle suçlaması ve Türkiye'nin de Rusya'yı terör örgütlerini desteklemekle suçlamasıdır. Fakat iki ülkenin ilişkileri 2000'li yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır. Rus doğal gazını, Karadeniz'in altına döşenen boru hattı ile Samsun'a ulaştıran **Mavi Akım Projesi** iki ülke arasındaki ilişkilerde önemli bir dönüm noktası olmuştur.
- ◆ SSCB'nin dağılmasıyla Kafkasya'da bağımsız olan ülkeler; Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dır. Türkiye, yeni bağımsız olan bu ülkelerin toprak bütünlüklerinin korunması ve ekonomik potansiyellerinin hayata geçirilmesine önem vermektedir.
- ◆ Türk-Azeri ilişkileri olumlu bir hava içerisinde sürmektedir. Azerbaycan petrolü ve doğal gazı Türkiye üzerinde dünya pazarlarına ulaştırılmaktadır.
- ◆ Türk-Ermeni ilişkileri ise olumlu sayılabilecek düzeyde değildir. Sebebi ise Ermenistan'ın **1915 Tehcir Olayı**'nı soykırım olarak kabul ettirmek istemesidir.
- ◆ Türkiye Ermenistan'la olan kara sınırını kapatarak Ermenistan'a kısmi ambargo uygulamaktadır.
- ◆ Türkiye'nin Gürcistan ile ilişkileri, petrol ve doğal gaz boru hatları projeleri çerçevesinde olumlu bir düzeyde sürmektedir.
- ◆ Türkiye, 1991'de koalisyon güçlerinin Irak'a düzenledikleri askerî operasyonlara destek vermiştir. 2003'ten itibaren Irak'ta siyasi bir boşluk ortaya çıkmıştır. Bu durum Kuzey Irak'tan Türkiye'ye yönelik terör faaliyetlerini artırmıştır. Türkiye ile Irak arasında sorun olan diğer bir konu ise çok sayıda Türkmen'in yaşadığı Kerkük'te

nüfus yapısının değiştirilmesine yönelik izlenen politikadır.

- ◆ Türkiye güney komşusu Suriye ile de problemler yaşamaktadır. 2000'li yıllara kadar ilişkileri gerginleştiren sorunlar şunlardır:
 - ★ Su sorunu
 - ★ Suriye'nin Hatay'ı sınırları içerisinde göstermesi
 - ★ Suriye'nin Türkiye'ye yönelik terör faaliyetlerine destek vermesi
- ◆ Şu an Suriye'de yaşanan iç savaştan dolayı Türkiye-Suriye ilişkileri olumlu değildir. Suriye'deki iç savaştan kaçan yaklaşık 200 bin Suriyeli Türkiye'de mülteci konumundadır.
- ◆ 1990'lı yıllar boyunca Türk-İran ilişkileri gergin olmuştur. Bunu sebepleri arasında; İran'ın Türkiye'ye yönelik terör faaliyetlerini desteklemesi, İran'ın sınırları içinde yaşayan milyonlarca Azeri'yi Türkiye'nin etkileyeceğinden endişe duyması ve Türkiye ile ABD'nin müttefik olmasından İran'ın rahatsızlık duyması yer alır.
- ◆ 2000'li yıllardan itibaren Türk-İran ilişkilerinde normalleşme başlamıştır.
- ◆ İsrail'in, Filistin'e yönelik saldırılarını Türkiye'nin "**devlet terörü**" nitelendirmesi ve Kuzey Irak'ta Türkiye'nin aleyhine politikalar izlemesi Türk-İsrail ilişkilerini gergin tutmuştur.
- ◆ Türkiye, Varşova Paktı'nın dağılmasından sonra Balkanlar'da aktif politika izlemeye başlamıştır. Özellikle Yugoslavya dağıldıktan sonra başlayan iç savaş sonrası Boşnaklara yönelik katliamlar yapılmıştır. Türkiye, Boşnaklara yönelik saldırıların durdurulması amacıyla uluslararası örgütleri harekete geçirmek için aktif politika izlemiştir.
- ◆ Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız olan Makedonya ve Kosova'yı tanıyan devletlerden birisi de Türkiye olmuştur. Türkiye, bu ülkelerle ilişkileri geliştirmeyi amaçlamaktadır.
- ◆ Türkiye, Balkan ülkelerinden Arnavutluk ile de ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Hatta Türkiye'nin desteğiyle Arnavutluk, 1992'de İslam Konferansı Örgütüne üye olmuştur. Ayrıca Arnavutluk'ta bankerlerin batması sonucu çıkan ayaklanmaları bastırmak için oluşturulan uluslararası güce Türkiye de katılmıştır.
- ◆ 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan, sınırları içerisinde yaşayan Türk azınlığa karşı asimile politikası iz-

lemiştir. Bu durum, doğal olarak Türk-Bulgar ilişkilerini olumsuz etkilemiştir.

- ◆ Asimile politikasından kaçan 300 bin soydaşımız Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Bulgaristan, da yaşanan bu asimile siyaseti Jivkov'un iktidarı kaybetmesiyle uygulamadan kalkmıştır.
- ◆ 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin ilişkilerini geliştirmeye başladığı bir diğer Balkan Devleti ise Romanya'dır. Türk işadamlarının yatırımları Romanya ve Türkiye ilişkilerine önemli katkı yapmaktadır.
- ◆ Türkiye'nin 1954'ten itibaren en çok problem yaşadığı ülke Yunanistan olmuştur. Özellikle 1990'lı yıllarda Batı Trakya'da yaşayan Türk azınlığı ve Kardak Kayalıkları sorunu ilişkileri olumsuz etkilemiştir. Hatta **Kardak Krizi** iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmiştir. 1999'da iki ülkede de meydana gelen depremler ve sonucunda iki ülkenin birbirine yardım etmeleri ilişkileri yumuşatmıştır.
- ◆ Kıbrıs, iki ülke arasında sorun olmaya devam etmektedir. Adada barış için taraflar arasında görüşmeler yapılmış fakat sonuç alınamamıştır. 2004 yılında hazırlanan "**Annan Planı**" her iki kesimde de referanduma sunulmuştur. Kıbrıs sorununun çözümünü amaçlayan plana Türkler %65 oranında evet derken Rumlar %76 oranında hayır demiştir. Böylece Annan Planı uygulamaya girmese de Kıbrıs'ta çözüm isteyen tarafın Türkler olduğunu göstermiştir.
- ◆ 2008 yılında da GKRY ve KKTC arasında **Lokmacı Sınır Kapısı**'nın açılması kararlaştırılmıştır.

Türk Ordusu ve Dünya Barışı

- ◆ Türkiye, uluslararası barışa katkı sağlamak amacıyla çeşitli bölgelere uluslararası kuruluşların bünyesinde asker göndermektedir. Türkiye ilk defa yurt dışına asker göndermesi **Kore Savaşı** sırasında gerçekleşmiştir. Türkiye 1990'lı ve 2000'li yıllarda Somali, Bosna-Hersek, Arnavutluk, Kosova, Afganistan ve Lübnan'a asker göndermiştir.

Kızılay'ın Yurt Dışı Yardım Faaliyetleri

- ◆ Türkiye, dünyanın değişik bölgelerinde ihtiyaç sahibi insanlara Türk Kızılayı vasıtasıyla yardımda bulunmuştur. **Bu yardımlar kısaca şu şekilde özetlenebilir:**
- ✓ 2005'te Pakistan depreminde bölgeye insani yardım gönderilmesi

- ✓ 2005'te Endonezya ve Sri Lanka'daki tsunami felaketi sonrası yardım gönderilmesi
- ✓ 2006'da Lübnan'a insani yardım gönderilmesi
- ✓ 2006'da Sudan'a insani yardım gönderilmesi
- ✓ 2007'de Irak'ın Telafer kentine insani yardım gönderilmesi
- ✓ 2008'de Gürcistan ve Filistin'e insani yardım gönderilmesi gösterilebilir.

1980 SONRASI TÜRKİYE

Siyaset

- ◆ Türkiye'de 1983'te yapılan genel seçimleri Turgut Özal liderliğindeki Anavatan Partisi kazanmış ve iktidar olmuştur. ANAP'ın ilk iktidar döneminde ekonominin liberalleşmesi yönünde adımlar atılmıştır.
- ◆ 1987'de yapılan referandum ile Alparslan Türkeş, Süleyman Demirel, Bülent Ecevit, Necmettin Erbakan üzerindeki siyaset yasağı kaldırılmıştır.
- ◆ 1987 yılında yapılan seçimleri yine ANAP kazanmıştır. 1989'da **Özal'ın** Cumhurbaşkanı olmasıyla başbakanlığı Yıldırım Akbulut getirilmiştir.
- ◆ 1991 seçimlerinden sonra DYP-SHP koalisyonu kurulmuş ve Demirel başbakan olmuştur.
- ◆ 1993'te Özal ölünce Demirel cumhurbaşkanı seçilmiştir. Demirel'den boşalan başbakanlık koltuğuna Tansu Çiller getirilmiştir. Böylece **Tansu Çiller**, Türkiye'nin **ilk kadın başbakanı** olmuştur.
- ◆ 1995-2001 arasında Türkiye'yi Necmettin Erbakan, Mesut Yılmaz ve Bülent Ecevit başbakanlığındaki koalisyon hükümetleri yönetmiştir.
- ◆ 2000'de Ahmet Necdet Sezer cumhurbaşkanı olmuştur.
- ◆ 2002'de **Adalet ve Kalkınma Partisi** tek başına iktidara gelmiştir.
- ◆ 2007'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini Abdullah Gül kazanmıştır.
- ◆ 2014 yılında Cumhurbaşkanı ilk kez halk tarafından seçilmiş ve Recep Tayyip Erdoğan 12. Cumhurbaşkanı olmuştur.
- ◆ 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan referandum ile Türkiye başkanlık sistemine adım atmıştır.

Ekonomi

- ◆ 1980'de alınan 24 Ocak kararları serbest piyasa ekonomisine geçişte önemli bir rol oynamıştır. Bu kararlar-

da; ihracata yönelik üretimin artırılması, enflasyonun düşürülmesi, ödemeler dengesinin düzeltilmesi de yer almıştır.

- ◆ Güneydoğu illerini kapsayan GAP, büyük kısmı tamamlanmış çok önemli bir projedir.
- ◆ 1997, 1998, 2001 ve 2008'de yaşanan krizler nedeniyle IMF ile antlaşmalar yapılmıştır.
- ◆ Ocak 2005'ten itibaren Türk Lirası'ndan altı sıfır silindi.
- ◆ Devletin ekonomi üzerindeki baskı ve kontrolünü ortadan kaldırmak için Özelleştirme Yüksek Kurulu kurulmuştur.
- ◆ Merkez Bankası bağımsız bir yapıya kavuşturulmuştur.
- ◆ Türkiye ekonomisi dünyanın 20 büyük ekonomisi arasına girmiştir.

Diğer Gelişmeler

- ◆ 1980 sonrası tarımda makineleşme ve şehirlerde iş gücüne ihtiyaç duyulması köyden kente göçü hızlandırmıştır.
- ◆ Arabesk tarzı sinema ve müzik, etkisini 1990'ların yarısına kadar sürdürmüştür.
- ◆ Sezen Aksu, Erol Evgin ve Barış Manço gibi sanatçıların etkisiyle pop müziği yaygınlaştı. Türk pop müziğinin uluslararası alandaki en önemli başarısı **Sertab Erener**'in 2003 Eurovision Şarkı Yarışması'nda birinci olmasıdır.
- ◆ Türkiye'de ilk renkli televizyon yayını 1984'te başlamıştır.
- ◆ 2006 yılında **Orhan Pamuk Nobel Edebiyat Ödülü**'nü almıştır. 2015 yılında **Aziz Sancar** Nobelde kimya ödülünü almıştır. İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı, Türkiye'de uluslararası düzeyde birçok kültürel faaliyetin gerçekleşmesinde rol oynamıştır. 61. Uluslararası Cannes Film Festivali'nde Üç Maymun filmi ile Nuri Bilge Ceylan en iyi yönetmen ödülünü kazanmıştır.
- ◆ 1997-1998 eğitim-öğretim döneminden itibaren 8 yıllık kesintisiz eğitime geçilmiştir. Fakat şu an 4+4+4 sistemi uygulamadadır.
- ◆ 1981 yılından önce Türk Yükseköğretim Sistemi; üniversiteler, MEB'e bağlı akademiler, iki yıllık meslek yüksekokulları, üç yıllık eğitim enstitüleri ve mektupla öğretim yapan YAYKUR olmak üzere beş tür kurumdan oluşmaktaydı.

- ◆ 1981'de çıkan kanunla ülkemizdeki tüm yükseköğretim kurumları Yükseköğretim Kurulu (YÖK) çatısı altında toplanmıştır.
- ◆ YAYKUR'un faaliyetleri Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesine devredilmiştir.
- ◆ Türkiye'de **ilk internet bağlantısı** 1993'te ODTÜ'de kurulmuştur.
- ◆ 1988 Seul Olimpiyatları'nda aynı zamanda Bulgaristan göçmeni olan halterci Naim Süleymanoğlu altın madalya kazanmıştır.
- ◆ 1992 Barcelona Olimpiyatları'nda M. Akif Pirim grekromen güreşte şampiyon olmuştur. 1994 Dünya Serbest Güreş Şampiyonası'nda Türkiye takım hâlinde dünya şampiyonu olmuştur.
- ◆ Türk Millî Futbol Takımı 2002 Dünya Şampiyonasında ve 2008 Avrupa Futbol Şampiyonası'nda 3. olmuştur.
- ◆ 17 Ağustos 1999'da meydana gelen, İzmit merkezli 7,4 büyüklüğündeki deprem; İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Bolu, Bursa, Zonguldak, Eskişehir ve Yalova illerinde can ve mal kaybına neden olmuştur. Deprem, aynı zamanda Türkiye ekonomisini de olumsuz etkilemiştir.

KÜRESEL SORUNLAR

Sanayileşme sonucunda atmosfere verilen gazların sera etkisi oluşturmaları sonucunda, dünya atmosferi ve okyanusların ortalama sıcaklıklarında belirlenen artışa küresel ısınma denir. Bilim adamları küresel ısınmanın etkilerinin 21. yüzyılda yoğun olarak görüleceğini söylemektedirler. Küresel ısınma ve iklim değişikliği konusunda mücadeleyi sağlamaya yönelik uluslararası bir protokol hazırlanmıştır. Japonya'nın Kyoto kentinde imzalandığı için bu protokole Kyoto Protokolü denmiştir.

- ◆ 2005'te yürürlüğe giren protokolü Türkiye 2009'da imzalamıştır.
- ◆ Küresel ısınmanın yanında tüm dünyayı ilgilendiren sorunlar arasında; çevre kirliliği, nüfus artışı, işsizlik, yetersiz beslenme, açlık ve uluslararası terör yer almaktadır.
- ◆ Dünya son yıllarda etkili olan salgın hastalıklarla da uğraşmaktadır. Bu hastalıklar arasında; AIDS, Kırım-Kongo Kanamalı Ateşi, Kuş Gribi, SARS, Hepatit, Ebola, Sıtma ve A/H1N1 yer almaktadır.

SORU

1992–1995 yılları arasında gerçekleşen Bosna Savaşı esnasında Bosna'nın bağımsızlığını kazanmasında önemli rol oynayan "Bilge lider" olarak da tanınan devlet adamı, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Aliya İzzetbegoviç
- B) Ebulfeyz Elçibey
- C) Raşid Dostum
- D) Enver Hoca
- E) Sadık Ahmet

ÇÖZÜM

Sözü edilen lider Boşnak devlet adamı ve Bosna-Hersek'in ilk cumhurbaşkanı Aliya İzzetbegoviç'tir. Bosna Savaşı'nda kilit rol oynayan İzzetbegoviç'in İslam Manifestosu, Doğu ve Batı arasında İslam, Köle olmayacağız, Tarihe tanıklığım gibi kitapları vardır.

(Cevap A)

SORU

1986 yılından itibaren Avrupa'da doğayı koruma kanunlarının çıkarılmasına neden olan olay aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Çernobil Kazası
- B) Kyoto Protokolü
- C) Fkuşima Patlaması
- D) Körfez Savaşı
- E) Küba Krizi

ÇÖZÜM

Sözü edilen olay 1986'da Ukrayna'nın Çernobil kentinde nükleer santralde meydana gelen patlamadır. Bu patlama neticesinde özellikle Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerde kanser vakalarının ve sakat doğumların artmasına neden olmuştur. Bu olayla birlikte nükleer enerjiye karşı kamuoyunun güveni sarsılmış ve doğayı korumaya yönelik uluslar arası kanunlar çıkarılmıştır.

(Cevap A)

1. Aşağıdakilerin hangisi 1936 tarihli Montrö Boğazlar Sözleşmesi'ne katılan devletlerden biri değildir?

- A) İtalya B) SSCB C) İngiltere
D) Japonya E) Bulgaristan

2. I. Yalta
II. Locarno
III. Casablanca

Yukarıdakilerden hangileri, II. Dünya Savaşı devam ederken düzenlenen konferanslar arasında gösterilemez?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

3. I. Savunma harcamalarını azaltmak,
II. Tüketim maddelerinin üretimini arttırmak,
III. Sovyetler Birliği Komünist Partisi içinde açık eleştiri yapılabilmesini sağlamak

SSCB lideri Gorbacov'un Glastnost ve Prestroika politikaları ile yukarıdakilerden hangilerini amaçladığı söylenebilir?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve III E) I, II ve III

4. I. Kuveyt
II. Kosova
III. Afganistan

Türk ordusunun barış gücü olarak yukarıdakilerden hangilerinde görev yapmıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) II ve III E) I, II ve III

5. Aşağıdakilerin hangisi 1944 yılından itibaren dünyada, 2002 yılından itibaren de Türkiye'de görülen ve keneden bulaşan bir hastalıktır?

- A) AIDS
B) Sıtma
C) Domuz gribi
D) Kuş gribi
E) Kırım Kongo Kanamalı Ateşi

6. Aşağıdakilerden hangisi, Türkiye ve Yunanistan'a yöneltilecek herhangi bir Sovyet saldırısına, ABD'nin her türlü imkanını kullanarak karşı koyma kararlılığını göstermektedir?

- A) Reagan Doktrini
B) Eisenhower Doktrini
C) Truman Doktrini
D) Schuman Bildirisi
E) Balfour Deklarasyonu

7. Türkiye'de ilk kez 2007 yılında kopyalanan konyun, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Oyalı B) Kınalı C) Boyalı
D) Kıvrıkcık E) Karabaş

8. SSCB'nin Doğu Bloku içinde askeri işbirliğine yönelik olarak 1955'te oluşturduğu kuruluş, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) COMECON B) CENTO
C) Cominform D) NATO
E) Varşova Pakti

9. Aşağıdakilerden hangisi, SSCB ve ABD rekabeti nedeniyle Uzak Doğu'da 1950–1953 yılları arasında yaşanan ve Türkiye'nin taraf olduğu savaştır?
- A) Vietnam Savaşı
B) Yom Kipur Savaşı
C) Kore Savaşı
D) Küba Krizi
E) Altıgün Savaşı
10. Aşağıdakilerden hangisi 1974 Kıbrıs Barış Harekatına karşı Yunanistan'ın uluslararası alanda verdiği ilk tepkidir?
- A) Varşova Paktı'na katılmak
B) NATO'dan ayrılmak
C) Türkiye'ye savaş ilan etmek
D) Türkiye'ye ambargo uygulamak
E) Birleşmiş Milletler'den ayrılmak
11. Aşağıdakilerden hangisi Doğu Bloku örgütlerindendir?
- A) NATO
B) Cominform
C) CENTO
D) Bağdat Paktı
E) Balkan Paktı
12. 1869–1948 yılları arasında yaşamış, ülkesinin sosyal ve ekonomik ilerlemesi için çalışmalar yapmış Hindistan Bağımsızlık Hareketi lideri, aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Mahatma Gandhi
B) Muhammet Nadir
C) Muhammet İkbâl
D) Jawaharlal Nehru
E) Muhammet Ali Cinnah
13. Aşağıdakilerden hangisi, II. Dünya Savaşı sırasında gerçekleşen Alman işgaline yerel güçleriyle karşı koyarak savaşa sonrası düzende SSCB etkisine karşı daha bağımsız bir duruş sergilemiştir?
- A) Romanya
B) Macaristan
C) Yugoslavya
D) Çekoslovakya
E) Bulgaristan
14. Aşağıdakilerden hangisi, ABD dış politikasında, Avrupa'nın kendi kıtasına karışmaması, buna karşılık kendisinin de Avrupa diplomasisinden uzak durmasını ifade eden bir anlayışı temsil eder?
- A) Wilson Prensipleri
B) Truman Doktrini
C) Eisenhower Doktrini
D) Monroe Doktrini
E) Marshall planı
15. I. Türkiye'nin Boğazlar konusundaki endişesi
II. Batı'nın Türk modernleşmesinde örnek teşkil etmesi
III. ABD tarafından sağlanan yardımlardan faydalanma isteği
- Yukarıdakilerden hangileri, Türkiye'nin Soğuk Savaş'ta Batı Blokunda yer almasının nedenleri arasında gösterilebilir?
- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) II ve III
E) I, II ve III
16. I. Beş yıllık bir süreç sonunda bağımsız bir Filistin devletinin kurulması
II. İsrail'in FKÖ'yü tanıması
III. İsrail'in işgal ettiği tüm topraklardan çekilmesi
- Yukarıdakilerden hangileri Oslo görüşmelerinin sonuçlarından biri değildir?
- A) Yalnız I
B) Yalnız II
C) Yalnız III
D) I ve II
E) II ve III

17. I. Locarno Antlaşması
II. Milletler Cemiyeti
III. Briand- Kellogg Paktı

ABD birinci dünya savaşı sonunda imzalanan yukarıdaki uluslar arası antlaşmalardan hangilerine katılmamıştır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve II E) II ve III

18. I. Celal Bayar
II. Adnan Menderes
III. Fatin Rüştü Zorlu
IV. Hasan Polatkan
V. Nihat Erim

Yukarıdaki devlet adamlarından hangileri 27 Mayıs 1960 askeri darbesinden sonra Yassıada'da yapılan yargılamalar sonucu idam edilmiştir?

- A) I, II ve III
B) I, II ve IV
C) II, III ve IV
D) II, III, IV ve V
E) I, II, III, IV ve V

19. I. Adana
II. Quebec
III. Kazablanka

İkinci Dünya Savaşı sırasında yapılan yukarıdaki görüşmelerden hangilerinde Türkiye'nin savaşa sokulması konusu gündeme gelmiştir?

- A) Yalnız I B) I ve II C) I ve III
D) II ve III E) I, II ve III

20. **1969 yılında Kudüs'te El-Aksa Camii'nin kundaklanması sonucu Ürdün kralının önerisiyle kurulan uluslar arası örgütlenme, aşağıdakilerden hangisidir?**

- A) İslam Konferansı Örgütü
B) İslam Kalkınma Bankası
C) Avrupa Ekonomik İşbirliği örgütü
D) Afrika Birliği örgütü
E) Karadeniz Ekonomik İş Birliği

21. **Aşağıdakilerden hangisi, Balfour Deklarasyonu ile Yahudilerin Filistin'de yurt kurma isteğine destek vermiştir?**

- A) ABD B) SSCB C) Almanya
D) İngiltere E) Fransa

22. **Aşağıdakilerden hangisinin katılımıyla Şangay İş Birliği Örgütü resmen kurulmuştur?**

- A) Çin B) Özbekistan
C) Türkmenistan D) Kazakistan
E) Kırgızistan

23. **Aşağıdakilerden hangisinin 1959 yılında Bağdat Paktı'ndan ayrılmasıyla mevcut örgüt yapısı CENTO adı altında yeniden yapılanmıştır?**

- A) İran B) Irak
C) Kuveyt D) Pakistan
E) Suudi Arabistan

24. I. İki ülke arasındaki Şii-Sünni farklılığı
II. Irak'ın Arap dünyası liderliğini istemesi
III. Şatt-ül Arap su yolu sorunu

Yukarıdakilerden hangileri 1980-1988 yılları arasında yaşanan İran-İrak Savaşı'nın nedenleri arasındadır?

- A) Yalnız I B) Yalnız II C) I ve II
D) II ve III E) I, II ve III

- 25. Aşağıdakilerden hangisi, Bağımsız Devletler Topluluğu üyesiiken 2008 yılında bu örgütten ayrılmıştır?**
- A) Ermenistan B) Gürcistan
C) Türkmenistan D) Özbekistan
E) Tacikistan
- 26. Avrupa Ekonomik Topluluğu aşağıdaki anlaşmalardan hangisiyle bir birliğe dönüşerek Avrupa Birliği adını almıştır?**
- A) Roma Anlaşması
B) Kopenhag Anlaşması
C) Nice Anlaşması
D) Maastricht Anlaşması
E) Locarno Antlaşması
- 27. Briand–Kellogg Paktı ismini hangi iki ülkenin dışişleri bakanından almıştır?**
- A) ABD – Fransa
B) SSCB – Almanya
C) İngiltere – ABD
D) Almanya – Fransa
E) Fransa – İngiltere
- 28. Dünya genelinde Faşist partiler, hangi gelişmeden sonra ortaya çıkmıştır?**
- A) I. Dünya Savaşı
B) Fransız İhtilali
C) II. Dünya Savaşı
D) Ekim Devrimi
E) 1929 Ekonomik Bhranı
- 29. Vietnam 1954 yılında yapılan hangi antlaşmayla, Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye ayrılmıştır?**
- A) Paris Antlaşması
B) Cenevre Antlaşması
C) Salt –1 Antlaşması
D) Atlantik Bildirisi
E) Nixon- Kissinger doktrini
- 30. Aşağıdakilerden hangisi Kıbrıs'ta Rumlar tarafından 1950'lerin başlarında kurulan ve adayı Yunanistan'a bağlamak isteyen örgütün adıdır?**
- A) ENOSİS
B) Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü
C) Kıbrıslı Savaşçılar Ulusal Örgütü
D) Kıbrıslı Türk Mukavemet Birimi
E) Kıbrıslılar Kurtuluş Örgütü
- 31. I. Atlantik Bildirisi
II. Washington Konferansı
III. San Francisco Antlaşması**
- Yukarıdakilerden hangileri Birleşmiş Milletlerin oluşmasına ortam hazırlamıştır?**
- A)Yalnız I B) Yalnız II C) I ve III
D) II ve III E) I, II ve III
- 32. I. Hitler
II. Franco
III. Mussolini**
- Yukarıda ismi verilen politikacılardan hangileri ülkelerinde faşist ideolojiler yürütmüştür?**
- A) Yalnız I B) Yalnız II C) Yalnız III
D) I ve III E) I, II ve III
- 33. Aşağıdakilerden hangisi, 1980 yılında alınan ve "24 Ocak Kararları" olarak adlandırılan ekonomik tedbirlerin mimarı olarak bilinmektedir?**
- A) Kemal Derviş B) Turgut Özal
C) Süleyman Demirel D)Tansu Çiller
E) Necmettin Erbakan

34. İtilaf Devletleri'nin Paris Konferansı'ndaki beklentileri ile ilgili aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi **yanlıştır**?

- A) ABD: Milletler Cemiyeti'nin kurulmasını sağlamak
- B) Fransa: Almanya'nın Avrupa dengesini bir daha bozmamasına yönelik önlemler almak
- C) İngiltere: Almanya'nın sömürgelerini ele geçirmek
- D) İtalya: Orta Doğu'da manda rejimleri kurmak
- E) Japonya: Çin'den toprak almak

35. Aşağıdakilerden hangisi XIX. yüzyılda Japonya'da şogunluk sistemini yıkarak ülkede "Meiji Restorasyonu" adı verilen reform sürecini başlatmıştır?

- A) Mutsihito
- B) Attlee
- C) Kim- İl sung
- D) Hirohito
- E) Soroku Yamamoto

36. I. Millî İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin kurulması
II. Merkez Bankası'nın kurulması
III. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın uygulamaya koyulması

Yukarıdakilerden hangileri 1929 Dünya ekonomik buhranının etkilerini azaltmak için Türkiye'nin aldığı önlemler arasındadır?

- A) Yalnız I
- B) Yalnız II
- C) Yalnız III
- D) II ve III
- E) I, II ve III

37. Aşağıdakilerden hangisi, 10 Ocak 1920'de kurulan Milletler Cemiyeti'ne hiç üye **olmamıştır**?

- A) İngiltere
- B) Fransa
- C) Amerika
- D) Almanya
- E) Sovyet Rusya

38. Aşağıdakilerden hangisi, 1962 yılında SSCB'nin füze yerleştirmesiyle başlayan ve SSCB ile ABD arasındaki ilişkilerin savaşın eşiğine gelmesine sebep olan olaydır?

- A) Körfez savaşı
- B) Afganistan Savaşı
- C) Vietnam Savaşı
- D) Küba Krizi
- E) Pearl Harbor Baskını

39. - 1952'de gerçekleştirdiği kansız bir darbeyle Mısır'da yönetimi ele geçirmiştir.
- İngiliz denetiminde olan Süveyş Kanalı'nı 1956'da kamulaştırmıştır.

Özellikleri verilen devlet adamı, aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Tito
- B) Nehru
- C) Abdülnasır
- D) Kral Faruk
- E) Kral Faysal

40. Aşağıdakilerden hangisi Orta Asya, Kafkas ve Kırım Türkleri'nin XX. yüzyıl başlarında Rusya'ya karşı verdiği bağımsızlık mücadelesinin adıdır?

- A) Hokand
- B) Fergana
- C) Basmacı
- D) Kürşat
- E) Alaş-Orda

1.A	2.B	3.E	4.D	5.E	6.C	7.A	8.E	9.C	10.B
11.B	12.A	13.C	14.D	15.E	16.C	17.D	18.C	19.E	20.A
21.D	22.B	23.B	24.E	25.B	26.D	27.A	28.C	29.B	30.B
31.C	32.E	33.B	34.D	35.A	36.E	37.C	38.D	39.C	40.C

BU ARŞİV OLMADAN OLMAZ

*Efsane Kalemlerden,
Efsane Yapıtlar !*

facebook.com/filozofyayincilik

filozofyayincilik.com/youtube

FİLOZOF
YAYINCILIK